

DIGITAAL GEHEUGEN

van het

REGLEMENT VAN ORDE
van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

Versie 22 november 2024

Inhoudsopgave

DEEL I. INTRODUCTIE	- 9 -
1. Inleiding	- 10 -
2. Algemene achtergrond	- 10 -
3. Vaststelling en wijziging van het Reglement van Orde	- 10 -
4. Overige regelingen van de Kamer	- 11 -
5. Andere Reglementen van Orde	- 12 -
6. Andere belangrijke regelingen	- 13 -
7. Literatuur	- 14 -
8. Leeswijzer	- 14 -
9. Colofon	- 15 -
DEEL II. ALGEMEEN	- 16 -
1. Overzicht wijzigingen Reglement van Orde	- 17 -
Vanaf 1815 tot de algehele herziening van 1966	- 17 -
Vanaf de algehele herziening van 1966 tot de algehele herziening van 1994	- 20 -
Vanaf de algehele herziening van 1994 tot de algehele herziening van 2021	- 22 -
Vanaf de algehele herziening van 2021 tot op heden	- 27 -
2. Betekenis van het Reglement	- 30 -
3. Plaats van het Reglement in de rechtsorde	- 31 -
4. Taalgebruik in het Reglement van Orde	- 31 -
5. Structuur van het Reglement van Orde	- 32 -
6. Verhouding tussen het Reglement en de parlementaire cultuur	- 33 -
7. Vroegere wijzigingen van het Reglement	- 35 -
8. Redenen algehele herziening van het Reglement van 2021	- 35 -
9. Uitgangspunten algehele herziening van het Reglement van 2021	- 37 -
10. Proces algehele herziening van het Reglement van 2021	- 38 -
11. Communicatie over het Reglement	- 39 -
12. Reglement in crisistijd	- 42 -
DEEL III. ARTIKELSGEWIJS	- 46 -
HOOFDSTUK 1. BEGRIPSBEPALINGEN	- 47 -
Artikel 1.1 Begripsbepalingen	- 48 -
HOOFDSTUK 2. BEGIN EN EINDE VAN HET LIDMAATSCHAP	- 51 -
Artikel 2.1 Toelating leden	- 53 -
Artikel 2.2 Verlies lidmaatschap	- 56 -

HOOFDSTUK 3. DE VOORZITTER, DE ONDERVOORZITTERS EN HET PRESIDIUM	- 58 -
§ 3.1 De Voorzitter.....	- 59 -
Artikel 3.1 Benoeming Voorzitter.....	- 60 -
Artikel 3.2 Taak Voorzitter.....	- 62 -
Artikel 3.3 Tijdelijk Voorzitter.....	- 67 -
Artikel 3.4 Waarnemend Voorzitter	- 69 -
§ 3.2 De Ondervoorzitters	- 71 -
Artikel 3.5 Ondervoorzitters.....	- 72 -
§ 3.3 Het Presidium	- 74 -
Artikel 3.6 Presidium	- 75 -
HOOFDSTUK 4. DE RAMING	- 77 -
Artikel 4.1 Raming	- 78 -
HOOFDSTUK 5. DE FRACTIES EN GROEPEN.....	- 80 -
Artikel 5.1 Fracties.....	- 81 -
Artikel 5.2 Groepen	- 83 -
Artikel 5.3 Financiële bijdrage	- 84 -
Artikel 5.4 Openbaarmaking arbeidsomstandighedenbeleid	- 86 -
HOOFDSTUK 6. HET PERSONEEL	- 98 -
§ 6.1 De Griffier	- 99 -
Artikel 6.1 Rechtspositie Griffier	- 100 -
Artikel 6.2 Taken Griffier	- 102 -
§ 6.2 De overige ambtenaren.....	- 113 -
Artikel 6.3 Directeuren	- 114 -
Artikel 6.4 Overige ambtenaren	- 116 -
HOOFDSTUK 7. DE COMMISSIES	- 117 -
§ 7.1 Soorten commissies.....	- 119 -
Artikel 7.1 Vaste commissies.....	- 124 -
Artikel 7.2 Tijdelijke commissies	- 129 -
Artikel 7.3 Enquêtecommissies	- 133 -
Artikel 7.4 Commissie voor de Rijksuitgaven	- 134 -
Artikel 7.5 Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten	- 138 -
Artikel 7.6 Commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven	- 140 -
Artikel 7.7 Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven	- 142 -
Artikel 7.8 Commissie voor de Werkwijze.....	- 145 -
Artikel 7.9 Commissies van advies.....	- 147 -
Artikel 7.10 Gemengde commissie van beroep voor de Dienst Verslag en Redactie	- 148 -
Artikel 7.10a Bezwaaradviescommissie	- 150 -
§ 7.2 De samenstelling	- 153 -
7.2.1 De commissieleden	- 154 -
Artikel 7.11 Commissieleden.....	- 155 -
7.2.2 De commissievoorzitter.....	- 159 -

Artikel 7.12 Benoeming commissievoorzitter en -ondervoorzitter	- 160 -
Artikel 7.13 Taken en bevoegdheden commissievoorzitter.....	- 162 -
Artikel 7.14 Waarneming commissievoorzitterschap	- 165 -
7.2.3 De ondersteuning.....	- 167 -
Artikel 7.15 Ondersteuning commissie	- 168 -
§ 7.3 De vergaderingen	- 170 -
Artikel 7.16 Tijdstippen vergaderingen	- 171 -
Artikel 7.17 Procedurevergadering	- 173 -
Artikel 7.18 Bijwonen vergaderingen.....	- 181 -
Artikel 7.19 Openbaarheid vergaderingen.....	- 184 -
§ 7.4 De besluitvorming	- 187 -
Artikel 7.20 Besluitvorming	- 188 -
§ 7.5 De behandeling van stukken	- 196 -
Artikel 7.21 Behandeling stukken.....	- 197 -
§ 7.6 De verslagen.....	- 199 -
Artikel 7.22 Verslag over een ontvangen stuk	- 200 -
Artikel 7.23 Overige verslagen	- 203 -
Artikel 7.24 Vaststelling verslag	- 205 -
§ 7.7 De bevoegdheden	- 207 -
7.7.1 Algemeen	- 209 -
Artikel 7.25 Bevoegdheden commissies.....	- 210 -
7.7.2 Het mondeling en schriftelijk overleg	- 215 -
Artikel 7.26 Vormen van mondeling overleg.....	- 216 -
Artikel 7.27 Datum en tijdstip	- 221 -
Artikel 7.28 Maximumspreektijden.....	- 224 -
Artikel 7.29 Inlichtingen door rijksambtenaren	- 228 -
Artikel 7.30 Moties	- 230 -
Artikel 7.31 Beraadslaging Kamer na commissiedebat of schriftelijk overleg (tweeminutendebat)	- 232 -
7.7.3 Bijzonderheden overige bevoegdheden.....	- 239 -
Artikel 7.32 Rondetafelgesprek	- 240 -
Artikel 7.33 Hoorzitting	- 242 -
Artikel 7.34 Uitnodiging rijksambtenaren	- 246 -
Artikel 7.35 Verzoek om voorlichting of advies.....	- 253 -
Artikel 7.36 Benoeming rapporteur	- 257 -
Artikel 7.37 Aanwijzing groot project.....	- 260 -
HOOFDSTUK 8. DE PLENAIRE VERGADERING	- 262 -
§ 8.1 Algemene bepalingen.....	- 263 -
8.1.1 Het begin en einde van de vergadering	- 264 -
Artikel 8.1 Bijeenroeping.....	- 265 -
Artikel 8.2 Presentielijst	- 269 -
Artikel 8.3 Opening vergadering bij quorum.....	- 271 -
Artikel 8.4 Schorsing of sluiting van de vergadering	- 273 -

8.1.2 De vergaderzaal	- 277 -
Artikel 8.5 Zitplaatsen.....	- 278 -
Artikel 8.6 Spreekplaats.....	- 281 -
8.1.3 De organisatie van de werkzaamheden	- 282 -
Artikel 8.7 Ingekomen stukken.....	- 283 -
Artikel 8.8 Regeling van werkzaamheden	- 285 -
§ 8.2 De beraadslaging	- 293 -
8.2.1 Spreken in de vergadering	- 294 -
Artikel 8.9 Spreken in de vergadering	- 295 -
Artikel 8.10 Persoonlijk feit of voorstel van orde.....	- 298 -
Artikel 8.11 Interrupties	- 300 -
Artikel 8.12 Spreektermijnen	- 304 -
Artikel 8.13 Maximumspreektijden.....	- 306 -
8.2.2 Gedrag in de vergadering	- 310 -
Artikel 8.14 Gedrag in de vergadering.....	- 311 -
Artikel 8.15 Bij onderwerp blijven.....	- 312 -
Artikel 8.16 (Waarschuwing voor) ongeoorloofd gedrag.....	- 313 -
Artikel 8.17 Ontneming van het woord.....	- 326 -
Artikel 8.18 Uitsluiting van de vergadering	- 329 -
Artikel 8.19 Geen beroep op de Kamer	- 331 -
8.2.3 Moties.....	- 332 -
Artikel 8.20 Moties	- 333 -
Artikel 8.21 Overnemen van moties.....	- 343 -
8.2.4 Het sluiten van de beraadslaging.....	- 345 -
Artikel 8.22 Sluiting van de beraadslaging	- 346 -
§ 8.3 De besluitvorming	- 348 -
8.3.1 Algemene bepalingen	- 349 -
Artikel 8.23 Nemen van een besluit	- 350 -
Artikel 8.24 Tijdstippen stemmingen	- 355 -
8.3.2 Besluitvorming over zaken.....	- 362 -
Artikel 8.25 Stemming bij handopsteken	- 363 -
Artikel 8.26 Hoofdelijke stemming.....	- 364 -
Artikel 8.27 Vergissingen bij stemmingen.....	- 367 -
Artikel 8.28 Staken van stemmen.....	- 369 -
Artikel 8.29 Stemverklaring	- 371 -
Artikel 8.30 Besluit zonder stemming	- 373 -
8.3.3 Besluitvorming over personen	- 375 -
Artikel 8.31 Stemming met stembriefjes.....	- 376 -
Artikel 8.32 Stemrondes.....	- 378 -
Artikel 8.33 Staken van stemmen.....	- 380 -
Artikel 8.34 Ongeldige stemmen.....	- 382 -
Artikel 8.35 Uitslag stemming	- 384 -
Artikel 8.36 Nietige stemming.....	- 386 -

Artikel 8.37 Besluit zonder stemming	- 388 -
Artikel 8.38 Niet in de Grondwet vermelde keuzen	- 390 -
Artikel 8.39 Aanbieding aan de Koning	- 391 -
HOOFDSTUK 9. WETSVOORSTELLEN	- 393 -
§ 9.1 Wetsvoorstellen	- 395 -
9.1.1 Voorbereiding door de commissie	- 396 -
Artikel 9.1 Inhandenstelling	- 398 -
Artikel 9.2 Verslag.....	- 401 -
Artikel 9.3 Stellen van een termijn	- 404 -
Artikel 9.4 Vervolgstukken	- 406 -
9.1.2 Amendementen.....	- 408 -
Artikel 9.5 Indienen van amendementen.....	- 409 -
Artikel 9.6 Toelaatbaarheid van amendementen	- 412 -
Artikel 9.7 Wijzigen en intrekken van amendementen.....	- 414 -
Artikel 9.8 Overnemen van amendementen.....	- 416 -
Artikel 9.9 Subamendementen.....	- 418 -
9.1.3 De beraadslaging	- 420 -
Artikel 9.10 Algemene beraadslaging en artikelsgewijze behandeling.....	- 422 -
9.1.4 De stemmingen.....	- 425 -
Artikel 9.11 Stemmingen over wetsvoorstel en amendementen	- 426 -
Artikel 9.12 Tweede lezing	- 429 -
9.1.5 Afronding behandeling.....	- 432 -
Artikel 9.13 Vernummering wetsvoorstel	- 433 -
Artikel 9.14 Verzending aangenomen wetsvoorstel	- 435 -
Artikel 9.15 Terugzending verworpen wetsvoorstel	- 436 -
§ 9.2 Bijzonderheden rijkswetsvoorstellen	- 437 -
Artikel 9.16 Bijzondere regels.....	- 438 -
Artikel 9.17 Schriftelijke voorbereiding.....	- 439 -
Artikel 9.18 Stellen van een termijn	- 441 -
Artikel 9.19 Verslag van de Staten	- 442 -
Artikel 9.20 Aanneming met minder dan drie vijfden van de stemmen.....	- 443 -
§ 9.3 Bijzonderheden initiatiefwetsvoorstellen	- 445 -
Artikel 9.21 Aanhangig maken initiatiefwetsvoorstel	- 447 -
Artikel 9.22 Horen Afdeling advisering van de Raad van State	- 449 -
Artikel 9.23 Behandeling initiatiefwetsvoorstellen	- 451 -
Artikel 9.24 Wijziging samenstelling initiatiefnemers.....	- 454 -
Artikel 9.25 Initiatiefwetsvoorstellen zonder initiatiefnemers	- 456 -
Artikel 9.26 Verdediging in de Eerste Kamer.....	- 462 -
Artikel 9.27 Verzending aangenomen initiatiefwetsvoorstel.....	- 464 -
§ 9.4 Bijzonderheden begrotingswetsvoorstellen.....	- 465 -
Artikel 9.28 Stemmingen begrotingswetsvoorstel	- 466 -
§ 9.5 Bijzonderheden herziening Grondwet of Statuut voor het Koninkrijk	- 467 -
Artikel 9.29 Spoedige overweging in tweede lezing.....	- 471 -

Artikel 9.30 Bijzonderheden initiatiefwetsvoorstel tweede lezing	- 474 -
Artikel 9.31 Wijziging Statuut voor het Koninkrijk	- 478 -
HOOFDSTUK 10. VERDRAGEN, (ONTWERP)BESLUITEN EN (INITIATIEF)NOTA'S	- 479 -
§ 10.1 Verdragen	- 480 -
Artikel 10.1 Brief stilzwijgende goedkeuring Verdrag	- 482 -
Artikel 10.2 Uitspreken wens door de Kamer	- 484 -
Artikel 10.3 Uitspreken wens namens de Kamer	- 486 -
Artikel 10.4 Uitspreken wens door dertig leden	- 488 -
Artikel 10.5 (Uitspreken wens door) gevolmachtigde ministers	- 490 -
Artikel 10.6 Sluiting uitvoeringsverdrag, verlenging of opzegging verdrag	- 492 -
§ 10.2 (Ontwerp)besluiten	- 494 -
Artikel 10.7 Brief over (ontwerp)besluit	- 496 -
Artikel 10.8 Uitspreken wens	- 498 -
§ 10.3 (Initiatief)nota's	- 500 -
Artikel 10.9 Indiening en inhandenstelling initiatiefnota	- 502 -
Artikel 10.10 Behandeling (initiatief)nota's	- 504 -
HOOFDSTUK 11. DE KABINETSFORMATIE	- 507 -
Artikel 11.1 Aanwijzing van kabinets(in)formateurs	- 508 -
Artikel 11.2 Inlichtingen over kabinetsformatie	- 543 -
Artikel 11.3 Controversiële onderwerpen	- 548 -
HOOFDSTUK 12. INLICHTINGEN EN ONDERZOEK	- 550 -
§ 12.1 De schriftelijke vragen	- 552 -
Artikel 12.1 Indienen schriftelijke vragen	- 553 -
Artikel 12.2 Beantwoording schriftelijke vragen	- 558 -
§ 12.2 Het mondelinge vragenuur	- 560 -
Artikel 12.3 Tijdstip en voorbereiding mondelinge vragenuur	- 562 -
Artikel 12.4 Verloop mondelinge vragenuur	- 565 -
Artikel 12.5 Beperkingen tijdens mondelinge vragenuur	- 569 -
§ 12.3 De interpellatie	- 571 -
Artikel 12.6 Interpellatie	- 572 -
§ 12.4 Het dertigledendebat	- 576 -
Artikel 12.7 Dertigledendebat	- 577 -
§ 12.5 Vervallen toekenning debat	- 584 -
Artikel 12.8 Vervallen toekenning debat	- 585 -
§ 12.6 Parlementair en extern onderzoek	- 592 -
Artikel 12.9 Parlementaire enquête	- 594 -
Artikel 12.10 Ander parlementair onderzoek	- 596 -
Artikel 12.11 Regeling parlementair en extern onderzoek	- 598 -
HOOFDSTUK 13. EUROPESE, INTERNATIONALE EN INTERPARLEMENTAIRE AANGELEGENHEDEN	- 600 -

§ 13.1 Europese aangelegenheden.....	- 601 -
Artikel 13.1 Lidmaatschap Europees Parlement	- 602 -
Artikel 13.2 Deelname aan beraadslaging door leden Europees Parlement	- 604 -
Artikel 13.3 Betrokkenheid Kamer bij besluitvorming Europese Unie.....	- 606 -
§ 13.2 Internationale aangelegenheden	- 608 -
Artikel 13.4 Toespreken vergadering door buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders.....	- 609 -
Artikel 13.5 Inzet of ter beschikking stellen krijgsmacht.....	- 612 -
§ 13.3 Interparlementaire aangelegenheden	- 614 -
Artikel 13.6 Griffie interparlementaire betrekkingen	- 615 -
Artikel 13.7 Rapportage interparlementaire vergaderingen.....	- 617 -
Artikel 13.8 Interparlementair Koninkrijksoverleg.....	- 618 -
HOOFDSTUK 14. VERZOEKSCHRIFTEN EN BURGERINITIATIEVEN	- 620 -
Artikel 14.1 Verzoekschriften	- 623 -
Artikel 14.2 Burgerinitiatieven	- 625 -
Artikel 14.3 Behandeling conclusies verzoekschriften en burgerinitiatieven	- 629 -
Artikel 14.4 Brief minister geen gevolg geven aan conclusies	- 631 -
HOOFDSTUK 15. OPENBAARHEID, VERTROUWELIJKHEID EN INTEGRITEIT	- 633 -
§ 15.1 Openbaarheid vergaderingen.....	- 635 -
Artikel 15.1 Openbaarheid vergaderingen	- 636 -
§ 15.2 Toehoorders en overige aanwezigen	- 638 -
Artikel 15.2 Toehoorders en overige aanwezigen.....	- 640 -
Artikel 15.3 Algemene ontzegging of beperking toegang in verband met buitengewone omstandigheden.....	- 643 -
Artikel 15.4 Tijdelijke ontzegging toegang	- 645 -
Artikel 15.5 Nadere regels.....	- 647 -
§ 15.3 Verslaglegging	- 650 -
Artikel 15.6 Woordelijk verslag	- 651 -
Artikel 15.7 Officieel verslag.....	- 653 -
Artikel 15.8 Verslaglegging vergadering met gesloten deuren van de Kamer	- 656 -
Artikel 15.9 Verslaglegging besloten commissievergadering.....	- 658 -
Artikel 15.10 Openbaarmaking verslagen en Handelingen	- 660 -
Artikel 15.11 Dienst Verslag en Redactie	- 663 -
§ 15.4 Geheimhouding besloten vergaderingen	- 665 -
Artikel 15.12 Geheimhouding vergadering Kamer met gesloten deuren	- 667 -
Artikel 15.13 Geheimhouding besloten commissievergadering	- 669 -
Artikel 15.14 Schending geheimhouding.....	- 671 -
§ 15.5 Openbaar maken van stukken	- 673 -
Artikel 15.15 Openbaar maken van stukken	- 674 -
§ 15.6 Vertrouwelijkheid stukken	- 676 -
Artikel 15.16 Vertrouwelijkheid stukken.....	- 677 -
Artikel 15.17 Register vertrouwelijke stukken	- 679 -

Artikel 15.18 Regeling vertrouwelijke stukken.....	- 680 -
§ 15.7 Openbare registers.....	- 682 -
Artikel 15.19 Register nevenactiviteiten en belangen	- 683 -
Artikel 15.20 Register buitenlandse reizen	- 686 -
Artikel 15.21 Register geschenken en voordelen.....	- 688 -
Artikel 15.22 Register toezeggingen.....	- 690 -
Artikel 15.23 Openbaarheid registers	- 695 -
§ 15.8 Integriteit	- 697 -
Artikel 15.24 Gedragscode	- 698 -
HOOFDSTUK 16. SLOTBEPALINGEN.....	- 700 -
Artikel 16.1 Wijziging van het Reglement	- 701 -
Artikel 16.2 Overige regelingen	- 706 -
Artikel 16.3 Afwijking van het Reglement	- 708 -
Artikel 16.4 Overgangsbepaling	- 710 -
Artikel 16.5 Inwerkingtreding.....	- 712 -

DEEL I. INTRODUCTIE

In dit deel wordt een introductie gegeven op het Reglement van Orde, en voorzien in een overzicht van de wijzigingen van het Reglement sinds 1815.

1. Inleiding

Bij de stemmingen over de algehele herziening van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal nam de Tweede Kamer een motie Van der Molen aan, waarin het Presidium werd verzocht om de mogelijkheden tot een “digitaal geheugen” bij het Reglement van Orde te onderzoeken (zie [Kamerstukken 35322 nr. 42](#)).

Het Presidium heeft de Commissie voor de werkwijze verzocht dit ter hand te nemen. Dit document vormt de eerste uitwerking. Daarbij wordt in het kort enige algemene informatie verschaft over het Reglement (deel I), en wordt vervolgens de parlementaire geschiedenis van het Reglement vanaf de recente algehele herziening ontsloten, op hoofdlijnen (deel II) en artikelsgewijs (III).

De uitwerking geldt daarbij als “work in progress”, dat in deze fase openbaar wordt gemaakt ten behoeve van de raadpleging in en buiten de Kamer. De betrokken bronnen zijn daarbij vooralsnog veelal integraal weergegeven.

2. Algemene achtergrond

Het [Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#) (Reglement) bevat de algemene regels over de organisatie en werkwijze van de Tweede Kamer, en heeft een prominente plek in de politieke praktijk.

Rechtsbasis

De rechtsbasis van het Reglement vormt [artikel 72 van de Grondwet](#). Dit artikel luidt:

Artikel 72 van de Grondwet

De kamers stellen elk afzonderlijk en in verenigde vergadering een reglement van orde vast.

Interne regels over organisatie en werkwijze

In het Reglement zijn uiteenlopende regels voor de organisatie en werkwijze van de Kamer zijn opgenomen. Zo wordt bijvoorbeeld ingegaan op de benoeming van de Voorzitter of het aanvragen van debatten en het verloop van de beraadslaging, maar ook op de rol van de Kamer bij de kabinetsformatie en op de regels voor in het Kamergebouw aanwezige bezoekers.

Het Reglement vormt daarbij een interne regeling van de Kamer, en mag niet afwijken van de wet; de Kamer en haar leden zijn immers gebonden aan de [Grondwet](#).

3. Vaststelling en wijziging van het Reglement van Orde

Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer stamt uit 1815 en is sindsdien zeer vaak (algeheel) herzien. Voor een uitgebreid overzicht van de wijzigingen wordt verwezen naar deel II, [paragraaf 1](#).

Wijzigingsprocedure

De huidige procedure voor wijziging van het Reglement is opgenomen in artikel [16.1](#) van het Reglement. Daarbij kan een wijzigingsvoorstel uitgaan van het Presidium, commissies of individuele leden. Verder zijn de procedurevoorschriften voor de behandeling van een initiatiefwetsvoorstel van overeenkomstige toepassing.

Algehele herziening 2021

De meest recente algehele herziening van het Reglement stamt uit 2021. Daarbij werd in opdracht van het Presidium van de Kamer door een werkgroep onder leiding van het lid Van der Staaij (hierna: de werkgroep) een voorstel voorbereid en ingediend. Vervolgens is het voorstel behandeld, waarbij bij de plenaire behandeling het lid Van der Staaij het voorstel namens de initiatiefnemers verdedigde, en toenmalig Kamervoorzitter Arib als adviseur van de Kamer optrad.

De betrokken Kamerstukken voor de algehele herziening zijn te raadplegen via [Kamerstukken 35322](#).¹

4. Overige regelingen van de Kamer

De organisatie van de Tweede Kamer kent ook diverse andere regelingen.²

Daarbij is op de door de Kamer vastgestelde regelingen via artikel [16.2](#) van het Reglement de vaststellingsprocedure voor het Reglement van overeenkomstige toepassing. De volgende regelingen zijn door de Kamer vastgesteld op grond van het Reglement:

- op grond van artikel [5.3](#), eerste lid:³
[Regeling financiële ondersteuning fracties en groepen Tweede Kamer 2023](#)
- op grond van artikel [7.7](#), achtste lid:
[Regeling van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven](#)
- op grond van artikel [7.10a](#):
[Regeling bezwaaradviescommissie Tweede Kamer](#)
- op grond van artikel [7.37](#), tweede lid:
[Regeling Grote Projecten](#)
- op grond van artikel [12.11](#):
[Regeling parlementair en extern onderzoek](#)
- op grond van artikel [13.3](#):
[Procedureregeling parlementaire instemming Verdrag van Lissabon \(het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie\)](#)
[Procedureregeling voor de behandeling door de Kamer van wetgevende voorstellen van de Europese Unie in het kader van het parlementair behandelvoorbehoud en in het kader van de toetsing op aspecten van Europese rechtsgrondslag, subsidiariteit en proportionaliteit](#)

¹ Zie voor een overzicht van hoofdlijnen van deze algehele herziening ook https://www.parlement.com/id/vlgrccc5dtko6/herziening_reglement_van_orde_2021.

² Voor een overzicht van deze regelingen wordt tevens verwezen naar: [Reglementen | Tweede Kamer. Er is tevens een Engelstalige versie van het Reglement van Orde beschikbaar via https://www.houseofrepresentatives.nl/services-public/rules-procedure](#).

³ Het initiatiefrecht voor deze regeling ligt, op grond van artikel 5.3, eerste lid, slechts bij het Presidium.

- op grond van artikel [13.6](#):
[Reglement griffie interparlementaire betrekkingen Staten-Generaal](#)
- op grond van artikel [15.11](#), eerste lid:
[Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie](#)
- op grond van artikel [15.18](#), eerste lid:
[Regeling vertrouwelijke stukken](#)
- op grond van artikel [15.24](#):
[Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)
[Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

Daarnaast zijn door het Presidium vastgesteld op grond van het Reglement:

- op grond van artikel [6.2](#), eerste lid:
[Regeling Archief- en Informatiebeheer TK 2020](#)
- op grond van artikel [7.21](#):
[Regeling afhandeling van anonieme post](#)
- op grond van artikel [15.5](#):
[Huisregels](#)
[Opnamerichtlijnen voor journalisten](#)

Voorts kan nog worden gewezen op enige besluiten vanuit de Griffier van de Kamer over de bevoegdheden, genoemd in artikel [6.2](#) van het Reglement:

- [Besluit machtiging P-Direkt \(Staten-Generaal\)](#)
- [Besluit mandaat, volmacht en machtiging ambtelijke organisatie Tweede Kamer der Staten-Generaal 2024](#)
- [Mandaatbesluit Woo en Who Tweede Kamer](#);
- [Vervangingsbesluit personele archiefbescheiden Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

5. Andere Reglementen van Orde

Er zijn diverse vergelijkbare regelingen als het Reglement.

Op grond van [artikel 72 van de Grondwet](#) zijn op rijksniveau bijv. de volgende zusterregelingen vastgesteld:

- [Reglement van Orde van de Eerste Kamer der Staten-Generaal](#)
- [Reglement van Orde voor de Verenigde Vergadering der Staten-Generaal](#)

Verder zijn er ook diverse decentrale tegenhangers voor de volksvertegenwoordiging op o.a. provinciaal en gemeentelijk niveau. Zie bijv.

- [Reglement van Orde provinciale staten Zuid-Holland](#)
- [Reglement van Orde gemeenteraad Den Haag](#)

Daarnaast zijn er uiteraard ook equivalenten binnen het Koninkrijk:

- [Reglement van Orde Staten van Aruba](#)
- [Reglement van Orde Staten van Curaçao](#)

- [Reglement Staten van Sint Maarten](#)

En natuurlijk ook elders in de wereld. Zie bijv.:

- [Europese Unie \(Europees Parlement\)](#)
- [België \(Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers\)](#)
- [Duitsland \(Bondsdag\)](#)
- [Verenigd Koninkrijk \(Houses of Parliament\)](#)
- [Verenigde Staten \(House of Representatives\)](#)

6. Andere belangrijke regelingen

Verder zijn er diverse overige regelingen die van belang zijn voor de positie en werkwijze van de Kamer, en invloed kunnen hebben op de inhoud of vormgeving van het Reglement.

Op wetsniveau kan worden gewezen op onder andere:

- [Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden](#)
- [Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden](#)⁴
- [Algemene wet bestuursrecht](#)
- [Algemene pensioen- en uitkeringswet politieke ambtsdragers](#)
- [Ambtenarenwet 2017](#)
- [Archiefwet 1995](#)
- [Comptabiliteitswet 2016](#)
- [Kaderwet adviescolleges](#)
- [Kieswet](#)
- [Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#)
- [Rijkswet houdende goedkeuring Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap](#)
- [Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal](#)
- [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#)
- [Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement](#)
- [Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen](#)
- [Wet open overheid](#)
- [Wet op de parlementaire enquête 2008](#)
- [Wet op de Raad van State](#)
- [Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer](#)

Tot slot zijn er binnen de rijksoverheid (beleids)regels vastgesteld die invloed kunnen hebben op de vormgeving van het Reglement en de procedures binnen de Kamer. Gewezen kan worden op onder andere:

- [Aanwijzingen voor de Planbureaus](#)
- [Aanwijzingen voor de regelgeving](#)
- [Draaiboek voor de regelgeving](#)
- [Vaststellingsregeling Aanwijzingen externe contacten rijksambtenaren](#)

⁴ Zie ook https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi3ak47ajhgk/de_nederlandse_grondwet.

7. Literatuur

Voor meer informatie over onder andere de regels, werkwijze en organisatie van de Tweede Kamer, het Reglement van Orde, en in het bijzonder de algehele herzieningen van het Reglement van 1994 en 2021 kan worden verwezen naar onderstaande bronnen:

Regels, werkwijze en organisatie van de Kamer

- P.P.T. Bovend'Eert & H.R.B.M. Kummeling, *Het Nederlandse parlement*, Deventer: Wolters Kluwer 2024, 13^e druk (zie p. 26-32 over in het bijzonder het Reglement van Orde)
- C. Hoetink, *Macht der gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2018 (zie p. 53-94 over het Reglement van Orde)
- (periode tot 1994) J.A. van Schagen, *De Tweede Kamer der Staten-Generaal. Een staatsrechtelijke studie over haar organisatie en werkwijze*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994

Reglement van Orde

- (periode tot 1950) J.G. Pippel, *Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zijn geschiedenis en toepassing*, Derde vermeerderde druk, 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf 1950⁵
- (periode 1950-1954) J.G. Pippel, *Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zijn geschiedenis en toepassing*, Vervolg op de derde vermeerderde druk, 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf 1954
- (periode tot 1990) H.M. Franssen & J.A. van Schagen, *Over de orde mijnheer de Voorzitter. Werkwijze van de Tweede Kamer - Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal toegelicht aan de hand van de praktijk*, Den Haag: Sdu 1990

Algehele herziening Reglement 2021

- S.C. Loeffen & A.C. de Ridder, 'Het herziene Reglement van Orde van de Tweede Kamer', *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht* 2022 (13)1: 34-48
- T.C. Borman, 'De parlementaire werkgroep-Van der Staaij en de wetgevingsprocedure', *RegelMaat* 2019 (34)6: 465-479

Algehele herziening Reglement 1994

- (periode tot 1993) E.C.M. Jurgens & J.A. van Schagen (red.), *Tweede Kamer op orde. Beschouwingen over het herziene Reglement van Orde*, Den Haag: Sdu 1993

8. Leeswijzer

Dit digitaal geheugen knoopt voor de uitwerking aan bij de algehele herziening van 2021 ([Kamerstukken 35322](#)) en verwijst daar veelvuldig naar. Daarbij is van belang dat bij de vaststelling van de algehele herziening de artikelen als gevolg van de tijdens de behandeling aangebrachte wijzigingen zijn vernummerd. In de Kamerstukken voor de algehele herziening (35322) wordt steeds verwezen naar de artikelnummers vóór deze vernummering, wat in deze

⁵ Zie voor de online raadpleegbare *tweede* vermeerderde druk van dit boek uit 1938, deze [link](#).

editie van het Digitaal geheugen intact is gelaten. Ter bevordering van de leesbaarheid van deze Kamerstukken is daarom van belang dat bij de vaststelling onderstaande transponeringstabel is uitgewerkt:

Oud	Nieuw
1.1 t/m 7.1	Idem
7.2	<i>Vervallen (amt nr. 36)</i>
7.3 en 7.4	7.2 en 7.3
7.4a (<i>ingevoegd met amt nr. 36</i>)	7.4
7.5 t/m 7.9	Idem
7.10	<i>Vervallen (1^e NvW nr. 11)</i>
7.11 t/m 7.38	7.10 t/m 7.37
8.1 t/m 8.13	Idem
8.13a (<i>ingevoegd met 1^e NvW nr. 11</i>)	8.14
8.14 t/m 8.38	8.15 t/m 8.39
9.1 t/m 13.3	Idem
13.3a (<i>ingevoegd met amt nr. 24</i>)	13.4
13.4 t/m 13.7	13.5 t/m 13.8
14.1 t/m 15.2	Idem
15.2a (<i>ingevoegd met 1^e NvW nr. 11</i>)	15.3
15.3 t/m 15.20	15.4 t/m 15.21
15.20a (<i>ingevoegd met amt nr. 31</i>)	15.22
15.21	15.23
15.22 (<i>ingevoegd met 2^e NvW nr. 27</i>)	15.24
16.1 t/m 16.5	Idem

Verder is aan het slot van de algehele herziening een handzaam vergelijkend overzicht opgesteld, waarbij de toen direct na de algehele herziening geldende tekst van het ‘nieuwe’ Reglement kan worden vergeleken met directe voor de algehele herziening geldende tekst van het ‘oude’ Reglement. Zie daarvoor [deze link](#).

9. Colofon

Deze editie is bijgewerkt t/m 22 november 2024

Samenstelling en redactie: mr. A.C. de Ridder, Griffie plenair/Bureau Wetgeving Tweede Kamer der Staten-Generaal

DEEL II. ALGEMEEN

In dit deel wordt in paragraaf 1 een overzicht gegeven van de wijzigingen van het Reglement van Orde vanaf 1815. Vervolgens worden vanaf de algehele herziening van 2021 (Kamerstukken 35322) parlementaire bronnen aangehaald die betrekking hebben op een selectie van algemene onderwerpen over het Reglement van Orde, die niet in het bijzonder herleidbaar zijn tot één specifiek regelingselement (artikel, (sub)paragraaf of hoofdstuk).

1. Overzicht wijzigingen Reglement van Orde

Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer is sinds de eerste vaststelling in 1815 zeer vaak (algeheel) herzien. Hieronder wordt daarvan een overzicht gegeven:

Vanaf 1815 tot de algehele herziening van 1966

[Kamerstukken 1815-II, I](#) (*Buitengewone zitting 1815, Kamerstuk I, eerste vaststelling, onder andere over vergaderdagen, presentielijst, notulen, verdeling en onderzoek in afdelingen, keuze, vervanging en taken Voorzitter, vermelding van tegenstemmen, bijwonen vergaderingen door publiek, comité-generaal, indienen van initiatiefvoorstellen, instellen van commissies, verandering van het Reglement*)

[Kamerstukken II 1831/32, X, 5](#) (*afhandeling oude petitie in nieuwe zitting*)

[Kamerstukken II 1840/41, D](#) en [Kamerstukken II 1841/42, III](#) (*algehele herziening, onder andere over (tijdelijk) Voorzitterschap, onderzoek geloofsbrieven, toezicht op huishoudelijke aangelegenheden, sprekerslijst, persoonlijk feit, verlof voor meer dan tweemaal spreken, stemmingen, staken stemmen, stemmingen over personen, voorstel sluiting beraadslaging, schorsing en verdaging vergadering, plaats en woordvoering ministers, werkwijze afdelingen, benoeming rapporteurs, drukken en verspreiden stukken, nota's van leden, behandeling van adressen aan de Koning, drukken van stukken, verzoekschriften ontslag van leden, afwijken van Reglement, orde en stilte op de tribunes*)

[Kamerstukken 1842/43, IV](#) (*adressen niet in comité-generaal*)

[Kamerstukken II 1845/46, XXX](#) (*diverse onderwerpen, waaronder verslag van commissie van rapporteurs, prise en considération (tegengaan vruchteloze voorstellen door prealabele beslissing over behandeling)*)

[Kamerstukken II 1849, XII](#) (*wijziging n.a.v. Grondwetsherziening, o.a. n.a.v. invoering recht van amendement, recht van enquête, recht van interpellatie, aanpassing tuchtrecht Voorzitter*)

[Kamerstukken II 1850/51, VII](#) (*algehele herziening, over o.a. vooronderzoek wetsvoorstellen, meer zelfstandige rapporteurs over wetsvoorstellen, aanpassing behandeling amendementen, verbetering in taal en stijl, recht van enquête, orde waarin het woord wordt verleend Voorlopig toegepast van 6 mei 1851 tot 17 februari 1852, definitief in werking getreden gelijktijdig met de daarop door [Kamerstukken II 1851/52, LXXVI](#) bewerkstelligde wijzigingen op 5 mei 1852*)

[Kamerstukken II 1851/52, LXXVI](#) (*over o.a. drukken verslagen, aanpassing behandeling amendementen, vernummeringsbevoegdheid Voorzitter*)

[Kamerstukken II 1858/59, LXXIII](#) (*naar aanleiding van vermeerdering aantal leden*)

[Kamerstukken II 1869/70, 62](#) (naar aanleiding van vermeerdering aantal leden)

[Kamerstukken II 1870/71, 34](#) en [Kamerstukken II 1871/72, 36](#)

(algehele herziening, o.a. over één schriftelijk verslag per wetsvoorstel (na afdelingsonderzoek), verzelfstandiging rol commissie van rapporteurs in combinatie met aanpassing mondeling overleg commissie en regering, Voorzitter geen lid afdeling, geen stuiting behandeling regeringsvoorstellen bij sluiting zitting, afroepen namen (appèl-nominaal) kwartier na aanvang vergadering).

[Kamerstukken II, 1873/74, 19, 4](#) (over voorbereidend onderzoek wetsvoorstellen)

[Kamerstukken II 1874/75, 79](#) (over zaterdag geen vergadering, maandag niet voor 13.00 uur)

[Kamerstukken II 1874/75, 94](#) en [Kamerstukken II 1875/76, 41](#) (over sluiten beraadslaging door Voorzitter)

[Kamerstukken II 1875/76, 121](#) (over motie tot sluiting beraadslaging)

[Kamerstukken II 1877/78, 169](#) (over aanpassing in verband met vermeerdering leden)

[Kamerstukken II 1888, 10](#) en [Kamerstukken II 1888/89, 17](#) (wijziging n.a.v. grondwetsherziening, o.a. over commissies van onderzoek, herinrichting commissie voor de verzoekschriften, tweede lezing wetsvoorstel, mogelijkheid spreken vanaf spreekplaats of eigen zitplaats, avondvergadering slechts na Kamerbesluit, hoofdelijke stemming slechts na verzoek, stelsel van (zelfstandige) commissie van rapporteurs wordt regel, commissie van rapporteurs adviseert over nota's van wijziging en amendementen, invoering ondersteuningseis moties, mogelijkheid ontneming woord aan spreker die belediging of ordeverstoring herhaalt, verdediging initiatiefwetsvoorstel in Eerste Kamer, verduidelijking terminologie 'vergadering', 'zitting' en 'Kamer')

[Kamerstukken II 1905/06, 214](#) (mondelinge vragenrecht)

[Kamerstukken II 1906/07, 187](#) (commissies van onderzoek door meer dan vijf leden)

[Kamerstukken II 1908/09, 246](#) (diverse onderwerpen, o.a. t.a.v. voorbereidend onderzoek (begrotings)wetsvoorstel, vaste commissies, amendementen en openbare beraadslaging)

[Kamerstukken II 1911/12, 292](#) (tijdsgrens (en verslag over) amendering tijdens voorbereidend onderzoek)

[Kamerstukken II 1913/14, 217](#) (maximumspreektijd bij begrotingsbehandeling)

[Kamerstukken II 1916/17, 377](#) (schrappen valbijl voor alle aanhangige werkzaamheden bij Kamerontbinding)

[Kamerstukken II 1917/18, 289](#) en [Kamerstukken II 1918/19, 37](#) (instellen vaste commissie voor buitenlandse zaken)

[Kamerstukken II 1917/18, 311](#) (o.a. over eerste vergadering geleid door oud-(onder)Voorzitter, Voorzittersbenoeming, aanpassing onderzoek van geloofsbrieven, schrappen bepaling mededeling aanneming staatsambt)

[Kamerstukken II 1918/19, 306](#) (o.a. over commissie van rapporteurs, instelling bijzondere commissies voor technische wetsvoorstellen, termijn schriftelijk verslag over wetsvoorstel, sluiting van de beraadslaging, ontneming woord door Voorzitter mogelijk zonder tussenkomst Kamer, mogelijkheid uitsluiting vergadering voor een dag, bij herhaling voor langere tijd, vastlegging vertrouwelijkheid beraadslaging afdelingen en commissievergaderingen, vernieuwing afdelingen driemaal per jaar, verhoging leden begrotingscommissies, ook suppletoire begrotingen naar begrotingscommissies)

[Kamerstukken II 1920/21, 425](#) (wijziging verwerking notulen in Handelingen)

[Kamerstukken II 1921/22, 436](#), [Kamerstukken II 1922, 40](#) en [Kamerstukken II 1922/23, 40](#) (vaste commissie voor de Staatsuitgaven (rijksuitgaven))

[Kamerstukken II 1921/22, 516](#) (eerder onderzoek geloofsbrieven bij nieuwe Kamer)

[Kamerstukken II 1922/23, 373](#) (o.a. over aanpassing nummering Reglement aan nieuwe Grondwet, begrotingscommissies, verlenen woord, zitplaatsen ambtenaren)

[Kamerstukken II 1923/24, 228](#) (verruiming termijnen, en openbaarmaking schriftelijke verslagen commissies)

[Kamerstukken II 1924/25, 377](#) (vergroting rol vaste commissies ten opzichte van afdelingen, zeven leden per vaste commissie, herstel technische omissie over voorzitter commissie voor Buitenlandse Zaken)

[Kamerstukken II 1928/29, 383](#) (o.a. over aanpassing terminologie als gevolg wijzigingen systematiek begroting (t.a.v. Nederlands-Indië en i.v.m. invoering Comptabiliteitswet 1927 (voortaan rijksbegroting i.p.v. begroting en nieuw ministerie van Defensie))

[Kamerstukken II 1931/32, 400](#) (instelling vaste commissies van overleg)

[Kamerstukken II 1933/34, 231](#) (aanpassing regeling ontnemen van het woord, meer tuchtbevoegdheden voor Kamervoorzitter, introductie mogelijkheid schrappen woorden uit Handelingen)

[Kamerstukken II 1933/34, 391](#) (vaste commissie voor Indische Zaken)

[Kamerstukken II 1934/35, 336](#) (benoeming rapporteurs over wetsvoorstel mogelijk voor afdelingsonderzoek, voorlopig verslag mogelijk)

[Kamerstukken II 1937/38, 418](#) (hernummering, aanpassing verwijzingen aan vernummering Grondwet, geen afzonderlijke commissie voor begroting Algemene Zaken)

[Kamerstukken II 1939/40, 344](#) en [Kamerstukken II 1946/47, 86](#) (o.a. over bespoediging werkzaamheden en uitbreiding taken Centrale afdeling)

[Kamerstukken II 1949-1953, 1605](#) (diverse onderwerpen ter vergroting rol commissies (en verkleining rol afdelingen), o.a. herverdeling vaste commissies per departement)
[Handelingen 1605](#)

[Kamerstukken II 1952/53, 2390](#) (wijziging mondelinge vragenrecht)
[Handelingen 2390](#)

[Kamerstukken II 1952-1954, 3048](#) (uitspreken wens bij overlegging verdragsovereenkomst)
[Handelingen 3435](#)

[Kamerstukken II 1953/54, 3435](#) (diverse onderwerpen, waaronder spreektijd bij begrotingen en ondersteuningseis amendementen)
[Handelingen 3435](#)

[Kamerstukken II 1955/56, 4326](#) (n.a.v. de totstandkoming van het Statuut voor het Koninkrijk)
[Handelingen 4326](#)

Vanaf de algehele herziening van 1966 tot de algehele herziening van 1994

[Kamerstukken II 1964-1966, 8042](#) (algehele herziening over diverse onderwerpen, waaronder vastlegging openbare commissievergaderingen (OCV), instellen Presidium, vereenvoudiging bepalingen commissies, volledige afschaffing afdelingen, artikel over fracties, vervanging 'comité-generaal' door vergadering met gesloten deuren)
[Handelingen 8042](#)

[Kamerstukken II 1967/68, 9678](#) (behandeling amendementen in commissievergaderingen)
[Handelingen 9678](#)

[Kamerstukken II 1969/70, 10712](#) (openbare behandeling Raming)
[Handelingen 10712](#)

[Kamerstukken II 1970/71, 11213](#) (mogelijkheid voordracht (in)formateur)
[Handelingen 11213](#)

[Kamerstukken II 1970/71, 11223](#) (splitsing of samenvoeging van fracties)
[Handelingen 11223](#)

[Kamerstukken II 1973/74, 12656](#) (wijzigingsprocedure Reglement)
[Handelingen 12656](#)

[Kamerstukken II 1973/74, 12657](#) (stemverklaringen)
[Handelingen 12657](#)

[Kamerstukken II 1973/74, 12659](#) (vermelden namen van fracties in verslagen)
[Handelingen 12659](#)

[Kamerstukken II 1974/75, 13398](#) (*schriftelijke beantwoording mondeling gestelde vragen in Bijvoegsel Handelingen*)
[Handelingen 13398](#)

[Kamerstukken II 1974-1976, 13435](#) (*nieuwe werkwijze behandeling van nota's*)
[Handelingen 13435](#)

[Kamerstukken II 1975/76, 13717](#) (*wijziging i.v.m. afscheiding Suriname*)
[Handelingen 13717](#)

[Kamerstukken II 1975/76, 14028](#) (*verlenging proeftijd nieuwe werkwijze behandeling nota's*)
[Handelingen 14028](#)

[Kamerstukken II 1975-1977, 14033](#) (*verlies van het lidmaatschap*)
[Handelingen 14033](#)

[Kamerstukken II 1975-1977, 14041](#) (*openbare commissievergadering*)
[Handelingen 14041](#)

[Kamerstukken II 1977/78, 14919](#) (*uitoefening recht van enquête*)
[Handelingen 14919](#)

[Kamerstukken II 1978/79, 15598](#) (*onderzoek geloofsbrieven leden Europees Parlement*)
[Handelingen 15598](#)

[Kamerstukken II 1978/79, 15604](#) (*gezamenlijke commissievergadering*)
[Handelingen 15604](#)

[Kamerstukken II 1978/79, 15620](#) (*beperking duur stemverklaring*)
[Handelingen 15620](#)

[Kamerstukken II 1979/80, 15962](#) (*o.a. instelling van de uitgebreide commissievergaderingen (UCV)*)
[Handelingen 15962](#)

[Kamerstukken II 1979/80, 16311](#) (*geen ondersteuningseis amendementen in uitgebreide commissievergadering*)
[Handelingen 16311](#)

[Kamerstukken II 1982/83, 17856](#) (*aanpassing aan de nieuwe Grondwet en diverse andere onderwerpen, waaronder regeling van het vragen van advies aan de Raad van State, wijziging in het quorumvereiste, zelfstandige verkiezing van de Voorzitter, vervallen van de begrippen gewone en buitengewone zitting, stemmen bij handopsteken i.p.v. bij zitten en opstaan, aanpassing behandeling verslag over verzoekschriften*)
[Handelingen 17856](#)

[Kamerstukken II 1982/83, 17933](#) (*aanstelling fractiemedewerkers*)
[Handelingen 17933](#)

[Kamerstukken II 1983/84, 18239](#) (*openbaarmaking bij enquête*)

[Handelingen 18239](#)

[Kamerstukken II 1983/84, 18342](#) (wijziging mondelinge vragenuur)

[Handelingen 18342](#)

[Kamerstukken II 1985-1989, 19336](#) (n.a.v. rapport onderzoek van de organisatie en de werkwijze der Kamer, diverse onderwerpen, waaronder gewijzigde voorbereiding begrotingsbehandeling, versterking positie Commissie voor de Rijksuitgaven, indiening motie in eerste termijn alleen na verlot Kamer, indiener leest motie zelf voor, instelling Commissie voor EG-zaken)

[Handelingen 19336](#)

[Kamerstukken II 1985/86, 19440](#) (wijziging i.v.m. losmaking Aruba)

[Handelingen 19440](#)

[Kamerstukken II 1985-1989, 19493](#) (Kamer in oude samenstelling beslist na verkiezingen over toelating leden)

[Handelingen 19493](#)

[Kamerstukken II 1987/88, 20489](#) (rol bewindspersonen bij behandeling initiatiefwetsvoorstel)

[Handelingen 20489](#)

[Kamerstukken II 1988-1990, 21121](#) (aanpassing taak commissie voor de Rijksuitgaven)

[Handelingen 21121](#)

[Kamerstukken II 1991/92, 22391](#) (wijziging procedure schriftelijke en mondelinge vragen, vragenuur op dinsdag i.p.v. donderdag)

[Handelingen 22391](#)

Vanaf de algehele herziening van 1994 tot de algehele herziening van 2021

[Kamerstukken II 1991-1995, 22590⁶](#) (algehele herziening Reglement van Orde, o.a. over nieuwe commissiestructuur met afschaffing bijzondere commissies, invoering algemene commissies en uitgebreide commissievergadering (UCV), uitsplitsing mondeling overleg in nota-, wetgevings- en algemeen overleg, uitgangspunt schriftelijke voorbereiding wetsvoorstel in één ronde, vervallen voordrachtsbepaling (in)formateur)

[Handelingen 22590](#)

[Kamerstukken II 1994-1996, 24160](#) (taak en positie Rijksuitgaven)

[Handelingen 24160](#)

[Kamerstukken II 1996-1998, 25118](#) (tussentijdse benoeming Voorzitter, mogelijkheid uitbreiding taak vaste commissies, tweeminutendebat, (mondelinge) inlichtingen door (in)formateur)

[Handelingen 25118](#)

⁶ Zie voor één stuk na 1994 ook [deze link](#).

[Kamerstukken II 1996-1998, 25440](#) (*tijdig toezenden Raming*)
[Handelingen 25440](#)

[Kamerstukken II 1996-1998, 25441](#) (*profiel schets en kandidaatstelling Voorzitterschap*)
[Handelingen 25441](#)

[Kamerstukken II 1999-2001, 27283](#) (*beperking aanhouden moties*)
[Handelingen 27283](#)

[Kamerstukken II 2000/01, 27741](#) (*beslissing toelating nieuwe leden, procedure Voorzittersbenoeming, regeling attributie en mandaat, vervallen mogelijkheid schrappen woorden uit Handelingen*)
[Handelingen 27741](#)

[Kamerstukken II 2001/02, 28042](#) (*wijziging vragen inlichtingen (in)formateurs*)
[Handelingen 28042](#)

[Kamerstukken II 2001/02, 28071](#) (*zitplaatsen voor andere personen die zijn uitgenodigd*)
[Handelingen 28071](#)

[Kamerstukken II 2001/02, 28166](#) (*procedure adviesverzoek colleges van advies*)
[Handelingen 28166](#)

[Kamerstukken II 2001/02, 28289](#) (*terminologie “stukken” en “drukken”, en bewaring stukken*)
[Handelingen 28289](#)

[Kamerstukken II 2001/02, 28452](#) (*benoeming presidiumadviseur en diensthoofd, instelling vaste commissie voor Europese Zaken*)
[Handelingen 28452](#)

[Kamerstukken II 2002/03 28633](#) (*formalisering register nevenfuncties en buitenlandse zaken*)
[Handelingen 28633](#)

[Kamerstukken II 2002/03 28821](#) (*mandatering Griffier archiefbeheer, openbaarmaking bij enquête*)
[Handelingen 28821](#)

[Kamerstukken II 2002/03 28822](#) (*instelling themacommissies, inhandenstelling wetsvoorstel bij vaste of algemene commissie*)
[Handelingen 28822](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29263](#) (*bijeenroeping commissie door regering, terugroepen Kamer door dertig leden, toestemming Voorzitter voor verzoek brief bij regeling van werkzaamheden, invoering spoeddebat, rapportage interparlementaire vergadering, interrupties, beperkingsmogelijkheid spreektijden bewindspersonen, interpellatie altijd toegestaan bij steun dertig leden*)
[Handelingen 29263](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29264](#) (*diverse onderwerpen met betrekking tot commissies*)

[Handelingen 29264](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29265](#) (*wijziging debat op hoofdlijnen, rapporteur, initiatiefnota's, indieningstermijn amendering, doorbreken stilzwijgen bij voorhang besluit of verdrag*)
[Handelingen 29265](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29266](#) (*publicatie overzicht onbeantwoorde schriftelijke vragen*)
[Handelingen 29266](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29267](#) (*wijziging procedure vragenuur*)
[Handelingen 29267](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29380](#) (*invoering geschenkenregister*)
[Handelingen 29380](#)

[Kamerstukken II 2003/04, 29489](#) (*dienst verslag en redactie*)
[Handelingen 29489](#)

[Kamerstukken II 2004-2014, 30140](#) (*invoering burgerinitiatief*)
[Handelingen 30140](#)

[Kamerstukken II 2004-2006, 30181](#) (*openbaarmaking neveninkomsten*)
[Handelingen 30181](#)

[Kamerstukken II 2005-2017, 30351](#) (*vastlegging procedure grote projecten*)
[Handelingen 30351](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30446](#) (*besluitvorming over inhandenstelling en houden wetgevingsoverleg of notaoverleg door Voorzitter en eerste twee Ondervoorzitters*)
[Handelingen 30446](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30619](#) (*lidmaatschap commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten*)
[Handelingen 30619](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30620](#) (*instelling commissies van advies door Presidium*)
[Handelingen 30620](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30621](#) (*bijwonen begrotingsoverleg*)
[Handelingen 30621](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30622](#) (*niet langer verplicht voorlezen namen afwezigen bij bijeenkomst zonder quorum*)
[Handelingen 30622](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30623](#) (*correctiemogelijkheid vergissing bij stemmen*)
[Handelingen 30623](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30624](#) (*eisen (initiatief)nota's*)
[Handelingen 30624](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30625](#) (*wijziging debat op hoofdlijnen*)
[Handelingen 30625](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30626](#) (*rapporteur over overige in handen gestelde stukken*)
[Handelingen 30626](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30627](#) (*verspreiding ontvangen verdrag ter stilzwijgende goedkeuring*)
[Handelingen 30627](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30628](#) (*openbaarmaking bij interpellatie*)
[Handelingen 30628](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30629](#) (*herzieningsprocedure Reglement*)
[Handelingen 30629](#)

[Kamerstukken II 2005/06, 30631](#) (*procedure kennisgeving wens ten aanzien van (ontwerp)besluit*)
[Handelingen 30631](#)

[Kamerstukken II 2005-2010, 30698](#) (*debat over verkiezingsuitslag en kabinetsformatie*)
[Handelingen 30698](#)

[Kamerstukken II 2006-2009, 31019](#) (*n.a.v. Wet op de parlementaire enquête 2008*)
[Handelingen 31019](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31297](#) (*verruiming bepalingen over rapporteur*)
[Handelingen 31297](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31298](#) (*openbaarheid procedurevergaderingen*)
[Handelingen 31298](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31299](#) (*deelname leden Europees Parlement aan beraadslaging*)
[Handelingen 31299](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31312](#) (*bijstaan Presidium ook door directeuren*)
[Handelingen 31312](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31313](#) (*slechts benoeming directeuren door Presidium*)
[Handelingen 31313](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31417](#) (*mondelinge beantwoording van schriftelijke vragen*)
[Handelingen 31417](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31470](#) (*parlementair overleg Koninkrijksrelaties*)
[Handelingen 31470](#)

[Kamerstukken II 2007/08, 31517](#) (*griffie Interparlementaire betrekkingen*)
[Handelingen 31517](#)

[Kamerstukken II 2008/09, 31995](#) (*bijstand initiatiefnemers door maximaal vier personen*)
[Handelingen 31995](#)

[Kamerstukken II 2008-2010, 32055](#) (*technische wijzigingen*)
[Handelingen 32055](#)

[Kamerstukken II 2009/10, 32199](#) (*stenografisch verslag van notaoverleg en algemeen overleg*)
[Handelingen 32199](#)

[Kamerstukken II 2009/10, 32391](#) (*geheimhouding besloten vergaderingen, vertrouwelijke stukken*)
[Handelingen 32391](#)

[Kamerstukken II 2010/11, 32571](#) (*n.a.v. wijzigingen staatkundige verhoudingen in het Koninkrijk*)
[Handelingen 32571](#)

[Kamerstukken II 2010/11, 32572](#) (*technische wijzigingen t.a.v. optreden Kamer als Koninkrijksorgaan*)
[Handelingen 32572](#)

[Kamerstukken II 2010/11, 32743](#) (*wijziging benaming spoeddebat naar dertigledendebat*)
[Handelingen 32743](#)

[Kamerstukken II 2010-2012, 32759](#) (*aanwijzing van kabinets(in)formateurs*)
[Handelingen 32759](#)

[Kamerstukken II 2011/12, 33040](#) (*vernieuwing mondelinge vragenuur*)
[Handelingen 33040](#)

[Kamerstukken II 2011/12, 33111](#) (*maximumspreektijd bij een tweeminutendebat*)
[Handelingen 33111](#)

[Kamerstukken II 2012/13, 33588](#) (*wijziging benaming Parlementair Overleg Koninkrijksrelaties naar Interparlementair Koninkrijksoverleg*)
[Handelingen 33588](#)

[Kamerstukken II 2013/14, 33909](#) (*technische wijzigingen*)
[Handelingen 33909](#)

[Kamerstukken II 2013-2016, 33959](#) (*mogelijkheid overnemen moties*)
[Handelingen 33959](#)

[Kamerstukken II 2013-2015, 34005](#) (*mogelijkheid commissies schriftelijk besluit (e-mailprocedure)*)
[Handelingen 34005](#)

[Kamerstukken II 2014/15, 34070](#) (aanpassing bepalingen registers nevenactiviteiten en neveninkomsten, buitenlandse reizen en geschenken)
[Handelingen 34070](#)

[Kamerstukken II 2014/15, 34186](#) (aanmelding op de presentielijst)
[Handelingen 34186](#)

[Kamerstukken II 2014/15, 34187](#) (aanpassing bepalingen kabinetsformatie)
[Handelingen 34187](#)

[Kamerstukken II 2015/16, 34343](#) (aanpassing bepalingen rapporteurschap)
[Handelingen 34343](#)

[Kamerstukken II 2016/17, 34567](#) (aanpassing bepalingen fracties i.v.m. o.a. introductie groepen)
[Handelingen 34567](#)

[Kamerstukken II 2016/17, 34624](#) (opheffing en overheveling taken commissie voor de Rijksuitgaven)
[Handelingen 34624](#)

[Kamerstukken II 2016/17, 34631](#) (ongeldige stemmen bij stemmingen over personen)
[Handelingen 34631](#)

[Kamerstukken II 2016/17, 34727](#) (vervanging leden commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten die tijdelijk bewindspersoon zijn)
[Handelingen 34727](#)

[Kamerstukken II 2017/18, 34793](#) (taakomschrijving commissievoorzitters)
[Handelingen 34793](#)

[Kamerstukken II 2017/18, 34969](#) (stemverklaringen in één minuut)
[Handelingen 34969](#)

N.B. Zie voor de tekst van deze versie van Reglement direct voorafgaand aan de inwerkingtreding van de meest recente algehele herziening van 2021 (35322) , [deze link](#).
Voor een versie waarin alle wijzigingen vanaf 25 april 2002 zichtbaar zijn gemaakt wordt verwezen naar [deze link](#).

Vanaf de algehele herziening van 2021 tot op heden

31 maart 2021

[Kamerstukken II 2019-2021, 35322](#) (algehele herziening Reglement van Orde, diverse onderwerpen, waaronder instelling commissie voor Digitale Zaken, herintroductie commissie voor de Rijksuitgaven, vastlegging procedurevergadering, uitgangspunt eenmaal per week regeling van werkzaamheden, introductie algemene bepaling over gedrag in de vergadering, uitgangspunt stemmingen op vaste tijdstippen, vastlegging mogelijkheid besluit zonder stemmingen over personen, vastlegging mogelijkheid wijziging samenstelling initiatiefnemers, vervalregeling initiatiefwetsvoorstellen zonder initiatiefnemer, bespoediging behandeling

grondwetsherziening, vastlegging werkwijze controversieel verklaring, vervalregeling toegekende debatten, vastlegging mogelijkheid toespraak buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders, vastlegging mogelijkheid algemene of individuele ontzegging of beperking toegang, introductie toezeggingenregister, introductie gedragscode, schrappen ondersteuningseis moties)

[Handelingen 35322](#)

21 april 2022

[Kamerstukken II 2021/22, 36058](#) (n.a.v. de Wet hergebruik van overheidsinformatie en de Wet open overheid)

[Handelingen 36058](#)

14 februari 2023

[Kamerstukken II 2021/22, 36051](#) (verplichte publicatie van arbeidsomstandighedenbeleid door fracties en groepen)

[Handelingen 36051](#)

14 maart 2023

[Kamerstukken II 2021-2023, 36037](#) (het als ongeoorloofd gedrag aanmerken van het bedreigen van een persoon)

[Handelingen 36037](#)

8 juni 2023

[Kamerstukken II 2022/23, 36238](#) (mogelijkheid voor vijftig leden tot uitnodiging van een inspecteur-generaal voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing)

[Handelingen 36238](#)

26 oktober 2023

[Kamerstukken II 2021/23, 35980](#) (het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s))

[Handelingen 35980](#)

21 november 2024

[Kamerstukken II 2023-2024, 36456](#) (herijking regels afgesplitste Kamerleden)

Handelingen zijn nog niet beschikbaar

Zie voor de tekst van het Reglement waarin alle wijzigingen vanaf de algehele herziening van 2021 (35322) tot 36456 zichtbaar zijn gemaakt, [deze link](#).

Naast de doorgevoerde wijzigingen is in de negentiende eeuw ook een aantal keren besloten tot het (niet-incidenteel) afwijken van het Reglement.⁷

⁷ Enige voorbeelden daarvan zijn [Handelingen II 1831/32, p. 10, vergadering 24 oktober 1831](#) (over afwijking van het Reglement t.a.v. aantal Afdelingen), [Kamerstukken 1847/48, XLVI](#) (aannemen ongezegelde stukken, [Kamerstukken II 1878/79, 122](#) en [Kamerstukken II 1879/80, 50](#) (tijdelijke afwijking bij behandeling wetsvoorstel), [Kamerstukken II 1881/82, nrs. 11 en 12](#) (tijdelijke afwijking bij behandeling twee wetsvoorstellen) en [Kamerstukken II 1883/84, nr. 184](#) (tijdelijke afwijking bij behandeling wetsvoorstel).

Verder zijn er diverse voorstellen tot wijziging die uiteindelijk niet door de Kamer zijn aangenomen.⁸

Tot slot zijn ten tijde van deze publicatie de volgende voorstellen tot wijziging van het Reglement aanhangig:

- [Kamerstukken II 2023/24, 36474](#) (*voorstel van de leden Sjoerdsma en Paternotte in verband met het vastleggen van de mogelijkheid om een hoofd van een volkenrechtelijke organisatie uit te nodigen een vergadering bij te wonen om de Kamer toe te spreken*)
- [Kamerstukken II 2023/24, 36537](#) (*voorstel van het lid Bontenbal in verband met het beperken van de mogelijkheid om moties in te dienen*)

In de navolgende paragrafen worden parlementaire bronnen over algemene onderwerpen over het Reglement van Orde weergegeven vanaf de meest recente algehele herziening ([Kamerstukken 35322](#)).

⁸ Enige voorbeelden daarvan zijn: [Kamerstukken II 1816/17, III](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1818/19 II, XXV](#) (voorstel t.a.v. beide Kamers, niet doorgevoerd i.v.m. onvoldoende steun in Eerste Kamer), [Kamerstukken II 1819/20, XIX](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1822/23, XVIII](#) (ingetrokken), [Kamerstukken II 1824/25, XX](#) (ingetrokken), [Kamerstukken II 1829/30, XIV](#) (niet in beraadslaging gekomen), [Kamerstukken 1842/43, XVII](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1843/44, nr. X](#) (niet in beraadslaging gekomen, vervallen), [Kamerstukken II 1844/45, nr. XI](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1856-57, CXXVIII](#) en [Kamerstukken II 1857/58, XXIX](#) (als afgedaan beschouwd), [Kamerstukken II 1864/65, LXIX](#) (vervallen), [Kamerstukken II, 1868/69, 20](#) (niet in beraadslaging gekomen), [Kamerstukken II 1875/76, 78](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1875/76, 144](#) (verworpen), [Kamerstukken II 1875/76, 165](#) (ingetrokken), [Kamerstukken II 1881/82, 173](#) (ingetrokken), [Kamerstukken II 1916/17, 263](#), [1917, 38](#), [1917/18, 38](#), [1919/20, 35](#), [1920/21, 40](#), en [1921/22, 62](#) (besloten niet verder in behandeling te nemen, zie Handelingen II, 1924/25, p. 2396), [Kamerstukken II 1927/28, 206](#) (ingetrokken na verwerping onderdeel [Kamerstukken II 1956/57, 4536](#) (van de lijst der werkzaamheden afgevoerd, zie [Handelingen II 1965/66, 12 juli 1966, p. 2341](#)), [Kamerstukken II 2007-2007, 30022](#) (als vervallen beschouwd), zie [Handelingen II 2021/22, 17 mei 2022, nr. 80, item 20, p. 1](#)).

2. Betekenis van het Reglement

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Het Reglement van Orde bepaalt het functioneren van de Tweede Kamer in procedures en werkwijzen, werkt de positie van de Tweede Kamer in haar taak als medewetgever en controleur van de regering uit en regelt het instrumentarium dat daartoe ter beschikking staat. De regeling, die haar grondslag in [artikel 72 van de Grondwet](#) vindt, heeft een bindende werking ten aanzien van de leden van de Tweede Kamer en bepaalt in hoge mate de dagelijkse parlementaire praktijk. Het Reglement van Orde heeft daarmee grote betekenis voor de politieke praktijk.

Niet alles wat de politiek praktijk bepaalt, is in het Reglement van Orde vastgelegd en dat is niet voor niets. De parlementaire werkwijze wordt voor een belangrijk deel gevormd door gewoontes en gebruiken die ‘ongeschreven’ zijn. Dit past bij de Nederlandse parlementaire cultuur waarin de werkwijze op hoofdlijnen is vastgelegd, maar erkend wordt dat niet alles met gedetailleerde voorschriften kan worden geregeld en er ruimte moet blijven voor flexibele toepassing.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Het Reglement van Orde is van grote politieke en staatsrechtelijke betekenis. Het vloeit voort uit de [Grondwet](#). Het bepaalt hoe wij als Kamer ons werk doen. Het is medebepalend voor de manier waarop de vertegenwoordigende democratie er in de praktijk uitziet. Het bevat werkwijzen die verankerd zijn in het dagelijkse parlementaire leven.”

“Mevrouw Özütok vroeg in de eerste termijn hoe het nu zit met het politieke belang van het Reglement van Orde. Welke plaats neemt het staatsrechtelijk gezien in? Is het nu eigenlijk wel voldoende toegerust om in te spelen op actuele staatsrechtelijke thema's? Dat zijn terechte vragen. Wij zijn van mening dat het Reglement van Orde heel goed aansluit op de nieuwe vragen die steeds weer aan de orde komen bij het functioneren van de Kamer. De regeling vindt haar grondslag in [artikel 72 van de Grondwet](#). De Kamer kan met een eigen besluit die regeling vaststellen. Daarmee wordt de zelfstandigheid van de Kamer benadrukt. De regering spreekt niet mee als het gaat om de vraag hoe wij onze procedures en werkwijzen inrichten.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Het Reglement van Orde is in staatsrechtelijk opzicht een zeer belangrijk instrument. Het vloeit voort uit de [Grondwet](#) en het bepaalt ons dagelijkse werk. Zoals de heer Van der Staaij terecht zei: het zijn onze eigen regels, die wij zelf vaststellen, waarmee de zelfstandigheid van de Tweede Kamer wordt benadrukt. Behalve deze vastgestelde regels hebben we ook onze eigen, dagelijkse, ongeschreven praktijk, onze parlementaire gewoontes en rituelen, onze werkafspraken en onze interpretaties van de regels. Die zijn bepalend voor de manier waarop wij hier werken. Deze informele regels, maar ook de kennis erover, zijn heel belangrijk. Eigenlijk hebben we het dan over het institutionele geheugen van de Kamer. Ook daarin zijn veranderingen opgetreden. Door de jaren heen hebben we onze werkwijze steeds aangepast aan de heersende tijdgeest en nieuwe werkvormen bedacht. Een goed voorbeeld is de huidige coronacrisis. We hebben gekeken hoe we invulling kunnen blijven geven aan onze

controleerende en medewetgevende rol, en tegelijkertijd hoe we kunnen voldoen aan alle maatregelen die ook voor ons gelden.”

3. Plaats van het Reglement in de rechtsorde

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Het functioneren van de Kamer wordt beheerst door een veelheid aan regels en voorschriften. Deze liggen onder andere vast in de [Grondwet](#), het [Statuut voor het Koninkrijk](#) en andere wettelijke regelingen, en volgen ook uit ongeschreven rechtsregels. Voor het parlementaire proces is het Reglement van Orde een belangrijke rechtsbron. Het Reglement bevat de interne voorschriften van de Kamer ten aanzien van haar organen, bevoegdheden en procedures. Op grond van [artikel 72 Grondwet](#) stellen beide Kamers der Staten-Generaal elk afzonderlijk een Reglement van Orde vast. Hiermee wordt onder meer de zelfstandigheid van de Kamers ten aanzien van hun procedures en werkwijzen benadrukt.⁹”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De werkgroep merkt hierover op dat in de voorgestelde tekst voor het Reglement tot op grote hoogte aansluiting is gezocht bij de [Aanwijzingen voor de Regelgeving](#). De Kamer is echter niet gebonden aan die Aanwijzingen (zie daarover onder andere de [Aanwijzingen 1.1](#) en [1.2](#)), en het Reglement is een regeling met een bijzondere aard (intern werkende organisatorische regels en gedragsregels) die in de politieke praktijk veelvuldig wordt geraadpleegd.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Het Reglement heeft een bindende werking voor de leden van de Kamer zelf. We moeten ons wel realiseren dat het niet anderen extern kan binden, gelet op het bijzondere karakter van de werkwijze van de Kamer zelf. Daar heb je wel weer wetgeving voor nodig, zoals je ziet bij de wetgeving voor de parlementaire enquête. Als je ook derden wilt gaan binden, heb je echt wetgeving in formele zin nodig.”

4. Taalgebruik in het Reglement van Orde

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Uiteraard vormt het Reglement een juridisch document, dat bovendien in relatie staat tot andere regelingen, zoals de [Grondwet](#). Het is daarom niet altijd mogelijk om tot een

⁹ Zie Kamerstukken [14224, nr. 3](#), p. 8.

gemakkelijk leesbare tekst te komen. De werkgroep heeft in haar voorstel niettemin de tekst gemoderniseerd en daarbij zoveel mogelijk onnodig complex taalgebruik vermeden.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Ter verbetering van de leesbaarheid en begrijpelijkheid van de regeling is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van toegankelijk taalgebruik. Daarbij zijn lange zinnen of omvangrijke bepalingen vermeden. De bepalingen zijn verder, waar mogelijk, actief geformuleerd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#): “Voorschriften worden niet met behulp van de werkwoorden ‘moeten’ of ‘dienen’ geformuleerd, tenzij dit onvermijdelijk is. De werkgroep merkt hierover op dat in de voorgestelde tekst voor het Reglement tot op grote hoogte aansluiting is gezocht bij de [Aanwijzingen voor de Regelgeving](#). De Kamer is echter niet gebonden aan die [Aanwijzingen](#) (zie daarover onder andere de [Aanwijzingen 1.1](#) en [1.2](#)), en het Reglement is een regeling met een bijzondere aard (intern werkende organisatorische regels en gedragsregels) die in de politieke praktijk veelvuldig wordt geraadpleegd. De werkgroep heeft in dat kader op sommige plaatsen in afwijking van [Aanwijzing 3.2](#) het dwingende karakter van de betrokken regels extra willen benadrukken door gebruik te maken van de werkwoorden “moeten” en “dienen”. Deze worden gebruikt in de artikelen 2.1, derde lid, 2.2, tweede lid, 5.1, tweede lid, 7.3, tweede lid, onderdeel a, 7.21, derde lid, 8.8, vijfde lid, 8.11, 8.19, tweede lid, 8.28, tweede lid, 8.30, tweede lid, 8.31, vijfde lid, 9.5, tweede lid, 9.11, vijfde lid, 10.9, tweede lid, 12.1, eerste lid, 12.3, eerste lid, 14.1, 14.2, eerste en derde lid, en 15.2, eerste en tweede lid.”

5. Structuur van het Reglement van Orde

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Algemeen

De structuur die bij de algehele herziening van 1994 is aangebracht in het Reglement van Orde (hierna: het Reglement) is op hoofdlijnen gehandhaafd. Op onderdelen zijn wel wijzigingen in de indeling aangebracht. Zo zijn, veelal als gevolg van de toevoeging van onderdelen na 1994, enige hoofdstukken samengevoegd. Een voorbeeld vormen de huidige hoofdstukken over de Verzoekschriften (X) en de Burgerinitiatieven (Xa); deze kennen zodanige onderlinge raakvlakken dat is besloten tot samenvoeging in één hoofdstuk (hoofdstuk 14). Verder zijn diverse onderwerpen die betrekking hebben op de openbaarheid en vertrouwelijkheid samengebracht in één hoofdstuk (hoofdstuk 15). Daarentegen is het huidige hoofdstuk IX (Behandeling voorstellen van (rijks)wet, initiatiefvoorstellen van (rijks)wet, andere in handen van een commissie gestelde stukken en verdragen) juist opgesplitst in twee afzonderlijke hoofdstukken (de hoofdstukken 9 en 10), aangezien er tussen de onderdelen over de (verschillende typen) wetsvoorstellen enerzijds en de overige onderwerpen anderzijds weinig raakvlakken bestaan.

Er is ook gekeken naar de structuur op paragraafniveau. In uitgebreide paragrafen is daarbij soms een indeling in subparagrafen aangebracht om inzicht te bieden in de samenhang tussen

de geregelde onderwerpen. Voorts is ook op artikelniveau gekeken naar de onderlinge samenhang, waarbij onderwerpen soms zijn overgeplaatst of samengebracht om de opbouw, nummering en indeling meer inzichtelijk te maken.

Hoofdlijnen nieuwe structuur

In het voorstel is de Romeinse nummering van de hoofdstukken (hoofdstuk I, II, III, IV, etc.) aangepast naar een meer eenvoudige Arabische nummering (hoofdstuk 1, 2, 3, 4, etc.).

Daarnaast is om diezelfde reden de doorlopende nummering van de artikelen (artikel 1, 2, 3, 4, etc.) vervangen door een nummering per hoofdstuk (artikel 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, etc.), wat de artikelindeling ook meer inzichtelijk maakt.

Het voorgestelde Reglement kent op hoofdlijnen de volgende indeling. *Hoofdstuk 1* bevat de inleidende begripsbepalingen. Daarbij is voor de vormgeving aangeknoopt bij die in andere regelingen. *Hoofdstuk 2* geeft de bepalingen met betrekking tot de toelating tot het Kamerlidmaatschap. Er is daarbij gekeken naar de wettelijke achtergrond om de regeling op meer inzichtelijke wijze weer te geven. De *hoofdstukken 3 tot en met 6* bevatten de regels die van belang zijn voor het algemeen functioneren van de Kamer als organisatie, zoals die over de Voorzitter, het Presidium, de fracties, de Raming en het Kamerpersoneel. *Hoofdstuk 7* gaat in op de organisatie en werkwijze van de commissies, waarbij de commissie-indeling is vereenvoudigd. *Hoofdstuk 8* geeft de algemene regeling voor de plenaire vergadering.

Hoofdstuk 9 bevat de procedurevoorschriften voor alle typen wetsvoorstellen, die vanuit hun onderlinge samenhang in een afzonderlijk hoofdstuk zijn ondergebracht. *Hoofdstuk 10* heeft betrekking op andere stukken waarover de Kamer zich buigt, zoals verdragen, (ontwerp)besluiten en (initiatief)nota's. *Hoofdstuk 11* heeft betrekking op de kabinetsformatie. In *hoofdstuk 12* zijn de artikelen over het vragen van inlichtingen en het (laten) doen van onderzoek samengebracht. *Hoofdstuk 13* bevat de bepalingen op het gebied van Europese, internationale en interparlementaire aangelegenheden. *Hoofdstuk 14* geeft de regels over verzoekschriften en de burgerinitiatieven. *Hoofdstuk 15* bevat bepalingen over openbaarheid en vertrouwelijkheid. Hieronder vallen regels over de openbaarheid van de vergaderingen, bezoekers en toehoorders, de woordelijke verslaglegging van de vergaderingen, de geheimhouding bij besloten vergaderingen, de openbaarmaking van stukken, de vertrouwelijkheid van stukken, en de openbare registers. *Hoofdstuk 16* bevat enige slotbepalingen."

6. Verhouding tussen het Reglement en de parlementaire cultuur

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Niet alles wat de politiek praktijk bepaalt, is in het Reglement van Orde vastgelegd en dat is niet voor niets. De parlementaire werkwijze wordt voor een belangrijk deel gevormd door gewoontes en gebruiken die ‘ongeschreven’ zijn. Dit past bij de Nederlandse parlementaire cultuur waarin de werkwijze op hoofdlijnen is vastgelegd, maar erkend wordt dat niet alles met gedetailleerde voorschriften kan worden geregeld en er ruimte moet blijven voor flexibele toepassing.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Ten tweede constateert de werkgroep dat de parlementaire werkwijze complex van aard is. Staatsrechtelijke bevoegdheden en procedures worden hierbij vormgegeven aan de hand van een veranderlijke politieke realiteit. Het vinden van een oplossing voor een geconstateerd probleem in de werkwijze kan onbedoeld ongewenste gevolgen hebben op een ander terrein. Bovendien zijn niet alle problemen in de parlementaire praktijk via het Reglement op te lossen; sommige problemen vragen eerder om een aanpassing van de parlementaire cultuur dan om een nieuwe juridische regeling. De werkgroep heeft daarom voor een pragmatische aanpak gekozen, waarbij zij in dit verslag ook de door haar geconstateerde problemen vermeldt die zich niet (alleen) door middel van een reglementswijziging laten oplossen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SP-fractie verwachten dat de meeste ‘problemen’ of ervaren knelpunten niet met het vastleggen of afdwingen van nieuwe regels of wijzigingen van reglementen kunnen worden verholpen, maar veel meer een kwestie zijn van cultuur, en dat het dus aan Kamerleden zelf is om hier iets aan te veranderen. Is de werkgroep dat met deze leden eens? De werkgroep deelt de mening van de leden van de SP-fractie dat veel problemen en knelpunten een kwestie zijn van cultuur. Het vastleggen van bestaande gewoonten en gebruiken in voorschriften kan houvast bieden, maar ook afbreuk doen aan een vaak gewenste flexibiliteit in het politieke handelen. De werkgroep is zich daarvan bij haar taakuitvoering steeds bewust geweest. Daarom is gezocht naar een juiste balans om binnen de gestelde kaders voldoende ruimte te bieden voor de ontwikkeling van nieuwe werkwijzen en mogelijkheden om deze uit te proberen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Als je het hebt over de werkwijze van de Kamer, dan heb je het over de structuur, de cultuur, de regeltjes en de gebruiken. Dat komt in ieder debat over de werkwijze van de Kamer aan de orde en dat geldt hier dus ook. We kunnen allerlei dingen opschrijven, maar er is natuurlijk ook sprake van een heel pakket aan ongeschreven gewoonten en gebruiken bij de wijze waarop wij invulling geven aan onze werkwijze. Dat geeft ook ruimte voor een flexibele invulling. Je zoekt bijvoorbeeld tevergeefs naar een bepaling in het Reglement van Orde waarin staat dat er via de voorzitter wordt gesproken, maar dit wordt wel van belang geacht om de hitte een beetje uit het debat te halen en om het debat in een iets rustiger vaarwater te kunnen brengen.”

“Het is prima dat de parlementaire cultuur bol blijft staan van allerlei ongeschreven regels en gewoonten. Gezien de hogere omloopsnelheid van leden in het parlement hebben we gezegd dat het goed is om meer dingen wat explicieter te regelen, zodat het makkelijker vindbaar en kenbaar is.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Het zit in onze aard om te blijven zoeken naar verbeteringen, niet alleen om ons parlementaire werk goed te kunnen doen, maar ook om ons werk en onze debatten zichtbaar en inzichtelijk te maken voor de mensen in het land. De herziening van het Reglement van Orde draagt daaraan bij, maar het gaat om meer dan regelgeving. Onze informele regels, onze stijl van debatteren, de manier waarop wij als Kamerleden zelf opereren, zijn ook bepalend voor onze werkwijze. Als we veranderingen willen doorvoeren, bijvoorbeeld in het terugdringen van het aantal debatten, vraagt dat om meer dan een actualisering van het

Reglement van Orde. Wij hebben daar als Kamer een verantwoordelijkheid in. Die verantwoordelijkheid geldt voor alle 150 Kamerleden.

De werkgroep heeft het daar ook over in zijn eindrapport. Ze noemen het "een cultuuromslag" en ik wil in dat verband toch ook Carla Hoetink aanhalen — wij zijn fan van haar, begrijp ik. Zij is gepromoveerd op onze cultuur en onze regels. Daarna ga ik in op alle vragen. Zij zegt: de manier waarop we als Kamer met onze formele regels en bevoegdheden omgaan, wordt in belangrijke mate bepaald door onze parlementaire cultuur. Ze noemt de parlementaire cultuur "de achterkant van het parlementaire proces van medewetgeving, controle en vertegenwoordiging". "Wat Kamerleden doen en laten, welke instrumenten ze gebruiken, welke praktijken ze afkeuren of accepteren, hangt in belangrijke mate af van die cultuur". Dat geldt zeker voor het aantal debatten, maar niet alleen daarvoor: ook voor het aantal moties, enzovoorts. Ik ben bang dat het aanpassen van het Reglement van Orde niet echt heel veel gaat helpen als we die cultuuromslag níét durven te maken en de verantwoordelijkheid daarvoor niet voelen."

7. Vroegere wijzigingen van het Reglement

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“De Tweede Kamer kent sinds 1815 een Reglement. In de loop der tijd is het Reglement verschillende malen herzien en uitgebreid, onder meer naar aanleiding van grondwetswijzigingen. De laatste algehele herziening van het Reglement vond 25 jaar geleden plaats in 1994.¹⁰ De inhoudelijke veranderingen hadden toentertijd vooral betrekking op het commissiestelsel en de inrichting van commissievergaderingen. De wijziging bracht een nieuwe commissiestructuur met vaste, tijdelijke en algemene commissies. Ook werd voorzien in een herinrichting van het mondeling overleg op commissieniveau in drie vormen: het algemeen overleg, het notaoverleg en het wetgevingsoverleg.

Sinds 1994 zijn er bij meer dan 70 gelegenheden wijzigingen in het Reglement doorgevoerd.¹¹ Zo werd bijvoorbeeld in 1997 de profielschets voor de Kamervoorzitter in het Reglement vastgelegd, ontstond in 1998 het VAO (tweeminutendeбат met de mogelijkheid tot de indiening van een motie) en werden in 2003 themacommissies als nieuwe commissievorm ingevoerd. In 2004 werd het spoeddebat geïntroduceerd (vanaf 2011: dertigledendeбат) en in 2006 kregen burgers de mogelijkheid via een burgerinitiatief onderwerpen te agenderen bij de Kamer. In 2011 vond via een reglementswijziging een belangrijke wijziging plaats in de kabinetsformatie. Kortom, het Reglement heeft de afgelopen 25 jaar op onderdelen vele kleinere en grotere wijzigingen ondergaan, maar is sindsdien niet meer in zijn geheel doorgelicht en geactualiseerd.”

8. Redenen algehele herziening van het Reglement van 2021

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

¹⁰ Zie Kamerstukken [22590](#). De laatste algehele herziening daarvoor stamt uit 1965, zie Kamerstukken [8042](#).

¹¹ Zie voor een wijzigingsoverzicht de wetstechnische informatie bij het Reglement op www.wetten.nl.

“In het voorstel sluit het Reglement in taalgebruik, maar ook in aanpak meer aan bij deze tijd. Het bevat concrete voorstellen ter verbetering van het Kamerwerk, vanuit een nieuwe opzet waarbij moderne werkwijzen een plek krijgen in het Reglement, maar ook afscheid wordt genomen van instrumenten en procedures die niet of nauwelijks worden ingezet.”

“De politieke praktijk is continu in beweging. Niet verwonderlijk dat ook het Reglement van Orde van de Tweede Kamer van tijd tot tijd kritisch onder de loep wordt genomen. De laatste algehele herziening van het Reglement vond plaats in 1994, inmiddels 25 jaar geleden. Sindsdien zijn tientallen, veelal kleinere, wijzigingen doorgevoerd. Het is dan ook een ‘levend document’ dat regelmatig klein onderhoud verkrijgt, bijvoorbeeld naar aanleiding van incidenten of politieke ontwikkelingen.

Zo nu en dan dient het Reglement ook in zijn geheel te worden getoetst op actualiteit, consistentie en bruikbaarheid. De werkgroep Herziening Reglement van Orde boog zich de afgelopen periode over dit noodzakelijke ‘groot onderhoud’ en stelde vast dat de huidige regeling, zowel qua indeling als inhoud, aan modernisering toe is. Zo is de tekst op veel plekken (onnodig) moeilijk geformuleerd, is vaak sprake van verouderde, onduidelijke of onvermelde procedures, en kunnen de structuur en opbouw van het Reglement aanzienlijk vereenvoudigd worden. Ook zijn er enkele knelpunten in het wetgevingsproces die om nieuwe oplossingen vragen, zoals de afdoening van zogenaamde verweesde initiatiefwetsvoorstellen en de procedure rondom de tweede lezing van Grondwetsherzieningsvoorstellen. Tot slot heeft de werkgroep alle artikelen van een toelichting voorzien om daarmee de kenbaarheid en begrijpelijkheid van de regels nog verder te vergroten.”

“Een belangrijk aandachtspunt in deze herziening is het verbeteren van de balans in het Kamerwerk. De werkgroep constateert dat er een onevenwichtige verhouding tussen de plenaire activiteiten en de commissieactiviteiten is ontstaan. Hierbij lijkt de focus vooral op plenaire activiteiten te zijn gericht, en minder op het betekenisvolle werk in de commissies. Zo verlopen verzoeken tot debataanvragen en brieven steeds vaker via de plenaire regeling van werkzaamheden, waarbij de meer aangewezen route via de commissie niet gevolgd wordt of doorkruist raakt. Dit heeft een stapeling van procedures en een weinig efficiënte werkwijze tot gevolg. De grote druk die op de plenaire agenda is komen te staan, heeft onder meer geleid tot een lange wachtlijst aan ongeplande debatten. Plots ingelaste extra stemmingen, waar commissieactiviteiten voor moeten wijken, geven de werkwijze van de Kamer daarnaast een behoorlijk onvoorspelbaar karakter. De werkgroep bemerkt dat er behoefte is aan meer regelmaat en structuur in de plenaire agenda en doet daarom voorstellen om het Kamerwerk efficiënter te laten verlopen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“In de gesprekken met deskundigen die de werkgroep heeft gevoerd, is onder meer gewezen op het belang van versterking van de rol van commissies, vooral in het wetgevingsproces. Op deze manier kan de positie van het parlement als geheel worden versterkt en kan beter uitvoering worden gegeven aan de medewetgevende taak. Ook wordt vaak gepleit voor een meer autonome rol voor commissies van het parlement.¹²

¹² Zie bijvoorbeeld Bovend'Eert & Kummeling, Het Nederlandse parlement, 2017, p. 219 e.v.; T. Mickler, Parliamentary Committees in a Party-Centred Context, Leiden, 2017.

De werkgroep is van mening dat de scheve verhouding tussen plenaire activiteiten en commissieactiviteiten tot ergernissen en knelpunten in de parlementaire werkwijze leidt. Een verbetering in het evenwicht tussen de commissies en de plenaire vergadering kan daarbij naar de mening van de werkgroep een sleutel vormen voor een oplossing.”

“Er moet voor worden gewaakt dat door een wildgroei aan toegekende verzoeken en debatten de agenda overbelast raakt en de effectiviteit in het Kamerwerk wordt beperkt. De lange lijst van toegekende maar nog niet gehouden debatten laat zien dat de Kamer hier momenteel onvoldoende in slaagt.¹³ Het betreft echter in belangrijke mate een kwestie van parlementaire cultuur; het is immers aan de Kamer om bij het toekennen of afwijzen van verzoeken de beperkte vergadertijd die de Kamer ter beschikking heeft in overweging te nemen. Het Reglement kan hier niet direct een oplossing voor bieden. De werkgroep meent evenwel dat een verbetering van de verhouding tussen de werkzaamheden plenair en die in de commissies kan bijdragen aan een efficiëntere agendavoering van de Kamer.”

9. Uitgangspunten algehele herziening van het Reglement van 2021

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“De werkgroep heeft zich bij de verkenning ook gebogen over de uitgangspunten ten behoeve van het Reglement. Daarbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

a. de positie van het individuele Kamerlid staat centraal. Dit uitgangspunt sluit aan bij het grondwettelijke stelsel, en houdt onder meer in dat zo min mogelijk regels zijn opgenomen die betrekking hebben op de rechten en de plichten van de fracties;

b. het Reglement moet eenvoudig te hanteren zijn. Het Reglement is bedoeld voor dagelijks gebruik in de parlementaire praktijk. Mede met het oog hierop is gestreefd naar een overzichtelijke indeling. Verder is gezocht naar een heldere en beknopte formulering van de artikelen. Ook is ervoor gekozen om vast te houden aan het gebruik van kopjes bij de afzonderlijke artikelen met een korte aanduiding van het onderwerp van het artikel. Daarnaast is de nummering aangepast en is de structuur verduidelijkt door te werken met een hoofdstukken-aanduiding;

c. de artikelen moeten duidelijk en volledig zijn, en een reëel beeld geven van de organisatie en de werkwijze van de Kamer. Het Reglement heeft onder meer een functie bij conflictbeslechting en is erop gericht de continuïteit van de parlementaire werkwijze te waarborgen. Het houdt ook in dat ‘dode letters’ zijn geschrapt. Herhalingen van (grond)wettelijke regels zijn overigens zo veel mogelijk vermeden;

d. het Reglement mag niet verstarrend werken op het functioneren van de Kamer. Dit is noodzakelijk voor een goede taakvervulling van de Kamer. Het vergt dat het Reglement weliswaar duidelijk is, maar ook een flexibele hantering toelaat. Een te gedetailleerde regeling zou verstarrend kunnen werken;

e. het Reglement moet bijdragen aan een transparante, kenbare en voorspelbare werkwijze en agendering. Het Reglement moet uitstralen dat de parlementaire werkwijze zichtbaar en begrijpelijk dient te zijn, en moet de voorspelbaarheid daarvan verhogen. Mede vanuit dit

¹³ Bij aanvang van het parlementaire jaar 2018-2019 betrof het 115 aangevraagde meerderheidsdebatten en 107 dertigledendebatten die nog niet ingepland konden worden.

uitgangspunt is er ook voor gekozen om verwijzingen naar wet- en regelgeving in de tekst waar mogelijk te vermijden. Dat verhoogt bovendien de leesbaarheid van de bepalingen en maakt de tekst minder gevoelig voor wets- en reglementswijzigingen.

De uitgangspunten onder a tot en met d werden bij de integrale herziening van 1994 ook al gehanteerd, en zijn nog steeds relevant.¹⁴ Onderdeel e is toegevoegd omdat bij de verkenning de inzichtelijkheid van de regeling en de voorspelbaarheid van de werkwijze als bijzondere aandachtsgebieden naar voren zijn gekomen. De werkgroep is van mening dat het Reglement anno 2019 dient uit te stralen dat de parlementaire werkwijze begrijpelijk en voorspelbaar is, niet alleen voor Kamerleden zelf, maar ook voor degenen rondom de Kamer.”

“Flexibiliteit is wenselijk

Ten eerste constateert de werkgroep dat de parlementaire werkwijze voor een belangrijk deel op gebruiken en gewoontes berust die niet in het Reglement zijn vastgelegd. Het Reglement beschrijft de werkwijze veelal op hoofdlijnen, en moet ruimte bieden voor een flexibele toepassing. Het vastleggen van bestaande gewoonten en gebruiken in voorschriften kan enerzijds houvast bieden, maar kan anderzijds afbreuk doen aan een vaak gewenste flexibiliteit in het politieke handelen. De werkgroep is zich daarvan bij haar taakuitvoering steeds bewust geweest. Daarom is gezocht naar een juiste balans om binnen de gestelde kaders voldoende ruimte te bieden voor de ontwikkeling van nieuwe werkwijzen en mogelijkheden om deze uit te proberen. Hierbij heeft de werkgroep ook meegewogen dat de toegenomen omloopsnelheid in de Kamer effect heeft op de parate kennis van Kamerleden van de ongeschreven parlementaire gewoontes. Vanuit het nieuw benoemde uitgangspunt van kenbaarheid van de werkwijze stelt de werkgroep daarom voor om sommige ongeschreven procedures of gebruiken te codificeren.

Problemen laten zich niet altijd oplossen via een reglementswijziging

Ten tweede constateert de werkgroep dat de parlementaire werkwijze complex van aard is. Staatsrechtelijke bevoegdheden en procedures worden hierbij vormgegeven aan de hand van een veranderlijke politieke realiteit. Het vinden van een oplossing voor een geconstateerd probleem in de werkwijze kan onbedoeld ongewenste gevolgen hebben op een ander terrein. Bovendien zijn niet alle problemen in de parlementaire praktijk via het Reglement op te lossen; sommige problemen vragen eerder om een aanpassing van de parlementaire cultuur dan om een nieuwe juridische regeling. De werkgroep heeft daarom voor een pragmatische aanpak gekozen, waarbij zij in dit verslag ook de door haar geconstateerde problemen vermeldt die zich niet (alleen) door middel van een reglementswijziging laten oplossen.”

10. Proces algehele herziening van het Reglement van 2021

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De herziening gebeurt natuurlijk beetje bij beetje, zo laat de geschiedenis zien, maar het is goed om van tijd tot tijd een algehele herziening te hebben. In de praktijk vindt die zo ongeveer een keer in de 25 jaar plaats. De tijd was nu rijp om dat weer te gaan doen. Als

¹⁴ Zie Kamerstukken [22590, nr. 3](#), p. 1-2.

werkgroep hebben we van het Presidium de opdracht gekregen om het reglement door te lichten en te kijken of het nog voldoet, hoe je het beter kan ordenen en of er nog knelpunten zijn die tot een oplossing moeten komen. We hebben daarbij als uitgangspunten gehanteerd dat de positie van het individuele Kamerlid centraal staat, dat het reglement eenvoudig hanteerbaar moet zijn, dat de artikelen duidelijk en volledig moeten zijn en een reëel beeld van de parlementaire werkwijze geven en dat het reglement niet verstarrend moet werken voor het functioneren van de Kamer. We hebben daar nog een vijfde criterium aan toegevoegd: het reglement moet bijdragen aan een transparante, kenbare en voorspelbare werkwijze en agendering.

Aan de hand daarvan hebben we alle 155 artikelen afzonderlijk doorgelicht, gewogen en beoordeeld op houdbaarheid, bruikbaarheid en begrijpelijkheid. Het bevat veel technische, taalkundige verbeteringen en kent een nieuwe indeling. We nemen afstand van een aantal bepalingen die inmiddels geen functie meer hebben. Daarnaast doen we een aantal concrete voorstellen om het Kamerwerk te verbeteren. Daarbij hebben we een aantal knelpunten geconstateerd. We hebben ook een heel brede ronde gehouden om te horen welke knelpunten worden gezien. Het viel mij op hoe eensluidend die knelpunten benoemd werden. Zo werd gezegd: let op hoe je de plenaire vergadering kan ontlasten. De overbelasting van de plenaire agenda werd als een belangrijk knelpunt gezien en daarnaast was een nadrukkelijke wens om te kijken hoe de rol van de commissies kan worden versterkt, natuurlijk in samenhang met elkaar. De commissies zijn toch de werkpaarden van het parlement en verdienen meer zichtbaarheid en meer waardering.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“De laatste herziening van het Reglement van Orde dateert van 1994. Het werd dus tijd dat het reglement tegen het licht werd gehouden. Het is een van de belangrijkste documenten voor ons als Tweede Kamer. Het beschrijft hoe wij ons werk doen en daarom is het ook heel goed dat het document met zijn tijd meegaat, dat het actueel is en past bij het hier en nu. De herziening is een enorme klus geweest. De werkgroep heeft niet alleen gekeken naar de inhoud van het reglement, maar ook naar de manier waarop onze regels zijn opgeschreven. De werkgroep vond en vindt het belangrijk dat het reglement consistent is en dat iedereen begrijpt wat er staat. Voor de buitenwereld bleef een beetje verborgen wat het de werkgroep, die breed is samengesteld — bijna alle fracties zaten erin — allemaal aan tijd en energie heeft gekost. We hebben de afgelopen periode regelmatig contact gehad met de heer Van der Staaij, ook als Presidium, en hij heeft twee keer een presentatie gehouden. We hebben onze ervaringen ook gedeeld. De betrokkenheid van de werkgroepleden was echt heel erg bijzonder en zeer te waarderen. Maar ook vanuit de Kamer is er grote betrokkenheid, gezien de hoeveelheid amendementen — ik verwacht straks ook een paar moties — en jullie inbreng. Het is heel mooi om dat te zien.

Ik dank de werkgroep en de Kamerleden ook voor het feit dat ze mij de gelegenheid geven om op een aantal dingen in te gaan. De heer Van der Staaij heeft heel veel al beantwoord en ook veel amendementen van commentaar voorzien.”

Zie voor wat betreft de uitvoering van de aanbevelingen van de werkgroep ook [Kamerstukken 35322 nr. 47](#) (aangenomen motie Bisschop c.s. over uitvoering van de aanbevelingen van de werkgroep Van der Staaij)

11. Communicatie over het Reglement

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening Reglement van Orde)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Aandacht voor gerichte communicatie om transparantie Kamerwerk te vergroten
Het vergroten van transparantie in het Kamerwerk vormt een belangrijk communicatie-uitgangspunt.¹⁵ Een onderdeel daarvan is het vergroten van kennis over het Kamerwerk in al haar facetten bij het grote publiek. De werkgroep ziet het als een kans om een herziening van het Reglement van Orde te combineren met het uitlichten van bepaalde elementen uit het Reglement om daarmee transparantie in het Kamerwerk naar de samenleving te vergroten. De werkgroep beveelt daarom aan om de inwerkingtreding van het herziene Reglement vergezeld te laten gaan van aandacht voor gerichte communicatie over de werkwijze om de toegankelijkheid en inzichtelijkheid voor de kiezer te kunnen vergroten.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie pleiten ervoor om het rapport van de werkgroep aan te grijpen als startpunt voor een doorlopende evaluatie van het Reglement van Orde. In dit verband denken deze leden aan een digitaal Reglement van Orde, dat de wijzigingen (zowel de gerealiseerde als de niet-gerealiseerde) laat zien. Een dergelijk digitaal Reglement van Orde zou moeten worden aangevuld met ‘precedenten’, zoals bijvoorbeeld over toelating en ontslag, over de profielschets van de Voorzitter en over naamgeving van fracties. Naar de mening van deze leden wordt hiermee het geheugen van de Kamer ondersteund en ontstaat er zo een lopende evaluatie van het Reglement van Orde. Deelt de werkgroep deze mening?
De werkgroep heeft met interesse kennisgenomen van de suggestie van de leden van de CDA-fractie voor een digitaal Reglement dat ook niet-gerealiseerde wijzigingen toont. Nu het de taak van de werkgroep is om het huidige Reglement van Orde als zodanig tegen het licht te houden, ligt het niet op het pad van de werkgroep om op toekomstige voorstellen en evaluaties, die nadere uitwerking betreffen, een standpunt in te nemen. Het is aan de Kamer om hieromtrent richting te bepalen. Overigens wijst de werkgroep erop dat de Kamerstukken van de wijzigingen van het Reglement van Orde (artikelsgewijs) raadpleegbaar zijn via de wetstechnische informatie bij deze regeling op www.wetten.nl, en dat via www.tweedekamer.nl ook een bundel wordt verspreid met de (bijgewerkte) regelingen van de Kamer, waarin bij elke regeling ook een chronologische lijst met Kamerstukken voor de wijzigingen is opgenomen. Tot slot zijn sinds de ingebruikname van het Parlementair informatiesysteem (hierna: Parlis) alle nadien ingediende wijzigingsvoorstellen afzonderlijk toegankelijk gemaakt via dit systeem.”

[Kamerstukken 35322 nr. 42](#) (motie Van der Molen over een digitaal geheugen bij het Reglement van Orde)

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Daarnaast vroeg de heer Van der Molen naar de mogelijkheid van een digitaal Reglement van Orde dat alle wijzigingen laat zien, een soort doorlopende evaluatie. Ik laat het ook graag aan de Voorzitter om daar desgewenst op te reageren, omdat dat eigenlijk meer praktische

¹⁵ Geleidende brief bij Raming der voor de Tweede Kamer in 2020 benodigde uitgaven, alsmede aanwijzing en raming van de ontvangsten, Kamerstukken [35166 nr. 1](#).

voorstellen zijn over hoe je daar nou mee om kan gaan. Alle nieuwe registers en digitale vormgevingen vragen ook elke keer weer ambtelijke en financiële capaciteit om die te realiseren.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Dan heeft de heer Van der Molen een soort pleidooi gehouden voor een doorlopende evaluatie van het Reglement van Orde via een digitaal Reglement van Orde. Dat was toch wat u vroeg? Ik weet niet hoe u dat voor u ziet, maar we zouden gewoon kunnen kijken of we dat in de praktijk kunnen doen. Volgens mij heeft u daar ook het nodige over gezegd. Zal ik daar praktisch op ingaan? Op zich vind ik het een prima voorstel, maar ik wil graag met u in overleg gaan over de vraag hoe we dat in de praktijk kunnen uitvoeren. Verder is het altijd belangrijk dat je alles wat wij hier doen kunt teruglezen in de Handelingen. Dat is op zich ook heel makkelijk terug te vinden. De invoering van een dergelijk platform zal wel tijd en energie kosten, maar we gaan gewoon kijken of dat haalbaar is.”

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium onderschrijft de mening van de leden van de CDA-fractie dat kennis over de concrete toepassing van het Reglement van Orde van belang is voor het functioneren van de Tweede Kamer. Met het oog hierop wordt aan nieuwe Kamerleden ook een cursus over het Reglement van Orde aangeboden. Het Presidium vindt het goed dat een breed gesteunde Kameruitspraak is gedaan door het aannemen van de motie van het lid Van der Molen om te onderzoeken of een digitaal geheugen bij het Reglement van Orde ([Kamerstukken 35322 nr. 42](#)) kan bijdragen aan een beter inzicht in en begrip voor parlementaire procedures en gebruiken. Deze eigentijdse “Van Pippel” zoals de CDA-fractie dit noemt zou het geheugen van de Kamer over het Reglement van Orde kunnen ondersteunen doordat bijvoorbeeld alle wijzigingen (gerealiseerd en niet gerealiseerd) hierin opgenomen kunnen worden. Aan de commissie voorde werkwijze is op 28 april 2021 het verzoek gedaan de uitvoering van deze motie ter hand te nemen en hierover het Presidium te adviseren. ”

[Kamerstukken 35752 nr. 13](#) (brief Presidium)

“Het presidium heeft de commissie voor de Werkwijze op 21 april 2021 een advies gevraagd over de uitvoering van de motie-Van der Molen. In deze motie wordt gevraagd onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor een digitaal geheugen bij het Reglement van Orde (Kamerstuk 35 322, nr. 42). Een ambtelijke werkgroep heeft hier een verkennende notitie over geschreven, waarin onder meer aandacht is besteed aan de digitale ontsluiting van informatie over vergelijkbare regelingen (zoals de Grondwet), en waarin voorbeelden van parlementen uit andere landen worden beschreven. De commissie voor de Werkwijze heeft deze notitie in haar vergadering van 30 november 2021 besproken. De commissie heeft besloten het presidium te adviseren te starten met de uitwerking van een digitaal geheugen bij het RvO. Bestaande bronnen, zoals de memorie van toelichting en Kamerstukken over de parlementaire behandeling, vormen hiervan de basis. Ook wordt bekeken welke mogelijkheden er zijn om het digitale geheugen verder te verrijken. Het presidium bespreekt het advies in het eerste kwartaal 2022.”

12. Reglement in crisistijd

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De huidige corona-crisis heeft veel gevolgen voor de werkwijze van de Kamer. In dat kader acht de werkgroep het wenselijk dat bij een evaluatie van de tijdens de crisis gevolgde werkwijze ook wordt beschouwd of er gevolgen dienen te zijn voor het Reglement. Het meest aangewezen moment voor een dergelijke evaluatie dient in de ogen van de werkgroep te worden bepaald nadat de crisis wordt beheerst en de omvang en impact volledig duidelijk is.”

[Kamerstukken 35322 nr. 43](#) (aangenomen motie Van Gent c.s. een werkgroep voor onderzoek naar effectief opereren in tijden van crisissituaties)

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Tegelijkertijd zien we nu met corona dat allerlei dingen weer anders zijn geworden. Sommige leden hebben dat ook benoemd. Wie had gedacht dat er ineens hoofdelijke stemmingen in rondes van 50 nodig zouden zijn? Wie had gedacht dat er ineens allemaal videoconferenties zouden worden gehouden? Dat is toch weer een hele andere manier van werken. Dat is allemaal niet geregeld in het Reglement van Orde en wij hebben daar ook geen voorziening voor getroffen. Wij hebben ons voorstel gepresenteerd in oktober 2019, dus voor de uitbraak van de coronapandemie. Wij gaan nu niet halverwege de crisis zeggen: zou dit en dat niet anders moeten? Dat staat ook in de nota naar aanleiding van het verslag. We kunnen ons wel voorstellen dat er in allerlei terugblikken en evaluaties die na de coronacrisis ongetwijfeld zullen plaatsvinden, ook gekeken wordt naar de werkwijze van de Kamer en de vraag wat daar nog aan te verbeteren is. Maar we hebben dat niet nu alsnog bij de herziening van het Reglement van Orde betrokken.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“De heer Van Gent heeft een vraag gesteld over het Reglement van Orde in crisistijd. We zitten de afgelopen tijd midden in een crisis als het gaat om corona. Eén ding staat vast en dat is dat het Reglement van Orde op geen enkele manier belemmerend heeft gewerkt om bij het functioneren in crisistijd naar bevind van zaken te kunnen handelen. Het is niet voor niks dat het Reglement van Orde het al die jaren heeft volgehouden. Het staat vast, maar tegelijkertijd wordt er ook heel veel ruimte geboden om daarvan af te wijken. Dat heeft prima gewerkt.”

“Dan de motie op stuk nr. 43 van de heer Van Gent. Daarin verzoekt hij het Presidium een werkgroep in te stellen die onderzoekt hoe de Kamer in tijden van crisis effectief kan opereren, enzovoorts. Hij zegt erbij dat rekening moet worden gehouden met het staatsrechtelijk kader en dat de commissie daarbij specifiek ingaat op crisissituaties waarin fysieke aanwezigheid voor plenaire beraadslaging en besluitvorming bemoeilijkt wordt. Ik heb in mijn eerste termijn erbij stilgestaan dat het Reglement van Orde op geen enkele manier belemmerend heeft gewerkt om in tijden van corona onze werkwijze aan te passen. Dat hebben we met het Reglement van Orde prima kunnen realiseren. Het is ook zo dat we nooit van tevoren weten welke crisis wij op ons zien afkomen.

Wel bleek dat het Reglement van Orde wat dat betreft ongelofelijk flexibel is, omdat wij naast het Reglement van Orde ook ongeschreven regels hebben. In de tijden dat crisissituaties zich

voordeden, bijvoorbeeld op 10 mei 1940, heeft oud-Kamervoorzitter Van Schaik naar bevind van zaken gehandeld in verband met de Duitse bezetting. Hij heeft gewoon gezegd “ik schors de vergadering”, zonder dat hij een quorum had. Dat was een historisch moment en dat laat ook zien dat het, zonder dat je het in Reglement van Orde vastlegt, op zo'n moment belangrijk is dat de voorzitter de mogelijkheid heeft dat te doen. Het andere moment was in 1953 bij de watersnoodramp. Toen heeft de voorzitter gezegd: we gaan één week niet vergaderen, want dan kunnen Kamerleden de slachtoffers van de watersnoodramp in Zeeland helpen. Zo'n situatie kan zich elke keer voordoen. Wat mij betreft hoeft het Reglement van Orde daar niet op te worden aangepast. We hebben afgelopen maandag bijvoorbeeld vanwege de weersomstandigheden en sneeuw alle notaoverleggen geannuleerd. Die gaan we op een ander moment inhalen. In die zin vind ik dat deze motie eigenlijk iets anders vraagt dan wat hier staat.

De heer Van Gent (VVD):

Volgens mij streven we allemaal hetzelfde doel na. Het gaat ook om het aanzien van de Kamer. Ik vind dat als wij de bevolking in tijden van crisis terecht bepaalde beperkingen en maatregelen opleggen, wij ons daar zelf ook aan moeten houden. Deze motie vraagt niet meer dan: laten we gewoon eens bij elkaar gaan zitten en daar in een werkgroepje naar kijken, zoals nu ook met een werkgroep het reglement is aangepast. Laten we dat ook doen binnen de ruimte die de [Grondwet](#) biedt. Ik breng in herinnering dat de Raad van State ook een advies heeft uitgebracht aan de senaat over de vraag: welke mogelijkheden zijn er nu? En nogmaals, ik hoop niet dat het gaat gebeuren, maar mocht er weer een situatie van crisis zijn, dan zijn we op die manier beter voorbereid. Dus laten we nou in de komende tijd, voordat er zich weer een crisis aandient, daar gewoon eens naar kijken. Dat wordt er in de motie gevraagd; niet meer dan dat. Laten we daar eens goed over nadenken en dan bekijken welke ruimte er is. En inderdaad, je weet nooit wat voor crisis er zal zijn en welke beperkingen die oplegt, maar het gaat mij echt om het aanzien van de Kamer.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Als het gaat om het aanzien van de Kamer, ben ik het helemaal met de heer Van Gent eens. Het is inderdaad wel van belang om goed te kijken wat wel en wat niet kan. En het zou heel goed kunnen dat een werkgroep ook terug gaat kijken: hoe hebben we in de afgelopen periode gefunctioneerd en wat kunnen we daarvan leren? Dat vind ik geen enkel probleem. Het enige punt waar ik een beetje voorzichtig mee ben, is dat wij heel snel overgaan naar wel of niet fysiek aanwezig, en dat soort dingen. En dat we gaan proberen om dat soort dingen ook in het Reglement van Orde vast te leggen. Maar goed, die discussie zal vast wel terugkomen. Maar dat gaan we zien en dat is geen enkel probleem.”

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag Raming 2022)

“Vraag

De leden van de VVD-fractie merken op dat de Tweede Kamer eerder dit jaar met algemene stemmen een motie van de leden Van Gent, Van der Molen en Van Meenen heeft aangenomen betreffende de instelling van een werkgroep voor onderzoek naar effectief opereren in tijden van crisissituaties ([Kamerstukken 35322 nr. 43](#)). De leden van de VVD-fractie zijn van mening dat de Tweede Kamer adequaat voorbereid moet worden op mogelijk nieuwe crisissituaties die zich in de toekomst kunnen gaan voordoen. Zij vragen het Presidium aan te geven op welke wijze nu invulling gaat worden gegeven aan deze motie. Wanneer is bijvoorbeeld de start van de werkgroep voorzien, zo vragen zij het Presidium.

Antwoord

Deze motie is op 10 februari jl. tijdens het plenaire debat over de herziening van het Reglement van Orde ingediend ([Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2](#)). Op 25 februari jl. is de motie door de Kamer aangenomen ([Handelingen II 2020/21, nr. 59, item 21](#)). Een voorstel voor de aanpak van de uitvoering van alle aangenomen moties ingediend tijdens dit debat is besproken in de Presidiumvergadering van 21 april jl., inclusief de motie waar de leden van de VVD-fractie naar vragen. Het Presidium heeft besloten een werkgroep in te stellen bestaande uit enkele Kamerleden die de uitvoering van deze motie ter hand zullen nemen. De werkgroep zal onderzoek doen naar het effectief opereren van de Kamer in crisistijd. In dat verband acht het Presidium het raadzaam dat de leden van de werkgroep evalueren hoe het parlementaire proces in de Tweede Kamer – vanaf het begin van de coronacrisis in maart 2020 tot de zomer van 2021 -gefunctioneerd heeft. De mogelijkheden die tot op heden zijn benut als het gaat over digitaal of hybride vorm gegeven commissieactiviteiten kunnen hierin worden meegenomen. Mede aan de hand van de lessen die getrokken worden uit deze evaluatie kan de werkgroep aanbevelingen doen over andere vormen van vergaderen in tijden van crisis en daarbij in ogenschouw nemen of het Reglement van Orde in crisissituaties toepasbaar is of – met het oog hierop – wijziging behoeft. Ook kan de werkgroep de voor- en nadelen van een meer digitale werkwijze van de Tweede Kamer verder onderzoeken en innovatieve voorstellen doen om het Kamerwerk in al haar facetten te verbeteren. De werkgroep brengt advies uit brengen aan het Presidium. Zodra de leden van de werkgroep bekend zijn gaat deze van start.”

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“Een goede informatievoorziening is essentieel voor het zijn van een transparante en open Kamerorganisatie. Hiervoor is binnen de Tweede Kamer een i-strategie ontwikkeld, die in 2020 door het MT is vastgesteld en verschillende keren in het Presidium is besproken. Deze strategie vormt de basis om de digitalisering van de Tweede Kamer naar een hoger niveau te brengen. De uitwerking van de moties van het lid Van Gent c.s. ([Kamerstuk 35 322, nr. 43](#)) over effectief opereren in tijden van crisissituaties en het lid Bromet ([Kamerstuk 36 062, nr. 10](#)) over het invoeren van een papierloos vergadersysteem sluiten daar logisch op aan. De Werkgroep Effectief Opereren in crisissituaties heeft op 30 november 2022 haar verslag aan het Presidium aangeboden ([Kamerstuk 36 062, nr. 17](#)). Deze werkgroep heeft aanbevelingen gedaan aan het Presidium over de toepassing van een digitaal quorum, digitaal beraadslagen en digitaal stemmen in tijden van crisissituaties. Het Presidium heeft de CIO gevraagd in kaart te brengen wat de mogelijkheden zijn voor een dergelijke digitale infrastructuur. Het Presidium heeft op 5 juli 2022 een brief gestuurd aan de Kamer met nadere informatie over papierloos werken en vergaderen ([Kamerstuk 36 062, nr. 14](#)). De motie van het lid Bromet wordt gefaseerd uitgevoerd en in een tempo dat past bij het complexe en uitgebreide traject dat moet worden doorlopen. Veiligheid staat hierbij voorop. De uitvoering van deze beide moties zal voor een belangrijk deel in 2024 zijn beslag krijgen.”

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Het Presidium heeft op 30 november 2022 het verslag van de werkgroep Effectief opereren in crisissituaties besproken en besloten de aanbevelingen van de Werkgroep over te nemen. De wnd. Griffier heeft op 16 januari 2023 de CIO verzocht in nauwe samenwerking met relevante diensten en betrokkenen, de mogelijkheden tot een aanvulling van het integraal

crisisplan van de Tweede Kamer-organisatie alsmede de digitale infrastructuur ten aanzien van een digitaal quorum, digitaal beraadslagen en digitaal stemmen in tijden van crisissituaties te verkennen. Die gesprekken worden in mei afgerond. De resultaten van de verkenning zullen naar verwachting voor het zomerreces aan het Presidium worden aangeboden.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Het Presidium heeft besloten de komende twee jaar te investeren in een project dat resulteert in een digitale vergadervoorziening (inclusief een digitaal quorum en digitaal stemmen). Deze voorziening (Kamerstuk [36062, nr. 17](#)) zal in tijden van crisis met minimale inspanning in gang gezet kunnen worden. Er heeft reeds een inventarisatie plaatsgevonden van systemen die voor digitaal vergaderen geschikt zijn. Op verzoek van het Presidium wordt een voorstel uitgewerkt voor aanpassing van het Reglement van Orde, zodat ten tijde van een crisis geen complexe besluitvorming over de invulling van digitaal vergaderen nodig is. Zodra deze concept-voorstellen gereed zijn zal het Presidium deze voorleggen aan de Kamer.”

DEEL III. ARTIKELSGEWIJS

In dit deel worden bronnen uit de parlementaire geschiedenis aangehaald die in het bijzonder herleidbaar zijn tot één regelingselement (hoofdstuk, (sub)paragraaf of artikel) van het Reglement van Orde.¹⁶

¹⁶ In deze editie worden in het artikelsgewijs deel onder het kopje “Kamerstukken” de Kamerstukken vanaf de algehele herziening van 1994 ([22590](#)) weergegeven. Indien de stukken teruggaan tot die algehele herziening, kunnen eerdere Kamerstukken wel bestaan. Zie daarvoor het overzicht in deel II, [paragraaf 1](#).

HOOFDSTUK 1. BEGRIPSBEPALINGEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk I)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk I)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk I en bevat een inleidend artikel met begripsbepalingen.”

V. Overig

-

Artikel 1.1 Begripsbepalingen

In dit Reglement en de daarop berustende regelingen wordt, tenzij anders bepaald, verstaan onder:

- *bijzondere gedelegeerde*: een door de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten afgevaardigde bijzondere gedelegeerde;
- *commissiegriffier*: de door de Griffier aangewezen plaatsvervangende griffier die een commissie bijstaat;
- *commissie(onder)voorzitter*: de (onder)voorzitter van een commissie;
- *gevolmachtigde minister*: de Gevolmachtigde Minister van Aruba, Curaçao of Sint Maarten;
- *Griffier*: de Griffier van de Kamer;
- *minister*: een bij koninklijk besluit benoemde minister of staatsecretaris;
- *Ondervoorzitter*: een Ondervoorzitter van de Kamer;
- *openbaar maken*: het voor een ieder beschikbaar stellen op een openbare website;
- *oude samenstelling*: de samenstelling van de Kamer, onmiddellijk voorafgaand aan de eerste vergadering van een nieuw gekozen Kamer;
- *stukken*: archiefbescheiden als bedoeld in de [Archiefwet 1995](#);
- *Voorzitter*: de Voorzitter van de Kamer;
- *zitting*: de periode waarin een gekozen Kamer werkzaam is, welke duurt vanaf de eerste vergadering van een nieuw gekozen Kamer tot aan de eerste vergadering van de daaropvolgende nieuw gekozen Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Toevoegen termen “stukken” en “drukken”, bewaring stukken
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 1.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 1. Het artikel strekt ertoe om begripsomschrijvingen te geven van terugkerende begrippen waarvan de betekenis niet voor iedereen direct duidelijk is (zie bijvoorbeeld ‘zitting’), of van begrippen waarvoor in het Reglement een van het spraakgebruik afwijkende betekenis wordt gehanteerd (zie bijvoorbeeld ‘minister’). Daarnaast dient de bepaling ertoe om herhaalde omvangrijke beschrijvingen te vermijden door in de begripsbepaling een verkorte aanduiding op te nemen voor bepaalde terugkerende begrippen (zie bijvoorbeeld ‘bijzondere gedelegeerde’). De begrippen zijn voor de overzichtelijkheid in alfabetische volgorde opgenomen, waarbij de begrippen in algemene zin worden gedefinieerd. De aanhef sluit in de nieuwe opzet aan bij begripsbepalingen in andere regelgeving. Uit de aanhef blijkt dat de begripsbepalingen in beginsel ook uitwerken naar de in het Reglement genoemde overige regelingen van de Kamer (“en de daarop berustende regelingen”). Dit heeft als voordeel dat in die regelingen de gegeven begripsbepalingen niet hoeven te worden herhaald, en het bevordert het eenduidig gebruik van de begrippen in de regelingen van de Kamer. De zinsnede “tenzij anders is bepaald,” geeft daarbij enige flexibiliteit.

De definitie voor *bijzondere gedelegeerde* is opgenomen ter vereenvoudiging van de tekst. Hiermee worden de in [artikel 17, tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) genoemde bijzondere gedelegeerden bedoeld, die door de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten kunnen worden afgevaardigd voor de behandeling van een rijkswetsvoorstel. Zij kunnen (net als ‘gevolmachtigde ministers’, zie daarvoor de begripsbepaling hieronder) bij de behandeling van rijkswetsvoorstellen bepaalde rechten uitoefenen, en worden in verband daarmee in het Reglement herhaaldelijk genoemd.

De term *commissiegriffier* vormt een begrippenpaar met *Griffier*. Deze termen worden gedefinieerd om in de tekst het onderscheid aan te scherpen tussen enerzijds de in [artikel 61, tweede lid, van de Grondwet](#) genoemde Griffier van de Tweede Kamer, en anderzijds de door die Griffier benoemde plaatsvervangende griffiers die een commissie bijstaan, bedoeld in artikel 7.16, eerste lid. In het huidige Reglement blijkt dit onderscheid slechts uit het hoofdlettergebruik (‘Griffier’ en ‘griffier’).

Hetzelfde gaat op voor de definitie van *commissie(onder)voorzitter*, waarmee wordt bedoeld op de (onder)voorzitter van een commissie, bedoeld in artikel 7.13. Deze definitie strekt ter onderscheiding van die voor ‘Voorzitter’ (de Voorzitter van de Kamer, genoemd in [artikel 61, eerste lid, Grondwet](#)) en ‘Ondervoorzitter’ (een Ondervoorzitter van de Kamer als bedoeld in artikel 3.5).

De begripsbepaling voor *gevolmachtigde minister* is opgenomen ter vereenvoudiging van de tekst. Er wordt bedoeld op de door de regering van Aruba, Curaçao, onderscheidenlijk Sint Maarten benoemde Gevolmachtigde Ministers, bedoeld in [artikel 7 van het Statuut voor het Koninkrijk](#). De begripsbepaling dient verder ter afgrenzing ten opzichte van het begrip ‘minister’ (zie hieronder).

Zie voor het begrip *Griffier* de toelichting bij *commissiegriffier*.

De begripsbepaling voor *minister* is opgenomen om – net als in het huidige artikel 1 – te verduidelijken dat binnen het Reglement onder dit begrip ook ‘staatssecretarissen’ als bedoeld in [artikel 46, eerste lid, van de Grondwet](#) dienen te worden gerekend. Het begrip is daarbij nader uitgeschreven om het onderscheid met gevolmachtigde ministers nader te onderstrepen. Het gaat om de ministers die krachtens [artikel 43 van de Grondwet](#) bij koninklijk besluit worden benoemd, en die als zodanig krachtens [artikel 42 van de Grondwet](#) deel uitmaken van de regering.

Zie voor het begrip *Ondervoorzitter* de toelichting bij *commissie(onder)voorzitter*.

Het begrip *openbaar maken* komt in diverse bepalingen terug, waarbij in het bijzonder artikel 15.14 van belang is. De definitie strekt ertoe om te verduidelijken dat de openbaarmaking in het huidige digitale tijdperk in de eerste plaats plaatsvindt op een openbare website. De term ‘drukken’, die in vergelijkbare zin in onder andere artikel 1 van het Reglement voorkomt, wordt niet langer in het Reglement gehanteerd, omdat ‘openbaar maken’ de lading tegenwoordig beter dekt.

De definitie van *oude samenstelling* strekt ter vereenvoudiging van de tekst en komt terug in een aantal bepalingen met betrekking tot de overgang naar een nieuw samengestelde Kamer na verkiezingen.

De definitie van *stukken* is ook in het huidige artikel 1 opgenomen, en knoopt aan bij het begrip ‘archieffbescheiden’ uit [artikel 1, onder c, van de Archiefwet 1995](#). Dat begrip bevat niet alleen tekst, maar ook plaatjes, bestanden, geluidsdragers, etc.¹⁷

Zie voor het begrip *Voorzitter* de toelichting onder ‘commissievoorzitter’.

De definitie van het begrip *zitting* is opgenomen om te verduidelijken dat het gaat om de gehele zittingsperiode van een Kamer, en dus niet om bijvoorbeeld een vergaderjaar. De term wordt niet meer gehanteerd ter aanduiding van de samenstelling van de oude/nieuwe Kamer. Zie daarover de beprijsbepaling voor ‘oude samenstelling’.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vragen waarom in artikel 1.1 wordt gesproken over ‘tenzij anders bepaald’. Volgt die afwijking niet automatisch uit het verband van de desbetreffende bepaling, zoals dit ook in wetgeving gebruikelijk is? Zou niet eenvoudig volstaan kunnen worden met “In dit reglement en de daarop berustende regelingen wordt bedoeld met:”?

De werkgroep merkt hierover op dat op dit punt aansluiting is gezocht bij [Aanwijzing 5.3](#) van de [Aanwijzingen voor de Regelgeving](#). De zinsnede “tenzij anders bepaald” wordt daarin gesuggereerd voor situaties waarin in de andere regeling een bepaald begrip een andere reikwijdte dient te hebben.”

V. Overig

-

¹⁷ Zie daarover Kamerstukken [28289, nr. 2](#).

HOOFDSTUK 2. BEGIN EN EINDE VAN HET LIDMAATSCHAP

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk II)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk II, en bevat de artikelen over de toelating van de leden tot de Kamer, en het einde van hun lidmaatschap. De regeling betreft een aanvulling op de uitgebreide wettelijke bepalingen over deze onderwerpen. Daarbij is de regeling op enige punten aangevuld om beter inzicht te bieden in het proces van toelating tot het lidmaatschap en het verlies van dat lidmaatschap. Gelet op de samenhang met de (complexe) wettelijke regeling worden de betrokken artikelen uitgebreider toegelicht.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de CDA-fractie constateren dat tijdelijk ontslag van een lid wegens zwangerschap en bevalling of langdurige ziekte op dit moment niet formeel in een plenaire vergadering wordt gemeld. Deze leden stellen daarom voor een nieuwe bepaling op te nemen, die luidt: “De Voorzitter maakt melding van een beslissing over een verzoek tot tijdelijk ontslag als bedoeld in [artikel X 10, eerste en tweede lid, van de Kieswet](#) en van het tijdstip van ingang daarvan.

De werkgroep dankt de leden van de CDA-fractie voor deze interessante suggestie. Een regeling in het Reglement op dit specifieke punt acht zij echter niet noodzakelijk, mede aangezien het tijdelijke ontslag rechtstreeks uit artikel X10 volgt, en daarbij bij de toelating van het vervangende lid in de vergadering kan worden stilgestaan.”

V. Overig

-

Artikel 2.1 Toelating leden

1. De Kamer beslist met inachtneming van de bij de wet gestelde regels of een nieuwbenoemd lid als lid van de Kamer wordt toegelaten.

2. De commissie, genoemd in artikel [7.6](#), is ten behoeve van de beslissing van de Kamer belast met het onderzoek van de geloofsbrief van elk nieuwbenoemd lid.

3. De geloofsbrief en de stukken die een nieuwbenoemd lid op grond van de wet dient over te leggen aan de Kamer, worden bij de griffie ter inzage gelegd van de leden.

4. De Kamer beslist, voor zover mogelijk, in oude samenstelling over de toelating van leden die meteen na verkiezingen voor de Kamer zijn benoemd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Onder meer besluitvorming toelating na verkiezingen door Kamer in oude samenstelling
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 2.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 2, en bevat de procedure voor toelating van de leden tot de Kamer.

Het huidige artikel 2 kan onduidelijkheid geven omtrent de toelatingsprocedure, onder andere aangezien de wettelijke hoofdregel voor de toelating mist (namelijk dat de Kamer daarover beslist).¹⁸ Tegen die achtergrond is ervoor gekozen in het nieuwe artikel in het *eerste lid* de hoofdregel over de beslissing van de Kamer ten aanzien van de toelating centraal te stellen. Daarbij wordt bepaald dat de Kamer beslist over de toelating van elk nieuwbenoemd lid. De woorden “met inachtneming van de in de wet gestelde regels” zijn opgenomen om de samenhang met het wettelijke systeem op dit punt tot uitdrukking te brengen, en om te benadrukken dat de beslissingsruimte van de Kamer niet vrij is: de Kamer kan een lid slechts weigeren indien dit niet voldoet aan de in de wet gestelde vereisten voor het lidmaatschap (bijvoorbeeld het niet bezitten van het Nederlandschap, of het vervullen van een onverenigbare betrekking). De term ‘nieuwbenoemd lid’ sluit aan bij [artikel 58 van de Grondwet](#), en ziet op een persoon die van de Kiesraad bericht heeft gekregen van diens benoeming tot lid, waarbij de Kamer dus nog over de toelating moet beslissen.

Om tot een goed oordeel over de toelating te kunnen komen, is de Kamer wettelijk verplicht onderzoek te verrichten naar de geloofsbrief van een lid.¹⁹

De [Kieswet](#) bepaalt daarbij uitdrukkelijk dat het Reglement moet ingaan op de wijze waarop dit onderzoek wordt verricht.²⁰ Mede met het oog op de genoemde wettelijke verplichting is in het nieuw geformuleerde *tweede lid* uitdrukkelijk vastgelegd dat dit onderzoek wordt verricht door de commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven (zie over die commissie ook artikel 7.6). Op dit moment kan dit slechts indirect worden afgeleid uit het huidige artikel 19 van het Reglement. De bepaling is opgenomen op deze plaats om het verband tussen de beslissing over de toelating en het onderzoek van de geloofsbrief versterkt tot uitdrukking te brengen. Het ligt daarbij voor de hand dat in de commissie geen nieuwbenoemde leden plaatsnemen over wiens toelating door de Kamer nog moet worden beslist. Slechts indien dat door uitzonderlijke omstandigheden niet haalbaar is, zal het geloofsbrievenonderzoek moeten worden verricht door een commissie die geheel of gedeeltelijk uit nieuwbenoemde leden bestaat.²¹

Het *derde lid* correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel 2, tweede lid, en schrijft de terinzagelegging voor van de geloofsbrief en de door een nieuwbenoemd lid over te leggen stukken. Deze terinzagelegging strekt ertoe om de leden in staat te stellen een standpunt in te nemen ten behoeve van de beslissing van de Kamer over de toelating. In het voorgestelde lid wordt in plaats van het huidige “de geloofsbrieven en daarop betrekking hebbende stukken” gesproken van “de geloofsbrief en de stukken die het nieuwbenoemde lid op grond van de wet dient over te leggen”. Hiermee wordt verduidelijkt dat er per nieuwbenoemd lid sprake is van één geloofsbrief (die door de Kiesraad aan de Kamer wordt gezonden),²² en dat de overige stukken worden overgelegd door het nieuwbenoemd lid op grond van de wet.²³

¹⁸ Zie artikel [V 4 van de Kieswet](#).

¹⁹ Zie [artikel 58 van de Grondwet](#) en [artikel V 4 van de Kieswet](#).

²⁰ Zie [artikel V 4, eerste lid, laatste zin van de Kieswet](#).

²¹ Zie hierover ook Kamerstukken [35300 III, nr. 4](#).

²² Zie artikel [V 1, derde lid, van de Kieswet](#).

²³ Dit laatste kan in het huidige artikel 2 worden afgeleid uit het eerste lid (“Elk lid doet van zijn verkiezing blijken door overlegging van de bij de wet voorgeschreven stukken”). Dat lid is echter niet meer opgenomen omdat de formulering, die uit 1851 stamt, in de huidige situatie vragen oproept. Zo blijkt de verkiezing van een lid niet zozeer uit de door hem overgelegde stukken, maar uit de door de Kiesraad te overleggen geloofsbrief.

Het vierde lid correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel 2, derde lid, en bevat een regeling voor de toelating van leden meteen na de verkiezingen. Daarbij wordt de beslissing over de toelating van de nieuwbenoemde leden zoveel mogelijk aan de Kamer in oude samenstelling gelaten. De Kamer komt in de praktijk na verkiezingen nog ten minste eenmaal bijeen in oude samenstelling, waarbij dan over de toelating van de nieuwbenoemde leden wordt beslist.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie vragen of er gedacht is aan een regeling over hoe er na de beëdiging van een Kamerlid moet worden omgegaan met het geven van felicitaties en het onderbreken van de vergadering voor dat doel. Kan er alsnog een voorstel daartoe worden gedaan? Zo nee, waarom niet?”

Ten aanzien van het geven van felicitaties en het onderbreken van de vergadering acht de werkgroep het gelet op de praktijk niet noodzakelijk om hiervoor uitdrukkelijk een reglementaire voorziening te treffen.”

“De leden van de SGP-fractie vragen naar aanleiding van de formulering van het vierde lid van artikel 2.1 of het in theorie wel mogelijk zou zijn dat de Kamer in nieuwe samenstelling zou beslissen over de toelating van de leden. Is het niet per definitie de oude Kamer die tot toelating moet besluiten?”

De werkgroep merkt hierover op dat de wet (zie met name [artikel V 4 van de Kieswet](#)) dit in het midden laat, en dus de mogelijkheid openlaat dat door de Kamer in nieuwe samenstelling wordt beslist over de toelating van nieuwbenoemde leden.

Het is echter wel gewenst dat dit zo weinig mogelijk gebeurt. De Kamer heeft daarom in 1989 de regel van het huidige artikel 2, derde lid, in het Reglement opgenomen, op grond waarvan na periodieke aftreding of ontbinding (dus na verkiezingen) voor zover mogelijk door de Kamer in oude samenstelling wordt beslist over de toelating van nieuwbenoemde leden.²⁴

Voor situaties waarin wel door de Kamer in nieuwe samenstelling wordt beslist, kan bijvoorbeeld worden gedacht aan bepaalde uitzonderlijke omstandigheden (bijv. oorlog of een uitzonderingstoestand), of wanneer het onderzoek van de geloofsbrief van een nieuwbenoemd lid teveel vertraging oploopt voor een beslissing door de Kamer in oude samenstelling.

V. Overig

-

²⁴ Zie Kamerstukken [19493](#).

Artikel 2.2 Verlies lidmaatschap

1. De Voorzitter waarschuwt een lid schriftelijk, indien hij van oordeel is dat dit lid een van de vereisten voor het lidmaatschap niet meer bezit of een met het lidmaatschap onverenigbare betrekking vervult, en het lid de Kamer daarvan kennis had moeten geven.

2. Het lid kan de zaak binnen acht dagen na de waarschuwing aan het oordeel van de Kamer onderwerpen.

3. De Kamer oordeelt slechts over de zaak, nadat daarover verslag is uitgebracht door een daartoe in te stellen tijdelijke commissie.

4. De tijdelijke commissie hoort het lid, indien dat de wens daartoe te kennen geeft.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 3, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 2.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 3, eerste lid, en gaat in op het verlies van het lidmaatschap. Ook bij dit onderwerp biedt het Reglement een aanvulling op het wettelijk

stelsel, dat uitgebreid ingaat op het einde van het lidmaatschap van de leden.²⁸ Het lidmaatschap vervalt in het wettelijk stelsel in beginsel van rechtswege (bijvoorbeeld door periodieke aftreding, of door vervulling van een onverenigbare betrekking), in welk geval zich geen problemen voordoen en geen aanvullende regeling in het Reglement noodzakelijk is. Dit is anders wanneer een lid het Kamerlidmaatschap mogelijk heeft verloren in verband met het niet langer bezitten van de vereisten om Kamerlid te kunnen zijn of het vervullen van een onverenigbare betrekking, en dit lid de Kamer daarvan ten onrechte niet op de hoogte stelt.²⁹ Voor die specifieke situatie bevat dit artikel enige aanvullingen op de wet, waarbij de inhoud correspondeert met het huidige artikel 3, eerste lid. Om de inzichtelijkheid van de bepaling te verhogen, is de inhoud aangevuld vanuit de wet en voor de leesbaarheid verspreid over meerdere artikelleden.

Daarbij bevat het eerste lid de regel dat de Voorzitter een lid schriftelijk waarschuwt indien hij van oordeel is dat dit lid niet langer voldoet aan de vereisten voor het lidmaatschap of een onverenigbare betrekking vervult, en het lid de Kamer hiervan op de hoogte had moeten stellen.³⁰ Deze plicht tot waarschuwen volgt uit [artikel X 3, derde lid, van de Kieswet](#), en wordt voor de inzichtelijkheid van de bepaling uitdrukkelijk in het Reglement vermeld. Om dezelfde reden wordt in het tweede lid verduidelijkt dat het betrokken lid de zaak binnen acht dagen na de waarschuwing aan het oordeel van de Kamer kan onderwerpen, wat volgt uit [artikel X 3, vierde lid, van de Kieswet](#).

Het derde lid bevat in lijn met het huidige artikel 3, eerste lid, eerste zin, de regel dat als het betrokken lid de zaak aan het oordeel van de Kamer onderwerpt, de Kamer slechts oordeelt nadat een daartoe in te stellen commissie verslag over de zaak heeft uitgebracht. Daarbij wordt niet langer gesproken van een «daartoe door haar uit haar midden benoemde commissie van onderzoek» maar van een «daartoe in te stellen tijdelijke commissie» om de bepaling bij de huidige commissie-indeling te laten aansluiten.

Het vierde lid sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 3, eerste lid, laatste zin, en bevat de mogelijkheid voor het betrokken lid om te worden gehoord.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 3. DE VOORZITTER, DE ONDERVOORZITTERS EN HET PRESIDIDIUM

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk III)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 3)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk III, en bevat de artikelen over de Voorzitter, de Ondervoorzitters en het Presidium. Deze onderwerpen zijn daarbij voor de overzichtelijkheid ondergebracht in drie afzonderlijke paragrafen.”

V. Overig

-

§ 3.1 De Voorzitter

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat de artikelen over de benoeming en de taken van de Voorzitter, en over het tijdelijk voorzitterschap en de waarneming van het voorzitterschap.

De inhoud van het huidige artikel 4, waarin zowel de benoemingsprocedure voor de Voorzitter als het tijdelijk voorzitterschap is geregeld, is daarbij uitgesplitst naar twee artikelen. Verder is de inhoud van het huidige artikel 7, dat de mogelijkheid voor de Voorzitter regelt om commissievergaderingen bij te wonen, verplaatst naar het daarop betrekking hebbende artikel 7.19, tweede lid, in het commissiehoofdstuk.”

V. Overig

-

Artikel 3.1 Benoeming Voorzitter

1. In de laatste vergadering van elke zitting stelt de Kamer in oude samenstelling een ontwerp vast voor een profielschets van de nieuw te benoemen Voorzitter.
2. De nieuw gekozen Kamer stelt in de eerste vergadering van een zitting de profielschets vast.
3. Na de vaststelling geeft de tijdelijk Voorzitter, bedoeld in artikel [3.3](#), gelegenheid tot het stellen van kandidaten voor het voorzitterschap.
4. Na de kandidaatstellingsprocedure gaat de Kamer over tot de benoeming van een Voorzitter.
5. Bij het tussentijds opvallen van het voorzitterschap stelt de Kamer zo spoedig mogelijk de profielschets van de nieuw te benoemen Voorzitter vast, en wordt vervolgens onder toepassing van het derde en vierde lid een Voorzitter benoemd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 4, eerste en derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
25441	Wijziging	Benoemingsprocedure Voorzitter
27741	Wijziging	Onder meer benoemingsprocedure Voorzitter
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 3.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het vijfde lid is gewijzigd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en is verder ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 4, eerste en derde lid, en bevat de procedure voor de benoeming van een Voorzitter door de Kamer.²⁵ Er zijn geen inhoudelijke wijzigingen in de procedure aangebracht.

Het eerste tot en met vierde lid bevat de procedure voor de benoeming van de Voorzitter na Kamerverkiezingen, die op dit moment volgt uit het huidige artikel 4, eerste lid. Het huidige artikellid is daarbij ten behoeve van de leesbaarheid uitgesplitst over meerdere leden voor iedere fase van de benoemingsprocedure.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor het ontwerp van een profielschets voor de na de Kamerverkiezingen te benoemen Voorzitter, dat binnen de procedure wordt vastgesteld in de laatste vergadering van een zitting. Op grond van het *tweede lid* stelt de nieuwgekozen Kamer in haar eerste vergadering op basis van het ontwerp vervolgens de daadwerkelijke profielschets vast. Vervolgens bestaat op grond van het *derde lid* gelegenheid voor de leden om zich kandidaat te stellen. De Kamer gaat ten slotte op grond van het *vierde lid* over tot de benoeming van de Voorzitter. Daarbij zijn bij de stemmingen de artikelen 8.30 tot en met 8.35 van toepassing (stemming over persoon).

Het *vijfde lid* correspondeert met het huidige artikel 4, derde lid, en bevat de regeling voor tussentijdse benoemingen. Daarbij stelt de Kamer zo spoedig mogelijk een profielschets vast, en verloopt de kandidaatstelling en benoeming als bij een Voorzittersbenoeming na Kamerverkiezingen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de ChristenUnie-fractie constateren dat het Reglement momenteel geen handelingsperspectief biedt voor de Kamer wanneer de situatie zich zou voordoen dat het functioneren van een Voorzitter door een Kamermeerderheid als onwerkbaar wordt geacht en de Voorzitter aanblijft. Zij vragen de werkgroep of is nagedacht over het opnemen van een procedure die in een dergelijk geval zou kunnen worden aangewend.

De werkgroep merkt op dat hiervoor, zoals ook in het huidige Reglement, inderdaad geen regeling is getroffen.

Het ligt voor de hand dat in de situatie dat een Kamermeerderheid kenbaar maakt dat zij geen vertrouwen meer in haar Voorzitter heeft, deze Voorzitter niet langer kan aanblijven, maar de werkgroep ziet geen aanleiding dit in een regel in het Reglement vast te leggen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (tweede nota van wijziging)

“Via deze wijzigingen worden enige grammaticale verbeteringen aangebracht.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een Voorzittersverkiezing en -benoeming [Handeling 2023/24 nr. 25 item 5](#)

²⁵ Zie daarover [artikel 61, eerste lid, van de Grondwet](#).

Artikel 3.2 Taak Voorzitter

De Voorzitter is belast met:

- a. het leiden van de werkzaamheden van de Kamer en het Presidium;
- b. het doen naleven van dit Reglement;
- c. het uitvoeren van door de Kamer genomen besluiten;
- d. het vertegenwoordigen van de Kamer, met uitzondering van de vertegenwoordiging in rechte, bedoeld in artikel [6.2](#), tweede lid, onder e;
- e. het namens de Kamer beslissen op een bezwaar tegen een besluit als bedoeld in artikel [6.2](#), tweede lid, onder c, dat is genomen zonder toepassing van ondermandaat;
- f. de overige taken die op grond van dit Reglement of de wet aan hem zijn toegeedeeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 36058:

Artikel 3.2 Taak Voorzitter

De Voorzitter is belast met:

- a. het leiden van de werkzaamheden van de Kamer en het Presidium;*
- b. het doen naleven van dit Reglement;*
- c. het uitvoeren van door de Kamer genomen besluiten;*
- d. het vertegenwoordigen van de Kamer;*
- e. de overige taken die op grond van dit Reglement of de wet aan hem zijn toegeedeeld.*

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (artikel 6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 3.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36058	Wijziging	Onder meer Wet open overheid

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

[Kamerstukken 36058](#)

Via onderdeel A van dit voorstel is een zinsnede aan onderdeel d en een nieuw onderdeel e toegevoegd.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 6, en bevat de taakomschrijving voor de Voorzitter. De taakomschrijving is daarbij inhoudelijk gelijk gebleven. Wel is de aanhef aangepast naar een gesloten formulering, waarbij niet langer slechts wordt aangegeven waar de taak van de Voorzitter “voornamelijk in” bestaat, maar met welke taken de Voorzitter is belast.²⁶ In verband hiermee is ook een nieuw restonderdeel e opgenomen, waaruit blijkt dat de Voorzitter tevens taken heeft die niet uitdrukkelijk in het artikel worden benoemd. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de taken van de Voorzitter op grond van de [Kieswet](#), en aan de rol van de Voorzitter bij de kabinetsformatie.”

Kamerstukken 36058

[Kamerstukken 36058 nr. 2](#) (toelichting voorstel)

Algemeen

“Met ingang van 1 mei 2022 treedt de [Wet open overheid](#) (Woo) in werking. Deze wet wordt in tegenstelling tot de huidige [Wet openbaarheid van bestuur](#), ook van toepassing op de Tweede Kamer, die in de wet is gelijkgesteld met een bestuursorgaan.²⁷ Eerder is ook de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) (Who) in werking getreden. Deze is eveneens op de Kamer van toepassing, waarbij de Kamer eveneens is gelijkgesteld met een bestuursorgaan.²⁸ De Kamer wordt hierdoor onder andere verplicht te besluiten over verzoeken op grond van deze wetten (rondom het openbaar maken van informatie onderscheidenlijk het hergebruik van overheidsinformatie). Het besluit is daarbij te typeren als een besluit als bedoeld in de [Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb), en is vatbaar voor bezwaar en beroep. Dit is normaliter niet het geval, aangezien de Kamer in de [Awb](#) niet als bestuursorgaan wordt aangemerkt.²⁹ Er bestaat derhalve een noodzaak om op korte termijn een regeling te treffen ten behoeve van te nemen besluiten op grond van de [Woo](#) en de [Who](#). Dit voorstel tot wijziging van het

²⁶ Deze systematiek is ook aangebracht in de artikelen over de taken van de Griffier (zie artikel 6.2) en de commissievoorzitter (zie artikel 7.14).

²⁷ Zie [artikel 2.2 van de Wet open overheid](#), waarvan recentelijk een geconsolideerd exemplaar is gepubliceerd in [Stb. 2022 nr. 14](#). Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-14.html>.

²⁸ Zie [artikel 2, tweede lid, van de Wet hergebruik van overheidsinformatie](#). Zie <https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0036795&z=2021-07-01&g=2021-07-01>.

²⁹ Zie [artikel 1:1, tweede lid, aanhef en onder b, van de Awb](#).

Reglement van Orde strekt daartoe, waarbij tevens regels worden getroffen voor de afhandeling van bezwaar en beroep tegen die besluiten.

De commissie heeft het voorstel daarbij uitgewerkt en ingediend op verzoek van het Presidium, dat daarbij verzocht de volgende bevoegdheidsverdeling vast te stellen:

- de Griffier wordt bevoegd om namens de Kamer besluiten te nemen op verzoeken op grond van de [Woo](#) en [Who](#);
- de Griffier wordt bevoegd om deze bevoegdheid onder te mandateren, tenzij het informatie betreft die onder het Presidium of de Voorzitter berust;
- de Griffier wordt bevoegd om beslissingen te nemen op bezwaarschriften, tenzij de Griffier het [Woo](#)-/[Who](#)-besluit heeft genomen;
- de Griffier wordt gemachtigd om in alle bezwaar en beroepsprocedures verweer te voeren en de Kamer in rechte te vertegenwoordigen, waarbij weer geldt dat de Griffier ambtenaren of derden kan machtigen (recht op substitutie);
- de Voorzitter wordt bevoegd om beslissingen op bezwaar te nemen op [Woo](#)-/[Who](#)-besluiten die de Griffier heeft genomen en die betrekking hebben op informatie die onder Voorzitter en/of het Presidium berust.

Binnen het voorstel zullen de bevoegdheden dus niet door de Kamer zelf worden uitgeoefend. De Kamer zal anders steeds bij Kamermeerderheid over de betrokken besluiten moeten beslissen, en ook beslissingen op bezwaar moeten nemen, waarbij in het kader van het bestuursrecht ook nog eens wettelijke beslistermijn in acht genomen moeten worden. Daarnaast zullen de betrokken besluiten veelal betrekking hebben op vraagstukken van openbaarmaking van (gevoelige) informatie, waarmee het plenair nemen van een besluit niet altijd goed verenigbaar kan zijn.

In plaats daarvan worden deze zoveel mogelijk krachtens mandaat belegd bij de Griffier. Dit sluit aan bij de praktijk dat taken en bevoegdheden van de Kamer die niet met haar wetgevende of contolerende taken samenhangen, veelal namens (en onder verantwoordelijkheid van) de Kamer door de Griffier worden uitgeoefend.

Dit heeft naast bovenstaande ook praktische redenen. Door het parlementaire proces niet met de uitvoering van de [Woo](#) en de [Who](#) te belasten, wordt de besluitvorming door de Kamer versneld en vereenvoudigd. De positionering van de bevoegdheden is verder van bestuurlijke aard en heeft te maken met de reikwijdte van de [Woo](#) en de [Who](#). De verwachting is dat de meeste verzoeken om informatie en hergebruik betrekking hebben op informatie die onder de Griffier berust en waarvoor de Griffier verantwoordelijk is. De Griffier staat dicht bij de ambtelijke organisatie en kan daarom snel en weloverwogen besluiten op deze verzoeken. Daarbij is dus wel geregeld dat de Griffier de mogelijkheid heeft tot het verlenen van ondermandaat, en dat de Voorzitter zal beslissen op bezwaar in gevallen waarin de Griffier zelf het primaire besluit heeft genomen. Los van de praktische voordelen van de mogelijkheid tot ondermandaat (waarvoor een uitdrukkelijke basis moet worden geboden op grond van [artikel 10:9, eerste lid, van de Awb](#)), is hiervoor mede gekozen aangezien de bevoegdheid om op een bezwaarschrift te beslissen niet kan worden verleend aan degene die op grond van mandaat het primaire besluit nam (zie [artikel 10:3, derde lid, van de Awb](#)).

De commissie heeft de door het Presidium vermelde uitgangspunten tegen deze achtergrond in het voorstel opgenomen, waarbij zij voor de uitwerking heeft aangeknoopt bij de centrale bepalingen over de taken van de Voorzitter en de Griffier, de artikelen 3.2 en 6.2. Daarnaast heeft zij in het voorstel een grondslag opgenomen voor een bij afzonderlijke regeling in te stellen bezwaaradviescommissie, wat haar eveneens is verzocht.”

Artikelsgewijs

“Via dit onderdeel worden enige wijzigingen aangebracht in artikel 3.2 (taak Voorzitter). Daarbij wordt in onderdeel d van het artikel geregeld dat het daarin genoemde ‘vertegenwoordigen van de Kamer’ niet ziet op het in rechte vertegenwoordigen van de Kamer in bezwaar- en beroepsprocedures als bedoeld in artikel 6, tweede lid, onder e (procedures tegen besluiten op verzoeken op grond van de [Who](#) en de [Woo](#)), aangezien die bevoegdheid door dit voorstel bij de Griffier wordt belegd.

Verder wordt onder verlettering van het huidige onderdeel e tot f, een nieuw onderdeel e ingevoegd, op grond waarvan de Voorzitter voortaan zal beslissen op een bezwaar dat is gericht tegen een door de Griffier namens de Kamer genomen besluit als bedoeld in artikel 6.2, tweede lid, onder c (besluiten op verzoeken op grond van de [Who](#) en de [Woo](#)), als dit besluit is genomen zonder toepassing van ondermandaat. In een dergelijke situatie is het verlenen van mandaat aan de Griffier voor het nemen van de beslissing op bezwaar op grond van artikel [artikel 10:3, derde lid, van de Awb](#) immers niet mogelijk, in verband waarmee deze bevoegdheid bij de Voorzitter wordt belegd. Verder is het door de Griffier verlenen van ondermandaat voor het nemen van een besluit op een verzoek om informatie die berust bij de Voorzitter of het Presidium uitgesloten via het voorgestelde artikel 6.2, vierde lid, (zie daarover onderdeel B), zodat het nemen van een beslissing op bezwaar tegen een dergelijk besluit op een verzoek ook steeds door de Voorzitter zal worden genomen. “

[Kamerstukken 36058 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie hebben behoefte aan een nadere uitleg over de vraag waarom er gekozen is voor een toch redelijk ingewikkelde oplossing waarbij de Griffier bevoegd wordt om namens de Kamer besluiten te nemen, die dat weer kan opdragen aan een ander (ondermandateren) met daarbij weer uitzonderingen waarbij ook de Voorzitter toch een rol krijgt. Deze leden vragen zich af of er een juridische noodzaak is om voor deze toch wel ingewikkelde werkwijze te kiezen. Zo ja, wat die dan is? Zo nee, is er voor deze werkwijze alleen uit praktische overwegingen gekozen?”

De bevoegdheden worden niet door de Kamer zelf uitgeoefend, omdat de Kamer anders met in achtneming van de wettelijke beslistermijnen steeds bij Kamermeerderheid een Woo-besluit of beslissing op bezwaar moet nemen. Mandatering aan de Griffier biedt hiervoor een oplossing. Dit sluit aan bij de praktijk dat taken en bevoegdheden van de Kamer – die niet samenhangen met wetgevende of controlerende taken – veelal worden uitgeoefend door de Griffier. Het sluit tevens aan bij die van (onder)mandatering van de wettelijke begrotings- en archieftaken van de Kamer, bedoeld in artikel 6.2, tweede lid, onder a en b, en derde lid, van het Reglement van Orde. Binnen de regeling is bepaald dat de Voorzitter bevoegd zal zijn om te beslissen op bezwaar in gevallen waarin de Griffier zelf het Woo-besluit heeft genomen. Hiervoor is gekozen omdat de bevoegdheid om een beslissing op bezwaar te nemen niet kan worden verleend aan degene die op grond van mandaat bevoegd is tot het nemen van een Woo-besluit. Dit vloeit voort uit [artikel 10:3, derde lid, van de Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb). Hierdoor is er ook een juridische noodzaak voor de regeling. Daarnaast bespoedigt en vereenvoudigt de voorgestelde regeling ook de besluitvorming over informatieverzoeken. Dit is wenselijk omdat daarvoor voor zowel de [Woo](#) als de [Who](#) korte termijnen gelden: vier weken voor het nemen van het besluit, met een verdagingsmogelijkheid van twee weken. Zie [artikel 4.4, eerste en tweede lid, van de Woo](#), en [artikel 4, vierde en vijfde lid, van de Who](#). Daarnaast

gelden bij bezwaar en beroep uiteraard ook wettelijke termijnen, bijvoorbeeld voor het nemen van de beslissing op bezwaar. Zie [artikel 7:10 van de Awb](#).”

“Waarom wordt de bevoegdheid om te beslissen op verzoek en op bezwaar niet direct bij de Voorzitter gelegd? Die kan dan de griffie inschakelen ter ondersteuning en voorbereiding van een besluit.

In het geval de Voorzitter namens de Tweede Kamer op een verzoek om informatie beslist, kan deze – op grond van het [artikel 10:3, derde lid van de Awb](#) – niet tevens op een bezwaarschrift beslissen. Mandaat tot het beslissen op bezwaar dient aan een ander te worden verleend dan aan degene die in mandaat in eerste instantie heeft besloten. Dit leidt tot de conclusie dat wanneer de Voorzitter in eerste instantie beslist, de Tweede Kamer binnen de daarvoor geldende termijn de beslissing op bezwaar zou dienen te nemen.

Deze leden vragen ook waarom het parlementaire proces met de uitvoering van de [Wet open overheid](#) en de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) zou worden belast als de besluitvorming over deze wetten bij de Voorzitter zou komen te liggen?

De reden om de bevoegdheid te mandateren aan de Griffier en de Voorzitter voor de beslissing op bezwaar staat omschreven in de eerdere beantwoording van de eerste vraag van de leden van de PvdA-fractie. Verder wordt hierop ingegaan in het antwoord op de vorige vraag.”

V. Overig

-

Artikel 3.3 Tijdelijk Voorzitter

1. Zolang in een nieuwe zitting geen Voorzitter is benoemd, treedt als tijdelijk Voorzitter op:

- a. een oud-Voorzitter, waarbij de laatst afgetredene voorrang heeft;
- b. als geen oud-Voorzitters beschikbaar zijn: een oud-Ondervoorzitter, waarbij de laatst afgetredene voorrang heeft, en bij gelijktijdig afgetreden oud-Ondervoorzitters de hoogste in de rangorde, bedoeld in [artikel 3.5](#), eerste lid, voorgaat;
- c. als evenmin oud-Ondervoorzitters beschikbaar zijn: het lid dat het langst in de Kamer zitting heeft, waarbij bij gelijke zittingsduur het oudste lid in leeftijd voorgaat.

2. Zolang bij het tussentijds openvallen van het Voorzitterschap geen Voorzitter is benoemd, treedt de hoogst beschikbare Ondervoorzitter in de rangorde, bedoeld in [artikel 3.5](#), eerste lid, als tijdelijk Voorzitter op. Indien geen Ondervoorzitter beschikbaar is, wordt overeenkomstig het eerste lid vastgesteld wie tijdelijk Voorzitter is.

3. De tijdelijk Voorzitter heeft dezelfde taken en bevoegdheden als een Voorzitter.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 4, tweede en vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
25118	Wijziging	Onder meer positie tijdelijk Voorzitter
27741	Wijziging	Onder meer benoemingsprocedure Voorzitter
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 3.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel 4, tweede en vierde lid, en bevat de regeling voor het tijdelijk voorzitterschap. De bepalingen over wie als tijdelijk Voorzitter optreedt, zijn daarbij inhoudelijk gelijk gebleven. Wel zijn deze bepalingen redactioneel aangepast om eenvoudiger inzicht te bieden welk lid als tijdelijk Voorzitter dient op te treden. Daarnaast is er een nieuw lid opgenomen over de bevoegdheden en taken van de tijdelijk voorzitter.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor het tijdelijk voorzitterschap bij aanvang van een zitting. Op grond van onderdeel a wordt dit vervuld door een oud-Voorzitter, waarbij bij meerdere oud-Voorzitters de laatstafgetredene voorgaat. Als de Voorzitter uit de vorige zitting nog lid is, zal deze dus als tijdelijk Voorzitter optreden.

Onderdeel b biedt een regeling voor de situatie dat er geen oud-Voorzitters beschikbaar zijn, in welk geval het tijdelijk voorzitterschap door een oud-Ondervoorzitter wordt vervuld, waarbij eveneens de laatstafgetredene voorgaat. Hierbij bestaat tevens de mogelijkheid dat meerdere oud-Ondervoorzitters gelijktijdig als laatste zijn afgetreden, in welk geval de tussen hen vastgestelde onderlinge rangorde doorslaggevend is; een afgetreden Eerste Ondervoorzitter gaat in die situatie dus voor een afgetreden Tweede Ondervoorzitter.

Onderdeel c biedt de regeling voor de situatie dat geen oud-Voorzitters of oud-Ondervoorzitters beschikbaar zijn. In dat geval treedt het lid dat het langst zitting heeft in de Kamer als tijdelijk Voorzitter op, waarbij het totaal aantal zittingsdagen doorslaggevend is. Indien meerdere leden het langst zitting hebben, is de oudste onder hen de tijdelijk Voorzitter. Het *tweede lid* biedt de regeling voor het tijdelijk voorzitterschap bij het tussentijds openvallen van die functie tijdens een zitting. In dat geval zijn er reeds Ondervoorzitters benoemd, en komt de hoogste in rangorde als eerste in aanmerking (de Eerste Ondervoorzitter dus). In de uitzonderlijke situatie dat geen Ondervoorzitters beschikbaar zijn, vindt het eerste lid overeenkomstige toepassing. In de zeer bijzondere situatie dat door omstandigheden geen toegelaten leden meer beschikbaar zijn om het tijdelijke voorzitterschap te vervullen, zullen de door de Kiesraad benoemd verklaarde leden uit hun midden een tijdelijk Voorzitter moeten aanwijzen.³⁰ Ook daarbij kan de volgorde uit het eerste lid worden toegepast.

De regeling uit het eerste en tweede lid sluit aan bij de inhoud van de huidige bepalingen en bij de praktijk. Het *derde lid* is echter nieuw, en verduidelijkt dat de tijdelijke Voorzitter alle bevoegdheden en taken heeft die aan een benoemde Voorzitter toekomen. Het huidige Reglement bevat een dergelijke bepaling slechts voor de waarnemend Voorzitter (zie het huidige artikel 8, derde lid).”

V. Overig

-

³⁰ Zie hierover ook Kamerstukken [35300 III, nr. 4](#).

Artikel 3.4 Waarnemend Voorzitter

1. Indien de Voorzitter niet beschikbaar is, wordt het voorzitterschap waargenomen door een van de Ondervoorzitters overeenkomstig de rangorde, bedoeld in artikel [3.5](#), eerste lid.

2. Indien evenmin een Ondervoorzitter beschikbaar is:

a. kan de Voorzitter het voorzitterschap in een vergadering laten waarnemen door andere leden; en

b. wordt bij het langdurig niet beschikbaar zijn van de Voorzitter en de Ondervoorzitters overeenkomstig artikel [3.3](#), eerste lid, bepaald wie het voorzitterschap waarneemt.

3. Een waarnemend Voorzitter heeft de taken en bevoegdheden van de Voorzitter die vereist zijn voor de waarneming.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 3.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Algemeen

“Waarneming voorzitterschap

De procedure voor de waarneming van het Voorzitterschap wordt aangepast aan de huidige praktijk. Zie hiervoor artikel 3.4.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 8, en bevat een regeling voor de waarneming van het voorzitterschap bij het tijdelijk niet beschikbaar zijn van de Voorzitter (bijvoorbeeld in verband met andere verplichtingen).

Het *eerste lid* stemt overeen met de regeling van het huidige artikel 8, eerste lid, en geeft de hoofdregel, waarbij eerst de Ondervoorzitters in aanmerking komen voor de waarneming van het voorzitterschap.

Het *tweede lid* ziet op de situatie dat ook de Ondervoorzitters niet beschikbaar zijn. In die situatie wordt veelal op basis van beschikbaarheid naar een oplossing gezocht voor de waarneming van het voorzitterschap in specifieke vergaderingen. Het voorzitterschap wordt daarbij dan bijvoorbeeld waargenomen door een plaatsvervangend lid van het Presidium of door een commissievoorzitter. Onderdeel a sluit aan bij deze praktijk. Onderdeel b ziet op de waarneming in de uitzonderlijke situatie dat de Voorzitter en de Ondervoorzitters langdurig niet beschikbaar zijn. In dat geval kan in lijn met het huidige artikel 8, tweede lid, onder overeenkomstige toepassing van de regeling voor het tijdelijk voorzitterschap worden bepaald wie het voorzitterschap waarneemt.

Het *derde lid* correspondeert met het huidige artikel 8, derde lid. Daarbij is de formulering aangescherpt om te verduidelijken dat de waarnemend Voorzitter de taken en bevoegdheden heeft “die vereist zijn voor de waarneming”. Bij het kortdurende waarnemen van de rol van de Voorzitter tijdens een vergadering zijn de bevoegdheden dus ook beperkt tot diens bevoegdheden tijdens de vergadering, terwijl bij een langdurige waarneming (bijvoorbeeld wegens ziekte) de uitoefening van meer bevoegdheden aan de orde zal zijn.³¹”

V. Overig

-

³¹ Bij langdurige aaneengesloten vervanging door de Eerste Ondervoorzitter heeft de waarneming ook geldelijke gevolgen. Zie [artikel 11, derde lid, van de Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de Ondervoorzitters, die zowel een rol hebben bij het tijdelijk en waarnemend Voorzitterschap (zie § 3.1), als binnen het Presidium (zie § 3.3).”

V. Overig

-

Artikel 3.5 Ondervoorzitters

1. De Kamer benoemt na elke voorzittersbenoeming een door haar te bepalen aantal Ondervoorzitters, en stelt daarbij hun onderlinge rangorde vast.

2. Bij het tussentijds openvallen van een positie, benoemt de Kamer een nieuwe Ondervoorzitter. Deze neemt in de rangorde de plaats in van de te vervangen Ondervoorzitter.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 3.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 5, en bevat de regeling voor de benoeming van de Ondervoorzitters.

Het *eerste lid* van het artikel bevat de regeling voor de benoeming van de Ondervoorzitters bij aanvang van een zitting, waarbij de Kamer de Ondervoorzitters in een rangorde benoemt. De vastgestelde rangorde is onder andere van belang om te bepalen welke Ondervoorzitter het

eerst in aanmerking komt voor het tijdelijk en waarnemend voorzitterschap, en heeft voor de Eerste en Tweede Ondervoorzitter ook geldelijke gevolgen.³²

Het *tweede lid* bevat de regeling voor tussentijdse benoemingen van Ondervoorzitters bij een vacature. In dat geval neemt een nieuw te benoemen Ondervoorzitter de plaats in de rangorde in van de te vervangen Ondervoorzitter.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een initiële benoeming van Ondervoorzitters [Handelingen II 2020/21, nr. 67 item 6](#)

Zie voor een voorbeeld van een tussentijdse benoeming van een Ondervoorzitter [Handelingen II 2021/22, nr. 102 item 44](#)

³² Zie [artikel 11, tweede lid, van de Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer](#).

§ 3.3 Het Presidium

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op het Presidium, dat is samengesteld uit de Voorzitter (zie § 3.1) en de Ondervoorzitters (zie § 3.2).”

V. Overig

-

Artikel 3.6 Presidium

1. De Voorzitter en de Ondervoorzitters vormen samen het Presidium.
2. De Voorzitter benoemt voor ieder ander lid van het Presidium een plaatsvervanger, die dit lid kan vervangen indien het niet beschikbaar is. De Kamer kan besluiten de benoeming van een plaatsvervanger aan zich te houden.
3. Het Presidium kan slechts besluiten nemen, indien meer dan de helft van zijn leden of hun plaatsvervangers aanwezig is. Bij het staken van de stemmen beslist de Voorzitter.
4. De Voorzitter kan andere leden uitnodigen aan de vergaderingen van het Presidium deel te nemen. Deze leden nemen niet deel aan de stemmingen.
5. Indien het Presidium voor onderdelen van zijn werkzaamheden commissies van advies als bedoeld in artikel [7.9](#) heeft ingesteld, hoort hij deze voordat hij besluiten neemt ten aanzien van die onderdelen, tenzij dit in een zeer spoedeisend geval niet mogelijk is.
6. Het Presidium wordt bijgestaan door de Griffier en de directeuren.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31312	Wijziging	Bijstaan van het Presidium
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 3.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 9, en bevat de regeling voor het Presidium. Het artikel is inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt de samenstelling van het Presidium, dat uit de Voorzitter en de Ondervoorzitters bestaat. De Voorzitter treedt ook op als voorzitter van het Presidium, wat uit de taakomschrijving van de Voorzitter in artikel 3.2, onder a, blijkt.

Het *tweede lid* regelt de benoeming door de Voorzitter van een plaatsvervanger voor iedere Ondervoorzitter. Deze plaatsvervangers kunnen de betrokken Ondervoorzitter in het Presidium vervangen als deze niet beschikbaar is.³³ De Kamer kan besluiten de benoeming van een of meer plaatsvervangers aan zich te houden.

Het *derde lid* bevat de huidige regeling voor het nemen van besluiten door het Presidium. Daarbij bevat de regeling een quorumregeling: het Presidium kan in een vergadering slechts besluiten nemen, als meer dan de helft van het aantal leden of hun plaatsvervangers aanwezig is. Verder is de stem van de Voorzitter doorslaggevend indien de stemmen staken.

Het *vierde lid* bevat de regels rondom de deelname van andere leden aan de vergaderingen van het Presidium, die daartoe door de Voorzitter kunnen worden uitgenodigd. Zij kunnen daarbij natuurlijk een adviserende rol hebben, maar kunnen niet deelnemen aan stemmingen. Om dit te onderstrepen is de passage dat deze leden een adviserende “stem” hebben, geschrapt.

Het *vijfde lid* bevat de regeling voor het horen van de commissies van advies door het Presidium. Mede omdat op dit moment een dubbele grondslag in het Reglement is opgenomen voor het instellen van dit bijzondere type commissie (zie daarvoor de huidige artikelen 9, vierde lid, en 22a, en het voorgestelde artikel 7.9) heeft daarbij een herformulering plaatsgevonden, waarbij de inhoud van de bepaling verder ongewijzigd is.

Het *zesde lid* bevat de regeling voor de ambtelijke ondersteuning van het Presidium door de Griffier en de directeuren, en is inhoudelijk en tekstueel gelijk gebleven.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de ChristenUnie-fractie constateren dat het Reglement geen bepalingen bevat over de taken en bevoegdheden van het Presidium. Zou het niet goed zijn om hierover een bepaling op te nemen in het Reglement, zo vragen deze leden.

De werkgroep merkt op dat het (huidige en) voorgestelde Reglement een algemene bepaling over de werkwijze van het Presidium bevat (zie artikel 3.6) en diverse bepalingen bevat over de specifieke taken en bevoegdheden van het Presidium. De werkgroep ziet echter geen aanleiding om in het Reglement een algemene taakomschrijving voor het Presidium vast te leggen.”

V. Overig

-

³³ De vervanging van de Voorzitter in het Presidium kan plaatsvinden door de waarnemend Voorzitter.

HOOFDSTUK 4. DE RAMING

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IV)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk IV en bevat een artikel over het ontwerp en de vaststelling van de jaarlijkse raming ten behoeve van de begroting van de Kamer.³⁴”

V. Overig

-

³⁴ Zie [artikel 4.5 van de Comptabiliteitswet 2016](#).

Artikel 4.1 Raming

1. Het Presidium maakt jaarlijks een ontwerp op voor de raming van de in het volgende jaar voor de Kamer benodigde uitgaven en ontvangsten en zendt deze tijdig aan de Kamer en aan de voor de begroting van de Staten-Generaal verantwoordelijke minister.

2. De Kamer stelt de raming vast.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 10, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
25440	Wijziging	Datum verzending Raming

Vanaf 35322 (artikel 4.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 10, eerste lid, en bevat de regels voor het ontwerp en de vaststelling van de raming. Daarbij is geen inhoudelijke wijziging aangebracht. Het *eerste lid* geeft daarbij aan dat het Presidium is belast met het jaarlijks opstellen van een ontwerp van de raming, dat wordt toegezonden aan de Kamer en de voor de begroting verantwoordelijke minister (de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties). In

het lid wordt vanuit de wettelijke regeling voortaan gesproken van een “raming van de uitgaven en ontvangsten”.³⁵

In het *tweede lid* is verduidelijkt dat de Kamer de raming uiteindelijk vaststelt, wat slechts indirect uit de huidige bepaling blijkt (uit de woorden “ter vaststelling”).

De overige leden van het huidige artikel 10 zijn ondergebracht in artikelen waar zij inhoudelijk beter onder passen. Het huidige artikel 10, tweede lid, is daarbij ondergebracht in artikel 6.2, waarin de hoofdtaken van de Griffier zijn samengebracht. Het huidige artikel 10, derde lid, is ondergebracht in artikel 5.3 over de financiële bijdrage aan fracties en groepen.”

V. Overig

Bij de behandeling van de Raming wordt doorgaans uitgebreid stilgestaan bij de handelswijze en werkwijze van de Kamer. Zie voor de Kamerstukken bij de ramingen van de afgelopen jaren: [Raming 2010](#), [Raming 2011](#), [Raming 2012](#), [Raming 2013](#), [Raming 2014](#), [Raming 2015](#), [Raming 2016](#), [Raming 2017](#), [Raming 2018](#), [Raming 2019](#), [Raming 2020](#), [Raming 2021](#), [Raming 2022](#), [Raming 2023](#), [Raming 2024](#), [Raming 2025](#).

³⁵ Zie [artikel 4.5 van de Comptabiliteitswet 2016](#).

HOOFDSTUK 5. DE FRACTIES EN GROEPEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk V)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk V, en bevat de artikelen over de vorming en financiering van fracties en groepen.”

V. Overig

-

Artikel 5.1 Fracties

1. De leden, die door het centraal stembureau op dezelfde lijst verkozen zijn verklaard, vormen bij aanvang van een zitting één fractie. Indien onder een lijstnummer slechts één lid is verkozen, dan wordt dit lid als een afzonderlijke fractie beschouwd.

2. Nieuwe fracties kunnen gedurende een zitting slechts worden gevormd door:

- a. een samenvoeging van twee of meer fracties;
- b. een splitsing tot twee of meer fracties.

3. Een splitsing als bedoeld in het tweede lid, onder b, is slechts mogelijk, indien bij een afscheiding van leden van een fractie onduidelijk is welk deel van de leden als voortzetting van de oorspronkelijke fractie moet worden beschouwd, en het Presidium heeft besloten dat hierdoor twee of meer nieuwe fracties zijn gevormd.

4. Een fractie deelt de samenstelling van haar bestuur, en elke wijziging in haar samenstelling en die van haar bestuur, mee aan de Voorzitter.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumsprektijden

Vanaf 35322 (artikel 5.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 11, eerste tot en met vijfde lid, en gaat in op de vorming van fracties. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast om de regeling meer inzichtelijk te maken, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* bevat daarbij de hoofdregel voor fractievorming, op basis waarvan de leden die bij verkiezingen op dezelfde lijst hebben gestaan bij aanvang van een zitting als één fractie worden beschouwd. De regeling is inhoudelijk gelijk aan het huidige artikel 11, eerste lid.

Het *tweede en derde lid* bevatten de regeling voor latere fractievorming. Die kan tijdens een zitting vanuit het tweede lid slechts plaatsvinden door samenvoeging van twee of meer fracties tot een nieuwe fractie (onderdeel a) of door splitsing van een fractie tot twee of meer fracties (onderdeel b). Op grond van het derde lid kan een splitsing tot twee of meer fracties daarbij slechts plaatsvinden indien bij een afscheiding van fractieleden onduidelijk is welk deel als voortzetting van de oorspronkelijke fractie moet worden beschouwd, en het Presidium heeft besloten dat de afscheiding tot de vorming van twee of meer nieuwe fracties heeft geleid. In andere gevallen blijft de oorspronkelijke fractie gehandhaafd (met minder leden), en zullen de leden die zich afscheiden worden beschouwd als een of meer groepen (zie daarover artikel 5.2). Dit alles sluit inhoudelijk aan bij de huidige regeling voor fractievorming.³⁶

Het *vierde lid* bevat de verplichting voor fracties om de oorspronkelijke samenstelling van hun fractiebestuur, en iedere wijziging in de samenstelling van de fractie en hun fractiebestuur, mee te delen aan de Voorzitter. Deze verplichting houdt verband met de praktische gevolgen voor de Kamer, en de eventuele financiële gevolgen voor de fracties en hun bestuur (zie daarover artikel 5.3).”

V. Overig

-

³⁶ Zie over de achtergrond daarvan Kamerstukken [34444](#) en [34567](#).

Artikel 5.2 Groepen

Indien leden anders dan als gevolg van een splitsing als bedoeld in artikel [5.1](#), tweede lid, onder b, afgescheiden zijn van een fractie, worden zij ieder afzonderlijk, of twee of meer leden gezamenlijk als zij dit meedelen aan de Voorzitter, beschouwd als een groep.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 11, zesde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
34567	Vaststelling	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 5.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 11, zesde lid, en bevat de regeling voor groepen. De bepaling heeft daarbij een kleine redactionele aanpassing ondergaan en is inhoudelijk ongewijzigd gebleven.”

V. Overig

-

Artikel 5.3 Financiële bijdrage

1. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer op voorstel van het Presidium, worden regels gesteld voor de toekenning en het beheer van een financiële bijdrage aan fracties en groepen ten behoeve van hun werkzaamheden.

2. Indien een nieuwe fractie ontstaat door samenvoeging, is de bijdrage aan de nieuwgevormde fractie ten hoogste de bijdrage die zou toekomen aan een fractie van gelijke grootte als bedoeld in [5.1](#), eerste lid.

3. Indien in een fractie een splitsing plaatsvindt, wordt de hoogte van de bijdragen aan de bij de splitsing betrokken nieuwe fracties vastgesteld door de bijdrage die aan de ongesplitste fractie zou toekomen, onder de nieuwe fracties te verdelen naar evenredigheid van de aantallen bij de splitsing betrokken leden.

4. De regeling, bedoeld in het eerste lid, bepaalt de gevolgen van de afscheiding van leden van een fractie in groepen, voor de bijdrage van die fractie.

5. Het Presidium kan tijdelijke maatregelen treffen die afwijken van het eerste tot en met vierde lid, om de voldoening mogelijk te maken van verplichtingen die tegenover de medewerkers van een oorspronkelijke fractie bestaan bij een samenvoeging of splitsing, of bij een afscheiding van een of meer groepen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 10, derde lid en artikel 12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 5.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling financiële](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In dit artikel zijn de samenhangende bepalingen over de financiering van fracties en groepen uit de huidige artikelen 10, derde lid, en 12, samengebracht in één artikel.

Daarbij is de huidige regeling, die deels volgt uit het Reglement en deels uit de Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer 2014, inhoudelijk ongewijzigd gebleven.

Wel is de huidige terminologie – waarin afwisselend wordt gesproken van “geldelijke middelen” (zie het huidige artikel 10, derde lid), “financiële tegemoetkomingen” (zie het huidige artikel 12, eerste lid) en een “bijdrage” (zie de Regeling financiële ondersteuning Tweede Kamer 2014) – gelijkgetrokken naar een “financiële bijdrage”.

Het *eerste lid* biedt de grondslag voor de vaststelling van een nadere regeling over de toekenning en het beheer van de financiële bijdrage (de Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer 2014). Daarbij is voor de volledigheid geëxpliciteerd dat de verstrekking van de financiële bijdrage plaatsvindt ten behoeve van de werkzaamheden van de betrokken fractie of groep.

Het *tweede, derde en vierde lid* bevatten de regels over de financiële bijdrage na een samenvoeging of splitsing van een fractie (tweede en derde lid), en na de afscheiding van een groep (vierde lid). Deze regels corresponderen met het huidige artikel 12, eerste, tweede en derde lid. Zij zijn redactioneel vereenvoudigd, maar inhoudelijk gelijk gebleven.³⁷

Het *vijfde lid* correspondeert met het huidige artikel 12, vierde lid, en bevat de grondslag voor het Presidium om voor de medewerkers die bij een samenvoeging, splitsing of afscheiding van een groep zijn betrokken tijdelijke maatregelen te treffen waarin wordt afgeweken van het eerste tot en met vierde lid. Deze voorziening bestaat om eventuele negatieve gevolgen voor het betrokken personeel gedurende enige tijd te kunnen ondervangen. Er wordt daarbij niet meer gesproken van het treffen van een “regeling” maar van “maatregelen” aangezien in de praktijk de te treffen maatregelen niet uit een regeling hoeven te bestaan. De bepaling is verder niet inhoudelijk gewijzigd.”

V. Overig

-

³⁷ Zie over de achtergrond van de regeling Kamerstukken [34567](#).

Artikel 5.4 Openbaarmaking arbeidsomstandighedenbeleid

Elke fractie of groep maakt het bij haar gevoerde beleid, bedoeld in artikel 3, tweede lid, van de Arbeidsomstandighedenwet, steeds openbaar op een openbare website, en deelt de vindplaats daarvan mee aan de Griffier.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
36051	Vaststelling	Openbaarmaking arbeidsomstandighedenbeleid

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 36051](#)

Het voorstel is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 36051 (verplichte publicatie van arbeidsomstandighedenbeleid)

[Kamerstukken 36051 nr. 2 \(voorstel\)](#)

“I. Algemeen

Op 29 juni 2021 werd de motie Leijten over een verplicht werkveiligheidsbeleid van fracties aangenomen door de Tweede Kamer. In de motie wordt overwogen dat het aan de fracties zelf is om te bepalen hoe zij omgaan met mogelijke misstanden op de werkvloer. De motie verzoekt het Presidium met een voorstel te komen dat fracties verplicht worden een beleid op te stellen hoe zij de werkveiligheid in de fractie waarborgen en bevorderen, en te verplichten dat dit beleid openbaar moet zijn. Dit voorstel bevat de uitwerking van deze motie.

Het Presidium heeft onderzocht welke mogelijkheden er zijn om de motie uit te voeren. Zij wijst er in dat kader op dat op grond van de Arbeidsomstandighedenwet de (stichtingen van de) fracties en groepen als werkgever van de fractiemedewerkers al verplicht zijn om algemene arbeidsomstandighedenbeleid te voeren dat is gericht op de veiligheid en gezondheid van zijn werknemers. In het bijzonder artikel 3 van die wet, waarbij het tweede lid aangeeft dat de werkgever verplicht is om daarbij beleid te voeren ter voorkoming en beperking op het gebied van «psychosociale arbeidsbelasting». Onder dit begrip vallen ongewenste omgangsvormen, zoals pesten op de werkvloer, agressie, discriminatie of

seksuele intimidatie, maar bijvoorbeeld ook een hoge werkdruk. Het beleid moet erop gericht zijn om de psychosociale arbeidsbelasting te voorkomen of te beperken als dit door de organisatie wordt gezien als een risico. Er is dus reeds een wettelijke verplichting voor fracties en groepen om de werkveiligheid te waarborgen en bevorderen, waarmee dus reeds is voorzien in het eerste deel van de motie.

Derhalve is dit voorstel gericht op de uitwerking van het tweede deel van de motie, de openbaarmaking van het betreffende arbeidsomstandighedenbeleid, waartoe de fracties en groepen in het voorstel worden verplicht. Daarbij is de openbaarmakingsverplichting vanuit de inhoud en achtergrond van de motie gericht op het beleid ter voorkoming en vermindering van psychosociale arbeidsbelasting, bedoeld in artikel 3, tweede lid, van de Arbeidsomstandighedenwet.

II. Artikelsgewijs

Hiertoe wordt een artikel 5.4 toegevoegd aan hoofdstuk 5 (Fracties en groepen) van het Reglement van Orde. In het artikel worden de fracties en groepen verplicht tot openbaarmaking van het bij hen gevoerde arbeidsomstandighedenbeleid, bedoeld in artikel 3, tweede lid, van de Arbeidsomstandighedenwet, op grond waarvan werkgevers verplicht zijn om beleid te voeren ter voorkoming en, voor zover dat niet mogelijk is, beperking op het gebied van psychosociale arbeidsbelasting. Onder dit begrip vallen o.a. ongewenste omgangsvormen, zoals pesten op de werkvloer, agressie, discriminatie of seksuele intimidatie. Een gedragscode of klachtenregeling kan onderdeel van het beleid zijn.

Het openbaar maken moet daarbij plaatsvinden door het betrokken beleid voor een ieder beschikbaar stellen op een openbare website (zie daarover ook artikel 1.1 van het Reglement, onder «openbaar maken»).

Daarnaast verplicht het artikel de fracties en groepen de vindplaats van de betrokken website mee te delen aan de Griffier (die daartoe in de praktijk ook een ambtenaar kan aanwijzen). Op deze wijze is er binnen de Kamer een centraal overzicht is van dit beleid, dat desgewenst via de website van de Tweede Kamer centraal toegankelijk kan worden gemaakt. Daarmee is openbaar en transparant voor een ieder hoe de diverse fracties het beleid hebben vormgegeven. Indien er fracties of groepen zijn die het beleid niet openbaar maken, kunnen deze hierop worden aangesproken (bijv. bij de behandeling van de Raming).”

[Kamerstukken 36051 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie lezen dat fracties en groepen verplicht worden om het door hen gevoerde arbeidsomstandighedenbeleid openbaar te maken op een website en de vindplaats hiervan te delen met de Griffier, waarmee het vervolgens centraal toegankelijk gemaakt kan worden via de website van de Tweede Kamer. Deze leden vragen voorts waarom fracties en groepen zelf eerst hiervoor een site dienen op te richten en waarom er niet gekozen is voor een directe centralisatie van beleid, net zoals al gehanteerd wordt voor het reeds bestaande geschenkenregister.

Het Presidium wijst er voor wat betreft de vraag over directe centralisatie van beleid op dat de wettelijke verplichting tot het voeren van het betrokken arbeidsomstandighedenbeleid bij de fracties en groepen als werkgever berust, en dat in de aangenomen motie Leijten ook is verzocht om fracties “te verplichten dat dit beleid openbaar moet zijn”.³⁸ In het verlengde van deze wettelijke achtergrond en de motie, is er bij de uitwerking van het voorstel voor gekozen de verantwoordelijkheid voor de openbaarmaking in eerste instantie te beleggen bij de fracties

³⁸ Kamerstukken II 2020/21, 35752 nr. 9. Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35752-9.html>.

en groepen, die ook al over een website of -portal beschikken. Het centraal toegankelijk maken kan op deze wijze overigens ook minder arbeidsintensief zijn, aangezien de fracties en groepen binnen het voorstel de mogelijkheid hebben om eenmalig over te gaan tot het toezenden van een (blijvend werkende) link, en daarna niet steeds de noodzaak hebben tot verdere communicatie met de ambtelijke organisatie bij aanpassingen van het arbeidsomstandighedenbeleid.

Verder vragen de leden van de VVD-fractie het Presidium meer duidelijkheid te geven over eventuele consequenties voor fracties of groepen die hun arbeidsomstandighedenbeleid niet openbaar maken. In het voorliggende voorstel staat enkel dat fracties en groepen hierop zullen worden aangesproken.

Voor wat betreft de consequenties van het niet naleven van de openbaarmakingsplicht, klopt het inderdaad dat hiervoor in het voorstel geen sanctie is opgenomen. Op de niet-naleving kan uiteraard wel de aandacht worden gevestigd, bijvoorbeeld bij de behandeling van de Raming. Fracties en groepen kunnen elkaar in het openbare debat aanspreken op de niet-naleving. Voor de situatie van het niet voldoen aan het verplichte arbeidsomstandighedenbeleid zijn in de hoofdstukken 5 en 7 van de Arbeidsomstandighedenwet wettelijke toezicht- en sanctievoorzieningen getroffen.³⁹ Daarbij kan door de Arbeidsinspectie in het kader van het toezicht onderzoek worden verricht, naleving worden geëist, en bijvoorbeeld een dwangsom of bestuurlijke boete worden opgelegd.

“De leden van de D66-fractie merken op dat het voorstel van het Presidium zich richt op het tweede deel van de motie van het lid Leijten van 29 juni 2021 ([Kamerstuk 35 752, nr. 9](#)), namelijk de openbaarmaking van het betreffende arbeidsomstandighedenbeleid waartoe fracties en groepen worden verplicht. Het Presidium geeft aan dat er al een wettelijke verplichting bestaat voor groepen en fracties om een algemeen arbeidsomstandighedenbeleid te voeren, onder de Arbeidsomstandighedenwet. Deze leden vragen zich af wat dit in de praktijk betekent. Als bij een fractie of groep een arbeidsomstandighedenbeleid ontbreekt, kan dit dan alleen bij de rechter afgedwongen worden indien een fractie of groep weigert? Zou het meerwaarde hebben om dit ook in het Reglement van Orde op te nemen, zodat leden van een fractie of groep, of medewerkers van een fractie of groep, ook een beroep kunnen doen op het Presidium of het College van onderzoek integriteit? Is dit door het Presidium overwogen? Zo ja, waarom is anders besloten?

Voor het niet voldoen aan het verplichte arbeidsomstandighedenbeleid zijn in de Arbeidsomstandighedenwet toezicht- en sanctievoorzieningen getroffen. Zoals aangegeven in de toelichting bij het voorstel berust het toezicht op de naleving van de Arbeidsomstandighedenwet bij de Arbeidsinspectie, die bijvoorbeeld waarschuwingen kan geven en boetes kan opleggen. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat een boete wordt opgelegd wegens het niet naleven van artikel 3 van de Arbeidsomstandighedenwet, het artikel waarin de verplichting tot het voeren van arbeidsomstandighedenbeleid staat. Indien een boete wordt opgelegd kan de werkgever tegen deze boete in beroep gaan bij de rechter, waarmee de rechterlijke toets is gewaarborgd. Er is daarvoor dus een stevig wettelijk instrumentarium, en een aanvullende regeling in het Reglement lijkt niet noodzakelijk.

³⁹ Zie de [Arbeidsomstandighedenwet](#).

Dit instrumentarium geldt uiteraard niet voor de verplichte openbaarmaking van het arbeidsomstandighedenbeleid, daar deze verplichting geen basis kent in de wet, maar in het eigen Reglement van Orde.

Is er vanuit het Presidium contact geweest met de fracties en groepen over hun arbeidsomstandighedenbeleid? Is bij het Presidium bekend of er fracties of groepen zijn die nog niet dit soort beleid hebben? Indien dit het geval is, welke stappen zet het Presidium om ervoor te zorgen dat de betreffende fracties en groepen dit wel krijgen?

De Kamer heeft het Presidium met het aannemen van de motie Leijten verzocht de fracties ertoe te verplichten het door hen te voeren arbeidsomstandighedenbeleid openbaar te maken, en de fracties en groepen zijn wettelijk dus reeds verplicht tot het voeren van dit beleid. Aangezien de Kamer de openbaarmaking van het betrokken beleid wenst en het beleid wettelijk verplicht is, was er geen reden het beleid voorafgaand aan dit voorstel te inventariseren, wat dus ook niet heeft plaatsgevonden. Uiteraard zal in het kader van de uitvoering van het voorstel wel duidelijk worden welke fracties en groepen voldoen aan de door de Kamer gewenste verplichting en welke fracties en groepen er niet aan voldoen, en zullen fracties en groepen die daarin tekortschieten hierop kunnen worden aangesproken door de andere fracties en groepen. De handhaving van de Arbeidsomstandighedenwet ligt verder in handen van de Arbeidsinspectie.”

Over de openbaarmaking van het beleid lezen de leden van de D66-fractie dat het beleid op een openbare website geplaatst moet worden en met de Griffier gedeeld. Deze leden merken op dat de reikwijdte van ongewenst gedrag en de manier waarop daarmee omgegaan dient te worden tot op zekere hoogte aan verandering onderhevig is. Zal het Presidium de fracties en groepen ook periodiek verzoeken te controleren of het beleid nog volstaat?

Op de fracties en groepen rusten verschillende wettelijke verplichtingen, waaronder de verplichting tot het voeren van een arbeidsomstandighedenbeleid. De verantwoordelijkheid om te blijven voldoen aan de wet ligt daarbij bij de fracties en groepen. Het Presidium ziet hierbij voor zichzelf geen verdere controlerende taak.

“De leden van de PVV-fractie hebben met afkeuring kennis genomen van bovengenoemd voorstel van het Presidium. Deze leden hebben hierbij nog enkele vragen en opmerkingen. Kan de Voorzitter aangeven waar precies in de Arbeidsomstandighedenwet staat dat stichtingen van de fracties en/of fracties verplicht zijn een algemeen arbeidsomstandighedenbeleid te voeren? Kan de Voorzitter aangeven waar de wet zegt dat het verplicht is dit arbeidsomstandighedenbeleid te openbaren? Of hebben de leden van de PVV-fractie gelijk als zij zeggen dat het openbaren van zo'n arbeidsomstandighedenbeleid geen wettelijke basis heeft en dat de Voorzitter, net als het Presidium, slechts op grond van een Kameruitspraak dit voorstel doet?

De fracties en groepen ontvangen krachtens het Reglement een bijdrage ten behoeve van hun werkzaamheden,⁴⁰ die onder andere bestemd is de fracties en groepen in staat te stellen medewerkers aan te stellen.⁴¹ De fracties en groepen kunnen als zodanig worden beschouwd als “werkgever” als bedoeld in artikel 1, eerste en tweede lid, van de

⁴⁰ Zie [artikel 5.3 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

⁴¹ Zie [artikel 3 Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer 2014](#). De bijdrage wordt verstrekt aan de daartoe krachtens deze regeling ingestelde stichting van de fractie of groep.

Arbeidsomstandighedenwet, en uit artikel 3 van die wet volgt de verplichting tot een algemeen arbeidsomstandighedenbeleid, waaronder een beleid gericht op voorkoming en indien dat niet mogelijk is, beperking van psychosociale arbeidsbelasting.

Het voorstel ziet inderdaad niet op een wettelijke verplichting, maar op de uitwerking van de door de Kamer uitgesproken wens voor een voorstel van het Presidium tot regeling van een openbaarmakingsverplichting. Deze verplichting zal dus niet berusten op de wet, maar op het door de Kamer vastgestelde Reglement van Orde. Zie verder het antwoord op de vraag van de D66-fractie over de verhouding van het voorstel met de wet.

*Is de Voorzitter zich bewust van het feit dat fracties autonome politieke verbanden zijn die geen rechtspersoonlijkheid bezitten, en dat er om die reden geen enkele verplichting rust om het arbeidsomstandighedenbeleid openbaar te maken? Zo nee, waarom niet? Kan worden aangegeven hoe bovengenoemd voorstel moet worden gezien in het licht van het artikel van Douwe Jan Elzinga, emeritus hoogleraar staatsrecht (RU Groningen), waarin hij stelt dat 'politieke fracties geheel autonoom oordelen over hun organisatie, werkwijze en over het lidmaatschap van de fractie'?*⁴²

Het Presidium is bekend met het artikel van de heer Elzinga, en is zich ervan bewust dat fracties en groepen een bijzondere status hebben met een sterke mate van autonomie. In een vroegere publicatie van de heren Elzinga en Wisse wordt in die context gesproken van “Waar niets is geregeld of met terughoudendheid regels zijn geformuleerd, laat het constitutionele recht een blanco ruimte waarbinnen ondermeer de parlementaire fracties zich in al hun veelvormigheid kunnen manifesteren”.⁴³ Dit houdt echter niet in dat er geen verplichtingen kunnen zijn voor fracties en groepen, zoals hier de wettelijke verplichting tot het voeren van het betrokken arbeidsomstandighedenbeleid voor de bij hen werkzame personen. Daarnaast zijn er ook in de regelingen van de Kamer, met terughoudendheid, regels opgenomen voor fracties.⁴⁴ De Kamer heeft hier nu dus via het aannemen van de motie Leijten verzocht om deze aan te vullen met de voorgestelde openbaarmakingsplicht.

Is de Voorzitter het met de leden van de PVV-fractie eens dat zij als Voorzitter, net als het Presidium, geen enkele bevoegdheid heeft in de wijze waarop fracties zelf veilige en gezonde arbeidsomstandigheden creëren conform de Arbeidsomstandighedenwet? Zo nee, waarom niet? Waar is die bevoegdheid volgens haar op gebaseerd?

Het creëren van een veilig en gezond arbeidsomstandighedenbeleid vloeit niet voort uit een bevoegdheid van het Presidium of de Voorzitter, maar is wettelijk verplicht op basis van de Arbeidsomstandighedenwet. De verdere handhaving van de Arbeidsomstandighedenwet ligt in handen van de Arbeidsinspectie.

Kan de Voorzitter aangeven welke wet autonome entiteiten zoals bv's, stichtingen of verenigingen verplicht zaken als het arbeidsomstandighedenbeleid openbaar te maken voor niet-belanghebbenden?

⁴² NRC Handelsblad, 14 maart 2022, 'Rechterlijk vonnis Volt-affaire is aanvechtbaar'

(<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/03/14/rechterlijk-vonniss-volt-affaire-is-aanvechtbaar-a4100863>)

⁴³ Zie 'De parlementaire fractie in het Nederlandse recht' in Monografie 5 Nederlands parlamentsrecht, prof. mr. D.J. Elzinga en mr. C. Wisse, Wolters-Noordhoff, Groningen 1988, p. 56.

⁴⁴ Zie in deze context bijv. de regel ten aanzien van mededeling ex [artikel 5.1 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#), en de regel ten aanzien van verantwoording ex [artikel 8 Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer 2014](#).

Sommige ondernemingen publiceren (zonder wettelijke verplichting) hun arbeidsomstandighedenbeleid in een maatschappelijk of sociaal jaarverslag.⁴⁵ Daarnaast heeft de Tweede Kamer een bijzondere (voorbeeld)functie in Nederland, en zijn de fracties en groepen nauw verbonden met de Kamer. Zij ontvangen ook een financiële bijdrage vanuit de Kamer voor het kunnen aanstellen van hun medewerkers, en zijn met hun werkzaamheden uiteraard actief binnen de Kamer. De Kamer heeft verder een motie aangenomen waarin het Presidium wordt verzocht met een voorstel te komen dat fracties verplicht ‘dat dit beleid openbaar moet zijn’. Dat vormt de aanleiding voor dit voorstel.

Is de Voorzitter het met de leden van de PVV-fractie eens dat de Voorzitter met dit voorstel een nieuw machtsmiddel voor haar positie introduceert en daarmee haar eigen gebrek aan gezag maskeert?

De Kamer heeft de motie Leijten aangenomen en het Presidium verzocht deze motie verder uit te werken. Het Presidium heeft met een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde uitvoering willen geven aan de motie. Bij de uitwerking van het voorstel is ervoor gekozen de verantwoordelijkheid voor de openbaarmaking in eerste instantie te beleggen bij de fracties en groepen en niet bij de Voorzitter of het Presidium.

Uiteindelijk wordt het voorstel tot wijziging in stemming gebracht in de Kamer.

De leden van de PVV-fractie delen tot slot mede dat, mocht dit voorstel door de Kamer worden aangenomen, zij hier niet aan meewerken en wijzen erop dat indien de Voorzitter en/of het Presidium openbaring van het arbeidsomstandighedenbeleid van (de stichting van) de fractie wensen, niet het Reglement van Orde gewijzigd dient te worden maar een wijziging van de wet noodzakelijk is.

Het Presidium wijst de leden van de PVV-fractie erop dat de Kamer, binnen de wettelijke grenzen, in haar Reglement van Orde en overige regelingen (bijv. de Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer 2014, en de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer) regels kan stellen ten aanzien van de in de Kamer actieve leden en fracties, en – met terughoudendheid – gebeurt dit ook.

“Daarnaast verplicht het artikel de fracties en groepen de vindplaats van de betrokken website mee te delen aan de Griffier. De leden van de CDA-fractie lezen dat er op deze wijze binnen de Kamer een centraal overzicht is van dit beleid. Is het Presidium bereid dat centrale overzicht via de website van de Tweede Kamer centraal toegankelijk te maken?”

Het Presidium is bereid tot het centraal toegankelijk maken van het centraal overzicht.”

“[...] willen de leden van de SP-fractie dat het transparant kenbaar maken van het arbeidsomstandighedenbeleid geen dode letter wordt. Deze leden vragen het Presidium waarom niet gekozen is voor een sanctieregime bij overtreding van het beleid. Nu staat vermeld dat indien fracties en groepen het beleid niet openbaar maken, zij erop aangesproken

⁴⁵ Op grond van [artikel 31b Wet op de ondernemingsraden](#) dient een onderneming jaarlijks verslag te doen aan de ondernemingsraad over het gevoerde personeels- en sociale beleid, waarbij ook arbo-verslaggeving wordt vermeld. Daarbij geldt op basis van artikel 1 de wet elk in de maatschappij als zelfstandige eenheid optredend organisatorisch verband waarin krachtens arbeidsovereenkomst of krachtens publiekrechtelijke aanstelling arbeid wordt verricht als ‘onderneming’. Sommige ondernemingen publiceren dit beleid op het internet. Zie hierover onder andere “[Arbidsomstandighedenbeleid als uiting van maatschappelijk verantwoord ondernemen](#)” in Vennootschap & Onderneming.

kunnen worden door anderen bij bijvoorbeeld het debat over de Raming van de Tweede Kamer. Is het Presidium het met deze leden eens dat dit kan leiden tot politieke discussie, terwijl het hebben van goed arbeidsomstandighedenbeleid de normaalste zaak van de wereld behoort te zijn?

Het Presidium deelt de lezing van de leden van de SP-fractie dat door de voorgestelde openbaarmakingsverplichting het onderwerp onderdeel kan worden van de debatten van de Kamer. Het Presidium gaat ervan uit dat de geldende wet- en regelgeving voor fracties en groepen wordt gevolgd.”

De leden van de SP-fractie wijzen op de context waarin het voorstel is gedaan, namelijk naar aanleiding van aanhoudende berichten dat verschillende fracties zich aanhoudend en willens en wetens niet aan afspraken houden, wat afstraalt op de gehele Tweede Kamer. Deze leden vinden het ongewenst dat er geen mogelijkheden zijn om uiteindelijk – na waarschuwingen en berispingen – op te kunnen treden in het belang van het aanzien van de Tweede Kamer. Zij vinden dat volksvertegenwoordigers hun werk moeten kunnen doen door toegang te hebben tot debatten, tegelijkertijd is het gebruik van algemene voorzieningen (huisvesting, ruimtes in het Kamergebouw) daaraan niet voorwaardelijk. Kan het Presidium eens reflecteren op het opstellen van bepaalde huisregels waarmee stelselmatige overtreding uiteindelijk kan worden bestraft? Deze leden hopen dat het uiteindelijk nooit nodig hoeft te zijn om dergelijke sancties op te leggen, maar vinden het wel verstandig om hiervoor beleid te hebben.

De Tweede Kamer kent een set aan huisregels. Deze zijn in 2021 geactualiseerd en opnieuw door het Presidium vastgesteld.⁴⁶ De huisregels zijn bedoeld voor aanwijzingen over – kort gezegd – het gebruik van en gedrag in de gebouwen van de Kamer. Tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022 is ook gesproken over een eventuele verbreding van de huisregels zodat sterker gehandhaafd kan worden als sprake is van herhaaldelijk ongewenst gedrag in de gebouwen van de Tweede Kamer.

Het Presidium heeft over het voorgaande op 10 november 2021 gesproken. Gebleken is dat het uitsluitend in zeer uitzonderlijke gevallen aan de orde zou kunnen zijn dat toegang tot de gebouwen van de Kamer, of een deel daarvan, kan worden ontzegd.⁴⁷ Te denken valt aan een situatie waarin de betrokkene een gevaar voor zichzelf of anderen vormt. Als een overtreder Kamerlid is, zal deze, omdat hij is verkozen als volksvertegenwoordiger, nog wel zijn werk als Kamerlid moeten kunnen uitoefenen.⁴⁸ Mocht deze ernstige situatie zich daadwerkelijk voordoen, dan ligt het ook meer in de rede dat daartegen wordt opgetreden door – in geval van strafbare feiten – aangifte te doen en/of de schade op de betrokkene te verhalen.

Gegeven de ernst en uitzonderlijkheid van de situatie die zich voor moet doen om tot de voorgestelde zware maatregelen te komen, ligt het niet in de rede hiervoor in de huisregels een regeling op te nemen. Zoals aangegeven zijn huisregels bedoeld voor aanwijzingen over het gebruik van het gebouw en het gedrag in de gebouwen van de Kamer, niet voor het regelen van verstrekkende consequenties die in ernstige situaties zouden moeten worden getrokken.

⁴⁶ Zie over de huisregels [artikel 15.5 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

⁴⁷ Zie voor het ontzeggen van de toegang in individuele gevallen waarin de orde ernstig is verstoord ook [artikel 15.4 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

⁴⁸ Indien het betrokken gedrag in een (commissie)vergadering aan de orde is, kan onder de voorwaarden van de [artikel 8.16](#) e.v. van het Reglement van Orde eventueel wel uitsluiting van het bijwonen van de vergadering op een vergaderdag aan de orde komen.

Het in het vooruitzicht stellen van zware consequenties in geval van ernstig wangedrag door Kamerleden zal bovendien, als daar toch toe zou worden besloten, door de Kamer zelf moeten gebeuren, en kan niet door het Presidium of de Voorzitter in huisregels worden bepaald. Het is om deze reden dat het Presidium op 10 november 2021 heeft besloten de huisregels niet aan te passen conform de lijn die wordt geopperd in de vraag van de leden van de SP-fractie.”

[Handelingen II 2022/23, 9 februari 2023, nr. 51, item 12](#) (*plenaire beraadslaging*)

Mevrouw Bergkamp (initiatiefnemer, toenmalig Kamervoorzitter):

“Er is een motie aangenomen — de leden hebben daar al aandacht aan besteed — bij de Raming 2022. De motie is aangenomen op 21 juni 2021. Daarom staan wij hier vandaag. Het voorstel dat we nu bespreken, gaat over de openbaarmaking van het arbeidsomstandighedenbeleid, in het bijzonder over het socialeveiligheidsbeleid. In de motie wordt dat het werkveiligheidsbeleid genoemd. We hebben het dan specifiek over beleid gericht op de veiligheid en gezondheid van werknemers. Te denken valt dan aan agressie, pesten, discriminatie en andere psychosociale arbeidsbelasting. Het beleid moet ervoor zorgen dat deze problematiek wordt voorkomen of wordt beperkt. In de motie en ook in de discussie is daarover gesproken, bij de Raming voor 2022.

De motie bestaat uit twee onderdelen. Allereerst: kom met een voorstel om fracties te verplichten om het werkveiligheidsbeleid op te stellen. Ten tweede: zorg ervoor dat het werkveiligheidsbeleid ook openbaar is. Er zijn dus twee elementen. Het Presidium heeft geprobeerd om de vragen hierover zo goed mogelijk in de schriftelijke ronde te beantwoorden. Als het gaat over het eerste gedeelte, dat oproept om met een beleid te komen, hebben wij gezegd dat het opstellen door fracties van beleid om de werkveiligheid te bevorderen al geregeld is in de arbowetgeving. We hebben het dan over een tweetal artikelen in de Arbowet.

In [artikel 3](#), lid 1 staat het volgende. Ik lees het even kort voor. "De werkgever zorgt voor de veiligheid en de gezondheid van de werknemers inzake alle met de arbeid verbonden aspecten en voert daartoe een beleid dat is gericht op zo goed mogelijke arbeidsomstandigheden, waarbij hij, gelet op de stand van de wetenschap en professionele dienstverlening, het volgende in acht neemt." Daar wordt dus al om verzocht. Er is dus een wettelijke verplichting om een arbeidsomstandighedenbeleid te hebben. Lid 2 vraagt de werkgever specifiek om "een beleid gericht op voorkoming en indien dat niet mogelijk is beperking van psychosociale arbeidsbelasting". Als Presidium hebben wij dus gezegd: het zou raar zijn om dit te regelen als dit al een wettelijke verplichting is. Ik denk dat het belangrijk is om vandaag aan te geven dat daar waar ik het over "fracties" en "groepen" heb, ik de stichtingen achter de fracties en groepen bedoel. Die zijn in juridische zin namelijk de werkgever van de fractiemedewerkers. Er werd gevraagd: hoezo dan een werkgever? Als we kijken naar het deel in het Reglement van Orde over de ondersteuning van fracties, dan zien we dat daarin heel duidelijk vermeld wordt — dat is de Regeling financiële ondersteuning fracties Tweede Kamer — dat er geld wordt gegeven om onder andere medewerkers aan te stellen. Ik vertaal dat maar even vrij. Dus in die zin is er een verantwoordelijkheid vanuit de werkgever. Er is ook een verplichting om een arbeidsomstandighedenbeleid te hebben, met specifieke aandacht voor het psychosociale aspect.

Het Presidium heeft daarom wat uitvoeriger gekeken naar het tweede deel van de motie, over openbaarheid. Daar zijn een aantal vragen over gesteld. Wij hebben als Presidium de keuze

gemaakt om zo veel mogelijk aan te sluiten bij bestaande regelingen. Ons Reglement van Orde is onze werkwijze. Wij vonden het daarom ook logisch om dat in het Reglement van Orde op te nemen. We hadden ook een soort uitwerking kunnen maken in het reglement waarover ik het net had, de [Regeling financiële ondersteuning](#). Daar hadden we de uitwerking in kunnen noteren. Maar dat had niet gekund zonder ook een grondslag op te nemen in het Reglement van Orde. Het zou dan dus op twee vlakken moeten: een grondslag in het Reglement van Orde en een uitwerking in de Regeling financiële ondersteuning. Omdat die regeling specifiek ingaat op de financiën, vonden we dat echter geen logische plaats. Het lijkt me ook goed om echt te benadrukken dat het Presidium de motie ter uitvoering heeft gebracht. Ik ben blij dat er wordt gezegd dat we dat voortvarend hebben gedaan. Dat doen we volgens mij met alle moties die er zijn. Het is een wens geweest op basis van een aangenomen motie. Ik sta hier dan ook niet om het voorstel te verdedigen, maar om het te toe te lichten. Uiteindelijk is het aan de Kamer om wel of niet in te stemmen met dit voorstel of om het eventueel te amenderen.

Hoe zien wij dat voor ons? We hebben het Reglement van Orde. Dat is bij u bekend. Wij hebben daarin ook de regeling [5.3](#), de financiële bijdrage. Wij stellen voor een apart artikel, artikel [5.4](#), op te nemen dat ingaat op de openbaarheid van het werkveiligheidsbeleid. Wat wij vervolgens in de toelichting hebben aangegeven, is dat de fracties en groepen een link — dat is het meest pragmatische — kunnen sturen naar de Griffier. Die zorgt dan voor openbaarmaking op een centrale plek. Het is het handigst om dat op een website te doen. Zo denken wij dat wij op een pragmatische wijze vorm en inhoud hebben gegeven aan de motie. Er zijn een aantal specifieke vragen gesteld. D66, de VVD en de SP stellen de vraag: hoe zit het nou met de sancties? Wij hebben inderdaad geen sancties gekoppeld aan de wijziging van het Reglement van Orde. Waarom niet? Daar hebben we twee redenen voor gehad. Eén. De motie vraagt daar niet expliciet om. Twee. Gezien het feit dat een sanctie een zwaar instrument is, vinden we dat daar dan ook een uitspraak van de Kamer aan ten grondslag moet liggen. Het zou dan namelijk een sanctie zijn die je aan een fractiestichting zou moeten opleggen. Dat is de reden waarom we daar niet voor gekozen hebben.

Er is ook een vraag gesteld die wat verder gaat dan dit voorstel, namelijk: hoe zit het met de gedragscode en het college? Ik heb vorig jaar in de Raming gezegd dat dit jaar het jaar is van de evaluatie. Wij zijn in afwachting van het jaarverslag van het college. Ik hoop dat daarin ook een aantal aanbevelingen staan. Dan gaan we daar ook in het Presidium goed naar kijken. Uiteindelijk besluit u als Kamer of er wel of geen aanscherping moet komen.

Mevrouw Michon-Derkzen van de VVD vraagt: is het dan een dode letter? Dat is natuurlijk uw eigen interpretatie. Het idee daarachter is dat fracties en groepen elkaar natuurlijk wel kunnen bevragen bij politiek-maatschappelijke debatten. Dat kan ook onderdeel zijn van de discussie of een fractie of groep wel of niet het arbeidsomstandighedenbeleid toegankelijk maakt. Nogmaals, als u dat anders wilt, dan zijn er ook democratische mogelijkheden om dat aan te scherpen. Het kan ook dat we dit op een gegeven moment gaan evalueren en gaan kijken wat het effect daarvan is geweest.”

De heer Sneller (D66):

“Uiteindelijk staat in de gedragscode — ik gebruik ook even mijn telefoon — dat Kamerleden handelen volgens de regels. Dit wordt in de regels opgenomen. Het College van onderzoek integriteit heeft als taak om klachten aangaande overtredingen van de gedragscode door Kamerleden te behandelen. In het bestuur van die stichtingen zitten Kamerleden. Het zou

goed zijn om hier te horen of de Voorzitter het ziet als een overtreding van de regels van de Kamer als de stichting waarvan ik bestuurder ben, zich niet houdt aan deze regel.”

Mevrouw Bergkamp (D66):

“Nee. De vraag of Kamerleden in strijd handelen is geen onderdeel van de gedragscode, dus ook geen onderwerp van het gesprek. We hebben bekeken of je het moet opnemen in de gedragscode, maar dan krijg je een beetje een rare situatie. De fractiestichting is verantwoordelijk. Dat is een andere entiteit dan een individueel Kamerlid. Wij zouden Kamerleden dan verantwoordelijk gaan houden voor het feit dat hun fractiestichting moet zorgen voor toegankelijkheid. Dan wordt het heel erg ingewikkeld. Nogmaals, de vraagstukken over de gedragscode en het college nemen we integraal mee in de evaluatie, maar het antwoord op uw vraag is nee.”

De heer Sneller (D66):

“Dus dit valt niet onder lid 5, "het Kamerlid handelt conform de regels van de Kamer", ook al ben ik als bestuurder — het zijn allemaal Kamerleden in die besturen — wel verantwoordelijk voor het naleven van deze verplichting die in het Reglement van Orde staat, dat over de Kamer gaat?”

Mevrouw Bergkamp (D66):

“Nee, een individueel Kamerlid is niet verantwoordelijk. Het gaat hier echt om de verantwoordelijkheid van de fractiestichting. Nogmaals, er is geen sanctie aan gekoppeld. Mocht u dat op een andere manier willen regelen, dan is dat aan de Kamer.”

De heer Sneller (D66):

“We gaan dit bij de evaluatie zeker bespreken, maar na de inbreng van de collega van de PVV en mogelijk ook na die van andere fracties in dit huis, zijn we eigenlijk nu al een dode letter aan het creëren. We hollen onze eigen normen en regels uit door er geen sanctie aan te koppelen. Ik denk nog even na over mijn tweede termijn.”

De heer Markuszower (PVV):

“Ik geloof dat we twee jaar geleden het debat voerden over die toezichtcommissie. De Voorzitter zei net: dat is er geen onderdeel van. De toezichtcommissie gaat niet over een overtreding, over het niet-naleven, van de nieuwe passage in het Reglement van Orde. Maar als ik het me goed herinner — ik heb het niet helemaal paraat — kan het college van toezicht zich eigenlijk over iedere klacht buigen. Misschien kan het niet expliciet of direct op de tafel van de toezichtcommissie komen te liggen, maar wel impliciet en indirect. Volgens mij kan iedere burger klagen over wangedrag van Kamerleden. De commissie kan zich in al haar wijsheid ontvankelijk verklaren voor ieder soort klacht, als ik het allemaal goed op een rijtje heb.”

Mevrouw Bergkamp (D66):

“Ik dank de heer Markuszower voor deze vraag. Het klopt wat de heer Markuszower zegt. Net als de Kamer, het Presidium en eenieder functioneert het college onafhankelijk en bepaalt het dus zelf of iets ontvankelijk is of niet. Wij gaan in gesprek met het college. Dat gaat wat verder dan alleen over dit voorstel. Zijn ongewenste omgangsvormen wel of niet onderdeel van de gedragscode en gaat het college daar wel of niet over? Dat is een vraagstuk dat we nog

met elkaar moeten beslechten. Het college is nog niet zo heel lang werkzaam, dus laten we bekijken wat daar binnenkomt en of we eventueel wat dingen moeten aanscherpen. Maar er staan ook een aantal duidelijke dingen in waar het college niet over gaat. Nogmaals, dit gaat niet over een individueel Kamerlid, maar echt over de fractiestichting.

De heer Sneller heeft gevraagd wanneer het in kan gaan. Ik beredeneer het even vrijelijk. Als dit voorstel van de Kamer wordt aangenomen, dan is er wat voorbereidingstijd nodig om ervoor te zorgen dat alle fractiestichtingen hun beleid transparant hebben. Dat betekent ook dat wij — met "wij" bedoel ik de kantoororganisatie, de ambtenaren — moeten kijken hoe het op de website kan komen. Maar dan zou het nog een kwestie van een aantal maanden zijn voor dit operationeel kan zijn.

Voorzitter. Dan is er een vraag gesteld die ik volgens mij wel beantwoord heb. Nog even over dat arbeidsomstandighedenbeleid, want dat wordt soms toch een beetje door elkaar gehaald. Als het gaat om het arbeidsomstandighedenbeleid, is er natuurlijk al wetgeving van toepassing en is het uiteindelijk aan de Arbeidsinspectie om daarop te handhaven. Dat kan, zoals eenieder weet, denk ik, door bijvoorbeeld een boete. Je kunt daartegen ook weer in beroep gaan. Daar zie ik dus echt geen enkele verantwoordelijkheid voor het Presidium en ook niet voor de Kamer. Dat is gewoon al een wettelijke verplichting waar het gangbare handhavingssysteem al van toepassing is.

Er zijn ook een aantal opmerkingen gemaakt over sociale veiligheid. Het moge duidelijk zijn dat voor het gehele Presidium sociale veiligheid op nummer één staat. Ik denk dat u dat ook heeft kunnen merken in een aantal acties van ons daaromtrent.

Voorzitter, tot slot. Mevrouw Leijten heeft het daarnaast gehad over huisvesting. Het klopt dat zij in de context van de motie en ook in de Raming er uitgebreid over gesproken heeft wat nou de mogelijkheden zijn. Wij hebben als Presidium ook die vraag beantwoord. We hebben gezegd dat als het gaat over de huisregels, het niet proportioneel is om zoiets als het aan fracties of groepen ontnemen van de mogelijkheid om hier huis te hebben — om hiervan gebruik te maken — in de huisregels op te nemen. We hebben dat ook nog juridisch laten toetsen. In de zeer uitzonderlijke situaties van vernielingen doe je aangifte, of je verhaalt het. Bij veiligheidskwesties geldt hetzelfde. Mevrouw Leijten zei: de discussie is afgesneden of de discussie is gestaakt. Dat is wel het geval voor wat betreft het opnemen in die huisregels, maar ik ben wel bereid, zeg ik toe aan mevrouw Leijten en zeg ik met het oog op de volgende Raming, om toch nog even na te denken over wat we doen in deze uitzonderlijke situatie en te kijken of we dan voldoende mogelijkheden hebben. In ieder geval hebben we goed gekeken naar de huisregels en die optie is niet proportioneel.”

Mevrouw Michon-Derkzen (VVD):

“Dank u wel, voorzitter. De worsteling is niet weg. Ik heb de antwoorden van de Voorzitter goed gehoord. Ik zou heel specifiek nog willen vragen wanneer die evaluatie dan komt en of die dan precies toeziet op dit onderdeel uit het Reglement van Orde, of dat dat meegenomen wordt in dat grotere verhaal over hoe we omgaan met regels en dat sanctie-instrumentarium. Dat laatste zou ik hopen. Wat ik niet goed begrijp uit de beantwoording, is toch waar de Voorzitter mee eindigde, namelijk de huisregels. Is het niet zo dat je in huis al met elkaar afspreekt om dat openbaar te maken? Hebben we met het Reglement van Orde nu eigenlijk niet ons zwaarste middel gekozen, terwijl je juist zou zeggen: als je het daarin zet, doe je dat alleen met een sanctie? Een milder alternatief, dat ik meer in verhouding zou hebben gevonden, is huisregels. Graag nog een verduidelijking op dat punt.”

Mevrouw Bergkamp (D66):

“Dank u wel, voorzitter. Naar aanleiding van de vraag van de heer Sneller van D66: het lijkt me heel goed om dit punt van de gedragscode en het college ook expliciet te betrekken bij de evaluatie, maar ook om het onderwerp mee te pakken als het gaat over sociale veiligheid in bredere zin. Er is een breder onderzoek. Daar komen natuurlijk ook suggesties uit. Laten we het daar met elkaar over hebben. De vraag van Michon-Derkzen was: wanneer kunnen wij die evaluatie tegemoet zien? De planning is dit jaar. We moeten even kijken hoe breed het wordt, wat er allemaal uit komt en wanneer wij dat op een goede manier kunnen bespreken, zoals te doen gebruikelijk via de kanalen van het Presidium, eventueel het college van werkzaamheden en eventueel ook de Kamer. Als het gaat over wijziging van het Reglement van Orde is de Kamer namelijk aan zet. Maar die evaluatie vindt in ieder geval dit jaar plaats. Mevrouw Michon-Derkzen vraagt waarom we het niet opnemen in de huisregels. Wij vonden dit toch echt wel zo gericht aan de stichting dat we dat gewoon een logische plek vonden. Het artikel in het Reglement van Orde is ook gericht op fracties en groepen. Daarom vonden we dat een logische plek dan de huisregels. Als je denkt aan huisregels, denk je toch meer aan de omgang met elkaar. Nogmaals, ik denk dat het goed is om dit aspect mee te nemen als we kijken naar deze vraagstukken. Maar het Reglement van Orde is wel de meest logische plek, want wil je regels stellen voor een fractiestichting, dan moet je ergens een grondslag hebben. We zouden er dus ook niet zonder kunnen om die grondslag in het Reglement van Orde op te nemen. Dat zou mijn antwoord zijn. Ik dank de leden voor hun reactie.”

V. Overig

Raming 2024

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De wijziging van het Reglement van Orde (RvO) is na instemming van de Kamer in werking getreden. De ambtelijk secretarissen van alle fracties zijn, via het reguliere overleg met de directeur Bedrijfsvoering/Huisvesting, geïnformeerd over de praktische inregeling van dit nieuwe artikel 5.4 van het RvO. Ook hebben alle ambtelijk secretarissen een e-mail ontvangen met de benodigde informatie. Het openbaar maken van het arbeidsomstandighedenbeleid vindt plaats door het betrokken beleid voor eenieder beschikbaar te stellen op een openbare website en dit mee te delen aan de Griffier. Via de website van de Tweede Kamer (zie: <https://www.tweedekamer.nl/kamerleden-en-commissies/beleid-van-fracties-op-het-gebied-van-werkveiligheid>) wordt dit centraal toegankelijk gemaakt. Daarmee is openbaar en transparant voor eenieder hoe de diverse fracties en groepen het beleid hebben vormgegeven.”

“Een aantal fracties heeft de vindplaats van hun werkveiligheidsbeleid kenbaar gemaakt bij de Griffier. Het Presidium gaat ervan uit dat alle fracties zich houden aan de door de Kamer zelf vastgestelde regels. Op verschillende momenten zijn de ambtelijk secretarissen op de hoogte gesteld van deze wijziging en zijn de fracties geïnformeerd over de wijze waarop het beleid openbaar gemaakt dient te worden. Indien er fracties en/of groepen zijn die het beleid niet openbaar maken, kunnen deze hierop, bijvoorbeeld tijdens een debat, worden aangesproken.”

HOOFDSTUK 6. HET PERSONEEL

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VI)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk VI, en bevat de artikelen over het personeel van de Kamerorganisatie. Daarbij zijn de bepalingen over de Griffier en het overige personeel verdeeld over twee afzonderlijke paragrafen. Verder zijn de bepalingen reeds aangepast op de op 1 januari 2020 voorziene normalisatie van de rechtspositie van ambtenaren.⁴⁹”

V. Overig

-

⁴⁹ Zie voor de normalisatie onder andere Stb. 2019, nrs. 123, 173 en 313. [Bedoeld wordt [Stb. 2017, nr. 123](#), [Stb. 2019, 173](#) en [Stb. 2012, nr. 313](#), red.]

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat de artikelen over de Griffier.”

V. Overig

-

Artikel 6.1 Rechtspositie Griffier

1. De Kamer beslist over het aangaan en beëindigen van het dienstverband van de Griffier.
2. Het Presidium is belast met het uitoefenen van de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van de Griffier.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 13, eerste en tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Onder meer positie Griffier
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 6.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 13, eerste en tweede lid, en gaat in op de rechtspositie van de Griffier.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor het in dienst nemen van een Griffier. De regeling wordt aangepast naar aanleiding van de voorziene normalisatie van de rechtspositie van ambtenaren. Daarbij doet zich de bijzonderheid voor dat de Griffier vanaf de normalisatie werkzaam zal zijn op basis van een (meerzijdige) arbeidsovereenkomst, maar ook (eenzijdig) door de Kamer

dient te wordt benoemd krachtens [artikel 61, tweede lid, van de Grondwet](#). Tegen die achtergrond wordt voorgesteld dat de Kamer beslist over het “aangaan of beëindigen van het dienstverband” van de Griffier. Wanneer de Kamer beslist een dienstverband met de Griffier aan te gaan, kan een arbeidsovereenkomst met de Griffier worden gesloten (waarbij de Voorzitter de Kamer zal vertegenwoordigen op grond van artikel 3.2, onder c en d) en vindt de in [artikel 61, tweede lid, van de Grondwet](#) bedoelde benoeming plaats. Op basis van het *tweede lid* blijft het Presidium de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van de Griffier uitoefenen.“

V. Overig

-

Artikel 6.2 Taken Griffier

1. De Griffier heeft de leiding over de ambtelijke organisatie. Het Presidium oefent hierop toezicht uit.

2. De Griffier is voorts belast met:

a. het namens de Kamer vervullen van haar wettelijke taken ten aanzien van haar begroting;

b. het namens de Kamer vervullen van haar wettelijke taken ten aanzien van haar archiefbescheiden;

c. het namens de Kamer besluiten op verzoeken op grond van de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) of de [Wet open overheid](#);

d. het namens de Kamer beslissen op een bezwaar tegen een besluit als bedoeld onder c, dat is genomen onder toepassing van ondermandaat als bedoeld in het vierde lid;

e. het in rechte vertegenwoordigen van de Kamer in bezwaar- en beroepsprocedures over besluiten als bedoeld onder c, en handelingen ter voorbereiding daarop te verrichten;

f. de overige taken die op grond van dit Reglement of de wet aan hem zijn toegeedeeld.

3. De Griffier kan ondermandaat verlenen tot het uitoefenen van zijn bevoegdheden op grond van het tweede lid, onder a en b.

4. De Griffier kan ondermandaat verlenen tot het uitoefenen van zijn bevoegdheden op grond het tweede lid, onder c en d, tenzij het besluit betrekking heeft op informatie die berust bij het Presidium of de Voorzitter.

5. De Griffier kan de taak, bedoeld in het tweede lid, onder e, opdragen aan een door hem aan te wijzen persoon.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 36058:

Artikel 6.2 Taken Griffier

1. De Griffier heeft de leiding over de ambtelijke organisatie. Het Presidium oefent hierop toezicht uit.

2. De Griffier is voorts belast met:

a. het namens de Kamer vervullen van haar wettelijke taken ten aanzien van haar begroting;

b. het namens de Kamer vervullen van haar wettelijke taken ten aanzien van haar archiefbescheiden;

c. de overige taken die op grond van dit Reglement of de wet aan hem zijn toegeedeeld.

3. De Griffier kan ondermandaat verlenen tot het uitoefenen van zijn bevoegdheden op grond van het tweede lid, onder a en b.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 14)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Onder meer positie Griffier
28821	Wijziging	Onder meer leiding door Griffier

Vanaf 35322 (artikel 6.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36058	Wijziging	Onder meer Wet open overheid

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

[Kamerstukken 36058](#)

Via dit voorstel zijn drie onderdelen ingevoegd in het tweede lid, en zijn twee leden toegevoegd.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel biedt een regeling voor de taken van de Griffier.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij met het huidige artikel 14, eerste lid, en is inhoudelijk ongewijzigd gebleven. Het bevat de taak van de Griffier om de ambtelijke organisatie van de Kamer te leiden, waarop het Presidium toeziet.

Het *tweede lid* gaat in op de andere taken van de Griffier.

De onderdelen a en b hebben betrekking op twee wettelijke taken van de Kamer, die via de huidige artikelen 10, tweede lid, en 14, tweede lid, zijn gemandateerd aan de Griffier.⁵⁰

Onderdeel a gaat in op de wettelijke taken ten aanzien van de begroting van de Kamer. Deze volgen op dit moment uit [artikel 4.4, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016](#). De wettelijke omschrijving is daarbij sinds die wet niet langer beperkt tot “begrotingsbeheer”, waarmee in de nieuwe formulering rekening is gehouden. Daarnaast is de bevoegdheid sinds reeds de totstandkoming van de eerdere [Comptabiliteitswet 2001](#) wettelijk niet langer toegedeeld aan de Voorzitter (zie het huidige artikel 10, tweede lid) maar aan de Kamer, waarop het nieuwe

⁵⁰ Zie daarover Kamerstukken [27741](#) (met name [nr. 8](#)) en [28821](#).

artikellid is aangepast. Onderdeel b gaat in op de wettelijke taken ten aanzien de archiefbescheiden van de Kamer. Deze volgen op dit moment uit [artikel 23, eerste lid, van de Archiefwet 1995](#). Onderdeel c bevat op vergelijkbare wijze als bij de bepalingen over de Voorzitter en de commissievoorzitter een open restcategorie aan taken. Zie daarover de toelichting bij onderdeel e van artikel 3.2.

Het *derde lid* heeft betrekking op de mandatering door de Griffier, waarvoor de huidige artikelen 10, tweede lid, 13, zesde lid, en 14, derde lid, een regeling bieden. Bij het voorgestelde artikellid is als uitgangspunt genomen dat de Griffier zonder nadere regeling reeds in het algemeen bevoegd is tot mandatering van zijn bevoegdheden, en dat voor ondermandaat wel de toestemming van de mandaatgever vereist is.⁵¹ Daarom is een voorziening getroffen voor de eventuele ondermandatering van de via het eerste lid, onder a en b, door de Kamer aan de Griffier gemandateerde bevoegdheden ten aanzien van de begroting en de archiefbescheiden.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie merken op dat bij de taken van de griffier in artikel 6.2 wordt gesproken over de mogelijkheid van ondermandatering, onder verwijzing naar artikel 10:3 en 10:9 van de [Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb). Deze leden vragen zich af of de begrippen in dit voorgestelde artikel helemaal gelijk worden gebruikt aan de begrippen in de [Awb](#). In de toelichting staat dat verondersteld wordt dat de griffier zonder nadere regeling al bevoegd is tot mandatering. Volgens de [Awb](#) zou naar de indruk van deze leden de taak van de griffier zelf al het ‘mandaat’ zijn. Deze leden begrijpen daarom niet goed wat in (de toelichting op) dit voorstel precies onder mandaat en ondermandaat wordt verstaan.

De werkgroep heeft bij de formulering van artikel 13.2, zesde lid, aansluiting gezocht bij de uitgangspunten van de [Awb](#), maar die wet is in de context van de Kamer slechts gedeeltelijk van toepassing. De Kamer kan immers slechts bij besluiten ten aanzien van haar ambtenaren als “bestuursorgaan” worden beschouwd (zie [artikel 1:1, tweede lid, onder b, en derde lid, van de Awb](#)), en het Reglement is ook geen “wettelijk voorschrift” als bedoeld in de [Awb](#). De regeling van de [Awb](#) sluit dus niet naadloos aan bij de positie van de Kamer.

Tegen die achtergrond heeft de werkgroep voor de typering van de oorsprong van de onderscheidenlijke bevoegdheden van de Griffier (attributie, delegatie of mandaat) aansluiting gezocht bij de interpretatie daarvan bij eerdere Reglementswijzigingen (zie Kamerstukken [27741](#) en [28821](#)). Daaruit kwam naar voren dat de uitdrukkelijk door de wet aan de Kamer(voorzitter) toebedeelde bevoegdheden ten aanzien van de begroting en de archiefbescheiden via het Reglement aan de Griffier zijn gemandateerd, en dat de overige bevoegdheden via het Reglement aan de Griffier zijn geattribueerd. Zie hierover in het bijzonder [Kamerstukken 27741 nr. 8](#) (een brief over o.a. artikel 10, tweede lid, en artikel 13), waarin het Presidium aangeeft: “In het voorstel van het Presidium is de bepaling uit de [Comptabiliteitswet](#) verder uitgewerkt in die zin dat de Griffier namens de Voorzitter (het Presidium), dus via mandaat, het begrotingsbeheer uitoefent, zoals hij krachtens artikel 13 de meeste personele bevoegdheden (via attributie) uitoefent.”

⁵¹ De artikelen [10:3](#) en [10:9 van de Algemene wet bestuursrecht](#) bevatten voor bestuursorganen op dit punt een regeling, waarbij daarvan wordt uitgegaan.

De voorgestelde regeling gaat van dit uitgangspunt uit, waarbij dus slechts de bevoegdheden ten aanzien van het begroting en het archief op mandaat berusten, en de overige bevoegdheden op attributie.

Bij alle bevoegdheden is in beginsel (nadere) mandatering door de Griffier mogelijk; daarvoor hoeft naar de mening van de werkgroep geen nadere regeling in het Reglement te worden geboden. Naar analogie van [artikel 10:9 Awb](#) is wel een uitdrukkelijke regeling getroffen voor ondermandatering van de bevoegdheden ten aanzien van de begroting en het archief.”

Kamerstukken 36058

[Kamerstukken 36058 nr. 2](#) (toelichting voorstel)

Algemeen

“Met ingang van 1 mei 2022 treedt de [Wet open overheid](#) (Woo) in werking. Deze wet wordt in tegenstelling tot de huidige [Wet openbaarheid van bestuur](#), ook van toepassing op de Tweede Kamer, die in de wet is gelijkgesteld met een bestuursorgaan.⁵² Eerder is ook de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) (Who) in werking getreden. Deze is eveneens op de Kamer van toepassing, waarbij de Kamer eveneens is gelijkgesteld met een bestuursorgaan.⁵³ De Kamer wordt hierdoor onder andere verplicht te besluiten over verzoeken op grond van deze wetten (rondom het openbaar maken van informatie onderscheidenlijk het hergebruik van overheidsinformatie). Het besluit is daarbij te typeren als een besluit als bedoeld in de [Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb), en is vatbaar voor bezwaar en beroep. Dit is normaliter niet het geval, aangezien de Kamer in de [Awb](#) niet als bestuursorgaan wordt aangemerkt.⁵⁴ Er bestaat derhalve een noodzaak om op korte termijn een regeling te treffen ten behoeve van te nemen besluiten op grond van de [Woo](#) en de [Who](#). Dit voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde strekt daartoe, waarbij tevens regels worden getroffen voor de afhandeling van bezwaar en beroep tegen die besluiten.

De commissie heeft het voorstel daarbij uitgewerkt en ingediend op verzoek van het Presidium, dat daarbij verzocht de volgende bevoegdheidsverdeling vast te stellen:

- de Griffier wordt bevoegd om namens de Kamer besluiten te nemen op verzoeken op grond van de [Woo](#) en [Who](#);
- de Griffier wordt bevoegd om deze bevoegdheid onder te mandateren, tenzij het informatie betreft die onder het Presidium of de Voorzitter berust;
- de Griffier wordt bevoegd om beslissingen te nemen op bezwaarschriften, tenzij de Griffier het [Woo](#)-/[Who](#)-besluit heeft genomen;
- de Griffier wordt gemachtigd om in alle bezwaar en beroepsprocedures verweer te voeren en de Kamer in rechte te vertegenwoordigen, waarbij weer geldt dat de Griffier ambtenaren of derden kan machtigen (recht op substitutie);
- de Voorzitter wordt bevoegd om beslissingen op bezwaar te nemen op [Woo](#)-/[Who](#)-besluiten die de Griffier heeft genomen en die betrekking hebben op informatie die onder Voorzitter en/of het Presidium berust.

⁵² Zie [artikel 2.2 van de Wet open overheid](#), waarvan recentelijk een geconsolideerd exemplaar is gepubliceerd in [Stb. 2022 nr. 14](#). Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-14.html>.

⁵³ Zie [artikel 2, tweede lid, van de Wet hergebruik van overheidsinformatie](#). Zie <https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0036795&z=2021-07-01&g=2021-07-01>.

⁵⁴ Zie [artikel 1:1, tweede lid, aanhef en onder b, van de Awb](#).

Binnen het voorstel zullen de bevoegdheden dus niet door de Kamer zelf worden uitgeoefend. De Kamer zal anders steeds bij Kamermeerderheid over de betrokken besluiten moeten beslissen, en ook beslissingen op bezwaar moeten nemen, waarbij in het kader van het bestuursrecht ook nog eens wettelijke beslistermijn in acht genomen moeten worden. Daarnaast zullen de betrokken besluiten veelal betrekking hebben op vraagstukken van openbaarmaking van (gevoelige) informatie, waarmee het plenair nemen van een besluit niet altijd goed verenigbaar kan zijn.

In plaats daarvan worden deze zoveel mogelijk krachtens mandaat belegd bij de Griffier. Dit sluit aan bij de praktijk dat taken en bevoegdheden van de Kamer die niet met haar wetgevende of contolerende taken samenhangen, veelal namens (en onder verantwoordelijkheid van) de Kamer door de Griffier worden uitgeoefend.

Dit heeft naast bovenstaande ook praktische redenen. Door het parlementaire proces niet met de uitvoering van de [Woo](#) en de [Who](#) te belasten, wordt de besluitvorming door de Kamer versneld en vereenvoudigd. De positionering van de bevoegdheden is verder van bestuurlijke aard en heeft te maken met de reikwijdte van de [Woo](#) en de [Who](#). De verwachting is dat de meeste verzoeken om informatie en hergebruik betrekking hebben op informatie die onder de Griffier berust en waarvoor de Griffier verantwoordelijk is. De Griffier staat dicht bij de ambtelijke organisatie en kan daarom snel en weloverwogen besluiten op deze verzoeken.

Daarbij is dus wel geregeld dat de Griffier de mogelijkheid heeft tot het verlenen van ondermandaat, en dat de Voorzitter zal beslissen op bezwaar in gevallen waarin de Griffier zelf het primaire besluit heeft genomen. Los van de praktische voordelen van de mogelijkheid tot ondermandaat (waarvoor een uitdrukkelijke basis moet worden geboden op grond van [artikel 10:9, eerste lid, van de Awb](#)), is hiervoor mede gekozen aangezien de bevoegdheid om op een bezwaarschrift te beslissen niet kan worden verleend aan degene die op grond van mandaat het primaire besluit nam (zie [artikel 10:3, derde lid, van de Awb](#)).

De commissie heeft de door het Presidium vermelde uitgangspunten tegen deze achtergrond in het voorstel opgenomen, waarbij zij voor de uitwerking heeft aangeknoopt bij de centrale bepalingen over de taken van de Voorzitter en de Griffier, de artikelen 3.2 en 6.2. Daarnaast heeft zij in het voorstel een grondslag opgenomen voor een bij afzonderlijke regeling in te stellen bezwaaradviescommissie, wat haar eveneens is verzocht.”

Artikelsgewijs

“Via dit onderdeel worden enige wijzigingen aangebracht in artikel 6.2 (taken Griffier). Daarbij worden in het tweede lid onder verlettering van het huidige onderdeel c tot onderdeel f drie onderdelen ingevoegd, waarmee de Kamer de Griffier drie nieuwe taken in mandaat geeft. Op grond van het nieuwe *onderdeel c* zal de Griffier daarbij namens de Kamer gaan besluiten op verzoeken op grond van de [Who](#) of de [Woo](#). Dit betreft het nemen van besluiten als bedoeld in de [Awb](#), waarop de bepalingen van die wet (bijv. die over bezwaar en beroep, en over niet tijdig beslissen) dus ook van toepassing zijn. De Griffier heeft voor het nemen van de besluiten, onder de voorwaarden van het nieuwe vierde lid van het artikel (zie hieronder) de mogelijkheid tot het verlenen van ondermandaat. Indien dat inderdaad is gebeurd en tegen het besluit bezwaar wordt ingesteld, beslist de Griffier op grond van het nieuwe *onderdeel d* over dat bezwaar. Indien geen ondermandaat is verleend, kan de beslissing op bezwaar in verband met [artikel 10:3, derde lid, van de Awb](#) niet door de Griffier worden genomen, en zal de Voorzitter op grond van artikel 3.2 van het Reglement op het

bezwaar beslissen (zie daarover onderdeel A). Verder wordt via het nieuwe *onderdeel e* geregeld dat de Griffier de Kamer in bezwaar- en beroepsprocedure met betrekking tot de genomen besluiten in rechte zal gaan vertegenwoordigen, en handelingen ter voorbereiding daarop kan verrichten.

Daarnaast wordt een *vierde lid* aan het artikel toegevoegd, dat de mogelijkheid biedt van ondermandaat ten aanzien van de bevoegdheden onder het tweede lid, onderdelen c en d (nieuw). Daarbij is een uitzondering gemaakt voor informatie die berust bij het Presidium en de Voorzitter, in welk geval de Griffier zelf deze bevoegdheden zal uitoefenen.

Tot slot wordt een *vijfde lid* toegevoegd, op grond waarvan de Griffier de taak, bedoeld in het tweede lid, onder e, kan opdragen aan een door hem aan te wijzen persoon, wat zowel een ambtenaar als een derde (een advocaat of procureur) kan betreffen.”

[Kamerstukken 36058 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met enige onderwerpen naar aanleiding van de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) en de [Wet open overheid](#). Graag willen deze leden daarover aan de commissie voor de Werkwijze enkele vragen stellen. In tegenstelling tot de [Wet openbaarheid van bestuur](#) valt de Tweede Kamer met de [Wet open overheid](#) wel onder de reikwijdte van de wet. Wat betekent dat voor het openbaar maken van documenten (brieven, mailverkeer en andere stukken) die tussen enerzijds Kamerleden c.q. fracties en anderzijds de ambtenaren van de Kamer worden gewisseld? In hoeverre worden die openbaar?

Op grond van artikel 5.4a, eerste lid, van de [Wet open overheid](#) (Woo) «is niet openbaar de informatie betreffende de ondersteuning van individuele leden van de [...] Tweede Kamer der Staten-Generaal [...] door ambtenaren werkzaam bij [...] de Tweede Kamer.»⁵⁵

Hierover is toegelicht⁵⁶ dat hiermee buiten twijfel wordt gesteld dat informatie betreffende de ondersteuning van individuele leden van de Tweede Kamer door ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer niet openbaar is. Het gaat hierbij om informatie die berust bij de commissies en ondersteunende diensten. Op informatie die berust bij individuele leden of bij verbanden van leden (fracties) is de [Woo](#) in het geheel niet van toepassing, aangezien de individuele leden en fracties op basis van artikel 2.2 van de wet niet onder haar reikwijdte vallen. Voor wat betreft deze informatie, geeft het artikellid geen nadere beschrijving of clausulering. Er zijn echter wel enige voorbeelden toegelicht: in het bijzonder kan gedacht worden aan informatie in het kader van ondersteuning bij amendementen, initiatiefwetten, moties of procedurele adviezen. Als het gaat om de voorbereiding van amendementen of amendementen die uiteindelijk niet worden ingediend, kan bovendien worden gesteld dat dergelijke stukken primair behoren tot het domein van de individuele leden en derhalve niet berusten bij het vertegenwoordigend orgaan. Ook andere e-mails met het Bureau Wetgeving en gewisselde concepten kunnen geacht worden te berusten bij het Kamerlid en niet bij het orgaan Tweede Kamer. Voor deze stukken geldt dan dus dat de [Woo](#) in het geheel niet van toepassing is. De genoemde uitzonderingen zien niet op gevallen waar de Kamerleden taken uitvoeren namens

⁵⁵ Zie [Stb. 2022, nr. 14](#), voor de geconsolideerde tekst van de wet. Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2022-14.html>.

⁵⁶ Zie Kamerstukken I [33328/33335 112, AB, bijlage](#), voor een door de initiatiefnemers van het wetsvoorstel gepubliceerde geconsolideerde toelichting. Het stuk is tevens raadpleegbaar via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-1005635>. Zie m.n. de toelichting bij artikel 5.4a.

of naar aanleiding van een opdracht van de Tweede Kamer of een commissie. Hierbij kan gedacht worden aan de Presidiumleden, Voorzitter, commissievoorzitters, rapporteurs en aan leden van werkgroepen, onderzoekscommissies, delegaties, klankbord-groepen, voorbereidingsgroepen en dergelijke verbanden, en aan de correspondentie van individuele leden met de organen van de Kamer. Deze documenten worden beoordeeld op grond van de [Woo](#).

Hoe wordt er in dat kader omgegaan met de privacy van de Kamerleden en de fracties? Graag krijgen deze leden een reactie van de commissie voor de Werkwijze.

Kamerleden treden vanwege de aard van hun functie in de openbaarheid en daarom zijn hun namen en zakelijke e-mailadressen reeds openbaar. De persoonsgegevens van fractiemedewerkers dienen op grond van artikel 5.1, tweede lid, onder e, geanonimiseerd te worden, omdat zij geen openbare functie bekleden. Daarnaast wordt uiteraard per document gekeken of andere persoonlijke informatie is opgenomen, die in verband met de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van betrokken personen niet openbaar kan worden. Er kan hierbij worden gedacht aan privé emailadressen en woonadressen of andere persoonlijke informatie van een Kamerlid.

De leden van de D66-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het voorstel van de commissie voor de Werkwijze tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met enige onderwerpen naar aanleiding van de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) en de [Wet open overheid](#). Deze leden hebben hierover nog wel enkele vragen. Zij kunnen de keuze van de commissie om de taak van het beslissen over informatieverzoeken bij de Griffier neer te leggen goed volgen. De leden van de D66-fractie onderschrijven dat de Griffier dicht bij de ambtelijke organisatie staat en daarom snel en weloverwogen besluiten kan nemen over informatieverzoeken. Deze leden vragen zich wel af of er een schatting is van de hoeveelheid en soort informatieverzoeken de Tweede Kamer kan verwachten. Zijn er in het verleden al verzoeken binnengekomen bij de Kamer waarop deze schatting gebaseerd kan worden? Het is niet goed in te schatten hoeveel informatieverzoeken er binnen gaan komen. De verwachting is wel dat het aantal verzoeken het eerste half jaar hoger zal zijn, omdat de Tweede Kamer voorheen niet onder de werking van de [Wet openbaarheid van bestuur](#) (Wob) viel. Het is daarnaast vooraf niet aan te geven wat voor soort verzoeken er binnen gaan komen.

Zij merken op dat met deze wijziging van het Reglement van Orde het takenpakket van de Griffier vergroot wordt. Is er zicht op hoeveel extra werk dit voor de Griffier gaat zijn en is er voldoende capaciteit bij de Griffier om informatieverzoeken met gepaste zorgvuldigheid te behandelen? De leden van de D66-fractie merken op dat de Griffier van belang is voor het dagelijks reilen en zeilen van de Tweede Kamer en dat extra taken niet ten kosten mogen gaan van de bestaande taken die de Griffier uitvoert. Kan na een jaar geëvalueerd worden of er inderdaad voldoende capaciteit beschikbaar is bij de Griffier?

De Griffier wordt ambtelijk ondersteund. Zo wordt de besluitvorming in concept geheel voorbereid. Na een jaar zal een evaluatie plaatsvinden om na te gaan of de capaciteit bij de Griffier voldoende is en past binnen de bestaande taken van de Griffier. Gedurende het Woo-implementatietraject wordt dit ook voortdurend gemonitord. Er wordt rekening mee gehouden dat de capaciteit moet worden uitgebreid. Dit zal hoofdzakelijk afhankelijk zijn hoeveel

informatieverzoeken ingediend worden. Zie ook bovenstaand antwoord over de verwachte hoeveelheid verzoeken.

Deze leden vragen nog een verduidelijking ten aanzien van de reikwijdte van de voorgestelde regeling ten aanzien van informatie van of berustend bij Kamerleden. In de [Wet open overheid](#) worden beide Kamers der Staten-Generaal onder de werking van de wet gebracht, maar wordt dit duidelijk gekleurd door het Verdrag van Tromsø waarin dit beperkt wordt, namelijk alleen «insofar as they perform administrative functions according to national law». Kan dit nader worden verduidelijkt, bijvoorbeeld voor de rol die een individuele volksvertegenwoordiger vervult als lid van een werkgroep of voorzitter van een (tijdelijke) commissie?

Op het moment dat een individueel Kamerlid in opdracht van de Kamer of namens de Kamer een opdracht uitvoert, zoals het geval is bij leden van werkgroepen en commissievoorzitters, dienen de daarbij betrokken documenten verzameld te worden indien een Woo-verzoek daarop betrekking heeft. Daarna wordt beoordeeld of deze documenten geheel of gedeeltelijk openbaar kunnen worden gemaakt. Zie hierover ook de eerdere beantwoording van de vraag van de leden van de VVD-fractie over dit onderwerp.

Ten aanzien van de ondersteuning van Kamerleden door ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer vernemen zij graag meer in detail hoe in het proces van de beoordeling geheimhouding wordt gegarandeerd. Deze leden zouden niet graag zien dat (gevoelige) verzoeken van Kamerleden om advies van Bureau Wetgeving bijvoorbeeld breed/breder bekend worden. Welke waarborgen zijn hiervoor ingebouwd?

De informatie betreffende ondersteuning van individuele Kamerleden door ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer is krachtens artikel 5.4a, eerste lid, niet openbaar. Zie hierover ook de eerdere beantwoording van de vraag van de leden van de VVD-fractie over dit onderwerp. Daarbij is tevens opgemerkt dat de advisering door het Bureau Wetgeving aan individuele Kamerleden is uitgezonderd van de reikwijdte van de [Woo](#). Deze documenten worden geacht tot het domein van het Kamerlid te behoren, wat betekent dat deze documenten niet verzameld hoeven te worden in het kader van een Woo-verzoek. Dit betekent dan ook dat deze documenten niet breder bekend worden.

Op welke wijze is er gestreefd naar het minimaliseren van het aantal mensen dat hier überhaupt kennis van dient te nemen?

Zoals aangegeven bij de eerdere beantwoording van de vraag van de leden van de VVD-fractie over dit onderwerp, is de informatie betreffende ondersteuning van individuele Kamerleden door ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer krachtens artikel 5.4a, eerste lid, niet openbaar. Tenzij het informatie betreft die bij het individuele Kamerlid wordt geacht te berusten (bijv. de communicatie met Bureau Wetgeving), wordt informatie wel verzameld. Het ambtelijke werkproces hieromtrent waarborgt dat deze informatie in beginsel niet wordt ingezien door andere mensen binnen de organisatie. De ambtenaar die deze documenten onder zich heeft, verzamelt de documenten en beoordeelt of de informatie uit dit soort communicatie bestaat. Uiteraard bestaat hierbij de mogelijkheid om uit het oogpunt van zorgvuldigheid het Woo-loket om advies te vragen, waarbij eventueel inzage moet worden geboden in de betreffende documenten. Er wordt op gewezen dat in geval van bezwaar- en/of beroepsprocedures, deze documenten onder voorwaarde van vertrouwelijkheid worden ingezien door de bezwarenadviescommissie en/of de rechter.”

“De leden van de SP-fractie hebben de voorstellen van de commissie voor de Werkwijze met betrekking tot de implementatie van de [Wet open overheid](#) en hebben hierover nog enkele vragen en opmerkingen. Deze leden juichen meer openbaarheid toe, ook van de Kamerorganisatie. De genoemde leden vragen de commissie of zij het uitgangspunt van de [Wet open overheid](#) onderschrijven dat in principe alles openbaar moet tenzij er zwaarwegende redenen zijn om dit niet te doen. Zij vragen of de commissie in dat opzicht openstaat voor een register waarin duidelijk wordt welke stukken er beschikbaar zijn.

De commissie onderschrijft het in de [Woo](#) verankerde uitgangspunt van openbaarheid, en wijst erop dat de wetgever in de [Woo](#) zwaarwegende redenen in de vorm van uitzonderingsgronden op de openbaarheid heeft opgenomen. Zie met name de artikelen [5.1](#) en [5.2 van de Woo](#). Bij de beoordeling of documenten openbaar kunnen worden gemaakt, wordt daaraan getoetst. Verder stelt de [Woo](#) het door de leden van de SP-fractie genoemde register niet verplicht. De registerplicht is met de novelle op de [Woo](#) komen te vervallen. De gedachte van de initiatiefnemers van de [Woo](#) was dat de bestaande documentmanagementsystemen een goede basis konden zijn voor een dergelijk register. Het is de initiatiefnemers echter gebleken dat het gebruik van de documentmanagementsystemen van dien aard is, dat een register dat daarop is gebaseerd, vooralsnog niet volledig zal zijn. Het volledig maken zal dan met extra kosten gepaard gaan. De initiatiefnemers realiseerden zich dat het register, althans de beeldvorming daaromtrent, een breekpunt vormde voor de aanvaarding van de [Woo](#) en hadden daarom onderzocht of het doel dat zij met het register hadden, ook op een andere wijze kon worden bereikt. De initiatiefnemers wilden met het register als middel twee doelstellingen bereiken, te weten: 1) het op orde brengen van de informatiehuishouding (als noodzakelijke voorwaarde voor het structureel en duurzaam organiseren van actieve openbaarmaking, overbrenging ten behoeve van archivering en ander gebruik van informatie) en 2) als hulpmiddel voor de burger bij het indienen van een informatieverzoek. Doelstelling 1 wordt met de [Woo](#) nu gerealiseerd middels hoofdstuk 6, waarmee de bestuursorganen verplicht worden gesteld om maatregelen te treffen ten behoeve van het duurzaam toegankelijk maken van de digitale documenten. Doelstelling 2 wordt met de [Woo](#) gerealiseerd door artikel 4.7 bestuursorganen te verplichten een of meerdere contactpersonen aan te wijzen, die vragen over de beschikbaarheid van publieke informatie op laagdrempelige en klantvriendelijke wijze kunnen beantwoorden.⁵⁷ Met het oog op de realisering van deze doelstellingen is het instellen van een dergelijk register niet aangewezen.

Hoe ziet de commissie de openbaarmaking van besluitenlijsten, agenda's en dergelijke van presidiumvergaderingen en werkgroepen?

Deze documenten vallen binnen de reikwijdte van de [Woo](#). Dit betekent dat deze worden verzameld en worden beoordeeld. De uitzonderingsgronden uit de artikelen [5.1](#) en [5.2](#) kunnen eventueel worden toegepast als de [Woo](#) dit toestaat. De commissie wijst er volledigheidshalve op dat het Presidium haar agenda's en besluitenlijsten al zoveel mogelijk openbaar maakt via de website van de Tweede Kamer.”

“De leden van de PvdA-fractie hebben behoefte aan een nadere uitleg over de vraag waarom er gekozen is voor een toch redelijk ingewikkelde oplossing waarbij de Griffier bevoegd wordt

⁵⁷ Zie Kamerstukken II, [35112, nr. 9](#). Tevens raadpleegbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35112-9.html>.

om namens de Kamer besluiten te nemen, die dat weer kan opdragen aan een ander (ondermandateren) met daarbij weer uitzonderingen waarbij ook de Voorzitter toch een rol krijgt. Deze leden vragen zich af of er een juridische noodzaak is om voor deze toch wel ingewikkelde werkwijze te kiezen. Zo ja, wat die dan is? Zo nee, is er voor deze werkwijze alleen uit praktische overwegingen gekozen?

De bevoegdheden worden niet door de Kamer zelf uitgeoefend, omdat de Kamer anders met in achtneming van de wettelijke beslistermijnen steeds bij Kamermeerderheid een Woo-besluit of beslissing op bezwaar moet nemen. Mandatering aan de Griffier biedt hiervoor een oplossing. Dit sluit aan bij de praktijk dat taken en bevoegdheden van de Kamer – die niet samenhangen met wetgevende of controlerende taken – veelal worden uitgeoefend door de Griffier. Het sluit tevens aan bij die van (onder)mandatering van de wettelijke begrotings- en archieftaken van de Kamer,

bedoeld in artikel 6.2, tweede lid, onder a en b, en derde lid, van het Reglement van Orde. Binnen de regeling is bepaald dat de Voorzitter bevoegd zal zijn om te beslissen op bezwaar in gevallen waarin de Griffier zelf het Woo-besluit heeft genomen. Hiervoor is gekozen omdat de bevoegdheid om een beslissing op bezwaar te nemen niet kan worden verleend aan degene die op grond van mandaat bevoegd is tot het nemen van een Woo-besluit. Dit vloeit voort uit [artikel 10:3, derde lid, van de Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb). Hierdoor is er ook een juridische noodzaak voor de regeling. Daarnaast bespoedigt en vereenvoudigt de voorgestelde regeling ook de besluitvorming over informatieverzoeken. Dit is wenselijk omdat daarvoor voor zowel de [Woo](#) als de [Who](#) korte termijnen gelden: vier weken voor het nemen van het besluit, met een verdagingsmogelijkheid van twee weken. Zie [artikel 4.4, eerste en tweede lid, van de Woo](#), en [artikel 4, vierde en vijfde lid, van de Who](#). Daarnaast gelden bij bezwaar en beroep uiteraard ook wettelijke termijnen, bijvoorbeeld voor het nemen van de beslissing op bezwaar. Zie [artikel 7:10 van de Awb](#).”

“Waarom wordt de bevoegdheid om te beslissen op verzoek en op bezwaar niet direct bij de Voorzitter gelegd? Die kan dan de griffie inschakelen ter ondersteuning en voorbereiding van een besluit.

In het geval de Voorzitter namens de Tweede Kamer op een verzoek om informatie beslist, kan deze – op grond van het [artikel 10:3, derde lid van de Awb](#) – niet tevens op een bezwaarschrift beslissen. Mandaat tot het beslissen op bezwaar dient aan een ander te worden verleend dan aan degene die in mandaat in eerste instantie heeft besloten. Dit leidt tot de conclusie dat wanneer de Voorzitter in eerste instantie beslist, de Tweede Kamer binnen de daarvoor geldende termijn de beslissing op bezwaar zou dienen te nemen.

Deze leden vragen ook waarom het parlementaire proces met de uitvoering van de [Wet open overheid](#) en de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) zou worden belast als de besluitvorming over deze wetten bij de Voorzitter zou komen te liggen?

De reden om de bevoegdheid te mandateren aan de Griffier en de Voorzitter voor de beslissing op bezwaar staat omschreven in de eerdere beantwoording van de eerste vraag van de leden van de PvdA-fractie. Verder wordt hierop ingegaan in het antwoord op de vorige vraag.”

“De leden van de D66-fractie hebben nog een vraag over het ondermandateren. Het voorstel maakt dat de Griffier het beoordelen van informatieverzoeken ook onder kan mandateren. De mogelijkheid om taken onder te mandateren kan op dit moment ook al voor andere taken van

de Griffier. Echter, omdat informatieverzoeken gevoelig van aard kunnen zijn, vragen deze leden zich af aan wie de Griffier deze taak precies kan ondermandateren.

In het geval de Kamer instemt met dit voorstel is de Griffier ten eerste bevoegd om namens de Tweede Kamer op Woo-verzoeken te beslissen (mandaat) en ten tweede bevoegd deze bevoegdheid te verlenen (ondermandaat) aan de directeur Huisvesting en de CIO. Deze zijn dan bevoegd om op Woo-verzoeken te beslissen voor zover het informatie betreft die onder hun diensten berust. De Griffier zal Woo-besluiten nemen op informatie die onder haar diensten berust en voor zover het directie-overstijgende informatieverzoeken betreft.

In onderdeel B onder 5 lezen deze leden dat de Griffier de taak van het beslissen op een bezwaar tegen een besluit als bedoeld in artikel 6.2, tweede lid, onder c, dat is genomen zonder toepassing van ondermandaat, kan opdragen aan een door hem aan te wijzen persoon. Deze persoon kan ook een externe persoon zijn. Wat is precies het verschil tussen ondermandaat verlenen en een taak opdragen aan een andere persoon? Waarom is ervoor gekozen om dit op deze manier in het voorstel vast te leggen?

Het in onderdeel B voorgestelde artikel 6.2, vijfde lid, heeft betrekking op het tweede lid, onder e, van datzelfde artikel, en ziet dus niet op het nemen van een beslissing op bezwaar. Het gaat bij het tweede lid, onder e, op het in rechte vertegenwoordigen van de Kamer in bezwaar- en beroepsprocedures. Dit betekent dat bijvoorbeeld een advocaat kan worden gemachtigd om daarbij namens de Kamer het verweer te voeren. Omdat het voeren van verweer geen besluit is, hoeft deze bevoegdheid ook niet gemandateerd te worden (mandaat ziet alleen op het nemen van besluiten).”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De taken van de Griffier zijn vastgelegd in artikel 6.2 van het Reglement van Orde. Het Presidium heeft geen zicht op de vele afspraken die de Griffier dagelijks heeft en op alle details van de wijze waarop de Griffier invulling heeft gegeven aan de uitvoering van haar taken. Het is vanzelfsprekend dat de Griffier ambtelijk overleg voert met bijvoorbeeld secretarissen-generaal van ministeries als dit nodig is voor de werkzaamheden van de Griffier en in het belang is van de organisatie van de Tweede Kamer. Te denken valt aan het sluiten van een dienstverleningsovereenkomst met het ministerie van Algemene Zaken rond de kabinetsformatie, het bespreken van de facilitaire ondersteuning vanuit de Tweede Kamer aan ambtenaren van de ministeries tijdens commissie- en plenaire debatten en het bespreken van hoge politieke bezoeken met de secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken.”

-

Er is een aantal regelingen en besluiten vastgesteld die betrekking hebben op de in het artikel geregelde onderwerpen. Zie o.a. [Regeling Archief- en Informatiebeheer TK 2020, M&V-besluit Ambtelijke organisatie Tweede Kamer der Staten-Generaal augustus 2022/1, Besluit machtiging P-Direkt \(Staten-Generaal\), Vervangingsbesluit personele archiefbescheiden Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

§ 6.2 De overige ambtenaren

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de overige ambtenaren van de Kamer, waaronder de directeuren.”

V. Overig

-

Artikel 6.3 Directeuren

1. Het Presidium is belast met het aangaan en beëindigen van het dienstverband van een of meer directeuren.

2. De Griffier is belast met het uitoefenen van de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van de directeuren.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 13, derde en vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Enige wijzigingen, waaronder positie Griffier
28452	Wijziging	Onder meer benoeming directeuren
31313	Wijziging	Benoeming directeuren

Vanaf 35322 (artikel 6.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 13, derde en vierde lid, en heeft betrekking op de directeuren van de Kamer. De regeling wordt daarbij aangepast naar aanleiding van de

voorzien normalisatie van de rechtspositie van ambtenaren, maar is verder inhoudelijk gelijk gebleven.

Het eerste lid bepaalt daarbij dat het Presidium is belast met het aangaan van en beëindigen van het dienstverband van de directeurs, waarbij vanuit de normalisatie van hun rechtspositie niet langer in de tekst wordt gesproken van een benoeming.

Het tweede lid bepaalt in lijn met de huidige regeling dat de Griffier is belast met de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van de directeurs.”

V. Overig

-

Artikel 6.4 Overige ambtenaren

De Griffier is belast met het aangaan en beëindigen van het dienstverband van de overige ambtenaren, en met het uitoefenen van de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van hen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 13, vijfde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Onder meer positie Griffier
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 6.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 13, vijfde lid, en heeft betrekking op de overige ambtenaren van de Kamer (waaronder de plaatsvervangend griffiers). De regeling wordt aangepast naar aanleiding van de voorziene normalisatie van de rechtspositie van ambtenaren. Daarbij wordt in het artikel voor de volledigheid vermeld dat de Griffier ook is belast met de overige rechtspositionele bevoegdheden ten aanzien van deze ambtenaren.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 7. DE COMMISSIES

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VII)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk VII, en bevat de artikelen over de commissies. De paragrafen 7.1 en 7.2 zijn daarbij vooral gericht op de organisatie van de commissies, de paragrafen 7.3 tot en met 7.7 op de werkwijze.”

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Sterke en zichtbare commissies

De werkgroep vindt dat er meer oog mag komen voor het commissiewerk. Om dat beter voor elkaar te krijgen, stelt de werkgroep voor om te gaan werken met een regeling van werkzaamheden in commissies. Hierin kunnen bijvoorbeeld verzoeken om brieven van de regering worden gedaan en debatten van de commissie worden aangevraagd. Het belang van debatten op commissieniveau wordt onderstreept door de enigszins onduidelijke term

‘algemeen overleg’ te vervangen door een meer toepasselijke benaming: het commissiedebat. De bevoegdheid tot het houden van een wetgevingsoverleg wordt toegedeeld aan de commissies, en de indeling van het commissiestelsel wordt vereenvoudigd. Om de transparantie van de besluitvorming in commissies nog verder te verbeteren kan de procedurevergadering altijd teruggekeken worden op de website ‘Debat Gemist’, zodat belangstellenden de afwegingen die de Kamer maakt in haar medewetgevende en controlerende taak altijd kunnen terugzien. Verder stelt de werkgroep voor om flexibeler om te gaan met de zaalinrichting van commissiezalen, zodat gekozen kan worden voor een inrichting die past bij het soort vergadering (bijvoorbeeld in de opstelling bij een debat, rondetafelgesprek, of hoorzitting).”

“In de gesprekken met deskundigen die de werkgroep heeft gevoerd, is onder meer gewezen op het belang van versterking van de rol van commissies, vooral in het wetgevingsproces. Op deze manier kan de positie van het parlement als geheel worden versterkt en kan beter uitvoering worden gegeven aan de medewetgevende taak. Ook wordt vaak gepleit voor een meer autonome rol voor commissies van het parlement.⁵⁸

De werkgroep is van mening dat de scheve verhouding tussen plenaire activiteiten en commissieactiviteiten tot ergernissen en knelpunten in de parlementaire werkwijze leidt. Een verbetering in het evenwicht tussen de commissies en de plenaire vergadering kan daarbij naar de mening van de werkgroep een sleutel vormen voor een oplossing.”

V. Overig

-

⁵⁸ Zie bijvoorbeeld Bovend’Eert & Kummeling, Het Nederlandse parlement, 2017, p. 219 e.v.; T. Mickler, Parliamentary Committees in a Party-Centred Context, Leiden, 2017.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschriften hoofdstuk VII, § 1, 2, 3, 3a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (opschrift § 7.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Vereenvoudiging commissiestelsel wenselijk

De werkgroep signaleert dat het commissiestelsel dat op dit moment wordt gehanteerd niet erg inzichtelijk is. Het is met name niet duidelijk waarom de ene commissie een vaste commissie is en de andere een algemene commissie, terwijl zij in de praktijk dezelfde taken vervullen. In de huidige praktijk worden algemene commissies ingesteld voor het taakgebied van een minister zonder portefeuille.⁵⁹ De oorspronkelijke gedachte achter de algemene commissie was die van een soort horizontale commissie voor “onderwerpen die van bijzonder belang voor de taken van de Kamer zijn, dan wel vrijwel alle ministeries aangaan”.⁶⁰ Dergelijke algemene commissies komen echter niet meer voor. Een andere commissievorm,

⁵⁹ Zoals de voormalige commissies voor Wonen Wijken en Integratie, Jeugd en Gezin, Immigratie en Asiel, Wonen en Rijksdienst, en huidige commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

⁶⁰ Zie het huidige artikel 17 en Kamerstukken [22590](#).

de ‘themacommissie’, is in 2003 in het Reglement opgenomen voor onderwerpen van groot maatschappelijk belang die niet specifiek één ministerie aangaan.⁶¹ In de praktijk is dit type commissie niet goed uit de verf gekomen; er is slechts enkele keren gebruik van gemaakt.⁶² De mogelijke reden achter het niet slagen van de algemene commissies en themacommissies is dat in de praktijk de meerwaarde en competentieafbakening ten aanzien van andere commissievormen lastig zijn gebleken. Tegelijkertijd blijkt dat de functies die algemene commissies en themacommissies toebedeeld krijgen, ook door andere commissies kunnen worden vervuld (met name de vaste commissie en de tijdelijke commissie). De werkgroep heeft daarom gekeken naar een vereenvoudigde commissie-indeling, waarin de algemene commissie en de themacommissie niet terugkomen.”

“De werkgroep constateert dat de staatscommissie parlementair stelsel in haar eindrapport⁶³ een aantal aanbevelingen aan de Kamer doet. [...] De staatscommissie parlementair stelsel beveelt aan om de parlementaire onderzoeksfunctie zo veel mogelijk te beleggen bij de vaste commissies. Tijdelijke onderzoekscommissies hebben, volgens de staatscommissie, als nadeel dat de vraag kan opkomen naar de afbakening van het werkkerrein ten opzichte van de vaste commissies en dat de opgedane kennis na afronding in zekere zin wegvloeit. Wanneer vaste commissies een grotere rol krijgen, worden zij (nog) meer de plek waar kennis over een beleidsterrein wordt verzameld, geanalyseerd en politiek geduid. De onderzoeksinspanningen zouden met name ook gericht moeten zijn op de resultaten en de (te verwachten) maatschappelijke effecten van beleid en wetgeving.

Aanbevolen wordt om de onderzoekstaak van het parlement een vaste plaats te geven door een aantal leden van de commissie aan te wijzen om deze taak uit te voeren, eventueel in de wat vastere vorm van een subcommissie voor kennis en onderzoek. De leden die met deze taak belast zijn, zouden nauw contact moeten houden met instanties als de Algemene Rekenkamer. Zij zouden ook een rol kunnen spelen in de voorbereidende behandeling van wetgeving. Een verdergaande mogelijkheid die de staatscommissie schetst is een dergelijke subcommissie ook de bevoegdheid te geven om zelf hoorzittingen te houden, een werkbezoek af te leggen en informatie op te vragen. Tot 1994 hadden subcommissies die bevoegdheden, die destijds zijn geschrapt in verband met de vrees voor verkokering. De staatscommissie acht deze vrees niet gegrond, aangezien het aantal commissies met een dergelijke subcommissie niet toeneemt en subcommissies voor kennis en onderzoek een ondersteunende taak hebben. Zo nodig kunnen aan een subcommissie tijdelijk enquêtebevoegdheden worden verleend, als de Kamer niet zelf voorwerp van onderzoek is.

De werkgroep onderschrijft het belang dat de staatscommissie hecht aan een goed functionerend stelsel van vaste commissies. Een dergelijk stelsel biedt kansen voor de versterking van de informatiepositie van de Kamer, onder meer in het kader van haar wetgevende functie. In het verleden zijn hiertoe verschillende initiatieven ondernomen. In september 2017 zijn alle commissies gaan werken volgens een nieuwe werkwijze, die erop is gericht dat commissies meer gestructureerd te werk gaan bij het bepalen van hun kennis- en informatiebehoefte.⁶⁴ Een kenmerkend onderdeel van deze nieuwe werkwijze is dat de

⁶¹ Zie Kamerstukken [28822](#).

⁶² Het betreft de themacommissies Ouderenbeleid (2003), Technologiebeleid (2003) en Dierhouderij (2010). Deze laatste commissie heeft haar opdracht aan de Kamer teruggegeven. Het instrument van de themacommissie is eerder al kritisch geëvalueerd. Zie Kamerstukken [31217, nr. 1](#), p. 26-30.

⁶³ Eindrapport staatscommissie parlementair stelsel (2018). Zie ook Kamerstukken [34430, nr. 9](#).

⁶⁴ Deze werkwijze vloeit voort uit de adviezen van de klankbordgroep versterking kennis- en onderzoeksfunctie

commissies periodiek een plan opstellen ter versterking van de kennis- en informatiepositie van de commissie (ook wel ‘kennisagenda’ genoemd). Daarbij wordt ook een naar eigen inzicht te besteden onderzoeksbudget ter beschikking gesteld en is de ambtelijke ondersteuning op het gebied van kennis en informatie versterkt en meer geconcentreerd rondom de commissies. In het Reglement van Orde is vastgelegd dat commissievoorzitters de verantwoording dragen voor het opstellen van dit plan en het evalueren van de uitvoering daarvan. De eerste ervaringen met deze nieuwe werkwijze zijn positief. De werkgroep is van mening dat de onderzoekstaak van het parlement voldoende verankerd is binnen de werkzaamheden van commissies en ziet op dit moment geen aanleiding deze verder op te splitsen door onderzoekstaken aan subcommissies toe te delen. Het staat de vaste commissies overigens ook nu al vrij om subcommissies in te stellen, wanneer zij daartoe aanleiding zien.⁶⁵ In de praktijk maken commissies sinds de invoering van de nieuwe werkwijze vaker gebruik van de mogelijkheid om informele of voorbereidende werkgroepen in te stellen, die bijvoorbeeld een voorstel voor het versterken van de kennis over een bepaald onderwerp uitwerken of de uitbesteding van een extern onderzoek voorbereiden en deze vervolgens ter besluitvorming voorleggen aan de commissie. Vooral nog wordt de nieuwe werkwijze vooral ingezet om de kennis te vergroten op bredere thema’s die in de commissie leven. De commissies zetten hun kennis- en onderzoeksinstrumentarium soms ook gericht in bij de behandeling van wetgeving.⁶⁶ De nieuwe werkwijze van commissies biedt dan ook kansen om de voorbereidende behandeling van wetsvoorstellen verder te versterken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Algemeen

“2.2 Vereenvoudiging van het commissiestelsel

Het huidige uitgangspunt dat er een vaste commissie is voor ieder ministerie, sluit aan bij de verdeling van de ministeriële verantwoordelijkheid binnen de regering en de organisatie van de rijksdienst. Dit heeft praktische voordelen bij de vormgeving van de controlerende en wetgevende taak van de Kamer en vereenvoudigt de verdeling van werkzaamheden tussen commissies. Dit uitgangspunt blijft daarom gehandhaafd. Wel wordt een vereenvoudiging in de commissie-indeling voorgesteld waarbij de commissiesoorten ‘algemene commissie’ en ‘thema-commissie’ komen te vervallen.

De commissiesoort ‘algemene commissie’ wordt de afgelopen jaren niet meer ingezet waarvoor deze ooit bedoeld is,⁶⁷ maar enkel voor het taakgebied van een minister die niet de

Tweede Kamer. Zie hierover Kamerstukken [34793, nr. 4](#), p. 2-3.

⁶⁵ Het is evenwel niet mogelijk om commissiebevoegdheden, zoals het houden van hoorzittingen, aan een subcommissie over te dragen. Zie Kamerstukken [22590, nr. 5](#), p. 18. Verder kan gewezen worden op de invoering van het instrument van de parlementaire ondervraging: een korte parlementaire enquête gericht op het verhoren van personen onder ede. Zie Kamerstukken [34400, nr. 2](#). Bij het instellen van een parlementaire ondervragingscommissie kan de Kamer ervoor kiezen om hierin leden uit de meest betrokken vaste commissie(s) te benoemen.

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld de wetenschappelijke factsheets die de commissie Europese Zaken liet opstellen ten behoeve van de behandeling van het wetsvoorstel [Verzamelwet Brexit](#) (documentnummers [2018D57973](#) en [2018D58749](#)) en de voorlichtingsaanvraag van de commissie Binnenlandse Zaken inzake het voorstel Rijkswet Koninkrijksgeschiedenis, Kamerstukken [35099 \(R2114\), nr. 10](#).

⁶⁷ Zie daarover Kamerstukken [22590, nr. 5](#), p. 13-14. Het oorspronkelijke doel was een soort commissie van tijdelijke aard met een algemeen/horizontaal karakter, met een concentratie op het voorlichten, adviseren en ondersteunen van andere commissies. De vroegere algemene commissies ‘Rijksuitgaven’ en ‘Europese Zaken’

leiding heeft over een ministerie (een ‘minister zonder portefeuille’).⁶⁸ De aard van de werkzaamheden van een algemene commissie vertoont daardoor tegenwoordig zeer veel overeenkomsten met die van een vaste commissie. Het is voor Kamerleden en de buitenwereld dan ook niet duidelijk is wat een algemene commissie onderscheidt van een vaste commissie. Tegen die achtergrond wordt voorgesteld de commissiesoort ‘algemene commissie’ te schrappen, en de mogelijkheid open te stellen om voor de duur van een zitting vaste commissies in te stellen voor het taakgebied van een minister zonder portefeuille. Daarnaast is het denkbaar dat de Kamer het wenselijk acht voor het taakgebied van een staatssecretaris een commissie in te stellen. Aangezien ook de aard van de werkzaamheden van een dergelijke commissie vergelijkbaar zal zijn met die van een vaste commissie, wordt voorgesteld ook daarvoor de mogelijkheid van een vaste commissie voor de duur van zitting open te stellen. Zie voor deze wijzigingen artikel 7.1, tweede lid. Indien de Kamer in de toekomst toch behoefte heeft aan een commissie met een taak als die waarvoor de algemene commissies ooit bedoeld zijn (onderwerpen die van groot belang zijn voor de uitoefening van de taken van de Kamer of die vrijwel alle ministeries aangaan), kan hierin worden voorzien met de instelling van een ‘tijdelijke commissie’.

Overigens mag van de Kamer worden verwacht dat niet lichtvaardiger wordt overgegaan tot het instellen van vaste commissies voor de duur van een Kamerperiode. Eén van de waardevolle hoofddoelen van de algehele herziening in 1994 was namelijk het beperken van het aantal commissies.⁶⁹ Op basis van de huidige praktijk is geen wildgroei aan commissies – en daarmee gepaard gaande verkokering – te verwachten. Daarnaast is de nieuwe instellingsmogelijkheid voor vaste commissies dus beperkt tot het werkgebied van een minister zonder portefeuille of staatssecretaris, en tot (steeds) één zittingsperiode. Hoewel de ‘vaste commissie’ met de voorgestelde wijziging dus niet meer in alle gevallen permanent van aard is, is ervoor gekozen deze term te handhaven omdat deze gangbaar en herkenbaar is. Ook in andere parlementen worden vergelijkbare termen gebruikt om de reguliere commissies aan te duiden.

Ook wordt voorgesteld de commissiesoort ‘themacommissie’ te laten vervallen. Deze commissiesoort is in 2003 in het Reglement opgenomen voor onderwerpen van groot maatschappelijk belang die niet specifiek één ministerie aangaan.⁷⁰ In de praktijk is dit type commissie niet goed uit de verf gekomen, en is er zelden een themacommissie ingesteld.⁷¹ Indien behoefte bestaat aan een commissie die zich met een specifiek thema bezig houdt, kan hierin tevens met een tijdelijke commissie worden voorzien. Die commissiesoort biedt daarvoor voldoende ruimte. Zie daarvoor artikel 7.3.”

Artikelsgewijs

“In deze algemene paragraaf over de commissiesoorten zijn de paragrafen 2 (Vaste commissies, algemene commissies, en tijdelijke commissies), 3 (Overige commissies) en 3a (Gemengde commissies) van het huidige hoofdstuk VII samengebracht.

De huidige inleidende paragraaf met artikel 15 is komen te vervallen, aangezien de daarin geregelde onderwerpen geen toegevoegde waarde lijken te hebben (zie het huidige artikel 15, eerste lid; het instellen van de commissies die door het Reglement worden voorgeschreven

hadden een dergelijk karakter.

⁶⁸ Op dit moment betreft het de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. In het verleden bijvoorbeeld ook de algemene commissies voor ‘Wonen, Werken en Integratie’, ‘Jeugd en Gezin’, ‘Immigratie en Asiel’, ‘Wonen en Rijksdienst’.

⁶⁹ Zie daarover onder andere Kamerstukken [22590, nr. 3](#), p. 3 en [nr. 5](#), p. 11-12.

⁷⁰ Zie Kamerstukken [28822](#).

⁷¹ In 2003 twee, voor ‘Ouderenbeleid’ en ‘Technologiebeleid’, in 2010 één voor ‘Dierhouderij’.

vindt juridisch reeds door het Reglement plaats, en is verder feitelijk van aard), of elders zijn ondergebracht (zie het huidige artikel 15, tweede lid; de bepaling over de commissieondersteuning is opgenomen in artikel 7.16, na de artikelen over de commissievoorzitter en -leden). Verder wordt geen regeling meer getroffen voor de huidige commissiesoorten ‘algemene commissie’ (zie het huidige artikel 17) en ‘themacommissie’ (zie het huidige artikel 17a). Zie daarover paragraaf 2.2 van het algemeen deel van de toelichting.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“De werkgroep onderschrijft het belang om een commissie met een ministerie-overstijgend thema te kunnen instellen. Zij wijst er in dat kader op dat daartoe binnen het voorgestelde artikel 7.3 de instellingsmogelijkheid voor tijdelijke commissie is verbreed. De instellingsduur van een dergelijke tijdelijke commissie hoeft daarbij ook niet beperkt te zijn tot een Kamerzitting, wat bij algemene commissies en themacommissies op dit moment nog wel het geval is (zie de huidige artikelen 17, tweede lid, en 17a, tweede lid). Indien (al dan niet na instelling van een tijdelijke commissie) blijkt dat de Kamer behoefte heeft aan een meer permanente verankering in haar organisatie, bestaat natuurlijk ook de mogelijkheid om de betrokken commissie van een uitdrukkelijke basis in het Reglement te voorzien, wat eerder bij de voormalige algemene commissie voor Europese Zaken heeft plaatsgevonden.”

“De werkgroep bevestigt het door de leden van de ChristenUnie onderschreven belang van terughoudendheid bij de instelling van de vaste commissies voor bepaalde duur, en wijst erop dat de wijzigingen ten aanzien van het commissiestelsel ook echt slechts als stelselvereenvoudiging zijn bedoeld.”

V. Overig

-

Artikel 7.1 Vaste commissies

1. Er is een vaste commissie voor elk ministerie, met uitzondering van het ministerie van Algemene Zaken. Er zijn ook vaste commissies voor Digitale Zaken, voor Europese Zaken en voor Koninkrijksrelaties.

2. De Kamer kan verder vaste commissies instellen voor het taakgebied van een minister die niet is belast met de leiding van een ministerie, of voor dat van een staatssecretaris. Deze commissies worden ingesteld voor de duur van een zitting.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 16)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28452	Wijziging	onder meer vaste commissie voor Europese Zaken
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 7.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is gewijzigd door het amendement Van der Molen c.s. ([nr. 25](#)) over het instellen van een vaste commissie voor Digitale Zaken.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Algemeen

“Het huidige uitgangspunt dat er een vaste commissie is voor ieder ministerie, sluit aan bij de verdeling van de ministeriële verantwoordelijkheid binnen de regering en de organisatie van

de rijksdienst. Dit heeft praktische voordelen bij de vormgeving van de controlerende en wetgevende taak van de Kamer en vereenvoudigt de verdeling van werkzaamheden tussen commissies. Dit uitgangspunt blijft daarom gehandhaafd. Wel wordt een vereenvoudiging in de commissie-indeling voorgesteld waarbij de commissiesoorten ‘algemene commissie’ en ‘themacommissie’ komen te vervallen.

De commissiesoort ‘algemene commissie’ wordt de afgelopen jaren niet meer ingezet waarvoor deze ooit bedoeld is,⁷² maar enkel voor het taakgebied van een minister die niet de leiding heeft over een ministerie (een ‘minister zonder portefeuille’).⁷³ De aard van de werkzaamheden van een algemene commissie vertoont daardoor tegenwoordig zeer veel overeenkomsten met die van een vaste commissie. Het is voor Kamerleden en de buitenwereld dan ook niet duidelijk is wat een algemene commissie onderscheidt van een vaste commissie. Tegen die achtergrond wordt voorgesteld de commissiesoort ‘algemene commissie’ te schrappen, en de mogelijkheid open te stellen om voor de duur van een zitting vaste commissies in te stellen voor het taakgebied van een minister zonder portefeuille. Daarnaast is het denkbaar dat de Kamer het wenselijk acht voor het taakgebied van een staatssecretaris een commissie in te stellen. Aangezien ook de aard van de werkzaamheden van een dergelijke commissie vergelijkbaar zal zijn met die van een vaste commissie, wordt voorgesteld ook daarvoor de mogelijkheid van een vaste commissie voor de duur van zitting open te stellen. Zie voor deze wijzigingen artikel 7.1, tweede lid.”

“Overigens mag van de Kamer worden verwacht dat niet lichtvaardiger wordt overgegaan tot het instellen van vaste commissies voor de duur van een Kamerperiode. Eén van de waardevolle hoofddoelen van de algehele herziening in 1994 was namelijk het beperken van het aantal commissies.⁷⁴ Op basis van de huidige praktijk is geen wildgroei aan commissies – en daarmee gepaard gaande verkokering – te verwachten. Daarnaast is de nieuwe instellingsmogelijkheid voor vaste commissies dus beperkt tot het werkgebied van een minister zonder portefeuille of staatssecretaris, en tot (steeds) één zittingsperiode. Hoewel de ‘vaste commissie’ met de voorgestelde wijziging dus niet meer in alle gevallen permanent van aard is, is ervoor gekozen deze term te handhaven omdat deze gangbaar en herkenbaar is. Ook in andere parlementen worden vergelijkbare termen gebruikt om de reguliere commissies aan te duiden.

Het huidige uitgangspunt dat er een vaste commissie is voor ieder ministerie, sluit aan bij de verdeling van de ministeriële verantwoordelijkheid binnen de regering en de organisatie van de rijksdienst. Dit heeft praktische voordelen bij de vormgeving van de controlerende en wetgevende taak van de Kamer en vereenvoudigt de verdeling van werkzaamheden tussen commissies. Dit uitgangspunt blijft daarom gehandhaafd.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de instelling van de vaste commissies.

Het eerste lid correspondeert met het huidige artikel 16, en regelt de instelling van de vaste commissies die ook op dit moment rechtstreeks uit het Reglement volgen. Het gaat daarbij om

⁷² Zie daarover Kamerstukken [22590, nr. 5](#), p. 13-14. Het oorspronkelijke doel was een soort commissie van tijdelijke aard met een algemeen/horizontaal karakter, met een concentratie op het voorlichten, adviseren en ondersteunen van andere commissies. De vroegere algemene commissies ‘Rijksuitgaven’ en ‘Europese Zaken’ hadden een dergelijk karakter.

⁷³ Op dit moment betreft het de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. In het verleden bijvoorbeeld ook de algemene commissies voor ‘Wonen, Werken en Integratie’, ‘Jeugd en Gezin’, ‘Immigratie en Asiel’, ‘Wonen en Rijksdienst’.

⁷⁴ Zie daarover onder andere Kamerstukken [22590, nr. 3](#), p. 3 en [nr. 5](#), p. 11-12.

een commissie voor elk ministerie (met uitzondering van Algemene Zaken), een voor Europese Zaken, en een voor Koninkrijksrelaties. De bepaling heeft daarbij een redactionele aanpassing ondergaan, maar is verder inhoudelijk gelijk gebleven.

Op grond van het tweede lid kan de Kamer tevens een vaste commissie voor bepaalde duur instellen. Het betreft hierbij vaste commissies die zich zullen bezighouden met het taakgebied van een minister die niet de leiding heeft over een ministerie (als bedoeld in [artikel 44, tweede lid, van de Grondwet](#); het betreft hier ministers zonder portefeuille), of van een staatssecretaris. Deze nieuwe mogelijkheid houdt verband met het vervallen van de ‘algemene commissies’. Dat commissietype wordt de afgelopen decennia niet zozeer ingezet waarvoor het ooit bedoeld is, maar voor het taakgebied van ministers zonder portefeuille. Daardoor kent de aard van de werkzaamheden van de huidige algemene commissies dusdanig veel overeenkomsten met de vaste commissies, dat zij beter onder de commissiesoort ‘vaste commissie’ kunnen worden gebracht, dan een kunstmatig onderscheid in stand te houden. Verder is denkbaar dat de Kamer het wenselijk zal achten voor het taakgebied van een staatssecretaris een commissie in te stellen. Aangezien ook de aard van de werkzaamheden van een dergelijke commissie vergelijkbaar zal zijn met die van een vaste commissie, wordt ook hier de mogelijkheid van een vaste commissie voor opengesteld. Daarbij is het wel belangrijk dat de Kamer niet lichtvaardig beslist tot het instellen van de in het tweede lid bedoelde vaste commissies, aangezien één van de hoofdpijlers van de algehele herziening in 1994 het beperken van het aantal commissies was. De beperking in de instellingsmogelijkheid tot het werkgebied van ministers zonder portefeuille of staatssecretarissen en in de instellingsduur tot in beginsel één zitting sluit echter aan bij de huidige praktijk bij algemene commissies. Op basis van die praktijk is bovendien geen nieuwe wildgroei aan commissies te verwachten. Zie daarover ook paragraaf 2.2 van het algemeen deel van de toelichting.”

[Kamerstukken 35322 nr. 25](#) (toelichting aangenomen amendement Van der Molen c.s.)

“Op 6 oktober 2020 heeft de Tweede Kamer met ruime meerderheid de motie van het lid Van der Molen c.s. ([Kamerstukken II 2020/21, 35229, nr. 12](#)) aangenomen. Daarmee spreekt de Kamer uit dat zij de adviezen van de tijdelijke commissie Digitale toekomst overneemt en vast voornemens is een vaste Kamercommissie voor Digitale Zaken op te richten. Dit amendement regelt in het Reglement van Orde dat er ook daadwerkelijk een vaste commissie voor Digitale Zaken wordt opgericht, onafhankelijk van hoe bij de formatie het dossier digitalisering belegd wordt. De bepaling dient in werking te treden na de eerstvolgende Kamerverkiezing.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Van der Molen heeft met enige andere leden een amendement ingediend voor de oprichting van een vaste commissie voor digitale zaken. Dat kwam niet als een donderslag bij heldere hemel, want we hebben gezien dat de Kamer eerder naar aanleiding van het rapport van de tijdelijke commissie Digitale toekomst de motie-Van der Molen cum suis over dit onderwerp heeft aangenomen. In die motie spreekt de Kamer uit dat ze adviezen van de tijdelijke commissie overneemt en vast voornemens is na de eerstvolgende

Kamerverkiezingen een vaste commissie digitale zaken op te richten. Met het amendement wordt de beslissing tot het oprichten van de vaste commissie digitale zaken dus al door deze Kamer genomen. Eigenlijk begrijpen we het zo dat waar het eerst een aanbeveling was voor de volgende Kamer, het nu eigenlijk al zelf geregeld wordt in dit amendement. Wij onthouden ons van een oordeel daarover. We hebben er ons als werkgroep niet verder over gebogen. Dus we laten dat verder ter beoordeling van de Kamer. We willen nog wel even onder de aandacht brengen wat het betekent als dit gelijk in werking treedt. Dat kan dan namelijk al vrij snel het geval zijn. De vraag is dan of die periode wel voldoende is om voor elkaar te krijgen dat die commissie digitale zaken vanaf de start van de nieuwe Kamer vorm kan worden gegeven. Dat is nog wel een uitvoeringsvraag die in ieder geval wat ons betreft aan de orde is.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Dan was er ook een vraag aan mij overgelaten over de digitale commissie. Dat was de vraag van de heer Van der Molen om in het Reglement van Orde op te nemen dat er een vaste commissie komt voor digitale zaken, maar er is een motie aangenomen waarin dat wordt geregeld. Ik denk dus dat het goed is dat, als een motie is aangenomen door de Kamer, we dat gewoon doen en uitproberen. Wij weten nog niet of wij na de verkiezingen een minister of departement voor digitale zaken krijgen. Dat is afhankelijk daarvan. Als het goed werkt, kunt u het altijd opnemen in het Reglement van Orde. Maar om het nu meteen te doen ... Ik denk dat het verstandig is om het gewoon in de praktijk uit te proberen. Dat is het nadeel van mij en van de heer Van der Staaij: omdat we langer meelopen — het heeft voordelen maar het heeft ook nadelen — hebben we het wel eens eerder gehad met andere commissies. Die werden dan ingesteld, en na twee of drie jaar zagen we dan dat het niet werkte. Dus ik hoop en denk dat deze commissie zeker in een grote behoefte voorziet, maar ik zou zeggen: probeer het eerst uit.”

De heer Van der Molen (CDA):

“Ik wil nog even ingaan op de commissie digitale zaken. Ik hoorde zowel de Voorzitter van de Kamer als de voorzitter van de commissie vanuit hun ervaring zeggen dat in de praktijk nog maar moet blijken hoe zo'n commissie functioneert. Dat is ook juist. Maar ik haal de woorden van de heer Van der Staaij aan: zo vaak hebben we het Reglement van Orde niet met elkaar in handen. Het is echt een breed geleefde wens in de Kamer om zo'n commissie digitale zaken in te stellen, dus het lijkt mij namens een aantal andere Kamerleden goed om van dit moment gebruik te maken.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Verder had de heer Van der Molen een opmerking over de commissie voor digitale zaken. Hij houdt toch vast aan het amendement om dit nu in het Reglement van Orde te regelen, met het idee dat het daarna niet meer kan. Maar stel dat het straks prima functioneert, dan kan dit via de commissie voor de Werkwijze alsnog in het Reglement van Orde worden opgenomen. Dat geef ik u mee, meneer Van der Molen, maar het staat u vrij om uw amendement in stemming te brengen.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De nieuwe vaste commissie voor Digitale Zaken vervult nadrukkelijk een horizontale rol ter ondersteuning van en advisering aan de vakcommissies op het terrein van digitalisering in brede zin en digitaliseringsthema’s op de specifieke beleidsterreinen. Alle vaste commissies zullen immers in meer of mindere mate te maken hebben (en houden) met vraagstukken rondom digitalisering. De vaste commissies moeten daarvoor kunnen steunen op het werk dat gedaan wordt in de vaste commissie voor Digitale Zaken. Zo kunnen digitaliseringsvraagstukken in samenhang en vanuit een brede kennisbasis worden behandeld. Het is aan de leden van de nieuw ingestelde commissie om nadere invulling te geven aan deze werkzaamheden. Naast een commissiegriffier, adjunct-griffier en het commissiesecretariaat zal de commissiestaf ter invulling van onder andere deze horizontale rol worden bijgestaan door twee kenniscoördinatoren, een informatiespecialist en een EU-adviseur.”

Artikel 7.2 Tijdelijke commissies

1. De Kamer kan tijdelijke commissies instellen voor specifieke onderwerpen.
2. Het instellingsbesluit van een tijdelijke commissie bevat in ieder geval:
 - a. een nauwkeurige omschrijving van het onderwerp waarover de commissie aan de Kamer dient te rapporteren, of waarvoor de commissie anders wordt ingesteld; en
 - b. de termijn waarvoor de commissie wordt ingesteld.
3. De in het tweede lid, onder b, bedoelde termijn kan op verzoek van de commissie door de Kamer worden verlengd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 18)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het artikel was als artikel 7.3 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd vastgesteld, en vernummerd tot artikel 7.2.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

““De werkgroep constateert dat de staatscommissie parlementair stelsel in haar eindrapport⁷⁵ een aantal aanbevelingen aan de Kamer doet. [...] De staatscommissie parlementair stelsel beveelt aan om de parlementaire onderzoeksfunctie zo veel mogelijk te beleggen bij de vaste commissies. Tijdelijke onderzoekscommissies hebben, volgens de staatscommissie, als nadeel dat de vraag kan opkomen naar de afbakening van het werkterrein ten opzichte van de vaste commissies en dat de opgedane kennis na afronding in zekere zin wegvloeit. Wanneer vaste commissies een grotere rol krijgen, worden zij (nog) meer de plek waar kennis over een

⁷⁵ [Eindrapport staatscommissie parlementair stelsel \(2018\)](#). Zie ook Kamerstukken [34430, nr. 9](#).

beleidsterrein wordt verzameld, geanalyseerd en politiek geduid. De onderzoeksinspanningen zouden met name ook gericht moeten zijn op de resultaten en de (te verwachten) maatschappelijke effecten van beleid en wetgeving.

Aanbevolen wordt om de onderzoekstaak van het parlement een vaste plaats te geven door een aantal leden van de commissie aan te wijzen om deze taak uit te voeren, eventueel in de wat vastere vorm van een subcommissie voor kennis en onderzoek. De leden die met deze taak belast zijn, zouden nauw contact moeten houden met instanties als de Algemene Rekenkamer. Zij zouden ook een rol kunnen spelen in de voorbereidende behandeling van wetgeving. Een verdergaande mogelijkheid die de staatscommissie schetst is een dergelijke subcommissie ook de bevoegdheid te geven om zelf hoorzittingen te houden, een werkbezoek af te leggen en informatie op te vragen. Tot 1994 hadden subcommissies die bevoegdheden, die destijds zijn geschrapt in verband met de vrees voor verkokering. De staatscommissie acht deze vrees niet gegrond, aangezien het aantal commissies met een dergelijke subcommissie niet toeneemt en subcommissies voor kennis en onderzoek een ondersteunende taak hebben. Zo nodig kunnen aan een subcommissie tijdelijk enquêtebevoegdheden worden verleend, als de Kamer niet zelf voorwerp van onderzoek is.

De werkgroep onderschrijft het belang dat de staatscommissie hecht aan een goed functionerend stelsel van vaste commissies. Een dergelijk stelsel biedt kansen voor de versterking van de informatiepositie van de Kamer, onder meer in het kader van haar wetgevende functie. In het verleden zijn hiertoe verschillende initiatieven ondernomen. In september 2017 zijn alle commissies gaan werken volgens een nieuwe werkwijze, die erop is gericht dat commissies meer gestructureerd te werk gaan bij het bepalen van hun kennis- en informatiebehoefte.⁷⁶ Een kenmerkend onderdeel van deze nieuwe werkwijze is dat de commissies periodiek een plan opstellen ter versterking van de kennis- en informatiepositie van de commissie (ook wel 'kennisagenda' genoemd). Daarbij wordt ook een naar eigen inzicht te besteden onderzoeksbudget ter beschikking gesteld en is de ambtelijke ondersteuning op het gebied van kennis en informatie versterkt en meer geconcentreerd rondom de commissies. In het Reglement van Orde is vastgelegd dat commissievoorzitters de verantwoording dragen voor het opstellen van dit plan en het evalueren van de uitvoering daarvan. De eerste ervaringen met deze nieuwe werkwijze zijn positief. De werkgroep is van mening dat de onderzoekstaak van het parlement voldoende verankerd is binnen de werkzaamheden van commissies en ziet op dit moment geen aanleiding deze verder op te splitsen door onderzoekstaken aan subcommissies toe te delen. Het staat de vaste commissies overigens ook nu al vrij om subcommissies in te stellen, wanneer zij daartoe aanleiding zien.⁷⁷ In de praktijk maken commissies sinds de invoering van de nieuwe werkwijze vaker gebruik van de mogelijkheid om informele of voorbereidende werkgroepen in te stellen, die bijvoorbeeld een voorstel voor het versterken van de kennis over een bepaald onderwerp uitwerken of de uitbesteding van een extern onderzoek voorbereiden en deze vervolgens ter besluitvorming voorleggen aan de commissie. Vooralsnog wordt de nieuwe werkwijze vooral

⁷⁶ Deze werkwijze vloeit voort uit de adviezen van de klankbordgroep versterking kennis- en onderzoeksfunctie Tweede Kamer. Zie hierover Kamerstukken [34793, nr. 4](#), p. 2-3.

⁷⁷ Het is evenwel niet mogelijk om commissiebevoegdheden, zoals het houden van hoorzittingen, aan een subcommissie over te dragen. Zie Kamerstukken [22590, nr. 5](#), p. 18. Verder kan gewezen worden op de invoering van het instrument van de parlementaire ondervraging: een korte parlementaire enquête gericht op het verhoren van personen onder ede. Zie Kamerstukken [34400, nr. 2](#). Bij het instellen van een parlementaire ondervragingscommissie kan de Kamer ervoor kiezen om hierin leden uit de meest betrokken vaste commissie(s) te benoemen.

ingezet om de kennis te vergroten op bredere thema's die in de commissie leven. De commissies zetten hun kennis- en onderzoeksinstrumentarium soms ook gericht in bij de behandeling van wetgeving.⁷⁸ De nieuwe werkwijze van commissies biedt dan ook kansen om de voorbereidende behandeling van wetsvoorstellen verder te versterken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Algemeen

“Indien de Kamer in de toekomst toch behoefte heeft aan een commissie met een taak als die waarvoor de algemene commissies ooit bedoeld zijn (onderwerpen die van groot belang zijn voor de uitoefening van de taken van de Kamer of die vrijwel alle ministeries aangaan), kan hierin worden voorzien met de instelling van een ‘tijdelijke commissie’.”

“Ook wordt voorgesteld de commissiesoort ‘themacommissie’ te laten vervallen. Deze commissiesoort is in 2003 in het Reglement opgenomen voor onderwerpen van groot maatschappelijk belang die niet specifiek één ministerie aangaan.⁷⁹ In de praktijk is dit type commissie niet goed uit de verf gekomen, en is er zelden een themacommissie ingesteld.⁸⁰ Indien behoefte bestaat aan een commissie die zich met een specifiek thema bezig houdt, kan hierin tevens met een tijdelijke commissie worden voorzien. Die commissiesoort biedt daarvoor voldoende ruimte. Zie daarvoor artikel 7.3.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 18, en bevat de regeling voor de instelling van tijdelijke commissies.

Tijdelijke commissies worden doorgaans ingesteld voor het verrichten van parlementair onderzoek (zie daarover de toelichting bij artikel 12.10), of ter voorbereiding van de werkzaamheden van een enquêtecommissie. Een tijdelijke commissie dient daarbij op dit moment uiteindelijk altijd te rapporteren over een in haar instellingsbesluit genoemd onderwerp. In het voorgestelde artikel bestaat tevens de mogelijkheid voor bepaalde tijd een tijdelijke commissie in te stellen voor een ander onderwerp, waarover niet per sé hoeft te worden gerapporteerd. Deze wijziging houdt verband met het vervallen van de algemene commissies en themacommissies, en biedt de Kamer de mogelijkheid om tijdelijke commissies in te richten die zich bijvoorbeeld met een bepaald thema of een algemeen onderwerp bezighouden, zonder een concrete verslagtaak. Daarbij dient het instellingsbesluit dan een duidelijke beschrijving van het onderwerp van de tijdelijke commissie te bevatten (zie “waarvoor de de commissie anders wordt ingesteld” in het voorgestelde eerste lid, onder a), waarbij natuurlijk dient te worden gewaakt voor een zorgvuldige afbakening ten opzichte van de overige commissies. Zie over het vervallen van de algemene commissies en themacommissies verder ook paragraaf 2.2 van het algemeen deel van de toelichting.

⁷⁸ Zie bijvoorbeeld de wetenschappelijke factsheets die de commissie Europese Zaken liet opstellen ten behoeve van de behandeling van het wetsvoorstel [Verzamelwet Brexit](#) (documentnummers [2018D57973](#) en [2018D58749](#)) en de voorlichtingsaanvraag van de commissie Binnenlandse Zaken inzake het voorstel Rijkswet Koninkrijksgeschillen, Kamerstukken [35099 \(R2114\), nr. 10](#).

⁷⁹ Zie Kamerstukken [28822](#).

⁸⁰ In 2003 twee, voor ‘Ouderenbeleid’ en ‘Technologiebeleid’, in 2010 één voor ‘Dierhouderij’.

De bepaling is voor het overige ongewijzigd gebleven. Op grond van de bepaling kan overigens bij geschillen over het lidmaatschap van een Kamerlid een tijdelijke commissie worden ingesteld die dit onderzoekt (zie daarover artikel 2.2, derde lid). Hetzelfde geldt voor een commissie van onderzoek als bedoeld in [artikel 9 van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen](#), waarbij de in te stellen tijdelijke commissie op basis van die wet dan bijzondere bevoegdheden zal kunnen uitoefenen. Gelet op het zeldzame karakter van die commissiesoort met een tijdelijk karakter is hiervoor verder geen afzonderlijke voorziening opgenomen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De werkgroep onderschrijft het belang om een commissie met een ministerie-overstijgend thema te kunnen instellen. Zij wijst er in dat kader op dat daartoe binnen het voorgestelde artikel 7.3 de instellingsmogelijkheid voor tijdelijke commissie is verbreed. De instellingsduur van een dergelijke tijdelijke commissie hoeft daarbij ook niet beperkt te zijn tot een Kamerzitting, wat bij algemene commissies en themacommissies op dit moment nog wel het geval is (zie de huidige artikelen 17, tweede lid, en 17a, tweede lid). Indien (al dan niet na instelling van een tijdelijke commissie) blijkt dat de Kamer behoefte heeft aan een meer permanente verankering in haar organisatie, bestaat natuurlijk ook de mogelijkheid om de betrokken commissie van een uitdrukkelijke basis in het Reglement te voorzien, wat eerder bij de voormalige algemene commissie voor Europese Zaken heeft plaatsgevonden.”

“De werkgroep onderschrijft dat een tijdelijke commissie inderdaad een concrete verslagtaak moet kunnen hebben. Binnen het voorstel blijft dit ook het uitgangspunt. Dit blijkt uit artikel 7.3, tweede lid, onder a, uit de (ongewijzigde) woorden “een nauwkeurige omschrijving van het onderwerp waarover de commissie aan de Kamer dient te rapporteren”.

“De leden van de SGP-fractie vragen zich naar aanleiding van het instellen van vaste commissies en tijdelijke commissies af wat er precies zou moeten gebeuren als de Kamer zou besluiten tot de instelling van een commissie met vergelijkbare bevoegdheden als de gewone vaste Kamercommissies, die niet het gehele taakveld van een bewindspersoon betreffen. Een concreet voorbeeld zou de jeugdzorg kunnen zijn. Zou er volgens de werkgroep in dat geval een tijdelijke commissie jeugdzorg dienen te zijn? Hoe verhoudt zich dat tot een ‘vaste commissie voor een bepaalde duur’?”

De werkgroep merkt hierover op dat voor een dergelijke commissie (dus bijv. op het gebied van jeugdzorg) een tijdelijke commissie kan worden ingesteld. De instellingstermijn daarvan is niet noodzakelijkerwijs beperkt tot een zitting (zie artikel 7.3, tweede lid, onder b). Verder is van belang dat wetsvoorstellen op grond van het voorgestelde artikel 9.1, eerste lid, niet in handen van een tijdelijke commissie kunnen worden gesteld.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een voorstel tot instelling van een tijdelijke commissie de brief van het Presidium over instelling van een tijdelijke commissie grondrechten en constitutionele toetsing onder [Kamerstukken 36642 nr. 1](#). De betrokken tijdelijke commissie is op 5 november 2024 ingesteld.

Artikel 7.3 Enquêtecommissies

De Kamer kan een enquêtecommissie instellen voor het uitvoeren van een parlementaire enquête.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 141, en eerder vervallen hoofdstuk XII)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (artikel 7.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.4 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd vastgesteld, en vernummerd tot artikel 7.3.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 141, en betreft de instelling van enquêtecommissies, die op grond van de [Wet op de parlementaire enquête 2008](#) bijzondere bevoegdheden hebben (bijvoorbeeld het onder ede horen van getuigen). Het artikel wordt hier opgenomen om in het commissiehoofdstuk een volledig beeld van de commissiesoorten te geven. In de formulering is aangesloten bij die voor tijdelijke commissies. De bepaling ondergaat verder geen inhoudelijke wijziging. Zie over de uitvoering van parlementaire enquêtes verder artikel 12.9.”

V. Overig

-

Artikel 7.4 Commissie voor de Rijksuitgaven

1. Er is een commissie voor de Rijksuitgaven.
2. De commissie is belast met:
 - a. het behandelen van aangelegenheden van rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid van de inning en besteding van collectieve middelen;
 - b. het voorlichten, adviseren en ondersteunen van de Kamer en de commissies bij de uitoefening van het budgetrecht en de financiële controle van de regering.
3. De voorlichting, advisering en ondersteuning, bedoeld in het tweede lid, onder b, strekken zich mede uit tot grote projecten als bedoeld in artikel [7.37](#).
4. De Kamer besluit slechts over een voorstel om de Algemene Rekenkamer te verzoeken een onderzoek in te stellen, nadat advies bij de commissie is ingewonnen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 16a, en eerder 21a)⁸¹

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
24160	Vaststelling	instelling commissie voor de Rijksuitgaven
33909	Wijziging	Technische wijzigingen
34624	Vaststelling	Overbrenging taken Rijksuitgaven naar commissie Financiën

Vanaf 35322 (artikel 7.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

In het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) was een artikel 7.2 opgenomen waarin in lijn met het voor de algehele herziening geldende Reglement de vaste commissie voor Financiën werd belast met taken op het gebied van rijksuitgaven. Via het aangenomen amendement Van der Molen/Omtzigt ([nr. 36](#)) is dat voorgestelde artikel vervallen en een artikel 7.4a ingevoegd waarin de taak ten aanzien van rijksuitgaven is toebedeeld aan een daartoe op te richten commissie. Het artikel 7.4a is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.4.

⁸¹ In het voorstel voor de algehele herziening [22590](#) was ook een artikel 21 voor een commissie voor de Rijksuitgaven opgenomen. Dit is bij nota van wijziging (nr. [6](#)) geschrapt.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs (toelichting bij het oorspronkelijk voorgestelde artikel 7.2)

“Dit artikel heeft betrekking op de taken die de vaste commissie voor Financiën verricht voor de controle van de rijksuitgaven. Het artikel correspondeert met het huidige artikel 16a, dat recent is ingevoegd bij de overheveling van de taken van de opgeheven algemene commissie Rijksuitgaven naar de commissie Financiën.⁸² De bepaling is daarbij toen niet redactioneel doorgelicht. Dat heeft nu wel plaatsgevonden, waarbij tevens enige aanpassingen aan de huidige praktijk plaatsvinden. De bepaling blijft verder inhoudelijk ongewijzigd.

Het *eerste lid* bevat de taakbeschrijving ten aanzien van de rijksuitgaven, die op dit moment volgt uit het huidige artikel 16a, eerste lid, eerste en tweede zin.

Daarbij wordt in de nieuwe tekst in de tweede zin, onder a, verduidelijkt dat de commissie zich niet alleen bezighoudt met de rechtmatigheid en doelmatigheid van de besteding van collectieve middelen, maar tevens met vraagstukken van “doeltreffendheid” (de vraag of beoogde effecten kunnen worden bereikt), en met de “inning” van collectieve middelen. Dit sluit aan bij de praktijk.

Onderdeel b ziet op de voorlichting, advisering en ondersteuning door de commissie van andere commissies en van de Kamer bij de uitoefening van het budgetrecht en de financiële controle. Daarbij wordt in de tekst verduidelijkt dat “financiële controle” betrekking heeft op de regering. De voorlichting, advisering en ondersteuning kan zowel plaatsvinden bij concrete begrotingsstukken, als in het kader van langlopende trajecten als het verbeteren van (het gebruik van) verantwoordingsinformatie, en van het verslaggevingsstelsel bij de begrotingen. Het *tweede lid* correspondeert met het huidige artikel 16a, eerste lid, derde zin, en verduidelijkt dat de in het eerste lid, onder b, genoemde voorlichting, advisering en ondersteuning zich mede uitstrekt over grote projecten als bedoeld in artikel 7.38.

Aangezien reeds duidelijk uit de aard van de bevoegdheid (“voorlichting, advisering of ondersteuning bij de uitoefening van het budgetrecht en de financiële controle van de regering”) voortvloeit dat deze betrekking heeft op “begrotingsstukken” en “de budgettaire en comptabele aspecten van beleidsvoornemens en -beslissingen van de regering”, komt dit niet langer uitdrukkelijk in de bepaling naar voren.

Het *derde lid* correspondeert met het huidige artikel 16a, tweede lid, en heeft betrekking op de mogelijkheid van de Kamer om de Algemene Rekenkamer te verzoeken een onderzoek in te stellen, die volgt uit [artikel 7.23 van de Comptabiliteitswet 2016](#). De bepaling is inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *vierde lid* correspondeert met het huidige artikel 16a, derde lid, en is niet gewijzigd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

⁸² Zie Kamerstukken [34624](#).

“Tot slot wijst de werkgroep erop dat het door de Kamer krachtens [artikel 7.23 van de Comptabiliteitswet 2016](#) doen van een verzoek bij de Algemene Rekenkamer een verzoek om onderzoek betreft, en dat de Kamer over een dergelijk verzoek beslist onder toepassing van het voorgestelde artikel 7.2, derde lid, (thans artikel 16a, tweede lid) van het Reglement.”

[Kamerstukken 35322 nr. 36](#) (*amendement Van der Molen/Omtzigt*)

“ Met dit amendement wordt de commissie voor de Rijksuitgaven opnieuw ingesteld. De commissie voor de Rijksuitgaven gaat over rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid van inning en besteding van collectieve middelen. De commissie heeft ook als taak voorlichting, advisering en ondersteuning van de Kamer en de commissies bij de uitoefening van het budgetrecht en de financiële controle van de regering. In september 2015 werden de taken van de commissie voor de Rijksuitgaven bij wijze van experiment overgedragen aan de vaste commissie voor Financiën. De verwachting van de commissies was dat door de overdracht de uitvoering van Rijksuitgaven-taken meer aandacht zou krijgen. Uit een evaluatie in de zomer van 2016 bleek, dat er in het vergaderjaar 2015–2016 inderdaad meer aandacht was geweest voor Rijksuitgavenonderwerpen. Daarbij werden wel enkele kanttekeningen geplaatst en suggesties gedaan om de aandacht voor Rijksuitgavenonderwerpen in de Kamer verder te vergroten en de Rijksuitgavenactiviteiten in de commissie Financiën te borgen. Onder meer uit het rapport van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag blijkt, dat meer aandacht voor de controlerende taak van de Kamer noodzakelijk is. Daarom wordt opnieuw een afzonderlijke commissie voor de Rijksuitgaven ingesteld. De formulering van het artikel sluit zoveel mogelijk aan bij de tekst van artikel 7.2, waarin de controle op de rijksuitgaven is belegd bij de vaste commissie voor Financiën. Daarmee is de met dit amendement voorgestelde bepaling inhoudelijk gelijk aan het eerdere artikel 21a over de commissie voor de Rijksuitgaven, met enkele technische verbeteringen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening):

Dan hebben we het amendement op stuk nr. 36 van de heren Van der Molen en Omtzigt over het doen herleven van de commissie voor de Rijksuitgaven. Er is een amendement ingediend om de commissie voor de Rijksuitgaven te herintroduceren. Wij wijzen erop dat de Kamer eind 2016, na een experiment en een uitgebreide evaluatie, heeft besloten tot overheveling van de taken van de vroegere commissie voor de Rijksuitgaven naar de vaste commissie voor Financiën. Dat was onder andere om de aandacht voor de onderwerpen met betrekking tot rijksuitgaven te vergroten, mede uit het oogpunt van efficiency. Daarover heeft het Presidium ook een uitgebreide brief aan de Kamer geschreven. Dat is de brief met stuknummer 12 (31597), die gaat over experimenten en evaluatie. Ik noem voorts Kamerstuk 34624, waarin een wijziging van het Reglement van Orde door de Kamer wordt voorgesteld. Tegen deze achtergrond hebben wij geen voorstel gedaan om dit terug te draaien en ontraden we dit amendement.

De heer Van der Molen (CDA):

Dat is op zich opvallend, omdat tot nu heel veel amendementen zonder expliciet advies aan ons werden overgedragen, omdat de Kamer er heel verschillend tegenaan kan kijken. Dus ik zou toch wel even op dat "ontraden" in willen gaan. Dat deze amendementen iets later zijn ingediend dan rond de eerste termijn waarin we hierover hebben gesproken, heeft ook alles te maken met het feit dat de Kamer in de spiegel heeft gekeken, deels, naar aanleiding van het rapport-Van Dam over de toeslagenaffaire. Daarin is ook vastgesteld dat deze Kamer faalt als het gaat om het ordentelijk met elkaar doorakkeren van wetgeving die impact heeft op de levens van mensen maar ook op de uitvoering van de wetgeving die de Kamer aanneemt. Er zijn twee voorstellen. Er is het voorstel voor de artikelsgewijze behandeling, waarvan het CDA vindt dat aan Kamerleden kenbaar gemaakt moet worden dat die kan plaatsvinden om wetgeving goed te screenen. Maar zeker het voorstel met betrekking tot de commissie voor de Rijksuitgaven zit wat ons betreft in het verlengde van die adviezen. Ik zou dus heel graag van de heer Van der Staaij een reflectie willen horen op de vraag of de Kamer voldoende werk maakt van het volgen van de uitvoering. Hij zei: ja, goed; we doen het niet meer. Dat is nou precies wat het rapport- Van Dam zegt: we doen het te weinig. Hoe kijkt de heer Van der Staaij daartegenaan?

De heer Van der Molen (CDA):

Allereerst: waarom een wat scherper dictum hier? Dat was voor mij ingegeven door het feit dat vrij kortgeleden, nog maar enkele jaren geleden, er na een zorgvuldig traject is besloten om er juist mee te stoppen. Dan komt het wat over als jobbeleid om het nu alsnog te doen. Maar ik heb goed geluisterd naar de heer Van der Molen. Hij zegt: de Kamer moet wel blijven leren, ook van wat er fout gaat. Hij vraagt of instrumenten die eerder in onbruik zijn geraakt, niet opnieuw op tafel moeten komen. Tegen die achtergrond ben ik namens de werkgroep bereid om het oordeel bij te stellen in: we laten de appreciatie hiervan aan de Kamer zelf. Ja, er moet toch ook wat beweging in een debat zitten! We moeten de goede argumenten ook honoreren. Een zeldzaam moment!"

De heer Van der Molen (CDA):

Het is echt een breed geleefde wens in de Kamer om zo'n commissie digitale zaken in te stellen, dus het lijkt mij namens een aantal andere Kamerleden goed om van dit moment gebruik te maken.

Hetzelfde geldt voor de herinrichting van de commissie voor de Rijksuitgaven. Op deze plek is een heel indringend debat geweest over welke fouten de Kamer heeft gemaakt in het ordentelijk beoordelen van wetten en ordentelijk bekijken hoe de uitvoering ervan gaat. Wat hadden we in het geval van de toeslagen gewild dat we daar verder op door hadden geakkerd. Samen met collega Omtzigt doe ik nadrukkelijk het voorstel om die commissie voor de Rijksuitgaven opnieuw in te stellen, ook om te laten zien dat wij lessen hebben getrokken uit wat er van onze kant is fout gegaan. Hetzelfde geldt voor die artikelsgewijze behandeling die mogelijk is. Het moet kenbaar zijn. Kamerleden moeten weten dat dat kan.

V. Overig

-

Artikel 7.5 Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten

1. Er is een commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.
2. In afwijking van artikel [7.11](#), eerste, tweede en vijfde lid, zijn lid van deze commissie de voorzitters van de fracties, bedoeld in artikel [5.1](#), eerste lid. Indien in de Kamer meer dan vijf van deze fracties zitting hebben, zijn lid de voorzitters van de vijf grootste van deze fracties. De Kamer kan op voordracht van de commissie besluiten dat voor de duur van een zitting ten hoogste twee andere voorzitters van fracties ook lid zijn van de commissie.
3. Indien een voorzitter van een fractie op diens verzoek is ontheven van het lidmaatschap van de commissie, is in afwijking van [7.11](#), vierde lid, de Kamer op voordracht van de commissie bevoegd te besluiten of in plaats van de voorzitter van die fractie een andere voorzitter van een fractie voor de verdere duur van de zitting lid is van de commissie.
4. Indien een lid van de commissie tijdelijk tevens minister is, wordt dit lid gedurende die periode vervangen door een lid dat zijn fractie daartoe voor de duur van die periode uit haar midden aanwijst. Indien alle leden van de fractie tijdelijk tevens minister zijn, is gedurende die periode geen van hen lid van de commissie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 22)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30619	Wijziging	Lidmaatschap CIVD
34567	Wijziging	onder meer lidmaatschap CIVD
34727	Wijziging	Lidmaatschap CIVD

Vanaf 35322 (artikel 7.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Via het aangenomen amendement Dijkhoff c.s. over ontheffing van het lidmaatschap van de CIVD ([nr. 28](#)) is er een lid 2a ingevoegd. In verband hiermee zijn bij de vaststelling de artikelliden vernummerd.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 22, en bevat een regeling voor de samenstelling van de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. De recent gewijzigde bepaling ondergaat daarbij geen inhoudelijke wijzigingen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 28](#) (*toelichting aangenomen amendement Dijkhoff c.s.*)

“Ingevolge het voorgestelde artikel 7.5, derde lid (en het huidige artikel 22, derde lid), van het Reglement, zijn de voorzitters van de vijf grootste fracties automatisch lid van de CIVD.⁸³ Daarbij biedt het artikel geen regeling voor het kunnen doen van afstand van dit lidmaatschap. Weliswaar bestaat daarvoor een algemene regeling voor commissies,⁸⁴ maar deze biedt geen uitkomst omdat artikel 7.5 uitgaat van het (automatische) lidmaatschap van de betrokken fractievoorzitters. Zonder nadere regeling kan er dus ook niet door anderen in het lidmaatschap worden voorzien als een CIVD-lid afstand wil doen van het lidmaatschap. De indieners achten dit onwenselijk. Zij stellen daarom voor in het artikel te expliciteren dat een fractievoorzitter de mogelijkheid heeft op zijn verzoek van het CIVD-lidmaatschap te worden ontheven,⁸⁵ en dat in dat geval de Kamer op voordracht van de commissie kan besluiten een andere fractievoorzitter aan te wijzen die de ‘lege stoel’ voor de resterende duur van een zitting zal opvullen. Hiermee kan worden voorkomen dat de CIVD feitelijk minder leden heeft dan op papier.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Het lid Dijkhoff heeft een amendement ingediend voor een regeling over het terugtreden en vervangen van leden van de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. Wij begrijpen de wens van de CIVD om een regeling te treffen voor het kunnen terugtreden van leden en als gevolg daarvan het kunnen invullen van de opengevallen plaats.”

V. Overig

-

⁸³ Eventueel aangevuld met ten hoogste twee andere fractievoorzitters. Zie het huidige artikel 22, tweede lid, derde volzin, en het voorgestelde artikel 7.5, tweede lid, derde volzin.

⁸⁴ Zie het voorgestelde artikel 7.12, derde en vierde lid, van het Reglement.

⁸⁵ De ontheffing kan daarbij overeenkomstig artikel 7.12, derde lid, door de Voorzitter worden verleend. Tijdens een demissionaire periode kan ook afstand worden gedaan door een lid dat diens fractievoorzitter die tevens minister of staatssecretaris is tijdelijk vervangt (zie daarover het voorgestelde artikel 7.5, derde lid).

Artikel 7.6 Commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven

1. Er is een commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven.
2. De commissie brengt de Kamer schriftelijk of mondeling verslag uit over het verloop van de verkiezingen, de vaststelling van de verkiezingsuitslag, en de toelating van de leden.
3. De taak, bedoeld in het tweede lid, strekt zich uit over de verkiezing en toelating van de leden van de Tweede Kamer, en van de in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 19)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 7.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 19, en ziet op de commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven. De bepaling heeft een redactionele aanpassing ondergaan, maar blijft inhoudelijk ongewijzigd.

Het *eerste lid* betreft de instelling van de commissie voor het onderzoek van de Geloofsbrieven en is ongewijzigd gebleven.

Het *tweede lid* bepaalt waarover de commissie verslag uitbrengt aan de Kamer. Daarbij wordt in de nieuwe tekst niet meer gesproken dat de commissie “zo nodig” verslag uitbrengt over het verloop van de verkiezingen en de verkiezingsuitslag, omdat dit altijd plaatsvindt. Verder heeft in het lid een herordening plaatsgevonden om aan te sluiten bij de chronologische volgorde van de verkiezingen (verkiezingsverloop, uitslag, toelating leden).

In het *derde lid* wordt in de nieuwe tekst uitdrukkelijk vermeld dat de taak van de commissie zich zowel uitstrekt over de verkiezing van de Tweede Kamerleden als de in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement. Zie daarover ook de toelichtingen bij de artikelen 2.1 en 13.1.”

V. Overig

-

Artikel 7.7 Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven

1. Er is een commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven.
2. De commissie brengt aan de Kamer verslag uit over verzoekschriften en burgerinitiatieven. Zij brengt tevens verslag uit over onderzoeksrapporten van de Nationale ombudsman, indien daartoe aanleiding is.
3. De commissie toetst of een verzoekschrift of burgerinitiatief voldoet aan de daaraan gestelde vereisten.
4. Elk verslag over een verzoekschrift of een burgerinitiatief bevat een duidelijke conclusie of een behandelingsvoorstel.
5. De commissie kan een andere commissie verzoeken haar van advies te dienen of namens haar een onderzoek in te stellen en daarover aan haar verslag uit te brengen, voordat zij zelf aan de Kamer verslag uitbrengt.
6. De commissie kan mondeling of schriftelijk in overleg treden met de Nationale ombudsman.
7. De commissie kan slechts besluiten nemen indien meer dan de helft van haar leden of plaatsvervangende leden aanwezig zijn.
8. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, wordt de werkwijze van de commissie nader geregeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 20 en 36, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30140	Wijziging	Invoering burgerinitiatief
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 7.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 20, en heeft betrekking op de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven. De bepaling heeft een redactionele aanpassing ondergaan, maar blijft inhoudelijk ongewijzigd.

Het *eerste lid* betreft de instelling van de commissie.

Het *tweede lid* bevat de verslagtaak van de commissie. De bepaling is daarbij aangepast naar de huidige praktijk waarin verzoekschriften en burgerinitiatieven zonder inhandenstelling aan de commissie worden doorgeleid.

Het *derde lid* bevat de toetsingsplicht voor de commissie. Daarbij is in de tekst verduidelijkt dat er niet slechts een toetsingsplicht geldt ten opzichte van burgerinitiatieven maar ook ten aanzien van verzoekschriften. Daarbij wordt getoetst aan ontvankelijkheidscriteria en vormvereisten, bedoeld in de artikelen 14.1 en 14.2.

Het *vierde lid* verplicht de commissie om een duidelijke conclusie of behandelingsvoorstel in haar verslagen op te nemen.

Het *vijfde lid* bevat de bevoegdheid voor de commissie om andere commissies te verzoeken haar van advies te dienen of een onderzoek in te stellen. Doorgaans zal het verzoek daarbij worden gedaan aan een vaste commissie, maar het kan ook om een andere commissie gaan.

Het *zesde lid* bevat de bevoegdheid om in overleg te treden met de Nationale ombudsman.

Daarbij wordt niet langer genoemd dat de commissie ook bevoegd is in overleg te treden met de regering, aangezien alle commissies dit kunnen op basis van artikel 7.26, onder b en c.

Het *zevende lid* bevat de bepaling rondom het vereiste quorum voor de commissie om te kunnen besluiten, die op dit moment volgt uit het huidige artikel 36, derde lid. De bepaling is in artikel 7.7 opgenomen omdat deze slechts op deze specifieke commissie betrekking heeft.

Het *achtste lid* bevat de grondslag voor het in een afzonderlijke regeling vaststellen van nadere regels ten aanzien van de werkwijze van de commissie. Hiervoor is reeds het Reglement voor de commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven vastgesteld.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven (CVB) heeft in haar rapport ‘Burgersignalen structureel opvangen en beter benutten’ toegelicht dat het doel van haar inspanningen is om Kamerbreed burgersignalen uit brieven, e-mails en verzoekschriften

structureler op te vangen en beter te benutten. De politieke behandeling van de brieven blijft bij de vakcommissies waar de brieven geagendeerd staan. Door een stimulerende en coördinerende rol aan te nemen wil de CVB zorgdragen voor de opvolging van de volgende aanbevelingen waar het andere Kamercommissies aangaat:

De CVB werkt aan het vergroten van haar bekendheid binnen de Kamer, zodat zij haar horizontale rol beter kan uitvoeren (onbekend maakt onbemind),

De CVB zorgt ervoor dat de online-informatie over burgerinitiatieven en verzoekschriften beter en begrijpelijker wordt voor burgers,

Aanbeveling aan andere commissies: indeling van de brievenlijst op de procedurevergadering zo vormgeven dat brieven van burgers beter herkenbaar zijn voor de leden,

De CVB ontwikkelt een informatieproduct ten behoeve van alle commissies om overzicht te bieden in burgerbrieven die zijn ontvangen over een specifiek thema ('thematische burgerbrievenbundel'),

De CVB verzoekt alle vaste Kamercommissies periodiek om informatie aan te leveren over ontvangen burgersignalen,

De CVB organiseert een 'signalenoverleg' met externe organisaties (zoals de Nationale ombudsman) uit om uit te wisselen welke signalen en trends wij en zij zien."

"Wanneer de commissie beter vindbaar en zichtbaar is, dan is het voor leden, fractiemedewerker en ambtenaren vaker mogelijk om door te verwijzen naar de commissie. Het is dan duidelijker waar de commissie voor staat en welke verzoekschriften de commissie mogelijk kan behandelen (gelet op de ontvankelijkheidscriteria). De commissiepagina op de Tweede Kamerwebsite is daarom inmiddels aangepast en aangevuld met meer begrijpelijke (visuele) informatie over verzoekschriften en burgerinitiatieven."

Artikel 7.8 Commissie voor de Werkwijze

1. Er is een commissie voor de Werkwijze.
2. De commissie adviseert de Kamer desgevraagd of uit eigen beweging over de werkwijze van de Kamer en over dit Reglement.
3. De commissie brengt aan de Kamer verslag uit over de daartoe aan haar doorgeleide voorstellen tot wijziging van dit Reglement.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 21)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 7.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 21, en heeft betrekking op de commissie voor de Werkwijze.

Het *eerste* (instelling commissie) en *tweede* lid (bevoegdheid adviseren Kamer) stemmen daarbij overeen met de inhoud van het huidige artikel 21.

In het *derde* lid wordt de Commissie voor de Werkwijze belast met het uitbrengen van verslag over de daartoe aan haar doorgeleide voorstellen tot wijziging van het Reglement. Hiermee wordt het uitgangspunt verduidelijkt dat het onderzoek van deze voorstellen in beginsel bij deze in de werkwijze gespecialiseerde commissie ligt, als ze niet van haarzelf afkomstig zijn. Zie over de wijzigingsprocedure voor het Reglement ook artikel 16.1.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“De werkgroep “[Versterking functies Tweede Kamer](#)” onder voorzitterschap van het lid Van der Staaij heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het verbeteren van de wetgevende, controlerende en vertegenwoordigende taak van de Kamer. Voor het Presidium blijft het versterken van de werkwijze van de Tweede Kamer een voortdurend aandachtspunt. Het Presidium is voornemens, na ontvangst van de eindrapportage van de werkgroep in het voorjaar van 2023, de uitwerking van de aanbevelingen te blijven monitoren door de aanbevelingen van de werkgroep een vast onderwerp van gesprek te laten zijn in de Commissie voor de Werkwijze en in het overleg van de Voorzitter met de commissievoorzitters. Daarnaast vraagt de realisatie van de doelen uiteraard ook een actieve participatie van alle Kamerleden.”

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De commissie voor de Werkwijze heeft de bevoegdheden die artikel [7.25](#) van het Reglement van Orde in algemene zin toekent aan commissies. Besluitvorming in deze commissie vindt plaats conform artikel [7.20](#) van het Reglement van Orde. Over voorstellen tot wijziging van het Reglement van Orde dient de Kamer te stemmen.”

“De commissie voor de Werkwijze verhoudt zich op dezelfde wijze tot de Kamer en het Presidium als andere commissies. De Voorzitter en de ondervoorzitters vormen samen het Presidium van de Tweede Kamer. In artikel [3.6](#) van het Reglement van Orde staat de samenstelling van het Presidium beschreven. Het Presidium spreekt regelmatig over de werkwijze en procedures in de Tweede Kamer. Daar zit een zekere overlap met de werkzaamheden van de commissie voor de Werkwijze, die zich ook richt op de werkwijze van de Tweede Kamer. Het Presidium kan voorstellen doorgeleiden naar de commissie voor de Werkwijze voor verdere bespreking en uitwerking. Het Presidium is zich bewust van de signalen over onduidelijkheid en zal in de toekomst in den brede gaan kijken naar de governance.”

Artikel 7.9 Commissies van advies

Het Presidium kan ten behoeve van zijn werkzaamheden commissies van advies instellen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 9, vierde lid en 22a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling (9)	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen
30620	Vaststelling (22a)	Afzonderlijk artikel commissies van advies

Vanaf 35322 (artikel 7.9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 22a, en bevat de bevoegdheid voor het Presidium om commissies van advies ten behoeve van zijn werkwijze in te stellen. De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd.”

V. Overig

Zie voor voorbeelden van commissies van advies als bedoeld in het artikel de [Bouwbegeleidingscommissie](#) en de [Kunstcommissie](#).

Artikel 7.10 Gemengde commissie van beroep voor de Dienst Verslag en Redactie

1. In de door beide Kamers der Staten-Generaal vast te stellen regeling, bedoeld in artikel [15.11](#), wordt een gemengde commissie van beroep voor de Dienst Verslag en Redactie ingesteld.

2. De gemengde commissie is bevoegd om in de door de Dienst opgestelde woordelijke verslagen wijzigingen aan te brengen of ongedaan te maken.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 24)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29489	Wijziging	Instellen gemengde commissie en naamgeving DVR
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 7.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.11 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.10.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is het [Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 24, tweede lid, en heeft betrekking op de huidige gemengde Commissie van beroep voor de Dienst Verslag en Redactie. Deze gemengde commissie van beroep is ingesteld via het tussen de beide Kamers gedeelde Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie, en bestaat uit de Voorzitters van beide Kamers. Aangezien artikel 7.11 is opgenomen in hoofdstuk 7, waarin de commissies centraal staan, wordt de (ambtelijke) Dienst Verslag en Redactie niet langer in de bepaling vooropgesteld (zie daarvoor artikel 15.10), maar de betrokken gemengde commissie. Het *eerste lid* (grondslag instelling commissie) en *tweede lid* (bevoegdheden) stemmen verder inhoudelijk overeen met de huidige bepaling.”

V. Overig

-

Artikel 7.10a Bezwaaradviescommissie

Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, wordt een adviescommissie als bedoeld in [artikel 7:13 van de Algemene wet bestuursrecht](#) ingesteld ten behoeve van de beslissingen op bezwaar, bedoeld in de artikelen [3.2](#), onder e, en [6.2](#), tweede lid, onder d. In de regeling worden nadere regels gegeven over de adviescommissie, waaronder over de organisatie, werkwijze en het lidmaatschap van de adviescommissie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
36058	Vaststelling	Onder meer Wet open overheid

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 36058](#)

Het artikel is ingevoegd via dit voorstel.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling bezwaaradviescommissie Tweede Kamer](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 36058

[Kamerstukken 36058 nr. 2 \(toelichting voorstel\)](#)

Algemeen

“Met ingang van 1 mei 2022 treedt de [Wet open overheid](#) (Woo) in werking. Deze wet wordt in tegenstelling tot de huidige [Wet openbaarheid van bestuur](#), ook van toepassing op de Tweede Kamer, die in de wet is gelijkgesteld met een bestuursorgaan. Eerder is ook de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) (Who) in werking getreden. Deze is eveneens op de Kamer van toepassing, waarbij de Kamer eveneens is gelijkgesteld met een bestuursorgaan. De Kamer wordt hierdoor onder andere verplicht te besluiten over verzoeken op grond van deze wetten (rondom het openbaar maken van informatie onderscheidenlijk het hergebruik van overheidsinformatie). Het besluit is daarbij te typeren als een besluit als bedoeld in de

[Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb), en is vatbaar voor bezwaar en beroep. Dit is normaliter niet het geval, aangezien de Kamer in de [Awb](#) niet als bestuursorgaan wordt aangemerkt. Er bestaat derhalve een noodzaak om op korte termijn een regeling te treffen ten behoeve van te nemen besluiten op grond van de [Woo](#) en de [Who](#). Dit voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde strekt daartoe, waarbij tevens regels worden getroffen voor de afhandeling van bezwaar en beroep tegen die besluiten.

De commissie heeft het voorstel daarbij uitgewerkt en ingediend op verzoek van het Presidium”

“Daarnaast heeft zij in het voorstel een grondslag opgenomen voor een bij afzonderlijke regeling in te stellen bezwaaradviescommissie, wat haar eveneens is verzocht.”

Artikelsgewijs

“In dit onderdeel wordt aan het slot van paragraaf 7.1 (Soorten commissies) een artikel toegevoegd rondom een adviescommissie als bedoeld in [artikel 7:13 van de Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb) ten behoeve van beslissingen op bezwaar. De adviestaak van de adviescommissie zal daarbij gericht zijn op het adviseren over de namens de Kamer door de Voorzitter of Griffier te nemen beslissingen op bezwaar tegen besluiten over verzoeken op grond van de [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) en de [Wet open overheid](#) (zie daarover de toelichting bij de onderdelen A en B).

De instelling van de adviescommissie vindt plaats via een afzonderlijke regeling van de Kamer. Daarin zullen nadere regels worden gegeven over de adviescommissie, waaronder een regeling van haar lidmaatschap, organisatie en werkwijze. Daarbij is voorzien dat de adviescommissie zal bestaan uit personen die verder niet zijn verbonden aan de Kamerorganisatie (dus geen Kamerleden), wat voor de voorzitter van een bezwaaradviescommissie overigens ook wettelijk is vereist op grond van [artikel 7:13, eerste lid, onder b, van de Awb.](#)”

[Kamerstukken 36058 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat een van de voorstellen betrekking heeft op een in te stellen adviescommissie ten behoeve van beslissingen op bezwaar. Daarvoor wordt een grondslag in het reglement opgenomen. De instelling van de adviescommissie vindt plaats via een afzonderlijke regeling van de Kamer. De [Wet open overheid](#) treedt op 1 mei 2022 in werking. Waarom is niet tegelijk met dit voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde, aan de Kamer een voorstel voor een afzonderlijke regeling voorgelegd? Zou deze commissie niet per 1 mei 2022 moeten zijn ingesteld, gelet op de inwerkingtreding van de [Wet open overheid](#) en de onderhavige wijziging? Graag krijgen deze leden een reactie van de commissie voor de Werkwijze.

De regeling van bezwaaradviescommissie hoeft per 1 mei 2022 nog niet gereed te zijn. Dit komt omdat er eerst besluiten genomen dienen te worden op Woo-verzoeken. Daarom is er ruimte om die regeling later vast te stellen dan het inregelen van de bevoegdheden. Daarbij wordt dus eerst via dit voorstel een grondslag geboden voor de separate regeling.

De leden van de D66-fractie hebben nog enkele vragen over de nog samen te stellen adviescommissie. Deze leden begrijpen dat huidige Kamerleden hierin geen plaats kunnen nemen en vragen zich af wie er wel in deze adviescommissie plaats zouden moeten nemen

volgens de commissie voor de Werkwijze. Het zou wenselijk zijn als dat aan de ene kant wel personen zijn die wel ervaring hebben met de werkwijze van de Kamer, maar tegelijkertijd ver genoeg af staan van het politieke proces om onpartijdig advies te kunnen leveren. Of denkt de commissie hier anders over? Zou de commissie voor de Werkwijze bijvoorbeeld een adviescommissie van juristen gespecialiseerd in informatierecht beter vinden? Zou de commissie oud-Kamerleden in deze commissie willen hebben? Hoe lang na hun uittreden uit de Kamer zouden zij dan in deze commissie mogen? En zo ja, hoe wordt hun onafhankelijkheid dan geborgd? De leden van de SP-fractie vragen naar de uitvoering van dit voorstel. Deze leden lezen dat er een adviescommissie wordt ingesteld waarin geen Kamerleden plaatsnemen. Zij vragen naar een uitgebreidere motivering daarvan. In hoeverre brengt dit kwetsbaarheden met zich mee omdat er een verschil is tussen organisatiebesluiten en het politiek inhoudelijke werk? Kan dit nader gemotiveerd worden?

Voor de behandeling van bezwaarprocedures is het van belang om over commissieleden te beschikken die (juridisch) gespecialiseerd zijn in de Wob/[Woo](#) en verder onafhankelijk kunnen acteren. In dat licht voorziet de commissie dat alleen het werkzaam zijn voor een fractie of groep of voor de ambtelijke organisatie dan wel het actieve Kamerlidmaatschap onverenigbaar zal zijn met het lidmaatschap van de bezwaaradviescommissie.⁸⁶ Er zal worden gezocht naar de beste leden voor deze commissie aan de hand van deze criteria. Gezien de te verwachten criteria brengt dit met zich mee dat de leden alleen extern kunnen worden gezocht. Er wordt in reactie op de vraag van de leden van de SP-fractie ook op gewezen dat deze commissie enkel advies geeft: de Kamer zal zelf een beslissing op bezwaar moeten nemen en kan daarbij gemotiveerd afwijken van het advies van de commissie. De betreffende regeling inzake de advisering voor de genoemde commissie zal binnenkort separaat ter behandeling worden aangeboden.”

V. Overig

-

⁸⁶ Voor de voorzitter van de bezwaaradviescommissie is dat overigens ook wettelijk uitgesloten door [artikel 7:13, eerste lid, onder b, Awb](#).

§ 7.2 De samenstelling

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk 7, § 4)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (opschrift § 7.2)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 4 van het huidige hoofdstuk VII, en heeft betrekking op de samenstelling van de commissies. Daarbij zijn subparagrafen aangebracht voor de commissieleden (7.2.1), de commissievoorzitter (7.2.2), en de ondersteuning (7.2.3).”

V. Overig

-

7.2.1 De commissieleden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de leden en plaatsvervangende leden van de commissie.”

V. Overig

-

Artikel 7.11 Commissieleden

1. De Voorzitter bepaalt uit hoeveel leden een commissie bestaat. De Kamer kan anders besluiten.
2. De Voorzitter benoemt in overleg met de fracties en groepen de leden, en voor zover hij dit wenselijk acht, plaatsvervangende leden.
3. De Voorzitter kan een lid of plaatsvervangend lid op diens verzoek ontheffen van het lidmaatschap van een commissie.
4. De Voorzitter voorziet bij het openvallen van de positie van een lid of plaatsvervangend lid van een commissie in overleg met de betrokken fracties en groepen in de vervulling van die positie.
5. De leden en de plaatsvervangende leden van commissies worden bij de aanvang van elke zitting opnieuw benoemd. Totdat deze benoemingen zijn geschied blijven de in de vorige zitting bestaande commissies voortbestaan in hun oude samenstelling.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 25)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (artikel 7.11)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.12 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.11.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 25, en bevat de regeling voor de benoeming van de commissieleden en de plaatsvervangende commissieleden. De bepaling is redactioneel aangepast, maar inhoudelijk niet gewijzigd.

Het *eerste lid* gaat in op de hoeveelheid leden waaruit een commissie bestaat, en is inhoudelijk en tekstueel gelijk gebleven.

Het *tweede lid* gaat in op de benoeming van de (plaatsvervangende) commissieleden door de Voorzitter. Daarbij is in de tekst verduidelijkt dat de Voorzitter de fracties en groepen betreft bij de benoemingen. Het commissielidmaatschap heeft onder andere tot gevolg dat een Kamerlid toegang heeft tot alle vergaderingen van de commissie (zie artikel 7.19, eerste lid) en kan meebeslissen met de commissie (zie artikel 7.21). De plaatsvervangende commissieleden hebben ook toegang tot alle commissievergaderingen (zie artikel 7.19, eerste lid), maar kunnen slechts meebeslissen als het commissielid dat zij vervangen niet beschikbaar is.

Het *derde lid* gaat in op de ontheffing van het (plaatsvervangend) commissielidmaatschap. Daarbij kan de ontheffing op verzoek van het (plaatsvervangend) lid plaatsvinden.

Het *vierde lid* bevat de regeling waarmee de Voorzitter voorziet in de invulling van vacatures, en sluit aan bij de huidige bepaling. Daarbij wordt in lijn met het tweede lid verduidelijkt dat de Voorzitter de betrokken fracties en groepen betreft bij de benoeming van het nieuwe (plaatsvervangende) lid van de commissie.

Het *vijfde lid* bevat de regeling voor de benoeming van leden bij aanvang van een nieuwe zitting, en sluit aan bij de huidige bepaling.

Tot slot is vermeldenswaardig dat voor het lidmaatschap van de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten afwijkende regels zijn vastgesteld. Zie daarvoor artikel 7.5.”

V. Overig

Zie voor een bijzondere regel voor de benoeming en het ontslag van leden van enquêtecommissies door de Kamer [artikel 2 van de Wet op de parlementaire enquête 2008](#).

-

Kamerstukken 36456 (herijking regels afgesplitste Kamerleden)

[Kamerstukken 36456 nr. 1](#) (Geleidende brief)

“Lidmaatschap van vaste commissies

Het commissielidmaatschap wordt in artikel [7.11](#) van het Reglement van Orde geregeld. Daarbij bepaalt de Voorzitter op grond van het eerste lid uit hoeveel leden een commissie bestaat. De Kamer kan anders besluiten. De Voorzitter benoemt op grond van het tweede lid in overleg met de fracties en groepen de leden, en voor zover de Voorzitter dit wenselijk acht, plaatsvervangende leden. Op grond van het vijfde lid dienen de (plaatsvervangende) commissieleden in ieder geval bij de aanvang van elke zitting opnieuw te worden benoemd.

In de praktijk gebeurt de benoeming van de commissieleden op basis van het aantal zetels dat een fractie heeft. Over de verdeelsleutel die daarbij gehanteerd wordt, vindt na de verkiezingen overleg plaats tussen de fractiesecretarissen. Deze kan dus na elke verkiezing wijzigen. De laatste jaren is het wel gebruikelijk dat de verdeelsleutel ervan uitgaat dat alle fracties met een of meer leden vertegenwoordigd zijn in de vaste commissies. Het uitgangspunt is evenwel niet dat de verhouding van fracties in commissies een exacte afspiegeling is van de verhoudingen in de plenaire vergadering. Zo beschikte de grootste fractie voorafgaand aan de verkiezingen van 2023 met 34 Kamerzetels over 7 lidmaatschappen in elke vaste commissie, en de kleinste fractie (1 zetel) over 1 lidmaatschap in elke vaste commissie. Omdat de fractieverdeelsleutel in de praktijk slechts eenmaal, kort na de verkiezingen, wordt vastgesteld, worden commissielidmaatschappen beschouwd als toekomend aan de fracties. Afgesplitste leden raken dientengevolge automatisch hun commissielidmaatschappen kwijt. In de huidige praktijk kunnen zij eventueel wel, na overleg met hun oorspronkelijke fractie, een of enkele plaatsvervangende lidmaatschappen overnemen van de verlaten fractie.

Het kwijtraken van commissielidmaatschappen heeft gevolgen voor de mate waarin afgesplitste leden kunnen deelnemen aan besluitvorming in commissies. Bij procedurevergaderingen in commissies wordt in de praktijk veelal gestreefd naar consensusbesluitvorming: er vinden pas stemmingen plaats wanneer de besluitvorming anders zou stokken. Op dit moment kan een afgesplitst lid de facto in een vaste Kamercommissie niet aan deze besluitvorming deelnemen. Afgesplitste leden hebben in de vaste commissies immers alleen plaatsvervangende lidmaatschappen, geen vaste lidmaatschappen. Verder volgt uit artikel [7.20](#), eerste lid, van het Reglement van Orde dat het stemrecht in commissies is voorbehouden aan een vast lid van de commissie of een plaatsvervangend lid voor zover deze de bevoegdheden uitoefent van een niet beschikbaar vast lid van zijn fractie of groep. Afgesplitste leden voldoen hier niet aan; zij zijn wel plaatsvervangend lid, maar zij vervangen als plaatsvervanger niet een vast lid van hun groep.⁸⁷

De werkgroep beveelt aan dat de Voorzitter elk afgesplitst lid benoemt in één vaste Kamercommissie als vast lid (waarmee die commissie een extra lid krijgt) en in één andere vaste Kamercommissie als plaatsvervangend lid (ten koste van een plaatsvervangend lidmaatschap van de fractie die is verlaten).

Uitgangspunt is hierbij dat het afgesplitste lid voor de resterende duur van de zittingsperiode van de Kamer (plaatsvervangend) lid blijft van die betreffende commissies.

Met dit voorstel is niet beoogd dat individuele groepen aanspraak kunnen maken op meer rechten dan fracties. Daarom stelt de werkgroep – vooral met het oog op de vaststelling van toekomstige verdeelsleutels – voor dat:

- uitgangspunt is dat individuele afgesplitste leden of groepen in geen geval aanspraak kunnen maken op meer commissielidmaatschappen dan fracties van dezelfde omvang (dit geldt zowel per vaste Kamercommissie als voor alle vaste Kamercommissies in totaal);
- indien afgesplitste leden zich bij een andere fractie voegen, kan dat er niet toe leiden dat die fractie meer commissielidmaatschappen krijgt dan andere fracties van dezelfde omvang (dit geldt zowel per vaste Kamercommissie als voor alle vaste Kamercommissies in totaal);
- indien afgesplitste leden samen een groep vormen, kan die groep geen aanspraak maken op meerdere vaste lidmaatschappen van eenzelfde vaste commissie.

⁸⁷ Wel kunnen afgesplitste Kamerleden voorstellen indienen in de commissie(s) waar zij plaatsvervangend lid van zijn.

De Voorzitter houdt de regie over wie in welke commissie wordt benoemd, en overlegt over de benoeming van een afgesplitst lid met het lid in kwestie en de oorspronkelijke fractie. Een evenredige spreiding van afgesplitste Kamerleden over vaste commissies wordt daarbij als uitgangspunt genomen. Indien de commissie uit balans dreigt te raken, treedt de Voorzitter daarnaast in overleg met de fractiesecretarissen. Deze regierol van de Voorzitter past binnen het huidige artikel [7.11](#) van het Reglement van Orde.

Conform artikel [7.18](#), derde lid, van het Reglement van Orde, blijft het mogelijk dat commissies toestaan dat leden die geen (plaatsvervangend) lid zijn commissievergaderingen bijwonen.”

[Kamerstukken 36456 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“In artikel [7.11](#), tweede lid, van het Reglement van Orde is bepaald dat de Voorzitter in overleg met de fracties en groepen de leden van een commissie benoemt, en voor zover hij dit wenselijk acht, de plaatsvervangende leden. Daarbij is de zinsnede “in overleg met de fracties en groepen” bij de recente algehele herziening van het Reglement van Orde in 2021 in de tekst opgenomen om te verduidelijken dat de Voorzitter de fracties en groepen betreft bij de benoemingen.⁸⁸ Het overleg is uiteraard ook gericht op het verkrijgen van een zo evenwichtig mogelijke commissiesamenstelling. De bepaling blijft er echter dus wel van uit gaan dat de Voorzitter hierbij de uiteindelijke besluitbevoegdheid heeft, en hierbij dus de knoop zal doorhakken.”

“De leden van de VVD-fractie vragen of een afgesplitst lid een voorkeur voor een bepaalde commissie kan aangeven en of die voorkeur dan ook wordt gehonoreerd. Verder vragen deze leden of de aanbeveling over het lidmaatschap van vaste commissies ook betrekking heeft op de commissie voor de Rijksuitgaven?”

De commissie voor de Werkwijze stelt voor dat de Voorzitter elk afgesplitst lid in één vaste commissie als vast lid benoemt (waarmee die commissie een extra lid krijgt) en in één andere vaste commissie als plaatsvervangend lid (ten koste van een plaatsvervangend lidmaatschap van de fractie waarvan is afgesplitst). De Voorzitter zal bij de toekenning van het vaste en plaatsvervangende lidmaatschap trachten rekening te houden met de voorkeur van het afgesplitste Kamerlid respectievelijk de fractie waarvan is afgesplitst, en zo mogelijk proberen die voorkeur te honoreren. Mede omdat de Voorzitter in diens regierol ook oog heeft voor een juiste balans van de betreffende commissie, is niet op voorhand toe te zeggen dat de Voorzitter de opgegeven voorkeuren steeds onverkort kan opvolgen. Hoewel het de laatste jaren gebruikelijk is dat de verdeelsleutel ervan uitgaat dat alle fracties met een of meer leden vertegenwoordigd zijn in de vaste commissies, is het uitgangspunt evenwel niet dat de verhouding van fracties in commissies een exacte afspiegeling is van de verhoudingen in de plenaire vergadering. Zo beschikte de – voor de verkiezingen van 2023 – grootste fractie (34 zetels) over 7 lidmaatschappen in elke vaste commissie en de kleinste fractie (1 zetel) over 1 lidmaatschap in elke vaste commissie.

De aanbeveling ten aanzien van het lidmaatschap van vaste commissies heeft tevens betrekking op de commissie voor de Rijksuitgaven. Op al deze commissies is de verdeelsleutel voor commissielidmaatschappen van toepassing die na de Tweede Kamerverkiezingen door de Voorzitter, na overleg met de fracties en groepen, wordt vastgesteld.”

⁸⁸ [Zie Kamerstukken 35322 nr. 5 \(artikelsgewijs deel\)](#).

7.2.2 De commissievoorzitter

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat de artikelen over de commissievoorzitter en de commissieondervoorzitter.”

V. Overig

-

Artikel 7.12 Benoeming commissievoorzitter en -ondervoorzitter

1. Een nieuw ingestelde commissie benoemt in haar eerste vergadering uit haar midden een commissievoorzitter en een commissieondervoorzitter. De eerste vergadering vindt plaats onder leiding van de Voorzitter.

2. Bij het opvallen van de positie van haar commissievoorzitter of commissieondervoorzitter, voorziet de commissie in de vervulling van die positie in een daartoe bijeengeroepen vergadering.

3. Na de benoemingen van haar leden bij de aanvang van een zitting, voorziet de commissie opnieuw in het commissievoorzitterschap en -ondervoorzitterschap in een daartoe bijeengeroepen vergadering.

4. Elke benoeming van een commissievoorzitter of commissieondervoorzitter wordt meegedeeld aan de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 26, eerste tot en met derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34793	Wijziging	taakomschrijving commissievoorzitters

Vanaf 35322 (artikel 7.12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.13 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.12.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 26, eerste tot en met derde lid, en bevat de regeling voor de benoeming van de commissievoorzitter en -ondervoorzitter. De bepaling is redactioneel aangepast, maar inhoudelijk niet gewijzigd.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor de benoeming van de commissievoorzitter en -ondervoorzitter na de instelling van een commissie, die in de eerste commissievergadering dient plaats te vinden. Daarbij is de kern van de regeling (de benoemingen van de commissievoorzitter/-ondervoorzitter door de commissie uit haar leden) vooropgesteld. De bepaling is verder inhoudelijk ongewijzigd.

Het *tweede lid* bevat de regeling voor benoemingen tijdens een zitting. Daarbij vinden de benoemingen plaats in een daartoe bijeen te roepen vergadering. Dit komt overeen met de huidige regeling.

Het *derde lid* bevat de regeling voor de benoeming van een nieuwe commissievoorzitter en ondervoorzitter in een nieuwe zitting. Deze vinden in een daartoe bijeen te roepen vergadering plaats nadat de commissie een nieuwe samenstelling heeft verkregen. Dit komt overeen met de huidige regeling.

Het *vierde lid* geeft de verplichting om iedere benoeming van een commissievoorzitter of -ondervoorzitter mee te delen aan de Kamer. Dit komt overeen met de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 7.13 Taken en bevoegdheden commissievoorzitter

1. Een commissievoorzitter is belast met de volgende taken:
 - a. het leiden van de werkzaamheden van een commissie;
 - b. het doen naleven van dit Reglement;
 - c. het uitvoeren van door de commissie genomen besluiten;
 - d. het vertegenwoordigen van de commissie;
 - e. het verantwoording dragen voor het opstellen van een plan ter versterking van de kennis- en informatiepositie van de commissie en voor het evalueren van de uitvoering daarvan;
 - f. de overige taken die op grond van dit Reglement of de wet aan hem zijn toegeedeeld.
2. In het plan, bedoeld in het eerste lid, onderdeel e, wordt in ieder geval vastgelegd op welke wijze de commissie controle uitoefent op de door haar ontvangen jaarverslagen voor de verantwoording van de rijksuitgaven, met inbegrip van de benoeming van rapporteurs als bedoeld in artikel [7.36](#).
3. Een commissievoorzitter heeft tijdens een commissievergadering dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter tijdens een vergadering van de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 26a en 35, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling (35)	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
34793	Vaststelling (26a)	Taakomschrijving commissievoorzitters

Vanaf 35322 (artikel 7.13)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.14 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door het amendement Van Meenen/Özütok over de controle op de financiële jaarverslagen ([nr. 32](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.13.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“In september 2017 zijn alle commissies gaan werken volgens een nieuwe werkwijze, die erop is gericht dat commissies meer gestructureerd te werk gaan bij het bepalen van hun kennis- en informatiebehoefte.⁸⁹ Een kenmerkend onderdeel van deze nieuwe werkwijze is dat de commissies periodiek een plan opstellen ter versterking van de kennis- en informatiepositie van de commissie (ook wel ‘kennisagenda’ genoemd). Daarbij wordt ook een naar eigen inzicht te besteden onderzoeksbudget ter beschikking gesteld en is de ambtelijke ondersteuning op het gebied van kennis en informatie versterkt en meer geconcentreerd rondom de commissies. In het Reglement van Orde is vastgelegd dat commissievoorzitters de verantwoording dragen voor het opstellen van dit plan en het evalueren van de uitvoering daarvan. De eerste ervaringen met deze nieuwe werkwijze zijn positief.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 26a en 35, eerste lid, en gaat in op de taken en bevoegdheden van de commissievoorzitter.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij met het huidige artikel 26a, en bevat de taakomschrijving van de commissievoorzitter. De bepaling is daarbij redactioneel gelijkgetrokken met de analoge bepaling voor de taakomschrijving van de Voorzitter (zie daarover de toelichting bij artikel 3.2). Daarbij is vermeldenswaardig dat in onderdeel a niet meer afzonderlijk “het leiden van de vergaderingen” wordt genoemd, aangezien dit onderdeel uitmaakt van het “leiden van de werkzaamheden” en dit bij de Voorzitter ook niet afzonderlijk wordt benoemd. Verder wordt in onderdeel e in plaats van een ‘jaarplan’ gesproken van “een plan ter versterking van de kennis- en informatiepositie van de commissie”, aangezien dit beter inzichtelijk maakt waartoe het plan dient (het gaat in de praktijk om de vaststelling van een ‘kennisagenda’).

Het *tweede lid* verduidelijkt dat de commissievoorzitter tijdens de commissievergaderingen – waarover hij op grond van het eerste lid, onder a, de leiding heeft – dezelfde bevoegdheden heeft als de Voorzitter tijdens een vergadering van de Kamer. Dit correspondeert met het huidige artikel 35, eerste lid. De daarin vermelde bijzondere regel voor de uitsluiting van leden van het bijwonen van vergaderingen is opgenomen in het vijfde lid van artikel 7.19 (bijwonen vergaderingen).”

[Kamerstukken 35322 nr. 32](#) (*toelichting aangenomen amendement Van Meenen/Özütok*)

⁸⁹ Deze werkwijze vloeit voort uit de adviezen van de klankbordgroep versterking kennis- en onderzoeksfunctie Tweede Kamer. Zie hierover Kamerstukken [34793, nr. 4](#), p. 2-3.

“Dit amendement regelt dat in het jaarplan van de vaste Kamercommissies in ieder geval moet worden vastgelegd op welke wijze zij controle uitoefenen op de jaarverslagen in het kader van de financiële controle van de regering en dat zij in dat kader hun rapporteurs benoemen. Volgens de indieners zorgt dit voor een wenselijke transparantie en duidelijkheid over de te volgen procedure. Ook verankert het amendement hiermee in het Reglement van Orde een staande praktijk dat vaste Kamercommissies ieder jaar leden uit de eigen commissie benoemen tot rapporteur, ten behoeve van het verantwoordingsdebat over het jaarverslag van het betrokken ministerie. Rapporteurs kunnen hiervoor gebruikmaken van de ‘Handreiking controle begroting en verantwoording’ en de ‘Controlekaart begroting en verantwoording’, zoals in 2014 opgesteld door het lid Van Meenen en het toenmalig lid Duisenberg. De rapportage draagt bij aan versterking van de informatie- en controlepositie van de Kamer en een inhoudelijker debat over de Rijksuitgaven. Indieners achten bestendinging in het Reglement van Orde daarom op zijn plek.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Tot slot ben ik het met de werkgroep van de heer Van der Staaij eens om de commissies te versterken. [...]. Ook moeten de commissies zo worden toegerust dat ze in staat zijn om volwaardig en met alle instrumenten die zij hebben goed te kunnen functioneren. Dat vraagt ook iets van de voorzitters. Het staat misschien niet zo expliciet in het Reglement van Orde, maar het is wel de bedoeling om de voorzitters van de commissies zo te trainen, coachen, begeleiden of ondersteunen dat zij die rol kunnen waarmaken om de commissies goed en volwaardig te laten draaien.”

V. Overig

-

Artikel 7.14 Waarneming commissievoorzitterschap

1. Indien de commissievoorzitter niet beschikbaar is, wordt het commissievoorzitterschap waargenomen door:

a. de commissieondervoorzitter;

b. als die niet beschikbaar is: het lid van de commissie dat het langst in de Kamer zitting heeft, waarbij bij gelijke zittingsduur het oudste lid in leeftijd voorgaat, of een door de commissie aan te wijzen ander lid van de commissie.

2. Een waarnemend commissievoorzitter heeft de taken en bevoegdheden van de commissievoorzitter die vereist zijn voor de waarneming.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 26, vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.14)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.15 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.14.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 26, vierde lid, en gaat in op de waarneming van het commissievoorzitterschap bij het tijdelijk niet beschikbaar zijn van de commissievoorzitter (bijvoorbeeld in verband met ziekte). De bepaling is daarbij ondergebracht in een afzonderlijk artikel, op vergelijkbare wijze als de regeling voor de waarneming van het Kamervoorzitterschap (zie het voorgestelde artikel 3.4).

Op grond van het *eerste lid*, onderdeel a, is de commissieondervoorzitter de eerst aangewezen om de commissievoorzitter te vervangen. Dit is in lijn met de huidige regeling. Onderdeel b heeft betrekking op de situatie dat de commissieondervoorzitter eveneens niet beschikbaar is. Daarbij is de huidige regeling aangevuld, om ruimte te blijven bieden voor de gangbare praktijk waarin de waarneming anders verloopt. In die praktijk wordt doorgaans per activiteit in onderling overleg bekeken wie van de andere commissieleden de waarneming zal verzorgen. Dit is in het onderdeel uitgewerkt, waarbij ter waarborging van de waarneming van het commissievoorzitterschap is geregeld dat het commissielid dat het langst zitting heeft in de Kamer, het commissievoorzitterschap waarneemt indien de commissie geen ander lid aanwijst.

Het *tweede lid* is nieuw en sluit aan bij de analoge bepaling voor de waarneming van het Kamervoorzitterschap. Zie daarover de toelichting bij artikel 3.4, derde lid.”

V. Overig

-

7.2.3 De ondersteuning

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de ambtelijke ondersteuning van de commissies.”

V. Overig

-

Artikel 7.15 Ondersteuning commissie

1. Elke commissie wordt bijgestaan door een door de Griffier aangewezen plaatsvervangende griffier, de commissiegriffier.

2. Daarnaast wordt elke commissie bijgestaan door een of meer andere ambtenaren van de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 15, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 7.15)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.16 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.15.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 15, tweede lid, en gaat in op de ambtelijke ondersteuning van de commissies. Daarbij wordt in het voorgestelde artikel niet langer uitdrukkelijk genoemd dat de Griffier de commissies bijstaat, aangezien dit niet aansluit bij de praktijk waarin de bijstand steeds door de commissiegriffiers wordt verleend. Verder sluit het artikel inhoudelijk aan bij de huidige regeling. De regeling voor de commissiegriffiers is

daarbij opgenomen in het *eerste lid*. Het *tweede lid* gaat in op overige medewerkers van een commissie (bijvoorbeeld de adjunct-griffiers en kenniscoördinatoren). Daarbij wordt niet meer genoemd dat deze door de Griffier worden aangewezen om een bepaalde commissie bij te staan, aangezien dit in de praktijk niet meer plaatsvindt. “

V. Overig

-

§ 7.3 De vergaderingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VII, § 7)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (opschrift § 7.3)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 7 van het huidige hoofdstuk VII, en bevat de artikelen die zien op de commissievergaderingen.”

V. Overig

-

Artikel 7.16 Tijdstippen vergaderingen

1. Een commissie komt op de door haar te bepalen tijdstippen bijeen in een vergadering. Indien de commissie geen tijdstippen heeft bepaald, dan bepaalt haar commissievoorzitter deze.

2. De commissievoorzitter roept de commissie in ieder geval binnen een redelijke termijn bijeen in een vergadering, indien de regering of een vierde van haar leden dit onder opgave van redenen verzoekt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 33)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.16)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.17 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.16.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 33, en bevat de regeling voor het bijeenkomen van een commissie. De regeling is daarbij op enige redactionele aanpassingen na ongewijzigd gebleven.

Het *eerste lid* bevat de hoofdregels voor het bijeenkomen van commissies. Daarbij is het uitgangspunt dat de commissie daarover zelfstandig beslist, en dat de commissievoorzitter beslist voor zover de commissie geen beslissing heeft genomen.

Het *tweede lid* geeft aan wanneer de commissievoorzitter de commissie in ieder geval bijeen moet roepen: als de regering of ten minste een vierde van de commissieleden daarom verzoekt. Als de bijeenkomst plaatsvindt op verzoek van de commissieleden zal deze doorgaans plaatsvinden in de vorm van een procedurevergadering. Op grond van het artikellid kan een minderheid van de commissieleden immers niet de inzet van een bepaalde commissiebevoegdheid afdwingen (bijvoorbeeld een commissiedebat als bedoeld in artikel 7.27, onder a): de commissie zal daarover moeten beslissen op grond van artikel 7.21, eerste of tweede lid.“

V. Overig

-

Artikel 7.17 Procedurevergadering

1. Een commissie komt regelmatig bijeen in een procedurevergadering om te besluiten over de wijze van behandeling van de door haar ontvangen stukken en over haar overige werkzaamheden.

2. Tijdens de vergadering stelt de commissievoorzitter de aanwezige leden van de Kamer in de gelegenheid voorstellen te doen ten aanzien van de regeling van de werkzaamheden van de commissie. De leden melden hun voorstellen vooraf aan de commissievoorzitter.

3. De in de vergadering genomen besluiten worden openbaar gemaakt, tenzij zij zijn genomen in een besloten deel van de vergadering en de openbaarmaking ongewenst is.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.18 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.17.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

“De werkgroep vindt dat er meer oog mag komen voor het commissiewerk. Om dat beter voor elkaar te krijgen, stelt de werkgroep voor om te gaan werken met een regeling van werkzaamheden in commissies. Hierin kunnen bijvoorbeeld verzoeken om brieven van de regering worden gedaan en debatten van de commissie worden aangevraagd.”

“Om de transparantie van de besluitvorming in commissies nog verder te verbeteren kan de procedurevergadering altijd teruggekeken worden op de website ‘Debat Gemist’, zodat belangstellenden de afwegingen die de Kamer maakt in haar medewetgevende en controlerende taak altijd kunnen terugzien.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

Procedurevergaderingen terugzoekbaar te maken op Debat Gemist

Via de website Debat Gemist⁹⁰ kunnen plenaire debatten en de meeste commissiedebatten teruggekeken worden. Procedurevergaderingen zijn wel live te volgen, maar niet terug te zoeken. Om de transparantie van besluitvorming naar de buitenwereld te vergroten, beveelt de werkgroep aan procedurevergaderingen digitaal te ontsluiten en deze toe te voegen aan de applicatie Debat Gemist. Daarnaast wijst de werkgroep op de mogelijkheden van sociale media en beveelt aan daar op consequente wijze gebruik van te maken. De werkgroep verwijst hierbij ook naar de aanbeveling van de staatscommissie parlementair stelsel met betrekking tot de bijdrage van digitalisering aan de toegankelijkheid en transparantie van het democratische besluitvormingsproces en aan de beschikbaarheid van dezelfde informatie voor iedereen.⁹¹ De staatscommissie adviseert op dit punt om de digitale mogelijkheden optimaal te benutten om te laten zien waar de Kamer mee bezig is en hoe het besluitvormingsproces in elkaar steekt.⁹²”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Algemeen

“Introductie van een regeling van werkzaamheden op commissieniveau

Om de plenaire agenda te ontlasten, dient op commissieniveau op meer gestructureerde en herkenbare wijze gelegenheid te worden geboden om verzoeken tot commissiedebatten en voor brieven van bewindspersonen te doen, analoog aan de plenaire regeling van werkzaamheden. Het voorstel introduceert daartoe een regeling van werkzaamheden op commissieniveau. Deze ‘commissie-regeling’ wordt gehouden bij aanvang van elke procedurevergadering. Het hanteren van een vast moment aan de start van de procedurevergadering kan praktisch uitwerken voor leden van kleinere fracties. Verzoeken om brieven of debatten op commissieniveau worden hierbij, vergelijkbaar met plenair, vooraf aangemeld. Vanwege het verschil in stemverhouding op commissieniveau en plenair niveau is verder het leidend uitgangspunt dat verzoeken om brieven in commissieverband ruimhartig worden behandeld. Dit sluit aan bij de plenaire praktijk en doet recht aan [artikel 68 van de Grondwet](#). Zo kunnen de rechten van alle fracties, in oppositie en coalitie, groot en klein, gewaarborgd blijven.

De procedurevergaderingen vinden regelmatig plaats. In geval van spoed kan de commissie besluiten aangemelde eenvoudige verzoeken tussentijds schriftelijk af te doen via de email-procedure.

Een verzoek om een kabinetsbrief dient met de invoering van de commissie-regeling niet langer via de plenaire regeling van werkzaamheden te verlopen. Dit is ingegeven door de gedachte dat wanneer de Kamer via een brief van de verantwoordelijke bewindspersoon eerst nadere inlichtingen verlangt, het onderwerp nog niet rijp is voor een spoedig in te plannen

⁹⁰ www.debatgemist.tweedekamer.nl.

⁹¹ [Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel \(2018\)](#), p. 97 en p. 283-287. Zie ook Kamerstukken [34430, nr. 9](#).

⁹² [Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel \(2018\)](#), p. 291. Zie ook Kamerstukken [34430, nr. 9](#).

debat. Uitzondering vormen brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden; verzoeken daartoe kunnen nog steeds plenair worden gedaan. Het voorstel ter introductie van de commissie-regeling is uitgewerkt in artikel 7.18, dat tevens de procedurevergadering codificeert. Het beperken van de mogelijkheid om via de plenaire regeling van werkzaamheden schriftelijke inlichtingen van de regering te vragen is neergelegd in artikel 8.8, vijfde lid. In die bepaling wordt bepaald dat een lid dat bij de regeling van werkzaamheden een brief van de regering wil vragen daar vooraf toestemming voor moet verkrijgen van de Voorzitter.”

“Deze inbrengvergaderingen vinden in de praktijk niet meer plaats. In de praktijk maken leden doorgaans gebruik van de mogelijkheid om ten behoeve van het verslag schriftelijk vragen en opmerkingen in te brengen (zie de huidige artikelen 93, eerste lid, en 121, eerste lid). Tegen deze achtergrond wordt voorgesteld de inbrengvergadering als afzonderlijk instrument te schrappen. Daarbij staat het een commissie uiteraard nog steeds vrij om in een (procedure)vergadering afspraken te maken ter coördinatie of afstemming van de te leveren inbreng, en daarbij andere leden toe te staan aan de vergadering deel te nemen. “

“De procedurevergadering

Het Reglement biedt op dit moment geen bepaling waarin de procedurevergaderingen van de commissies beschreven staan. Dit is opmerkelijk, mede ook aangezien het huidige artikel 37 al wel een regel bevat over de openbaarheid van deze vergaderingen.

In artikel 7.18 wordt daarom een algemene regeling voor de procedurevergadering voorgesteld. De frequentie van het bijeenkomen in een procedurevergadering is daarbij opengelaten, mede met het oog op de verschillen tussen commissies, en de recesperiodes. De commissie-regeling van werkzaamheden heeft een plaats gekregen in dit artikel, alsmede de publicatie van de besluitenlijst.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de procedurevergaderingen. Het huidige Reglement gaat slechts in op de eventuele beslotenheid van dat type vergadering (zie het huidige artikel 37, tweede lid), zonder te benoemen waarop de procedurevergadering ziet. Mede gelet op het praktische belang van de procedurevergadering, wordt hiervoor in dit nieuwe artikel een regeling geboden.

Daarbij blijkt uit het *eerste lid* de aard van een procedurevergadering: een vergadering die op regelmatige basis plaatsvindt, en waarin een commissie besluit over de wijze van behandeling van de door haar ontvangen stukken en over haar overige werkzaamheden. Het uitgangspunt is hierbij dus dat de commissie tijdens een procedurevergadering besluit over haar werkzaamheden. Dit sluit uiteraard niet uit dat een commissie dergelijke beslissingen ook op andere tijdstippen kan nemen, bijvoorbeeld via de e-mailprocedure op grond van artikel 7.21, tweede lid, als het om een eenvoudig en spoedeisend voorstel gaat, of bij aanvang van een wetgevingsoverleg over de behandeling van een ontvangen brief over het wetsvoorstel. De frequentie waarin de procedurevergaderingen plaatsvinden is afhankelijk van diverse factoren, zoals de aard van de commissie (een vaste commissie zal waarschijnlijk vaker een procedurevergadering houden dan een tijdelijke commissie) en de recesperiodes.

Het *tweede lid* bevat de mogelijkheid voor de leden om tijdens de procedurevergadering voorstellen te doen ten aanzien van de werkzaamheden van de commissie. De

commissievoorzitter zal daarvoor uitdrukkelijk gelegenheid dienen te bieden bij de opening van de vergadering via een regeling van werkzaamheden op commissieniveau. Een lid kan daarbij bijvoorbeeld voorstellen een commissiedebat over een onderwerp te houden, of om een brief van de minister verzoeken. Zie voor een algemene toelichting op de commissie-regeling van werkzaamheden verder paragraaf 2.3 van het algemeen deel van de toelichting. Het *derde lid* heeft betrekking op de besluitenlijsten van de commissies. Daarbij is het uitgangspunt dat deze openbaar moeten worden gemaakt. Een uitzondering geldt voor besluiten die genomen zijn in een besloten deel van de vergadering (zie daarover artikel 7.20) en waarvan de openbaarmaking ongewenst is. Wel is denkbaar dat een commissie naar aanleiding van de besluitvorming tijdens het besloten deel van de procedurevergadering besluit alsnog het genomen besluit openbaar te maken, waarvoor de bepaling ruimte biedt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Voorgesteld wordt om een regeling van werkzaamheden op commissieniveau te houden (de commissie-regeling). Deze wordt gehouden bij aanvang van elke procedurevergadering. Verzoeken van leden om brieven of debatten moeten voortaan in de commissie-regeling plaatsvinden. Dat is een goede zaak. Betekent dit dat Kamercommissies elke week een procedurevergadering gaan houden?”

De praktijk zal uitwijzen hoe vaak commissies in procedurevergaderingen bijeen zullen komen. Het is aan de commissies om daarover besluiten.”

“Debatten moeten straks in de commissie-regeling worden aangevraagd. Geldt dat ook voor het aanvragen van dertigledendebatten en interpellaties? Maar door het aanvragen van debatten van welke aard dan ook in de commissie-regeling is het de vraag of het stuwmeer aan debatten daadwerkelijk kleiner zal worden. Hoe ziet de werkgroep dat, zo vragen de leden van de VVD-fractie.

Er wordt een uitzondering gemaakt voor brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden. Deze verzoeken kunnen plenair worden gedaan. Daar nooit zeker is wanneer een debat in de Kamer plaatsvindt, zullen straks toch niet weer sluipenderwijs brieven in de regeling van werkzaamheden van de plenaire vergadering worden gevraagd? Hoe ziet de werkgroep dat? Kortom, hoe wordt vastgehouden aan het aanvragen van brieven in commissies? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De werkgroep merkt op dat de verzoeken ten aanzien van plenaire debatten (dus bijv. voor meerderheidsdebatten, dertigledendebatten en interpellaties) nog steeds via de plenaire regeling van werkzaamheden zullen verlopen. Zie daarover ook de beantwoording van de gestelde vragen bij artikel 7.18.

Verder schrijft het huidige artikel 54, derde lid, van het Reglement reeds voor dat een lid dat voornemens is om een brief van de regering te vragen bij de plenaire regeling van werkzaamheden, daar toestemming voor dient te verkrijgen van de Voorzitter. Het door de werkgroep voorgestelde artikel 8.8 inzake de regeling van werkzaamheden wijzigt dit niet. De werkgroep wijst er wel op dat een verzoek om een regeringsbrief via de commissie-regeling zou dienen te verlopen, met uitzondering van brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden.”

“De leden van de GroenLinks-fractie vinden het goed om de balans tussen plenaire en commissieactiviteiten te herzien. Ook in andere vergelijkbare parlementen hebben commissies vaak een grotere rol in het parlementaire werk. Het is goed dat dit ook in de Tweede Kamer zal gaan gebeuren wanneer de voorliggende wijzigingen worden aangenomen. Deze leden hebben nog enkele vragen over de voorliggende voorstellen. Allereerst ten aanzien van de regeling van werkzaamheden op commissieniveau. Begrijpen deze leden het goed als zij ervan uitgaan dat hiervoor in principe dezelfde procedure gaat gelden als thans voor de plenaire regeling? Kan in dat kader worden ingegaan op de vraag of ook bij toekomstige commissieregelingen er geen meerderheid meer nodig is voor de aanvraag van een brief (informatierecht) door een individueel lid? Thans is dit immers het geval bij de plenaire regeling. Zo nee, kan toegelicht worden waarom hiervoor bij een commissieregeling nog wel een meerderheid nodig is?”

De werkgroep is van mening dat de aanvraag van brieven – met uitzondering ten behoeve van een plenair debat dat diezelfde week gehouden zal worden – dient te verlopen via de commissie-Regeling. De werkgroep verwijst hiervoor ook naar de navolgende beantwoording bij de vragen van de leden van de ChristenUnie-fractie over de commissie-regeling, waarbij wordt ingegaan op de stemverhouding.”

“De leden van de ChristenUnie-fractie onderschrijven dat commissieactiviteiten even onmisbaar zijn als plenaire activiteiten en begrijpen dan ook de wens van de werkgroep om de balans tussen beide te verbeteren. Bedoelt de werkgroep daarmee ook dat er vaker gekozen dient te worden voor een commissiedebat in plaats van een plenair debat? Zo ja, wat betekent dit vervolgens voor het aantal commissiedebatten dat ingepland moet worden? En hoe wordt hiermee rekening gehouden met kleine fracties, waarbij de woordvoerders vaak meerdere portefeuilles hebben en dus nog vaker een samenloop van debatten zal plaatsvinden.

De keuze voor het houden van een commissiedebat is aan de commissies zelf. Zoals ook nu al het geval is, ligt het in de rede dat daarbij rekening wordt gehouden met de kleinere fracties.”

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen dat de werkgroep voorstelt een commissie-regeling in te voeren. Zij vragen de werkgroep nader te onderbouwen welk soort aanvragen in deze commissie-regeling aan de orde zal komen en op welke wijze de procedurevergadering in haar huidige opzet hier nog niet in voorziet. Deze leden spreken hun waardering uit dat is getracht oog te hebben voor de praktische uitwerking voor leden van kleinere fracties. Tegelijkertijd hebben deze leden ook met de huidige opzet nog zorgen over de impact op het werk van leden van kleine fracties, zeker als er nog maar één keer per week een plenaire regeling van werkzaamheden plaatsvindt en aanwezigheid bij de procedurevergadering nog belangrijker wordt. Het is niet ongebruikelijk dat er zes procedurevergaderingen op één dag plaatsvinden. Of dat een Kamerlid woordvoerder is op meerdere terreinen en een procedurevergadering van de ene commissie samenvalt met een algemeen overleg/commissiedebat van een andere commissie. Ziet de werkgroep verder mogelijkheden om kleinere fracties tegemoet te komen op dit punt? Hoe staat de werkgroep tegenover de mogelijkheid voor leden om vooraf schriftelijk steun/geen steun uit te spreken voor voorstellen?

Verder vragen de leden van de ChristenUnie-fractie wat de verwachte impact zal zijn op de commissieagenda. Ziet de werkgroep er een gevaar in dat de agenda van commissiedebatten meer incidentgedreven zal worden wat mogelijk ten koste gaat van de controlerende taak op

minder in het oog springende, maar daarmee niet minder belangrijke onderwerpen? Ook vragen deze leden wat de verwachte impact op de werklast van de commissiegriffies zal zijn. In de commissie-regeling zal ook het aanvragen van brieven plaatsvinden. Begrijpen deze leden het goed dat het niet meer mogelijk zal zijn om bij het aanvragen van een debat via de plenaire regeling gelijktijdig een brief over hetzelfde onderwerp aan te vragen die voorafgaand aan het debat gewenst wordt? Indien dit het geval is, vragen zij de werkgroep nader toe te lichten wat de meerwaarde is vanuit het oogpunt van efficiëntie, wanneer vervolgens een apart verzoek hiertoe bij de commissie-regeling dient te worden gedaan.

Om de plenaire agenda te ontlasten, dient op commissieniveau op meer gestructureerde en herkenbare wijze gelegenheid te worden geboden om verzoeken tot commissiedebatten en voor brieven van bewindspersonen te doen, analoog aan de plenaire regeling van werkzaamheden. Het voorstel introduceert daarom een regeling van werkzaamheden op commissieniveau. Deze ‘commissie-regeling’ wordt gehouden bij aanvang van elke procedurevergadering. Het hanteren van een vast moment aan de start van de procedurevergadering kan praktische voordelen hebben voor leden van kleinere fracties. Verzoeken om brieven of debatten op commissieniveau worden hierbij, vergelijkbaar met plenair, vooraf aangemeld. Vanwege het verschil in stemverhouding op commissieniveau en plenair niveau is verder het leidend uitgangspunt dat verzoeken om brieven in commissieverband ruimhartig worden behandeld. Dit sluit aan bij de plenaire praktijk en doet recht aan [artikel 68 van de Grondwet](#). Zo kunnen de rechten van alle fracties, in oppositie en coalitie, groot en klein, gewaarborgd blijven. Conform de aanbeveling van de werkgroep dienen de organisatorische consequenties nader in kaart te worden gebracht voor de inwerkingtreding van het nieuwe Reglement.”

“De leden van de 50PLUS-fractie steunen de ontlasting van de plenaire agenda. Het voorstel is om een regeling van werkzaamheden te introduceren op commissieniveau. Leden kunnen nu ook al in een procedurevergadering verzoeken om brieven en het inplannen van een algemeen overleg. Deze leden vragen wat de meerwaarde van de commissie-regeling precies is. Het voorstel is om de plenaire regeling van werkzaamheden in beginsel één keer per week te houden. Uitzonderingen worden gemaakt voor urgente, actuele kwesties. Omdat juist dit soort onderwerpen aan de orde van de dag zijn bij de huidige plenaire regeling van werkzaamheden vragen deze leden of we niet toch iedere Kamerdag op een plenaire regeling van werkzaamheden uitkomen. Dit pleit ervoor de huidige werkwijze niet te wijzigen. Misschien is het wel mogelijk om de regels aan te scherpen voor wat en hoe er bij een regeling geregeld kan worden.

Het voorstel van de werkgroep beoogt een ontlasting van de plenaire agenda te bewerkstelligen door de introductie van een commissie-Regeling in samenhang met een afname van de frequentie van de plenaire Regeling.

De werkgroep bevestigt dat zij voorstelt om de plenaire regeling in beginsel een keer per week te houden, Een extra plenaire regeling van werkzaamheden dient naar het oordeel van de leden van de werkgroep echter mogelijk te blijven, bijvoorbeeld in urgente, actuele kwesties. Het blijft echter aan de Voorzitter om te bepalen of een kwestie dusdanig spoedeisend of dringend van aard is. De werkgroep verwijst tevens naar de beantwoording van de vragen van de leden van de VVD-fractie over dit onderwerp. “

“De leden van de SGP-fractie vinden het belangrijk dat de commissiedebatten een centralere positie krijgen in het Kamerwerk. Zij steunen de benadering om de commissies centraler te

stellen bij debatten en het aanvragen van brieven. De praktijk is op dit moment dat een verzoek om een debat in de plenaire zaal nu uitmondt in het vragen van een brief aan de regering. Is de werkgroep van mening dat die conclusie voortaan niet meer mogelijk moet zijn in de plenaire zaal? Betekent dat dat het betrokken Kamerlid via de commissie alsnog een nieuw verzoek om een debat of brief zou moeten doen?

De werkgroep is van mening dat de aanvraag van brieven – met uitzondering ten behoeve van een plenair debat dat diezelfde week gehouden zal worden – dient te verlopen via de commissie-Regeling. De werkgroep verwijst hiervoor ook naar de beantwoording bij de vragen van de leden van de ChristenUnie.”

De leden van de VVD-fractie merken op dat het tweede lid de mogelijkheid voor leden bevat om tijdens de procedurevergadering voorstellen te doen ten aanzien van de werkzaamheden van de commissie. Er kan dan bijvoorbeeld een commissiedebat worden aangevraagd. In hoeverre kunnen er straks meerderheidsdebatten, dertigledendebatten en interpellaties in de plenaire regeling van werkzaamheden worden aangevraagd? Deze leden krijgen graag een nadere verduidelijking.

De werkgroep merkt hierover op dat de verzoeken ten aanzien van plenaire debatten (dus bijv. voor meerderheidsdebatten, dertigledendebatten en interpellaties) inderdaad nog steeds via de plenaire regeling van werkzaamheden zullen dienen te verlopen.

De regeling van werkzaamheden tijdens een procedurevergadering ziet op commissieactiviteiten. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om de aanvraag van een commissiedebat of een rondetafelgesprek, of de benoeming van een rapporteur. Uiteraard blijft wel de mogelijkheid bestaan dat een commissievoorzitter na afstemming in zijn commissie een verzoek doet namens de commissie voor een plenair debat (bijvoorbeeld een meerderheidsdebat of een tweeminutendebat), waarmee het verzoek spoediger kan worden afgedaan.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

“Mevrouw Özutök wees op het belang van uniformiteit in de procedures die de commissies hanteren. Wij onderschrijven dat. Het is natuurlijk nuttig dat je overal een uniforme werkwijze hebt. Tegelijkertijd denken we dat de commissies ook enige ruimte moet worden gelaten om hun werkwijze zo goed mogelijk af te stemmen op het geheel aan werkzaamheden dat wordt verricht. Het zal toch een beetje van de soort procedure afhangen in hoeverre maatwerk mogelijk en nodig is. Ik denk dat in de werkwijze van de Kamer juist de vergaderingen van commissievoorzitters een belangrijke rol vervullen om eruit te filteren of er niet onnodige verschillen in de werkwijzen van commissies zijn.”

“Ik zeg het nogmaals: laat ook de commissievoorzitters indringend het gesprek met elkaar voeren, zodat zij van elkaar kunnen leren, want de manier waarop het in de ene commissie gaat, kan ook mooi zijn om in de andere commissie toe te passen.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie wijzen op de toename van het aantal debatten en moties. Het Presidium is van opvatting dat het nieuwe Reglement van Orde een bijdrage kan leveren bij het beheersbaar maken van het aantal debatten op de plenaire agenda door het opnemen van een vervalbepaling. Voorts wordt in principe maar één regeling van werkzaamheden per week in de plenaire zaal geagendeerd, waardoor de verwachting is dat meer verzoeken bij de Kamercommissies geagendeerd zullen worden. Daartoe is in de Kamercommissies een commissieregeling van werkzaamheden ingevoerd die live wordt uitgezonden en kan worden teruggekeken. Het Presidium spreekt de hoop uit dat Kamerleden dit instrument goed zullen benutten en dat daardoor sprake zal zijn van een evenwichtigere verdeling tussen de plenaire agenda enerzijds en de werkzaamheden van de Kamercommissies anderzijds. De Voorzitter zal, in lijn met het nieuwe Reglement van Orde, zich inspannen om de voorspelbaarheid van de Kameragenda te vergroten.”

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Het nieuwe instrument van de ‘strategische procedurevergaderingen’ is het afgelopen jaar geïmplementeerd en kan op brede waardering rekenen. Los van de actualiteit wordt in deze vergaderingen vooruitgeblikt op aankomende werkzaamheden en wordt de eigen werkwijze geëvalueerd, wat o.a. de voorbereiding van wetgeving ten goede komt.”

Artikel 7.18 Bijwonen vergaderingen

1. De leden en de plaatsvervangende leden van een commissie kunnen alle vergaderingen van hun commissie bijwonen.
2. De Voorzitter kan de vergaderingen van elke commissie bijwonen.
3. De overige leden van de Kamer kunnen elk wetgevingsoverleg en notaoverleg bijwonen. Een commissie kan deze leden ook toestaan andere van haar vergaderingen bij te wonen.
4. De leden van de Kamer die een vergadering van een commissie bijwonen, hebben het recht om deel te nemen aan de beraadslaging.
5. Indien een commissievoorzitter onder overeenkomstige toepassing van artikel [8.18](#) een lid uitsluit van het verdere bijwonen van een commissievergadering, dan geldt deze uitsluiting tevens voor de overige vergaderingen van de betrokken commissie op de dag van de uitsluiting.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 7, 34, en 35, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30621	Wijziging	Bijwonen begrotingsoverleg
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.19 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.18.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Algemeen

“Tegen deze achtergrond is de huidige praktijk te prefereren, waarbij één commissie het voortouw krijgt toegewezen en eventuele competentiegeschillen buiten de vergadering worden opgelost (zie daarover ook de toelichting bij artikel 7.22). Daarom wordt voorgesteld om de gezamenlijke commissievergadering te schrappen. Daarbij staat het de behandelende commissie uiteraard wel vrij om andere leden toe te staan deel te nemen aan haar vergaderingen. Zie daarvoor artikel 7.19.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel behandelt welke leden de vergaderingen van commissies kunnen bijwonen. Daarbij correspondeert het artikel met de huidige artikelen 7 (bijwonen commissievergaderingen door Voorzitter), 34 (bijwonen vergaderingen) en 35, eerste lid (uitsluiten lid van bijwonen commissievergadering). De bepalingen zijn hierbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* correspondeert met het huidige artikel 34, eerste lid, en geeft de leden en plaatsvervangende leden van de commissie het recht om alle vergaderingen van hun commissie te mogen bijwonen.

Het *tweede lid* correspondeert met het huidige artikel 7, en geeft de Voorzitter het recht om de vergaderingen van elke commissie bij te wonen.

Het *derde lid* correspondeert met het huidige artikel 34, tweede en derde lid, en geeft de overige Kamerleden – dus de leden die niet lid of plaatsvervangend lid van de commissie zijn, of de Voorzitter – het recht om elk wetgevingsoverleg en notaoverleg bij te wonen, alsmede iedere andere vergadering waarin een commissie dit toestaat (waarbij bijvoorbeeld kan worden gedacht aan een commissiedebat of een procedurevergadering).

Het *vierde lid* geeft aan dat alle leden van de Kamer die een commissievergadering mogen bijwonen het recht hebben om aan de beraadslaging van de commissie deel te nemen. Het Reglement bepaalt dit momenteel slechts uitdrukkelijk voor de niet-commissieleden (zie het huidige artikel 34, tweede en derde lid), terwijl dit uiteraard ook geldt voor de (plaatsvervangende) commissieleden en de Voorzitter.

Het *vijfde lid* correspondeert met de in het huidige artikel 35, eerste lid, opgenomen regel over de gevolgen van een uitsluiting van een lid van de commissievergaderingen. Het artikellid geeft daarbij aan dat de uitsluiting zich uitstrekt over alle vergaderingen van de betrokken commissie, waarbij wordt verduidelijkt dat de regeling zich ook uitstrekt over besloten commissievergaderingen (het huidige artikel 35, eerste lid, spreekt van “openbare vergaderingen”). De bevoegdheid van de commissievoorzitter om een lid van de commissievergaderingen uit te sluiten volgt overigens uit de artikelen 7.14, tweede lid, en 8.17, en kan bijvoorbeeld worden ingezet bij herhaaldelijk wangedrag van een lid tijdens een commissievergadering.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat in artikel 7.19 het bijwonen van vergaderingen van commissies wordt geregeld. In hoeverre mogen leden van de Kamer die geen lid c.q. plaatsvervangend lid van een commissie zijn, deze overleggen en vergaderingen bijwonen en in hoeverre mogen zij het woord voeren in een vergadering van die commissie (deelnemen aan de beraadslagingen)? Is dat altijd mogelijk of moet de commissie dat per keer toestaan? In hoeverre is er in dezen een verschil tussen een beraadslaging en een procedurevergadering? Gaarne krijgen deze leden een verduidelijking.

De werkgroep merkt hierover op dat de voorgestelde regeling inhoudelijk aansluit bij die in de artikelen 7, 34 en 35, eerste lid, van het huidige Reglement.

De Voorzitter is daarbij bevoegd alle vergaderingen (dus zowel bijv. de beraadslaging in een wetgevingsoverleg, als een procedurevergadering) van elke commissie bij te wonen, ook als hij daarvan geen lid is. De Voorzitter heeft daarvoor dus geen toestemming nodig van de commissie. In het huidige Reglement volgt dit uit artikel 7, in het voorstel uit artikel 7.19, tweede lid.

Andere leden die geen (plaatsvervangend) commissielid zijn, kunnen in ieder geval elk wetgevingsoverleg en notaoverleg bijwonen. In het huidige Reglement volgt dit uit artikel 34, tweede lid, eerste zin; in het voorstel uit artikel 7.19, derde lid, eerste zin. Deze leden hebben voor het bijwonen van een wetgevingsoverleg of notaoverleg dus geen toestemming van de commissie nodig. Dit ligt anders bij de overige commissievergaderingen (bijvoorbeeld een procedurevergadering of commissiedebat). Een commissie kan de andere leden die geen (plaatsvervangend) commissielid zijn daarbij toestaan de vergadering bij te wonen, en kan die toestemming dus ook weigeren. In het huidige Reglement volgt dit uit artikel 34, derde lid, eerste zinsnede; in het voorstel uit artikel 7.19, derde lid, tweede zin.

De leden die geen (plaatsvervangend) commissielid zijn (dus zowel de Voorzitter als de overige andere leden) die een commissievergadering bijwonen, hebben daarbij steeds het recht om aan de beraadslaging deel te nemen. In het huidige Reglement volgt dit uit artikel 34, tweede lid, tweede zin, en derde lid, tweede zinsnede; in het voorstel uit artikel 7.19, vierde lid.”

V. Overig

-

Artikel 7.19 Openbaarheid vergaderingen

1. De vergaderingen van de commissies zijn openbaar.
2. De Kamer kan besluiten dat vergaderingen van een bepaalde commissie besloten mogen zijn.
3. Een commissie kan op voorstel van een van haar leden of van een minister besluiten dat een vergadering, of een gedeelte daarvan, besloten zal zijn.
4. Indien een voorstel als bedoeld in het derde lid wordt gedaan tijdens een openbare vergadering, wordt erover beraadslaagd en beslist in een besloten gedeelte van de vergadering.
5. Een besloten commissievergadering kan slechts plaatsvinden in de gebouwen van de Kamer. De leden die deelnemen aan de vergadering moeten in de vergaderzaal aanwezig zijn. De Voorzitter kan toestaan dat in bijzondere omstandigheden wordt afgeweken van dit lid.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 37)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31298	Wijziging	Openbaarheid procedurevergaderingen
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 7.19)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.20 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.19.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 37, en bevat de regeling voor de openbaarheid van de commissievergaderingen. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk vrijwel gelijk gebleven.

Het *eerste lid* geeft daarbij het belangrijke uitgangspunt dat de commissievergaderingen openbaar zijn. Zie voor verdere regels met betrekking tot de toehoorders van de openbare vergaderingen de artikelen 15.2 tot en met 15.4.

Het *tweede lid* geeft de eerste uitzondering op het uitgangspunt van openbaarheid van de commissievergaderingen: de Kamer kan besluiten dat de vergaderingen van een bepaalde commissie besloten mogen zijn. De Kamer kan hiertoe bijvoorbeeld besluiten bij de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten of bij bepaalde tijdelijke commissies. De betrokken commissie kan vervolgens besloten vergaderingen houden zonder daarover telkens te hoeven beslissen.

Het *derde lid* geeft de tweede uitzondering op het uitgangspunt van openbaarheid van de commissievergaderingen: een commissie kan ook zelf beslissen een besloten vergadering of een besloten deel van een vergadering te houden. De commissie kan dit op voorstel van een lid of van de minister doen. Dit sluit aan bij de huidige regeling. De mogelijkheid tot het houden van een besloten deel van een procedurevergadering is daarbij om praktische redenen uitgebreid tot andere vergaderingen. Een in beslotenheid te behandelen onderwerp hoeft hierdoor niet per sé in een afzonderlijke commissievergadering plaats te vinden.

Het *vierde lid* verduidelijkt dat over een voorstel om besloten te vergaderen dient te worden beslist in een besloten deel van de vergadering. Indien het voorstel betrekking heeft op een onderwerp dat in beraadslaging is, zal de commissie dus meteen moeten overgaan tot besloten vergaderen.

Het *vijfde lid* bevat de regel dat de besloten commissievergaderingen slechts kunnen plaatsvinden in de gebouwen van de Kamer, en dat de leden daarbij in de vergadering aanwezig dienen te zijn.⁹³ De Voorzitter heeft daarbij de mogelijkheid om toe te staan hiervan af te wijken in bijzondere omstandigheden.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat het vijfde lid van artikel 7.20 regelt dat een besloten vergadering slechts kan plaatsvinden in de gebouwen van de Kamer. De leden die deelnemen aan de vergadering moeten in de vergaderzaal aanwezig zijn. De Voorzitter kan toestaan dat in bijzondere omstandigheden wordt afgeweken van dit lid. Deze leden vragen om wat voor soort bijzondere omstandigheden het kan gaan. Gaarne krijgen zij een reactie van de werkgroep.

Het betrokken voorgestelde vijfde lid stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 37, vierde lid. Dat artikellid is op advies van de commissie Prinsjesdagstukken in het Reglement opgenomen, waarbij in de toelichting bij het stuk niet is aangegeven onder welke bijzondere omstandigheden van het lid zou moeten kunnen worden afgeweken. Er kan echter bijvoorbeeld worden gedacht aan een situatie waarin een commissie in een besloten

⁹³ Zie over de achtergrond van deze regeling Kamerstukken [32391](#).

vergadering wil spreken met een lid of ander persoon die niet in het Kamergebouw aanwezig kan zijn (bijv. iemand die een ziekenhuis niet kan verlaten), of waarbij het veel praktischer is de besloten vergadering elders te laten plaatsvinden (bijv. omdat zal worden gesproken met diverse personen uit een ander werelddeel, bijv. het Caribisch deel van het Koninkrijk). Ook de huidige Coronacrisis kan een dergelijke bijzondere omstandigheid vormen.”

V. Overig

-

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Deze paragraaf heeft betrekking op de wijze van besluitvorming van de commissies. Dit onderwerp is afgesplitst van de paragraaf over de vergaderingen, omdat de commissies tegenwoordig ook vaak buiten de vergaderingen besluiten via de zogenaamde e-mailprocedure.”

V. Overig

-

Artikel 7.20 Besluitvorming

1. Slechts de leden van een commissie nemen deel aan haar besluitvorming. Indien een lid niet beschikbaar is, kan een plaatsvervangend lid van zijn fractie of groep zijn bevoegdheden uitoefenen. Een plaatsvervangend lid kan de bevoegdheden voor ten hoogste één lid van de commissie uitoefenen.

2. Een commissie kan buiten haar vergaderingen langs schriftelijke weg besluiten over een voorstel dat naar het oordeel van haar commissievoorzitter eenvoudig en spoedeisend van aard is. Het besluit wordt genomen als ware de Kamer in voltallige samenstelling bijeen en stemde zij als bedoeld in artikel [8.25](#). In afwijking van het eerste lid wordt in de vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven daarbij ook steeds ten minste één lid van elke fractie of groep zonder lid in de commissie, in de gelegenheid gesteld aan de besluitvorming deel te nemen. De Kamer kan besluiten dat de vorige zin ook op andere commissies van toepassing is.

3. Indien een commissie een keuze dient te maken voor een of meer personen, besluit zij daarover in een vergadering onder overeenkomstige toepassing van de artikelen [8.31](#) tot en met [8.38](#), met dien verstande dat bij een derde stemming de keuze gaat tussen de twee personen die bij de tweede stemming de meeste stemmen kregen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Vanaf 35322 tot 36456:

Artikel 7.20 Besluitvorming

1. Slechts de leden van een commissie nemen deel aan haar besluitvorming. Indien een lid niet beschikbaar is, kan een plaatsvervangend lid van zijn fractie of groep zijn bevoegdheden uitoefenen. Een plaatsvervangend lid kan de bevoegdheden voor ten hoogste één lid van de commissie uitoefenen.

2. Een commissie kan buiten haar vergaderingen langs schriftelijke weg besluiten over een voorstel dat naar het oordeel van haar commissievoorzitter eenvoudig en spoedeisend van aard is. Het besluit wordt genomen als ware de Kamer in voltallige samenstelling bijeen en stemde zij als bedoeld in artikel [8.25](#).

3. Indien een commissie een keuze dient te maken voor een of meer personen, besluit zij daarover in een vergadering onder overeenkomstige toepassing van de artikelen [8.31](#) tot en met [8.38](#), met dien verstande dat bij een derde stemming de keuze gaat tussen de twee personen die bij de tweede stemming de meeste stemmen kregen.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 36, eerste en vierde lid, en 85)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

[34005](#) Wijziging Introductie schriftelijke besluitvorming (e-mailprocedure)

Vanaf 35322 (artikel 7.20)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36456	Wijziging	herijking regels afgesplitste Kamerleden

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.21 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het eerste lid is gewijzigd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het artikel is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.20.

[Kamerstukken 36456](#)

Bij deze wijziging (zie [nr. 3](#) voor het voorstel) is aan het tweede lid een zin toegevoegd.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 36, en heeft betrekking op de besluitvorming van de commissies. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast. De regeling voor de besluitvorming tijdens gezamenlijke commissievergaderingen uit het huidige artikel 36, tweede lid, is daarbij niet opgenomen in verband met het schrappen van de gezamenlijke commissievergaderingen. Zie daarover ook subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Gezamenlijke commissievergaderingen’. Verder is de bijzondere quorumregeling voor de besluitvorming van de commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven uit het huidige artikel 36, derde lid, ondergebracht in het op die commissie betrekking hebbende artikel 7.7. De bepaling is verder inhoudelijk vrijwel gelijk gebleven. Het *eerste lid* verduidelijkt dat slechts de leden van een commissie kunnen deelnemen aan haar besluitvorming (zowel in als buiten een vergadering), waarbij een niet beschikbaar lid kan worden vervangen door het voor hem benoemde plaatsvervangende lid. Het *tweede lid* bevat de regeling voor de besluitvorming langs schriftelijke weg, de zogenaamde e-mailprocedure. De commissies kunnen bij die procedure per e-mail besluiten over voorstellen die naar het oordeel van hun commissievoorzitter eenvoudig en spoedeisend van aard zijn, waarbij de besluiten worden genomen als stemde de Kamer in voltalligheid bij handopsteken.⁹⁴ Het lid is directer geformuleerd, waarbij in de tekst is verduidelijkt dat het hier gaat om schriftelijke besluitvorming buiten de vergaderingen.

⁹⁴ Zie over de procedure ook Kamerstukken [34005](#).

Dat verscherpt tevens het onderscheid met de stemmingen over personen in een commissievergadering, waarop het *derde lid* ziet. Op die stemmingen zijn de artikelen 8.30 tot en met 8.37 (de bepalingen over stemmingen over personen door de Kamer) van overeenkomstige toepassing, waarbij de stemmingen wel in ten hoogste drie stemrondes plaatsvinden. Het artikellid correspondeert met het huidige artikel 85, dat is opgenomen in het hoofdstuk over de plenaire vergadering. De bepaling is onder artikel 7.21 uitgewerkt, omdat het betrekking heeft op de besluitvorming door commissies.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Bij het lezen van de voornoemde voorstellen werden deze leden voorts aan het denken gezet over de stemverhoudingen binnen de commissie tijdens de procedurevergaderingen. Hoe denkt de werkgroep over een stemming op het niveau van de fracties/groepen in plaats van de individueel bij de vergadering aanwezige leden, mede met het oog op de democratische legitimiteit en representativiteit en de verdere politisering van procedures? Kan de werkgroep daarbij tevens het verschil ten opzichte van de e-mailprocedure en gangbare praktijk bij plenaire stemmingen betrekken?”

De werkgroep merkt op dat de voorgestelde regeling voor wat betreft de commissiebesluitvorming niet afwijkt van de politieke praktijk. Daarin wordt inderdaad slechts gestemd door de individuele commissieleden. In de praktijk worden besluiten vaak genomen zonder uitdrukkelijke stemming, waarbij tevens veelal naar consensus wordt gestreefd. In het geval van e-mailprocedures gaat het om voorstellen die eenvoudig en spoedeisend van aard zijn. De werkgroep ziet geen aanleiding om wijzigingen voor te stellen ten aanzien van de formele verhoudingen binnen commissies. Niet duidelijk is immers wat dat zou betekenen voor het karakter van de werkwijze en samenwerking binnen commissies. De werkgroep ziet geen reden om hierin verandering te brengen.

Deze leden hebben inzake het stemrecht op de procedurevergadering ook een vraag over de plaatsvervangende commissieleden. Momenteel hebben deze leden slechts stemrecht als zij het juiste individuele commissielid vervangen, maar niet als zij als plaatsvervanger van een ander commissielid van diezelfde fractie zouden willen fungeren. Vindt de werkgroep deze strikte een-op-eenkoppeling logisch of ligt een aanpassing wat haar betreft in de rede?

De een-op-een koppeling tussen commissieleden en hun plaatsvervangers kan in het algemeen bijdragen aan de aanwezigheid van de leden bij de procedurevergaderingen. De werkgroep acht het echter niet praktisch aan deze koppeling vast te houden bij de stemmingen in een procedurevergadering. Derhalve wordt bij nota van wijziging voorzien in de mogelijkheid dat bij afwezigheid van een commissielid niet slechts de voor hem benoemde plaatsvervanger in diens stembevoegdheden kan voorzien, maar ook een ander (benoemd) plaatsvervangend commissielid van zijn fractie of groep.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Met deze wijziging wordt verankerd dat een plaatsvervangend commissielid bij de besluitvorming ieder ander commissielid van zijn fractie of groep kan vervangen, en niet slechts het lid waarvoor hij als plaatsvervanger is benoemd. Dit vergemakkelijkt de onderlinge vervanging van fractie- of groepsgenoten binnen een commissie. De vervanging is beperkt tot één commissielid.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel), over het later verworpen amendement [Kamerstukken 35322 nr. 33](#)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Van Meenen heeft een gewijzigd amendement ingediend, op stuk nr. [33](#). Dat strekt ertoe dat in de procedurevergaderingen van de commissies voortaan fractiegewijs wordt gestemd. Daarover het volgende. Ons herzieningsvoorstel wijkt wat betreft de commissiebesluitvorming niet af van de politieke praktijk. [...] Wij hebben ons aangesloten bij de bestaande praktijk, die eigenlijk sterk op consensus is gericht en juist minder op stemmingen. Over het voorstel dat hier wordt gepresenteerd, hebben wij wel in de werkgroep gesproken. Een nadeel van dit voorstel vinden wij dat het aanhouden van plenaire meerderheden in de commissievergadering toch kan compliceren, omdat de stemmen dan gewogen stemmen zijn. Het kan ook lastiger, complexer en tijdrovender zijn, want hoe zit het dan als bepaalde fracties niet vertegenwoordigd zijn, of als meerdere leden van één fractie wel vertegenwoordigd zijn? Kortom, daarbij rijzen allerlei praktische vragen en het is niet duidelijk wat dat zou betekenen voor het karakter en de werkwijze van de samenwerking binnen commissies. Wij zijn er beducht voor dat dit zou kunnen leiden tot een verdere politisering, terwijl nu meer consensusgericht wordt gewerkt. Tot slot vinden we het ook wel vergaand om deze fictie echt op deze manier in het Reglement van Orde op te nemen. Dat gaat echt verder dan de fictie in de plenaire zaal met handopsteken: dan kijkt de voorzitter naar de leden die in de zaal zitten. Hier ga je echt in het reglement een vergaande fictie hanteren die niet aansluit op de samenstelling van de commissie.”

De heer Van Meenen (D66):

“Politisering van de procedurevergadering is natuurlijk het laatste wat ik zou willen, maar het gebeurt natuurlijk wel. Het komt voor. Wat wij hier doen, is eigenlijk juist aansluiten bij de actualiteit; in deze coronaperiode doen we het namelijk op deze manier. Natuurlijk, en gelukkig, komt het heel weinig voor dat we moeten stemmen, maar we hebben het recent gezien. Ik denk dat het uiteindelijk meer recht doet aan de democratische legitimatie van degenen die daar aanwezig zijn. Het is dus absoluut niet mijn intentie — laat dat in ieder geval voor de Handelingen gezegd zijn — om zo veel mogelijk stemmingen te krijgen. Daar ben ik niet op uit, maar de intentie is wel om te voorkomen dat, als in de procedurevergadering een stemming gaat plaatsvinden, er ineens allemaal mensen over de gangen rennen, want dan moeten een heleboel VVD'ers of wie dan ook naar de procedurevergadering omdat ze moeten gaan stemmen. Dat hebben we ook gezien. [...]”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“[...] wij hebben daar ook zelf serieus naar gekeken en erover nagedacht of dat niet een goede gang van zaken zou zijn. Maar wij liepen ertegen aan dat op dit moment niet iedereen lid is van commissies. Je hanteert wel een fictie die uitgaat van de vertegenwoordiging in de plenaire vergadering, terwijl het juridisch minder geëigend is om zo'n fictie te hanteren. Je hebt bijvoorbeeld ook geen quorum, en dat heb je in de plenaire vergadering wel. Dus hoe zit dat dan als er maar twee of een paar leden zijn die daarmee een meerderheid kunnen vormen, ook over onderwerpen die misschien niet aan de orde zijn gesteld? Wij zeggen juist, en dat laat de heer Van Meenen ook zien, dat het soms prima kan werken op basis van consensus

binnen de commissievergadering. Dan hoeft u ook niet in het reglement te regelen dat het zo moet. En als u het wel gaat regelen, roept dat ook weer complicaties op. Dat is eigenlijk de afweging waarom wij hebben gezegd: wij kiezen er niet voor.

De heer Van Meenen (D66):

Het laatste wat ik zou willen, is dat we iets gaan doen wat afwijkt van de goede gewoonte hier om in procedurevergaderingen naar consensus te streven. Ik vind het ook niet terecht dat dat argument tegen dit amendement wordt gebruikt, want dat is niet zo. Er wordt gewoon af en toe gestemd in procedurevergaderingen. Laten we dat vooral heel beperkt houden. [...] Over het bezwaar dat de heer Van der Staaij opwerpt dat er soms heel weinig Kamerleden zijn, zou ik zeggen: dan is het nog erger als er dan alleen maar gekeken wordt naar wie dat toevallig zijn en hoe zij stemmen, in plaats van naar wat zij vertegenwoordigen in de Kamer. Het bezwaar dat niet alle partijen of personen vertegenwoordigd zijn in de commissievergadering, los je ook op met dit amendement: iedereen krijgt het recht om te stemmen in de commissievergadering.”

Kamerstukken 36456 (herijking regels afgesplitste Kamerleden)

[Kamerstukken 36456 nr. 3](#) (voorstel met toelichting)

Algemeen

“Met dit voorstel van de commissie voor de Werkwijze tot wijziging van het Reglement van Orde wordt uitvoering gegeven aan twee aanbevelingen uit het verslag van de werkgroep Herijking positie afgesplitste Kamerleden.”

Artikelsgewijs

“Dit onderdeel bevat de uitwerking van de aanbeveling over het stemrecht bij de e-mailbesluitvorming in commissieverband.⁹⁵

De wijziging heeft betrekking op artikel [7.20](#), tweede lid, van het Reglement van Orde. Dat artikellid bepaalt dat een commissie buiten haar vergaderingen langs schriftelijke weg kan besluiten over een voorstel dat naar het oordeel van haar commissievoorzitter eenvoudig en spoedeisend van aard is. Het besluit wordt langs schriftelijke weg genomen als ware de Kamer in voltallige samenstelling bijeen en stemde zij als bedoeld in artikel 8.25 van het Reglement van Orde (handopsteken). Deze bepaling beschrijft de zogenaamde e-mailprocedure en legt vast dat de stem van één stemgerechtigd lid in een commissie wordt geteld als ware het de stemmen van alle leden van de gehele fractie van dat lid. Gestemd wordt volgens het principe van handopsteken zoals in de plenaire vergadering wordt toegepast (geen ‘hoofden tellen’, maar de stemmen die in de e-mailprocedure zijn ontvangen per volledige fractie optellen). In de huidige praktijk mogen alleen de stemgerechtigde commissieleden daarbij stemmen. Dus niet door afgesplitste leden die plaatsvervangend lid zijn, want zij vervangen bij de huidige werkwijze geen lid van hun groep (de commissieleden zijn steeds uit de fracties afkomstig), en kunnen dan op basis van het eerste lid van het artikel dus geen stemrecht in de commissie hebben. Commissiestaven maken er in de uitkomstmail van een e-mailprocedure standaard melding van als een niet-lid van de commissie zijn

⁹⁵ Zie daarover subparagraaf 2.2 van het rapport onder Kamerstukken [36456 nr. 1](#), bijlage, p. 10-11.

voorkeur in een e-mailprocedure kenbaar heeft gemaakt en vermelden daarbij dat dit niet als stem wordt meegerekend bij het bepalen van de uitslag.

Voorgesteld wordt dat in de e-mailprocedure van de vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven (de commissies waarin thans alle fracties met commissieleden zijn vertegenwoordigd en waarvan de samenstelling na de verkiezingen wordt bepaald) ook alle afgesplitste leden steeds stemrecht krijgen (i.e. zij mogen stemmen over een door een (plaatsvervangend) lid ingebracht voorstel), dus ook in de e-mailprocedures van commissies waarvan zij geen commissielid zijn.

Om dit te regelen, worden aan artikel [7.20](#), tweede lid, twee zinnen toegevoegd.

In de *eerste zin* wordt geregeld dat binnen de e-mailprocedure van de vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven (naast de commissieleden) ook steeds ten minste één lid van elke fractie of groep zonder een commissielid in de commissie, in de gelegenheid wordt gesteld mee te beslissen.

Daarbij is de regeling in beginsel beperkt tot de vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven, dat wil zeggen de commissies genoemd in de artikelen [7.1](#) en [7.4](#) van het Reglement van Orde, aangezien dit de commissies zijn waarin thans alle fracties zijn vertegenwoordigd, en de aard van de overige commissies zich niet leent voor toepassing van deze regel. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de (besloten) besluitvorming van de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten en van parlementaire enquêtecommissies. Wel is in de tweede zin de mogelijkheid opgenomen om als Kamer te besluiten de regel uit te breiden tot andere commissies, wat aan de orde kan zijn wanneer er in de toekomst andere commissies zijn waarin (vrijwel) alle fracties zijn vertegenwoordigd, waaraan bijv. kan worden gedacht als in de toekomst een tijdelijke commissie wordt ingesteld met een zeer brede opzet.

De zinsnede “In afwijking van het eerste lid” is opgenomen om te verduidelijken dat met de nieuwe bepaling wordt afgeweken van het in dat artikellid opgenomen uitgangspunt dat slechts de commissieleden (of plaatsvervaarders van hun fractie of groep bij hun verhindering) aan de besluitvorming deelnemen.

Binnen de regel zal in de betrokken commissies dus ook voor elke fractie of groep die niet met een (plaatsvervangend) commissielid in de commissie is vertegenwoordigd ten minste één lid in de gelegenheid moeten worden gesteld om volwaardig mee te beslissen bij elke e-mailprocedure. Fracties worden daarbij ook genoemd in de bepaling, aangezien op grond van artikel [7.11](#) van het Reglement van Orde niet elke fractie automatisch in een commissie hoeft te zijn vertegenwoordigd. Verder kan de vaste commissie in de praktijk in overleg met de betrokken fracties en groepen bepalen welke leden (naast de commissieleden) in de e-mailprocedure kunnen meebeslissen. Daarbij zullen de betrokken leden ook dienen te worden opgenomen in de e-maildistributielijsten van de vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven.

De besluitvorming in de e-mailprocedure vindt binnen het voorstel verder nog steeds plaats als thans gebruikelijk in de e-mailprocedure (dus fractiegewijs/groepsgewijs onder overeenkomstige toepassing van artikel [8.25](#) van het Reglement van Orde). De beoogde wijziging laat ook onverlet dat besluiten slechts in een e-mailprocedure kunnen worden genomen, indien een voorstel naar het oordeel van de commissievoorzitter eenvoudig en spoedeisend van aard is. Verder omvat het voorstel alleen het stemrecht in de e-mailprocedure. Het omvat dus niet het recht voor afgesplitste Kamerleden om ook zelf voorstellen voor een e-mailprocedure te doen in de vaste commissies waarvan zij geen (plaatsvervangend) lid zijn.

Om dit voorstel in de praktijk te realiseren, zullen afgesplitste Kamerleden in de e-mail distributielijsten van alle vaste commissies en de commissie voor de Rijksuitgaven worden opgenomen.”

[Kamerstukken 36456 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie hebben gevraagd waarom de commissie voor de Werkwijze afgesplitste Kamerleden enkel wil laten delen in de besluitvorming in de e-mailprocedure en waarom dit niet ook zou moeten gelden voor de besluitvorming in algemene zin, op grond van artikel 7.20, eerste lid. Voorts vragen zij waarom afgesplitste leden geen zitting kunnen nemen in meerdere of zelfs alle commissies. Ook doen deze leden de suggestie om uitgangspunten, zoals de regel dat afgesplitste leden niet meer rechten kunnen hebben dan fracties van dezelfde omvang, in het Reglement van Orde op te nemen.

De commissie voor de Werkwijze heeft bij de uitwerking het uitgangspunt van de Werkgroep-Bisschop II gehanteerd dat afsplitsen niet onmogelijk gemaakt moet worden, maar ook niet aangemoedigd wordt. Daarvoor dient voorkomen te worden dat individuele afgesplitste leden of groepen aanspraak kunnen maken op meer rechten dan een Kamerlid/fracties van dezelfde omvang. Dat gebeurt wel als afgesplitste leden door hun afsplitsing deel kunnen gaan nemen aan de besluitvorming van alle commissies. Dat gebeurt als zij lid zijn van alle commissies. Conform artikel 7.20, eerste lid, van het Reglement van Orde, nemen leden van de commissie deel aan haar besluitvorming. In de gedachte van de Werkgroep past het dus niet om afgesplitste Kamerleden het lidmaatschap te geven van alle vaste commissies.

Op grond van artikel 7.20, eerste lid, van het Reglement van Orde nemen de leden van de commissie deel aan haar besluitvorming. Die besluitvorming vindt doorgaans plaats op basis van aanwezigheid in de vergadering langs de verhoudingen binnen de commissie. In het geval dat via een e-mailprocedure wordt besloten gelden niet de commissieverhoudingen, maar de plenaire verhoudingen. In lijn met dat procedurele verschil heeft de commissie voor de Werkwijze ervoor gekozen afgesplitste Kamerleden wel te laten deelnemen aan e-mailprocedures, waarvoor plenaire verhoudingen gelden, en niet aan (reguliere) besluitvorming in alle vaste commissies, aangezien die geschiedt langs de verhoudingen binnen de vaste commissies.

De commissie voor de Werkwijze waardeert de suggestie om de genoemde uitgangspunten op te nemen in het Reglement van Orde, maar stelt tegelijkertijd vast dat de gedachte achter of de geest van een artikel doorgaans niet wordt vermeld in een regeling, mede aangezien dit al gauw tot interpretatieverschillen aanleiding kan geven. Om die reden heeft de commissie voor de Werkwijze de voorkeur te volstaan met het vermelden van deze uitgangspunten in het verslag van haar werkgroep en in het voorliggende verslag. Overigens vindt het uitgangspunt dat de leden van een groepen niet meer rechten hebben dan die van fracties wel in meer specifieke bepalingen van het Reglement weerklank.⁹⁶”

“De leden van de VVD-fractie vragen nader te motiveren waarom juist het stemrecht bij de e-mailbesluitvorming in commissieverband afgesplitste leden in staat zou stellen beter te functioneren dan nu het geval is, een en ander in relatie tot de overige instrumenten die een Kamerlid heeft. Ook vragen zij hoe dit voorstel zich verhoudt tot kleine fracties die ook niet in alle vaste Kamercommissies zijn vertegenwoordigd en dus ook niet altijd stemrecht hebben.

⁹⁶ Zie bijv. artikel 7.34, vierde lid (spreektijd in een tweeminutendebat) en 12.4, vierde lid (stellen vragen tijdens mondelinge vragenuur) van het Reglement van Orde, en [artikel 3, eerste lid, van de Regeling financiële ondersteuning fracties en groepen Tweede Kamer 2023](#) (hoogte bijdrage).

De commissie voor de Werkwijze heeft bij deze aanbeveling meegewogen dat afgesplitste Kamerleden scherpe keuzes moeten maken ten aanzien van de fysieke commissieactiviteiten waar zij aan deelnemen, maar dat het voor hen wel goed mogelijk is deze activiteiten te combineren met besluitvorming in e-mailprocedures. Door afgesplitste Kamerleden deel te laten nemen aan deze besluitvorming via e-mailprocedures hebben zij invloed op de uitkomst van deze procedures, hetgeen hen in staat stelt effectiever te functioneren. De commissie voor de Werkwijze hanteert daarbij het uitgangspunt dat afgesplitste Kamerleden niet meer rechten verkrijgen dan fracties van dezelfde omvang. Er wordt in ons grondwettelijke stelsel geen onderscheid gemaakt tussen fracties. Overigens is de gedachte dat kleine fracties niet in alle commissies vertegenwoordigd zijn gebaseerd op een misvatting. Alle fracties die na de verkiezingen in de Kamer zitten hebben altijd minstens één lid in een vaste commissie. Dat is het eerste uitgangspunt van de samenstelling van de vaste commissies, waarna een verdere evenwichtige verdeling plaatsvindt. In het voorstel is opgenomen dat de groepen van afgesplitste leden net als bij kleine fracties kunnen meebeslissen in alle e-mailprocedures betrokken e-mailprocedures.

De leden van de VVD-fractie vragen voorts of de onderhavige wijziging van het Reglement van Orde ook de gelegenheid biedt om te kijken naar de wijze van totstandkoming van besluiten in procedurevergaderingen van Kamercommissies, waar besluitvorming nu plaatsvindt op basis van de aantallen aanwezige leden, of dat de in te stellen werkgroep naar aanleiding van de motie Kamminga c.s. ([Kamerstuk 35 867, nr. 10](#)) dit punt kan meenemen in haar werkzaamheden.

De commissie voor de Werkwijze heeft zich bij het uitvoeren van haar opdracht gericht op de positie van afgesplitste Kamerleden. Het herbezien van de wijze waarop besluitvorming binnen vaste commissies in zijn algemeen plaatsvindt, beschouwt zij niet als onderdeel van deze opdracht. De werkgroep die is ingesteld naar aanleiding van de genoemde motie-Kamminga c.s. richt zich op de aanbevelingen aan de Kamer die door verschillende parlementaire onderzoekscommissies zijn gedaan. Het herbezien van de besluitvorming en stemverhoudingen in vaste commissies is in de onderzoeksrapporten die in de motie zijn genoemd niet aanbevolen”

V. Overig

-

§ 7.5 De behandeling van stukken

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Deze paragraaf geeft enige algemene regels voor de behandeling van stukken.”

V. Overig

-

Artikel 7.21 Behandeling stukken

1. Door de Kamer ontvangen stukken worden doorgeleid naar de meest betrokken commissie.
2. De commissie beslist over de behandeling van de stukken. Indien een stuk in handen wordt gesteld van de commissie, neemt de commissie dit in ieder geval in behandeling.
3. Het Presidium stelt regels voor de afhandeling van door de Kamer ontvangen stukken zonder afzender.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.22 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.21.

N.B. Zie voor de door in het derde lid bedoelde regels de [Regeling afhandeling van anonieme post](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel geeft enige algemene regels voor de behandeling van door de Kamer ontvangen stukken. De achtergrond daarvan is dat deze stukken tegenwoordig niet steeds meer plenair in handen van een commissie worden gesteld (dit vindt alleen nog plaats bij wetsvoorstellen en initiatiefnota’s), maar via het parlementaire informatiesysteem (Parlis)

worden doorgeleid naar een commissie. Gelet op het belang van deze praktijk wordt voorgesteld hiervan melding te maken in het Reglement.

Het *eerste lid* bevat daarbij het uitgangspunt dat stukken worden doorgeleid naar de meest betrokken commissie. Het kan bij de stukken bijvoorbeeld gaan om een brief van de minister zijn naar aanleiding van door de commissie gestelde vragen, maar bijvoorbeeld ook om een brief van een burger. De stukken worden daarbij ambtelijk doorgeleid naar de meest betrokken commissie (de voortouwcommissie), en eventueel naar andere betrokken commissies (volgcommissies). Indien er competentiegeschillen bestaan tussen de commissies, dan worden deze buiten de vergadering opgelost (eventueel onder tussenkomst van het Presidium).

Op grond van het *tweede lid* dient de commissie te beslissen over de behandeling van de aan haar doorgeleide stukken. Hiermee wordt gegarandeerd dat de stukken onder de aandacht van de commissie komen, en dient de commissie dus steeds een besluit te nemen over de stukken. De door de commissie te nemen beslissing kan daarbij bijvoorbeeld zijn dat zij concrete stappen onderneemt naar aanleiding van het stuk (bijvoorbeeld het inplannen van een commissiedebat of technische briefing naar aanleiding van een beleidsbrief van een bewindspersoon), maar bijvoorbeeld ook dat zij het stuk slechts ter kennisgeving aanneemt en de commissiebehandeling daarmee afrondt (bijvoorbeeld bij niet-inhoudelijke brieven). Dit sluit aan bij de huidige praktijk.

Bij stukken die plenair in handen van een commissie worden gesteld (wetsvoorstellen en initiatiefnota's) is een commissie in ieder geval verplicht om tot behandeling over te gaan (bij wetsvoorstellen gaat het dan bijvoorbeeld om het uitbrengen van een schriftelijk verslag). Dit is vastgelegd in het *tweede lid*.

Het *derde lid* bevat een grondslag voor het stellen van regels over de afhandeling van anonieme stukken, waarvoor het Presidium in 2015 een regeling heeft vastgesteld.⁹⁷

Algemeen

“Tegen deze achtergrond is de huidige praktijk te prefereren, waarbij één commissie het voortouw krijgt toegewezen en eventuele competentiegeschillen buiten de vergadering worden opgelost (zie daarover ook de toelichting bij artikel 7.22). Daarom wordt voorgesteld om de gezamenlijke commissievergadering te schrappen. Daarbij staat het de behandelende commissie uiteraard wel vrij om andere leden toe te staan deel te nemen aan haar vergaderingen. Zie daarvoor artikel 7.19.”

V. Overig

-

⁹⁷ De Regeling afhandeling van anonieme post, die het Presidium 16 december 2015 heeft vastgesteld.

§ 7.6 De verslagen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VII, § 6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 7.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 6 van het huidige hoofdstuk VII, en heeft betrekking op de door commissies uit te brengen verslagen, die zowel kunnen zien op een aan de commissie doorgeleid stuk (zie artikel 7.23) als op door een commissie ontplooidde activiteiten (zie artikel 7.24).”

V. Overig

-

Artikel 7.22 Verslag over een ontvangen stuk

1. Een commissie brengt aan de Kamer verslag uit over een door haar ontvangen stuk, indien dit Reglement dat vereist of de commissie dit om een andere reden wenselijk acht.

2. Het verslag bevat zo beknopt mogelijk datgene wat de commissie over het stuk wil opmerken of vragen.

3. De Kamer kan besluiten dat een commissie geen door het Reglement vereist verslag hoeft uit te brengen over stukken die naar het oordeel van de commissie niet in het openbaar kunnen worden behandeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 32, eerste en tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.22)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.23 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het tweede lid is gewijzigd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het artikel is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.22.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat enige algemene hoofdregels met betrekking tot de verslagen van commissies over stukken.

Het *eerste lid* correspondeert met het huidige artikel 32, eerste lid, eerste zin, en bevat de hoofdregel rondom het uitbrengen van een verslag over een stuk. Daarbij is niet langer vooropgesteld dat een commissie verslag uitbrengt over een “in haar handen gesteld” stuk, aangezien er tegenwoordig ook verslag kan worden uitgebracht over stukken die niet meer in handen worden gesteld (bijvoorbeeld verzoekschriften) en soms geen verslag wordt uitgebracht over in handen gestelde stukken (dit komt voor bij sommige initiatiefnota’s). Daarom wordt een meer flexibele formulering voorgesteld, die aansluit bij de gewijzigde praktijk. Daarbij is een commissie verplicht verslag uit te brengen over een door haar ontvangen stuk indien het Reglement dit voorschrijft, en heeft een commissie de mogelijkheid dit ook bij andere stukken te doen. De verplichting om verslag uit te brengen bestaat bijvoorbeeld bij alle wetsvoorstellen op grond van artikel 9.2, eerste lid, bij verzoekschriften en burgerinitiatieven op grond van artikel 7.7, tweede lid, en bij voorstellen tot wijziging van het Reglement op grond van artikel 7.8, derde lid, en 16.1, derde lid.

Het *tweede lid* correspondeert met het huidige artikel 32, eerste lid, tweede en derde zin, en gaat in op de inhoud van de verslagen, die zo beknopt mogelijk moet zijn. Daarbij is de vrijwel inhoudsloze formulering “hetgeen op het stuk betrekking heeft” verandert naar “wat de commissie over het stuk wil opmerken”. De zin “De commissie is bevoegd weg te laten, wat zij niet ter zake acht” kan door deze wijziging hier ook worden weggelaten. De zin komt wel terug in de bijzondere bepaling over de inbreng voor verslagen bij wetsvoorstellen, zie daarvoor artikel 9.2, tweede lid.

Het *derde lid* correspondeert met het huidige artikel 32, tweede lid, en bevat de mogelijkheid voor de Kamer om een commissie te ontheffen van een verplichting om een verslag uit te brengen over stukken die zich niet voor openbare behandeling lenen.”

Algemeen

“Deze inbrengvergaderingen vinden in de praktijk niet meer plaats. In de praktijk maken leden doorgaans gebruik van de mogelijkheid om ten behoeve van het verslag schriftelijk vragen en opmerkingen in te brengen (zie de huidige artikelen 93, eerste lid, en 121, eerste lid). Tegen deze achtergrond wordt voorgesteld de inbrengvergadering als afzonderlijk instrument te schrappen. Daarbij staat het een commissie uiteraard nog steeds vrij om in een (procedure)vergadering afspraken te maken ter coördinatie of afstemming van de te leveren inbreng, en daarbij andere leden toe te staan aan de vergadering deel te nemen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat het tweede lid van artikel 7.23 bepaalt dat het verslag bij een bepaald stuk zo beknopt mogelijk bevat wat de commissie over het stuk wil opmerken. Deze leden permitteren zich hier een taalkundige opmerking. Zij missen tussen de woorden “mogelijk” en “wat” het woord “datgene”. Naar hun mening wordt daarmee de formulering meer een formulering die hoort bij een reglement. Deze leden gaan ervan uit dat onder “opmerken” niet alleen wordt verstaan het maken van “opmerkingen”, maar ook het stellen van (verduidelijkende) vragen. Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De werkgroep dankt de leden van de VVD-fractie voor de taalkundige suggestie, die bij nota van wijziging in het voorstel wordt verwerkt. Verder bevestigt zij dat onder “opmerken”

inderdaad zowel “opmerkingen” als “vragen” kunnen worden gerekend. Om op dit punt geen misverstanden te laten bestaan wordt dit tevens bij nota van wijziging verduidelijkt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Via dit onderdeel vinden enige verbeteringen plaats in artikel 7.23, tweede lid, onder andere om te verduidelijken dat in het verslag zowel opmerkingen als vragen kunnen zijn opgenomen. “

V. Overig

-

Artikel 7.23 Overige verslagen

1. Een commissie brengt aan de Kamer verslag uit over elk door haar gehouden openbaar mondeling en schriftelijk overleg met een minister.
2. Een commissie kan ook verslag uitbrengen over andere van haar activiteiten.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 32, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.23)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.24 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.23.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

“Dit artikel heeft betrekking op de overige verslagen die door commissies worden uitgebracht.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij met het huidige artikel 32, derde lid, en gaat in op de verslagen die worden uitgebracht over het door een commissie gevoerd overleg met een minister. Daarbij zullen de verslagen over een openbaar mondeling overleg in ieder geval altijd het door de Dienst Verslag en Redactie opgestelde woordelijke verslag van het overleg bevatten, zie daarover artikel 15.9, derde lid. Het schriftelijk overleg is aan de bepaling

toegevoegd, omdat ook over dat type overleg met een minister verslag door een commissie dient te worden uitgebracht aan de Kamer.

Het *tweede lid* verduidelijkt dat een commissie soms ook van andere van haar activiteiten verslag uitbrengt, bijvoorbeeld over een hoorzitting, rondetafelgesprek of werkbezoek. Deze mogelijkheid kan op dit moment slechts worden afgeleid uit de woorden “in ieder geval” in het huidige artikel 32, derde lid.”

V. Overig

-

Artikel 7.24 Vaststelling verslag

1. Een commissiegriffier is verantwoordelijk voor het opstellen van de verslagen van zijn commissie.
2. Een verslag wordt vastgesteld door ondertekening door de commissievoorzitter en commissiegriffier.
3. Een verslag wordt na de vaststelling meteen openbaar gemaakt.
4. De commissie kan besluiten dat bijlagen bij een verslag slechts ter inzage worden gelegd. Bijlagen van vertrouwelijke aard worden in ieder geval niet openbaar gemaakt en slechts ter vertrouwelijke inzage van de leden gelegd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 32, vierde lid en 94, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 7.24)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.25 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.24.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel geeft enige algemene regels over de vaststelling van de verslagen.

Het *eerste lid* correspondeert met het huidige artikel 32, vierde lid, en stelt voorop dat de commissiegriffier verantwoordelijk is voor het opstellen van de verslagen. De commissiegriffier kan daarbij uiteraard wel adjunct-griffiers belasten met het opstellen van het conceptverslag.

De commissiegriffier draagt uiteraard geen verantwoordelijkheid voor de politieke inhoud van de verslagen. Het *tweede lid* geeft tegen die achtergrond aan dat een verslag wordt vastgesteld door ondertekening door de commissievoorzitter (die de politieke leiding geeft aan de commissie) en de commissiegriffier (die ambtelijk verantwoordelijk is voor het opstellen van het verslag). Dit sluit aan bij de huidige praktijk.

Het *derde lid* bevat de verplichting om een commissieverslag na vaststelling meteen openbaar te maken. De openbaarmaking is in het huidige artikel 94, tweede lid, eerste zin, opgenomen voor de verslagen over wetsvoorstellen, maar is in de praktijk ook van belang bij de overige verslagen. De toezending aan de leden en de regering kan hierbij in de praktijk ook plaatsvinden, maar dit hoeft niet uitdrukkelijk te worden voorgeschreven. Voor de volledigheid wordt hier opgemerkt dat de openbaarmakingsverplichting zich uiteraard niet uitstrekt over een woordelijk verslag van de Dienst Verslag en Redactie over een besloten commissievergadering, en over de notulen over een dergelijke besloten vergadering. Een commissie is niet verplicht aan de Kamer verslag uit te brengen over een dergelijke vergadering, en beslist zelf of en wanneer zij deze stukken wil openbaar maken. Zie hierover de toelichting bij artikel 15.8.

Het *vierde lid* geeft een aantal regels over bij een verslag opgenomen bijlages. Deze regels zijn in het huidige artikel 94, tweede lid, tweede zin, opgenomen voor de verslagen over wetsvoorstellen, maar kunnen in de praktijk eveneens van belang zijn bij andere verslagen. Op grond van de bepaling kan een commissie besluiten om bijlages bij een verslag slechts ter inzage te leggen. Dit kan bijvoorbeeld van belang zijn bij omvangrijke bijlages, maar ook bij bijlages van vertrouwelijke aard. De tweede zin verduidelijkt daarbij dat bijlages van vertrouwelijke aard slechts ter vertrouwelijke inzage van de leden worden gelegd.”

V. Overig

-

§ 7.7 De bevoegdheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VII, § 5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (§ 7.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de algemene bevoegdheden van de commissies. De paragraaf correspondeert met de paragrafen 5 (bevoegdheden) en 8 (mondeling overleg) van hoofdstuk VII van het huidige Reglement.

Binnen de paragraaf worden in subparagraaf 7.7.1 in artikel 7.26 de algemene bevoegdheden van de commissies weergegeven. Vervolgens worden in de paragraaf voor bepaalde bevoegdheden bijzondere regels gegeven. De uitgebreide regeling voor de bevoegdheid tot mondeling overleg met een minister is daarbij opgenomen in subparagraaf 7.7.2 (aangevuld met enige bepalingen rondom het schriftelijke overleg), de overige bepalingen in subparagraaf 7.7.3. “

V. Overig

-

7.7.1 Algemeen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat een algemene bepaling ten aanzien van de commissiebevoegdheden.”

V. Overig

-

Artikel 7.25 Bevoegdheden commissies

Voor een goede vervulling van haar taken is een commissie in ieder geval bevoegd:

- a. zich tot een minister te wenden om de stukken te verkrijgen waarvan zij de kennisneming nodig acht;
- b. mondeling in overleg te treden met een minister;
- c. schriftelijk in overleg te treden met een minister;
- d. rondetafelgesprekken te houden;
- e. hoorzittingen te houden;
- f. technische briefings te houden;
- g. werkbezoeken af te leggen;
- h. zich te laten voorlichten door colleges van advies;
- i. externe deskundigen in te schakelen;
- j. rapporteurs te benoemen;
- k. de Kamer voor te stellen een groot project aan te wijzen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 27)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
34343	Wijziging	Aanpassing rapporteurschap

Vanaf 35322 (artikel 7.25)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.26 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.25.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 27 en geeft aan wat de voornaamste algemene bevoegdheden van de commissies zijn. Het artikel is redactioneel aangepast. Daarbij is de bevoegdheid tot mondeling overleg en schriftelijk overleg met een minister ondergebracht in twee afzonderlijk onderdelen (onderdelen b en c). De bevoegdheid tot het houden van een mondeling overleg ligt binnen het voorstel altijd bij de commissie, en volgt direct uit onderdeel b. In tegenstelling tot het huidige Reglement (zie de huidige artikelen 39, eerste lid, 39a, eerste lid, 40, eerste lid, 41, eerste lid, en 123) wordt daarom niet nogmaals ingegaan op deze bevoegdheid.

Onderdeel f is nieuw, en bevat de bevoegdheid om een technische briefing te houden. Er wordt voorgesteld deze bevoegdheid uitdrukkelijk te noemen, aangezien die briefings (waarin een commissie wordt geïnformeerd over een onderwerp, doorgaans door (rijks)ambtenaren) regelmatig plaatsvinden en een veel technischer (apolitiek) karakter hebben dan bijvoorbeeld een hoorzitting. Zie over de technische briefings ook subparagraaf 2.5.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Technische briefing’. De bepaling is verder inhoudelijk ongewijzigd gebleven.”

Algemeen

“Technische briefing

In de praktijk worden door de commissies veelvuldig technische briefings georganiseerd, waarin experts uitleg geven over de diverse (technische) aspecten van een bepaald dossier. Het instrument van de technische briefing komt als zodanig echter niet voor in het Reglement. Er is slechts geregeld dat de minister toestemming moet geven voor de deelname van ambtenaren aan hoorzittingen (zie het huidige artikel 29, tweede lid). In de praktijk heeft de technische briefing, zeker wanneer deze door departementsambtenaren wordt verzorgd, echter een politiek-neutrale karakter dan een hoorzitting of rondetafelgesprek. Tegen deze achtergrond wordt voorgesteld het Reglement op dit punt aan te vullen. Zie daarvoor artikel 7.26, onder f.

De betrokken technische briefings kunnen worden verzorgd door allerlei experts, zoals ambtenaren van zelfstandige bestuursorganen of toezichthouders, de Algemene Rekenkamer of de Europese Commissie. Meestal zullen de technische briefings echter worden verzorgd door ambtenaren van een ministerie. De verantwoordelijke bewindspersoon dient in dat geval toestemming te verlenen (zie daarvoor artikel 7.35), en kan de briefing uiteraard ook zelf bijwonen. De departementsambtenaren die de briefing verzorgen kunnen uiteraard geen verantwoording afleggen. Wel kunnen zij het betrokken kabinetsbeleid toelichten. Na de uitleg van de experts krijgen Kamerleden de gelegenheid vragen te stellen. Van de commissievoorzitter wordt in de praktijk verwacht dat deze daarbij het politiek-neutrale karakter van de bijeenkomst bewaakt. Om de vrije uitwisseling van gedachten te bevorderen, kan de commissie ervoor kiezen om een technische briefing achter gesloten deuren te doen plaatsvinden.”

“De leden van de GroenLinks-fractie merken op dat de werkgroep voorstelt om de positie van een technische briefing nader te verduidelijken in het Reglement van Orde. Deze leden vinden dit een goede zaak. Zij constateren in de praktijk dat er verschillend wordt omgegaan met het openbare karakter van technische briefings. Zo is het niet altijd van tevoren helder of een technische briefing openbaar of besloten is. En ook is niet altijd helder of fractiemedewerkers aanwezig kunnen zijn. Het lijkt deze leden daarom goed ook hier helderheid over te verschaffen. Zij vragen daarom of de werkgroep het standpunt deelt dat technische briefings in principe openbaar zijn, tenzij expliciet besloten wordt dat een technische briefing besloten is. Deelt de werkgroep het standpunt dat het goed is om dit in helder in het Reglement op te nemen? Voorts vragen zij of de werkgroep het standpunt deelt dat fractiemedewerkers in principe aanwezig kunnen zijn bij een technische briefing (dus ook bij besloten technische briefings), tenzij besloten is dat de technische briefing vertrouwelijk is en dus alleen toegankelijk is voor leden.

In antwoord op de vragen over de technische briefing, merkt de werkgroep in algemene zin op dat vergaderingen van de Kamer, inclusief die van commissies, in beginsel openbaar zijn. Ook kunnen vergaderingen in beslotenheid worden houden. Zie hierover het voorgestelde artikel 7.20. Dat artikel geldt dus ook voor technische briefings. Een overweging om voor beslotenheid te kiezen is dat dit de vrije uitwisseling van gedachten kan bevorderen, maar kan ook verband houden met de inhoud van de briefing of de positie van personen of organisaties die de briefing verzorgen. Tevens moet rekening worden gehouden met het technische, apolitieke karakter van de bijeenkomst. Het is aan commissies zelf om te bepalen hoe zij hier in de praktijk mee omgaan. Bij de ene commissie zullen dergelijke briefings daarom vaker in beslotenheid plaatsvinden dan in een andere commissie.

Ten aanzien van de aanwezigheid van fractiemedewerkers is de bestaande afspraak binnen de Kamer dat fractiemedewerkers aanwezig mogen zijn bij besloten technische briefings, indien een Kamerlid van dezelfde fractie ook aanwezig is. Fractiemedewerkers van kleine fracties mogen aanwezig zijn als een Kamerlid van een andere fractie zich hiervoor verantwoordelijk stelt.⁹⁸ Die afspraken zijn helder. De werkgroep is er daarom geen voorstander van om op dit praktische punt nadere reglementaire voorzieningen te treffen. De werkgroep sluit verder aan bij een verzoek dat het Presidium eerder aan de commissievoorzitters heeft gedaan, namelijk om bij het aanbieden van besloten briefings zeer kritisch na te gaan of het besloten karakter noodzakelijk is en of fractiemedewerkers kunnen worden toegelaten.”

“De leden van de ChristenUnie-fractie merken dat er over het bijwonen van besloten technische briefings door fractiemedewerkers, indien het eigen Kamerlid niet aanwezig kan zijn, nog steeds onduidelijkheid is. Zou het niet goed zijn, vragen deze leden aan de werkgroep, als hier een eenduidige afspraak over in het Reglement wordt opgenomen, bijvoorbeeld dat fractiemedewerkers altijd welkom zijn, mits aan het quorum van bijvoorbeeld minimaal vijf Kamerleden is voldaan?

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar antwoord op de vraag van de leden van de GroenLinks-fractie over technische briefings.”

⁹⁸ Zie Kamerstukken [35166, nr. 21](#), p. 36-37.

“De leden van de PvdA-fractie lezen in artikel 7.26, onderdeel h, dat een commissie bevoegd is om zich te laten voorlichten door colleges van advies. Welke colleges van advies worden hier bedoeld? Naar deze leden aannemen, gaat het om andere adviescolleges dan die worden genoemd in artikel 7.36, of niet? Hoe verloopt de procedure in het geval er bij een initiatiefwetsvoorstel, nadat de consultatieronde is geweest, behoefte is aan advies of input van adviescolleges of andere instanties? Hoe kunnen initiatiefnemers bijvoorbeeld advies vragen aan de Autoriteit Persoonsgegevens over privacyaspecten van hun wetsvoorstel, aan het Adviescollege Toetsing Regeldruk over administratieve lasten, aan de Nationale Politie of het Openbaar Ministerie met betrekking tot de handhaving, opsporing en vervolgen van voorgestelde strafbare feiten, het Centraal Planbureau, de Algemene Rekenkamer enzovoorts. Wanneer kan een initiatiefnemer zelf contact met dergelijke instanties opnemen, wanneer loopt dat via de Kamer en wanneer via een bewindspersoon? Deze leden hebben kortom behoefte aan een regeling voor het vragen van dergelijke adviezen. Kunt u hier nader op ingaan?”

De in artikel 7.26, onderdeel h, opgenomen bevoegdheid van commissies om zich te laten voorlichten door college van advies is in het voorstel niet nader omschreven. Deze bepaling is dan ook niet gewijzigd ten opzichte van artikel 27, onder f, van het huidige Reglement, en heeft betrekking op adviescolleges als bedoeld in [artikel 1 van de Kaderwet adviescolleges](#). Het gaat daarbij om colleges die krachtens publiekrecht tot taak hebben de regering te adviseren over algemeen verbindende voorschriften of te voeren beleid van het Rijk. Hieronder vallen vaste adviescolleges als bedoeld in [artikel 79 van de Grondwet](#) (bijvoorbeeld de Onderwijsraad, de Kiesraad, en thans het Adviescollege toetsing regeldruk), maar ook tijdelijke adviescolleges (bijv. het vroegere Adviescollege toetsing administratieve lasten). Krachtens [artikel 17 van de Kaderwet](#) heeft de Kamer de mogelijkheid om advies in te winnen bij deze adviescolleges.

Artikel 7.36 van het voorstel kan worden gezien als een nadere uitwerking van artikel 7.26, en gaat er vanuit dat verzoeken om voorlichting bij de Afdeling advisering van de Raad van State of om advies bij een adviescollege worden geïnitieerd dan wel nader uitgewerkt in commissies. Artikel 7.36 sluit voor het doen van adviesverzoeken inhoudelijk aan bij artikel 30 van het huidige Reglement; de voorgestelde regeling voor voorlichting door de Afdeling advisering van de Raad van State is nieuw en sluit aan bij de bestaande praktijk. De in artikel 7.36 opgenomen regeling sluit niet uit dat een commissie een lid van een adviescollege uitnodigt voor bijvoorbeeld een (rondetafel)gesprek of technische briefing. Tegen die achtergrond is de tekst van artikel 7.26, onder h, ongewijzigd gebleven.

Voor het doen van een concreet adviesverzoek bij een adviescollege dient artikel 7.36 dus toepassing te vinden. Daarbij wordt uiteindelijk plenair over het adviesverzoek besloten, omdat op grond van [artikel 17 van de Kaderwet adviescolleges](#) de bevoegdheid om advies te verzoeken ligt bij de Kamer en dus niet bij een commissie of een individueel Kamerlid. Binnen de initiatiefwetgevingsprocedure kan vanuit een individueel Kamerlid dus ook geen officieel adviesverzoek uitgaan,⁹⁹ wat de reden vormt dat op dit punt geen regeling in het Reglement wordt geboden. Na het aanhangig maken van het initiatiefwetsvoorstel kan het lid de Kamer dus wel met behulp van artikel 7.36 verzoeken om een adviesverzoek bij een

⁹⁹ Het komt wel voor dat Kamerleden het wetsvoorstel voorafgaand in consultatie geven, en dat daarbij adviescolleges worden betrokken. Dit betreft echter geen officiële adviesaanvraag vanuit de Kamer.

adviescollege te doen (naast de verplichte adviesinwinning bij de Afdeling advisering). Van die mogelijkheid wordt met enige regelmaat gebruik gemaakt.¹⁰⁰

Verder wijst de werkgroep erop dat er binnen de overheid ook uitvoeringsorganisaties zijn die niet onder de definitie van adviescollege van [artikel 1 van de Kaderwet](#) vallen, bijv. de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Als in de Kamer behoefte bestaat aan het doen van een verzoek om advies bij een uitvoeringsorganisatie, zal daarvoor doorgaans de toestemming van de verantwoordelijke minister zijn vereist.

Tot slot wijst de werkgroep erop dat het door de Kamer krachtens [artikel 7.23 van de Comptabiliteitswet 2016](#) doen van een verzoek bij de Algemene Rekenkamer een verzoek om onderzoek betreft, en dat de Kamer over een dergelijk verzoek beslist onder toepassing van het voorgestelde artikel 7.2, derde lid, (thans artikel 16a, tweede lid) van het Reglement.”

V. Overig

-

¹⁰⁰ Zie bijv. Zie Kamerstukken [28652, nrs. 4 en 5](#), [30372, nr. 4](#), [31259, nr. 4](#), en [31461, nrs. 5 en 6](#).

7.7.2 Het mondeling en schriftelijk overleg

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VII, § 8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift subparagraaf 7.7.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat de regels over de bevoegdheid van een commissie om mondeling of schriftelijk in overleg te treden met een minister, die volgt uit artikel 7.26, onder b en c. De regels over de verschillende vormen van mondeling overleg zijn daarbij samengevoegd naar onderwerp (bijvoorbeeld de indiening van moties).”

V. Overig

-

Artikel 7.26 Vormen van mondeling overleg

Het mondeling overleg van een commissie met een minister kan plaatshebben in de vorm van:

- a. een commissiedebat, indien het overleg betrekking heeft op een onderwerp in het beleidsterrein van de commissie;
- b. een wetgevingsoverleg, indien het overleg betrekking heeft op een in handen van de commissie gesteld wetsvoorstel;
- c. een notaoverleg, indien het overleg betrekking heeft op een in handen van de commissie gestelde initiatiefnota of een ander stuk waarover de commissie dit overleg wenst te houden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 28, 40 eerste lid, 41, eerste lid, en 123)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
30446	Wijziging	besluitvorming Voorzitter en Ondervoorzitters
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg

Vanaf 35322 (artikel 7.26)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.27 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.26.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

“Het belang van debatten op commissieniveau wordt onderstreept door de enigszins onduidelijke term ‘algemeen overleg’ te vervangen door een meer toepasselijke benaming: het commissiedebat.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“De werkgroep is van mening dat de scheve verhouding tussen plenaire activiteiten en commissieactiviteiten tot ergernissen en knelpunten in de parlementaire werkwijze leidt. Een verbetering in het evenwicht tussen de commissies en de plenaire vergadering kan daarbij naar de mening van de werkgroep een sleutel vormen voor een oplossing. Ook de benaming van debatten op commissieniveau kan daaraan bijdragen door de enigszins onduidelijke term ‘algemeen overleg’ te vervangen door een meer toepasselijke benaming: het commissiedebat.”

“Om herkenbaarheid van commissiedebatten te verhogen beveelt de werkgroep aan om de inrichting van (een of meerdere) commissiezalen aan te passen, waarbij meer wordt aangesloten bij een inrichting die recht doet aan de status van het debat. Zo kan een rondetafelgesprek bijvoorbeeld worden gevoerd aan een, ook in fysieke vorm, ronde tafel, terwijl voor een commissiedebat een meer dualistische opstelling geschikter kan zijn. De werkgroep doet daarom de aanbeveling om herkenbaarheid van het type debat te faciliteren door een of meerdere commissiezalen veel nadrukkelijker in te richten, passend bij het soort vergadering, bijvoorbeeld in de opstelling bij een debat, rondetafelgesprek of hoorzitting.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 28, en gaat in op de vormen waarin het mondeling overleg met een minister kan plaatshebben.

Onderdeel a heeft daarbij betrekking op de mogelijkheid om een commissiedebat te houden met de minister. Deze vorm van mondeling overleg ziet op wat op dit moment bekend staat als een ‘algemeen overleg’. Zie over deze naamswijziging paragraaf 2.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Introductie van een regeling van werkzaamheden op commissieniveau.

Het Reglement geeft op dit moment twee uiteenlopende beschrijvingen van de tijdens een algemeen overleg te bespreken onderwerpen: het huidige artikel 28, onder d, vermeldt dat een algemeen overleg is gericht op het “geregeld van gedachten wisselen over het algemeen beleid”, terwijl het huidige artikel 41, eerste lid, aangeeft dat het kan gaan over “zaken die betrekking hebben op het haar (de commissie) betreffende beleidsterrein”. In het voorstel is voor de beschrijving van de onderwerpen die tijdens een commissiedebat kunnen worden besproken (“een onderwerp in het beleidsterrein van de commissie”) aangeknoopt bij de laatste, bredere beschrijving, die uiteraard ook ruimte biedt voor het geregeld van gedachten wisselen over het algemeen beleid.

Onderdeel b heeft betrekking op het wetgevingsoverleg, en is inhoudelijk ongewijzigd ten aanzien van de huidige regeling.

Onderdeel c heeft betrekking op het notaoverleg. Daarbij is de beschrijving van het onderwerp van een notaoverleg aangepast omdat naast wetsvoorstellen slechts initiatiefnota’s

in handen worden gesteld, terwijl een notaoverleg ook betrekking kan hebben op een ander bij een commissie aanhangig stuk.

Tot slot is vermeldenswaardig dat ten opzichte van het huidige artikel 28 de overlegvorm van het begrotingsoverleg is geschrapt, zie daarover subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Begrotingsoverleg’.”

Algemeen

“Het belang van debatten op commissieniveau wordt onderstreept door de enigszins onduidelijke term ‘algemeen overleg’ te vervangen door een meer toepasselijke benaming: het commissiedebat.”

“Voorgesteld wordt de bevoegdheid tot het besluiten over het houden van een wetgevingsoverleg toe te delen aan de commissies, die daarover in de praktijk feitelijk al beslissen. De commissies hebben op grond van het huidige Reglement formeel echter toestemming nodig van de Kamer, die beslist op voorstel van de Voorzitter en de eerste en tweede Ondervoorzitter (zie het huidige artikel 39). Aangezien deze regel in de praktijk geen meerwaarde heeft en onnodig complex is, wordt voorgesteld de beslissing over het houden van een wetgevingsoverleg bij de commissie te beleggen.¹⁰¹ Zie daarvoor artikel 7.27. Van commissies wordt daarbij verwacht dat zij een gerichte afweging maken om een wetsvoorstel in een wetgevingsoverleg te behandelen, dan wel aan te melden voor plenaire behandeling. Daarbij lenen technische en specialistische wetsvoorstellen zich meestal beter voor een wetgevingsoverleg dan voor een plenaire behandeling.

De beslissing over het inplannen van een wetgevingsoverleg is neergelegd bij de Voorzitter. Op deze wijze kan er centraal op blijven worden toegezien dat er niet teveel samenloop van wetgevingsoverleggen ontstaat. Zie daarvoor artikel 7.28, tweede en derde lid.”

“Ook andere instrumenten die de kennis- en informatiepositie van commissies versterken, zoals het houden van hoorzittingen of technische briefings, kunnen in het kader van de begrotingsbehandeling worden ingezet. Voor overleg met de bewindspersonen zijn daarnaast ook andere overlegvormen beschikbaar, zoals het wetgevingsoverleg en het commissiedebat.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de ChristenUnie-fractie onderschrijven dat commissieactiviteiten even onmisbaar zijn als plenaire activiteiten en begrijpen dan ook de wens van de werkgroep om de balans tussen beide te verbeteren. Bedoelt de werkgroep daarmee ook dat er vaker gekozen dient te worden voor een commissiedebat in plaats van een plenair debat? Zo ja, wat betekent dit vervolgens voor het aantal commissiedebatten dat ingepland moet worden? En hoe wordt

¹⁰¹ Dit voorstel sluit aan bij een aanbeveling van de staatscommissie parlementair stelsel. De staatscommissie stelt dat de versterking van het commissiestelsel een extra impuls kan verkrijgen door uitbreiding van de bevoegdheden van de commissies. De staatscommissie verwijst in dit verband naar het schrappen van de bepaling dat een commissie toestemming van de plenaire vergadering nodig heeft voor het houden van een wetgevingsoverleg ([Eindrapport staatscommissie parlementair stelsel](#), p. 277 (2018), zie ook Kamerstukken [34430, nr. 9](#)).

hiermee rekening gehouden met kleine fracties, waarbij de woordvoerders vaak meerdere portefeuilles hebben en dus nog vaker een samenloop van debatten zal plaatsvinden.

De keuze voor het houden van een commissiedebat is aan de commissies zelf. Zoals ook nu al het geval is, ligt het in de rede dat daarbij rekening wordt gehouden met de kleinere fracties.”

“De leden van de CDA-fractie vragen de werkgroep nader te omschrijven wat moet worden verstaan onder een notaoverleg. In de huidige formulering lezen deze leden dat een notaoverleg betrekking heeft op een stuk waarover de commissie een notaoverleg wenst te houden.

De werkgroep merkt hierover op dat het notaoverleg in de praktijk primair wordt gebruikt voor de behandeling van initiatiefnota's. Verder kan het gaan om een ontvangen kabinetsnota, maar ook om elk ander schriftelijk ontvangen stuk waarvoor een commissie dit overlegtype (met de mogelijkheid van de indiening van moties) wil aanwenden.”

“De leden van de SGP-fractie vinden het een goede zaak dat het ‘algemeen overleg’ voortaan een commissiedebat heet. Juist omdat de werkgroep de commissiedebatten een centralere plaats in het Kamerwerk wil geven, vragen deze leden waarom het commissiedebat niet in een afzonderlijk onderdeel van het Reglement wordt uitgewerkt. Is het niet beter om de term ‘mondeling overleg’ te vervangen door de algemene term ‘commissiedebat’, waarbij zo'n commissiedebat net als in de plenaire zaal over beleid, wetgeving, een hoofdlijnennotitie of andere zaken kan gaan? Zou dit niet meer duidelijkheid bieden dan het commissiedebat als een van de verschijningsvormen van het mondeling overleg?

Het commissiedebat heeft naast het wetgevingsoverleg en het notaoverleg in de praktijk al een centrale plaats in de commissieactiviteiten, en de naamswijziging heeft mede tot doel om dat verder te accentueren. De systematiek van het Reglement lijkt de werkgroep op dit punt niet leidend voor de praktijk.”

“De leden van de D66-fractie merken voorts op dat de debatwachtlijsten en druk op de plenaire agenda mede in de hand worden gewerkt door het feit dat debatten soms ver uitlopen ten opzichte van de daarvoor ingeplande tijd.¹⁰² Een stevig inhoudelijk debat is natuurlijk van groot belang, en moet geenszins beknot worden. Het komt echter ook voor dat aan de uitloop van een debat andere oorzaken ten grondslag liggen, zoals een uitgebreide inleiding of uiteenzetting van reeds staand beleid door de aanwezige bewindspersoon. Dergelijke oorzaken komen het debat niet ten goede, en hebben een negatieve invloed op de plenaire druk en wachtlijsten. Deze leden zijn daarom benieuwd wat de werkgroep van de gedachte vindt om elke vaste Kamercommissie en de betrokken bewindspersoon of bewindspersonen halfjaarlijks een functioneringsoverleg te laten houden over de gang van zaken. Bijvoorbeeld om met elkaar over de inleiding of beantwoording te spreken, maar het zou in beginsel over elk (over en weer) gewenst onderwerp kunnen gaan. Zou de werkgroep het een goed idee vinden een dergelijk overleg formeel in het Reglement op te nemen?

De werkgroep is van mening dat het aan de individuele commissies is om te bepalen of er op enig moment behoefte en aanleiding is voor dergelijke gedachtewisselingen over de werkwijze. Dat staat de commissies vrij. Het is niet nodig om hiervoor reglementaire voorzieningen te treffen.”

¹⁰² Hetzelfde geldt voor de algemene overleggen (voortaan ‘commissiedebat’ geheten, als het voorliggend voorstel een meerderheid haalt), maar dan zonder gelijke gevolgen voor de commissieagenda.

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Ook zijn er aanbevelingen gedaan die niet direct in de regels zitten, maar waarvan we wel zeiden: let daarop, Kamer en Presidium, en neem dat verder mee. Een voorbeeld is de zaalinrichting. Zorg dat de zaalinrichting aansluit bij het karakter van je activiteit. Een genoeglijk zaaltje in een rondetafelgesprek is prima, maar een wat steviger commissiedebat moet dan ook wel een beetje bij de allure van de betreffende zaal passen. Let op de architectonische elementen en de inrichting, die mede de status van een parlementaire activiteit bepalen. Dat vond ik wel een mooi nieuw inzicht dat in deze werkgroep naar voren kwam. Het is dus steeds zaak dat we naast het formeel versterken van het commissiewerk ook de commissieactiviteiten in onze cultuur, in onze omgang met het aanvragen van debatten en dergelijke anders gaan benaderen en uitdragen. We moeten ze niet als een soort tweederangsactiviteiten zien, maar ze een volwaardige plek gunnen.”

V. Overig

-

Artikel 7.27 Datum en tijdstip

1. Een commissie beslist over de datum en het tijdstip van een door haar te houden commissiedebat.
2. De Kamer beslist op voorstel van de Voorzitter over de datum en het tijdstip van een wetgevingsoverleg en notaoverleg.
3. Er vindt steeds hooguit één wetgevingsoverleg of notaoverleg gelijktijdig plaats met een vergadering van de Kamer. Op overige tijdstippen vinden steeds hooguit twee wetgevingsoverleggen of notaoverleggen gelijktijdig plaats.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 39, eerste lid, 45 en 102, eerste lid, aanhef en onder a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
30446	Wijziging	besluitvorming Voorzitter en Ondervoorzitters
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 7.27)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.28 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.27.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de datum en het tijdstip waarop de verschillende vormen van mondeling overleg kunnen plaatsvinden.

Daarbij wordt in het *eerste lid* uitdrukkelijk genoemd dat een commissie zelf over het inplannen van een commissiedebat gaat. Dit is nu slechts af te leiden uit het niet noemen van het huidige artikel 41 in artikel 45, eerste lid.

Het *tweede lid* correspondeert met het huidige artikel 45, eerste lid, waarbij de beslissingsbevoegdheid voor het inplannen van de wetgevingsoverleggen en notaoverleggen bij de Voorzitter blijft liggen. Die bevoegdheid strekt ertoe het plannen van die overleggen centraal te regelen, onder meer om samenloop zoveel mogelijk te voorkomen en de leden daarmee in staat te stellen deel te nemen aan deze algemeen toegankelijke debatten (zie artikel 7.19, derde lid).

De regeling voor de samenloop van activiteiten is te vinden in het *derde lid*, dat correspondeert met het huidige artikel 45, tweede lid. De bepaling is daarbij redactioneel aangepast om de leesbaarheid te vergroten. Op grond van de bepaling kan er tijdens plenaire vergaderingen slechts één wetgevingsoverleg of één notaoverleg gelijktijdig plaatsvinden met een plenaire vergadering, en kunnen op tijdstippen dat er geen plenaire vergadering plaatsvindt, slechts twee notaoverleggen of wetgevingsoverleggen gelijktijdig plaatsvinden (dus gelijktijdig twee wetgevingsoverleggen, twee notaoverleggen, of één wetgevingsoverleg en één notaoverleg). Dit komt overeen met de huidige regeling.”

Algemeen

“De beslissing over het inplannen van een wetgevingsoverleg is neergelegd bij de Voorzitter. Op deze wijze kan er centraal op blijven worden toegezien dat er niet teveel samenloop van wetgevingsoverleggen ontstaat. Zie daarvoor artikel 7.28, tweede en derde lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Een andere vraag die de aan het woord zijnde leden hebben ten aanzien van dit punt is het volgende. Commissies worden in het nieuwe stelsel zelf bevoegd om een wetgevingsoverleg in te plannen. Wel lijkt het zo dat het tijdstip van het door een commissie te bepalen wetgevingsoverleg aan de Voorzitter is. Wordt hiermee de Kamervoorzitter of de commissievoorzitter bedoeld? Deze leden vermoeden de Kamervoorzitter. Kan, als dit vermoeden klopt, nader toegelicht worden waarom dit nog steeds aan de Kamervoorzitter is? En in het verlengde hiervan vragen deze leden hoe voorkomen wordt dat in sommige commissies waar veel wetgeving aan de orde is, dusdanig veel maandagen gebruikt zullen worden voor wetgevingsoverleggen dat bijvoorbeeld werkbezoeken of andere interne en externe afspraken lastiger in te plannen worden.

De werkgroep bevestigt dat het feitelijk inplannen van de tijdstippen van de wetgevingsoverleggen binnen het voorstel bij de Kamervoorzitter blijft berusten. De achtergrond daarvan vormt de regel dat een beperkt aantal notaoverleggen of wetgevingsoverleggen gelijktijdig met de plenaire vergadering kan plaatsvinden (zie in het voorstel artikel 7.28, derde lid). Deze regel is ingegeven door de wens om zoveel mogelijk deelname door de (kleine) fracties en groepen mogelijk te maken, maar ook door praktische motieven zoals de inzet van de ambtelijke ondersteuning. Mede ter afstemming met de

overige werkzaamheden van de commissies is een centrale coördinatie door de Kamervoorzitter wenselijk. Daarbij is het van belang op te merken dat de planning van nota- en wetgevingsoverleggen altijd wordt afgestemd met de commissiegriffier en indien gewenst ter instemming wordt voorgelegd aan de betreffende commissie.”

V. Overig

-

Artikel 7.28 Maximumspreektijden

1. Een commissie kan bij een commissiedebat en notaoverleg besluiten tot het laten gelden van maximumspreektijden.

2. Bij een wetgevingsoverleg gelden geen maximumspreektijden. Een commissie kan wel besluiten dat de leden die aan het wetgevingsoverleg willen deelnemen de door hen gewenste spreektijd voorafgaand opgeven.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 39, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29624	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.28)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.29 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.28.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de mogelijkheid om maximumspreektijden te laten gelden tijdens een mondeling overleg.

In het *eerste lid* wordt die mogelijkheid geboden voor notaoverleggen en commissiedebatten. Dit sluit aan bij de huidige praktijk, terwijl een uitdrukkelijke regeling op dit punt mist in het

huidige Reglement (in tegenstelling tot de huidige regeling ten aanzien van maximumspreektijden tijdens een wetgevingsoverleg).

Het *tweede lid* correspondeert met het huidige artikel 39, tweede lid, en maakt duidelijk dat tijdens een wetgevingsoverleg geen maximumspreektijden gelden. Op grond van de bepaling kan wel van de deelnemende leden worden verlangd dat zij de door hen gewenste spreektijden vooraf doorgeven. Daarnaast kan een commissie uit praktisch oogpunt indicatieve spreektijden aan de leden communiceren.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“In het Voorzittersoverleg van 22 februari 2023 is het volgende afgesproken met betrekking tot het vaststellen van spreektijden voor de diverse typen commissiedebatten: bij wetgevingsoverleggen geven fracties zelf hun spreektijd op. In het geval van een notaoverleg worden spreektijden toegekend naar fractiegrootte. Bij commissiedebatten gelden gelijke spreektijden voor elke fractie. Er zijn het Presidium geen signalen bekend dat deze afspraken in commissies tot knelpunten leiden.

Ten behoeve van commissiedebatten wordt niet van tevoren uitgevraagd welke leden wensen deel te nemen aangezien voor de doorgang daarvan, in tegenstelling tot andere commissieactiviteiten, geen minimumaantal deelnemende leden geldt. De ervaring leert bovendien dat aan commissiedebatten doorgaans voldoende fracties deelnemen.

De commissies Financiën en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) hebben als pilot de afgelopen periode enige ervaring opgedaan met het via Parlis zelf laten aanmelden van leden voor commissiedebatten. Het is nog te vroeg om in definitieve zin conclusies te kunnen verbinden aan deze pilots.

Het van tevoren bekend zijn van het definitieve aantal leden dat deelneemt aan een commissiedebat biedt, zoals de leden van de VVD-fractie terecht opmerken, de mogelijkheid om de spreektijd per lid, de duur van het commissiedebat, het aantal interrupties en de zaalgrootte daarop gericht aan te passen. De pilot houdt in dat voor commissiedebatten op de convocatie het verzoek wordt gedaan aan leden om zich via Parlis aan te melden. Er worden geen afzonderlijke inventarisatiemails meer uitgedaan en er geldt, zoals reeds aangegeven, geen minimumaantal leden om een debat doorgang te laten vinden. Wil een lid zijn aanmelding voor het debat alsnog ongedaan maken dan dient hij daartoe contact op te nemen met de commissiestaf omdat leden zich in Parlis alleen kunnen aanmelden en niet kunnen afmelden. Tijdens de strategische procedurevergaderingen van de betreffende commissies (Fin en LNV) worden de pilots geëvalueerd. Bij Financiën is dit al eenmaal gebeurd; toen is besloten de pilot voort te zetten. Bij LNV moet de eerste evaluatie nog plaatsvinden. Bij Financiën is, met name na de eerste evaluatie, een verbetering te merken. Het is echter niet altijd mogelijk om van tevoren het definitief aantal sprekers aan een commissiedebat vast te stellen. Zo zijn er leden die zich wegens andere verplichtingen afmelden, bijvoorbeeld wegens samenloop met een plenair debat. Het omgekeerde geldt ook: leden nemen deel aan een commissiedebat zonder zich hiervoor voorafgaand te hebben ingeschreven. Op basis van het Reglement van Orde kan deze leden niet het recht tot deelname aan het commissiedebat ontzegd worden.

Tegelijkertijd betekent het loslaten van het principe om voor elk fractie gelijke en van tevoren vast te stellen spreektijden te hanteren logischerwijs tot een minder uniforme werkwijze tussen commissies. Tot slot bereiden leden hun inbreng ten behoeve van een commissiedebat voor op basis van een van tevoren toegekende spreektijd. Dit wordt lastiger als de spreektijden, afhankelijk van het aantal deelnemende leden, pas bij de aanvang van een commissiedebat definitief worden vastgesteld. De toegekende spreektijd kan immers niet alleen ruimer, maar ook korter uitvallen.”

Kamerstukken 36456 (Reglementswijziging herijking regels afgesplitste Kamerleden)

[Kamerstukken 36456 nr. 1](#) (Geleidende brief)

“Spreektijdverdeling bij notaoverleggen

In artikel [7.28](#), eerste lid, van het Reglement van Orde is bepaald dat een commissie bij een notaoverleg kan besluiten tot het laten gelden van maximumspreektijden. De commissie kan dan ook, net als bij commissiedebatten, besluiten tot een vast en voor iedereen gelijk aantal spreekminuten. In het Voorzittersoverleg van 12 april 2022 is aangegeven dat het wenselijk is om spreektijden bij een notaoverleg te verdelen op basis van fractiegrootte en hierbij te werken met een zogenaamd ‘schijvensysteem’ (staffel).

Fracties en groepen krijgen dan niet meer allemaal dezelfde spreektijden. De commissies hebben over het hanteren van deze gestaffelde spreektijden zelf kunnen besluiten. Een enkele commissie heeft besloten de gestaffelde spreektijden bij notaoverleggen niet over te nemen. Zij houden vast aan een voor iedereen gelijk aantal spreekminuten.

De meeste commissies hebben afgesproken de gedifferentieerde spreektijden wél te hanteren. Zij kunnen hiervoor evenwel verschillende toedelingsmethoden hanteren. In praktijk heeft dat ertoe geleid dat kleine fracties en groepen spreektijden van slechts één minuut toebedeeld kregen, hetgeen hen bemoeilijkte een goede inbreng te houden.

Commissies kunnen bij een notaoverleg nu reeds besluiten tot het hanteren van een vaste verdeling van spreekminuten volgens een staffel. De werkgroep beveelt aan om voortaan een staffel te hanteren die uitgaat van een verhouding van maximaal 3:1 tussen de spreektijd van de grootste fractie/groep en de spreektijd van de kleinste fractie/groep, met een ondergrens van minimaal twee minuten spreektijd per fractie/groep.

Als voorbeeld: bij een notaoverleg dat duurt van 10.00 tot 22.45 uur krijgt de grootste fractie volgens de huidige verdeling een totale spreektijd van 53 minuten ten opzichte van 7 minuten voor de kleinste fractie, wat neerkomt op een verhouding 7,5:1. Om te komen tot een verhouding van 3:1 zou de grootste fractie in dit voorbeeld 45 minuten moeten krijgen en de kleinste 15. In de praktijk leidt het voorstel ertoe dat de grote fracties spreektijd inleveren ten behoeve van de kleinere fracties.

De commissies kunnen deze nieuwe staffel gaan hanteren binnen de bepalingen van het huidige Reglement van Orde, zodat daarvan geen aanpassing noodzakelijk is. Wel dienen de Griffie Commissies hun interne werkwijze aan te passen, zodanig dat rekening wordt gehouden met de nieuwe verhouding 3:1.

Als zodanig raakt dit voorstel niet specifiek de positie van afgesplitste Kamerleden ten opzichte van fracties, maar de positie van kleine fracties/groepen ten opzichte van grotere fracties/groepen. In de huidige situatie zijn er immers geen verschillen in spreektijden tussen fracties en groepen van dezelfde omvang en dat zal in de situatie van het voorstel ook niet het geval zijn.”

[Kamerstukken 36456 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De commissie voor de Werkwijze heeft vastgesteld dat vrijwel alle commissies een gestaffelde spreektijd hanteren bij notaoverleggen, waarbij rekening wordt gehouden met de fractiegrootte en waarbij met het oog op de uitvoerbaarheid spreektijden worden genivelleerd. Een enkele commissie heeft besloten de gestaffelde spreektijden bij notaoverleggen niet over te nemen. In de praktijk heeft dat ertoe kunnen leiden dat kleine fracties en groepen spreektijden van slechts één minuut toebedeeld kregen, hetgeen hen bemoeilijkte een goede inbreng te houden. Om dit probleem op te lossen wordt voorgesteld voortaan een staffel te hanteren die uitgaat van een verhouding van maximaal 3:1 tussen de spreektijd van de grootste fractie/groep en de spreektijd van de kleinste fractie/groep, met een ondergrens van minimaal twee minuten spreektijd per fractie/groep. Als voorbeeld: bij een notaoverleg dat duurt van 10.00 uur tot 22.45 uur krijgt de grootste fractie volgens een vaak toegepaste todelingsmethode een totale spreektijd van 53 minuten ten opzichte van 7 minuten voor de kleinste fractie, wat neerkomt op een verhouding 7,5:1. Om te komen tot een verhouding van 3:1 zou de grootste fractie in dit voorbeeld bijvoorbeeld 45 minuten kunnen krijgen en de kleinste 15. In de praktijk leidt het voorstel ertoe dat de grote fracties spreektijd inleveren ten behoeve van de kleinere fracties.”

Artikel 7.29 Inlichtingen door rijksambtenaren

In een commissiedebat, wetgevingsoverleg en notaoverleg kunnen met instemming van de verantwoordelijke minister inlichtingen worden verschaft door daartoe door de minister aangewezen rijksambtenaren.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 42)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.29)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.30 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.29.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 42, en gaat in op de mogelijkheid om rijksambtenaren inlichtingen te laten verschaffen in een mondeling overleg. Daarvoor is de instemming van de voor de rijksambtenaren verantwoordelijke minister vereist. De bepaling is redactioneel aangepast om dit te verduidelijken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (*tweede nota van wijziging*)

“Via deze wijzigingen worden enige grammaticale verbeteringen aangebracht.”

V. Overig

-

Artikel 7.30 Moties

1. Tijdens een wetgevingsoverleg en notaoverleg kunnen de leden moties indienen. De artikelen [8.20](#) en [8.21](#) zijn van overeenkomstige toepassing op de moties.
2. Tijdens een commissiedebat kunnen geen moties worden ingediend.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 39, vierde lid en 40, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg

Vanaf 35322 (artikel 7.30)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.31 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het eerste lid is gewijzigd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)) en de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en het artikel is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.30.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de mogelijkheid om moties in te dienen tijdens een mondeling overleg.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij met de huidige artikelen 39, vierde lid, en 40, derde lid, en bevat de bevoegdheid voor leden om tijdens een wetgevingsoverleg of notaoverleg moties

in te dienen, waarbij de regels uit artikel 8.19 voor de indiening en behandeling van moties tijdens een plenaire vergadering van overeenkomstige toepassing zijn. De regeling is inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *tweede lid* verduidelijkt voor de volledigheid dat tijdens een commissiedebat geen moties kunnen worden ingediend.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie vragen waarom tijdens een commissiedebat (nog steeds) geen moties mogen worden ingediend. In het kader van de wens om meer nadruk te leggen op het commissiewerk en ontlasting van de plenaire agenda lijkt het deze leden voorstelbaar dat er ook na een commissiedebat voortaan moties ingediend zouden moeten kunnen worden. Temeer daar vaak aan het einde van een algemeen overleg/commissiedebat al duidelijk is dat er behoefte bestaat aan het indienen van moties en daar dan apart een VAO voor moet worden gehouden. En waarom zouden voor commissiedebatten in dit verband andere regels moeten gelden dan voor wetgevingsoverleggen en notaoverleggen? Kan de werkgroep nader toelichten waarom dit expliciet blijft worden uitgesloten?”

De werkgroep heeft dit uiteraard in haar analyse overwogen, maar besloten daarvan af te zien. Zoals de werkgroep heeft aangegeven, laat het aantal moties dat wordt ingediend de afgelopen jaren een explosieve stijging zien. Wanneer de Kamer haar instrumenten te vaak inzet, worden deze bot. De werkgroep heeft dan ook opgeroepen om meer gericht en selectief gebruik te maken van het instrument van de motie. Het past niet bij die oproep om het indienen van moties op meer plaatsen mogelijk te maken dan nu het geval is.

De werkgroep is daarnaast van mening dat het in veel gevallen juist wenselijk is dat er niet direct een gelegenheid tot het indienen van moties bestaat. Het indienen van moties bij commissiedebatten kent verder ook praktische consequenties, bijvoorbeeld ten aanzien van de planning van debatten en de verslaglegging ervan.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“Via deze onderdelen wordt verduidelijkt dat tijdens een wetgevingsoverleg (moties en amendementen) of notaoverleg (moties), de plenaire regels over het overnemen van moties en amendementen van overeenkomstige toepassing zijn.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (tweede nota van wijziging)

“Via deze wijzigingen worden enige grammaticale verbeteringen aangebracht.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel), o.a. over amendement Van Meenen/Kuiken nr. [18](#) over indienen moties tijdens commissiedebatten)

V. Overig

-

Artikel 7.31 Beraadslaging Kamer na commissiedebat of schriftelijk overleg (tweeminutendebat)

1. De Kamer beraadslaagt slechts over een verslag van een commissiedebat of schriftelijk overleg, indien een lid dat heeft deelgenomen aan het debat of overleg een motie over het daarin besproken onderwerp wenst in te dienen. Bij een commissiedebat kan een lid dit slechts aankondigen na de eerste beantwoording door de minister in het debat.

2. Er kan slechts aan de beraadslaging worden deelgenomen door leden van de fracties of groepen die aan het commissiedebat of schriftelijk overleg hebben deelgenomen, tenzij de Kamer anders besluit.

3. In afwijking van artikel [8.12](#), eerste lid, voert ieder lid slechts eenmaal het woord.

4. In afwijking van artikel [8.13](#), eerste lid, bedraagt de maximumspreektijd per fractie twee minuten en per groep anderhalve minuut, met inbegrip van de benodigde tijd voor de indiening van moties.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Vanaf 35322 tot 36456:

Artikel 7.31 Beraadslaging Kamer na commissiedebat of schriftelijk overleg (tweeminutendebat)

1. De Kamer beraadslaagt slechts over een verslag van een commissiedebat of schriftelijk overleg, indien een lid dat heeft deelgenomen aan het debat of overleg een motie over het daarin besproken onderwerp wenst in te dienen. Bij een commissiedebat kan een lid dit slechts aankondigen na de eerste beantwoording door de minister in het debat.

2. Er kan slechts aan de beraadslaging worden deelgenomen door leden van de fracties of groepen die aan het commissiedebat of schriftelijk overleg hebben deelgenomen, tenzij de Kamer anders besluit.

3. In afwijking van artikel 8.12, eerste lid, voert ieder lid slechts eenmaal het woord.

4. In afwijking van artikel 8.13, eerste lid, bedraagt de maximumspreektijd per fractie twee minuten en per groep een minuut, met inbegrip van de benodigde tijd voor de indiening van moties.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 44a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
25118	Vaststelling	Onder meer invoering tweeminutendebat
32199	Wijziging	Maken stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg
33111	Wijziging	Maximumspreektijd bij tweeminutendebat
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 7.31)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36456	Wijziging	Herijking regels afgesplitste Kamerleden

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.32 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.31.

[Kamerstukken 36456](#)

Via deze wijziging is in het vierde lid “een minuut” aangepast naar “anderhalve minuut” (maximumspreektijd per groep).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat regels over de plenaire beraadslaging na een commissiedebat of schriftelijk overleg. Die plenaire beraadslaging wordt vooral gebruikt voor de indiening van moties, en staat binnen de Kamer op dit moment bekend als ‘tweeminutendebat’, of als ‘Verslag algemeen overleg (VAO)’ en ‘Verslag schriftelijk overleg (VSO)’.

Het artikel correspondeert voor wat betreft het commissiedebat met het huidige artikel 44a, waarbij enige aanpassingen zijn aangebracht. Daarnaast is het artikel uitgebreid met een regeling voor de plenaire beraadslaging na een schriftelijk overleg, aangezien de regels uit het huidige artikel 44a daarbij in de praktijk ook toepassing vinden. Zie over deze wijzigingen in het algemeen subparagraaf 2.5.2 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Aanpassing bepalingen tweeminutendebat (VAO en VSO)’.

Het *eerste lid* correspondeert met het huidige artikel 44a, eerste lid, en bevat de regel dat slechts in de vorm van een plenair tweeminutendebat wordt beraadslaagd over een verslag van een commissiedebat of schriftelijk overleg, indien een lid een motie wil indienen. Daarbij is de tekst van de bepaling aangescherpt om te verduidelijken dat slechts de leden die hebben deelgenomen aan het betrokken commissiedebat of schriftelijk overleg, kunnen bewerkstelligen dat een tweeminutendebat zal plaatsvinden. In geval van een schriftelijk overleg, waaraan doorgaans in fractieverband wordt deelgenomen, kunnen de leden van de fracties die (plaatsvervangend) lid zijn van de betreffende commissie een tweeminutendebat aanvragen. Verder is in de bepaling verduidelijkt dat het moet gaan om een motie over het in

het debat of overleg besproken onderwerp (in het huidige artikel 44a staat daarover dat het moet gaan om een motie “naar aanleiding van dat overleg”). Tot slot is verduidelijkt dat bij een commissiedebat de wens om moties in te dienen moet worden aangekondigd in het debat zelf, na de eerste beantwoording door de minister. Wanneer als gevolg van een dergelijke aankondiging van een lid plenair zal worden beraadslaagd, kunnen de andere aan de beraadslaging deelnemende leden uiteraard ook moties indienen.

Het *tweede lid* is nieuw, en beperkt de deelnamemogelijkheid voor de plenaire beraadslaging in het tweeminutendebat tot leden die aan het voorafgaande commissiedebat of schriftelijk overleg hebben deelgenomen. In geval van een schriftelijk overleg betreft dit de leden van de deelnemende fracties die (plaatsvervangend) lid zijn van de commissie waarin het commissiedebat of schriftelijk overleg heeft plaatsgevonden. Omdat de beperking in individuele gevallen lastig kan uitpakken, bijvoorbeeld door een samenloop van Kamerverplichtingen of ziekte, is wel de mogelijkheid opengelaten voor de Kamer om anders besluiten. Deze toestemming tot deelname aan het tweeminutendebat kan vooraf worden geïnventariseerd.

Het *derde lid* (ieder lid voert slechts eenmaal het woord) en *vierde lid* (maximumspreektijd van twee/één minuut per fractie/groep) corresponderen met het huidige artikel 44a, tweede en derde lid, en zijn ongewijzigd.”

Algemeen

“Aanpassing bepalingen tweeminutendebat (VAO en VSO)

Het huidige artikel 44a van het Reglement regelt de plenaire beraadslaging naar aanleiding van een algemeen overleg dat in een commissie is gehouden. Dit type plenair debat staat in de praktijk bekend als ‘verslag algemeen overleg’ (VAO), en wordt ook wel 'tweeminutendebat' genoemd. Een VAO is bedoeld om de leden de mogelijkheid te bieden moties in te dienen naar aanleiding van het algemeen overleg. De commissievoorzitter inventariseert aan het einde van het algemeen overleg of hieraan behoefte bestaat. Als dit het geval is, kondigt de Kamervoorzitter vervolgens het VAO af tijdens de eerstvolgende regeling van werkzaamheden. Het VAO kent maar één spreektermijn. Er wordt daarbij een maximale spreektijd gehanteerd van twee minuten per fractie en één minuut per groep. Daarin worden voornamelijk moties ingediend, maar een lid mag ook het woord vragen zonder moties in te dienen.

Op dit moment komt het voor dat een VAO reeds wordt aangevraagd bij aanvang van het algemeen overleg (in de eerste termijn). Dit is onwenselijk, omdat hiermee geen recht wordt gedaan aan de nog te ontvangen beantwoording van de bewindspersoon. Daarom wordt voorgesteld dat de aanvraag slechts kan worden gedaan na de eerste beantwoording van de minister. Zie daarvoor artikel 7.32, eerste lid. Het is aan de commissievoorzitter hierop toe te zien.

Verder mag in de huidige regeling elk Kamerlid bij een VAO het woord voeren. Het is dus toegestaan, hoewel ongebruikelijk, dat leden die niet hebben deelgenomen aan het algemeen overleg toch het woord voeren. Het deelnemen aan een VAO zonder voorafgaande deelname aan het algemeen overleg is veelal onwenselijk. Het algemeen overleg biedt de mogelijkheid om in overleg te treden met bewindspersonen, wat kan leiden tot een toezegging aan de Kamer waardoor een VAO wellicht niet meer nodig is. Daarmee wordt de plenaire vergadering niet onnodig belast en kan voorkomen worden dat onnodig moties worden ingediend. Daarom wordt voorgesteld vast te leggen dat een tweeminutendebat alleen kan

worden aangevraagd bij deelname aan het commissiedebat, zoals nu reeds gangbare praktijk is. Zie daarvoor artikel 7.32, eerste lid. Daarnaast wordt voorgesteld het uitgangspunt op te nemen dat in beginsel slechts leden die hebben deelgenomen aan het commissiedebat kunnen deelnemen aan het daarop betrekking hebbende tweeminutendebat. Zie daarvoor artikel 7.32, tweede lid. Omdat dit in individuele gevallen lastig kan uitpakken, bijvoorbeeld door een samenloop van Kamerverplichtingen of ziekte, is daarbij wel de mogelijkheid opengelaten voor de Kamer om anders besluiten. Deze toestemming tot deelname aan het tweeminutendebat kan vooraf worden geïnventariseerd.

Naast het plenaire debat over een verslag van een algemeen overleg kan ook beraadslaagd worden over een verslag van een schriftelijk overleg (VSO). De procedure bij een VSO is vergelijkbaar met die van een VAO, maar is op dit moment nog niet in het Reglement opgenomen. In het voorgestelde artikel 7.32 wordt in de regeling voor de plenaire beraadslaging naar aanleiding van een algemeen overleg daarom ook het plenaire debat naar aanleiding van een VSO geregeld.

Ten slotte ligt het in de rede om in plaats van de aanduidingen VAO en VSO voortaan de meer begrijpelijke aanduiding ‘tweeminutendebat’ te hanteren, ook omdat de term ‘algemeen overleg’ in het herzieningsvoorstel wordt vervangen door ‘commissiedebat’.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat de bepalingen over tweeminutendebatten (VAO en VSO) worden aangepast. De aanvraag voor een VAO kan slechts na de eerste beantwoording van een bewindspersoon in een commissiedebat worden gedaan. Maar niet is uitgesloten dat een lid in zijn eerste termijn van het commissiedebat zegt dat hij overweegt een VAO aan te vragen. Daarmee claimt dat lid in feite al een VAO. Hoe ziet de werkgroep dat, zo vragen deze leden. Een lid dat niet aan het algemeen overleg (straks commissiedebat) heeft deelgenomen mag straks niet meer aan het VAO (tweeminutendebat) deelnemen, maar de Kamer heeft de mogelijkheid om anders te besluiten. Hoe wordt voorkomen dat die toestemming al snel toch zal worden gegeven? Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor het VSO. Is het de bedoeling om een VSO in een procedurevergadering aan te vragen? Hoe ziet de werkgroep dat, zo vragen deze leden.

De leden van de VVD-fractie merken op dat voorgesteld wordt de ondersteuningseis bij het indienen van moties te schrappen. Deze leden vinden het schrappen van die eis begrijpelijk. Daarmee komt een einde aan een lange traditie. Dat is niet erg. Het is een bijdrage aan het bevorderen van een efficiënte Kamer.

Voor wat betreft de vraag over het claimen van een tweeminutendebat (VAO) in een commissiedebat, merkt de werkgroep het volgende op. Het is niet uit te sluiten dat een lid in de eerste termijn aangeeft dat het overweegt een tweeminutendebat aan te vragen. De daadwerkelijke aanvraag kan op grond van het voorstel echter wel pas na de beantwoording van de minister worden gedaan. De commissievoorzitter kan het betrokken lid daarop tijdens de eerste termijn wijzen, en daarbij aangeven dat op deze aanvragen dus ook niet wordt vooruitgelopen.

Verder beslist de Kamer binnen het voorstel over het al dan niet geven van toestemming tot deelname aan een tweeminutendebat door leden die niet aan het voorafgaande

commissiedebat of schriftelijke overleg hebben deelgenomen. De Kamer heeft dus zelf in de hand hoe streng zij de deelname beperkt tot de deelnemers aan het commissiedebat of schriftelijke overleg, en kan dit in de praktijk nader vormgeven. Daarbij wordt op dit punt ook bij nota van wijziging een wijziging voorgesteld. Zie daarover de navolgende beantwoording van de vragen van de leden van 50PLUS-fractie over dit onderwerp.

Tot slot merkt de werkgroep op dat een tweeminutendebat na een schriftelijk overleg, zoals ook thans, via de plenaire regeling van werkzaamheden zal moeten worden aangevraagd.”

“De werkgroep stelt voor om striktere regels te hanteren bij het aanvragen van en voor de deelname aan VAO’s. Deze leden [van Groenlinks, red.] kunnen zich dit goed voorstellen. Zij vragen wel specifiek aandacht voor het feit dat het soms voor een lid dat aan een algemeen overleg heeft deelgenomen agendatechnisch lastig is om ook aan het VAO deel te nemen vanwege bijvoorbeeld een andere commissieactiviteit. Begrijpen deze leden het goed als zij het voorstel van de werkgroep aldus interpreteren dat een fractiegenoot ook in de toekomst als vervanger kan optreden bij een VAO?”

“De werkgroep bevestigt verder dat de mogelijkheid bestaat tot vervanging van een fractiegenoot bij een tweeminutendebat. Daarbij wordt op dit punt ook bij nota van wijziging een wijziging voorgesteld. Zie daarover de navolgende beantwoording van de vragen van de leden van 50PLUS-fractie over dit onderwerp.”

“De leden van de CDA-fractie vragen of het juist is dat een tweeminutendebat alleen kan worden aangevraagd in het commissiedebat.

De werkgroep bevestigt dat dit voor wat betreft een tweeminutendebat na een commissiedebat (thans een VAO) inderdaad in het voorstel is opgenomen (zie artikel 7.32, eerste lid, tweede zin). Bij nota van wijziging wordt het artikel echter aangepast, ook om ruimte te bieden voor aanvragen na het commissiedebat, bijvoorbeeld naar aanleiding van een brief. Dit geeft gelegenheid af te wachten of nog wel behoefte bestaat aan het tweeminutendebat.”

Ten aanzien van de naamgeving van VAO’s vragen de leden van de ChristenUnie-fractie of de term “afrondding commissiedebat” niet beter aansluit bij de aard van het debat dan “tweeminutendebat”.

Voor wat betreft de naamgeving van VAO’s merkt de werkgroep op dat zij er vanuit de verbreding van de betrokken regeling in het Reglement naar VSO’s voor heeft gekozen de (reeds bestaande) generieke term “tweeminutendebat” te handhaven, die zowel op VAO’s als VSO’s betrekking kan hebben.

Voorgesteld wordt de regels inzake deelname aan een VAO en VSO aan te scherpen. Alleen leden die hebben deelgenomen aan het commissiedebat kunnen deelnemen aan het tweeminutendebat. Uitzonderingen zijn mogelijk, maar minder eenvoudig. Deze leden zijn van mening dat deelname aan een VAO of VSO voor iedere fractie mogelijk moet zijn, zonder extra toestemming. Een algemeen overleg en schriftelijk overleg is goed te volgen en terug te kijken door fracties die niet (hebben kunnen) deelnemen, voor kleinere fracties zal dit regelmatig voorkomen.

Ook stellen deze leden voor te spreken over fracties in plaats van leden. Dus als een fractie heeft deelgenomen aan een algemeen overleg of schriftelijk overleg dan kan die fractie ook zonder extra toestemming deelnemen aan een VAO of VSO, ongeacht welk lid spreekt.

Het doel van het voorstel van de werkgroep is om belasting van de plenaire vergadering tegen te gaan. Daarom is het van belang dat leden deelnemen aan het voorafgaande commissiedebat, waarin vaak door overleg en toezeggingen hetzelfde kan worden bereikt als met moties in een plenair tweeminutendebat met daaropvolgende stemmingen. Wanneer echter om bijvoorbeeld agendatechnische redenen of een wisseling in het woordvoerderschap, een ander lid van de fractie of groep wenst deel te nemen, ligt het voor de hand dat hiervoor ruimte wordt geboden zonder dat daarvoor toestemming van de Kamer hoeft te worden gevraagd. Hiervoor zal derhalve bij nota van wijziging een voorziening worden geboden.

“De leden van de CDA-fractie vragen of het juist is dat een tweeminutendebat alleen kan worden aangevraagd in het commissiedebat.”

De werkgroep bevestigt dat dit voor wat betreft een tweeminutendebat na een commissiedebat (thans een VAO) inderdaad in het voorstel is opgenomen (zie artikel 7.32, eerste lid, tweede zin). Bij nota van wijziging wordt het artikel echter aangepast, ook om ruimte te bieden voor aanvragen na het commissiedebat, bijvoorbeeld naar aanleiding van een brief. Dit geeft gelegenheid af te wachten of nog wel behoefte bestaat aan het tweeminutendebat.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“In dit onderdeel wordt artikel 7.32 gewijzigd om in het eerste lid te verduidelijken dat er ruimte blijft bestaan voor het aanvragen van een tweeminutendebat na afloop van het commissiedebat. Daarnaast wordt in het tweede lid geregeld dat ook door fractie- of groepsgenoten van leden die aan een commissiedebat deelnamen, zonder besluit van de Kamer kan worden deelgenomen aan een daaropvolgend tweeminutendebat. Dit vergemakkelijkt de onderlinge vervangingsmogelijkheden binnen een fractie of groep.”

Kamerstukken 36456 (herijking regels afgesplitste Kamerleden)

[Kamerstukken 36456 nr. 3](#) (voorstel met toelichting)

Algemeen

“Met dit voorstel van de commissie voor de Werkwijze tot wijziging van het Reglement van Orde wordt uitvoering gegeven aan twee aanbevelingen uit het verslag van de werkgroep Herijking positie afgesplitste Kamerleden.”

Artikelsgewijs

“Met dit onderdeel wordt 75 procent-regel uit de aanbeveling over spreektijden bij plenaire debatten verankerd in het artikel over tweeminutendebatten, artikel [7.31](#), vierde lid, van het Reglement van Orde. Daardoor krijgen groepen in tweeminutendebatten voortaan anderhalve minuut spreektijd, tegenover één minuut spreektijd in de huidige situatie. Voor de verdere

toelichting hierop wordt verwezen naar de geleidende brief bij dit voorstel, onder het kopje “Spreektijden bij plenaire debatten”.¹⁰³”

V. Overig

-

¹⁰³ Zie ook subparagraaf 2.3 van het rapport onder [Kamerstukken 36456 nr. 1](#), bijlage, p. 10-11.

7.7.3 Bijzonderheden overige bevoegdheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“In deze subparagraaf zijn de bepalingen ten aanzien van de overige commissiebevoegdheden opgenomen.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Commissies inventariseren al sinds lange tijd het aantal deelnemende leden aan technische briefings, rondetafelgesprekken, hoorzittingen, gesprekken en binnenlandse werkbezoeken, met uitzondering van de commissiedebatten. Sinds de afspraak in het Voorzittersoverleg van 22 februari 2023 wordt door commissies strikt het minimumaantal van vijf leden (incl. voorzitter) voor commissieactiviteiten (niet zijnde commissiedebatten) toegepast. De ervaringen van commissies met het van tevoren inventariseren van deelname door leden zijn overwegend positief. Wel geven leden (en fractiemedewerkers) met enige regelmaat aan dat zij veel inventarisatieverzoeken via de mail ontvangen, zeker indien zij lid zijn van meer dan één commissie, wat voor de meeste leden het geval is. Daarnaast komt het met enige regelmaat voor dat leden zich aanmelden voor activiteiten onder voorbehoud van de plenaire agenda en zich dan alsnog afmelden. Sommige commissies hebben daarom besloten de inventarisatie voor deelname te combineren met de procedurevergadering waarin de besluitvorming over deze activiteit aan de orde is.”

Artikel 7.32 Rondetafelgesprek

Indien een commissie besluit een rondetafelgesprek te houden, wisselt zij daarin met genodigden van gedachten over een vooraf door haar vast te stellen onderwerp.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.33 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.32.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In dit artikel wordt een nadere beschrijving gegeven van rondetafelgesprekken als bedoeld in artikel 7.26, onder d. In een rondetafelgesprek vindt een algemene gedachtewisseling plaats tussen een commissie en genodigden over een onderwerp.

Zie voor een nadere toelichting op de achtergrond van het artikel subparagraaf 2.5.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Verduidelijking onderscheid en invulling hoorzitting en rondetafelgesprek’.

Algemeen

“Ook andere instrumenten die de kennis- en informatiepositie van commissies versterken, zoals het houden van hoorzittingen of technische briefings, kunnen in het kader van de

begrotingsbehandeling worden ingezet. Voor overleg met de bewindspersonen zijn daarnaast ook andere overlevormen beschikbaar, zoals het wetgevingsoverleg en het commissiedebat.”

“Verduidelijking onderscheid en invulling hoorzitting en rondetafelgesprek

Voorgesteld wordt het onderscheid tussen hoorzittingen en rondetafelgesprekken in het Reglement te verhelderen.

Een hoorzitting kan worden gekarakteriseerd als een serie gesprekken met verschillende personen of vertegenwoordigers van organisaties, waarbij de genodigden na elkaar (en in principe ook afzonderlijk van elkaar) gericht worden bevraagd, en in beginsel slechts de Kamerleden de vragen stellen. Bij een rondetafelgesprek vindt meer een algemene gedachtewisseling plaats tussen de genodigden en deelnemende Kamerleden.

Deze commissie-instrumenten worden in het huidige Reglement beide genoemd als bevoegdheid (zie het huidige artikel 27, onder c en d), maar het verschil tussen beide wordt daarbij in het midden gelaten. In de praktijk worden de termen dan ook door elkaar heen gebruikt. Ook in het parlementair informatiesysteem van de Kamer (Parlis) wordt geen onderscheid tussen gemaakt (er is één activiteitsoort ‘Hoorzitting/rondetafelgesprek’), waardoor ook op de website van de Kamer geen verschil zichtbaar is. Dit is onwenselijk, omdat daarmee het onderscheid niet goed gemaakt kan worden en ook voor genodigden minder helder is wat zij kunnen verwachten.

Daarom wordt voorgesteld het onderscheid aan te scherpen, waarbij wordt verduidelijkt dat een hoorzitting ziet op het gericht bevragen (horen) van de genodigden (zie artikel 7.34) en een rondetafelgesprek op het van gedachten wisselen met de genodigden, en eventueel tussen de genodigden onderling (zie artikel 7.33).”

V. Overig

-

Artikel 7.33 Hoorzitting

1. Indien een commissie besluit een hoorzitting te houden, be vraagt zij daarin genodigden over een vooraf door haar vast te stellen onderwerp.

2. De commissie kan voorafgaand in een procedurevergadering besluiten dat tijdens de hoorzitting de door een lid gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, steeds meteen kunnen worden beantwoord door de genodigde aan wie zij zijn gericht.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 29, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Termen “stukken” en “drukken”, bewaring stukken
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies

Vanaf 35322 (artikel 7.33)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.34 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.33.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op hoorzittingen als bedoeld in artikel 7.26, onder e.

Het *eerste lid* bevat daarbij een nadere beschrijving van de hoorzittingen, waarin een commissie genodigden in een gesprek (of een reeks gesprekken met afzonderlijke genodigden) gericht bevaart over een onderwerp.

In het *tweede lid* wordt verduidelijkt dat een commissie voorafgaand in een procedurevergadering kan besluiten dat tijdens een hoorzitting de door een lid gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, steeds meteen kunnen worden beantwoord door de genodigden aan wie zij zijn gericht. Dit strekt ertoe te verduidelijken dat tijdens een hoorzitting desgewenst ook kan worden besloten tot het een-op-een stellen en beantwoorden van vragen, wat kan bijdragen aan de effectiviteit van de informatievergadering. De beantwoording van een door een lid gestelde vraag kan daarbij dan meteen plaatsvinden, en niet pas nadat alle door de leden gestelde vragen zijn verzameld.

Voor de bepalingen over hoorzittingen uit het huidige artikel 29 (het doen van mededeling van het houden van een hoorzitting, en het uitnodigen van rijksambtenaren) zijn meer algemene voorzieningen getroffen. Zie daarvoor de artikelen 7.35 en 15.1, tweede lid. Zie voor een nadere toelichting op de achtergrond van dit artikel verder subparagraaf 2.5.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Verduidelijking onderscheid en invulling hoorzitting en rondetafelgesprek’.”

Algemeen

“Ook andere instrumenten die de kennis- en informatiepositie van commissies versterken, zoals het houden van hoorzittingen of technische briefings, kunnen in het kader van de begrotingsbehandeling worden ingezet. Voor overleg met de bewindspersonen zijn daarnaast ook andere overlevormen beschikbaar, zoals het wetgevingsoverleg en het commissiedebat.”

“Verduidelijking onderscheid en invulling hoorzitting en rondetafelgesprek

Voorgesteld wordt het onderscheid tussen hoorzittingen en rondetafelgesprekken in het Reglement te verhelderen.

Een hoorzitting kan worden gekarakteriseerd als een serie gesprekken met verschillende personen of vertegenwoordigers van organisaties, waarbij de genodigden na elkaar (en in principe ook afzonderlijk van elkaar) gericht worden bevaart, en in beginsel slechts de Kamerleden de vragen stellen. Bij een rondetafelgesprek vindt meer een algemene gedachtewisseling plaats tussen de genodigden en deelnemende Kamerleden.

Deze commissie-instrumenten worden in het huidige Reglement beide genoemd als bevoegdheid (zie het huidige artikel 27, onder c en d), maar het verschil tussen beide wordt daarbij in het midden gelaten. In de praktijk worden de termen dan ook door elkaar heen gebruikt. Ook in het parlementair informatiesysteem van de Kamer (Parlis) wordt geen onderscheid tussen gemaakt (er is één activiteitsoort ‘Hoorzitting/rondetafelgesprek’), waardoor ook op de website van de Kamer geen verschil zichtbaar is. Dit is onwenselijk, omdat daarmee het onderscheid niet goed gemaakt kan worden en ook voor genodigden minder helder is wat zij kunnen verwachten.

Daarom wordt voorgesteld het onderscheid aan te scherpen, waarbij wordt verduidelijkt dat een hoorzitting ziet op het gericht befragen (horen) van de genodigden (zie artikel 7.34) en een rondetafelgesprek op het van gedachten wisselen met de genodigden, en eventueel tussen de genodigden onderling (zie artikel 7.33).

Verder is een bepaling uitgewerkt waarin wordt uitgedrukt dat een commissie kan besluiten dat tijdens een hoorzitting de door een lid gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, steeds meteen worden beantwoord door de genodigden aan wie zij zijn gericht. Dit strekt ertoe te verduidelijken dat de commissie ervoor kan kiezen dat vragen bij een hoorzitting een-op-een worden gesteld. De beantwoording van een door een lid gestelde vraag kan daarbij dan direct plaatsvinden, en niet pas nadat alle door de leden gestelde vragen zijn verzameld. Daarmee kan in voorkomende gevallen de effectiviteit van de informatievergaring en de interactie met de genodigden tijdens de hoorzitting worden bevorderd. Zie hiervoor artikel 7.34, tweede lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SP-fractie vinden een duidelijker onderscheid tussen hoorzittingen en rondetafelgesprekken een goed voorstel. Komt met de voorgestelde bepaling voldoende tot uitdrukking dat dit onderscheid voortaan scherper wordt getrokken? Hoe wordt ervoor gezorgd dat commissies zich voortaan bewust zijn dat ze hierin een keuze moeten maken?”

De leden van de PvdA-fractie hebben met belangstelling de voorstellen gelezen die dienen ter verduidelijking van het onderscheid tussen een hoorzitting en een rondetafelgesprek. Deze leden missen echter een beschouwing over hoe hoorzittingen anders ingevuld zouden kunnen worden. Daarbij denken deze leden aan hoorzittingen zoals die door het Amerikaanse congres worden gehouden. Bijvoorbeeld hoorzittingen waarbij de Kamer personen scherp bevraagt over misstanden of andere brandende kwesties. Kan de hoorzitting zoals de Kamer die nu kent daartoe dienen? Zo niet, wat moet er gebeuren om dit wel mogelijk te maken?”

De leden van de SP-fractie en PvdA-fractie hebben vragen gesteld over hoorzittingen en rondetafelgesprekken. Met de voorgestelde bepalingen wordt naar de mening van de werkgroep duidelijker onderscheid gemaakt tussen deze instrumenten. Bij een hoorzitting worden de genodigden gericht bevraagd. Daarbij wordt nu ook uitdrukkelijk in het Reglement vermeld dat een commissie er voor kan kiezen dat de door een lid gestelde vragen, inclusief vervolgvragen, steeds meteen (een-op-een) worden beantwoord en niet pas nadat alle door de leden gestelde vragen zijn beantwoord. Daarnaast kan de aanbevolen aanpassing van de zaalinrichting aan o.a. een hoorzitting ook bijdragen aan het versterken van het instrument van de hoorzitting.

Met deze wijzigingen kan de effectiviteit van de bevraging en de interactie worden verhoogd. Het is aan een commissie om te bepalen, ter uitoefening van de grondwettelijke taken van de Kamer op het gebied van wetgeving en controle, over welke kwesties zij een hoorzitting wil houden. Daarbij geldt evenwel dat derden, anders dan in het Amerikaanse congres, bij een reguliere hoorzitting niet verplicht zijn om te verschijnen en de gestelde vragen te beantwoorden. Dat is wel het geval wanneer de Kamer besluit tot een parlementaire enquête of een parlementaire ondervraging op grond van de [Wet op de parlementaire enquête](#) respectievelijk het [Tijdelijk protocol parlementaire ondervraging](#). De Kamer beschikt dus al over verregaande mogelijkheden om tot waarheidsvinding te komen. Nu deze instrumenten een zwaarder karakter hebben dan de reguliere hoorzitting, kennen deze een eigen besluitvormingstraject waarbij de Kamer beslist over de inzet ervan.”

V. Overig

Vanaf 2024 vinden ook hoorzittingen plaats met kandidaat-bewindspersonen. Zie daarover de Voorzittersbrief onder [Kamerstukken 36471 nr 32](#).

Artikel 7.34 Uitnodiging rijksambtenaren

1. Indien een commissie rijksambtenaren wil uitnodigen voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing, dan doet zij dit door tussenkomst van de voor hen verantwoordelijke minister.

2. De inspecteur-generaal van een rijksinspectie wordt in ieder geval uitgenodigd voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing, indien ten minste vijftig leden schriftelijk aan een commissie te kennen geven dit te wensen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

- Tot 36238:

Artikel 7.34 Uitnodiging rijksambtenaren

Indien een commissie rijksambtenaren wil uitnodigen voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing, dan doet zij dit door tussenkomst van de voor hen verantwoordelijke minister.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 29, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 7.34)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36238	Wijziging	Mogelijkheid voor vijftig leden tot uitnodiging van een inspecteur-generaal voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 7.35 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.34.

[Kamerstukken 36238](#)

Via het voorstel ([nr. 2](#)) wordt een tweede lid aan het artikel toegevoegd. Het is ongewijzigd bij hamerstuk aangenomen en vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat de regel dat voor het uitnodigen van rijksambtenaren voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing als bedoeld in artikel 7.26, onder d, e en f, de toestemming van de voor hen verantwoordelijke minister is vereist. Het artikel correspondeert met het huidige artikel 29, tweede lid, maar is uitgebreid naar rondetafelgesprekken en technische briefings, omdat de regel ook in die context van belang is. Voor het uitnodigen van bestuurders van zelfstandige bestuursorganen is geen voorafgaande toestemming nodig. Zij zijn niet hiërarchisch ondergeschikt aan de minister.¹⁰⁴”

Algemeen

“Meestal zullen de technische briefings echter worden verzorgd door ambtenaren van een ministerie. De verantwoordelijke bewindspersoon dient in dat geval toestemming te verlenen (zie daarvoor artikel 7.35), en kan de briefing uiteraard ook zelf bijwonen. De departementsambtenaren die de briefing verzorgen kunnen uiteraard geen verantwoording afleggen. Wel kunnen zij het betrokken kabinetsbeleid toelichten.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de PvdA-fractie lezen dat voor het uitnodigen van rijksambtenaren de toestemming van de voor hen verantwoordelijke minister vereist is. Deze leden vragen of de term “rijksambtenaar” wel de juiste term is. Naar deze leden aannemen, is het niet de bedoeling om bijvoorbeeld rijksambtenaren zoals rechters met toestemming van de minister uit te nodigen, of wel? Wordt hier bedoeld dat het uitsluitend moet gaan over personen die onder de [Aanwijzingen externe contacten rijksambtenaren](#) vallen? Die aanwijzingen zelf spreken van ‘onder hun (= ministers, etc.) gezagsbereik werkzame personen’.

De leden van de PvdA-fractie vragen naar de reikwijdte van het begrip rijksambtenaar. Inderdaad wordt in dit verband, zoals zij reeds vermoeden, bedoeld op ambtenaren die onder het gezag van een minister werkzaam zijn. De bepaling beoogt daarmee recht te doen aan de ministeriële verantwoordelijkheid. Ambtenaren die werkzaam zijn onder het gezag van een minister kunnen niet zelf verantwoording afleggen in de Kamer. Wel kunnen zij het betrokken kabinetsbeleid toelichten.”

¹⁰⁴ Wel verwacht het kabinet dat de Kamer de betrokken bewindspersoon vooraf, of gelijktijdig met de bestuurder van het zelfstandige bestuursorgaan, in kennis stelt van de uitnodiging. Kamerstukken [I 2014/2015, C, U, p. 4](#).

Kamerstukken 36238 (uitnodiging inspecteur-generaal op verzoek van ten minste 50 leden)

[Kamerstukken 36238 nr. 2](#) (voorstel met toelichting)

“Met dit voorstel wordt uitvoering gegeven aan de door de Kamer aangenomen motie Omtzigt c.s., waarin het Presidium is verzocht het Reglement van Orde zodanig te veranderen dat een gekwalificeerde minderheid van vijftig leden het besluit kan nemen om een inspecteur-generaal van een rijksinspectie uit te nodigen en te horen.¹⁰⁵ De motie meldt daarbij dat dit in lijn is met een advies van de Venetië Commissie van de Raad van Europa.¹⁰⁶ Voor de uitwerking wordt aangeknoopt bij de praktijk van het uitnodigen van ambtenaren door een commissie. Daarbij voegt het voorstel een lid toe aan artikel 7.34 van het Reglement, op grond waarvan bij een daartoe door ten minste vijftig leden schriftelijk geuite wens de betrokken inspecteur-generaal in ieder geval zal worden uitgenodigd voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing.

Vanuit de inhoud van de voornoemde motie is de regeling daarbij toegespitst op inspecteurs-generaal. Het gaat hierbij bijv. om de inspecteur-generaal van de belastingen, toeslagen en douane, bedoeld in [artikel 41a, eerste lid, van het Organisatiebesluit Ministerie van Financiën 2020](#).¹⁰⁷

De in het nieuwe lid geregelde mogelijkheid heeft een aanvullend karakter, wat wordt onderstreept met de woorden “in ieder geval”. De commissie kan immers zelf ook (in meerderheid) tot de uitnodiging van de inspecteur-generaal blijven besluiten, waartoe de mogelijkheid van een vijftig-ledenbrief een aansporing kan vormen.

Als de commissie niettemin een vijftig-ledenbrief als bedoeld in het voorstel ontvangt, zal deze worden verspreid onder haar leden. De commissie zal vervolgens dienen over te gaan tot de uitnodiging.¹⁰⁸ De commissie beslist daarbij over datum en tijdstip van het rondetafelgesprek, de hoorzitting of de technische briefing.”

[Kamerstukken 36238 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde, waarmee het mogelijk wordt dat een gekwalificeerde minderheid van vijftig leden van een commissie het besluit kan nemen om een inspecteur-generaal van een rijksinspectie uit te nodigen en te horen. De basis van dit voorstel is een breed aanvaarde motie van het lid Omtzigt c.s. (Kamerstuk 31 066, nr. 1011). Deze leden willen daarover graag een paar opmerkingen maken en een vraag stellen.

De leden van de VVD-fractie hebben voor de hiervoor genoemde motie gestemd. Deze leden staan dan ook open voor het onderhavige voorstel. Maar zij tekenen daarbij wel aan dat dit niet per definitie betekent dat zij ook een volgende keer positief zijn over voorstellen die

¹⁰⁵ [Kamerstukken II 2021/22, 31066 nr. 1011](#).

¹⁰⁶ Zie voor het advies (m.n. p. 14 van) de bijlage bij [Kamerstukken II 2021/22, 35510 nr. 85](#).

¹⁰⁷ Zie voor een overzicht van de rijksinspecties: <https://www.rijksinspecties.nl/over-de-inspectieraad/over-de-rijksinspecties>.

¹⁰⁸ Overeenkomstig de huidige inhoud van artikel 7.34 van het Reglement. De voor de inspecteur-generaal verantwoordelijke minister zal daarbij worden geïnformeerd over de uitnodiging. Zie in dit kader bijv. [artikel 10 van de Regeling taakuitoefening en bevoegdheden IBTD](#).

betrekking hebben op minderheidsbesluitvorming. Mocht er zo 'n voorstel liggen, dan zullen zij opnieuw een afweging maken. Naar hun mening moet gewone meerderheidsbesluitvorming de norm zijn. Zij spreken de hoop uit dat het eventueel uitnodigen van een inspecteur-generaal voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing door een Kamercommissie straks in de praktijk zal gebeuren met instemming van de meerderheid van een commissie. Dat is, naar hun mening, een betere basis voor het horen van deze functionarissen.

Tot slot hebben de leden van de VVD-fractie de volgende vraag. Laat deze wijziging onverlet de interne afspraak dat bijeenkomsten, zoals hoorzittingen, pas doorgang vinden als vier leden plus de voorzitter van een Kamercommissie aanwezig zijn bij dergelijke activiteiten?

Het Presidium merkt op dat de wijziging gemaakte afspraken onverlet laat. Daarbij is het uiteraard aan de commissie(leden) om ervoor zorg te dragen dat de in te plannen bijeenkomst tijdig doorgang vindt. Een brief die vanuit vijftig leden dient te worden ondertekend kan daartoe ook een aansporing vormen. Overigens heeft de commissie krachtens artikel 7.18, derde lid, tweede zin, van het Reglement ook de mogelijkheid om andere leden dan de (plaatsvervangende) commissieleden de bijeenkomst te laten bijwonen.

De leden van de D66-fractie hebben het voorstel van het Presidium tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met een mogelijkheid voor vijftig leden tot uitnodiging van een inspecteur-generaal voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing met interesse gelezen. Deze leden hebben hierover nog enkele vragen.

Ten eerste vragen de leden van de D66-fractie hoe het Presidium aankijkt tegen de ogenschijnlijke trend dat rondetafelgesprekken, technische briefings en hoorzittingen steeds vaker geen doorgang kunnen vinden omdat zich daarvoor niet voldoende leden melden. Ziet het Presidium die trend ook? Zo ja, hoe verklaart het die?

Begrijpen de leden van de D66-fractie het goed dat ook hoorzittingen, rondetafelgesprekken of technische briefings die op basis van dit nieuwe artikel worden aangevraagd, nog steeds een minimumaantal aanwezige leden nodig hebben? Zo ja, hoe gaat het Presidium ervoor zorgen dat deze gesprekken met inspecteurs-generaals ook een degelijke opkomst qua Kamerleden hebben?

Het Presidium beschikt niet over statistieken over de door de D66-fractie gesignaleerde trend. Het Presidium kan dit beeld derhalve niet bevestigen, en zal ook niet speculeren over de mogelijke redenen voor de ogenschijnlijke trend.

Voor de beantwoording van de overige vragen verwijst het Presidium naar de eerdere beantwoording van de vragen van de leden van de fractie van de VVD over dit vraagstuk.

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van het voorstel het Reglement van Orde te wijzigen. Deze leden hebben daarover een vraag. Die luidt of het uitnodigen met een derde van de Kamer (vijftig leden) uiteindelijk niet dient te gaan gelden voor alle mogelijke bijeenkomsten en/of genodigden. Zo nee, hoe ziet het Presidium dan precies het verschil tussen een inspecteur-generaal en iemand anders?

In dit kader hecht het Presidium eraan te benadrukken dat meerderheidsbesluitvorming in de Kamer centraal staat, en blijft staan. Dit voorstel biedt hierop een specifieke uitzondering ten aanzien van een procedureel besluit, vergelijkbaar met de mogelijkheid van ten minste dertig

leden tot aanvraag van een dertigledende debat. Daarbij is het voorstel specifiek gericht op de inspecteurs-generaal, omdat de Kamer hiertoe uitdrukkelijk heeft verzocht door met algemene stemmen de daarop gerichte motie Omtzigt c.s. (Kamerstuk 31 066 nr. 1011) aan te nemen.

De leden van de GroenLinks-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het voorstel van het Presidium. Deze leden vinden het goed dat de positie van een substantiële minderheid in de Kamer wordt versterkt en vinden het daarom goed dat vijftig leden een inspecteur-generaal in een Kamercommissie kunnen uitnodigen. Hierdoor wordt de informatiepositie van de Kamer versterkt en wordt voorkomen dat een kleine meerderheid een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing met een inspecteur-generaal kan blokkeren. Deze leden hebben nog een specifieke vraag over het voorliggende voorstel. Zij lezen namelijk dat een commissie vervolgens beslist over de datum en het tijdstip van de activiteit. Dit is passend in hoe de werkwijze van commissie nu verloopt. Hoe kan echter voorkomen worden dat een kleine meerderheid in een commissie de activiteit qua datum zover vooruit schuift dat hierdoor de effectiviteit van het middel wordt ondergraven?

Het Presidium onderschrijft dat het bij de gebruikelijke werkwijze past dat commissies over de datum en het tijdstip van de bijeenkomst beslissen, en ziet geen reden hiervan in deze situaties af te wijken. Van de commissies mag worden verwacht dat zij de krachtens het Reglement genomen besluiten deugdelijk uitvoeren, zodat de in het Reglement opgenomen bevoegdheden en rechten, ook die van parlementaire minderheden, daadwerkelijk kunnen worden geeffectueerd. Daarin kan ook de commissievoorzitter een actieve rol spelen, aangezien die krachtens artikel 7.13, eerste lid, onder b, van het Reglement is belast met het doen naleven van het Reglement.

Het lid Omtzigt heeft met instemming kennisgenomen van de wijziging van het Reglement van Orde die het mogelijk maakt dat een minderheid van vijftig leden via een commissie een inspecteur-generaal van een Rijksinspectie kan uitnodigen in de Tweede Kamer voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing. Aanleiding voor deze wijziging van het Reglement van Orde is de aangenomen motie van het lid Omtzigt c.s. (Kamerstuk 31066, nr.1011). Dit lid is blij dat het Presidium goed uitvoering heeft weten te geven aan dit aangenomen voorstel door een lid aan artikel 7.34 van het reglement toe te voegen. Hij vraagt zich nog af of de stem van een afsplitser of een Kamerlid dat formeel geen lid is van de commissie, wel gewoon meetelt bij de vijftig-ledenbrief alvorens de commissie over dient te gaan tot de uitnodiging. Graag ontvangt hij hierop een reactie.

De vermelding “ten minste vijftig leden” in het voorgestelde artikel 7.34, tweede lid, verwijst naar Kamerleden in het algemeen, waarbij leden die zijn afgescheiden van hun fractie en leden die geen (plaatsvervangend) lid zijn van de commissie dus inderdaad ook dienen te worden meegerekend.

Het lid Omtzigt is verheugd met de mogelijkheid dat het parlement zonder instemming van de minister en steun van een meerderheid in gesprek kan gaan met een inspecteur-generaal. Dit lid is ervan overtuigd dat de Tweede Kamer hiermee haar informatiepositie en controlerende functie versterkt. Inspecteurs-generaal van de volgende rijksinspecties, die de belangrijke taak hebben om toezicht te houden op verschillende (publieke) sectoren en soms ook de

overheid zelf, kunnen hierdoor op verzoek van minimaal vijftig leden in gesprek met de Kamer of worden gehoord:

- Nederlandse en Voedsel- en Warenautoriteit
- Nederlandse Arbeidsinspectie
- Inspectie Leefomgeving en Transport (incl. de Autoriteit Woningcorporaties)
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
- Inspectie van het Onderwijs
- Agentschap Telecom
- Inspectie Justitie en Veiligheid
- Staatstoezicht op de Mijnen
- Inspectie Veiligheid Defensie
- Inspectie belastingen, toeslagen en douane

Deze bovengenoemde rijksinspecties hebben volgens het lid Omtzigt de expertise en kennis in huis om de Kamer op specifieke terreinen die onder hun toezichtveld vallen te informeren. Inspecteurs-generaal komen op deze manier in toenemende mate in direct contact te staan met de Kamer, maar dit lid benadrukt dat de ministeriële verantwoordelijkheid natuurlijk bij de betreffende bewindspersoon ligt. Deze voorliggende wijziging om zelf in gesprek te gaan met de Tweede Kamer vergroot echter de onafhankelijkheid van een rijksinspectie. Dit lid verzoekt om een redelijke termijn te verbinden aan het moment van uitnodiging door een minderheid van vijftig leden via een commissie en het moment waarop daadwerkelijk het gesprek met de inspecteur-generaal plaatsvindt.

Het Presidium beaamt dat het voorstel geen gevolgen heeft voor de ministeriële verantwoordelijkheid, en benadrukt dat de in artikel 7.34, eerste lid, van het Reglement genoemde tussenkomst van de bewindspersoon binnen het voorstel van toepassing blijft.¹⁰⁹ Daarnaast is het uiteraard de bedoeling dat het gesprek binnen een redelijke termijn plaatsvindt. Het Presidium verwijst in dit kader naar de beantwoording van de vragen van de leden van de fracties van GroenLinks; de opname van een redelijke termijn in het Reglement acht zij niet noodzakelijk.

Het lid Omtzigt wijst erop dat in zijn initiatiefnota met voorstellen ter versterking van de onafhankelijkheid van rijksinspecties (Kamerstuk 36 149, nr. 2) ook wordt voorgesteld om het mogelijk te maken dat een gekwalificeerde minderheid een aanvraag voor een onderzoek kan indienen. Dit is in lijn met het rapport van de Venetië Commissie van de Raad van Europa om een minderheid van de Kamer (dertig leden) de bevoegdheid te geven een onafhankelijk onderzoek aan te vragen. Hierbij een citaat uit het advies van de Venetië Commissie (bijlage van Kamerstuk 35 510, nr. 85, p. 14): "While there is no European consensus on whether parliamentary minorities should have special powers and to what extent, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe has recommended that a qualified minority should have the power to set up a committee of inquiry or a parliamentary mission of information, and to hold committee hearings." In landen als Duitsland, Frankrijk en Noorwegen is het al gebruikelijk dat een minderheid het verzoek tot een onderzoek of hoorzitting kan doen, waar dan vervolgens uitvoering aan gegeven moet worden. Hoewel dit lid verheugd is met de

¹⁰⁹ Zoals blijkt uit de toelichting van het voorstel, wordt de verantwoordelijke bewindspersoon daarbij geïnformeerd over de uitnodiging. Zie in dit kader bijv. [artikel 10 van de Regeling taakuitoefening en bevoegdheden IBTD](#).

voorliggende wijziging van het Reglement van Orde en vindt dat dit een belangrijke mijlpaal is, benadrukt hij het belang van het kunnen aanvragen van onafhankelijk onderzoek of het organiseren van een hoorzitting door een gekwalificeerde minderheid van de Kamer. Op dit moment is de Kamer nog afhankelijk van hoe de regering een onderzoek opzet naar bijvoorbeeld een misstand of ongeluk. Wanneer ook dit terechte advies van de Venetië Commissie wordt overgenomen door het Nederlandse parlement, kan voorkomen worden dat een onderzoek eventueel geblokkeerd wordt door de coalitie, vanwege bijvoorbeeld politieke redenen.

De urgentie van de mogelijkheid tot het kunnen horen van een inspecteur-generaal op verzoek van een minderheid van de Kamer wordt wel duidelijk als het gaat om signalen die de inspectie gaf omtrent de veiligheid van de gaswinning in Groningen. De toezichthouder, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), uitte al sinds 2007 zorgen over de aardbevingen in jaarverslagen en wilde al eerder onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar het effect van de gaswinning in relatie tot de aardbevingen. In 2013 kwam het SodM naar aanleiding van eigen onderzoek met het advies dat de gaskraan in Groningen zo snel en zo ver mogelijk dicht gedraaid diende te worden. Dit advies werd echter door de toenmalige minister van Economische Zaken niet opgevolgd en de gaswinning ging in dat jaar zelfs omhoog, wat achteraf veel vragen bij Kamerleden opriep. In de toekomst kan een dergelijke situatie voorkomen worden met dit voorliggende voorstel. Het SodM was een van de weinige partijen die deze zorgen over veiligheid naar aanleiding van de aardbevingen wel uitte. Het lid Omtzigt is er daarom van overtuigd dat wanneer er toen de mogelijkheid was geweest dat een minderheid van de Kamer een inspecteur-generaal kon uitnodigen (zonder dat dit werd tegengehouden door de coalitie) om toelichting te geven op de zorgen die de toezichthouder had omtrent veiligheid in relatie tot de bevingen, de veiligheidsbelangen van Groningers veel eerder voorop hadden gestaan in de politieke besluitvorming en veel ellende was voorkomen. Zoals ook Theodor Kockelkoren, voormalig inspecteur-generaal, al geheel terecht aangaf tijdens de parlementaire enquêtecommissie over de gaswinning in Groningen: "De wetgever bepaalt wat mijn taak is, en niet een afdeling van het ministerie". Deze uitspraak benadrukt het belang van het vergroten van het contact tussen de Kamer en een rijksinspectie. Dit lid hoopt dan ook dat Kamerleden van deze mogelijkheid die met de voorliggende wijziging wordt gecreëerd, gebruik zullen maken.

Tot slot is het lid Omtzigt nog benieuwd wie de rijksinspectie zal vertegenwoordigen bij uitnodiging voor een gesprek, hoorzitting of briefing als een inspecteur-generaal een keer toch verhinderd is, bijvoorbeeld vanwege ziekte. Dan geldt de uitnodiging wat dit lid betreft voor een plaatsvervanger, zoals bijvoorbeeld een hoofdinspecteur. Hij ontvangt hier graag een reactie op. Verder is hij van mening dat de inspecteur-generaal zich altijd mag laten vergezellen door bijvoorbeeld de behandelend inspecteur. Kan het Presidium dit bevestigen?

De voorgestelde wijziging is gericht op het uitnodigen van een inspecteur-generaal, en niet zozeer op een plaatsvervanger. Indien voor de inspecteur-generaal een plaatsvervanger is benoemd die deze bij belet of ontstentenis volledig kan vervangen, is voorstelbaar dat deze de inspecteur-generaal vervangt, maar het is aan de commissie te beslissen of dat acceptabel is. Verder kan een inspecteur-generaal zich inderdaad laten vergezellen door een behandelend inspecteur. Of deze zal kunnen deelnemen aan het gesprek is echter aan de commissie, en aan de voor de inspecteur verantwoordelijke minister."

V. Overig

-

Artikel 7.35 Verzoek om voorlichting of advies

1. Ieder lid van de Kamer kan aan een commissie een schriftelijk voorstel richten om:
 - a. de Afdeling advisering van de Raad van State te verzoeken de Kamer voorlichting te geven over een aangelegenheid van wetgeving of bestuur; of
 - b. een adviescollege als bedoeld in de [Kaderwet adviescolleges](#) te verzoeken de Kamer te adviseren.
2. De commissie zendt het voorstel met haar advies aan het Presidium. Het Presidium legt het voorstel met het advies van de commissie en, voor zover het dit wenselijk acht, zijn eigen advies voor aan de Kamer.
3. De Kamer besluit over het voorstel.
4. Indien de Kamer een motie aanneemt die strekt tot een verzoek als bedoeld in het eerste lid, dan zijn het tweede en derde lid van overeenkomstige toepassing.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 30)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28166	Wijziging	Colleges van advies

Vanaf 35322 (artikel 7.35)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.36 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.35.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat de procedure voor het doen van voorlichtingsverzoeken aan de Afdeling advisering van de Raad van State en van adviesverzoeken aan externe adviescolleges als bedoeld in de [Kaderwet adviescolleges](#) (bijvoorbeeld de Onderwijsraad of de Kiesraad). De verzoeken worden daarbij voorbereid door een commissie om de kwaliteit van de voorlichtings- en adviesverzoeken te waarborgen, en om te voorkomen dat lichtvaardig tot een dergelijk verzoek wordt overgegaan.

Het artikel correspondeert met het huidige artikel 30. De bepaling is uitgebreid met de regeling voor voorlichtingsverzoeken aan de Afdeling advisering, aangezien het Reglement daarvoor nog geen regeling biedt en de procedure uit het huidige artikel 30 in de praktijk overeenkomstige toepassing vindt bij de voorlichtingsverzoeken. Zie over de achtergrond van het artikel verder ook subparagraaf 2.5.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘De procedure voor het verzoeken van voorlichting aan de Afdeling advisering’.

Het *eerste lid* sluit inhoudelijk aan bij de procedure uit het huidige artikel 30, eerste lid.

Daarbij kan ieder lid van de Kamer een schriftelijk voorstel aan een commissie richten om een verzoek tot voorlichting van de Afdeling advisering of advies bij een adviescollege te doen. Onderdeel a heeft daarbij betrekking op de voorlichtingsverzoeken aan de Afdeling advisering. Sinds 2010 heeft de Kamer deze mogelijkheid ten aanzien van aangelegenheden van wetgeving en bestuur op grond van [artikel 21a, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#).¹¹⁰ en in de tussenliggende jaren heeft zij daarvan diverse keren gebruik gemaakt.¹¹¹ De voorlichtingsmogelijkheid dient te worden onderscheiden van de advisering van de Afdeling advisering over initiatiefwetsvoorstellen, bedoeld in [artikel 18 van de Wet op de Raad van State](#). Daarvoor wordt in artikel 9.22 een afzonderlijke regeling geboden.

Onderdeel b heeft betrekking op het doen van adviesverzoeken bij adviescolleges als bedoeld in de [Kaderwet adviescolleges](#). Het gaat hierbij om colleges die op grond van de wet de taak hebben om de regering te adviseren over algemeen verbindende voorschriften of het te voeren beleid van het Rijk (zie [artikel 1 van de Kaderwet](#)). De Kamer heeft de mogelijkheid om advies in te winnen op grond van [artikel 17 van de Kaderwet](#).

Het *tweede lid* sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 30, tweede lid, en regelt de betrokkenheid van het Presidium bij de voorstellen tot het doen van een voorlichtings- of adviesverzoek. Daarbij is in de tekst verduidelijkt dat het Presidium de mogelijkheid heeft om een nader eigen advies over het voorstel te geven, maar daartoe niet verplicht is.

Het *derde lid* stemt inhoudelijk en tekstueel overeen met het huidige artikel 30, derde lid, en geeft aan dat uiteindelijk over het voorstel tot het doen van een verzoek om voorlichting of advies moet worden besloten door de Kamer, wat vanuit de [Wet op de Raad van State](#) en de [Kaderwet](#) ook is vereist (de bevoegdheid ligt wettelijk bij de Kamer, aan wie de voorlichtingen en adviezen ook zijn gericht).

Het *vierde lid* biedt een voorziening voor situaties dat een verzoek tot voorlichting of advies niet via een voorstel bij een commissie wordt geïnitieerd, maar plenair via een motie. Ook in zulke situaties wordt in de praktijk voor de voorbereiding van het verzoek de in het artikel beschreven weg gevolgd. “

¹¹⁰ Zie [Stb. 2010, 175](#).

¹¹¹ Zie voor een voorbeeld Kamerstukken [32334, nr. 11](#).

Algemeen

“De procedure voor het verzoeken van voorlichting aan de Afdeling advisering

De Kamer heeft sinds 2010 de bevoegdheid om bij de Afdeling advisering om voorlichting te verzoeken. In de praktijk wordt op grond van besluiten van het Presidium voor het doen van een voorlichtingsverzoek de procedure voor het verzoeken om advies aan adviescolleges uit het huidige artikel 30 van het Reglement analoog toegepast, maar het Reglement is op dit punt nooit aangepast. Voorgesteld wordt dit bij deze gelegenheid te doen, waarvoor artikel 7.36 de uitwerking bevat.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie lezen in artikel 7.26, onderdeel h, dat een commissie bevoegd is om zich te laten voorlichten door colleges van advies. Welke colleges van advies worden hier bedoeld? Naar deze leden aannemen, gaat het om andere adviescolleges dan die worden genoemd in artikel 7.36, of niet? Hoe verloopt de procedure in het geval er bij een initiatiefwetsvoorstel, nadat de consultatieronde is geweest, behoefte is aan advies of input van adviescolleges of andere instanties? Hoe kunnen initiatiefnemers bijvoorbeeld advies vragen aan de Autoriteit Persoonsgegevens over privacyaspecten van hun wetsvoorstel, aan het Adviescollege Toetsing Regeldruk over administratieve lasten, aan de Nationale Politie of het Openbaar Ministerie met betrekking tot de handhaving, opsporing en vervolgen van voorgestelde strafbare feiten, het Centraal Planbureau, de Algemene Rekenkamer enzovoorts. Wanneer kan een initiatiefnemer zelf contact met dergelijke instanties opnemen, wanneer loopt dat via de Kamer en wanneer via een bewindspersoon? Deze leden hebben kortom behoefte aan een regeling voor het vragen van dergelijke adviezen. Kunt u hier nader op ingaan?

De in artikel 7.26, onderdeel h, opgenomen bevoegdheid van commissies om zich te laten voorlichten door college van advies is in het voorstel niet nader omschreven. Deze bepaling is dan ook niet gewijzigd ten opzichte van artikel 27, onder f, van het huidige Reglement, en heeft betrekking op adviescolleges als bedoeld in [artikel 1 van de Kaderwet adviescolleges](#). Het gaat daarbij om colleges die krachtens publiekrecht tot taak hebben de regering te adviseren over algemeen verbindende voorschriften of te voeren beleid van het Rijk. Hieronder vallen vaste adviescolleges als bedoeld in [artikel 79 van de Grondwet](#) (bijvoorbeeld de Onderwijsraad, de Kiesraad, en thans het Adviescollege toetsing regeldruk), maar ook tijdelijke adviescolleges (bijv. het vroegere Adviescollege toetsing administratieve lasten). Krachtens [artikel 17 van de Kaderwet](#) heeft de Kamer de mogelijkheid om advies in te winnen bij deze adviescolleges.

Artikel 7.36 van het voorstel kan worden gezien als een nadere uitwerking van artikel 7.26, en gaat er vanuit dat verzoeken om voorlichting bij de Afdeling advisering van de Raad van State of om advies bij een adviescollege worden geïnitieerd dan wel nader uitgewerkt in commissies. Artikel 7.36 sluit voor het doen van adviesverzoeken inhoudelijk aan bij artikel 30 van het huidige Reglement; de voorgestelde regeling voor voorlichting door de Afdeling advisering van de Raad van State is nieuw en sluit aan bij de bestaande praktijk. De in artikel 7.36 opgenomen regeling sluit niet uit dat een commissie een lid van een adviescollege uitnodigt voor bijvoorbeeld een (rondetafel)gesprek of technische briefing. Tegen die achtergrond is de tekst van artikel 7.26, onder h, ongewijzigd gebleven.

Voor het doen van een concreet adviesverzoek bij een adviescollege dient artikel 7.36 dus toepassing te vinden. Daarbij wordt uiteindelijk plenair over het adviesverzoek besloten, omdat op grond van [artikel 17 van de Kaderwet adviescolleges](#) de bevoegdheid om advies te verzoeken ligt bij de Kamer en dus niet bij een commissie of een individueel Kamerlid. Binnen de initiatiefwetgevingsprocedure kan vanuit een individueel Kamerlid dus ook geen officieel adviesverzoek uitgaan,¹¹² wat de reden vormt dat op dit punt geen regeling in het Reglement wordt geboden. Na het aanhangig maken van het initiatiefwetsvoorstel kan het lid de Kamer dus wel met behulp van artikel 7.36 verzoeken om een adviesverzoek bij een adviescollege te doen (naast de verplichte adviesinwinning bij de Afdeling advisering). Van die mogelijkheid wordt met enige regelmaat gebruik gemaakt.¹¹³

Verder wijst de werkgroep erop dat er binnen de overheid ook uitvoeringsorganisaties zijn die niet onder de definitie van adviescollege van [artikel 1 van de Kaderwet](#) vallen, bijv. de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Als in de Kamer behoefte bestaat aan het doen van een verzoek om advies bij een uitvoeringsorganisatie, zal daarvoor doorgaans de toestemming van de verantwoordelijke minister zijn vereist.

Tot slot wijst de werkgroep erop dat het door de Kamer krachtens [artikel 7.23 van de Comptabiliteitswet 2016](#) doen van een verzoek bij de Algemene Rekenkamer een verzoek om onderzoek betreft, en dat de Kamer over een dergelijk verzoek beslist onder toepassing van het voorgestelde artikel 7.2, derde lid, (thans artikel 16a, tweede lid) van het Reglement.”

V. Overig

-

¹¹² Het komt wel voor dat Kamerleden het wetsvoorstel voorafgaand in consultatie geven, en dat daarbij adviescolleges worden betrokken. Dit betreft echter geen officiële adviesaanvraag vanuit de Kamer.

¹¹³ Zie bijv. Zie Kamerstukken [28652, nrs. 4 en 5](#), [30372, nr. 4](#), [31259, nr. 4](#), en [31461, nrs. 5 en 6](#).

Artikel 7.36 Benoeming rapporteur

1. Een commissie kan een of meer leden benoemen tot rapporteur over:
 - a. een door haar ontvangen stuk;
 - b. een groot project als bedoeld in artikel [7.37](#) waarmee zij is belast; of
 - c. een ander onderwerp dat haar aangaat.
2. De commissie legt de aan het rapporteurschap verbonden taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden zo spoedig mogelijk schriftelijk vast, en kan tevens de duur van het rapporteurschap vastleggen.
3. Het Presidium bericht de Kamer jaarlijks over de in dat jaar lopende en afgeronde rapporteurschappen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 30a, en eerder vervallen artikelen 93a en 121a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29265	Vaststelling (93a)	Wetgevingsprocedure
30626	Vaststelling (121a)	Uitbreiding rapporteurschap
31297	Wijziging	Uitbreiding rapporteurschap
34343	Vaststelling (30a)	Aanpassing rapporteurschap

Vanaf 35322 (artikel 7.36)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.37 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.36.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 30a, en heeft betrekking op de bevoegdheid om een rapporteur te benoemen, bedoeld in het voorgestelde artikel 7.26, onder j.

Het *eerste lid* sluit aan bij artikel 30a, eerste lid, en geeft aan waarvoor een commissie rapporteurs kan benoemen. De bepaling is redactioneel aangepast. In onderdeel a is “een in haar handen gesteld stuk” daarbij aangepast naar een “door haar ontvangen stuk”, aangezien nog slechts weinig stukken (wetsvoorstellen en initiatiefnota’s) plenair in handen van een commissie worden gesteld en het benoemen van rapporteur ook bij andere stukken mogelijk is. Zie daarover de toelichting bij artikel 7.22. De inhoud van de onderdelen b en c is ongewijzigd gebleven ten opzichte van het huidige artikellid.

Het *tweede lid* (nadere vastlegging rapporteurschap) en *derde lid* (jaarlijkse berichtgeving over rapporteurschappen) corresponderen met het huidige artikel 30a, tweede en vierde lid, en zijn inhoudelijk ongewijzigd.

Het huidige artikel 30a, derde lid (toestemming Presidium vereist voor extra kosten door rapporteurschap), is niet langer opgenomen omdat de eventuele kosten voor een rapporteurschap mogelijk uit het reguliere (onderzoeks)budget van een commissie kunnen worden betaald. Indien toch kosten worden gemaakt bij een rapporteurschap die niet door de commissie zelf kunnen worden gedragen, dan geldt dezelfde procedure voor het maken van extra kosten als in andere situaties.“

Algemeen

“Daarnaast beschikken commissies over andere instrumenten om begrotingsvoorstellen te onderzoeken en verder te behandelen. Zo wordt geregeld gebruikgemaakt van rapporteurs, die namens de commissie bepaalde technische aspecten van een begrotingsvoorstel onderzoeken.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“Het afgelopen jaar zijn concrete stappen gezet om de werkwijze van de Tweede Kamer te verbeteren. Er is meer tijd en aandacht gekomen voor het wetgevingsproces. In verschillende vaste Kamercommissies is besloten tot het instellen van (wetgevings)rapporteurs. Het rapporteurschap biedt de gelegenheid om dieper op onderwerpen in te gaan en ook een focus aan te brengen bij punten die breed in de Kamer leven. Uit de tussentijdse monitor ‘Rapport Versterking functies Tweede Kamer’ ([Kamerstuk 35992, nr.19](#)) blijkt dat rapporteurschappen in vele vormen inzetbaar zijn en ook zichtbaar resultaat opleveren. De verschillende rapporteurschappen versterken de kennispositie van Kamerleden. Het Presidium gaat ervan uit dat de commissies de komende jaren meer gebruik zullen maken van het werken met rapporteurs. Om het rapporteurschap meer zichtbaarheid te geven hebben - bij wijze van experiment - de rapporteurs van de Commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan het begin van het plenaire begrotingsdebat d.d. 6 december 2022 maximaal 4 minuten

spreektijd gekregen namens de commissie ([Handelingen II 2022/23, nr. 31, item 23](#)). De Commissie voor de Rijksuitgaven zal in haar jaarlijkse evaluatie van de begrotingscyclus de inzet van begrotings- en verantwoordingsrapporteurs evalueren, inclusief het experiment om de LNV-begrotingsrapporteurs spreektijd te geven bij de plenaire behandeling. De Griffier ziet toe op een bredere evaluatie van de verschillende rapporteurschappen, waarbij ook naar EU-rapporteurs en wetgevingsrapporteurs wordt gekeken. Het Presidium ziet de uitkomsten van deze evaluaties met belangstelling tegemoet.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“De inzet van rapporteurs is het afgelopen jaar toegenomen. Ook is een ontwikkeling te zien van verschillende soorten rapporteurs. Hieruit kan worden afgeleid dat er een gebleken behoefte is aan dit instrument en dat het een nuttig instrument is dat de kwaliteit van het Kamerwerk vergroot. Met name begrotingsrapporteurs zijn in vrijwel elke vaste commissie benoemd. De verwachting is dat de inzet van de relatief nieuwe typen rapporteurschappen voor wetgeving en wetenschapstoetsen de komende jaren verder toeneemt gezien de voorgenomen extra aandacht voor de medewetgevende taak van de Tweede Kamer.”

Artikel 7.37 Aanwijzing groot project

1. Ieder lid van de Kamer kan een commissie verzoeken de Kamer voor te stellen een bepaald project aan te wijzen als groot project dat onder bijzondere parlementaire controle staat.

2. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden nadere regels gesteld over grote projecten.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 31)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30351	Wijziging	Regeling Grote Projecten
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 7.37)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 7.38 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 7.37.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling Grote Projecten](#).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 31, en ziet op de bevoegdheid van een commissie om de Kamer voor te stellen een groot project aan te wijzen, bedoeld in het voorgestelde artikel 7.26, onder k.

De huidige (summiere) inhoud van artikel 31 wordt daarbij in het *eerste lid* aangevuld om de te schetsen wat de hoofdlijnen van de procedure voor aanwijzing van een groot project zijn, alsmede wat het doel hiervan is. Daarbij is conform de huidige procedure bepaald dat ieder lid aan een commissie kan voorstellen de Kamer te verzoeken een groot project aan te wijzen. Hiermee wordt het groot project onder bijzondere parlementaire controle geplaatst. De regels voor dat regime van bijzondere parlementaire controle zijn opgenomen in de door de Kamer vastgestelde Regeling grote projecten, die ook andere procedurevoorschriften bevat ten aanzien van de grote projecten.

De grondslag voor de Regeling grote projecten is opgenomen in het *tweede lid*. Het voortouw voor het doen van voorstellen tot wijziging van die regeling zal normaliter liggen bij de Commissie voor Financiën, die een bijzondere taak heeft ten aanzien van de grote projecten (zie artikel 7.2, tweede lid).”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 8. DE PLENAIRE VERGADERING

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk VIII, en bevat de artikelen over de plenaire vergaderingen van de Kamer. Daarbij is paragraaf 8.1 een inleidende paragraaf met enige algemene bepalingen over de plenaire vergaderingen, gaat paragraaf 8.2 in op de plenaire beraadslaging, en zijn in paragraaf 8.3 de artikelen over de plenaire besluitvorming samengebracht.”

V. Overig

-

§ 8.1 Algemene bepalingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 8.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat enige algemene inleidende artikelen. Daarbij zijn subparagrafen aangebracht voor de bepalingen over het begin en einde van de vergadering (8.1.1), de vergaderzaal (8.1.2) en de organisatie van de werkzaamheden (8.1.3).”

V. Overig

-

8.1.1 Het begin en einde van de vergadering

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat de bepalingen over het bijeenroepen van de vergadering (artikel 8.1), de presentielijst (artikel 8.2), en het openen of uitstellen (artikel 8.3) en schorsen of sluiten (artikel 8.4) van de vergadering.”

V. Overig

-

Artikel 8.1 Bijeenroeping

1. De Voorzitter roept de Kamer bijeen zo vaak als hij dit nodig acht.
2. De Voorzitter roept de vergadering in ieder geval binnen een redelijke termijn bijeen als dit door ten minste dertig leden of door de regering schriftelijk wordt verzocht onder opgave van redenen.
3. De Kamer kan ook zelf besluiten op welke dag en welk uur zij weer bijeenkomt. Bij onvoorziene omstandigheden kan de Voorzitter de Kamer toch op een ander tijdstip bijeenroepen.
4. Het Presidium kan algemene richtlijnen vaststellen voor de dagen en uren waarop de Kamer doorgaans bijeenkomt en voor de perioden waarin de Kamer met reces is. De Voorzitter houdt daarmee zoveel mogelijk rekening.
5. De leden worden voor elke vergadering tijdig bijengeroepen. De te behandelen onderwerpen worden daarbij vermeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 46)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29263	Wijziging	Plenaire vergadering en interpellatie
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 8.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 46. Het artikel heeft daarbij enkele redactionele aanpassingen ondergaan, maar brengt geen wijziging aan in de wijze van bijeenroeping van de Kamer.

Ingevolge het *eerste lid* roept de Voorzitter de Kamer zo vaak als nodig bijeen. Het *tweede lid* bevat de regel dat de Voorzitter de vergadering binnen een redelijke termijn bijeenroept bij een met redenen omkleed verzoek van dertig leden of de regering. Deze leden corresponderen met het huidige artikel 46, eerste lid.

Het *derde lid* regelt dat de Kamer ook zelf kan besluiten wanneer zij bijeenkomt en bevat bevoegdheid van de Voorzitter om hiervan af te wijken in geval van onvoorziene omstandigheden, bijvoorbeeld in geval van plotselinge verhindering van een minister wiens aanwezigheid ter vergadering noodzakelijk is. Dit komt overeen met het huidige artikel 46, derde lid.

In het *vierde lid* is bepaald dat het Presidium richtlijnen kan vaststellen rondom de vergaderdagen en -uren, waarmee de Voorzitter zoveel mogelijk rekening houdt. Dit komt overeen met het huidige artikel 46, tweede lid. Daarbij wordt in de voorgestelde bepaling uitdrukkelijk benoemd dat de richtlijnen ook betrekking kunnen hebben op de perioden waarin de Kamer met reces is.

Het *vijfde lid* verplicht tot het tijdig bijeenroepen van de leden voor iedere vergadering, en het daarbij vermelden van de te behandelen onderwerpen. Dit komt overeen met het huidige artikel 46, vierde lid. Daarbij wordt niet meer uitdrukkelijk voorgeschreven dat de bijeenroeping schriftelijk moet gebeuren, tenzij dat niet mogelijk is. Een schriftelijke bijeenroeping zal tegenwoordig slechts in zeer uitzonderlijke gevallen niet mogelijk zijn, waarbij de voorgestelde formulering alle ruimte biedt de bijeenroeping op andere wijze plaats te laten vinden.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Er zijn ook andere redenen waarom je bepaalde ontwikkelingen in onze parlementaire cultuur niet geheel op hun beloop wilt laten. De heer Van Raak ging daar in zijn bijdrage in eerste termijn op in. Het raakte ook aan dat punt van de grilligheid en onvoorspelbaarheid van onze agenda. Dat is een van de thema's die we ook nader hebben onderzocht. We hebben voorstellen gedaan om daar meer structuur en balans in aan te brengen. Met bijvoorbeeld vaste stemmomenten — ik kom daar straks nog op terug — wilden we daaraan uitdrukking geven. Maar wat de heer Van Raak hier nadrukkelijk naar voren bracht in de eerste termijn raakte mij ook wel persoonlijk. Hij wees erop dat er een aantal weken na het zomerreces al sprake was van een uitputtingsslag, van lange debatten en nachtelijke stemmingen. Hij zei: laten we erop letten dat het allemaal wel een beetje te doen is, dat het wel gezond blijft en dat we niet met een ongezonde uitputtingsslag bezig zijn. Ik vond het een terechte hartenkreet die, naar ik merk, ook breder leeft in de Kamer. Ik zeg ook dat we dat niet oplossen met deze herziening van het Reglement van Orde. Dat zijn zaken die ik nadrukkelijk wil terugleggen bij de Kamer, ook bij de nieuwe Kamer. Hoe zorgen we ervoor dat het allemaal wel een beetje behapbaar blijft en dat we niet te veel met de waan van de dag bezig zijn, waarbij we

voldoende aandacht geven aan juist de fundamentele, misschien wat saaiere onderwerpen? We moeten ervoor zorgen dat daar voldoende ruimte voor beschikbaar blijft op de plenaire agenda.”

“Terecht haalde hij [de heer van Otterloo] het punt van de werkdruk aan. Wat commissievergaderingen betreft, gaat het nu soms alweer om kortere nota-overleggen dan in het verleden. Daar heeft hij gelijk in. Ik herinner mij zelf ook nota-overleggen van 10.15 uur 's morgens tot 23.00 uur 's avonds, die begonnen met beschouwingen over de Waddenzee in de prehistorie. Ik zie het ook als verbetering dat die ingekort zijn. Dat laat ook zien dat inkorten wat mij betreft soms ook voor plenaire vergaderingen zou kunnen, dat we niet denken: hoe langer, hoe beter. Soms kunnen kortere vergaderingen met een scherper aantal interrupties de kwaliteit van de beraadslaging ook prima dienen.”

“Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

U vraagt het Presidium met voorstellen te komen en een oplossing te vinden voor de huidige eindtijden. Niemand heeft een oplossing. Maar ik zou zeggen: we gaan ons daarop beraden. Ik hoop dat iedereen zich eraan houdt als wij zeggen: dan en dan. Dan hoop ik dat de heer Van Meenen dat ook accepteert. Hebben we die ruimte?

De heer Van Meenen (D66):

Ik begrijp het. Het gaat mij erom dat wij hier wel uitspreken dat we het een probleem vinden. Als we dat nou eens even zeggen. Ik heb de oplossing ook niet. Ik heb een paar suggesties in de amendementen gedaan, bijvoorbeeld over het stemmen op vaste tijdstippen. Dat zou kunnen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 44](#) (aangenomen motie Van Meenen/Van der Molen over voorstellen die een oplossing kunnen vormen voor de huidige eindtijden van Kamerdebatten)

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie wijzen op de toename van het aantal debatten en moties. Het Presidium is van opvatting dat het nieuwe Reglement van Orde een bijdrage kan leveren bij het beheersbaar maken van het aantal debatten op de plenaire agenda door het opnemen van een vervalbepaling. Voorts wordt in principe maar één regeling van werkzaamheden per week in de plenaire zaal geagendeerd, waardoor de verwachting is dat meer verzoeken bij de Kamercommissies geagendeerd zullen worden. Daartoe is in de Kamercommissies een commissieregeling van werkzaamheden ingevoerd die live wordt uitgezonden en kan worden teruggekeken. Het Presidium spreekt de hoop uit dat Kamerleden dit instrument goed zullen benutten en dat daardoor sprake zal zijn van een evenwichtiger verdeling tussen de plenaire agenda enerzijds en de werkzaamheden van de Kamercommissies anderzijds. De Voorzitter zal, in lijn met het nieuwe Reglement van Orde, zich inspannen om de voorspelbaarheid van de Kameragenda te vergroten”

“Op dit moment bestaat de Kamer uit 17 fracties en 1 groep. Het Presidium deelt de opvatting van de leden van de VVD-fractie dat dit vermoedelijk zal leiden tot langere (commissie)

debatten, zeker omdat bij veel debatten de spreektijden niet gerelateerd zijn aan de omvang van een fractie. Of sprake is van een toename van het aantal debataanvragen zal moeten blijken, omdat bij debataanvragen nog steeds geldt dat «wie het eerst komt, het eerst maalt». Het Presidium zal de komende tijd bekijken of en hoe de aanwezigheid van 17 fracties en 1 groep effect heeft op een efficiënte werkwijze van de Kamer en de Kamercommissies. Op basis van de opgedane ervaringen zal bezien worden of aanpassingen wenselijk zijn. De veelheid aan fracties noopt ook tot een stevige regie op de eigen procedures van de Kamer. De Kamervoorzitter ziet het als haar taak hierop toe te zien en waar nodig bij te sturen. Het herziene Reglement van Orde, dat deze nieuwe zittingsperiode inwerking is getreden, kan hier een bijdrage aan leveren. Maar niet alle problemen in de parlementaire praktijk zijn op te lossen met regels en procedures. Ook de parlementaire cultuur speelt hierbij een rol.”

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie constateren dat de [werkgroep versterking functies Tweede Kamer](#) heeft gewezen op belang van meer mogelijkheden in de agenda om te komen tot overleg en afstemming tussen Kamerleden, ten einde de samenwerking te versterken. Deze leden vragen op welke wijze de Voorzitter voornemens is om ruimte in de agenda te reserveren, waarmee alle commissies rekening dienen te houden.

Indien de leden van de SGP-fractie doelen op een moment in de week waarop geen plenaire vergaderingen en/of geen commissievergaderingen worden gehouden, voelt het Presidium zich genoodzaakt erop te wijzen dat de Kamer tweeëneenhalve dag per week plenair vergadert en de commissievergaderingen een extra dag op maandag kennen. De Kamer zou er in meerderheid voor kunnen kiezen om een extra avond of ochtend in de week niet te vergaderen, ook niet in commissieverband. Dit heeft uiteraard effect op de mogelijkheden om behandeling van wetgeving en debatten in te plannen. Het behoeft geen betoog dat zowel de planningswensen van de Kamer als die van de commissies de mogelijkheden tot een extra dagdeel niet vergaderen reduceren.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium ontvangt eenmaal per jaar een ambtelijk advies rondom de planning van de recessen. Hierbij wordt rekening gehouden met de adviesdata schoolvakanties van het ministerie van OCW. De adviesdata zijn regiogebonden en zien op (een combinatie van) de regio’s midden, noord en zuid. Aangezien wordt getracht zo veel als mogelijk aan te sluiten bij de regio midden kan het voorkomen dat het voorjaarsreces niet aansluit op dat van de regio zuid. Dat wordt aangesloten bij de schoolvakanties in de regio midden betekent niet dat de recessen van de Kamer daaraan altijd gelijk zijn, aangezien scholen vrij zijn om de korte vakanties zelf te bepalen. Dit heeft helaas ook tot gevolg dat binnen een regio scholen op zeer korte afstand van elkaar toch andere vakantiedata hanteren. Het Presidium erkent dat het telkens een keuze is en dat niet iedereen tevreden kan worden gesteld bij een gelijkblijvend aantal recesweken.”

Artikel 8.2 Presentielijst

Voor het tijdstip van bijeenroeping meldt ieder aanwezig lid zijn aanwezigheid, zodat een presentielijst kan worden opgesteld. Leden die later aankomen melden hun aanwezigheid bij aankomst.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 48)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
34186	Wijziging	Aanmelding op de presentielijst

Vanaf 35322 (artikel 8.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 48, en heeft betrekking op de presentielijst. Die lijst wordt met name gebruikt om het quorum te kunnen vaststellen (zie daarover met name artikel 8.3), en vervult ook een praktische functie bij hoofdelijke stemmingen (zie 8.25, derde lid).

Het artikel regelt in dat kader dat de aanwezige leden voorafgaand aan de bijeenroeping van de Kamer hun aanwezigheid melden zodat een presentielijst kan worden opgesteld. Leden die na het tijdstip van bijeenroeping aankomen, melden hun aanwezigheid bij aankomst. Dit sluit aan bij de huidige praktijk. De leden melden zich in de praktijk tegenwoordig met een pas aan op een digitaal systeem, op grond waarvan een presentielijst met de aanwezige leden kan worden vastgesteld. De redactie van het artikel is hierop afgestemd.”

V. Overig

-

Artikel 8.3 Opening vergadering bij quorum

1. De Voorzitter opent de vergadering, indien op het tijdstip van bijeenroeping uit de presentielijst blijkt dat meer dan de helft van het aantal zitting hebbende leden hun aanwezigheid hebben gemeld.

2. Indien het vereiste aantal leden zijn aanwezigheid niet heeft gemeld, opent de Voorzitter een bijeenkomst waarin hij de namen van de afwezige leden kan laten oplezen en kennis kan geven van ingekomen stukken. Daarna stelt hij de vergadering uit tot een later tijdstip.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 49 en 50)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30622	Wijziging	Ontbreken van quorum
34186	Wijziging	Aanmelding op de presentielijst

Vanaf 35322 (artikel 8.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Uit [artikel 67, eerste lid, van de Grondwet](#) volgt dat de Kamer alleen mag beraadslagen en besluiten als meer dan de helft van het aantal zitting hebbende leden (het quorum) in de

gebouwen van de Kamer aanwezig is.¹¹⁴ In dit artikel zijn de huidige artikelen 49 en 50, eerste lid, samengebracht, die beide betrekking hebben op het openen van de vergadering bij de aanwezigheid van het quorum. De bepalingen zijn daarbij redactioneel aangepast aan de bepaling rondom de presentielijst (zie artikel 8.2), maar verder gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat de vergadering door de Voorzitter wordt geopend als op het tijdstip van bijeenroeping uit de presentielijst blijkt dat het quorum gehaald is.

Als dat niet het geval is, bepaalt het *tweede lid* dat de Voorzitter een bijeenkomst opent waarin hij kennis kan geven van ingekomen stukken (zie daarover artikel 8.7) en de namen van de afwezige leden kan laten oplezen. De vergadering wordt daarna uitgesteld tot een door de Voorzitter te bepalen tijdstip.

Het huidige artikel 50, tweede lid, over het in het officieel verslag opnemen van de namen van aan- en afwezige leden bij een bijeenkomst zonder quorum, is uitgewerkt in het derde lid van artikel 15.6 (officieel verslag).”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vragen wat de precieze betekenis is van het oplezen van de namen van afwezige leden in een bijeenkomst als er onvoldoende Kamerleden aanwezig zijn voor het quorum.

De bepaling is erop gericht zichtbaar te maken door de afwezigheid van welke leden niet is voldaan aan het quorum, en de Kamer dus niet heeft kunnen vergaderen en besluiten.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een bijeenkomst zonder quorum als bedoeld in het tweede lid:

[Handeling II 2020-2021, nr. 18 item 1](#)

¹¹⁴ Zie over de vereiste aanwezigheid in het gebouw verder Kamerstukken [8042, nr. 3](#), p. 16.

Artikel 8.4 Schorsing of sluiting van de vergadering

De Voorzitter schorst of sluit de vergadering, indien hij dit met het oog op het verloop van de werkzaamheden of voor het handhaven van de orde wenselijk acht.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 47, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 47, eerste lid, op grond waarvan de Voorzitter tot schorsing of sluiting van de vergadering besluit als dat naar zijn oordeel wenselijk is voor het handhaven van de orde of met het oog op het verloop van de werkzaamheden. De Voorzitter kan bijvoorbeeld schorsen om gelegenheid te bieden voor overleg of een korte rust. De bepaling is actief geformuleerd, maar verder inhoudelijk gelijk gebleven.

Het in artikel 47, tweede lid, neergelegde vereiste dat een besluit van de Kamer nodig is voor het voortzetten van de vergadering na 23.00 uur, vindt in de praktijk niet meer plaats en komt

daarom niet terug in het Reglement. Zie daarover ook subparagraaf 2.5.4 van het algemeen deel van de toelichting.”

Algemeen

“Na 23.00 uur vergaderen

Voorgesteld wordt de regel dat er voor het vergaderen na 23.00 uur een Kamerbesluit vereist is (zie het huidige artikel 47, tweede lid) te schrappen, aangezien in de praktijk zelden of nooit een uitdrukkelijk Kamerbesluit wordt genomen om na 23.00 uur te vergaderen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vinden het belangrijk dat er sprake is van een zo groot mogelijke voorspelbaarheid van de Kameragenda. Is ook overwogen om op alle Kamerdagen de pauzes zoveel mogelijk op een vast moment in te plannen?”

De werkgroep onderschrijft het streven naar een meer voorspelbare plenaire agenda, onder meer om daarmee te voorkomen dat commissieactiviteiten onnodig worden onderbroken. Zij heeft daartoe bijvoorbeeld aanbevolen om te gaan werken met vaste stemmomenten. De suggestie om ook pauzes zoveel mogelijk op vaste momenten te plannen past in deze lijn. De werkgroep acht nadere voorschriften op dit punt echter niet nodig. De dynamiek van het politieke debat vereist naar de mening van de werkgroep hierin ook enige flexibiliteit.”

“De leden van de D66-fractie zijn in beginsel voorstander van het schrappen van overbodige of in onbruik geraakte instrumenten. Zij begrijpen derhalve het voorstel van de werkgroep om de regel te schrappen dat een Kamerbesluit is vereist voor het vergaderen na 23.00 uur. Deze regel is nu in de praktijk immers een dode letter. Of dat wenselijk is, is echter een tweede. Deze leden achten het van groot belang dat we zuinig zijn op al onze Kamerleden, fractiemedewerkers en ambtelijke ondersteuning. Het werk in de Kamer is onregelmatig, beperkt voorspelbaar en behoorlijk intens. Een hoge mate van stress of tekenen van overspannenheid liggen daarom al snel op de loer. De Kamer is hierin niet uniek. Ook op andere werkplekken wordt steeds meer nagedacht over de juiste balans tussen werk en privé. Het lijkt deze leden goed daar ook als Kamer aandacht voor te hebben, zodat het werk hier in de Kamer voor alle geledingen prettig en aantrekkelijk blijft. Deelt de werkgroep dit standpunt? Vindt de werkgroep dat de nachtelijke eindtijden die soms worden gehaald nog wel passen in het huidige tijdsgewricht? Heeft de werkgroep overwogen in plaats van haar voorstel om de voornoemde regel te schrappen, juist een striktere plenaire eindtijd vast te leggen (al dan niet met uitzonderingsclausules)?

De leden van de ChristenUnie-fractie begrijpen dat wordt afgezien van de verplichting om een Kamerbesluit te nemen om na 23.00 uur te vergaderen. Tegelijkertijd zien zij ook dat het vergaderen na 23.00 uur veel vraagt van het Kamerpersoneel, de medewerkers van de fracties en de Kamerleden. Is dit niet juist reden om de verplichting om een Kamerbesluit te nemen om na 23.00 uur te vergaderen nieuw leven in te blazen en daarbij het uitgangspunt te benoemen dat er niet na 23.00 uur vergaderd wordt, tenzij de Kamer daartoe besluit?

De werkgroep kan zich de onvrede van de leden van de fracties van D66 en de ChristenUnie over vergaderingen na 23:00 uur voorstellen.¹¹⁵ Desondanks bestaat regelmatig behoefte aan de mogelijkheid om na 23:00 uur te kunnen doorvergaderen, is die behoefte vooraf niet altijd goed voorspelbaar, en wordt er in de praktijk zonder nader Kamerbesluit doorvergaderd na 23:00 uur. De huidige regeling in het Reglement is niet in overeenstemming met de praktijk, en er lijkt ook geen pasklare oplossing op dit punt. Tegen die achtergrond is voorgesteld de regeling in het Reglement op dit punt te schrappen. De werkgroep onderschrijft echter het belang van een goede balans tussen werk en privé, en is benieuwd van de gedachten van de andere fracties daarover tijdens het debat kennis te nemen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Enigszins daaraan gerelateerd is de vraag van de heer Van Meenen over de late tijdstippen waarop we soms vergaderen en de druk die dat op onszelf en onze medewerkers legt. Er was ook al de hartenkreet van de heer Van Raak daarover. Op dit punt wil ik de heer Van Meenen volledig bijvallen. Wij zijn het er helemaal mee eens dat we daar goed op moeten letten. Het gaat dan niet alleen om de oververhitting van het parlementaire werk, maar ook om een goede werk-privébalans van de leden en de bereidheid van de leden om zich ook op deze manier te blijven inzetten. Ik zie te veel Kamerleden voortijdig afhaken omdat zij de impact op hun privéleven simpelweg te groot vinden. Je kan zeggen "dat hoort bij het politieke werk", maar je kan ook zeggen: nee, wij willen kritisch kijken of wij ons iets meer zouden kunnen beperken in de tijdstippen waarop debatten plaatsvinden. De avondklok van 19:00 uur die we nu hebben, heeft de Voorzitter zelf ingesteld. Die kan prima gehandhaafd worden nadat de termijn voor de avondklok is verstreken, als de leden het daarover eens zijn. We gaan er zelf over. Toen de Voorzitter en ik hier in 1998 binnenkwamen — laat ik dat nog even in herinnering roepen — hadden wij op donderdagavond geen vergaderingen. Het was niet gebruikelijk om een plenaire vergadering op de donderdagavond te houden. Op woensdagmorgen was er geen plenaire vergadering, want dan sprak het Presidium. Er zijn allemaal gebruiken om het steeds verder uit te breiden en er is dus telkens weer een weegmoment voor de Kamer zelf — misschien ook voor de leden van de nieuwe Kamer — om te bepalen wat wij normaal vinden voor debatten die plaatsvinden en tot welk tijdstip die zich kunnen uitstrekken. Wij hebben de bepaling geschrapt om tot 23.00 te vergaderen, omdat die simpelweg in onbruik was geraakt. Dan heeft het ook geen zin om die bepaling te laten staan. Dat is ook weer zo'n voorbeeld. Je kunt iets mooi in een reglement zetten, maar als het niet leeft, werkt het niet. Dus het gaat erom na te gaan welke wensen breed leven in de Kamer om ons in de duur van de debatten te beperken.

De heer Van Otterloo (50PLUS):

Ja, één opmerking. Tot 1994 was het overigens heel gebruikelijk om 's avonds te vergaderen en tot diep in de nacht. Van 1994 tot 1998 kwam er een soort kantoorpersoneel binnen dat om 17.00 uur naar huis ging. Er is dus een breuk in de geschiedenis.

De heer Van Otterloo (50PLUS):

¹¹⁵ Zie hierover eerder ook de motie Krol onder Kamerstukken [34000-XV, nr. 46](#).

Ik zal niet zeggen dat die breuk verkeerd was, want ik ben het ermee eens dat de belasting van de individuele leden nadrukkelijk in beschouwing moet worden genomen.”

Zie ook de aangenomen motie Van Meenen/Van der Molen ([Kamerstukken 35322 nr. 44](#)) over voorstellen die een oplossing kunnen vormen voor de eindtijden van Kamerdebatten.

V. Overig

-

8.1.2 De vergaderzaal

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Deze subparagraaf bevat de bepalingen over de zitplaatsverdeling (artikel 8.5) en de spreekplaats (artikel 8.6) in de plenaire vergaderzaal.”

V. Overig

-

Artikel 8.5 Zitplaatsen

1. Ieder lid heeft een voor hem bestemde zitplaats in de vergaderzaal van de Kamer. Het Presidium wijst deze zitplaatsen aan. Het Presidium kan ook aan een fractie of groep een bepaalde groep zitplaatsen aanwijzen en de verdeling daarvan aan de fractie of groep overlaten.

2. Het Presidium zorgt dat er tevens zitplaatsen beschikbaar zijn voor:

- a. de ministers;
- b. personen die de ministers hebben aangewezen om zich in de vergadering te doen bijstaan;
- c. de gevolmachtigde ministers;
- d. bijzondere gedelegeerden.

3. Het Presidium kan zitplaatsen toekennen aan andere personen die door de Kamer zijn uitgenodigd.

4. Indien aan een vergadering wordt deelgenomen door bijzondere gedelegeerden of door de Kamer uitgenodigde leden van het Europees Parlement, dan wijst de Voorzitter hun zitplaatsen aan.

5. Indien op uitnodiging van de Kamer het staatshoofd of de regeringsleider van een ander land een vergadering bijwoont om de Kamer toe te spreken, dan wijst de Voorzitter zijn zitplaats aan.

6. Indien de Voorzitter het verzoekt, neemt iedereen zijn zitplaats in.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 51 en 55a, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28071	Wijziging	Zitplaatsen voor uitgenodigde personen
31299	Vaststelling (55a)	Deelname Europarlementariërs
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 8.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Als gevolg van het amendement Sjoerdsma c.s. ([nr. 24](#)) is het vijfde lid ingevoegd, en het eerdere vijfde lid vernummerd tot zesde lid.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 51 en 55a, tweede lid, en gaat over de verdeling van de zitplaatsen in de plenaire vergaderzaal. De bepaling is daarbij redactioneel aangepast, maar de regeling voor de zitplaatsen is inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat ieder lid een hem door het Presidium aangewezen zitplaats in de vergaderzaal heeft. Het Presidium kan ook besluiten een groep zitplaatsen aan een fractie of groep toe te wijzen en de verdere verdeling aan de fractie te laten. Dit komt overeen met het huidige artikel 51, eerste lid.

Op grond van het *tweede lid* draagt het Presidium er verder zorg voor dat er zitplaatsen beschikbaar zijn voor de ministers (onderdeel a), de op grond van [artikel 69, derde lid, van de Grondwet](#) door de ministers aangewezen personen die hen in de vergadering bijstaan (onderdeel b), en de gevolmachtigde ministers en bijzondere gedelegeerden van Aruba, Curaçao of Sint Maarten (onderdelen c en d; deze hebben het recht om deel te nemen aan de beraadslaging over rijkswetsvoorstellen op grond van de [artikelen 17, eerste en tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#)). De bepaling komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 51, derde en vierde lid.

Uit het *derde lid* volgt dat het Presidium ook zitplaatsen kan toekennen aan andere dan de in het eerste en tweede lid genoemde personen die door de Kamer zijn uitgenodigd. Dit stemt overeen met het huidige artikel 51, vijfde lid. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om de door de Kamer uitgenodigde, in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement als bedoeld in artikel 13.2, of een door de Kamer aangewezen informateur als bedoeld in artikel 11.1.

Als aan een vergadering wordt deelgenomen door bijzondere gedelegeerden of door de Kamer uitgenodigde, in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement, wijst de Voorzitter hen ingevolge het *vierde lid* specifieke zitplaatsen aan. Dit komt voor leden van het Europees Parlement overeen met het huidige artikel 55a, tweede lid. Daarnaast wordt in de praktijk voor bijzondere gedelegeerden dezelfde werkwijze gevolgd. Daarom is voor beiden een algemene voorziening getroffen in dit algemene artikel over de zitplaatsen.

Het *vijfde lid* bepaalt in lijn met het huidige artikel 51, tweede lid, dat de zitplaatsen worden ingenomen als de Voorzitter daarom verzoekt. Waar in het huidige artikel echter wordt gesproken wordt van “leden”, is dat begrip hier vervangen door “iedereen” zodat duidelijk is dat dit zich uitstrekt tot alle aanwezigen in de vergaderzaal.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de SGP-fractie vragen bij artikel 8.5 wat de achtergrond ervan is dat er een specifieke regeling is voor de zitplaatsen van de ondersteuning van de minister en niet voor de ondersteuning van Kamerleden.

De werkgroep merkt hierover op dat het bij de personen die de minister kunnen bijstaan niet in het bijzonder gaat om bijv. diens ambtenaren, maar om personen die de minister in “vak K” bijstaan, en in potentie aan de vergadering kunnen deelnemen. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan een door een minister voor dat doel uitgenodigde landsminister van een Caribisch land van het Koninkrijk (bij Koninkrijksaangelegenheden), of een regeringscommissaris. De bepaling kan overigens via artikel 9.23, tweede lid, onder a, ook uitwerken naar de ondersteuning van een Kamerlid, namelijk bij de plenaire behandeling van een initiatiefwetsvoorstel waarvan het Kamerlid initiatiefnemer is.”

[Kamerstukken 35322 nr. 24](#) (amendement Sjoerdsma c.s.)

“Dit amendement beoogt het mogelijk te maken dat buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders de Kamer kunnen toespreken. Hiermee onderstreept de Kamer het belang dat de Nederlandse volksvertegenwoordiging hecht aan goede internationale betrekkingen en toont het gastvrijheid. In veel landen, zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Israël, is dit al goed gebruik. Zo ook in het Europees Parlement, maar in Nederland tot op heden niet.”

V. Overig

Artikel 8.6 Spreekplaats

Ieder lid spreekt staande van de spreekplaats in de vergaderzaal, tenzij de Voorzitter anders toestaat.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 52)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 52, en bepaalt dat de leden in beginsel staande en vanaf de spreekplaats in de vergaderzaal het woord voeren, tenzij de Voorzitter anders toestaat. Daarbij is denkbaar dat de Voorzitter toestaat om zittend of vanaf een andere plaats te spreken, bijvoorbeeld omdat een lid gebruik maakt van een rolstoel. Het artikel is redactioneel vereenvoudigd, maar heeft inhoudelijk geen wijzigingen ondergaan.”

V. Overig

-

8.1.3 De organisatie van de werkzaamheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift subparagraaf 8.1.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf gaat in op de plenaire organisatie van de werkzaamheden. De subparagraaf correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel over de ingekomen stukken (artikel 8.7) en paragraaf 2 (regeling van werkzaamheden) van het huidige hoofdstuk VIII. De artikelen zijn daarbij vanuit hun thematische samenhang samengebracht in één paragraaf.”

V. Overig

-

Artikel 8.7 Ingekomen stukken

1. Gedurende elke vergadering ligt in de vergaderzaal op de tafel van de Griffier een lijst waarin alle sinds de vorige vergadering ingekomen stukken worden opgenomen.

2. In de lijst doet de Voorzitter mededelingen of voorstellen over de wijze van behandeling van de ingekomen stukken. Een voorstel is na het sluiten van de vergadering aangenomen, tenzij daartegen door een lid bezwaar is gemaakt. In dat geval beslist de Kamer over het voorstel.

3. De Voorzitter kan besluiten ongetekende, onbegrijpelijke of beledigende stukken niet op te nemen in de lijst.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 53, eerste en derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 8.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 53, en heeft betrekking op ingekomen stukken.

Uit het *eerste lid* volgt dat tijdens elke vergadering in de vergaderzaal op de tafel van de Griffier een lijst ter inzage ligt, waarin alle sinds de voorgaande vergadering ingekomen stukken zijn opgenomen.

Het *tweede lid* regelt dat de Voorzitter in deze lijst voorstellen of mededelingen doet over de behandeling van die stukken. Tegen een behandelvoorstel kan bezwaar worden gemaakt door een lid, in welk geval de Kamer beslist. Bij het uitblijven van een bezwaar, is een behandelvoorstel na het sluiten van de vergadering aangenomen.

De voorgestelde eerste twee leden komen overeen met het huidige artikel 53, eerste lid. In het voorgestelde tweede lid wordt daarbij voortaan niet meer slechts gesproken van door de Voorzitter gedane “voorstellen” maar ook van “mededelingen”. Hiervoor is gekozen omdat de lijst in de praktijk naast voorstellen ook veel mededelingen bevat, bijvoorbeeld de mededeling dat een ingekomen brief is rondgezonden en gepubliceerd. De regeling voor het opnemen van de lijst van ingekomen stukken in het officieel verslag (zie de laatste zin van het huidige artikel 53, eerste lid) is opgenomen in artikel 15.6 (Officieel verslag).

Het *derde lid* laat ruimte aan de Voorzitter om te besluiten ongetekende, onbegrijpelijke of beledigende stukken niet op de lijst met ingekomen stukken op te nemen en komt overeen met het huidige artikel 53, derde lid. Zie over de door de Kamer ontvangen stukken zonder afzender ook artikel 7.22, derde lid.

Het huidige artikel 53, tweede lid, waarin is bepaald dat de Voorzitter kan besluiten mededeling te doen van de ingekomen stukken die hij daarvoor belangrijk genoeg acht, komt niet terug. Dergelijke mededelingen kunnen ook zonder de voorziening door de Voorzitter worden gedaan en komen in de praktijk weinig voor.”

V. Overig

-

Artikel 8.8 Regeling van werkzaamheden

1. De Kamer regelt haar werkzaamheden op voorstel van de Voorzitter of een lid.
2. De regeling van werkzaamheden vindt in het algemeen eenmaal in de week plaats op een door de Voorzitter te bepalen vast tijdstip. De Voorzitter kan in bijzondere gevallen besluiten ook op andere tijdstippen een regeling van werkzaamheden te laten plaatsvinden.
3. De leden melden hun voorstellen vooraf aan de Voorzitter.
4. Alle voorstellen worden vooraf openbaar gemaakt, tenzij daarvoor door spoed geen gelegenheid is.
5. Een lid dat bij de regeling van werkzaamheden een brief van de regering wil vragen, moet daarvoor vooraf toestemming van de Voorzitter verkrijgen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 54)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29263	Wijziging	Plenaire vergadering en interpellatie

Vanaf 35322 (artikel 8.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

“Een belangrijk aandachtspunt in deze herziening is het verbeteren van de balans in het Kamerwerk. De werkgroep constateert dat er een onevenwichtige verhouding tussen de plenaire activiteiten en de commissieactiviteiten is ontstaan. Hierbij lijkt de focus vooral op plenaire activiteiten te zijn gericht, en minder op het betekenisvolle werk in de commissies. Zo verlopen verzoeken tot debataanvragen en brieven steeds vaker via de plenaire regeling van werkzaamheden, waarbij de meer aangewezen route via de commissie niet gevolgd wordt of doorkruist raakt. Dit heeft een stapeling van procedures en een weinig efficiënte werkwijze tot gevolg. De grote druk die op de plenaire agenda is komen te staan, heeft onder meer geleid tot een lange wachtlIJst aan ongeplande debatten. Plots ingelaste extra stemmingen, waar commissieactiviteiten voor moeten wijken, geven de werkwijze van de Kamer daarnaast een behoorlijk onvoorspelbaar karakter. De werkgroep bemerkt dat er behoefte is aan meer regelmaat en structuur in de plenaire agenda en doet daarom voorstellen om het Kamerwerk efficiënter te laten verlopen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“Het bepalen van de agenda: veel overlap in procedures

Bij de regeling van werkzaamheden kan elk (individueel) Kamerlid agendavoorstellen doen, waarover de Kamer vervolgens beslist. De regeling van werkzaamheden is een belangrijk instrument voor het invullen van de Kameragenda. In aanvulling op de reguliere plenaire activiteiten, zoals wetsbehandeling en het wekelijkse vragenuur, beslist de Kamer langs deze weg welke debatten zij in de plenaire zaal wil voeren. In vergelijking met andere parlementen betreft het een bijzonder toegankelijke werkwijze met een openbaar karakter. Dit draagt bij aan een transparante en herkenbare wijze van agendabepaling, maar kent in de praktijk ook nadelen. Er moet voor worden gewaakt dat door een wildgroei aan toegekende verzoeken en debatten de agenda overbelast raakt en de effectiviteit in het Kamerwerk wordt beperkt. De lange lijst van toegekende maar nog niet gehouden debatten laat zien dat de Kamer hier momenteel onvoldoende in slaagt.¹¹⁶ Het betreft echter in belangrijke mate een kwestie van parlementaire cultuur; het is immers aan de Kamer om bij het toekennen of afwijzen van verzoeken de beperkte vergadertijd die de Kamer ter beschikking heeft in overweging te nemen. Het Reglement kan hier niet direct een oplossing voor bieden. De werkgroep meent evenwel dat een verbetering van de verhouding tussen de werkzaamheden plenair en die in de commissies kan bijdragen aan een efficiëntere agendavoering van de Kamer. Wat via een commissie geregeld moet of kan worden, zou daarom niet via de plenaire regeling dienen te verlopen. Een duidelijker verhouding tussen de procedures op commissieniveau en plenair niveau kan daaraan bijdragen en tevens procedurele doublures voorkomen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 54, en gaat in op de regeling van werkzaamheden.

Op basis van het *eerste lid* kunnen tijdens de regeling van werkzaamheden door de Voorzitter en de leden voorstellen worden gedaan. Dit stemt overeen met het huidige artikel 54, eerste lid.

¹¹⁶ Bij aanvang van het parlementaire jaar 2018-2019 betrof het 115 aangevraagde meerderheidsdebatten en 107 dertigledendebatten die nog niet ingepland konden worden.

Het *tweede lid* correspondeert met de eerste twee zinnen van het huidige artikel 54, tweede lid. Daarbij is als uitgangspunt opgenomen dat slechts éénmaal in de week op een door de Voorzitter te bepalen tijdstip – bijvoorbeeld dinsdagmiddag na het mondelinge vragenuur – een regeling van werkzaamheden zal plaatsvinden. Het huidige Reglement gaat er tevens van uit dat de regeling dagelijks aan het begin van de vergadering plaatsvindt, wat niet langer overeenstemt met de praktijk. Het huidige Reglement gaat er voorts vanuit dat op alle vergaderdagen een regeling van werkzaamheden plaatsvindt, tenzij de Voorzitter dit weigert. In de voorgestelde bepaling krijgt de Voorzitter de mogelijkheid om in bijzondere gevallen te besluiten vaker per week een regeling te laten plaatsvinden. Hiervoor kan bijvoorbeeld worden gekozen wanneer spoedeisende ontwikkelingen daartoe aanleiding geven, die niet tot de eerstvolgende reguliere regeling van werkzaamheden kunnen wachten of niet in de regeling van werkzaamheden in de meest betrokken commissie (zie het voorgestelde artikel 7.18, tweede lid) kunnen worden behandeld. Zie over de achtergrond van deze wijzigingen verder paragraaf 2.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Minder vaak regeling van werkzaamheden’.

Het *derde lid* verduidelijkt dat leden hun voorstellen vooraf aanmelden bij de Voorzitter. Dit stemt overeen met de huidige praktijk, en bevordert het ordelijke verloop van de regeling van werkzaamheden.

Het *vierde lid* verduidelijkt dat de tijdens de regeling in te brengen voorstellen vooraf openbaar worden gemaakt, tenzij dit door spoed niet mogelijk is. De voorstellen worden hierbij uiteraard ook aan de leden meegedeeld. Dit komt voor wat betreft de door de Voorzitter gedane voorstellen overeen met het huidige artikel 54, tweede lid, laatste zin, en stemt verder overeen met de huidige praktijk.

Op grond van de eerste zin van het *vijfde lid* hebben leden voorafgaande toestemming van de Voorzitter nodig om een brief van de regering te vragen bij de regeling van werkzaamheden. Dit stemt overeen met het huidige artikel 54, derde lid. Daarbij wordt als richtlijn voorgesteld dat de toestemming slechts wordt verleend indien de brief betrekking heeft op een onderwerp waarover de Kamer naar verwachting binnen een week zal beraadslagen of besluiten. Zie hierover ook paragraaf 2.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Introductie van een regeling van werkzaamheden op commissieniveau’.”

Algemeen

“Een verzoek om een kabinetsbrief dient met de invoering van de commissie-regeling niet langer via de plenaire regeling van werkzaamheden te verlopen. Dit is ingegeven door de gedachte dat wanneer de Kamer via een brief van de verantwoordelijke bewindspersoon eerst nadere inlichtingen verlangt, het onderwerp nog niet rijp is voor een spoedig in te plannen debat. Uitzondering vormen brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden; verzoeken daartoe kunnen nog steeds plenair worden gedaan.

Het voorstel ter introductie van de commissie-regeling is uitgewerkt in artikel 7.18, dat tevens de procedurevergadering codificeert. Het beperken van de mogelijkheid om via de plenaire regeling van werkzaamheden schriftelijke inlichtingen van de regering te vragen is neergelegd in artikel 8.8, vijfde lid. In die bepaling wordt bepaald dat een lid dat bij de regeling van werkzaamheden een brief van de regering wil vragen daar vooraf toestemming voor moet verkrijgen van de Voorzitter.”

“Minder vaak regeling van werkzaamheden

Ter verhoging van de voorspelbaarheid van de Kameragenda gaat het voorstel uit van het uitgangspunt om in beginsel slechts eenmaal in de week (bijvoorbeeld dinsdagmiddag) een plenaire regeling van werkzaamheden te houden. De leden hebben daarbij tussentijds uiteraard gelegenheid om via commissies een onderwerp te agenderen. Daarnaast blijft een extra plenaire regeling van werkzaamheden mogelijk bij urgente, actuele kwesties. Dit dient echter uitzondering te worden en door de Voorzitter te worden afgewogen, in bijzondere gevallen. Zie voor de regeling van werkzaamheden artikel 8.8.”

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Zo verlopen verzoeken tot debataanvragen en brieven steeds vaker via de plenaire regeling van werkzaamheden, waarbij de meer aangewezen route via de commissie niet gevolgd wordt of doorkruist raakt. Dit heeft een stapeling van procedures en een weinig efficiënte werkwijze tot gevolg.”

“Efficiënte agendavoering

Zo wordt voorgesteld om het aantal regelingen van werkzaamheden terug te brengen naar één moment per week. In die regeling kunnen voortaan alleen plenaire debatten worden aangevraagd. Er blijft uiteraard ruimte om bij urgente, actuele kwesties een extra regeling van werkzaamheden in te plannen. Aanvragen voor brieven van de regering worden voortaan in de commissies afgehandeld.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

““*Debatten moeten straks in de commissie-regeling worden aangevraagd. Geldt dat ook voor het aanvragen van dertigledendebatten en interpellaties? Maar door het aanvragen van debatten van welke aard dan ook in de commissie-regeling is het de vraag of het stuwmeer aan debatten daadwerkelijk kleiner zal worden. Hoe ziet de werkgroep dat, zo vragen de leden van de VVD-fractie.*

Er wordt een uitzondering gemaakt voor brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden. Deze verzoeken kunnen plenair worden gedaan. Daar nooit zeker is wanneer een debat in de Kamer plaatsvindt, zullen straks toch niet weer sluipenderwijs brieven in de regeling van werkzaamheden van de plenaire vergadering worden gevraagd? Hoe ziet de werkgroep dat? Kortom, hoe wordt vastgehouden aan het aanvragen van brieven in commissies? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De werkgroep merkt op dat de verzoeken ten aanzien van plenaire debatten (dus bijv. voor meerderheidsdebatten, dertigledendebatten en interpellaties) nog steeds via de plenaire regeling van werkzaamheden zullen verlopen. Zie daarover ook de beantwoording van de gestelde vragen bij artikel 7.18.

Verder schrijft het huidige artikel 54, derde lid, van het Reglement reeds voor dat een lid dat voornemens is om een brief van de regering te vragen bij de plenaire regeling van werkzaamheden, daar toestemming voor dient te verkrijgen van de Voorzitter. Het door de werkgroep voorgestelde artikel 8.8 inzake de regeling van werkzaamheden wijzigt dit niet. De werkgroep wijst er wel op dat een verzoek om een regeringsbrief via de commissie-regeling zou dienen te verlopen, met uitzondering van brieven ten behoeve van een plenair debat dat binnen een week zal plaatsvinden.

Voorgesteld wordt om eenmaal per week een plenaire regeling van werkzaamheden te houden. Maar een extra regeling van werkzaamheden blijft mogelijk bij urgente en actuele kwesties. Maar wat zijn urgente, actuele kwesties? Hoe wordt voorkomen dat er elke dag dat de Kamer plenair vergadert toch een plenaire regeling van werkzaamheden plaatsvindt? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

Een extra plenaire regeling van werkzaamheden dient naar het oordeel van de leden van de werkgroep mogelijk te blijven, bijvoorbeeld in urgente, actuele kwesties. Het blijft echter aan de Voorzitter om te bepalen of een kwestie dusdanig spoedeisend of dringend van aard is.”

“De leden van de VVD-fractie merken op dat wordt voorgesteld om eenmaal per week een regeling van werkzaamheden te houden. In bijzondere gevallen kan anders worden besloten. Wat zijn die bijzondere gevallen? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep. In het vijfde lid wordt bepaald dat voor het vragen van een brief van de regering toestemming van de Voorzitter nodig is. Welke criteria hanteert de Voorzitter daarbij?

Op dit moment kent het Reglement van Orde al de mogelijkheid voor de Voorzitter om het houden van een regeling van werkzaamheden buiten de reguliere momenten te weigeren. Zoals ook in het antwoord op de vragen van de leden van de VVD-fractie over de regeling van werkzaamheden is aangegeven, dient naar het oordeel van de leden van de werkgroep een extra plenaire regeling van werkzaamheden mogelijk te blijven, bijvoorbeeld in urgente, actuele kwesties. Het blijft echter aan de Voorzitter om te bepalen of een kwestie dusdanig spoedeisend of dringend van aard is.”

“De leden van de 50PLUS-fractie steunen de ontlasting van de plenaire agenda. Het voorstel is om een regeling van werkzaamheden te introduceren op commissieniveau. Leden kunnen nu ook al in een procedurevergadering verzoeken om brieven en het inplannen van een algemeen overleg. Deze leden vragen wat de meerwaarde van de commissie-regeling precies is. Het voorstel is om de plenaire regeling van werkzaamheden in beginsel één keer per week te houden. Uitzonderingen worden gemaakt voor urgente, actuele kwesties. Omdat juist dit soort onderwerpen aan de orde van de dag zijn bij de huidige plenaire regeling van werkzaamheden vragen deze leden of we niet toch iedere Kamerdag op een plenaire regeling van werkzaamheden uitkomen. Dit pleit ervoor de huidige werkwijze niet te wijzigen. Misschien is het wel mogelijk om de regels aan te scherpen voor wat en hoe er bij een regeling geregeld kan worden.

Het voorstel van de werkgroep beoogt een ontlasting van de plenaire agenda te bewerkstelligen door de introductie van een commissie-Regeling in samenhang met een afname van de frequentie van de plenaire Regeling.

De werkgroep bevestigt dat zij voorstelt om de plenaire regeling in beginsel een keer per week te houden, Een extra plenaire regeling van werkzaamheden dient naar het oordeel van de leden van de werkgroep echter mogelijk te blijven, bijvoorbeeld in urgente, actuele kwesties. Het blijft echter aan de Voorzitter om te bepalen of een kwestie dusdanig spoedeisend of dringend van aard is. De werkgroep verwijst tevens naar de beantwoording van de vragen van de leden van de VVD-fractie over dit onderwerp. “

“De leden van de SGP-fractie vinden het belangrijk dat de commissiedebatten een centralere positie krijgen in het Kamerwerk. Zij steunen de benadering om de commissies centraler te stellen bij debatten en het aanvragen van brieven. De praktijk is op dit moment dat een

verzoek om een debat in de plenaire zaal nu uitmondt in het vragen van een brief aan de regering. Is de werkgroep van mening dat die conclusie voortaan niet meer mogelijk moet zijn in de plenaire zaal? Betekent dat dat het betrokken Kamerlid via de commissie alsnog een nieuw verzoek om een debat of brief zou moeten doen?

De werkgroep is van mening dat de aanvraag van brieven – met uitzondering ten behoeve van een plenair debat dat diezelfde week gehouden zal worden – dient te verlopen via de commissie-Regeling. De werkgroep verwijst hiervoor ook naar de beantwoording bij de vragen van de leden van de ChristenUnie.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 12](#) (verslag wetgevingsoverleg)

Mevrouw Bergkamp (Kamervoorzitter, D66)

“Ik ben natuurlijk al druk bezig om te sturen op de voorstellen voor het Reglement van Orde van de werkgroep-Van der Staaij. Dat betekent bijvoorbeeld dat er per week één regeling van werkzaamheden op de dinsdag is. Natuurlijk doen we het vaker als daar een meerderheid voor is, maar het uitgangspunt is om één dag in de week die regeling te houden.”

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Met het aannemen van de motie-Paternotte/Bisschop ([Kamerstuk 35992, nr. 5](#)) heeft de Voorzitter zoveel als mogelijk voorgesteld aan de Kamer op woensdag wetsbehandelingen te doen. Tot het moment van het verschijnen van deze nota naar aanleiding van het verslag is het goeddeels gelukt aan de opdracht van deze motie te voldoen. Het feit blijft dat zich soms omstandigheden kunnen voordoen, waardoor reguliere (dertigleden)debatten toch in plaats van wetgevingsdebatten op woensdag geagendeerd moeten worden. Dat gebeurde reeds in de eerste week na het aannemen van de motie, toen er een debat over een Europese top met de Minister-President geagendeerd moest worden. Wellicht ten overvloede wijst het Presidium erop dat voornoemde motie niet oproept méér tijd uit te trekken voor wetgeving, enkel de woensdag in ieder geval te reserveren voor wetgeving. Tot slot meent het Presidium dat het met name een verantwoordelijkheid van de Kamer zelf is om de plenaire agenda niet onnodig te belasten met (dertigleden)debatten. Zeker als debatten in commissieverband gevoerd kunnen worden.

Het Presidium wijst erop dat er sinds de inwerkingtreding van het herziene Reglement van Orde sprake is van één regeling van werkzaamheden per week. Voor wat betreft het punt dat bekeken wordt of meer thema- of hoofdlijnendebatten plenair kunnen worden gevoerd, verwijst het Presidium naar hetgeen de Voorzitter in een brief d.d. 6 juli 2021 aan de leden heeft opgenomen. Het is belangrijk dat er niet opnieuw lange lijsten ontstaan met toegekende

debataanvragen, maar een overzichtelijke plenaire agenda is bij uitstek een gedeelde verantwoordelijkheid van alle leden/fracties. Om duidelijker in kaart te brengen welke plenaire (dertigleden)debatten er op dit moment aanhangig zijn, is er een speciaal scherm in het Parlementair Informatiesysteem (Parlis) gerealiseerd, waar fracties deze debatten in een oogopslag kunnen raadplegen, alsmede de relevante metagegevens (beleidsterrein, aanvrager, aanvraagdatum, vervaldatum, etc.). Ten slotte wordt in de commissie voor de Werkwijze gekeken naar de uitvoering van aanbevelingen uit het rapport van de werkgroep versterking functies Tweede Kamer.”

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het uitgangspunt bij het opstellen van de Kameragenda is dat de Kamer over haar eigen agenda gaat. De Voorzitter heeft hier een coördinerende rol in. Zij doet, gehoord hebbende de wensen van de Kamer en Kamercommissies, voorstellen voor de wekelijkse Kameragenda en de langetermijnagenda. Daarbij wordt rekening gehouden met de verwachte duur van de onderwerpen, met verhindergronden van bewindspersonen en zo mogelijk met de commissieagenda's. Met behulp van de langetermijnagenda kunnen de Kamerleden een beeld krijgen wanneer wetsvoorstellen en tweeminutendebatten naar verwachting geagendeerd kunnen worden. Ook worden op de wekelijkse Kameragenda de voorziene onderwerpen voor de week erna opgenomen. De Voorzitter probeert regelmatig dertigledendebatten te agenderen (volgens het principe dat de oudste debatten eerst worden geagendeerd). In het najaar is daar minder ruimte voor in verband met de begrotingsbehandelingen. Hoewel de lijst met (dertig)ledendebatten nu ruim te noemen is, zorgt de vervalbepaling in het sinds maart 2021 geldende Reglement van Orde ervoor dat de werkvoorraad regelmatig opgeschoond wordt.

Het Presidium stelt de Kamer voor het uitgangspunt van agendering van (initiatief)wetgeving op woensdagen te bestendigen, maar dit niet te formaliseren, gelet op de situaties waarin het niet mogelijk blijkt om een wetsbehandeling (uitsluitend) op een woensdag te doen, en gelet op de eventuele noodzaak om in de plenaire zaal een ander of onvoorzien groot debat te voeren.”

“Het uitgangspunt bij plenaire (dertigleden)debatten is dat de aanvrager bepaalt of het nog opportuun is het betreffende debat op de agenda te houden en te voeren. Bij meerderheidsdebatten bepaalt de Kamer uiteindelijk of een debat wel of niet op de agenda komt. Bij dertigledendebatten agendeert de Voorzitter van oud naar nieuw. Dat een dertigledendebaat aan de beurt is waarvan het onderwerp kort daarvoor in een commissiedebaat is besproken, is daarbij geen belemmerende factor. Het is aan de aanvrager om dit dertigledendebaat al dan niet in te trekken. Het is overigens goed gebruik dat commissiegriffiers en de Griffie plenair aanvragers attenderen op het moment dat er nog debatten op de plenaire agenda staan waarbij het onderwerp al elders besproken is.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium wijst op het feit dat het ieder lid vrij staat een debat aan te vragen tijdens de wekelijkse Regeling van werkzaamheden. Uiteindelijk dient de Voorzitter wel telkens vast te

kunnen stellen of een debatverzoek in voldoende mate wordt gesteund. Leden in de zaal geven bij die inventarisatie regelmatig een toelichting, maar laten vervolgens in het midden of zij het debatverzoek uiteindelijk wel of niet steunen. Dat maakt het onmogelijk om vast te stellen of er voldoende steun is, zonder dat de Voorzitter aan die toelichting een nadere duiding geeft of voorlegt. Het lijkt het Presidium alleszins normaal dat leden gemotiveerd aangeven waarom zij een bepaald verzoek al dan niet steunen. Met het voorbeeld dat de leden van de SP-fractie geven, zou het ook voor een buitenstaander helder moeten zijn waarom een bepaald plenair debatverzoek niet op steun heeft kunnen rekenen maar dat het bespreken van het betreffende onderwerp in een commissiedebat wel wordt gesteund.”

“Het Presidium wijst op het uitgangspunt dat de Kamer zelf de baas is over haar agenda en dat de Voorzitter daartoe voorstellen doet. De leden van de VVD-fractie vragen in dit verband waarom meerderheidsdebatten geen voorrang krijgen op dertigledendebatten. Daartoe is van belang te memoreren dat het dertigledendebat ooit in het leven is geroepen als parlementair instrument voor een minderheid van de Kamer, zodat zij ook de kans krijgt onderwerpen plenair te agenderen. De planning daarvan is daarom ook reglementair belegd bij de Kamervoorzitter, omdat anders een meerderheid alsnog agendering van dit type debat (oneindig) kan tegenhouden. Om recht te doen aan dit instrument, probeert de Voorzitter met regelmaat dertigledendebatten (op volgorde van aanvraag) te agenderen. Dat is niet elke week het geval en zelden wordt er meer dan één dertigledendebat in een parlementaire week geagendeerd. Het Presidium wijst erop dat het idee om dertigledendebatten in een commissiezaal op maandag te houden, in strijd is met de eerdergenoemde gedachte achter het dertigledendebat, en ook op gespannen voet staat met de zelfstandige bevoegdheid die commissies hebben om de eigen agenda te bepalen. Het is overigens al geruime tijd praktijk dat commissies de lijst met (dertigleden)debatten agenderen op de procedurevergaderingen om te bezien of onderwerpen kunnen worden betrokken bij (reeds geagendeerde) commissiedebatten.”

§ 8.2 De beraadslaging

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen hoofdstuk VIII, § 3)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 § 8.2)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 3 van het huidige hoofdstuk VIII, en bevat de artikelen over de plenaire beraadslaging. De artikelen zijn daarbij nader onderverdeeld in subparagrafen over spreken in de vergadering (8.2.1), gedrag in de vergadering (8.2.2), moties (8.2.3), en het sluiten van de beraadslaging (8.2.4).”

V. Overig

-

8.2.1 Spreken in de vergadering

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op het spreken in de vergadering.”

V. Overig

-

Artikel 8.9 Spreken in de vergadering

1. In de vergadering voert een ieder slechts het woord na het aan de Voorzitter gevraagd en van hem verkregen te hebben.

2. De Voorzitter verleent het woord in de volgorde waarin het is gevraagd, tenzij de Kamer anders besluit.

3. De leden kunnen voorafgaand aan de beraadslaging over een onderwerp het woord vragen door zich te laten inschrijven op een daartoe bestemde sprekerslijst. De inschrijving is mogelijk zodra de Voorzitter heeft meegedeeld of de Kamer heeft besloten het onderwerp aan de orde te gaan stellen.

4. Indien bijzondere gedelegeerden of in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement aan een vergadering deelnemen, dan beslist de Voorzitter over de volgorde waarin aan hen het woord wordt verleend.

5. Indien ministers, personen die zij hebben aangewezen om zich in de vergadering te doen bijstaan, de gevolmachtigde ministers of andere personen die zijn uitgenodigd om een vergadering bij te wonen het woord verlangen, dan verleent de Voorzitter dit slechts nadat de spreker die aan het woord is, zijn rede heeft beëindigd.

6. Indien op uitnodiging van de Kamer het staatshoofd of de regeringsleider van een ander land een vergadering bijwoont om de Kamer toe te spreken, dan beslist de Voorzitter wanneer hem daartoe het woord wordt verleend.

7. Indien de Voorzitter het woord wil voeren over een onderwerp op een andere wijze dan nodig is voor de uitvoering van zijn voorzitterstaak, dan verlaat hij de voor hem bestemde zitplaats. Hij neemt die niet meer in zolang het onderwerp aan de orde is.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 55 en 55a, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31299	Vaststelling (55a)	Deelname Europarlementariërs

Vanaf 35322 (artikel 8.9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Als gevolg van het amendement Sjoerdsma c.s. ([nr. 24](#)) is het zesde lid ingevoegd, en het eerdere zesde lid vernummerd tot zevende lid.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 55 en 55a, derde lid, over het spreken in de vergadering. De bepaling heeft enkele redactionele en inhoudelijke aanpassingen ondergaan om aan te sluiten bij de praktijk.

De voorgestelde eerste drie artikelleden komen overeen met het huidige artikel 55, eerste lid, dat omwille van de leesbaarheid in afzonderlijke leden is uitgesplitst.

Ingevolge het *eerste lid* is verlof van de Voorzitter nodig om in een vergadering het woord te voeren. Dit sluit aan bij het huidige artikel 55, eerste lid, eerste zin. In het voorgestelde artikel wordt daarbij gesproken van “een ieder” om te verduidelijken dat voor alle deelnemers aan de beraadslaging het uitgangspunt geldt dat de toestemming van de Voorzitter is vereist voor het voeren van het woord.

Uit het *tweede lid* volgt dat het woord door de Voorzitter wordt verleend in de volgorde waarin om het woord is gevraagd, tenzij de Kamer anders besluit. Dit stemt overeen met het huidige artikel 55, eerste lid, tweede zin.

Het *derde lid* heeft betrekking op de sprekerslijsten. De leden kunnen zich daarop voorafgaand aan de beraadslaging over een onderwerp inschrijven. De inschrijving is mogelijk vanaf het moment waarop door de Kamer is besloten of door de Voorzitter is medegedeeld een onderwerp aan de orde te stellen. In het lid is verduidelijkt dat via de inschrijving op de sprekerslijst het woord wordt gevraagd tijdens de beraadslaging. De inschrijffolgorde op de sprekerslijst is daarbij op grond van het tweede lid dus in beginsel ook doorslaggevend voor de volgorde waarin het woord wordt verleend, waarbij de Kamer wel de mogelijkheid heeft om tot een afwijkende spreekvolgorde te beslissen. Dit komt overeen met de praktijk.

Het *vierde lid* regelt dat als aan een vergadering wordt deelgenomen door in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement als bedoeld in artikel 13.2, of door bijzondere gedelegeerden van de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten, de Voorzitter beslist over de volgorde waarin aan hen het woord gegeven wordt. Voor de leden van het Europees Parlement was dit reeds geregeld in het huidige artikel 55a, derde lid; voor bijzondere gedelegeerden wordt daarbij in de praktijk steeds aangesloten.

Het *vijfde lid* correspondeert met het huidige artikel 55, tweede lid. Daarbij worden bijzondere gedelegeerden niet langer in het lid genoemd, aangezien het voorgestelde vierde lid hiervoor een regeling biedt. Verder is een voorziening opgenomen voor “andere personen die zijn uitgenodigd om een vergadering bij te wonen” om op dit punt volledigheid te bieden. Bij de “andere personen” kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een door de Kamer aangewezen informateur.

Uit het *zesde lid* volgt dat de Voorzitter, in geval van inhoudelijke deelname aan het debat over een onderwerp (het voeren van het woord anders dan ter uitvoering van de

voorzitterstaak), de voor hem bestemde zitplaats verlaat zolang dat onderwerp aan de orde is. Het voorzitterschap zal daarbij dan moeten waargenomen op grond van artikel 3.4. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 55, derde lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 24](#) (*amendement Sjoerdsma c.s.*)

“Dit amendement beoogt het mogelijk te maken dat buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders de Kamer kunnen toespreken. Hiermee onderstreept de Kamer het belang dat de Nederlandse volksvertegenwoordiging hecht aan goede internationale betrekkingen en toont het gastvrijheid. In veel landen, zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Israël, is dit al goed gebruik. Zo ook in het Europees Parlement, maar in Nederland tot op heden niet.”

V. Overig

-

Artikel 8.10 Persoonlijk feit of voorstel van orde

1. De volgorde van de sprekers kan worden verbroken, indien een lid het woord vraagt over een persoonlijk feit of de orde.

2. De Voorzitter verleent het woord slechts voor een persoonlijk feit nadat het lid dat daarvoor het woord heeft gevraagd een voorlopige aanduiding van dat feit heeft gegeven. De beslissing of iets een persoonlijk feit vormt, berust bij de Voorzitter.

3. Een voorstel van orde kan door de Voorzitter of een lid worden gedaan.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 56)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 56, en heeft betrekking op de spreekvolgorde bij een persoonlijk feit of een voorstel van orde. Daarbij zijn enige redactionele aanpassingen aangebracht ter verduidelijking van de tekst, maar blijft de regeling inhoudelijk ongewijzigd.

Uit het *eerste lid* volgt dat een verzoek van een lid om het woord te voeren over een persoonlijk feit of de orde (bijvoorbeeld de wijze van behandeling van het in beraadslaging zijnde onderwerp) de spreekvolgorde kan verbreken.

Het *tweede lid* heeft betrekking op een persoonlijk feit (bijvoorbeeld een door een ander lid geuite belediging). Een lid verkrijgt het woord daarover slechts wanneer het een voorlopige aanduiding van het persoonlijk feit heeft gedaan, en de Voorzitter beslist uiteindelijk of sprake is van een persoonlijk feit.

Op grond van het *derde lid* kunnen voorstellen van orde door de Voorzitter of door een lid worden gedaan.”

V. Overig

-

Artikel 8.11 Interrupties

De Voorzitter kan interrupties toelaten. Deze moeten bestaan uit korte opmerkingen of vragen, zonder inleiding.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 57 en 55a, vijfde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29263	Wijziging	Plenaire vergadering en interpellatie
31299	Vaststelling (55a)	Deelname Europarlementariërs

Vanaf 35322 (artikel 8.11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 57, en regelt dat de Voorzitter interrupties kan toelaten die bestaan uit korte vragen of opmerkingen waaraan geen inleiding voorafgaat. De bepaling is daarbij niet inhoudelijk gewijzigd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering zich verhoudt tot de Aanwijzingen voor de regelgeving, met name [Aanwijzing 3.2](#): “Voorschriften worden niet met behulp van de werkwoorden ‘moeten’ of ‘dienen’ geformuleerd, tenzij dit onvermijdelijk is.

De werkgroep merkt hierover op dat in de voorgestelde tekst voor het Reglement tot op grote hoogte aansluiting is gezocht bij de [Aanwijzingen voor de Regelgeving](#). De Kamer is echter niet gebonden aan die [Aanwijzingen](#) (zie daarover onder andere de [Aanwijzingen 1.1](#) en [1.2](#)), en het Reglement is een regeling met een bijzondere aard (intern werkende organisatorische regels en gedragsregels) die in de politieke praktijk veelvuldig wordt geraadpleegd. De werkgroep heeft in dat kader op sommige plaatsen in afwijking van [Aanwijzing 3.2](#) het dwingende karakter van de betrokken regels extra willen benadrukken door gebruik te maken van de werkwoorden “moeten” en “dienen”. Deze worden gebruikt in de artikelen 2.1, derde lid, 2.2, tweede lid, 5.1, tweede lid, 7.3, tweede lid, onderdeel a, 7.21, derde lid, 8.8, vijfde lid, 8.11, 8.19, tweede lid, 8.28, tweede lid, 8.30, tweede lid, 8.31, vijfde lid, 9.5, tweede lid, 9.11, vijfde lid, 10.9, tweede lid, 12.1, eerste lid, 12.3, eerste lid, 14.1, 14.2, eerste en derde lid, en 15.2, eerste en tweede lid.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 17](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Maar ik meen dat ik met het amendement op stuk nr. [37](#) het lijstje compleet heb. Dat is een amendement van de heer Markuszower over een beantwoordingsplicht van ministers en over het niet meetellen van een verzoek om beantwoording van een eerdere vraag als interruptie. Dit amendement willen wij ontraden, omdat het lastig werkbaar is om te zeggen: dit is geen interruptie, maar dit is een verzoek tot beantwoording, en dat telt dan niet mee voor het aantal. Dat lijkt ons juist tot veel meer discussie aanleiding te geven. We laten het liever aan de voorzitter om te bepalen of er geen goed antwoord op een vraag is gekomen en dat een verzoek om die vraag alsnog te beantwoorden daarom niet meetelt in het aantal interrupties. Wij stellen: juridiseer dat niet verder, maar laat dat bij de voorzitter.

De heer Markuszower (PVV):

Het is een goed gebruik dat de voorzitter inderdaad de orde van de vergadering blijft bepalen en zowel Kamerleden als bewindslieden aanspreekt op vragen en antwoorden. Maar het is ook onplezierig om tijdens zo'n debat in discussie te moeten gaan met een voorzitter en te moeten zeggen: "nee, mevrouw of meneer de voorzitter, dit was geen interruptie, want ik heb toch een vraag gesteld?" Het lijkt ons juist handiger als het gewoon duidelijker wordt opgeschreven in het reglement, zodat ook zo'n bewindspersoon, die hier eigenlijk gewoon te gast is, weet wat hij kan verwachten. Soms helpt zo'n bepaling ook vooraf en kan er een soort preventieve werking van uitgaan, dat zo'n bewindspersoon weet: "O ja, in dit huis zijn de spelregels dat er een vraag wordt gesteld en dat je daar direct antwoord op moet geven; ik kom er niet mee weg om dat niet te doen." Te vaak zie ik bewindslieden die ermee weg denken te komen door er gewoon omheen te praten en te anticiperen op het feit dat de Kamerleden toch gebonden zijn aan een beperkt aantal interrupties. Ik denk dat het een plezieriger debat wordt om niet constant te steggelen met de voorzitter dat iets geen interruptie was, maar gewoon duidelijk te zeggen: "Ik heb mijn interrupties en ik persisteer erin dat de bewindspersoon antwoord geeft op de vraag."

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Ik begrijp het probleem van de heer Markuszower. Maar we denken toch dat dit het niet echt oplost, want ook met deze formulering kun je dan evengoed weer een discussie krijgen met de voorzitter: "Volgens ons gaat dit om een gestelde vraag die niet voldoende is beantwoord."

Dan kan de voorzitter bijvoorbeeld zeggen: "U heeft wel een antwoord gehad, maar het was niet het antwoord dat u wilde." Wat je nu aan discussie kan krijgen, los je eigenlijk ook niet echt op met dit punt, want wat hier staat is eigenlijk al de praktijk, dat een voorzitter zo'n interruptie niet zal meerekenen. Dat is eigenlijk al de norm die bestaat, als het puur gaat om het herhalen van een vraag waar totaal geen antwoord op gekomen is. Dus in die zin zijn we het eens.

Maar er is ook nog een ander onderdeel van dit amendement en dat ziet op de inlichtingenplicht. De ministers verstrekken, staat er, inlichtingen, tenzij dat redelijkerwijs onmogelijk is of in strijd met het belang van de Staat. Dat is eigenlijk al wat er in [artikel 68 van de Grondwet](#) staat. Eigenlijk bindt het reglement hier externen, dus ministers, ook niet mee. Als je onvoldoende inlichtingen krijgt, dan heb je eigenlijk weer andere instrumenten nodig om dat voor elkaar te krijgen. Daarom zien wij ook hier de meerwaarde niet van in, en daarom is dat nog een ander element waarom wij dit amendement op stuk nr. 37 ontraden.

De voorzitter:

Over het amendement op stuk nr. [37](#) is het oordeel ontraden. We hebben ook nog een amendement, nr. [38](#), binnengekregen van het lid Markuszower.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Dat is inderdaad een eenvoudig amendement, namelijk: de voorzitter kan een maximum aantal interrupties toelaten als de Kamer daarvoor toestemming geeft. Dat verlegt dus de beslissing over het aantal interrupties van de voorzitter naar de Kamer. Wij hebben daar bewust geen verandering in nagestreefd. Daarom ontraden we dit amendement op stuk nr. 38, omdat wij het eigenlijk wel verstandig vinden om dat bij de voorzitter te laten berusten. Ik zie heel vaak ook dat er een mooie delegatie naar het spreekgestoelte gaat en dat de voorzitter op basis van consensus en aanvoelen van het debat probeert daar verstandig mee om te gaan. Dus wij ontraden daarom dit amendement op stuk nr. [38](#)."

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

Zie de aangenomen motie [Michon-Derkzen over de interrupties in tijd begrenzen in plaats van in aantal](#) onder [Kamerstukken 36382 nr. 8](#)

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Bij het overnemen van deze motie heeft de Kamervoorzitter tijdens de behandeling van de Raming 2024 toegezegd dat dit onderwerp besproken zal worden in de commissie voor de Werkwijze ([Kamerstuk 36328, nr. 17](#)), waarbij ook de uitkomst van de pilot met de duur van

interrupties bij de commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zal worden betrokken. Deze pilot houdt in dat een interruptie begrensd wordt op 30 seconden en dat bij overschrijding daarvan een extra interruptie wordt gerekend. Op haar strategische procedurevergadering van 21 maart 2024 heeft de commissie LNV besloten deze werkwijze voort te zetten. Deze uitkomst kan worden benut bij de bespreking van dit onderwerp in de commissie voor de Werkwijze, evenals eventuele voorbeelden uit gemeenteraden. Daarbij merkt het Presidium wel op dat met het aantreden van de Kamer in nieuwe samenstelling het aantal fracties is gedaald naar 15 en dat de eerste periode bemoedigend is als gekeken wordt naar de duur van debatten en de behaalde eindtijden. De noodzaak voor begrenzing van interrupties in tijd lijkt op dit moment dan ook minder groot. “

Artikel 8.12 Spreektermijnen

1. Tijdens de beraadslaging voeren de leden in ten hoogste twee termijnen het woord over hetzelfde onderwerp. De Kamer kan toestemming geven hiervan af te wijken.

2. Indien een lid in een vergadering niet in de eerste termijn over een onderwerp het woord heeft gevoerd, kan hij daarna slechts in die vergadering aan de beraadslaging over het onderwerp deelnemen als de Kamer daarvoor toestemming geeft.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 63, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 63, en heeft betrekking op de bij de beraadslaging gehanteerde spreektermijnen.

Het *eerste lid* regelt dat een lid in ten hoogste twee termijnen het woord voert over een onderwerp, tenzij de Kamer toestemming heeft verleend om daarvan af te wijken. Dit stemt overeen met het huidige artikel 63, eerste lid. De inhoud van het huidige artikel 63, tweede

lid, waaruit volgt dat het spreken over een persoonlijk feit of een voorstel van orde niet als termijn meegerekend wordt, komt niet terug. In de praktijk blijkt daarover geen misverstand te bestaan.

Het *tweede lid* is nieuw, en regelt dat als een lid in een vergadering over een onderwerp niet in de eerste termijn het woord heeft gevoerd, hij daarna in diezelfde vergadering slechts met toestemming van de Kamer aan de beraadslaging over het onderwerp kan deelnemen. Dit strekt ertoe te kunnen voorkomen dat leden zonder aankondiging in een late fase van een debat aan de beraadslaging gaan deelnemen (door middel van het voeren van het woord of te interrumpen). De regeling is gericht op de beraadslaging over een onderwerp “in een vergadering”, om nog wel ruimte te bieden voor de vervanging van leden indien de termijnen over meerdere vergaderingen verspreid zijn. Dat kan bijvoorbeeld nodig zijn bij ziekte of bij wisselingen in het woordvoederschap, en het is daarbij praktisch om de vervanging mogelijk te houden zonder dat daarvoor toestemming van de Kamer is vereist.”

V. Overig

-

Artikel 8.13 Maximumspreektijden

1. De Kamer kan voor de beraadslaging over een onderwerp maximumspreektijden vaststellen per fractie en groep met inachtneming van de omvang van de fracties en groepen, voor de ministers en voor overige deelnemers.

2. Indien de Kamer maximumspreektijden vaststelt, kan zij tevens bepalen dat in afwijking van artikel [8.12](#), eerste lid, slechts in één termijn het woord wordt gevoerd.

3. Zodra een door de Kamer vastgestelde of door dit Reglement voorgeschreven maximumspreektijd is verstreken, verzoekt de Voorzitter de spreker op te houden met spreken. Deze geeft meteen aan dit verzoek gevolg.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 55a, vierde lid, 64 en 65)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
31299	Vaststelling (55a)	Deelname Europarlementariërs
33909	Wijziging	Technische wijzigingen
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 8.13)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op de mogelijkheid om tijdens de beraadslaging maximumspreektijden vast te stellen. Daarbij zijn de daarop betrekking hebbende huidige artikelen 64 en 65 vanwege hun inhoudelijke verwantschap samengebracht in één artikel. De bepaling zijn daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat de Kamer per fractie of groep en voor ministers en overige deelnemers maximumspreektijden kan vaststellen voor de beraadslaging over een onderwerp. Bij het bepalen van de spreektijd per fractie of groep wordt rekening gehouden met hun omvang. Dit stemt overeen met artikel 64, eerste zin. Daarbij heeft het voorgestelde lid ook betrekking op de “overige deelnemers”, om bijvoorbeeld ook maximumspreektijden te kunnen vaststellen voor bijzondere gedelegeerden of aan de beraadslaging deelnemende, in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement als bedoeld in artikel 13.2.

Het *tweede lid* bepaalt dat, indien maximumspreektijden worden vastgesteld, de Kamer, in afwijking van het eerste lid, tevens kan besluiten dat slechts in één termijn het woord gevoerd wordt. Dit stemt overeen met het huidige artikel 64, tweede zin.

Het *derde lid* regelt dat als de maximumspreektijd verstreken is, de Voorzitter de spreker verzoekt om te stoppen met spreken, en de spreker daaraan meteen vervolg geeft. Dit komt overeen met het huidige artikel 65. Daarbij is wel in de formulering opgenomen dat het zowel gaat om maximumspreektijden die door de Kamer zijn vastgesteld, als om door het Reglement voorgeschreven maximumspreektijden. Bij deze laatste categorie kan worden gedacht aan de maximumspreektijden tijdens een tweeminutendebat (zie artikel 7.32, vierde lid), het mondelinge vragenuur (zie artikel 12.4, tweede en derde lid), en bij de stemverklaringen (zie artikel 8.28, tweede lid).”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Tot slot in dit blokje de vraag van de heer Markuszower over de spreektijd van bewindspersonen tijdens debatten. Die is niet gemaximeerd, terwijl Kamerleden zich wel aan strakke spreektijden dienen te houden. Het gevolg is dat, zegt hij, sommige bewindslieden erg lang aan het woord zijn, bijvoorbeeld door uitgebreide inleidingen te houden. Wij begrijpen die ergernis. Ik zie ook dat er op een laat moment nog een amendement is ingediend op stuk nr. [37](#).”

De heer Markuszower (PVV):

De heer Van der Staaij heeft mij te pakken, in zoverre dat ik inderdaad twee amendementen heb ingediend, maar niet per se om het spreekrecht van de bewindspersonen in te perken. Ik heb ze ingediend gewoonweg omdat ik er niet uitkwam wat verstandig was. Het is de wens om de spreektijd in te perken, maar hoe doe je dat? Er moet namelijk nog wel een ordentelijk debat plaatsvinden. Ik kwam er niet helemaal uit, zeg ik heel eerlijk. Ik had ook niet de denkkraft van een hele commissie achter me. Dus vooralsnog laat ik het even aan de voorzitter van de vergadering om te zorgen dat we een goede vergadering kunnen houden, waarin iedereen goed met elkaar van gedachten kan wisselen. De amendementen die ik heb ingediend, helpen misschien wel bij wat ik beoogde in mijn inbreng, namelijk ervoor zorgen dat de bewindslieden in ieder geval antwoord geven op de vragen die worden gesteld en dat zij niet de tijd krijgen, bij wijze van spreken, om eromheen te praten. Dus in zoverre raken

mijn amendementen de wens, maar ze lossen het echte probleem van langdradige bewindslieden niet helemaal op.”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Het is volgens het Reglement van Orde nu mogelijk om ook de bewindslieden aan een spreektijdbeperking te houden. Dat mag. Het nadeel waarom het in de praktijk niet echt gebruikt wordt als heel harde spreektijd, is, denk ik, dat het risico bestaat dat vanwege uitvoerige inleidingen er juist onvoldoende aandacht is voor het ingaan op kritische vragen van de kant van de Kamer. Dat is weer een ongewenst effect. Daarom willen we niet voorstellen om veel actiever gebruik te maken van die mogelijkheid die het reglement biedt. Maar het is natuurlijk wel een kunst — en dat zie ik de voorzitter ook regelmatig doen — om ook de bewindslieden kort en bondig te houden.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Het punt van de spreektijden van de bewindspersonen werd door de heer Markuszower ingebracht. Ik ben het met hem eens dat bewindspersonen ook gewoon kort kunnen zijn, maar ik begreep laatst — dat wist ik ook niet — dat ze vaak bij hun introductie het advies krijgen om algemene inleidingen te houden. Dat is nou juist iets wat ze niet moeten doen. Ik ga geen namen noemen, maar ik voer weleens gesprekken met bewindspersonen die zich schuldig maken aan lange spreektijden. Het is ook belangrijk om te melden dat we soms voor interrupties — daar was een beetje kritiek op — bepaalde afspraken maken, bijvoorbeeld dat er twee interrupties in tweeën of in drieën mogen. Maar als we met tien woordvoerders zijn, betekent het dat er 40 vragen gesteld mogen worden. Het is dan lastig om tegen bewindspersonen te zeggen "u heeft maar een halfuur", want dan zijn jullie vragen weer niet goed beantwoord. Het is elke keer zoeken naar een balans, waarbij ik rechtdoe aan de inbreng van jullie, maar waarbij ik tegelijkertijd ook de ministers de gelegenheid geef om jullie vragen te beantwoorden. Maar het blijft een ingewikkelde situatie.”

V. Overig

Zie voor een zeldzaam voorbeeld van de vaststelling van maximumspreektijden bij (de afronding van) een (niet-begrotings)wetsvoorstel [Handelingen II 2017/18, 25 item 6](#).

-

Kamerstukken 36456 (herijking regels afgesplitste Kamerleden)

[Kamerstukken 36456 nr. 1](#) (Geleidende brief)

“Spreektijden bij plenaire debatten

Ten aanzien van plenaire spreektijden geldt thans de volgende regeling. Op grond van artikel [8.13](#), eerste lid, van het Reglement van Orde kan de Kamer voor plenaire debatten maximumspreektijden vaststellen per fractie en groep, met inachtneming van de omvang van de fracties en groepen. Conform de aanbevelingen van de eerdere werkgroep Fractievorming

uit 2016¹¹⁷ is ter invulling hiervan afgesproken dat een groep bij deze debatten met een maximumspreektijd de helft van de spreektijd krijgt van een fractie van dezelfde omvang, waarbij een fractie ten minste twee minuten voor de eerste termijn krijgt en een groep ten minste één minuut. Deze afspraak geldt niet alleen voor de vaststelling van maximumspreektijden bij reguliere meerderheidsdebatten en begrotingsdebatten,¹¹⁸ maar ook voor interpellatiedebatten en dertigledendebatten. Hierbij geldt als gevolg van de motie-Leijten¹¹⁹ sinds 2022 een uitzondering op de afspraak, waarbij afgesplitste Kamerleden bij reguliere plenaire debatten en dertigledendebatten volledige spreektijd krijgen als zij aanvrager zijn van een debat (de ‘aanvragerregel’). Verder is van belang dat ook de spreektijden bij tweeminutendebatten en het stellen van vervolgvragen bij het mondelinge vragenuur met de afspraak in overeenstemming zijn met de voorgenoemde afspraak naar aanleiding van de eerdere werkgroep Fractievorming. Voor tweeminutendebatten bepaalt artikel [7.31](#), vierde lid, van het Reglement van Orde immers dat fracties maximaal twee minuten spreektijd krijgen en groepen maximaal één minuut spreektijd, en uit artikel [12.4](#), vierde lid, van het Reglement volgt dat tijdens het mondelinge vragenuur fracties ten hoogste twee vervolgvragen kunnen stellen, en groepen ten hoogste één vervolgvraag.

De werkgroep beveelt aan om bij het hanteren van maximumspreektijden een 75 procent-regel te gaan hanteren: een groep krijgt daarbij voortaan 75 procent van de plenaire spreektijd van een fractie van dezelfde omvang. Daarbij zal, conform de huidige praktijk, worden afgerond op halve minuten naar boven.

Concreet betekent dit dat afgesplitste leden en groepen bij bijv. ‘vierminuten’-debatten (vier minuten is de gebruikelijke spreektijd van fracties in een meerderheidsdebat) voortaan een spreektijd van drie minuten krijgen (in plaats van thans twee minuten), en bij ‘drieminuten’-debatten (drie minuten is de gebruikelijke spreektijd van fracties in een dertigledendebat) een spreektijd van tweeënhalve minuut (in plaats van thans anderhalve minuut). Ook wordt aanbevolen de 75 procent-regel toe te passen bij de jaarlijks vast te stellen verdeelsleutel voor plenaire begrotingsbehandelingen.

Daarnaast wordt aanbevolen de “aanvragerregel” te laten vervallen om het geheel van spreektijd-gerelateerde bepalingen zo eenvoudig mogelijk te houden. Bovendien nemen de spreektijden voor afgesplitste Kamerleden binnen de aanbeveling al toe van 50 procent naar 75 procent.

Deze aanbevelingen voor wijzigingen in de spreektijdtoedeling kunnen allemaal worden doorgevoerd zonder aanpassing van artikel [8.13](#), eerste lid, van het Reglement van Orde. Daarbij wordt het Presidium wel verzocht de nieuwe werkwijze op een kenbare manier vast te leggen als nadere uitwerking van voornoemd artikel [8.13](#), eerste lid.

Daarnaast wordt aanbevolen de 75 procent-regel ook te gaan hanteren bij de spreektijden voor groepen in tweeminutendebatten. Aangezien die spreektijden zijn vastgelegd in artikel [7.31](#), vierde lid, vergt dit wel een aanpassing van het Reglement van Orde, die is verwerkt in bijgaand voorstel.

Ten aanzien van het aantal door een groep te stellen vervolgvragen bij het mondelinge vragenuur wordt geen aanbeveling gedaan. Dit kan op ten hoogste één blijven staan (fracties hebben twee vervolgvragen). De huidige situatie wordt daarmee niet gewijzigd. Hierbij wordt benadrukt dat afgesplitste leden net als leden van fracties mondelinge vragen kunnen indienen en in die situatie geen beperkingen gelden.”

¹¹⁷ Zie [Kamerstukken 34444 nr. 7](#), bijlage.

¹¹⁸ Bij reguliere wetgevingsdebatten worden in de praktijk geen maximumspreektijden vastgesteld.

¹¹⁹ [Kamerstuk II, 2021/22, 36062, nr. 8](#).

8.2.2 Gedrag in de vergadering

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op het gedrag van de sprekers in de vergaderingen, waarbij de Voorzitter ongewenst gedrag kan corrigeren met behulp van de artikelen 8.15, 8.16 en 8.17.”

V. Overig

-

Artikel 8.14 Gedrag in de vergadering

Ieder lid gedraagt zich in de vergadering op een wijze die getuigt van onderling respect, en die geen afbreuk doet aan de waardigheid van de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling is als artikel 8.13a ingevoegd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)). De bepaling is nadien inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.14.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Daarnaast kan naar de mening van de werkgroep een actieve plicht voor de leden om het debat met wederzijds respect te voeren, bijdragen aan een waardige debatvoering. Derhalve wordt daarvoor bij nota van wijziging een voorziening getroffen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Via dit onderdeel wordt in subparagraaf 8.2.2 (Gedrag in de vergadering) een nieuw artikel opgenomen, waaruit blijkt dat van de leden wordt verwacht dat zij zich in de vergadering gedragen op een wijze die getuigt van onderling respect, en die geen afbreuk doet aan de waardigheid van de Kamer. De werkgroep is van mening dat dit het gedrag tijdens de vergadering op een positieve wijze kan beïnvloeden, en dat dit voor de Voorzitter de drempel kan verlagen om leden aan te spreken op gedrag. Er is geen eventuele sanctionering geregeld; die komt slechts in beeld bij gedrag (bijv. een belediging) dat niet voldoet aan de artikelen 8.15–8.17.”

V. Overig

-

Artikel 8.15 Bij onderwerp blijven

1. Iedere spreker blijft bij het onderwerp waarover wordt beraadslaagd.
2. Indien een spreker afwijkt van het onderwerp, roept de Voorzitter hem tot de behandeling van het onderwerp terug.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 58, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.15)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.14 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.15.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel 58, eerste lid. Daarbij bevat het *eerste lid* het uitgangspunt dat iedere spreker dient te blijven bij het onderwerp dat in beraadslaging is. Dit ligt in de huidige bepaling besloten. Het *tweede lid* verplicht de Voorzitter een spreker tot de behandeling van het onderwerp terug te roepen, als de spreker daarvan afwijkt. Dit stemt overeen met de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 8.16 (Waarschuwing voor) ongeoorloofd gedrag

1. Tijdens de vergadering onthoudt een ieder zich van:
 - a. het gebruik van beledigende uitdrukkingen;
 - b. het verstoren van de orde;
 - c. het niet in acht nemen van de geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten vergadering;
 - d. het niet in acht nemen van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk;
 - e. het instemmen met of aansporen tot onwettige handelingen; en
 - f. het bedreigen van een persoon.
2. Indien een spreker hieraan niet voldoet, waarschuwt de Voorzitter hem en stelt hem in de gelegenheid de woorden terug te nemen die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, of terug te komen van het gedrag dat tot de waarschuwing aanleiding gaf.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 36037:

Artikel 8.16 (Waarschuwing voor) ongeoorloofd gedrag

1. *Tijdens de vergadering onthoudt een ieder zich van:*
 - a. *het gebruik van beledigende uitdrukkingen;*
 - b. *het verstoren van de orde;*
 - c. *het niet in acht nemen van de geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten vergadering;*
 - d. *het niet in acht nemen van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk; en*
 - e. *het instemmen met of aansporen tot onwettige handelingen.*
2. *Indien een spreker hieraan niet voldoet, waarschuwt de Voorzitter hem en stelt hem in de gelegenheid de woorden terug te nemen die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, of terug te komen van het gedrag dat tot de waarschuwing aanleiding gaf.*

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 58, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 8.16)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36037	Wijziging	Het als ongeoorloofd gedrag aanmerken van het bedreigen van een persoon

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Deze bepaling was als artikel 8.15 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.16.

Kamerstukken 36037

Via deze wijziging is aan het eerste lid van artikel 8.16 een extra onderdeel e toegevoegd. Dit was opgenomen in onderdeel A van het oorspronkelijk voorstel ([nr. 2](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 58, tweede lid, en gaat in op tijdens de vergadering voorkomend ongeoorloofd gedrag. Dit onderwerp is in een afzonderlijk artikel ondergebracht ten aanzien van de regeling voor het afwijken van het onderwerp in beraadslaging, omdat het hierbij om beduidend ernstigere gedragingen gaat, en de reactie van de Voorzitter ook afwijkend zal zijn (een waarschuwing in plaats van het terugroepen tot het onderwerp van de beraadslaging).

Het *eerste lid* bevat een opsomming van de gedragingen waarvan men zich tijdens een vergadering heeft te onthouden. Het gaat daarbij om beledigend taalgebruik (onderdeel a), ordeverstoringen (onderdeel b), schendingen van de geheimhouding of vertrouwelijkheid (onderdelen c en d), en het betuigen van instemming met of het aansporen tot onwettige handelingen (onderdeel e). De opsomming stemt overeen met de huidige regeling, waarin de norm zich te onthouden van het betrokken ongeoorloofd gedrag ook ligt besloten. De regeling is daarnaast gericht op “een ieder” in plaats van “een lid of een minister” omdat van alle deelnemers aan de beraadslaging mag worden verwacht dat die zich van de opgesomde ongeoorloofde gedragingen onthouden.

Het *tweede lid* regelt dat de Voorzitter een spreker die zich ongeoorloofd gedraagt waarschuwt, en hem in de gelegenheid dient te stellen zijn woorden terug te nemen of van zijn ongeoorloofd gedrag terug te komen (wat bijvoorbeeld het geval kan zijn bij een ordeverstoring die niet uit woorden bestaat). Dit sluit aan bij de huidige regeling.”

Algemeen

“Wel geldt uiteraard bij de indiening van moties dat de Voorzitter kan ingrijpen als beledigende uitdrukkingen worden gebruikt of op een andere manier ongeoorloofd gedrag plaatsvindt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vinden het belangrijk dat de voorzitter een mogelijkheid heeft om op te treden tegen beledigende uitdrukkingen of tegen onfatsoenlijk gedrag in de Kamer. Zij vragen of het niet beter is de voorzitter de uitdrukkelijke taak te geven ook te waken over de orde en fatsoenlijke omgangsvormen tijdens debatten. Heeft de werkgroep ook overwogen om te komen tot een actieve verplichting hiervoor? Deelt de werkgroep de opvatting dat dit belangrijk is?”

De werkgroep onderschrijft het belang van de orde en fatsoenlijke omgangsvormen tijdens de vergaderingen, en wijst erop dat binnen het voorstel (en het huidige Reglement) in dit kader reeds sprake is van actief geformuleerde taken voor de Voorzitter. De Voorzitter heeft op grond van het voorgestelde artikel 3.2, onder a en b, de taak de werkzaamheden van de Kamer te leiden, en ook daarbij het Reglement te doen naleven. Daarbij dient de Voorzitter dus ook te waken voor de naleving van artikel 8.15, eerste lid, waarbij een spreker die hieraan niet voldoet op grond van het tweede lid wordt gewaarschuwd en in de gelegenheid wordt gesteld de woorden terug te nemen. Voorts beschikt de Voorzitter over de instrumenten van het ontnemen van het woord (artikel 8.16), en het uitsluiten van de vergadering (artikel 8.17). Daarnaast kan naar de mening van de werkgroep een actieve plicht voor de leden om het debat met wederzijds respect te voeren, bijdragen aan een waardige debatvoering. Derhalve wordt daarvoor bij nota van wijziging een voorziening getroffen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Bisschop vroeg ook of het zich onthouden van beledigende taal in het Reglement van Orde kan worden opgenomen. Zoals de heer Bisschop wenst, blijft in het reglement opgenomen dat eenieder zich dient te onthouden van onder andere het gebruik van beledigende uitdrukkingen en het verstoren van de orde. Mocht het zich toch voordoen, dan is er een voorzitter om de betreffende spreker te waarschuwen en in de gelegenheid te stellen de woorden terug te nemen. En er zijn zelfs nog verdere mogelijkheden voorzien in het Reglement: het woord ontnemen, en zelfs het uitsluiten van de vergadering. Er zijn dus instrumenten en sancties om — zo zal ik maar zeggen — wangedrag tegen te gaan. En natuurlijk, want dat zien we ook allemaal gebeuren, is het goed dat leden hun verantwoordelijkheid nemen om anderen aan te spreken.”

Kamerstukken 36037 (het als ongeoorloofd gedrag aanmerken van het bedreigen van een persoon)

[Kamerstukken 36037 nr. 2](#) (toelichting voorstel)

“In voorliggend voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt «het bedreigen van een persoon» expliciet aangemerkt als ongeoorloofd gedrag in de plenaire vergadering, waarna de Voorzitter Kamerleden – die zich aan dit gedrag schuldig hebben gemaakt – zal waarschuwen (art. [8.16](#)), bij het niet terugkomen van de bedreiging of het voortgaan met het bedreigen het woord kan ontnemen (art. [8.17](#)) en uiteindelijk kan uitsluiten van de vergadering (art. [8.18](#)). Het voorstel werkt ook uit naar commissievergaderingen (via art. [7.13](#), derde lid) en het doorzenden van schriftelijke vragen (via artikel [12.1](#), tweede lid).

De afgelopen jaren hebben wij voorbeelden gezien waarin bedreigingen gericht tegen een persoon de vrijheid van meningsuiting onwenselijk kunnen beperken. De gevoelens van onveiligheid die door deze vorm van intimidatie ontstaan, beletten sprekers immers om zich vrij te voelen alles te zeggen wat zij wensen. Juist omdat initiatiefnemers het vrije woord het grootste goed binnen de Kamer achten, vinden zij deze grond om in te grijpen noodzakelijk. Initiatiefnemers zijn zich bewust van de waarde van de parlementaire immuniteit. Dit is een belangrijk concept dat beschermd dient te worden. Daarom beperken initiatiefnemers de grond om in het debat in te grijpen tot het strikt noodzakelijke, namelijk «het bedreigen van een persoon». Initiatiefnemers maken kenbaar dat het hen te doen is om de intimidatie richting de persoon die zij ongeoorloofd vinden – niet om de «inhoudelijke» boodschap die met dergelijke intimidatie gemoeid kan gaan. Want juist het raken van de persoon zorgt er bij deze vormen van intimidatie voor dat iemand zich niet langer vrij voelt om zijn mening te uiten.

Alleen als alle gekozen Tweede Kamerleden vrijuit kunnen praten, kunnen zij hun werk het beste doen. Juist om ervoor te zorgen dat het vrije woord kan blijven bestaan in de Tweede Kamer, doen initiatiefnemers het voorstel om in het Reglement op te nemen dat bij een bedreiging gericht tegen een persoon de sancties uit de artikelen [8.16](#) tot en met [8.18](#) van het Reglement kunnen worden opgelegd.

Hiertoe wordt via onderdeel A een nieuw onderdeel f toegevoegd aan artikel [8.16](#), eerste lid, van het Reglement, de centrale bepaling over ongeoorloofd gedrag tijdens plenaire vergadering. De onderdelen B en C strekken tot het aanpassen van verwijzingen naar het artikellid in de artikelen [8.17](#) en [12.1](#).”

[Kamerstukken 36037 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De initiatiefnemers beperken de grond om in het debat in te grijpen tot het strikt noodzakelijke, namelijk «het bedreigen van een persoon». De leden van de CDA-fractie vragen of de gekozen formulering tegelijk duidelijk genoeg en voldoende objectief is. Wanneer is iets een bedreiging? Wanneer is iets ongeoorloofd?

De leden van de SP-fractie hebben het voorstel van de leden Paternotte en Segers gelezen en hebben hierover nog enkele vragen en opmerkingen. Deze leden zijn het uiteraard met de initiatiefnemers eens dat het bedreigen van een persoon ongeoorloofd is, zowel binnen als buiten het parlement. Zij onderschrijven ook het verregaande recht om in het politieke debat vrij te kunnen spreken. Zij vragen of de initiatiefnemers kunnen expliciteren wat zij onder bedreiging verstaan. Wordt hierbij aansluiting gevonden bij de juridische definitie van bedreiging, zoals volgt uit [artikel 285](#) in het Wetboek van Strafrecht? Zo nee, kunnen de initiatiefnemers dan nader onderbouwen wat zij onder bedreiging verstaan?

Onder bedreiging verstaan de initiatiefnemers in ieder geval: een uiting die gericht is op het aanjagen van zodanige ernstige vrees bij een ander, dat diegene ernstig wordt gehinderd in het

uitoefenen van zijn ambt (hier in de Kamer). De initiatiefnemers hechten bijzonder veel waarde aan het vrije woord, en wensen dat Kamerleden zich te allen tijden vrij voelen hun ideeën uiteen te zetten in het parlement. De initiatiefnemers zijn van mening dat bedreigingen in het parlement die ultieme vrijheid inperken. Op het moment dat Kamerleden elkaar vrees aanjagen, waardoor zij beperkt worden in het uitoefenen van hun beroep moet de voorzitter kunnen optreden, om de vrijheid van het woord te beschermen. Het is daarmee aan de Voorzitter om te bepalen of er sprake is van een bedreiging, zoals hierboven omschreven. De initiatiefnemers wijzen erop dat bij andere gronden voor ingrijpen, zoals het verstoren van de orde van het debat of beledigend taalgebruik ook geen strakke definities zijn opgenomen in het Reglement van Orde. De initiatiefnemers geven met deze nota naar aanleiding van het verslag een richting aan voor de voorzitter, maar zij zijn zich er ook van bewust dat de uiteindelijke afweging voor het ingrijpen bij de voorzitter ligt, en dat de voorzitter enige marge heeft.”

“De leden van de CDA-fractie vragen of de initiatiefnemers onderkennen dat ieder mens een eigen normenkader heeft, wanneer iets dusdanig intimiderend is dat men zich niet langer vrij voelt om zijn mening te uiten? Is het de bedoeling van de initiatiefnemers dat ieder Kamerlid hierin zijn grens duidelijk aangeeft of is het normenkader van de betreffende voorzitter hierin leidend?

De initiatiefnemers onderkennen dat ieder mens een ander normenkader heeft en dat daarmee wat ervaren wordt als intimiderend van persoon tot persoon kan verschillen. Vergelijkbaar verschilt het van persoon tot persoon wat als beledigend wordt ervaren. Maar dat betekent niet dat in het debat niet op basis van een zekere objectieve maatstaf door de voorzitter kan worden bepaald dat er sprake is van ongeoorloofde bedreiging. Hierboven is die maatstaf uiteengezet. Van Kamerleden mag een bovengemiddeld incasseringsvermogen worden verwacht, maar tegelijkertijd geldt dat als voor een «gemiddeld Kamerlid» een uiting redelijkerwijs als bedreigend kan worden ervaren, er dan een grens wordt overschreden. Dus niet volledig subjectief, maar wel enigszins geobjectiveerd of geïntersubjectieerd, zo u wil. In het voorstel wordt «het bedreigen van een persoon» daarom expliciet toegevoegd aan een opsomming van ongeoorloofd gedrag waarop de voorzitter een waarschuwing mag geven of eventueel het woord mag ontnemen, dan wel het betreffende lid uitsluiten van verdere deelname aan de vergadering. De bevoegdheid om te bepalen wat onder ongeoorloofd gedrag valt ligt bij de voorzitter van de vergadering. Het voorstel beoogt niet die bevoegdheid ergens anders te leggen. Het voorstel geeft de voorzitter slechts een extra grond waarop gehandhaafd kan worden. Het oordeel van de voorzitter over wanneer iets ongeoorloofde bedreiging is blijft leidend.

Zoals de Kamervoorzitter zelf ook aangeeft in haar notitie over de omgangsvormen, is voor haar het recht op vrijheid van meningsuiting een zwaarwegend recht ([Kamerstuk 36033, nr. 1](#)). Zij geeft aan dat in beginsel een Kamerlid zijn of haar standpunt altijd naar voren mag brengen, ook als dat choquerend of provocerend is. Deze wijziging moet ook in dat licht gezien worden. De initiatiefnemers zijn van mening dat het goed is als de voorzitter vanuit dit normenkader handelt. De initiatiefnemers zien wel noodzaak om bedreiging als expliciete grond op nemen in het Reglement van Orde waarop de voorzitter mag optreden. De initiatiefnemers zijn van mening dat bedreigingen in het parlementaire debat een dusdanig groot gevaar voor het vrije debat zijn, dat het juist is om dat expliciet te benoemen als een gedraging die de Tweede Kamer ongeoorloofd acht, en waarop de voorzitter mag ingrijpen.”

“De leden van de CDA-fractie vragen de initiatiefnemers nader in te gaan op de relatie tussen uitspraken gedaan in de plenaire zaal en op sociale media en eventuele bedreigingen van Kamerleden, bewindspersonen en ambtenaren die daarvan het gevolg zijn. Deze leden herinneren aan het debat over de omgangsvormen in de Kamer op 9 maart jl. In dat debat heeft de Kamervoorzitter aangegeven dat de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) bezig is met een onderzoeksproject over dit onderwerp. Zij vragen de initiatiefnemers of het bedoelde onderzoek aanknopingspunten kan bieden voor uitwerking of toepassing van hun voorstel.

De initiatiefnemers zien dat bepaalde uitingen in het parlement negatieve reacties en gedragingen lijken op te roepen buiten het parlement. De initiatiefnemers denken daarbij aan Kamerleden die oproepen om haatmail te verzenden aan andere Kamerleden, waar ruimschoots gehoor aan wordt gegeven. De initiatiefnemers zien daarom graag de uitkomsten van het door de leden van de CDA-fractie genoemde onderzoek tegemoet. Omdat dit onderzoek vooral betrekking heeft op de gedragingen en uitingen van personen buiten het parlement verwachten zij niet dat dit onderzoek rechtstreeks invloed zal hebben op dit wijzigingsvoorstel, maar de initiatiefnemers zijn gaarne bereid om het Reglement van Orde nogmaals te herzien indien het onderzoek daar aanleiding toe geeft.”

“De leden van de SP-fractie vragen of de initiatiefnemers kunnen aangeven bij welke uitspraken die in de afgelopen jaren in het parlement gedaan zijn, er geen grond bestond voor de voorzitter om in te grijpen op basis van het Reglement van Orde, maar door deze voorgestelde wijziging wel.

Het expliciet benoemen van bedreiging als ongeoorloofd gedrag waarop de voorzitter mag acteren sterkt de voorzitter in het werk het debat te leiden. De initiatiefnemers zijn van mening dat het bedreigen van een persoon wezenlijk anders is dan het beledigen van een persoon of het verstoren van de orde van het debat, die beide wel expliciet benoemd worden in de tekst van het Reglement van Orde. De initiatiefnemers achten het daarom wenselijk dat het Reglement van Orde expliciet maakt dat bedreigingen gericht aan een persoon ongeoorloofd zijn in de Tweede Kamer. Randgevallen kunnen in ieder geval sterker worden aangepakt, minder ruimte voor twijfel over wel of niet. Voorbeelden van uitingen die in de afgelopen jaren gedaan zijn en die onder dit artikel kunnen vallen zijn bijvoorbeeld de uitspraken: «Uw tijd komt nog wel, er komen tribunalen»¹²⁰; «Ik zal je najagen, dan ben je van mij. En nu klaar, in je hoek.»¹²¹; «Ik ben trots op onze achterban dat zij alles op alles zetten om mevrouw Gündoğan ervan te overtuigen dat ze met haar absurde beleid moet stoppen»¹²² (in het kader van het verzenden van haatmails aan Kamerleden).”

“De leden van de SP-fractie vragen of de initiatiefnemers kunnen aangeven wanneer een bedreiging bijvoorbeeld niet valt onder beledigend taalgebruik of de orde verstoort, zoals beschreven in artikel 58 van het huidige Reglement van Orde. Bij een belediging gaat het om opzettelijk een ander in zijn goede eer en naam aanranden.

De initiatiefnemers denken dan bijvoorbeeld aan uitschelden. Een bedreiging betreft een uiting die erop gericht is om vrees aan te jagen, waardoor een persoon belemmerd wordt in de uitoefening van zijn of haar functie. De initiatiefnemers zien tussen deze twee een wezenlijk

¹²⁰ [Plenaire verslagen | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

¹²¹ [Plenaire verslagen | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

¹²² [Plenaire verslagen | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

verschil. Bij een bedreiging kan zodanig vrees aangejaagd worden dat Kamerleden zich in (toekomstige) debatten niet vrij meer voelen zich over een onderwerp uit te spreken of zich niet uit te spreken zoals zij «vrij en onverveerd» zouden doen. Een bedreiging heeft wat de initiatiefnemers betreft dus implicaties die verder gaan dan bij een belediging. Om die reden zijn de initiatiefnemers van mening dat het gepast is dat bedreiging als aparte grond genoemd wordt in het Reglement van Orde. Daarbij heeft dit voorstel van wijziging een symbolische waarde wat de initiatiefnemers betreft. Met deze wijziging spreekt de Kamer uit dat er geen ruimte is voor bedreigingen in het democratische debat en daarmee heeft het voorstel een normerende werking. De initiatiefnemers zijn van mening dat een bedreiging dusdanig ernstig en in strijd met de waardigheid van het debat is, dat zij dit wensen te expliciteren in het Reglement van Orde.

Deze wijziging heeft dus als doel het expliciteren van bedreiging als grond waarop de voorzitter mag handelen. De initiatiefnemers achten het mogelijk dat een persoon bedreigingen kan uiten zonder daarbij beledigend taalgebruik te gebruiken of om te beledigen zonder daarbij te bedreigen. «Ik zal je najagen» of «Uw tijd komt nog wel» bevatten feitelijk geen beledigend taalgebruik, maar kunnen wat de initiatiefnemers betreft zeker gezien worden als bedreiging. Door expliciet bedreiging op te nemen als grond waarop de voorzitter mag ingrijpen, wordt de discussie voorkomen of een gedane uitspraak als beledigend opgevat dient te worden of als een uitspraak die de orde verstoort. De voorzitter heeft met deze wijziging een duidelijk mandaat waarmee zij kan ingrijpen indien dat noodzakelijk blijkt.

Zijn de initiatiefnemers het met de leden van de SP-fractie eens dat gelegenheidsargumenten geen goede basis zijn voor een wijziging van het Reglement van Orde? Zo nee, waarom niet? De initiatiefnemers zijn het ermee eens dat een gelegenheidsargument geen goede basis is voor het wijzigen van het Reglement van Orde. De initiatiefnemers zijn van mening dat deze wijziging structureel bijdraagt aan het verbeteren van de omgangsvormen in het parlement. De initiatiefnemers merken op dat in de afgelopen jaren de toon van het politieke debat verhard en verruwd is. Deze wijziging van het Reglement van Orde beoogt het politieke debat vrij van bedreigingen te houden, aangezien de initiatiefnemers van mening zijn dat bedreigingen in het politieke debat de vrijheid van meningsuiting van de leden beperken. Op het moment dat Kamerleden elkaar bedreigen, komt het gevoel van veiligheid en vrijheid binnen het parlement in het geding. De initiatiefnemers zijn van mening dat dit de werking van het parlement in gevaar brengt en zijn dan ook van mening dat deze wijziging geen incidenteel probleem tracht op te lossen, maar een structureel gevaar voor het Nederlandse parlement.”

[Handelingen II 2022/23 nr. 60 item 4](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn)

Dhr. Paternotte (initiatiefnemer)

“Allereerst, waarom vinden wij dit voorstel nodig? Ik zeg u daarbij eerlijk dat wij hier vijf jaar geleden niet gestaan zouden hebben. Sinds die tijd is duidelijk geworden dat er iets verandert in het parlementaire debat en dat we grenzen duidelijker met elkaar moeten markeren. Wat ons betreft betekent dat expliciet maken dat bedreigingen in dit huis niet door de beugel kunnen. Die verandering in het debat was vorig jaar ook onderwerp van gesprek: de werkgroep Versterking functies Tweede Kamer onder voorzitterschap van de heer Van der Staaij haalde ook aan dat er steeds meer incidenten in de Tweede Kamer zijn. Van der Staaij stelde ook dat die incidenten het aanzien en de waardigheid van de Tweede Kamer schaden.

Naar aanleiding van het rapport en in aanloop naar het debat over de omgangsvormen heeft de Kamervoorzitter gesprekken gevoerd met alle fractievoorzitters. Op basis van deze gesprekken constateerde zij voorafgaand aan het debat in haar brief dat er een brede wens leeft in de Kamer om expliciet te maken dat bedreigen niet is toegestaan. Voor de heer Segers en mij was dit de reden om de handschoen op te pakken en dit voorstel in te dienen.

Voorzitter. Zoals veel collega's in het debat ook benoemden, lijken de omgangsvormen in de zaal slechter te worden. Het debat wordt vaker op de persoon gevoerd. Debatten draaien minder om de inhoud of om het overbruggen van politieke verschillen, en vaker om het veroorzaken van ophef. Daarom worden uitspraken extremer en gekker. Vaak als je denkt dat de bodem is bereikt, blijkt de grens van wat acceptabel is toch weer wat verder verlaagd te kunnen worden. Het resultaat is helaas dat Kamerleden een aantal keren dreigende taal naar elkaar uitsloegen, maar ook dat zij met uitingen journalisten en wetenschappers in rechtstreeks gevaar brachten.

Voorzitter. Langzaam beginnen de onderzoeken binnen te druppelen die bevestigen dat deze ontwikkeling onze democratie schade toebrengt. De helft van de lokale politici geeft aan dat ze weleens geconfronteerd zijn met agressie of bedreigingen. Onderzoek van Nieuwsuur wees recent uit dat ook in deze Kamer politici de gevolgen van het gepolariseerde debat voelen in hun privéleven. Maar liefst twaalf Kamerleden, die nota bene gekozen zijn om de stem van het volk te vertegenwoordigen, gaven aan dat zij hun standpunt weleens voor zich houden, omdat zij de consequenties vrezen. Dat zijn dus volksvertegenwoordigers die zich niet vrij voelen om datgene te doen waarvoor ze zijn aangesteld, namelijk een standpunt hebben en dat uitdragen. Dat is erg, want de vrijheid van meningsuiting is een voorwaarde voor het goed kunnen functioneren van deze Kamer en van onze hele democratie. Dit principe, de vrijheid van het woord in dit huis, is precies wat wij willen beschermen.

Om in deze zaal in volledige vrijheid te kunnen spreken is afwezigheid van bedreigingen essentieel. Kamerleden moeten het gevoel hebben dat ze hun standpunten kunnen overbrengen, zonder dat ze daarbij over hun schouder moeten kijken. Als Kamerleden hier woorden moeten wegen in termen van hoeveel bedreigingen het hun zal opleveren, zijn ze dan nog volledig vrij om te spreken? Het antwoord is nee. Dat is erg, want een democratie waarin volksvertegenwoordigers zich niet ten volle durven uit te spreken, is een democratie die onder druk staat. Daarom staan we hier vandaag, namelijk om te markeren dat Kamerleden, journalisten, wetenschappers, ambtenaren en alle Nederlanders in vrijheid hun werk moeten kunnen doen, zonder dat zij in of vanuit de nationale vergaderzaal bedreigd worden. Om die reden doen mevrouw Bikker en ik hier samen dit voorstel. Laten we expliciet met elkaar afspreken dat bedreigen onder geen enkele voorwaarde is toegestaan.”

“Ik benoemde ook twee dingen: het effect op de samenleving en het effect dat het op elkaar onderling in deze zaal heeft. Bij een bedreiging gaat het wat ons betreft niet alleen om het effect dat het uiteindelijk op iemand heeft, maar ook om het beoogde effect. Als je met een bedreiging eigenlijk beoogt dat de ander niet doorgaat met zeggen wat hij vindt en het uitdragen van standpunten, dan is dat precies waar we de grens moeten trekken.”

“Maar feit is dat uit die enquête, zoals wij het lezen, komt dat twaalf Kamerleden zeggen dat zij hun mening weleens voor zich houden omdat zij het idee hebben dat het bedreigingen kan opleveren. Dat betekent in onze ogen dat een Kamerlid op dat moment denkt: ik kan mijn standpunt maar beter niet uitdragen vanwege het effect dat dit kan hebben. Dat zegt iets over de samenleving. Een voorbeeld specifiek uit deze zaal is: "Ik zal je najagen." Ik denk dat

mevrouw Leijten zich dat nog kan herinneren. Dat is een voorbeeld van een directe bedreiging. "Uw tijd komt nog wel. Er komen tribunalen." Ik kan ervan getuigen dat het Kamerlid dat daarbij werd aangesproken in de dagen daarna van een hele serie doodsbedreigingen werd voorzien, waarvoor inmiddels in vier rechtszaken ook mensen veroordeeld zijn. Heeft dat op dat moment ervoor gezorgd dat iemand niet meer durfde te zeggen wat die wilde zeggen? Die indruk heb ik niet. Maar als je dan in peilingen ziet dat raadsleden, Statenleden en Kamerleden aangeven dat zij soms wel degelijk dingen voor zich houden omdat zij bedreigingen vrezen, dan hebben dat soort uitspraken indirect ook een effect op het parlementair debat en op het werk van volksvertegenwoordigers."

"Mevrouw Leijten begon met: doen alsof je hiermee al dat soort dreigementen uitsluit en dat volledig oplost, is grootheidswaan. Als wij dat inderdaad zouden doen en zouden zeggen "door deze wijziging in het Reglement van Orde zullen hier in deze zaal nooit meer dingen worden gezegd die een enorm negatieve uitwerking in de samenleving hebben", ja, dan zou dat grootheidswaan zijn. Dat zeggen wij dan ook niet. Wat wij wel zeggen, is dat wij hiermee normeren en dat wij iets expliciteren. Wij denken dat dit waarde heeft, omdat dit de nationale vergaderzaal is. Wij denken dat dit waarde heeft, precies om wat mevrouw Leijten aanhaalt. Of het nou gaat om stemmingsuitslagen of filmpjes van stemmingen, wat hier in deze zaal gebeurt, heeft effect in heel Nederland."

"Alleen, ik constateer dat bedreigingen die in deze zaal geuit worden, hun uitwerking hebben in de samenleving, dat je geluiden die hier worden gebedigd daar terug hoort in de vorm van bedreigende situaties, in concrete bedreigingen richting Kamerleden maar ook wetenschappers en journalisten. In die zin hebben we in de nationale vergaderzaal dus ook een voorbeeldfunctie."

"In het strafrecht wordt na een zorgvuldig juridisch proces een sanctie opgelegd, die ook mogelijk een strafblad kan opleveren. Dan is de vraag zowel of er sprake is van een strafbaar feit als of dit feit de dader echt valt toe te rekenen. Dat is allemaal onderdeel van het oordeel dat de rechter uiteindelijk, een hele tijd later, velt.

Maar hier in de nationale vergaderzaal gaat het om het effect op anderen in de politieke arena en de hele samenleving. De sanctie is uiteindelijk het ontnemen van het woord, en dus niet een boete, gevangenisstraf of het al dan niet voorzien van een strafblad. Daarbij doet niet ter zake of de spreker die in de zaal een bedreiging uit op dat moment wel toerekeningsvatbaar is. Sterker nog, je zou kunnen zeggen dat de maatregel van het ontnemen van het woord juist passend is als iemand niet toerekeningsvatbaar is terwijl die achter de kathedraal staat. Daarentegen zien we, net als de Voorzitter, wel aanknopingspunten in de strafrechttoepassing bij wat we als Kamer in het Reglement van Orde als ongeoorloofd gedrag hebben bestempeld, maar we onderschrijven dat het Reglement van Orde geen Wetboek van Strafrecht is en dat de voorzitter geen officier van justitie of rechter is.

Dit onderscheid tussen definities in het strafrecht en ons reglement zien we ook als we kijken naar andere vormen van ongeoorloofd gedrag in het reglement. Ook daarvoor is geen uitgebreide definitie of toelichting voorhanden en ook daarbij geldt niet dat de voorzitter zich moet verlaten op de definitie in het Wetboek van Strafrecht. Toch weet de voorzitter zich ook zonder panklare definitie een weg te banen met het reglement in haar hand. Wij verwachten dan ook dat de voorzitter ook uit de voeten kan met het voorliggende voorstel."

“Wat wel duidelijk moge zijn, is dat de lat wat ons betreft relatief hoog moet worden gelegd. Het gaat echt om zodanige bedreigingen dat het gaat om de veiligheid van de bedreigde personen. Daar richt je je tegen. Daardoor kun je verhinderd worden om je ambt of je beroep normaal uit te oefenen.”

“De heer Van Haga vroeg waar de vrijheid van meningsuiting ophoudt. Laat ik beginnen om te stellen dat er een aanzienlijk verschil bestaat tussen de vrijheid van meningsuiting in deze Kamer en de vrijheid van meningsuiting zoals we die in de samenleving kennen. Dat verschil is natuurlijk het gevolg van de parlementaire immuniteit. In de Kamer worden terecht zo min mogelijk beperkingen gesteld aan inhoudelijke uitingen. Je mag bijna alles zeggen. In het dagelijks leven kan je naar de politie stappen op het moment dat je je bedreigd of beledigd voelt en dan kan de rechter op objectieve basis oordelen of er sprake is van een strafbaar feit. Maar in de Kamer hebben we dat niet. Niemand kan ooit vervolgd worden vanwege iets wat hij of zij hier in deze zaal of in een commissiezaal tijdens een formele vergadering heeft uitgesproken. Het enige wat we wel hebben, is ons reglement, waarin we met elkaar afspraken hebben over de regels en hoe we met elkaar omgaan. De voorzitter handhaaft die afspraken namens ons. De vrijheid van meningsuiting gaat in deze zaal dus heel ver, maar we stellen een grens als personen andere personen gaan bedreigen. Dan hebben we het namelijk niet langer over wat je inhoudelijk al dan niet kan zeggen, maar over de vrijheid en de veiligheid van een persoon. Dat is het moment dat het zwaard het van de pen dreigt over te nemen. Daar ligt de grens.”

“Dan kom ik bij de reikwijdte van het voorstel: over wie hebben we het nou eigenlijk?” “Wat ons betreft worden bedreigingen onder geen beding getolereerd, zowel naar mede-Kamerleden als naar ambtenaren, Provinciale Statenleden, raadsleden, wetenschappers, journalisten of verpleegkundigen. We zien dat bedreigingen vanuit de samenleving van met name wetenschappers of journalisten steeds normaler worden. Van politici mag je tot op zekere hoogte een bovengemiddeld incasseringsvermogen verwachten, want uiteindelijk hebben wij er heel duidelijk voor gekozen om hier in deze vergaderzaal te staan, maar wetenschappers of journalisten kiezen niet per se voor een leven in het publieke oog en toch is hun werk van onschatbare waarde voor onze samenleving en democratie, en daar hoort ook hun vrijheid van meningsuiting bij. Kamerleden die in deze zaal openlijk journalisten of wetenschappers bedreigen, normaliseren een bedreigend klimaat richting mensen die zich inzetten voor het publieke belang. Onder het bedreigen van een persoon verstaan wij in het voorliggende voorstel dus ook niet-Kamerleden, of de bedreigde persoon nou aanwezig is in de Kamer of niet. Dat laatste is wat ons betreft dan niet relevant.”

“Dan staat er nog wel het punt dat mevrouw Van der Plas maakte: als je geen dreigende taal mag uitslaan richting mensen buiten deze zaal, betekent dat dan dat je ook belemmerd bent in wat je kunt zeggen over bijvoorbeeld Vladimir Poetin? Aangezien een zeer ruime meerderheid van deze Kamer de Russische president niet ziet als leider van een bevriende mogendheid, zou zo'n beperking zijn doel dan niet voorbijschieten? Die vraag snappen we. Een makkelijk antwoord zou zijn dat er in het afgelopen jaar veel debatten hebben plaatsgevonden en dat alle partijen die de invasie van Poetin in scherpe bewoordingen afkeuren, hun standpunt hebben kunnen uiten zonder bedreigingen. Maar de vraag van mevrouw Van der Plas is natuurlijk scherper. Die gaat juist over situaties die we nu nog niet kennen, bijvoorbeeld als Nederland zich zélf in een staat van conflict

bevindt. Wij zouden willen zeggen dat wij er in zo'n geval, wanneer er toch daadwerkelijk bedreigingen aan het adres van een persoon van een vijandige mogendheid worden geuit, van uitgaan dat de voorzitter bij dergelijke uitspraken alle omstandigheden zal meewegen om tot een juist oordeel te komen. Mocht de voorzitter nou beslissen dat een dergelijke uiting ongeoorloofd is en de spreker waarschuwen, dan belet dat de spreker niet om, in plaats van als persoon, de vijandige mogendheid als bijvoorbeeld "staat" te adresseren. Daarbij kan dezelfde boodschap dan alsnog geuit worden."

"De heer Markuszower vroeg in een interruptiedebat met de heer Sneller aan ons hoe wij artikel [8.16](#), lid 1, sub e van het Reglement van Orde lezen. Dat is de regel die het aansporen tot of instemming betuigen met onwettige handelingen aanmerkt als ongeoorloofd gedrag. De heer Dassen stelde daar een soortgelijke vraag over. Wij zien dit inderdaad als gericht tegen derden. Het betreft het aansporen tot en het instemming betuigen met onwettige handelingen. Maar jezelf aansporen tot of instemming betuigen met je eigen daden zal daarmee niet bedoeld zijn. Wij lezen deze bepaling dan ook vooral als opruiing, en daarmee de instemming met of de aansporing van onwettige handelingen van anderen. We verstaan hieronder niet het bedreigen van een persoon binnen of buiten deze Kamer door een persoon die deelneemt aan de beraadslaging. Ter verduidelijking: als de heer Markuszower of de heer Dassen in deze Kamer mij of mijn collega Bikker bedreigt, dan valt dat volgens ons niet onder opruiing. Daarmee wordt namelijk niemand letterlijk aangespoord om een onwettige handeling te verrichten en wordt er geen instemming betuigd met een handeling. Ze verrichten die handeling immers zelf. Wel verstaan we hieronder het richting derden ertoe oproepen om een persoon te gaan bedreigen of het goedkeuren van dergelijke acties. Ter illustratie: als de heer Markuszower of de heer Dassen in deze Kamer goedkeurt of ertoe aanspoort dat derden, dus buiten deze zaal, iemand gaan bedreigen, of dergelijke bedreigingen goedkeurt, dan valt dat wat ons betreft wel inderdaad hieronder. Hiermee hebben we ook de vraag van de heer Ceder beantwoord, namelijk of uitingen die tot bedreigen leiden ook onder het voorstel zouden moeten vallen. Naar onze mening vallen dergelijke uitingen waarin wordt opgeroepen tot bedreigingen nu al onder artikel [8.16](#), lid 1, sub e."

De heer Van der Staaij (SGP):

"Het kan ook zo zijn dat ik dingen zeg die op zichzelf prima passen binnen een maatschappelijk debat, bijvoorbeeld dat ik het gewoon een schande vind hoe D66 de hele landbouwsector naar de knoppen wil hebben met die bizarre plannen over de halvering van de veestapel. Ik kan daar oprecht boos behoorlijk ver in gaan. Misschien komen er dan wel bedreigingen aan het adres van D66. Moet ik dan mijn taal heel erg gaan inperken omdat daar door bepaalde mensen in de samenleving weleens op een giftige manier mee omgegaan wordt?"

De heer Paternotte (D66, initiatiefnemer):

Nee, dat kan niet. Dat is geen directe bedreiging. Je moet het inhoudelijke debat wat dat betreft op het scherpst van de snede kunnen voeren."

De heer Paternotte (D66, initiatiefnemer):

"Ik denk dat het heel erg afhangt van de context. Als je dreigt met "als er straks een nieuw regime is, deze staatsregering omver is geworpen en er tribunalen komen, dan zal met u afgerekend worden", dus als dat de context is, dan is dat natuurlijk iets anders dan: ik denk dat

u met deze uitspraken nog weleens verantwoording zal moeten afleggen bij de rechtbank in Haarlem, om maar even een voorbeeld te noemen.”

“Ik benoemde net dat op verzoek van Pieter Heerma op dit moment breder wordt gekeken naar debatten in deze Kamer. Hij noemde daarbij het voorbeeld van een ambtenaar van het ministerie van Justitie en Veiligheid die hier heel nadrukkelijk met naam en toenaam en een aantal persoonsgegevens werd genoemd. Je kunt een debat voeren over of dat onder de definitie van doxing valt. Uiteindelijk is het kader van dit voorstel een directe bedreiging gericht tegen een persoon en dus niet een inhoudelijk debat, hoe scherp dat ook gevoerd wordt.”

Mevrouw Bikker (ChristenUnie, initiatiefnemer):

“Dan kom ik bij het blokje limitatief karakter.” “De kernvraag is: krijgt artikel [8.16](#) niet een te eng, te beperkend en te limitatief karakter met het toevoegen van "het bedreigen van een persoon" als een extra grond, onder sub f? Mijn korte antwoord is: nee, die angst delen wij niet. Mijn uitgebreidere antwoord is als volgt. Het artikel kent al een limitatieve opsomming, waarvan de gronden eerlijk gezegd vrij breed zijn. Het toevoegen van een extra grond beperkt de werking van het artikel daarom niet, maar breidt het uit. Dat is noodzakelijk, omdat bedreigen niet hetzelfde is als beledigen. Wij willen duidelijk in het Reglement van Orde opnemen dat bedreigingen niet geoorloofd zijn en een grond zijn voor de voorzitter om in te grijpen. Daarmee expliciteren wij de norm, zou ik ook willen zeggen richting de heer Van der Staaij, die eerder vroeg of hier nou sprake is van codificatie of van modificatie. Daarmee beantwoord ik ook de vraag van de heer Mohandis, die vandaag wordt waargenomen door mevrouw Kathmann, denk ik.” “Zijn vraag is: wat voegt het nu toe aan wat er al is? Dat is hoofdzakelijk dat we met dit voorstel duidelijk maken dat wij onder geen enkel beding bedreigingen dulden en dat bedreigingen weer van een andere orde zijn dan beledigingen. Daarnaast heeft het voorstel een sterk normerende functie. Het geeft de voorzitter extra handvatten om in te grijpen en het beantwoordt de wens van de Kamer om te expliciteren dat bedreigingen niet geoorloofd zijn.

Tot slot kan je je afvragen, zoals ook in de eerste termijn is gevraagd, waarom we dan niet ook moeten opnemen dat we niet met elkaar op de vuist gaan tijdens debatten. Volgens mij zijn we het er wel over eens dat de orde dan gewoon verstoord wordt en dat dit dus al als ongeoorloofd gedrag is aangemerkt in artikel [8.16](#). Maar ik zou wel het volgende willen opmerken. Ik hoop eigenlijk dat het niet zo zal zijn, maar mocht het in elkaar timmeren van Kamerleden hier een terugkerend fenomeen worden, dan wordt het wellicht tijd om ook dit te expliciteren. Maar gelukkig is dit niet aan de orde.”

“Ik kom nu bij het blokje over handhaving. Artikel [8.14](#) van het Reglement van Orde stelt een norm voor het gedrag hier in de Tweede Kamer. Het uitgangspunt is: ieder lid gedraagt zich in de vergadering op een wijze die getuigt van onderling respect en die geen afbreuk doet aan de waardigheid van de Kamer. Het is aan ieder lid van de Kamer om het eigen gedrag te toetsen aan deze norm. Daar begint de handhaving al, bij jezelf. Vervolgens kunnen wij elkaar hier scherp op houden en elkaar hierop aanspreken.”

“Artikel [8.16](#) beschrijft vervolgens het ongeoorloofd gedrag op grond waarvan de voorzitter in kan grijpen. Daar voegen wij de grond "het bedreigen van een persoon" aan toe. Het is uiteindelijk aan de Kamervoorzitter om over het gedrag in de vergadering te oordelen. Dan is het goed om daar een duidelijke grond voor te hebben. Dat is wat wij vandaag voorstellen,

zodat er niet alleen bij belediging, maar ook bij bedreiging geen twijfel over bestaat dat de Kamervoorzitter kan ingrijpen. Dat kan door een waarschuwing te geven, te vragen om het terug te nemen, het woord te ontnemen of in het uiterste geval te schorsen. Het is een escalatieladder die ons Reglement van Orde biedt — dat zeg ik ook in antwoord op de vragen van de heer Van Haga hierover — zodat ieder Kamerlid zich vrij en veilig voelt om het inhoudelijke debat op het scherpst van de snede te blijven voeren.

Waar ligt dan de grens? Die vraag werd in het debat door verschillende leden gesteld, onder andere door de heer Van Meijeren. Wanneer wel of niet in te grijpen, is uiteindelijk altijd aan de voorzitter; daar is het Reglement van Orde glashelder over. Met dit voorstel expliciteren wij dat de voorzitter bij bedreiging kan ingrijpen. Als zij een opmerking van een Kamerlid naar een ander Kamerlid of naar een ambtenaar, een lokale politicus — de heer Paternotte zei het net al — een wetenschapper of een journalist opvat als een bedreiging, geven wij hiermee de expliciete opdracht om op te treden en scheppen we die expliciete bevoegdheid.”

“De heer Ceder vroeg nog of de initiatiefnemers hebben overwogen om net als in het Reglement van Orde in de Eerste Kamer een bepaling aan ons Reglement van Orde toe te voegen die stelt dat de leden zich enkel tot de voorzitter richten. Dat is weliswaar een goed gebruik — dat kan ik ook als oud-senator zeggen — dat een matigende invloed kan hebben op het debat als het te persoonlijk wordt, maar het is nog niet vastgelegd in ons Reglement van Orde. Dat hebben wij als initiatiefnemers ook niet overwogen. Ja, wij vinden het ook belangrijk dat er gesproken wordt via de voorzitter om emoties en persoonlijke confrontaties te vermijden en vooral bezig te blijven met de inhoud van het debat, maar de voorzitter kan erop toezien dat er via hem of haar gesproken wordt. Dat is een goed gebruik. Daarom is het volgens de initiatiefnemers nu niet nodig om dit expliciet in het Reglement van Orde op te nemen, hoewel wij onderstrepen dat dit een zeer goed gebruik is.”

V. Overig

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

Zie de aangenomen motie Ergin over het verspreiden van racistische omvolkingstheorieën niet toestaan tijdens debatten, onder [Kamerstukken 36528 nr. 7](#).

Artikel 8.17 Ontneming van het woord

1. De Voorzitter kan een spreker het woord ontnemen, indien deze spreker:
 - a. nadat hij is teruggeroepen tot de behandeling als bedoeld in artikel [8.15](#), voortgaat van het onderwerp af te wijken; of
 - b. nadat hij is gewaarschuwd als bedoeld in artikel [8.16](#), tweede lid, geen gebruik maakt van de gelegenheid woorden terug te nemen of van gedrag terug te komen, of voortgaat beledigende uitdrukkingen te gebruiken, de orde te verstoren, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht te nemen, instemming te betuigen met of aan te sporen tot onwettige handelingen, of een persoon te bedreigen.
2. Een lid dat het woord is ontnomen, mag in de betrokken vergadering niet meer aan de beraadslaging over het in behandeling zijnde onderwerp deelnemen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 36037:

Artikel 8.17 Ontneming van het woord

1. *De Voorzitter kan een spreker het woord ontnemen, indien deze spreker:*
 - a. *nadat hij is teruggeroepen tot de behandeling als bedoeld in artikel [8.15](#), voortgaat van het onderwerp af te wijken; of*
 - b. *nadat hij is gewaarschuwd als bedoeld in artikel [8.16](#), tweede lid, geen gebruik maakt van de gelegenheid woorden terug te nemen of van gedrag terug te komen, of voortgaat beledigende uitdrukkingen te gebruiken, de orde te verstoren, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht te nemen, of instemming te betuigen met of aan te sporen tot onwettige handelingen.*
2. *Een lid dat het woord is ontnomen, mag in de betrokken vergadering niet meer aan de beraadslaging over het in behandeling zijnde onderwerp deelnemen.*

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 59)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 8.17)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.16 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.17.

[Kamerstukken 36037](#)

Via deze wijziging is in artikel 8.17, eerste lid, onderdeel b, een verwijzing aangepast. Dit was opgenomen in onderdeel B van het oorspronkelijk voorstel ([nr. 2](#)), en is ongewijzigd vastgesteld. → Zie voor meer uitgebreide informatie over dit Kamerstuk het besprokene onder artikel 8.16.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 59, en gaat in op de ontneming van het woord door de Voorzitter. De redactie van de bepaling is daarbij aangepast om de regeling te verduidelijken, maar het artikel is verder inhoudelijk gelijk gebleven.

In het *eerste lid* wordt een opsomming gegeven van gevallen waarin de Voorzitter tot ontneming van het woord kan overgaan. De Voorzitter heeft deze mogelijkheid op grond van onderdeel a als een spreker geen gehoor geeft aan een verzoek van de Voorzitter als bedoeld in artikel 8.14, tweede lid, om terug te keren tot het in beraadslaging zijnde onderwerp.

Daarnaast kan de Voorzitter op grond van onderdeel b een lid dat is gewaarschuwd voor ongeoorloofd gedrag als bedoeld in artikel 8.15 het woord ontnemen, indien dit lid weigert woorden terug te nemen of van het gedrag terug te komen, dan wel blijft voortgaan ongeoorloofd gedrag te vertonen (wat niet noodzakelijkerwijs hetzelfde gedrag hoeft te zijn waarvoor hij is gewaarschuwd. Dit sluit aan bij het huidige artikel 59, eerste lid.

Het *tweede lid* regelt dat een lid dat het woord is ontnomen, in die vergadering niet meer mag deelnemen aan de verdere beraadslaging over het onderwerp dat behandeld wordt. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 59, tweede lid.”

Kamerstukken 36037 (het als ongeoorloofd gedrag aanmerken van het bedreigen van een persoon)

[Kamerstukken 36037 nr. 2](#) (*toelichting voorstel*)

“In voorliggend voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt «het bedreigen van een persoon» expliciet aangemerkt als ongeoorloofd gedrag in de plenaire vergadering, waarna de Voorzitter Kamerleden – die zich

aan dit gedrag schuldig hebben gemaakt – zal waarschuwen (art. [8.16](#)), bij het niet terugkomen van de bedreiging of het voortgaan met het bedreigen het woord kan ontnemen (art. [8.17](#)) en uiteindelijk kan uitsluiten van de vergadering (art. [8.18](#)). Het voorstel werkt ook uit naar commissievergaderingen (via art. [7.13](#), derde lid) en het doorzenden van schriftelijke vragen (via artikel [12.1](#), tweede lid).

[...]

Hiertoe wordt via onderdeel A een nieuw onderdeel f toegevoegd aan artikel [8.16](#), eerste lid, van het Reglement, de centrale bepaling over ongeoorloofd gedrag tijdens plenaire vergadering. De onderdelen B en C strekken tot het aanpassen van verwijzingen naar het artikellid in de artikelen [8.17](#) en [12.1](#).”

[Handelingen II 2022/23 nr. 60 item 4](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn)

Mevrouw Bikker (ChristenUnie, initiatiefnemer):

“Ik kom nu bij het blokje over handhaving. Artikel [8.14](#) van het Reglement van Orde stelt een norm voor het gedrag hier in de Tweede Kamer. Het uitgangspunt is: ieder lid gedraagt zich in de vergadering op een wijze die getuigt van onderling respect en die geen afbreuk doet aan de waardigheid van de Kamer. Het is aan ieder lid van de Kamer om het eigen gedrag te toetsen aan deze norm. Daar begint de handhaving al, bij jezelf. Vervolgens kunnen wij elkaar hier scherp op houden en elkaar hierop aanspreken.”

“Artikel [8.16](#) beschrijft vervolgens het ongeoorloofd gedrag op grond waarvan de voorzitter in kan grijpen. Daar voegen wij de grond "het bedreigen van een persoon" aan toe. Het is uiteindelijk aan de Kamervoorzitter om over het gedrag in de vergadering te oordelen. Dan is het goed om daar een duidelijke grond voor te hebben. Dat is wat wij vandaag voorstellen, zodat er niet alleen bij belediging, maar ook bij bedreiging geen twijfel over bestaat dat de Kamervoorzitter kan ingrijpen. Dat kan door een waarschuwing te geven, te vragen om het terug te nemen, het woord te ontnemen of in het uiterste geval te schorsen. Het is een escalatieladder die ons Reglement van Orde biedt — dat zeg ik ook in antwoord op de vragen van de heer Van Haga hierover — zodat ieder Kamerlid zich vrij en veilig voelt om het inhoudelijke debat op het scherpst van de snede te blijven voeren.

Waar ligt dan de grens? Die vraag werd in het debat door verschillende leden gesteld, onder andere door de heer Van Meijeren. Wanneer wel of niet in te grijpen, is uiteindelijk altijd aan de voorzitter; daar is het Reglement van Orde glashelder over. Met dit voorstel expliciteren wij dat de voorzitter bij bedreiging kan ingrijpen. Als zij een opmerking van een Kamerlid naar een ander Kamerlid of naar een ambtenaar, een lokale politicus — de heer Paternotte zei het net al — een wetenschapper of een journalist opvat als een bedreiging, geven wij hiermee de expliciete opdracht om op te treden en scheppen we die expliciete bevoegdheid.”

V. Overig

Zie voor voorbeelden van het ontnemen van het woord [Handelingen II 1930/31, 24 oktober 1930, p. 278-279](#), [Handelingen II 1932/33, 29 november 1932, p. 739-740](#), [Handelingen II 1937/38, 21 juni 1938, p. 1862-1863](#), [Handelingen II 1938/39, 1 maart 1939, p. 1590-1591](#), [Handelingen II 1949/50, 1 maart 1950, p. 1448-1449](#), [Handelingen II 2022/23, nr. 2 item 5, p. 47](#), [Handelingen II 2022/23, nr. 78 item 31, p. 10](#).

Artikel 8.18 Uitsluiting van de vergadering

De Voorzitter kan een spreker op wie artikel [8.17](#) is toegepast en ieder ander lid dat zich gedraagt als bedoeld in dat artikel, uitsluiten van het verdere bijwonen van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 60)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.18)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.17 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.18.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 60, en regelt dat de Voorzitter kan besluiten dat een spreker die het woord is ontnomen als bedoeld in artikel 8.16, of ieder ander lid dat zich gedraagt als bedoeld in dat artikel, uitgesloten wordt van het verder bijwonen van de vergadering van die dag. De regeling is daarbij inhoudelijk gelijk gebleven.”

V. Overig

Zie voor voorbeelden van uitsluiting van de vergadering als bedoeld in dit artikel, [Handelingen II 1930/31, 24 oktober 1930, p. 278-279](#), [Handelingen II 1932/33, 29 november 1932, p. 739-740](#), [Handelingen II 1937/38, 21 juni 1938, p. 1862-1863](#), [Handelingen II 1938/39, 1 maart 1939, p. 1590-1591](#), [Handelingen II 1949/50, 1 maart 1950, p. 1448-1449](#).

-

Bij een schorsing op grond van een schending van de [Gedragscode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#) kan eveneens een uitsluiting van de vergadering plaatsvinden. Zie daarover de bespreking van artikel [15.24](#).

Artikel 8.19 Geen beroep op de Kamer

Er kan geen beroep op de Kamer worden gedaan ten aanzien van de beslissingen van de Voorzitter op grond van de artikelen [8.15](#) tot en met [8.18](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 62)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 8.19)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Deze bepaling was als artikel 8.18 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.19.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 62, en regelt dat geen beroep op de Kamer mogelijk is ten aanzien van beslissingen van de Voorzitter omtrent ongeoorloofd gedrag als bedoeld in de artikelen 8.15 tot en met 8.17. De regeling is daarbij inhoudelijk gelijk gebleven.”

V. Overig

-

8.2.3 Moties

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat de bepalingen over de indiening en behandeling van moties tijdens de plenaire beraadslaging. Zie voor de bijzonderheden van de indiening en behandeling van moties tijdens een mondeling (commissie)overleg artikel 7.31, en voor een bijzondere regel voor de besluitvorming over moties artikel 8.22, tweede lid.”

V. Overig

-

Artikel 8.20 Moties

1. Ieder lid dat het woord voert, kan daarbij, alleen of met andere leden, over het in behandeling zijnde onderwerp moties indienen. Het lid leest de tekst van zijn moties voor.
2. De moties moeten kort en duidelijk zijn geformuleerd, op schrift zijn gebracht en zijn ondertekend.
3. Een lid kan gedurende zijn eerste termijn geen moties indienen, tenzij:
 - a. de Kamer daarvoor toestemming geeft; of
 - b. wordt beraadslaagd over een verslag van een commissiedebat of schriftelijk overleg.
4. De beraadslaging over moties vindt plaats bij de beraadslaging over het onderwerp waarover de motie is ingediend, tenzij de Kamer anders besluit.
5. De eerste ondertekenaar kan de motie wijzigen of intrekken totdat erover is gestemd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 66, eerste tot en met vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33959	Wijziging	Overnemen moties

Vanaf 35322 (artikel 8.20)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.19 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is gewijzigd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.20.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

“Hoewel de toename van het aantal ingediende moties op zichzelf geen recente ontwikkeling is, is er sinds enkele jaren wel een explosieve stijging te zien. De werkgroep is van mening dat er gesproken kan worden van een ‘overdaad’ en maakt zich zorgen over de effectiviteit van dit parlementaire instrument. Wanneer de Kamer haar instrumenten te vaak inzet, worden deze bot en verliest de burger zicht op de betekenis. De werkgroep ziet echter geen mogelijkheid om een betekenisvolle aanpassing in de regels omtrent moties te doen, zonder de rechten van het individuele Kamerlid teveel aan te tasten. De werkgroep roept op dit punt daarom op tot een meer gericht en selectief gebruik van het instrument aan de kant van Kamerleden. Daarnaast onderschrijft de werkgroep reeds ingezette ontwikkelingen om alternatieven voor het indienen van moties te onderzoeken en te stimuleren, zoals het registreren van toezeggingen op naam van Kamerleden. Om een nuttige inzet van het instrument te bevorderen, kan een motie ook niet langer onbeperkt worden aangehouden: er zal in elk geval in de lopende zittingstermijn van de Kamer over moeten worden gestemd. Ook wordt voorgesteld om de ondersteuningseis van ten minste vier andere leden bij indienen van moties te laten vervallen. Deze eis vormt in de praktijk geen enkele rem op het indienen van moties, maar kost wel vergaderminuten die beter ingezet kunnen worden voor andere zaken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“Gerichter gebruik van moties en alternatieven

De toename van het aantal ingediende moties is op zichzelf zeker geen recent ontstaan probleem. Wel is sinds enkele jaren een explosieve stijging waarneembaar.¹²³ Hoewel hiervoor verschillende oorzaken kunnen worden genoemd,¹²⁴ kan naar het oordeel van de werkgroep inmiddels zonder twijfel worden gesproken van een ‘overdaad’. De werkgroep maakt zich zorgen over de effectiviteit van dit belangrijke parlementaire instrument waarmee de Kamer door middel van stemming een uitspraak doet, doorgaans gericht aan de regering. De toename van het aantal moties lijkt tot gevolg te hebben dat het politieke effect van een motie op de geadresseerde evenredig afneemt. Wanneer de Kamer haar instrumenten te vaak inzet, worden deze bot en verliest de burger zicht op de betekenis.

De werkgroep heeft zich vanuit haar opdracht beraden op deze problematiek, maar is tot de conclusie gekomen dat een herziening van het Reglement van Orde op dit punt niet op een betekenisvolle wijze mogelijk is zonder daarmee de rechten van het individuele Kamerlid om een uitspraak van de Kamer te vragen te veel aan te tasten. Zoals eerder aangegeven kunnen niet alle knelpunten in de werkwijze via een reglementswijziging worden opgelost. Ook in dit geval moet een oplossing eerder worden gezocht in aanpassing van de parlementaire cultuur. De werkgroep roept vooral op tot een meer gericht en selectief gebruik van het instrument aan de kant van Kamerleden. Daarnaast onderschrijft de werkgroep bestaande ontwikkelingen om

¹²³ Rond de jaren tachtig in de vorige eeuw werd de toename van moties al een zorgpunt. Werden er in het parlementaire jaar 1960/1961 slechts 24 moties ingediend, in het jaar 1980/1981 waren dat er 775. In 2002 werden er 1158 ingediend hetgeen in 2012 verdubbelde tot 2286 en in 2015 oplom tot 3582. Een absoluut hoogtepunt vormt het afgelopen parlementaire jaar 2018 waarin 4141 moties werden ingediend.

¹²⁴ In de literatuur wordt gewezen op factoren die bij de toename van moties een rol kunnen spelen, zoals een veranderende rolopvatting waarbij het parlement meer bestuurstaken naar zich heeft toegetrokken en steeds actiever is gaan opereren om haar controlerende functie goed uit te voeren. Een andere verklaring voor de stijging wijst naar de toename van het aantal fracties. Ook wordt gewezen op specialisatie van Kamerleden op steeds kleinere deelterreinen. Voor hen kan de motie een nuttig profileringsinstrument vormen. Zie hierover o.a. Bovend'Eert en Kummeling 2017, p. 372.

alternatieven voor het indienen van moties te onderzoeken en te stimuleren, zoals het registreren van toezeggingen op naam van Kamerleden. Wel doet de werkgroep twee voorstellen om de inzet van het instrument van de motie vanuit het Reglement beter te regelen. Zo stelt de werkgroep voor dat een aangehouden motie in stemming dient te worden gebracht in de zittingsperiode waarin deze is ingediend. Het onbeperkt aanhouden van moties wordt zo niet langer mogelijk. Ook stelt de werkgroep voor om de ondersteuningseis bij moties te laten vervallen, aangezien deze geen wezenlijke functie meer vervult.“

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 66, eerste tot en met vierde lid, en gaat over de indiening en behandeling van moties.

Het *eerste lid* gaat daarbij in op de indiening van moties. Deze bevoegdheid komt toe aan ieder lid dat tijdens de beraadslaging het woord voert, waarbij het lid de tekst van zijn moties dient voor te lezen. Dit correspondeert met het huidige artikel 66, eerste lid, eerste zin (indiening tijdens de beraadslaging door een lid dat het woord voert), en derde lid (tijdens de indiening de tekst van de motie voorlezen). In de tekst is daarbij verduidelijkt dat de indiening mede namens andere indieners kan plaatsvinden. De daartoe strekkende zinsnede “alleen of met andere leden” stemt overeen met de voorgestelde passage voor vergelijkbare instrumenten van leden als het amendement (zie artikel 9.5), het subamendement (zie artikel 9.9), het initiatiefwetsvoorstel (zie artikel 9.21), de initiatiefnota (zie artikel 10.9) en een voorstel tot wijziging van het Reglement (zie artikel 16.1).

Het *tweede lid* stelt nadere eisen aan de moties: deze moeten kort en duidelijk geformuleerd zijn, op schrift gesteld zijn, en ondertekend zijn door de indieners. Dit correspondeert met het huidige artikel 66, eerste lid, tweede zin, waarbij de ondersteuningseis voor moties niet terugkomt. Zie daarover subparagraaf 2.5.2 van het algemene deel van de toelichting, onder ‘Ondersteuningseis moties heeft geen toegevoegde waarde’.

Uit het *derde lid* volgt dat moties in beginsel slechts in de tweede termijn van de beraadslaging ingediend kunnen worden, tenzij de Kamer toestemming geeft voor het indienen van moties in de eerste termijn of er wordt beraadslaagd over een verslag van een commissiedebat, wetgevingsoverleg, notaoverleg of schriftelijk overleg. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 66, tweede lid.

Uit het *vierde lid* volgt dat de beraadslaging over moties dient plaats te vinden tijdens de beraadslaging over het onderwerp waarop de motie betrekking heeft, tenzij de Kamer anders besluit. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 66, vierde lid.

Op grond van het *vijfde lid* kan de eerste ondertekenaar een motie wijzigen of intrekken, totdat erover is gestemd. Deze regel ontbreekt in het huidige Reglement, maar sluit aan bij de praktijk. Voor de formulering van dit lid is aangesloten bij de regeling voor amendementen (zie artikel 9.7).”

Algemeen

“Deze ondersteuningseis was ooit bedoeld om “dadelijk ter zijde te kunnen stellen voorstellen, welke geen bijval van enige betekenis vinden”.¹²⁵ Ook bij andere procedures vermeldde het Reglement ooit een dergelijke ondersteuningseis, maar deze zijn bij eerdere herzieningen geschrapt.¹²⁶ De meerwaarde van het handhaven van de ondersteuningseis bij moties is niet duidelijk. Weliswaar biedt de ondersteuningseis een formele drempel voor het al te lichtvaardig indienen van moties, maar in de praktijk geeft die drempel al jaren geen enkele rem op de indiening van moties. Daarnaast vergt het veelvuldig uitspreken en inventariseren van de ondersteuning plenaire vergadertijd. Daarom wordt voorgesteld de ondersteuningseis ook bij moties te laten vervallen. Wel geldt uiteraard bij de indiening van moties dat de Voorzitter kan ingrijpen als beledigende uitdrukkingen worden gebruikt of op een andere manier ongeoorloofd gedrag plaatsvindt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de D66-fractie zouden voorts een suggestie willen aandragen met betrekking tot de publicatie van de stemmingsuitslagen van moties. De stemmingsuitslagen worden thans met volledige motietitel gepubliceerd op de website van de Tweede Kamer en de Debat Direct-app. In eerste instantie zou men denken dat dit prettig is voor de overzichtelijkheid. De praktijk is echter weerbarstig. De titel van een motie dekt vaak niet of niet volledig de inhoud van de motie zelf. Daardoor wordt op sociale media met enige regelmaat de motietitel in combinatie met de stemmingsuitslag op onrechtvaardige wijze tegen partijen gebruikt. Door de motietitel gekoppeld aan de stemmingsuitslag lijkt het ten onrechte alsof de partij in kwestie in zijn geheel voor of tegen iets is, terwijl de stemkeuze van deze partij aan het precieze dictum of bepaalde overwegingen kan liggen. Zo lijkt de motietitel overzicht te bieden, maar leidt het online in de praktijk met enige regelmaat tot desinformatie en foutieve suggesties. Deze leden zouden er daarom voorstander van zijn extern slechts het motienummer in combinatie met de stemmingsuitslag te publiceren, zonder titel. Voor de gehele inhoud van een motie kan men dan op de website klikken op de link. Wil een Kamerlid de motie met diens achterban delen, kan dit nog altijd middels de stemmingsuitslag en een schermafbeelding van de motie. Hoe kijkt de werkgroep aan tegen de suggestie van deze leden om voortaan openbaar slechts de motienummers te publiceren? Herkent zij het door deze leden geschetste probleem? En is zij voorstander van de aangedragen oplossing of ziet zij zelf wellicht andere mogelijkheden om dit probleem te tackelen?”

“Ten aanzien van de publicatie van de stemmingsuitslagen van moties onderschrijft de werkgroep dat motietitels een verkeerde indruk kunnen wekken als zij de inhoud van de motie niet goed dekken. Dit betreffen echter uitzonderingen; in het algemeen dragen de motietitels bij aan de overzichtelijkheid van de stemmingsuitslagen. Tegen die achtergrond benadrukt de werkgroep het belang dat de motietitels zo feitelijk mogelijk de inhoud van de motie weergeven (waaraan in de praktijk invulling moet worden gegeven), maar ziet zij onvoldoende aanleiding om de vermelding van motietitels bij de stemmingsuitslagen te schrappen.”

¹²⁵ Zie J.G. Pippel, Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zijn geschiedenis en toepassing, Den Haag 1950, p. 316. Zie verder Kamerstukken [1887/88, 10, nr. 7](#), p. 21.

¹²⁶ Bij de vorige algehele herziening heeft dit op een aantal punten plaatsgevonden, zie daarvoor onder andere het vergelijkend overzicht onder Kamerstukken [22590, nr. 4](#).

De leden van de 50PLUS-fractie merken op dat wordt voorgesteld de ondersteuning (door vier leden) van een motie te laten vervallen. Deze leden steunen dit.

Voorgesteld wordt moties niet onbeperkt aan te kunnen houden. Er zal in ieder geval in de lopende zittingstermijn over de aangehouden motie moeten worden gestemd. Een motie vervalt na twaalf kalenderweken in plaats van nu twee maanden. Deze leden vragen of er een actieve signalering vanuit het parlementaire informatiesysteem ParlIS kan komen die het verval van moties aangeeft.

De werkgroep constateert dat het op dit moment aan het betreffende lid is om tijdig de wens kenbaar te maken om een motie langer aan te houden. Het is niet aan de werkgroep om voorstellen te doen voor eventuele aanvullende technische voorzieningen op dit terrein. Wel is ParlIS inmiddels verbeterd op dit punt en zijn aangehouden moties en de termijn waarop ze zijn aangehouden beter vindbaar geworden. “

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering in het tweede lid zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#).

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (tweede nota van wijziging)

“Via deze wijziging wordt verduidelijkt dat de uitzonderingsmogelijkheid van artikel 8.19, derde lid, onderdeel b, om moties in de eerste termijn in te dienen, specifiek gericht is op de beraadslaging over een verslag over een commissiedebat of schriftelijk overleg (tweeminutendebatten als bedoeld in artikel 7.32).”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Van Gent en anderen wezen in eerste termijn op de overdaad aan moties en de betekenis die dit heeft voor de effectiviteit van dit instrument. Wij delen die zorg.

Tegelijkertijd is het lastig om daarvoor een regeling te treffen zonder de rechten van individuele Kamerleden te veel aan te tasten. Dat was ook een leidend uitgangspunt bij onze herziening. Vandaar dat wij geen verdere beperkingen hebben voorgesteld als het gaat om het indienen van moties, maar ook geen uitbreiding, juist tegen de achtergrond van die zorg over het grote aantal moties.

De heer Bisschop vroeg naar de bepaling over de formulering van moties. Die moeten "kort en duidelijk" zijn. De vraag is: wat betekent dat nou in de praktijk? Daar kun je natuurlijk lang over redetwisten, maar eerlijk gezegd vond ik "kort en duidelijk" heel goed voldoen als illustratie van wat "kort en duidelijk" is: nou, dát dus; met heel weinig woorden heel precies zeggen waar het op aankomt. Vervolgens kun je eindeloos praten over wat daar wel en niet onder valt. De heer Bisschop stelde ook de vraag wie daar nu nog een taak in heeft. De Voorzitter heeft volgens het Reglement van Orde de taak — nu al, en dat blijft ook zo — om tijdens de vergadering bij het onderwerp te blijven, maar bewaakt ook het voldoen aan de vereiste van bondigheid en duidelijkheid. De Voorzitter bewaakt ook de naleving van het reglement, dus die kan zeggen "geacht lid, dit is wel een hele lange tekst".

Nu denk ik overigens dat het hebben van een korte spreektijd in de termijn waarin moties ingediend kunnen worden, een hele mooie manier is om leden tot enige bondigheid te dwingen. Dat helpt de bondigheid van de moties ook erg. Juist om die reden zijn we ook geen voorstander van de suggestie die onder anderen door de heer Van Meenen werd gedaan, om te stoppen met het voorlezen van de hele motie en je te beperken tot het dictum. Daarmee zou het juist nog iets makkelijker worden om een groot aantal moties in te dienen in de beperkte tijd, was ons gevoelen. De regel in artikel 8.19, eerste lid, dat de tekst van de motie wordt voorgelezen door de indiener, heeft het effect dat deze zijn moties bondiger zal formuleren en sparsamer moties zal indienen, omdat de voorleestijd van de motie wordt afgetrokken van de spreektijd. Dat is de reden waarom wij in die praktijk geen verandering willen aanbrengen.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

De heer Van Meenen vroeg daarnaast naar de aanduiding van moties. Hij stelde voor alleen nog het motienummer te publiceren. Ik denk dat het goed is voor het Presidium om samen met de Griffie naar eventuele voor- en nadelen hiervan te kijken. Wij denken dat het de kenbaarheid in de weg kan staan als je alleen maar kale nummers benoemt, zonder aan te geven wat het onderwerp is van een motie of een amendement.

De heer Van Meenen en mevrouw Kuiken hebben een amendement ingediend over de mogelijkheid om moties in te dienen tijdens commissiedebatten. Dat is het amendement op stuk nr. 18; dat is inmiddels veranderd in nr. 39. Wij ontraden dit amendement omdat wij bezorgd zijn dat het indienen van moties tijdens commissiedebatten juist leidt tot een groter aantal moties, terwijl we eigenlijk zaten te worstelen met de vraag: hoe komen we nou tot minder moties?"

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Toen de voorzitter van deze vergadering net nog even zei "wordt deze motie voldoende ondersteund?", realiseerde ik mij dat we het daar niet over hebben gehad, maar dat dat wel een van die veranderingen is die we misschien wel gaan missen, omdat dat ook een ritueel is waar we vertrouwd mee zijn geraakt. Maar wij hebben gemerkt dat dit vroeger op allerlei onderdelen van het functioneren van de Kamer zo gebeurde: bij alles werd gevraagd of het voldoende werd ondersteund. De heer Van Otterloo loopt al langer mee — hij was hier in ieder geval al eerder dan ik — en ik zie hem bevestigend knikken. Op een gegeven moment is dat aantal momenten gaandeweg verder afgenomen. Het is nog overeind gebleven bij die moties. Waarom hebben wij dat laten varen? Omdat je merkt dat het ook regelmatig discussie geeft, ook bij mensen die kijken: waarom steek je nou je hand op, terwijl je eigenlijk tegen bent? Dus dit is zo'n voorbeeld waarbij het voor de kenbaarheid een nadeel is. Vandaar nog even een reflectie op dat punt.

Over de verworpen motie Van Meenen ([Kamerstukken 35322 nr. 45](#)) over een experiment met alleen nog het dictum van moties voorlezen))

Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening):

“Alleen even iets over het experiment om in afwijking van artikel 8.19 van het Reglement van Orde enkel en alleen nog het dictum van moties voor te lezen, waarbij de bijbehorende spreektijd naar rato wordt ingekort. Toen hij die overwegingen voorlas, dacht ik: het is toch wel fijn om gelijk de overwegingen te horen, die bij dat dictum horen. Dat zou je dan wel

weer missen. De samenhang tussen die overwegingen en dat dictum maakt toch het eigene uit van een motie.”.

Over de verworpen motie van Meenen om bij externe publicatie van stemmingsuitslagen van moties alleen motienummers en indieners vermelden ([Kamerstukken 35322 nr. 46](#))

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Ik ga naar de motie op stuk nr. 46. Dat is ook een spreek- uitmotie, maar de heer Van Meenen heeft daar ook een aantal opmerkingen over gemaakt. Daar wil ik wel iets over zeggen, namelijk dat de tekst van de motie soms niet de lading dekt. Daarbij is het elke keer even zoeken. Het is voor onze stenografische dienst, maar ook voor de griffiers ongelofelijk ingewikkeld om het kort te houden en een tekst uit de motie te halen ... De heer Van Meenen schudt nee. Is dit niet wat u bedoelt?

De heer Van Meenen (D66):

Nee, dat is niet wat ik bedoel. Ik vind het juist heel knap hoe die titel vaak wel de lading dekt. Nee, het gaat mij om het volgende. Als je die titel en het stemgedrag ziet, lijkt je daaruit te kunnen opmaken dat ... Ja, natuurlijk heb je dan tegengestemd, maar de argumentatie ontbreekt volledig. Het kan bijvoorbeeld zijn dat er is gezegd: ja, dit zijn we al aan het uitvoeren, we doen het al. We hadden het vorige week over de "zelfpromotie", u kent het nog wel. Dat beeld is heel versluisend, en daar hebben we allemaal wel een keer last van. Want we kunnen allemaal even zo'n screenshotje maken en dan zeggen: nou, kijk eens, D66 wil niet meer investeren in onderwijs. Ik zeg maar wat. Nou, dat is niet waar, maar toch is er soms weleens een motie waar wij tegen stemmen. Ik geef maar even een eigen voorbeeld. Zo kunnen we elkaar helemaal gek maken met dit soort dingen. Waar ik voor pleit, is alleen op dat punt, bij die publicatie, te volstaan met het nummer en niet met de titel. [...] Om mensen goed te informeren en niet foutief.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Ik vind het best wel lastig, omdat iedereen daaraan meedoet, meneer Van Meenen. Ik volg niet alle Kamerleden op Twitter en zo, maar van al die moties wordt iedere keer een screenshot gemaakt van: kijk eens naar mijn motie, die heeft tegengestemd, die heeft voorgestemd. Daarvan vraag ik me elke keer af waarom dat op deze manier moet. Maar het is echt aan de Kamerleden om zich daarin een beetje te gedragen. Aan de andere kant is het voor burgers ook belangrijk om te weten waar de motie over gaat en dat inzichtelijk wordt gemaakt waarover wordt gestemd. Als het een nummer wordt, ben ik bang dat we hier een soort fabriek worden die alleen maar met nummers en tekeningen werkt. Ik begrijp uw dilemma heel goed en ik deel dat ook, met die screenshots en elkaar daarop aanspreken. Maar ik ben bang dat we dat probleem niet gaan oplossen met nummers, maar dat het vooral een gedragsprobleem is, waarvan ik hoop dat Kamerleden zich daarbij netjes gedragen en dat ze, als ze een motie bekendmaken, zeggen waarom ze dat doen, inclusief de argumenten. Maar dat is niet aan de Kamer.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium is graag bereid jaarlijks in de toelichting bij de Raming een overzicht op te nemen van de moties die nog in uitvoering zijn.”

“De leden van de VVD-fractie wijzen op de toename van het aantal debatten en moties.

[...]

Voor wat betreft de indiening van moties wijst het Presidium erop dat Kamerleden naar eigen inzicht dienen te bepalen of het indienen van een motie op een bepaald moment nuttig en effectief is. In dit kader wordt erop gewezen dat met de invoering van het nieuwe Reglement van Orde wordt gewerkt aan een openbaar toezeggingenregister. Het Presidium meent dat dit register, waar toezeggingen op naam van een Kamerlid getoond kunnen worden, kan bijdragen aan het verminderen van het aantal ingediende moties. Het Presidium komt hierin de volgende Staat van de Kamer op terug.”

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het is niet mogelijk na te gaan welke moties door de Kamer verworpen zijn omdat ze buiten de orde van het debat zouden vallen. Wel is het recent tweemaal voorgekomen dat een motie door de Voorzitter c.q. ondervoorzitter van de Kamer buiten de orde zijn verklaard. Hoewel daartoe een reglementaire basis gevonden kan worden in artikel [8.20](#) van het Reglement van Orde (moties moeten gaan over het in behandeling zijnde onderwerp), is dit slechts de aangewezen weg wanneer evident is dat de betreffende motie op geen enkele wijze betrekking heeft op het geagendeerde onderwerp. Het Presidium constateert dat er ieder parlementair jaar opnieuw zeer veel moties ingediend worden. Zij acht het de verantwoordelijkheid van elk afzonderlijk Kamerlid om telkens goed af te wegen of het indienen van een motie zinvol is. Het Presidium vindt het in de rede liggen dat voorstellen die zien op het limiteren van moties (een quotum) vanuit de leden zelf komen. Als een meerderheid van de Kamer daartoe oproept, is zij bereid te bezien hoe dat vormgegeven zou kunnen worden, maar zij zal daar zelf geen initiatief toe nemen. Een motie ingediend door het lid Bisschop die ziet op het voorafgaand aan een debat aan de Kamer mededelen welk aantal moties per lid als uitgangspunt dient, is aangehouden ([Kamerstuk 35 992, nr. 10](#)).”

“Het Presidium acht technische ondersteuning bij het indienen van moties niet mogelijk. Zij wijst er in dit verband op dat leden zelf in staat geacht worden te weten of er al eerder gelijklopende moties zijn gediend. Daarbij kunnen er ook juist politieke redenen zijn om reeds eerder ingediende moties opnieuw in te dienen. Het Presidium wijst er tevens op dat de tekst van een motie vaker politieker van aard is dan technisch. Het is onduidelijk in hoeverre er behoefte is aan technische ondersteuning. De capaciteitsvraag kan niet beantwoord worden zolang niet duidelijk is of er behoefte is, wat deze behoefte dan behelst en in hoeverre leden hiervan gebruik gaan maken. Het Presidium wijst op de omstandigheid dat moties dikwijls op het laatste moment worden opgesteld en zelfs vlak voor de stemmingen worden gewijzigd.”

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De Voorzitter heeft op 23 januari 2023 en 22 februari 2023 een gesprek gevoerd met de minister-president over het informatieverkeer tussen regering en de Tweede Kamer. Daarbij is ook gesproken over de appreciaties van moties. De Voorzitter werkt op dit moment samen met de Griffier aan een voorstel voor een aangepast appreciatiekader van moties. Het Presidium wil er echter wel op wijzen dat het in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de Kamerleden zelf is om de hoeveelheid moties die wordt ingediend, beperkt te houden.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Bij de Raming is een overzicht gevoegd van de relevante feiten en cijfers die het Kamerwerk betreffen¹²⁷. Daarin wordt het aantal jaarlijks ingediende moties weergegeven. Het grote aantal ingediende moties heeft gevolgen voor de effectiviteit van dit instrument en heeft ook zijn weerslag op de vergaderagenda en de werkdruk bij zowel fracties als ambtelijke ondersteuning. Het Presidium zal in deze nieuwe Kamerperiode bewust aandacht vragen om terughoudend om te gaan met dit instrument.”

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium stelt dat het indienen van moties een individueel recht is. Kamerleden zullen zelf telkens moeten afwegen of het nuttig en dienstbaar is op een bepaald onderwerp een motie in te dienen. Het Presidium vraagt al jaren aandacht voor het grote aantal ingediende moties en wijst erop dat hierdoor het instrument aan effectiviteit verliest. De Voorzitter vraagt tijdens debatten ook regelmatig om het indienen van een motie waar mogelijk te beperken. Deze oproep kan bijdragen aan een bewustere omgang met dit instrument. Een ander idee om het aantal moties te verminderen is vaker en consistentere gebruik maken van het openbare toezeggingenregister en dan met name van de optie “toezeggingen op naam van een individueel lid”. Zie in dit verband ook de aanbevelingen en voorstellen in met name paragraaf 3.5 van het rapport “Versterking functies Tweede Kamer. Meer dan de som der delen (Van der Staaij II; [Kamerstukdossier 35992](#)) en het rapport van de werkgroep herziening Reglement van Orde (Van der Staaij I; [Kamerstukdossier 35322](#)). Het Presidium moedigt Kamerleden aan elkaar aan te spreken als er overbodige, overlappende dan wel repeterende moties worden ingediend. Ook zou dit onderwerp van gesprek in de fracties moeten zijn. Het Presidium was en is van mening dat reglementaire beperkingen voorgesteld zouden moeten worden vanuit individuele leden of fracties. Op 16 april 2024 heeft het lid Bontenbal van het CDA een initiatiefvoorstel ingediend dat ziet op wijziging van het Reglement van Orde. Voorgesteld wordt een quotum te hanteren. Dit voorstel zal de gebruikelijke procedure doorlopen.”

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium is het met de vraagsteller eens dat stemmingen op dinsdag lang duren. Hierbij brengt het Presidium in herinnering dat in het verleden weleens is geëxperimenteerd met het louter voorlezen van motienummers. Gebleken is echter dat de stemmingen hiermee soms té snel gaan; er is ook een moment nodig om de volgende stemming goed klaar te zetten. Fracties en toehoorders kunnen zo ook beter volgen op welk punt van de stemmingslijst de Voorzitter is. Bovendien acht het Presidium het alleen voorlezen van motienummers een

¹²⁷ Staat van de Kamer 2023

verdere facilitering van de vele moties die in stemming moeten komen, hetgeen niet uitnodigt om minder moties in te dienen.”

“Het Presidium ziet met lede ogen aan dat leden steeds vaker tijdens de stemmingen naar voren lopen om een brief van het kabinet te vragen zodra er een motie wordt aangenomen die door het kabinet werd ontraden. Het zou in de rede liggen dat het kabinet elke aangenomen motie uitvoert en dat het de Kamer indien nodig op de hoogte stelt van de wijze waarop, zonder dat de Kamer daarom vraagt. Het vragen van extra informatie zou niet een standaard werkwijze moeten zijn. In de door de leden voorgestelde werkwijze ziet het Presidium daarmee een onnodige toename van de stukkenstroom van kabinet richting Kamer, alsmede een behoorlijke administratieve lastendruk als het gaat om de (controle van de) voorgestelde termijnen. Het lijkt het Presidium meer voor de hand te liggen dat met het kabinet wordt afgesproken dat er, indien nodig en afhankelijk van de inhoud van de motie, een gepaste reactie komt van het kabinet, hetgeen ook kan tijdens opvolgende debatten.”

Artikel 8.21 Overnemen van moties

1. De Voorzitter deelt tijdens de beraadslaging mee dat een motie die is gericht aan de regering is overgenomen, indien:
 - a. de minister te kennen geeft zich met de inhoud van de voorgestelde motie te kunnen verenigen; en
 - b. de Voorzitter zich ervan heeft overtuigd dat geen van de in de vergaderzaal aanwezige leden zich tegen het overnemen van de motie verzet.
2. Een overgenomen motie maakt na de mededeling geen afzonderlijk onderwerp van de beraadslaging meer uit.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 66, vijfde en zesde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33959	Wijziging	Overnemen moties

Vanaf 35322 (artikel 8.21)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.20 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.21.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 66, vijfde en zesde lid, en bevat de regels met betrekking tot het overnemen van moties door een minister. Daarbij zijn uitsluitend enkele redactionele wijzigingen aangebracht.

Het *eerste lid* regelt dat de Voorzitter mededeling doet van overgenomen moties, waarvoor de onderdelen a (minister verenigt zich met inhoud motie) en b (geen bezwaar van enig lid tegen het overnemen) twee cumulatieve vereisten bevatten.

Uit het *tweede lid* volgt dat een motie, nadat deze is overgenomen, niet langer een afzonderlijk onderwerp van beraadslaging is.

Het overnemen van moties tijdens een notaoverleg of wetgevingsoverleg wordt, anders dan nu het geval is (zie het huidige artikel 66, zevende lid), wel mogelijk.”

V. Overig

-

8.2.4 Het sluiten van de beraadslaging

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze afsluitende subparagraaf behandelt de bijzonderheden rondom het sluiten van de beraadslaging over een onderwerp.”

V. Overig

-

Artikel 8.22 Sluiting van de beraadslaging

1. De Voorzitter sluit de beraadslaging over een onderwerp, wanneer niemand meer het woord verlangt.

2. De Voorzitter of een in de vergaderzaal aanwezig lid kan de Kamer voorstellen de beraadslaging van de zijde van de Kamer eerder te sluiten, als hij van oordeel is dat het onderwerp waarover wordt beraadslaagd van verschillende zijden voldoende is belicht. Het voorstel kan beknopt worden toegelicht.

3. De Voorzitter of een ander in de vergaderzaal aanwezig lid kan ook voorstellen de beraadslaging van de zijde van de Kamer op een bepaald tijdstip te sluiten. Het voorstel kan beknopt worden toegelicht. Indien het voorstel wordt aangenomen, kan de Voorzitter besluiten de nog beschikbare tijd naar billijkheid te verdelen onder de sprekers.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 67 en 68)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.22)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.21 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.22.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel behandelt de bijzonderheden rondom het sluiten van de beraadslaging over een onderwerp. Daarbij zijn de huidige artikelen 67 en 68, die beide gaan over het sluiten van de beraadslaging, vanwege hun inhoudelijke verwantschap samengebracht in één bepaling. Het *eerste lid* regelt dat de Voorzitter de beraadslaging sluit als niemand meer het woord wil voeren. Dit komt overeen met het huidige artikel 67, eerste lid.

Op grond van het *tweede lid* kan zowel de Voorzitter als een aanwezig lid voorstellen de beraadslaging van de zijde van de Kamer te sluiten indien het onderwerp naar hun oordeel van verschillende zijden voldoende is belicht. Het lid correspondeert met artikel 67, tweede en derde lid, waarbij ter vereenvoudiging één uniforme regeling wordt vastgesteld. Daarbinnen wordt het ook leden toegestaan een beknopte toelichting op hun voorstel te geven, en is niet langer uitgesloten dat over het voorstel wordt beraadslaagd, omdat enige toelichting en beraadslaging op dit punt in de praktijk onvermijdelijk kan zijn.

Het *derde lid* correspondeert met het huidige artikel 68, en heeft betrekking op voorstellen om de beraadslaging van de zijde van de Kamer op een bepaald tijdstip te sluiten. Ook dit voorstel kan zowel door de Voorzitter als door een lid gedaan worden en beknopt worden toegelicht, en het is ook niet langer uitgesloten (kort) over een dergelijk voorstel te beraadslagen. Als het voorstel wordt aangenomen, kan de resterende tijd door de Voorzitter naar billijkheid worden verdeeld over de sprekers.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat artikel 8.21 gaat over het sluiten van de vergadering. In het tweede en derde lid staat een nadere regeling van de sluiting van de vergadering. Deze leden vragen in hoeverre er behoefte is aan deze bepalingen. In hoeverre wordt daar nu in de praktijk gebruik van gemaakt, zo vragen zij.

De werkgroep wijst er in dit kader op dat de mogelijke inzet van deze instrumenten in algemene zin kan bijdragen aan het efficiënte gebruik van de vergadertijd, en dat de instrumenten in het bijzonder van belang zijn om ‘fillibusteren’ te kunnen beëindigen. Hoewel de betrokken middelen niet vaak zullen worden ingezet, meent de werkgroep dat er daarom behoefte aan deze bepalingen is.”

V. Overig

-

§ 8.3 De besluitvorming

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de plenaire besluitvorming. Daarbij bevat subparagraaf 8.3.1 enige algemene bepalingen, en wordt in vervolgens ingegaan op de bijzonderheden bij de besluitvorming over zaken (subparagraaf 8.3.2) en personen (subparagraaf 8.3.3).”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

8.3.1 Algemene bepalingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In deze subparagraaf worden enige algemene regels gegeven ten aanzien van de besluitvorming.”

V. Overig

-

Artikel 8.23 Nemen van een besluit

1. Nadat de beraadslaging over een onderwerp is gesloten, gaat de Kamer zo nodig over tot het nemen van een besluit.

2. De stemming over een motie kan worden aangehouden. De aangehouden motie vervalt, indien er nog niet over is gestemd in de eerste vergadering twaalf weken na het besluit tot aanhouden. De Kamer kan anders besluiten. Bij het eindigen van een zitting vervallen alle aangehouden moties.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 69, eerste en tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27283	Wijziging	Aanhouden en vervallen moties

Vanaf 35322 (artikel 8.23)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.22 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.23.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 69, eerste en tweede lid, en gaat in op het moment waarop de Kamer over een door haar behandeld onderwerp een besluit neemt. Het

artikel is opgenomen in een algemene paragraaf, omdat het zowel van belang is bij de besluitvorming over zaken als over personen.

Het *eerste lid* regelt dat de Kamer, nadat de beraadslaging over een onderwerp is gesloten, zo nodig overgaat tot het nemen van een besluit. Dit stemt overeen met het huidige artikel 69, eerste lid.

Het *tweede lid* geeft een bijzondere regel voor de besluitvorming over moties. Daarbij geldt dat de stemming daarover kan worden aangehouden, en dat de aangehouden motie vervalt als daarover nog niet gestemd is in de eerste vergadering twaalf weken na het besluit tot aanhouden, tenzij de Kamer anders besluit. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 69, tweede lid. Wel wordt voorgesteld om uit te gaan van een eenvoudiger vervaltermijn van twaalf weken in plaats van de huidige bepaling die uitgaat van twee maanden (die van duur kunnen wisselen), en daarbij recesperioden (die eveneens van duur kunnen wisselen) niet mee te rekenen. Een motie vervalt in het voorstel dus indien er in de eerste vergadering twaalf kalenderweken na de aanhouding niet over is gestemd en de Kamer tot niet nadere aanhouding heeft besloten. Een voorstel tot het aanhouden zal normaliter afkomstig zijn van de eerste ondertekenaar van de motie. Verder is de laatste zin nieuw, op grond waarvan alle aangehouden moties bij het eindigen van een zitting vervallen. Zie hierover ook subparagraaf 2.5.2 van het algemeen deel van deze toelichting, onder ‘Aangehouden moties’.

Algemeen

“Aangehouden moties

In het huidige artikel 69, tweede lid, is vastgelegd dat de stemming over moties kan worden aangehouden. Als de stemming niet heeft plaatsgevonden in de eerste vergadering twee maanden na het besluit tot aanhouden – recessen niet meegerekend – dan wordt de motie geacht te zijn vervallen, tenzij de Kamer anders besluit.

In de praktijk maakt deze bepaling het onbeperkt aanhouden van moties mogelijk. Met de aanpassing zoals voorgesteld in artikel 8.22, tweede lid, wordt een adequate en tijdige inzet van het instrument motie beoogd en kan een motie niet langer onbeperkt worden aangehouden. Er zal in elk geval in de lopende zittingstermijn van de Kamer over de aangehouden moties moeten worden gestemd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de GroenLinks-fractie hebben ten aanzien van het voorstel om het onbeperkt aanhouden van moties tegen te gaan de volgende vraag. Begrijpen zij goed dat de huidige procedure blijft zoals deze is, behoudens het feit dat alle moties die voor een wisseling van de Kamer niet in stemming zijn gebracht automatisch vervallen?”

Voor wat betreft de regeling voor het vervallen van moties wijst de werkgroep erop dat naast de invoering van de vervalregel voor aangehouden moties aan het einde van de zitting, de berekening van de vervaltermijn wijziging heeft ondergaan. Zie daarover de beantwoording van vraag over artikel 8.22. Verder is de regeling op dit punt inderdaad ongewijzigd gebleven.

“De leden van de ChristenUnie-fractie hebben er begrip voor dat de ondersteuningseis bij moties wordt losgelaten. Ten aanzien van het vervallen van aangehouden moties vragen deze leden of is overwogen om voor moties die twaalf weken of korter voor beëindiging van de zittingstermijn zijn ingediend, een verloopdatum (zonder aanhoudmogelijkheid) van twaalf

weken vanaf de indiening te hanteren. En begrijpen deze leden het goed dat de termijn van aangehouden moties meerdere keren verlengd kan worden tot het einde van de zitting?”

“De werkgroep merkt op dat niet is gekozen om moties die in de laatste twaalf weken van een zitting zijn ingediend te laten vervallen, omdat bij die recente moties nog een verhoogde kans bestaat op bijv. een openliggende vraag die besluitvorming door de Kamer bemoeilijkt. Verder klopt het dat de termijn van aangehouden moties meerdere keren verlengd kan worden tot het einde van een zitting.”

“De leden van de VVD-fractie merken op dat voorgesteld wordt om voor aangehouden moties een vervaltermijn van twaalf weken te hanteren. Begrijpen deze leden het goed dat recesperioden hierbij buiten beschouwing worden gelaten en dat er dus in feite sprake is van een langere vervaltermijn?”

De werkgroep merkt hierover op dat de in het voorstel genoemde periode van twaalf weken neerkomt op 84 dagen, terwijl de huidige in artikel 69, tweede lid, genoemde periode van twee maanden gemiddeld genomen op ca. 61 dagen neerkomt. Op het eerste gezicht lijkt de aanhoudingstermijn dus inderdaad aanmerkelijk toe te nemen. In het voorstel wordt echter niet langer genoemd “recessen niet meegerekend”, waardoor tussenliggende recesperioden niet langer worden meegerekend bij de berekening van de aanhoudingstermijn. In 2020, een jaar waarin geen verkiezingsreces is gepland, bedragen de geplande recesperioden 16 van de 52 weken. Deze recesperioden zijn zodanig over het jaar verspreid dat de aanhoudingstermijn van vrijwel alle aangehouden moties daardoor in behoorlijke mate wordt verlengd.

De uiteindelijke aanhoudingstermijn van een aangehouden motie zal hierdoor gemiddeld genomen vrijwel gelijk zijn aan die binnen het voorstel, waarbij de berekening van de aanhoudingstermijn in het voorstel aanmerkelijk wordt versimpeld doordat geen rekening meer moet worden gehouden met tussenliggende recesperioden en met maanden – die steeds van duur variëren. De aanhoudingstermijn zal daardoor gelijk zijn voor alle aangehouden moties (de eerste vergadering twaalf weken na het besluit tot aanhouden), wat het volgen van de vervaldata kan vereenvoudigen. Daarnaast zal binnen het voorstel een motie die eind juni is ingediend dus niet (door het tussenliggende zomerreces) een veel langere aanhoudingstermijn hebben dan een motie die bijv. begin januari is ingediend.

De leden van de CDA-fractie vragen hoeveel moties er bij het einde van de zitting in 2010, 2012 en 2017 nog aangehouden waren.

De Kamer beschikt niet over een systeem om het aantal aangehouden moties op een datum in het verleden terug te roepen, terwijl er in Parlis ruim 36.000 moties worden vermeld. Het achterhalen van de verzochte informatie is hierdoor zéér arbeidsintensief. Het huidige aantal aangehouden moties is wel beschikbaar: bijv. op 16 maart 2020, toen bedroeg dat aantal 335.

De leden van de SGP-fractie merken op dat een verzoek tot het aanhouden van een motie meestal wordt gedaan in de plenaire vergadering waarin zij is ingediend. Omdat dit niet automatisch het geval is, vragen deze leden of nog preciezer kan worden aangegeven op welk moment de in dit artikel opgenomen twaalf weken beginnen te tellen en wanneer de periode eindigt. Stel dat de motie op woensdag is aangehouden. Kan er dan uiterlijk twaalf weken later op de donderdag nog over gestemd worden? Betekent deze regeling ook dat een motie waarvan de termijn in het (zomer)reces verloopt alleen nog langer kan worden aangehouden als meteen in de eerste vergadering na het reces hierom gevraagd wordt?

De werkgroep merkt op dat de voorgestelde tekst voor wat betreft het starten en eindigen van de aanhoudingstermijn aansluit bij die van het huidige artikel 69, tweede lid. De aanhoudingstermijn begint dus nog steeds te lopen vanaf het besluit tot aanhouden, en eindigt nog steeds in de eerste vergadering na het verlopen van de termijn (in het voorstel dus na twaalf weken). Indien de Kamer vergadert op de donderdag twaalf weken na het aanhouden van de motie op de woensdag, kan zij dus inderdaad uiterlijk op die dag over de motie stemmen. Indien die donderdag valt in een reces, kan de Kamer nog slechts in de eerst daaropvolgende vergadering over de motie besluiten, en kan ook nog slechts in die vergadering om nadere aanhouding worden verzocht. Dit sluit aan bij de huidige regeling in het Reglement.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Pairen is een informele werkwijze van enkele fracties. Niet alle fracties kennen deze informele werkafspraken; sommige fracties hebben principiële bezwaren tegen pairen. Het is geen werkwijze van de Kamer en er wordt ook niet in voorzien in het Reglement van Orde. De Kamer als instituut, en daarmee het Presidium, heeft geen rol in het bevorderen dan wel het ontmoedigen van deze informele werkwijze van fracties. Het vastleggen van regels hieromtrent zou naar het oordeel van het Presidium staatsrechtelijke bezwaren opwerpen. Het al dan niet maken van pairafspraken is geheel aan het oordeel van individuele fracties. Bovendien kent pairen een inhoudelijk aspect waarbij de mogelijkheid om tot pairafspraken te kunnen komen afhankelijk is van het onderwerp waarover gestemd wordt. Het Presidium acht het wenselijk dat fracties hier onderling uitkomen.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium is het met de vraagsteller eens dat stemmingen op dinsdag lang duren. Hierbij brengt het Presidium in herinnering dat in het verleden weleens is geëxperimenteerd met het louter voorlezen van motienummers. Gebleken is echter dat de stemmingen hiermee soms té snel gaan; er is ook een moment nodig om de volgende stemming goed klaar te zetten. Fracties en toehoorders kunnen zo ook beter volgen op welk punt van de stemmingslijst de Voorzitter is. Bovendien acht het Presidium het alleen voorlezen van motienummers een verdere facilitering van de vele moties die in stemming moeten komen, hetgeen niet uitnodigt om minder moties in te dienen.”

“Naar aanleiding van de motie-Van Gent c.s. ([Kamerstuk 35 322, nr. 43](#)) en de aanbevelingen van de daaropvolgend ingestelde Werkgroep Effectief opereren in crisistijd is er begin 2024 gestart met een project voor het realiseren van een zo eenvoudig mogelijke en goed bruikbare digitale vergadervoorziening (waarin opgenomen het vaststellen van het digitaal quorum en het digitaal uitbrengen van een stem) die ten tijde van een crisis met minimale inspanning in gang kan worden gezet. De aanbevelingen en randvoorwaarden die de Werkgroep Effectief opereren in crisistijd heeft opgetekend in haar verslag ([Kamerstuk 36 062, nr. 17](#)) en de

uitkomsten van de daaropvolgende nadere verkenning zijn kaderstellend voor de uitvoering van dit project. De werkgroep heeft zich daarbij gehouden aan de opdracht zoals geformuleerd in de motie-Van Gent c.s., namelijk om onderzoek te doen naar besluitvorming in crisissituaties, specifiek situaties waarin fysieke aanwezigheid bemoeilijkt wordt. De vraag waarom de Tweede Kamer niet standaard gebruikmaakt van een voorziening voor digitaal stemmen, zoals een stemkastje of een stemknop in vergadersoftware, is in het verleden regelmatig aan de orde geweest. Zowel de fractiegewijze als de digitale (de facto dan hoofdelijke) stemming hebben beide hun voor- en nadelen. De voorkeur is tot nu toe steeds uitgegaan naar de huidige wijze van stemmen. Er is dus ook niet voor gekozen om in het kader van de renovatie van het Binnenhof over te gaan op digitaal stemmen. Enkele argumenten vóór het digitaal stemmen zijn dat het transparant en individueel herleidbaar is, het een snelle, moderne weergave van de uitgebrachte stemmen mogelijk maakt en ook eventueel stemmen op afstand mogelijk zou kunnen maken. De tegenargumenten zijn dat fractiegewijze stemmingen met handopsteken gemiddeld drie à vier keer sneller gaan dan digitaal stemmen, dit in tegenstelling tot hetgeen vaak wordt gedacht. Een digitaal systeem is bovendien kostbaar, er zullen altijd zorgen zijn over veiligheid, betrouwbaarheid (vgl. de discussie met de stemcomputers bij verkiezingen) en beschikbaarheid (storingen) en stemfouten door individuele leden komen dan mogelijk vaker voor (de lijst is doorgaans lang en er wordt dan altijd hoofdelijk gestemd). Tot slot ziet het Presidium dat het fractiegewijs stemmen, naast dat het snel en efficiënt werkt, ook tot één van de vele parlementaire tradities gerekend mag worden die niet licht terzijde geschoven dient te worden alvorens daar een fundamentele discussie over te voeren.”

Zie verder de aangenomen motie Michon-Derkzen over een project starten met als doel om als Kamer na terugkeer naar het Binnenhof digitaal te gaan stemmen, onder [Kamerstukken 36528 nr. 18](#).

Artikel 8.24 Tijdstippen stemmingen

Stemmingen vinden in het algemeen plaats op vaste tijdstippen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Deze bepaling was als artikel 8.23 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.24.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Stemmen op twee vaste, gereserveerde tijdstippen op dinsdag en donderdag

De werkgroep wenst meer voorspelbaarheid aan te brengen in de vaststelling van de Kameragenda. Een veelgehoorde ergernis op dit punt betreffen de irreguliere stemmingen, die soms op onverwachte momenten plaatsvinden en andere activiteiten in de Kamer doorkruisen. Stemmingen over moties ten aanzien van EU-Raden vormen daarbij een aparte categorie, aangezien deze vaak op korte termijn moeten worden ingepast, zodat nog kan worden gestemd voordat de bewindspersoon afreist naar de betreffende EU-vergadering. Wanneer het stemmoment niet in de pas loopt met de agenda van commissies, dienen de commissies hun activiteiten op te schorten. De werkgroep acht het onvermijdelijk dat commissies zich voegen naar de plenaire agenda, maar meent dat daarom moet worden geprobeerd meer voorspelbaarheid aan te brengen, zodat het werk van de commissies niet onnodig wordt belast. De werkgroep stelt voor om een experiment uit te voeren met het werken met een vast stemmoment op donderdag, bijvoorbeeld om 13.00 uur. Dit gereserveerde stemmoment zou - naast de reguliere stemming op dinsdag, die in de praktijk al een vast moment kent - kunnen bijdragen aan een efficiëntere agendavoering van de Kamer. In de planning van commissie-

activiteiten kan hiermee rekening worden gehouden, zodat deze minder vaak onderbroken hoeft te worden. Indien nodig kan daarnaast uiteraard ook nog steeds op andere momenten een stemming worden ingelast.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel heeft betrekking op het tijdstip van de stemmingen. In de praktijk vinden de meeste stemmingen plaats op vaste tijdstippen (bijvoorbeeld wekelijks op de dinsdagmiddag na het mondelinge vragenuur), maar er vinden ook relatief veel tussentijdse stemmingen plaats. Voorgesteld wordt die tussentijdse stemmingen zoveel mogelijk te beperken om de Kameragenda voorspelbaarder te maken en onregelmatige onderbrekingen van bijvoorbeeld commissieactiviteiten zoveel mogelijk te vermijden. Tegen die achtergrond wordt dit nieuwe artikel voorgesteld, waarin het uitgangspunt is geformuleerd om de stemmingen zoveel mogelijk te laten plaatsvinden op vaste tijdstippen. Zie daarover paragraaf 2.4 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Stemmen op vaste tijdstippen’. De bepaling is hierbij met opzet open geformuleerd. Daarbij wordt het uitgangspunt van vaste stemmomenten in het Reglement opgenomen, maar bestaat wel ruimte om tussentijdse stemmingen te houden wanneer dat noodzakelijk is (bijvoorbeeld bij stemmingen over bepaalde ordevoorstellen).”

Algemeen

“Stemmen op vaste tijdstippen

In het kader van de verhoging van de voorspelbaarheid van de Kameragenda wordt voorgesteld om vaker met vaste stemmomenten te werken. In het Reglement wordt daarom het uitgangspunt vastgelegd dat stemmingen in het algemeen op vaste tijdstippen plaatsvinden. Zie daarvoor artikel 8.23. In het rapport van de werkgroep is daarnaast een voorstel gedaan een experiment uit te voeren met een vast, gereserveerd stemmoment op donderdag, bijvoorbeeld om 13.00 uur.”

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (*brief van de werkgroep*)

“Daarnaast stelt de werkgroep voor om via een experiment te verkennen of extra stemmingen op een vast, gereserveerd tijdstip in de week kunnen plaatsvinden, zodat deze beter voorspelbaar zijn voor Kamerleden en publiek en minder vaak het commissiewerk onderbreken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de GroenLinks-fractie voelen veel voor een vast stemmoment naast de dinsdagmiddag. Zij vragen wel of dit altijd mogelijk is. Kan nader ingegaan worden op de vraag hoe de planning van algemeen overleggen en VAO’s (in de toekomst tweeminutendebatten) zich hiertoe verhoudt? Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan een algemeen overleg op een donderdagochtend over een onderwerp waar een bewindspersoon op maandag een internationale bijeenkomst over heeft. In zo’n geval is een VAO op

donderdag voor 13.00 uur bijvoorbeeld lastig. En dan zal er alsnog een later stemmoment ingepland moeten worden.

In het rapport van de werkgroep is een voorstel gedaan een experiment uit te voeren met een vast, gereserveerd stemmoment. Dit gereserveerde stemmoment zou – naast de reguliere stemming op dinsdag, die in de praktijk al een vast moment kent – kunnen bijdragen aan een meer voorspelbare en efficiëntere agendavoering van de Kamer. In de planning van commissie-activiteiten kan hiermee rekening worden gehouden waardoor deze minder vaak onderbroken hoeft te worden. Indien de Kamer instemt met het experiment kunnen verschillende tijdstippen daarbij onderzocht worden, en waarbij de planning van algemeen overleggen en VAO's een speciaal aandachtspunt kan vormen.

Verder is uiteraard niet uit te sluiten dat buiten de vaste momenten op andere momenten een stemming moet worden ingelast. De werkgroep geeft echter in overweging dit tot een minimum te beperken.”

“De leden van de VVD-fractie achten het een goede zaak, hoewel dat nu eigenlijk ook al het uitgangspunt is, dat stemmingen in de toekomst in het algemeen op vaste tijdstippen plaatsvinden. Zij hopen dat in de praktijk ook uitvoering aan dat artikel wordt gegeven, maar daar is de Kamer zelf bij.

De werkgroep dankt de leden van de VVD-fractie voor hun ondersteuning van het in dit artikel opgenomen uitgangspunt, en onderstreept het belang om hieraan in de praktijk goede invulling te geven.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dan kom ik bij het onderwerpje stemmingen en stemmomenten. Mevrouw Özütok vroeg wat een goed moment is voor de vaste stemmomenten. De heren Van Meenen en Bisschop hebben een amendement ingediend om de vaste stemmomenten vast te leggen op de dinsdag na het vragenuur en op de donderdag om 16.00 uur. Dat is het amendement op stuk nr. [19](#). Zoals uit ons rapport en ons voorstel blijkt, zijn wij er zeker een voorstander van dat stemmingen zo veel mogelijk op vaste tijdstippen worden ingepland, juist omdat dat de voorspelbaarheid van de Kameragenda en de werkzaamheden ten goede komt. Wij hebben daarom voorgesteld een experiment te doen met twee vaste gereserveerde stemmomenten op dinsdag en donderdag, om te bezien of op die manier de plenaire agenda voorspelbaarder kan worden. We hebben uitdrukkelijk gekozen voor een open formulering zonder specifieke tijdstippen. Dat biedt ruimte om in een experiment te bekijken hoe haalbaar en zinvol het is om twee specifieke tijdstippen te kiezen. Daarom ontraden wij het amendement op stuk nr. [19](#). We zouden de suggestie willen doen om via een motie ons voorstel over te nemen om te experimenteren met wat een geschikt moment is. Daarnaast hadden wij ook moeite met wat er in de toelichting stond over het moment waarop stemmingen over moties van wantrouwen of hoofdelijke stemmingen zouden plaatsvinden. Naar onze mening werd dat juist weer te veel dichtgebeiteld.”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Mevrouw Özütok heeft daarover de vraag gesteld hoe we in bijzondere gevallen toch tot extra stemmingen over kunnen gaan, en hoe we ervoor kunnen zorgen dat debatten en stemmingen naar aanleiding van bijvoorbeeld Europese Raden beter kunnen worden gestroomlijnd. Wij realiseren ons dat extra stemmomenten niet helemaal uit te sluiten vallen, bijvoorbeeld op de donderdag voorafgaand aan een reces, maar inderdaad ook voorafgaand aan sommige Europese raden. Er zal dan op een afwijkend moment moeten worden gestemd, omdat er niet eerder over gesproken kon worden door de Kamer. Daarom lijkt het ons goed het Presidium te vragen nog eens nauwkeurig te kijken wat het beste tijdstip is voor een vast stemmoment op donderdag, waarbij je ook zo weinig mogelijk daarvan hoeft af te wijken, want dat is natuurlijk de achterliggende gedachte. We zijn dus wel voorstander van het stevig aanhouden van vaste stemmomenten en het zo spaarzaam mogelijk inplannen van extra stemmomenten. De heren Van Meenen en Bisschop onderschrijven dit ook in de toelichting op hun amendement op stuk nr. 19 over vaste stemmomenten, waar ik het net al over had. Ze geven daarbij aan dat hoofdelijke stemmingen en stemmingen over moties van wantrouwen geen uitzonderingsgrond behoren te zijn. Daarvan zei ik net al: dat lijkt ons nou weer net te veel dichtgebeiteld, omdat je bepaalde moties van wantrouwen kunt hebben in een heel aansprekend en belangrijk debat, waarvan het heel onnatuurlijk zou zijn om dat helemaal naar een later moment te verplaatsen.”

De heer Van Meenen (D66):

“Het voorstel om geen uitzondering te maken op een vast stemmoment voor moties van wantrouwen is vooral gedaan vanuit het oogpunt van het belang van de gezondheid en het welzijn van ons en de medewerkers. Want het hier met elkaar doorbrengen van talloze avonden en nachten, in afwachting van al dan niet een motie van wantrouwen, is een van de dingen die voor velen van ons niet goed zijn. Dan heb ik het niet eens over mezelf, want ik vind het allemaal prima, maar dát is het argument. Dan zullen we maar een dagje moeten wachten om duidelijk te krijgen of dat vertrouwen er wel of niet is. Dat is dan de prijs die we daarvoor betalen. Het is net zo onnatuurlijk dat we in commissieverband geen moties kunnen indienen. Dat voelt ook heel onnatuurlijk. Ik ben benieuwd of u dat argument daar ook gebruikt.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Het punt is helder. Wij zeggen ook niet dat er voor moties van wantrouwen altijd een stemmoment moet zijn. Blijft nog steeds de vraag of die uitzondering van toepassing moet zijn. Maar als je zegt dat hier te pas en te onpas een motie van wantrouwen wordt ingediend, terwijl het best kan wachten, dan kan dat de conclusie zijn. Maar wat wij alleen zeggen is: zeg niet aan de andere kant dat het nooit een uitzonderingsgrond mag zijn. Want je kunt op die donderdag een belangrijk debat hebben, waarvan het echt de moeite waard is om daar onmiddellijk uitsluitsel over te geven en niet te zeggen: dat komt dinsdag wel bij het vaste stemmoment.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Dan was er ook het punt van stemmingen op vaste tijdstippen. Daar heeft de heer Van der Staaij het nodige over gezegd. Ik ben het natuurlijk met iedereen eens dat de druk op Kamerleden enorm is; dat heb ik eerder bij allerlei gelegenheden ook gezegd. Tot diep in de nacht vergaderen en stemmingen die onvoorspelbaar zijn, leiden soms tot onrust. Je weet niet waar je aan toe bent. Sommigen moeten de trein halen enzovoorts. Dat weten we allemaal.

Maar als we het doen, dan moeten we het ook goed doen. Je merkt in de praktijk dat vaste tijdstippen bijna niet te handhaven zijn. We hadden onlangs bijvoorbeeld het wetsvoorstel over de [Kieswet](#) in verband met corona. Dat moest snel door de Kamer. We moesten daar snel over stemmen. Het wetsvoorstel stond op de stemmingslijst, maar in de middag werd de stemming uitgesteld tot de dinerpauze, in de dinerpauze werd de stemming uitgesteld tot het einde van de vergadering, enzovoort. Af en toe is dat niet zo'n probleem, maar het is geen uitzondering. Als wij het dus doen en wij komen het in de praktijk niet na, dan halen we ook onze eigen regels onderuit. Ik sluit me wat dat betreft aan bij de opmerkingen van de heer Van der Staaij.”

De heer Van Meenen (D66):

“De heer Van der Staaij en ik hebben kort gesproken over de rol van de motie van wantrouwen. Er is een amendement dat gaat over vaste tijdstippen, waarop uiteraard uitzonderingen mogelijk zijn, bijvoorbeeld als er een internationale top is waarvan we moeten weten wat we onze bewindspersonen meegeven et cetera. Maar de motie van wantrouwen is expliciet genoemd als iets waar we geen uitzondering voor moeten maken. Dat zou dan wel op een vast tijdstip moeten. De heer Van der Staaij heeft als tegenargument gezegd: dat moet je allemaal wegen, soms is het wel belangrijk om het meteen te doen en soms ook niet. Maar is de Voorzitter het met mij eens dat je dat wegingsmoment pas kunt hebben als die motie er is en dat we hier heel vaak tot diep in de nacht zitten te wachten of die motie van wantrouwen er komt, zo ja hoe zwaar ze is, of het een motie van wantrouwen wordt of een motie van afkeuring of wat dan ook? Is zij het met mij eens dat dat fenomeen gestopt moet worden? Dat kunnen we alleen maar doen door dat weg te nemen.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Vroeger waren moties van wantrouwen of afkeuring gewoon zeldzaam, maar dat is de laatste tijd niet meer het geval. Uiteindelijk is het de Kamer die daarover beslist. Ik kan me herinneren dat er een motie van wantrouwen werd ingediend. Ik heb toen iedereen gevraagd of men daarover wilde stemmen, want het kon prima morgen. Een meerderheid wilde dat nog diezelfde dag over de motie werd gestemd, want het moest niet in de lucht blijven hangen. Maar we hebben onlangs een motie van wantrouwen gehad, volgens mij van de heer Van Haga, die gewoon tussen al die honderden moties stond. Daar hebben we gewoon niet eerder over gestemd. De dag daarna of de week daarop hebben we daarover gestemd. Ik begrijp de intentie en het zou ons allemaal helpen als we precies wisten wanneer we gingen stemmen. Dan weet iedereen dat, ook de fractiemedewerkers, de medewerkers, de ambtenaren enzovoorts. Alleen is de praktijk gewoon weerbarstig. We kunnen het proberen, maar ...

De heer Van Meenen (D66):

Volgens mij is die praktijk ook weerbarstig omdat er geen regel is. Wat de Voorzitter zegt: we gaan dit wegen op het moment dat de motie is ingediend. "Wilt u er nu over stemmen of niet?" Dan is het drie uur 's nachts, dan hebben we hier al de hele avond gezeten, wij allemaal, dus ook de medewerkers. Dat kan alleen maar bestaan als je weet dat de optie er is dat je er meteen over gaat stemmen. Als die optie er niet meer is, dan kan het niet. Dan is het de volgende dag of het volgende moment. Dat is mijn pleidooi. Dat zeg ik niet omdat ik het heel erg vind, maar gewoon omdat het ons allemaal langzaam maar zeker kapot aan het maken is.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Ik ben het met u eens dat we elkaar soms gek maken, dat is waar.

De heer Van Meenen (D66):

“Wat betreft de gezondheid en het welzijn van anderen. Ik heb het met beide voorzitters ook even gewisseld. Dat is toch echt een voorname reden achter dat op een vast tijdstip stemmen zonder uitzondering van een motie van wantrouwen. Ik denk dat ik dat duidelijk genoeg heb gemaakt.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 12](#) (*verslag wetgevingsoverleg*)

Mw. Bergkamp (Kamervoorzitter, D66)

“Ik stuur erop dat het stemmen op de dinsdag is. Als het op meerdere dagen moet plaatsvinden – dat kan, bijvoorbeeld omdat er een Europese Raad is – doe ik ook elke keer het verzoek om dat van tevoren aan te geven, waardoor je met elkaar de voorspelbaarheid van de agenda vergroot. Het gaat ook over het verzoek tot hoofdelijke stemmingen. Dat is het recht van ieder Kamerlid, maar dat hoeft niet op dezelfde dag. Het is dus ook aan mij om op zo’n moment te zeggen: dat gaan we op een andere dag plannen. Daar probeer ik op te sturen sinds ik Voorzitter ben, maar dat is natuurlijk best een uitdaging als het gaat over de verdere werkwijze.”

“Dan de vraag van D66 over het stemmen op vaste tijden. Daar is een motie over ingediend. Die motie is ingediend naar aanleiding van de herziening van het Reglement van Orde. Een ambtelijke groep is ermee bezig om dat uit te werken. Dat is de ene kant. Natuurlijk ga ik daar zelf nu ook al op acteren. Het heeft heel erg te maken met hoe je debatten plant. Dat heeft te maken met de beschikbaarheid van bewindspersonen, de prioritering en de volheid van de agenda. Als je een coronadebat gaat plannen om 17.00 uur, weet je dat het nachtwerk wordt. Ik zal daar dus zo veel mogelijk rekening mee houden, wetende dat het niet altijd lukt vanwege die drie factoren: beschikbaarheid van de bewindspersonen, prioritering en volheid van de agenda. Maar ik probeer daar wel echt op te letten.”

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“Er gelden op dit moment Kamerbreed gedeelde werkafspraken met betrekking tot reguliere én hoofdelijke stemmingen. Stemmingen op afwijkende momenten dienen op dinsdag bij de regeling van werkzaamheden te worden (voor)aangekondigd, dan wel te worden aangevraagd via een extra regeling van werkzaamheden. Hoofdelijke stemmingen worden alleen op dinsdag georganiseerd en kunnen dan direct plaatsvinden. Mochten er op woensdag of donderdag hoofdelijke stemmingen nodig zijn (bijvoorbeeld omdat een lid daartoe verzoekt, of omdat de uitslag van een fractiegewijze stemming niet kan worden vastgesteld), dan wordt eerst bezien of die stemming kan worden uitgesteld tot de eerstvolgende reguliere stemming.

Is dat niet mogelijk of wenselijk, dan zorgt de Voorzitter dat er ten minste drie uur later hoofdelijk wordt gestemd.

Net als veel andere onderwerpen is het voorgaande niet vastgelegd in het Reglement van Orde. Het Presidium meent dat dit ook niet de voorkeur heeft, omdat dit ten koste gaat van de soms benodigde flexibiliteit. Als er in de toekomst toch aanleiding toe zou zijn, dan kan alsnog onderzocht worden of dit in een of andere vorm in het Reglement van Orde bestendig zou moeten worden.”

8.3.2 Besluitvorming over zaken

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift subparagraaf 8.3.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf correspondeert met de paragraaf 4 van het huidige hoofdstuk VIII, en gaat over de plenaire besluitvorming over zaken.¹²⁸ Daarbij is het opschrift gewijzigd naar “Besluitvorming over zaken”, aangezien de paragraaf ook ingaat op de door de Kamer te nemen besluiten zonder stemmingen (zie artikel 8.29).”

V. Overig

-

¹²⁸ De term ‘zaken’ sluit aan bij [artikel 67, vierde lid, van de Grondwet](#). Het gaat hierbij in feite om alle andere besluiten dan die over personen.

Artikel 8.25 Stemming bij handopsteken

De stemming over een zaak vindt plaats door handopsteken, tenzij op grond van artikel [8.26](#), eerste lid, een hoofdelijke stemming is vereist.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 69, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.25)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.24 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.25.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 69, derde lid, en geeft als uitgangspunt dat stemmingen over een zaak plaatsvinden door handopsteken. Daarbij is de uitzondering voor hoofdelijke stemmingen uitdrukkelijk in de bepaling vermeld om de verhouding met artikel 8.25 te verduidelijken.”

V. Overig

-

Artikel 8.26 Hoofdelijke stemming

1. Er vindt een hoofdelijke stemming over een zaak plaats, indien:
 - a. een lid daar om vraagt; of
 - b. naar het oordeel van een lid de stemverhouding bij een stemming bij handopsteken niet duidelijk is.
2. Er kan niet tot een hoofdelijke stemming als bedoeld in het eerste lid, onder b, worden overgegaan, wanneer de uitslag van de stemming bij handopsteken al is vastgesteld.
3. Bij de hoofdelijke stemming worden de leden hoofdelijk opgeroepen te stemmen. Ieder lid brengt hierbij mondeling zijn stem uit met de woorden "voor" of "tegen". Voor de stemming wordt door het lot beslist, bij welk lid op de presentielijst de oproeping begint.
4. Indien bij de hoofdelijke stemming blijkt dat geen meerderheid van het aantal zitting hebbende leden meer aanwezig is, zal de Voorzitter:
 - a. de vergadering voor enige tijd schorsen en haar voortzetten, indien bij de heropening weer voldoende leden aanwezig blijken te zijn; of
 - b. de vergadering sluiten en op een later tijdstip een nieuwe vergadering bijeenroepen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 70)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
27741	Wijziging	Enige wijzigingen, waaronder herstel van omissie
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 8.26)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.25 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.26.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 70, en ziet op de hoofdelijke stemmingen over een zaak. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven. Het *eerste lid* bevat de situaties waarin tot een hoofdelijke stemming dient te worden overgegaan. Deze vinden op grond van onderdeel a plaats indien een lid daarom verzoekt, wat ook rechtstreeks volgt uit [artikel 67, vierde lid, van de Grondwet](#). Daarnaast vindt op grond van onderdeel b een hoofdelijke stemming plaats als naar het oordeel van een lid de stemverhouding bij een stemming bij handopsteken onduidelijk is. Dit sluit aan bij het huidige artikel 70, eerste en tweede lid.

Het *tweede lid* geeft voor de stemmingen in verband met het onduidelijk zijn van de stemverhouding bij handopsteken (de situatie van het eerste lid, onder b) een bijzondere regel: er kan dan slechts hoofdelijk worden gestemd als de uitslag van de stemming bij handopsteken nog niet is vastgesteld. Dit komt overeen met de laatste zinsnede van het huidige artikel 70, tweede lid.

Het *derde lid* regelt de wijze waarop hoofdelijke stemmingen plaatsvinden. De stemmingen vinden daarbij op grond van [artikel 67, vierde lid, van de Grondwet](#), mondeling en bij hoofdelijke oproeping plaats. Het lot bepaalt welk lid op de presentielijst (zie daarover artikel 8.2) als eerste hoofdelijk wordt opgeroepen om te stemmen door mondeling “voor” of “tegen” uit te spreken, waarna de verdere volgorde van de presentielijst gevolgd wordt. Dit correspondeert met het huidige artikel 70, derde en vierde lid.

Het *vierde lid* bevat een regeling voor de situatie dat bij de hoofdelijke stemming blijkt dat het quorum niet meer aanwezig is. Op grond van [artikel 67, eerste lid, van de Grondwet](#), mag de Kamer immers alleen beraadslagen of besluiten als meer dan de helft van het aantal zitting hebbende leden ter vergadering aanwezig is. Als bij een hoofdelijke stemming uit de presentielijst blijkt dat het quorum niet aanwezig is, is de stemming dus nietig en kan de Kamer niet doorgaan met stemmen en vergaderen. Het artikellid regelt tegen deze achtergrond dat als bij de hoofdelijke stemming blijkt dat het quorum niet meer aanwezig is, de Voorzitter de vergadering ofwel zal schorsen en weer voortzetten als bij heropening blijkt dat het quorum inmiddels aanwezig is (onderdeel a), ofwel zal sluiten en later een nieuwe vergadering zal bijeenroepen (onderdeel b). Dit komt overeen met het huidige artikel 70, vijfde lid. Zie voor de vaststelling van het quorum bij de heropening van de vergadering of bij de opening van de nieuwe vergadering artikel 8.3. “

V. Overig

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Er gelden op dit moment Kamerbreed gedeelde werkafspraken met betrekking tot reguliere én hoofdelijke stemmingen. Stemmingen op afwijkende momenten dienen op dinsdag bij de

regeling van werkzaamheden te worden (voor)aangekondigd, dan wel te worden aangevraagd via een extra regeling van werkzaamheden. Hoofdelijke stemmingen worden alleen op dinsdag georganiseerd en kunnen dan direct plaatsvinden. Mochten er op woensdag of donderdag hoofdelijke stemmingen nodig zijn (bijvoorbeeld omdat een lid daartoe verzoekt, of omdat de uitslag van een fractiegewijze stemming niet kan worden vastgesteld), dan wordt eerst bezien of die stemming kan worden uitgesteld tot de eerstvolgende reguliere stemming. Is dat niet mogelijk of wenselijk, dan zorgt de Voorzitter dat er ten minste drie uur later hoofdelijk wordt gestemd.

Net als veel andere onderwerpen is het voorgaande niet vastgelegd in het Reglement van Orde. Het Presidium meent dat dit ook niet de voorkeur heeft, omdat dit ten koste gaat van de soms benodigde flexibiliteit. Als er in de toekomst toch aanleiding toe zou zijn, dan kan alsnog onderzocht worden of dit in een of andere vorm in het Reglement van Orde bestendig zou moeten worden.”

-

Zie over het tijdstip van hoofdelijke stemmingen tijdens de coronacrisis, de aangenomen motie Dijkhoff c.s. onder [Kamerstukken 25295 nr. 594](#).

-

Zie over de in het derde lid opgenomen verplichting voor ieder aanwezig lid om te stemmen (geen stemonthouding) [Handelingen II 2022/23, nr. 13, item 13](#), [Handelingen II 2000/01, p. 2992](#), [Handelingen II 1965/66, p. 1965/66, p. 2215 en 2219](#), [Handelingen II 1919/20, p. 2528](#), [Handelingen II 1913/14, p. 2543](#), [Handelingen II 1885/86 p. 232](#)..

Artikel 8.27 Vergissingen bij stemmingen

1. Indien een lid zich tijdens het stemmen bij handopsteken vergist, kan hij zijn vergissing slechts herstellen voordat de Voorzitter de uitslag heeft vastgesteld.

2. Indien een lid zich tijdens een hoofdelijke stemming bij het uitbrengen van zijn stem vergist, kan hij zijn vergissing slechts herstellen voordat het volgende lid heeft gestemd.

3. Als een lid zijn vergissing niet tijdig heeft hersteld, kan hij na afloop van de stemming vragen om aantekening dat hij zich heeft vergist. Dit brengt geen verandering in de uitslag van de stemming.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 71)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30623	Wijziging	Vergissingen bij stemmingen

Vanaf 35322 (artikel 8.27)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.26 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.27.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 71, en ziet op begane vergissingen tijdens de stemmingen over zaken.

Het *eerste lid* bevat de mogelijkheid om een vergissing te herstellen bij het stemmen bij handopsteken voordat de Voorzitter de uitslag heeft vastgesteld. Ingevolge het *tweede lid* kan een vergissing bij het hoofdelijk stemmen hersteld worden voordat het volgende lid gestemd heeft. Dit komt overeen met het huidige artikel 71, eerste lid, eerste zin, en tweede lid, eerste zin, waarbij de volgorde van de leden is omgedraaid om aan te sluiten bij de volgorde van de artikelen over stemmen bij handopsteken (artikel 8.24) en de hoofdelijke stemming (artikel 8.25).

Het *derde lid* heeft betrekking op de situatie dat een lid zijn vergissing niet tijdig bemerkt. In dat geval kan het lid na afloop van de stemming aantekening vragen dat hij zich heeft vergist. Een dergelijke aantekening heeft geen effect op de stemmingsuitslag, maar wordt wel vermeld in het woordelijk verslag over de stemmingen. Dit komt overeen met het huidige artikel 71, eerste lid, laatste zin, en tweede lid, laatste zin. Daarbij is de voor beide stemmodaliteiten (stemmen bij handopsteken en hoofdelijke stemmingen) gelijklopende voorziening opgenomen in een afzonderlijk lid om onnodige herhaling te voorkomen.”

V. Overig

-

Artikel 8.28 Staken van stemmen

1. Bij het staken van de stemmen is een voorstel niet aangenomen, indien de vergadering voltallig is.

2. Indien de vergadering niet voltallig is, wordt de stemming uitgesteld tot een volgende vergadering. Als de stemmen opnieuw staken, is het voorstel niet aangenomen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 72)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (artikel 8.28)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.27 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.28.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 72, en biedt een regeling voor de situatie van het staken van de stemmen bij stemmingen over zaken. Van het ‘staken van stemmen’ is sprake als bij een stemming het aantal voorstemmers gelijk is aan het aantal tegenstemmers. Het *eerste lid* bepaalt dat een voorstel niet aangenomen is als de stemmen staken in een voltallige vergadering (een vergadering waarin alle leden aanwezig zijn). In dat geval is

meteen duidelijk dat er in de Kamer geen meerderheid voor het te nemen besluit is (wat door [artikel 67, tweede lid, van de Grondwet](#) wordt vereist voor het nemen van een besluit), en is het besluit genomen. Dit komt overeen met het huidige artikel 72, eerste lid.

Het *tweede lid* gaat in op de situatie dat de stemmen staken in een vergadering die niet voltallig is (waarin niet alle leden aanwezig zijn). In dat geval wordt de stemming uitgesteld tot een volgende vergadering. Als in die vergadering de stemmen wederom staken, is het voorstel niet aangenomen. Dit komt overeen met het huidige artikel 72, tweede lid.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van toepassing van het uitstel van de stemmingen in verband met stakende stemmen: [Handelingen II 2000/01, p. 5882-5883](#) en [Handelingen II 2000/01, p. 7053-6054](#).

Artikel 8.29 Stemverklaring

1. De Voorzitter kan toestaan dat onmiddellijk voorafgaand aan een stemming door de leden stemverklaringen worden afgelegd. Na de stemming kan een lid in ieder geval een stemverklaring afleggen.
2. Een stemverklaring mag niet langer duren dan één minuut, en dient te zijn beperkt tot een korte uitleg over de stem.
3. Na een stemverklaring kan de beraadslaging niet worden heropend.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 73)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34696	Wijziging	Stemverklaring één minuut

Vanaf 35322 (artikel 8.29)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.28 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.29.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 73, en bevat de regeling voor het afleggen van stemverklaringen door de leden bij de stemmingen over een zaak.

Het *eerste lid* gaat in op het moment waarop de stemverklaringen kunnen worden afgelegd. Daarbij kunnen de leden de stemverklaringen vóór een stemming slechts afleggen als zij hiervoor toestemming van de Voorzitter verkrijgen, en is voor het afleggen van een stemverklaring ná de stemmingen geen toestemming vereist. Dit komt overeen met het huidige artikel 73, eerste en tweede lid. Omdat het afleggen van een stemverklaring voorafgaand aan de stemmingen in de praktijk meer gebruikelijk is dan een stemverklaring achteraf, wordt deze variant nu als eerste genoemd.

Uit het *tweede lid* volgt dat een stemverklaring niet langer dan één minuut mag duren. Dit correspondeert met het huidige artikel 73, derde lid. Daaraan is als inhoudelijk criterium toegevoegd dat het lid dat een stemverklaring aflegt zich dient te beperken tot het geven van een korte toelichting op zijn stem.

Op grond van het *derde lid* kan de beraadslaging na het afleggen van een stemverklaring niet worden heropend. Dit komt overeen met het huidige artikel 73, tweede lid, laatste zin. Die zin heeft alleen betrekking op het afleggen van stemverklaringen voorafgaand aan de stemming, maar dit geldt natuurlijk ook voor het afleggen van stemverklaringen na de stemmingen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering in het tweede lid zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#).

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.”

V. Overig

-

Artikel 8.30 Besluit zonder stemming

1. Een stemming over een zaak kan achterwege blijven, indien geen lid daarom vraagt. De Voorzitter stelt daarbij voor het besluit zonder stemming te nemen.

2. In de vergaderzaal aanwezige leden kunnen aantekening vragen dat zij geacht willen worden te hebben tegengestemd. In dat geval wordt het besluit geacht genomen te zijn met de stemmen van de overige leden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 69, vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.30)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.29 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.30.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 69, vierde lid, en biedt een regeling voor het nemen van besluiten over zaken zonder uitdrukkelijke stemming. De inhoud van de bepaling is daarbij ondergebracht in een artikel na de bepalingen over de stemmingen bij

handopsteken en de hoofdelijke stemmingen, omdat die beide stemmodaliteiten hierbij achterwege worden gelaten. Verder is de bepaling voor de overzichtelijkheid uitgesplitst over twee leden, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat de stemming over een besluit achterwege kan blijven, als geen lid om een stemming vraagt. De Voorzitter stelt dan voor het besluit zonder stemming te nemen. Er wordt in de praktijk wekelijks op deze wijze beslist bij de afdoening van hamerstukken.

Het *tweede lid* biedt leden de mogelijkheid om bij het nemen van besluiten zonder stemmingen aantekening te vragen te hebben tegengestemd. In dat geval wordt het besluit geacht te zijn genomen met instemming van de overige leden.”

V. Overig

-

8.3.3 Besluitvorming over personen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift subparagraaf 8.3.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Dit opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)), en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

“Deze subparagraaf correspondeert met paragraaf 5 van het huidige hoofdstuk VIII, en gaat over de plenaire besluitvorming over personen. Daarbij is het opschrift gewijzigd naar “Besluitvorming over personen”, aangezien de paragraaf ook ingaat op de door de Kamer te nemen besluiten zonder stemmingen (zie artikel 8.36).”

V. Overig

-

Artikel 8.31 Stemming met stembriefjes

1. De stemming over personen voor benoemingen, voordrachten of keuzen vindt plaats met behulp van stembriefjes, die de leden in een stembus werpen.

2. De leden vullen voor iedere kandidaat voor de benoeming, voordracht of keuze, afzonderlijk een stembriefje in. Het stembriefje moet een duidelijke aanwijzing bevatten van de persoon waarop het lid wil stemmen. In geval van twijfel, beslist de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 74, eerste zin, en 75)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.31)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.30 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.31.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 74, eerste zin, en 75, en bepaalt dat de stemming over personen met stembriefjes plaatsvinden.¹²⁹ De bepaling is redactioneel

¹²⁹ Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de stemmingen in het kader van de benoeming door de Tweede Kamer van

aangepast, maar blijft inhoudelijk ongewijzigd. De bepalingen rondom de vaststelling van de uitslag uit het huidige artikel 74 zijn opgenomen in artikel 8.34 (na de bepalingen over de stemrondes, het staken van de stemmen, en de geldigheid van de stembriefjes).

Uit het *eerste lid* volgt dat de stemming over personen voor benoemingen, voordrachten of keuzen plaatsvindt met stembriefjes die in een stembus worden geworpen.

Het *tweede lid* regelt dat voor iedere kandidaat afzonderlijk een stembriefje ingevuld dient te worden met een duidelijke aanwijzing van de persoon waarop de stem uitgebracht wordt.

Mocht over de aanwijzing in een stembriefje twijfel bestaan, dan beslist de Kamer.¹³⁰”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat in het tweede lid wordt bepaald dat het stembriefje een “duidelijke aanwijzing” moet bevatten van de persoon waarop het lid wil stemmen. In geval van twijfel, beslist de Kamer. Wat is in dezen een “duidelijke aanwijzing”, vragen deze leden. Is daar ook al sprake van als de naam van een persoon verkeerd is geschreven, maar duidelijk is om welke kandidaat het gaat? Welke spelregels gelden er in dezen? Als het gaat om stemmingen over kandidaten is zorgvuldigheid geboden, zo menen zij. De werkgroep onderschrijft uiteraard het belang van zorgvuldigheid bij de stemmingen. Zij wijst er in dit kader op dat de regeling inhoudelijk aansluit bij de huidige praktijk en regeling van stemmen over personen. In eerste instantie zullen de door de Voorzitter benoemde vier stemopnemers daarbij beoordelen of een stembriefje behoorlijk is ingevuld, en dus een duidelijke aanwijzing van een persoon bevat. Een spelfout in de naam van een persoon hoeft daarbij niet meteen tot ongeldigheid van de stem te leiden, maar een meerderheid van de stemopnemers moet wel tot de conclusie komen dat sprake is van een duidelijke aanwijzing. In de uitzonderlijke omstandigheid dat de stemopnemers niet tot een gezamenlijk oordeel komen over de geldigheid van de stem (omdat de stemmen daarover tussen hen staken), is sprake van “twijfel”, en zal de Kamer daarover een oordeel moeten vellen. Daarbij kunnen alle leden dan voorafgaand in de gelegenheid worden gesteld zich een oordeel te vormen over de duidelijkheid van de aanwijzing op het betrokken stembriefje.

De leden van de PvdA-fractie lezen in artikel 8.30, tweede lid dat bij stemmingen over de benoeming, voordracht of keuze van kandidaten voor iedere kandidaat afzonderlijk een stembriefje moet worden ingevuld. Wordt hier niet voor iedere te vervullen plek bedoeld?

De werkgroep heeft met het gebruik van de term “kandidaat” aangesloten bij het gebruik van die term in het huidige artikel 75. De Kamer zal daarbij voor elke te vervullen plek een stemming houden, waarbij bij die stemming een kandidaat wordt aangewezen.”

V. Overig

-

de Voorzitter, de Griffier of de Nationale ombudsman, of voor de voordracht van leden van de Hoge Raad. Op de aanwijzing van de formateur of informateur in het kader van een kabinetsformatie zijn afwijkende regels van toepassing, zie daarover artikel 11.1, vierde lid.

¹³⁰ Zie over twijfelgevallen Kamerstukken [8042, nr. 3](#), p. 21, art. 117. Het stembureau (zie artikel 8.34) maakt hierin een eerste afweging.

Artikel 8.32 Stemrondes

1. De stemmingen over de kandidaten vinden plaats in een aantal stemrondes. De eerste stemming is vrij.

2. Indien niemand bij de eerste stemming de meerderheid van stemmen verkrijgt, dan vindt een tweede stemming plaats. Deze stemming is eveneens vrij.

3. Indien ook bij de tweede stemming niemand de meerderheid van stemmen verkrijgt, dan vindt een derde stemming plaats. Daarbij wordt gekozen uit de vier personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich hebben verenigd. Als bij de tweede stemming slechts op drie of vier personen stemmen zijn uitgebracht, dan wordt gekozen uit de twee personen, op wie het hoogste aantal stemmen is uitgebracht.

4. Indien ook bij de derde stemming niemand de meerderheid van stemmen verkrijgt, dan vindt een vierde stemming plaats. Daarbij wordt gekozen uit de twee personen, die bij de derde stemming de meeste stemmen op zich hebben verenigd.

5. Indien bij een tweede of derde stemming niet is uitgemaakt tussen wie ook bij een volgende stemming moet worden beslist, dan vindt er een tussenstemming plaats om daarover te beslissen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 79-82)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.32)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.31 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.32.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 79 tot en met 82, en ziet op de verschillende stemrondes waarin een stemming over personen kan plaatsvinden. De artikelen zijn daarbij samengebracht in één artikel, aangezien zij een sterke inhoudelijke samenhang kennen.

Uit het *eerste lid* volgt dat de stemming over kandidaten in een aantal rondes plaatsvindt. Het precieze aantal rondes is daarbij afhankelijk van de vraag hoe snel een persoon een meerderheid van stemmen verkrijgt. In de eerste stemronde kan een vrije keuze op personen worden gemaakt. Als bij de eerste stemming op geen persoon een meerderheid van stemmen is uitgebracht, vindt op grond van het *tweede lid* een tweede – eveneens vrije – stemming plaats. Dit sluit aan bij het huidige artikel 79.

Het *derde lid* regelt dat als ook in de tweede stemronde geen persoon de meerderheid van stemmen heeft, er in de derde stemronde gekozen kan worden tussen de vier personen op wie in de tweede stemronde de meeste stemmen zijn uitgebracht. Als in de tweede stemronde slechts op drie of vier personen stemmen zijn uitgebracht, wordt in de derde stemronde gekozen tussen de twee personen op wie de meeste stemmen zijn uitgebracht. Dit komt overeen met het huidige artikel 80.

Op grond van het *vierde lid* geldt dat als in de derde stemronde nog geen meerderheid van stemmen op een persoon is uitgebracht, er een vierde stemronde plaatsvindt waarin gekozen kan worden tussen de twee kandidaten op wie in de derde stemronde de meeste stemmen zijn uitgebracht. Dit komt overeen met het huidige artikel 81.

Het *vijfde lid* bevat tot slot een voorziening voor gevallen waarin het in de tweede of derde stemronde geen uitgemaakte zaak is welke personen doorgaan naar een volgende stemronde. De voorziening komt overeen met het huidige artikel 82.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie hebben een vraag over de tussenstemming in het vijfde lid. Gaat een dergelijke tussenstemming alleen over die kandidaten waarover de onduidelijkheid is of over alle kandidaten?”

De werkgroep bevestigt dat bij een tussenstemming inderdaad alleen dient te worden gekozen tussen de personen waarover de onduidelijkheid is.”

V. Overig

-

Artikel 8.33 Staken van stemmen

1. Indien bij een tussenstemming als bedoeld in artikel [8.32](#), vijfde lid, of bij een stemming tussen twee personen de stemmen staken, dan beslist het lot.

2. Er worden naambriefjes voor de betrokken personen gemaakt om de beslissing tot stand te brengen. De naambriefjes worden vervolgens door een stemopnemer als bedoeld in artikel [8.35](#) behoorlijk toegevouwen in de stembus geworpen, en er door een andere stemopnemer een voor een uitgetrokken en voorgelezen. De persoon die wordt vermeld op het naambriefje dat het eerste uit de stembus is getrokken, is de gekozen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 83)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.33)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.32 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.33.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 83, en bevat een voorziening voor het geval de stemmen staken bij een tussenstemming als bedoeld in artikel 8.31, vijfde lid, of een

stemming tussen twee personen. Er zijn enkele redactionele aanpassingen aangebracht, maar de bepaling is inhoudelijk gelijk gebleven.

Uit het *eerste lid* volgt dat bij het staken van de stemmen bij een tussenstemming als bedoeld in artikel 8.32, vijfde lid, of een stemming tussen twee personen, het lot beslist. Er vindt dan dus een loting plaats om de beslissing tot stand te brengen. Dit komt overeen met het huidige artikel 83, eerste lid.

Het *tweede lid* regelt dat voor de loting briefjes met de namen van de betrokken personen worden gemaakt. Deze worden door een stemopnemer dichtgevouwen en in een stembus gedeponereerd, waarna een tweede stemopnemer de briefjes een voor een uit de stembus haalt en de namen op de briefjes opleest. De persoon wiens naam op het eerste briefje vermeld staat, is gekozen. Dit komt overeen met het huidige artikel 83, tweede lid.”

V. Overig

-

Artikel 8.34 Ongeldige stemmen

1. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes tellen voor het bepalen van de meerderheid niet mee.
2. Indien op verzoek van de Kamer ten behoeve van de stemming door een commissie personen zijn voorgedragen voor de benoeming, voordracht of keuze, dan tellen stembriefjes die een persoon aanwijzen die niet door de commissie is voorgedragen evenmin mee.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 77)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
34631	Wijzigen	Stemmingen op niet voorgedragen personen ongeldig

Vanaf 35322 (artikel 8.34)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.33 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.34.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 77, en bevat de regeling ten aanzien van ongeldige stemmen. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat blanco of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes niet meetellen voor het bepalen van de meerderheid.

Uit het *tweede lid* volgt dat als geen sprake is van een vrije stemming, maar van een voordracht van kandidaten door een commissie op verzoek van de Kamer, stemmen op andere personen dan de voorgedragen kandidaten evenmin meetellen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat artikel 8.33 over ongeldige stemmen en stembriefjes gaat. Ook artikel 8.30 gaat over stembriefjes. Deze leden vragen de werkgroep aan te geven hoe die twee artikelen zich tot elkaar verhouden.

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de vraag bij artikel 8.30.”

V. Overig

-

Artikel 8.35 Uitslag stemming

1. De Voorzitter benoemt voor de stemming vier leden tot stemopnemers, die gezamenlijk steeds de geldigheid van de stembriefjes controleren, en bepalen hoeveel stemmen op iedere persoon zijn uitgebracht.

2. Wanneer de stemopnemers bij een stemming klaar zijn met hun taak, maakt de eerstbenoemde stemopnemer het getal van de in de stembus aangetroffen stembriefjes bekend, en de Voorzitter het getal van de leden op de presentielijst. De eerstbenoemde stemopnemer maakt vervolgens de uitslag bekend.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 74, tweede en derde zin)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.35)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.34 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.35.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de laatste twee zinnen van artikel 74, en regelt de wijze waarop de uitslag van de stemming over personen wordt vastgesteld.

Uit het *eerste lid* volgt dat voor de stemming vier leden tot stemopnemers worden benoemd door de Voorzitter. Deze stemopnemers hebben de taak gezamenlijk te controleren of de stembriefjes geldig zijn en te tellen hoeveel stemmen op iedere persoon zijn uitgebracht. Het *tweede lid* bepaalt dat wanneer de stemopnemers hun taak hebben vervuld, de eerstbenoemde stemopnemer het aantal stembriefjes dat in de stembus zat, bekendmaakt. De Voorzitter noemt vervolgens het aantal leden dat zich heeft aangemeld op de presentielijst, bedoeld in artikel 8.2, waarna de eerste stemopnemer de uitslag bekendmaakt. De Voorzitter zal vervolgens de uitslag van de stemmingen vaststellen.”

V. Overig

-

Artikel 8.36 Nietige stemming

1. Een stemming is nietig, indien:
 - a. het getal van de in de bus gevonden stembriefjes groter is dan dat van de leden op de presentielijst en dit verschil van invloed heeft kunnen zijn op de uitslag; of
 - b. het getal van de behoorlijk ingevulde stembriefjes niet meer bedraagt dan de helft van het aantal zitting hebbende leden.
2. Na een nietige stemming vindt de stemming opnieuw plaats. Indien de stemming nietig is omdat het getal van de in de stembus gevonden stembriefjes niet meer bedraagt dan de helft van het aantal zitting hebbende leden, dan wordt de vergadering tussentijds geschorst of uitgesteld onder overeenkomstige toepassing van artikel [8.26](#), vierde lid.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 76 en 78)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.36)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.35 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.36.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 76 en 78, en heeft betrekking op de vaststelling en gevolgen van een nietige stemming over personen. De bepalingen zijn daarbij vanuit hun onderlinge samenhang samengebracht in één artikel. Verder is een aantal redactionele aanpassingen gemaakt, maar blijven de bepalingen inhoudelijk gelijk. Het *eerste lid* komt overeen met het huidige artikel 78, en regelt in welke gevallen een stemming over personen nietig is.

Op grond van onderdeel a is sprake van een nietige stemming indien het aantal stembriefjes in de stembus groter is dan het aantal leden dat is opgenomen op de presentielijst, en dit verschil van invloed heeft kunnen zijn op de uitslag. In een dergelijk geval hebben een of meer leden dus meer dan één stembriefje ingevuld en in de stembus geworpen, en dient dit tot gevolg te hebben dat de stemming nietig is als het van invloed heeft kunnen zijn op het resultaat.

Op grond van onderdeel b is daarnaast sprake van een nietige stemming, indien het aantal behoorlijk ingevulde stembriefjes in de stembus kleiner is dan de helft van het aantal zitting hebbende aantal leden. In dat geval blijkt immers dat het door [artikel 67, eerste lid, van de Grondwet](#) vereiste quorum niet aanwezig is, en mag de Kamer niet besluiten of beraadslagen. Uit het *tweede lid* volgt dat als sprake is van een nietige stemming, de stemming opnieuw plaatsvindt. Als de oorzaak van de nietigheid ligt in de omstandigheid dat het aantal behoorlijk ingevulde stembriefjes minder is dan het quorum, geldt voorts dat de vergadering tussentijds geschorst of uitgesteld wordt. Artikel 8.25, vierde lid, is in dat geval van overeenkomstige toepassing. Dit correspondeert met het huidige artikel 76.”

V. Overig

-

Artikel 8.37 Besluit zonder stemming

Een stemming over een persoon kan achterwege blijven, indien geen van de leden daarom vraagt en het gaat over:

- a. de benoeming van de Griffier; of
- b. de benoeming of voordracht van een of meer personen voor een positie in een ander overheidsorgaan, een aanbeveling is gedaan voor de benoeming of voordracht, en de betrokken commissie aan de Voorzitter heeft meegedeeld dat zij geen reden ziet om van die aanbeveling af te wijken.

De Voorzitter stelt voor het besluit zonder stemming te nemen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Deze bepaling was als artikel 8.36 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Onderdeel b van het artikel is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het artikel is bij de vaststelling vernoemd tot artikel 8.37.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel heeft betrekking op het besluiten over een persoon zonder stemming. De bepaling is nieuw, en codificeert de huidige praktijk waarin stemmingen over personen in bepaalde gevallen achterwege blijven.¹³¹

¹³¹ Zie daarover Kamerstukken [24663, nr. 1](#), ten aanzien van de voordrachten voor de Algemene Rekenkamer en de Hoge Raad. De procedure kan ook worden toegepast bij bijvoorbeeld de benoeming van de Griffier, en bij de

Het achterwege laten van stemmingen kan op grond van dit artikel slechts als geen van de leden om stemming vraagt, en het voorts een stemming over de benoeming van de Griffier betreft (onderdeel a) of een benoeming of voordracht voor een positie in een ander overheidsorgaan, waarbij dat orgaan een aanbeveling voor de benoeming of voordracht heeft gedaan en de betrokken commissie de Voorzitter heeft medegedeeld geen redenen voor afwijking van die aanbeveling te zien (onderdeel b). In beide gevallen stelt de Voorzitter voor het besluit zonder stemming te nemen. De bepaling sluit aan bij de huidige praktijk, en komt voor wat betreft haar structuur overeen met de bepaling over het besluiten zonder stemming over een zaak (zie artikel 8.29).”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie menen in 8.36 onderdeel b te lezen dat de regeling om af te zien van stemming over de benoeming voor een positie in een ander overheidsorgaan alleen mogelijk is als dit orgaan zelf een aanbeveling heeft gedaan voor die benoeming. Lezen deze leden dit juist? En betekent dat dan dat er over de benoeming van de Nationale Ombudsman altijd gestemd moet worden, omdat daar weliswaar sprake is van een voordracht, maar niet van ‘dit orgaan’? Zo ja, is dit zo bedoeld? Zo nee, waarom niet?”

De werkgroep bevestigt dat het voor het achterwege laten van de stemming op grond van artikel 8.36, onderdeel b, inderdaad wordt vereist dat er een aanbeveling is gedaan door het betrokken orgaan. De beperking bij de benoeming van de Nationale ombudsman is daarbij inderdaad onbedoeld. Hiervoor wordt bij nota van wijziging een voorziening getroffen.”

V. Overig

-

beslissingen over personen voor andere overheidsorganen (bijvoorbeeld de Nationale ombudsman).

Artikel 8.38 Niet in de Grondwet vermelde keuzen

Bij benoemingen, voordrachten of keuzen, die niet in de [Grondwet](#) zijn vermeld, kan de Kamer in een bijzonder geval andere regels doen gelden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 84)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.38)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.37 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.38.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 84 en is ten opzichte daarvan niet inhoudelijk gewijzigd. Het biedt de Kamer de mogelijkheid om in bijzondere gevallen andere dan de in deze paragraaf opgenomen regels te doen laten gelden voor benoemingen, voordrachten of keuzen die niet in de [Grondwet](#) vermeld zijn, bijvoorbeeld voor benoemingen waarvoor op grond van de wet een afwijkende procedure geldt.”

V. Overig

-

Artikel 8.39 Aanbieding aan de Koning

De Voorzitter draagt zorg dat de voordrachten van personen van wie de benoeming geschiedt bij koninklijk besluit aan de Koning worden aangeboden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 86)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 8.39)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Deze bepaling was als artikel 8.38 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het artikel is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 8.39.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 86, en schrijft voor dat de Voorzitter er zorg voor draagt dat voordrachten van personen die bij koninklijk besluit benoemd worden mondeling of schriftelijk aan de Koning worden aangeboden. Er zijn daarbij inhoudelijk geen wijzigingen aangebracht.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat in dit artikel wordt geregeld dat voordrachten van bepaalde personen mondeling of schriftelijk aan de Koning worden aangeboden. Waarom is er een keuzemogelijkheid tussen “mondeling” of “schriftelijk”? Hoe groot is de kans dat voordrachten “mondeling” aan de Koning worden aangeboden? Waarom is er niet gekozen voor “schriftelijk”, waar mede onder wordt verstaan: “langs veilige digitale weg”? Zou overigens “wordt” niet moeten zijn “worden”? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De werkgroep onderschrijft deze opmerkingen van de leden van de VVD-fractie. Zij heeft bij dit artikel aangesloten bij het huidige artikel 86, maar er is geen reden om in de bepaling “mondeling of schriftelijk” te handhaven. Derhalve wordt hiervoor bij nota van wijziging, alsmede voor het in de opmerkingen aangestipte abus, een voorziening getroffen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“In dit onderdeel wordt de tekst van artikel 8.38 vereenvoudigd, waarbij de vorm van de mededeling niet langer wordt vermeld, en vindt een grammaticale correctie plaats.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 9. WETSVOORSTELLEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met de paragrafen 1 tot en met 3 van het huidige hoofdstuk IX, en bevat de artikelen over de behandeling van wetsvoorstellen. Daarbij bevat paragraaf 9.1 de regels die in het algemeen van belang zijn voor wetsvoorstellen, en zijn bijzondere regels voor bepaalde soorten wetsvoorstellen neergelegd in de paragrafen 9.2 (initiatiefwetsvoorstellen), 9.3 (rijkswetsvoorstellen), 9.4 (begrotingswetsvoorstellen) en 9.5 (wetsvoorstellen tot herziening van de [Grondwet](#) of tot wijziging van het [Statuut](#)).”

Kamerstukken 35322 nr. 10 (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de ChristenUnie-fractie zien dat de staatscommissie parlementair stelsel in aanbeveling B4 voorstelt om in de memorie van toelichting bij elk wetsvoorstel expliciet aandacht te besteden aan de constitutionele aspecten van het desbetreffende wetsvoorstel. Staat de werkgroep welwillend tegenover dit voorstel, zo vragen genoemde leden.

De werkgroep staat welwillend tegenover deze aanbeveling, maar ziet geen noodzaak om in aanvulling op de reeds genomen maatregelen voor dit specifieke punt een regeling in het Reglement op te nemen. De Kamer heeft in het recente verleden uitdrukkelijk de aandacht gevestigd op de noodzaak om bij elk wetsvoorstel in de memorie van toelichting in te gaan op de mogelijke constitutionele aspecten, en naar aanleiding daarvan ook in haar ambtelijke processen verankerd dat hierop bij elk wetsvoorstel de aandacht wordt gevestigd (in het wetgevingsrapport). Bij brief van 5 november 2018 heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangegeven dat met de Kamer wordt onderkend dat een explicitering van de toets aan de [Grondwet](#) en andere constitutionele regelingen in de toelichting kan bijdragen aan een versterking van de constitutionele toetsing. Om die reden heeft de regering toegezegd de constitutionele toets nader te expliciteren in de memories van toelichting en in BNC-fiches door de vermelding van “kopjes”, alsmede door expliciete vermelding van de [Grondwet](#) als hogere regeling in de relevante [Aanwijzingen van de regelgeving](#) bij een volgende gelegenheid.¹³² Verder schrijft [Aanwijzing 4.43](#) van die [Aanwijzingen](#) reeds in algemene zin voor dat in de toelichting op een regeling wordt ingegaan op de verenigbaarheid met hoger recht, waarbij het uiteraard ook om constitutionele voorschriften gaat.”

V. Overig

¹³² Zie Kamerstukken 22112, nr. 38. [bedoeld wordt Kamerstukken [35000 VII \(22112\) nr. 38](#), red.].

§ 9.1 Wetsvoorstellen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 1)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (opschrift § 9.1)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 1 van het huidige hoofdstuk IX, en geeft de algemene regels voor de behandeling van voorstellen van wet als bedoeld in [artikel 82, eerste lid, van de Grondwet](#) (wetsvoorstellen). De paragraaf is nader onderverdeeld in subparagrafen, waarvan de opbouw op hoofdlijnen aanknoopt bij de behandelvolgorde van een wetsvoorstel.”

V. Overig

-

9.1.1 Voorbereiding door de commissie

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de voorbereiding van de Kamerbehandeling van een wetsvoorstel door een commissie.

De regeling stemt op hoofdlijnen overeen met de huidige artikelen 90 tot en met 95 van het Reglement. De bepalingen over het debat op hoofdlijnen (zie het huidige artikel 91) en de inbrengrvergadering (zie het huidige artikel 93, derde lid) zijn hierbij geschrapt. Zie daarover subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Hoofdlijnen debat’ en ‘Inbrengrvergaderingen’. Verder is het artikel over het wetgevingsrapport (zie het huidige artikel 92) ook niet langer opgenomen, aangezien dit betrekking heeft op een ambtelijk stuk. Daarmee is geen wijziging van de werkwijze beoogd, de wetgevingsrapporten zullen in de praktijk nog worden uitgebracht.”

V. Overig

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“Voor de versterking van de medewetgevende taak heeft het Presidium ingestemd met een proef waarbij de Kamer en de commissies extra juridische ondersteuning kregen in de vorm van een team van vier wetgevingsadviseurs. Dit team heeft onder meer inhoudelijke ondersteuning geboden aan het groeiend aantal wetgevingsrapporteurs dat in de commissies is benoemd om extra aandacht te geven aan belangrijke wetsvoorstellen van de regering. De eerste ervaringen laten zien dat deze vorm van specialistische dienstverlening aan zowel rapporteurs als de commissies kennis en inzicht biedt die nog niet breed beschikbaar is binnen de ambtelijke ondersteuning. Sinds 1 januari 2024 is daarom extra geïnvesteerd in deze vorm van parlementaire ondersteuning en is structureel formatie vrijgemaakt voor een team van zes wetgevingsadviseurs binnen de Dienst Analyse en Onderzoek. Het is de bedoeling dat elke commissie een wetgevingsadviseur als vast aanspreekpunt krijgt, die in samenwerking met de commissiestaf extra ondersteuning kan bieden bij de inhoudelijke behandeling van wetsvoorstellen van de regering. Daarbij ligt de focus op de analyse van de wetgevingskwaliteit, bijvoorbeeld ten aanzien van de verhouding tot andere wetgeving, uitvoeringsaspecten of het burgerperspectief. Voor het opstellen van amendementen en initiatiefwetgeving biedt het Bureau Wetgeving van de Tweede Kamer de gebruikelijke ondersteuning aan Kamerleden.”

-

Zie verder de brief van het Presidium over instelling van een tijdelijke commissie grondrechten en constitutionele toetsing onder [Kamerstukken 36642 nr. 1](#). De betrokken tijdelijke commissie is op 5 november 2024 ingesteld, en onder andere kunnen adviseren over de constitutionele aspecten van wetsvoorstellen.

Artikel 9.1 Inhandenstelling

1. De Voorzitter stelt elk wetsvoorstel in handen van een vaste commissie voor een voorbereidend onderzoek.

2. Het besluit tot inhandenstelling wordt zo spoedig mogelijk meegedeeld in een vergadering van de Kamer. Bij die mededeling kan de Kamer anders besluiten over de inhandenstelling.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 90)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28822	Wijziging	Themacommissies en inhandenstelling vaste commissie
30446	Wijziging	Besluitvorming Voorzitter en Ondervoorzitters

Vanaf 35322 (artikel 9.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 90, en heeft betrekking op de inhandenstelling van een wetsvoorstel.

Uit het *eerste lid* volgt dat wetsvoorstellen door de Voorzitter in handen worden gesteld van een vaste commissie, die een voorbereidend onderzoek naar het wetsvoorstel dient te

verrichten ten behoeve van de beraadslaging en besluitvorming door de Kamer. Daarbij wordt voorgesteld de procedure voor inhandenstelling te vereenvoudigen door de verplichting tot inhandenstelling neer te leggen bij alleen de Voorzitter (in het huidige artikel 90, eerste lid, is geregeld dat de inhandenstelling geschiedt door de Voorzitter en de eerste en tweede Ondervoorzitter). Daarnaast wordt in het lid verduidelijkt dat de inhandenstelling van een wetsvoorstel geschiedt met het oog op het door de commissie te verrichten “voorbereidend onderzoek”. Dit vormt in feite de kern van de werkzaamheden van een commissie ten aanzien van een wetsvoorstel, en er wordt ook nu reeds naar deze taak verwezen in de huidige artikelen 91 en 92. Het ligt in de rede het voorbereidend onderzoek naar wetsvoorstellen te laten verrichten door vaste commissies, overeenkomstig het huidige artikel 90, eerste lid. De mogelijkheid wetsvoorstellen in handen van een algemene commissie te stellen, is niet langer opgenomen omdat die commissiesoort komt te vervallen. Zie daarover paragraaf 2.2 van het algemeen deel van de toelichting.

Op grond van het *tweede lid* wordt een besluit tot inhandenstelling zo spoedig mogelijk meegedeeld in een vergadering van de Kamer. De Kamer kan bij de mededeling anders besluiten over de inhandenstelling. Het in het huidige artikel 90, tweede lid, neergelegde voorschrift dat als geen sprake is van eenparigheid van stemmen hiervan mededeling wordt gedaan in een openbare vergadering van de Kamer voordat de inhandenstelling plaatsvindt, komt niet terug omdat de inhandenstelling op grond van het voorgestelde eerste lid slechts door de Voorzitter plaatsvindt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie begrijpen dat er niet langer wordt gekozen voor het opnemen van de mogelijkheid van een hoofdlijnen debat over een voorstel van wet. Wel vragen zij zich af of het Reglement nu nog wel de mogelijkheid biedt om een dergelijk debat te houden. Is de consequentie van de voorgestelde regels rond wetgeving niet dat er per definitie eerst een schriftelijke ronde gehouden moet worden?.”

De werkgroep verwijst voor de beantwoording van deze vraag naar de beantwoording bij de gestelde vragen bij artikel 9.1”

“De leden van de SGP-fractie vragen bij het tweede lid van artikel 9.1 wat de precieze betekenis van de mogelijkheid om anders te beslissen is. Wordt hiermee alleen bedoeld op de mogelijkheid om te beslissen dat een wetsvoorstel in de handen van een andere commissie wordt gesteld of is het op grond van die bepaling ook mogelijk om te beslissen dat een wetsvoorstel op een andere wijze wordt behandeld dan via de gebruikelijke procedure, bijvoorbeeld door er eerst een hoofdlijnen debat over te houden?.”

Het artikellid is er naar de mening van de werkgroep op gericht om de Kamer bij de gelegenheid van de plenaire mededeling van de Voorzitter het laatste woord te geven over de vraag in handen van welke commissie het wetsvoorstel moet worden gesteld, en niet op het uitstel van de inhandenstelling. Het staat de Kamer wel vrij om, los van de behandeling van een concreet wetsvoorstel in commissies, op hoofdlijnen te debatteren over het wetsvoorstel. Als daaraan bij aanvang van de behandeling behoefte bestaat, dan kan een commissie desgewenst de inbrengdatum, die zij op grond van artikel 9.2, derde lid, binnen twee weken moet vaststellen, verder in de toekomst plannen zodat in de tussentijd het debat kan plaatsvinden en de uitkomst daarvan desgewenst betrekken bij de inbreng voor het verslag. Voor zover het voorbereidend onderzoek hierdoor te lang gaat duren, kan het Presidium

desnoods ingrijpen door een uiterste termijn op grond van artikel 9.3 voor het verslag vast te stellen.”

V. Overig

-

Artikel 9.2 Verslag

1. Een commissie brengt over elk in haar handen gesteld wetsvoorstel verslag uit aan de Kamer.

2. Ieder lid van de Kamer kan bij de commissie schriftelijke opmerkingen inbrengen voor het verslag. De commissie is bevoegd weg te laten wat zij niet ter zake acht.

3. De commissie stelt binnen twee weken na de inhandenstelling, met uitzondering van recesperiodes, een termijn vast voor de inbreng. Van de gestelde termijn wordt mededeling gedaan aan de leden van de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 32, eerste lid, laatste zin, 93, eerste en tweede lid, en 94, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 9.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 32, eerste lid (voor wat betreft in handen gestelde wetsvoorstellen), en 93, en heeft betrekking op (de inbreng bij) het verslag van de commissie over een wetsvoorstel.

Het *eerste lid* stelt daarbij voorop dat over elk wetsvoorstel een verslag wordt uitgebracht. Dit volgt indirect uit de huidige artikelen 32, eerste lid, eerste zin, 90, eerste lid, en 94, eerste lid. Er wordt voorgesteld de verplichting tot het uitbrengen van het verslag in dit artikel voorop te stellen, aangezien de inbrengmogelijkheid van de leden (zie het tweede lid) op het verslag betrekking heeft en de verplichting tot het uitbrengen van een verslag centraal staat in het voorbereidend onderzoek.

Op basis van het *tweede lid* kan ieder lid van de Kamer (dus niet slechts een commissielid) schriftelijke opmerkingen inbrengen over een wetsvoorstel. Die schriftelijke inbreng wordt in beginsel opgenomen in het verslag, waarbij de commissie de mogelijkheid heeft opmerkingen weg te laten die zij niet ter zake acht. Dit correspondeert met de huidige artikelen 93, eerste lid, en 32, eerste lid, laatste zin.

Ingevolge het *derde lid* stelt de commissie binnen veertien dagen na de inhandenstelling, waarbij recesperioden niet meetellen, een termijn vast waarbinnen de leden de hiervoor genoemde inbreng kunnen leveren. Die termijn wordt aan de Kamer meegedeeld. Dit correspondeert met het huidige artikel 93, eerste en tweede lid. De uitzondering voor de recesperioden is nieuw, en is opgenomen omdat de vaststelling van een termijn tijdens een recesperiode problematisch kan zijn.

De regeling voor inbrengvergaderingen uit het huidige artikel 93, derde lid, komt niet in het voorstel terug. Zie daarover subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Inbrengvergaderingen’. Uiteraard kan een commissie wel tijdens bijvoorbeeld een procedurevergadering afspraken maken over de inbreng, en aan andere leden dan de commissieleden daarbij de mogelijkheid bieden om deel te nemen aan de vergadering.”

Algemeen

“In de praktijk maken leden doorgaans gebruik van de mogelijkheid om ten behoeve van het verslag schriftelijk vragen en opmerkingen in te brengen (zie de huidige artikelen 93, eerste lid, en 121, eerste lid). Tegen deze achtergrond wordt voorgesteld de inbrengvergadering als afzonderlijk instrument te schrappen. Daarbij staat het een commissie uiteraard nog steeds vrij om in een (procedure)vergadering afspraken te maken ter coördinatie of afstemming van de te leveren inbreng, en daarbij andere leden toe te staan aan de vergadering deel te nemen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De werkgroep heeft met belangstelling kennisgenomen van de suggestie om commissies meer wetgevende bevoegdheden te geven. In haar rapport heeft de werkgroep reeds benadrukt dat het van belang is om te kijken naar de onevenwichtige verhouding tussen de plenaire vergadering en de belangrijke werkzaamheden in commissies. Zij doet daarvoor dan ook verschillende voorstellen. De werkgroep is er echter niet op voorhand van overtuigd dat het toekennen van meer formele bevoegdheden aan commissies in het wetgevingstraject ook daadwerkelijk zal leiden tot een versterkte behandeling in commissies. Daarnaast waarborgt de huidige werkwijze dat de verscheidenheid aan opvattingen en invalshoeken die in de Kamer leven, voldoende tot uiting kunnen komen in het wetgevingstraject. Een versterking van het voorbereidend onderzoek in de commissies moet volgens de werkgroep eerst en

vooral worden gezocht in de feitelijke invulling. Daarbij heeft de werkgroep gewezen op de mogelijkheden die commissies hebben om, in aanvulling of ter voorbereiding op de schriftelijke behandeling van het voorstel, gebruik te maken van instrumenten als de technische briefing, het rondetafelgesprek en de mogelijkheid van het benoemen van een rapporteur. Commissies zetten hun kennis- en onderzoeksinstrumentarium ook nu al wel in bij de behandeling van wetgeving. Daarop kan verder worden ingezet. De werkgroep heeft in dat kader gewezen op de nieuwe werkwijze die sinds enkele jaren door de commissies wordt gehanteerd. Onderdeel daarvan is dat commissies ook vaker gebruik zijn gaan maken van voorbereidende werkgroepen. Langs deze weg zouden commissies ook de voorbereidende behandeling van een wetsvoorstel kunnen versterken. Daarnaast staat niets eraan in de weg wanneer leden van een commissie naar aanleiding van het voorbereidend onderzoek gezamenlijk moties of amendementen zouden indienen, waarmee zij een breed gedragen oordeel in de commissie tot uitdrukking kunnen brengen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

“We hebben zelf diverse voorstellen gedaan om te zorgen voor meer evenwicht tussen het plenaire debat en het werk in de commissies. Je zou nog verder kunnen gaan door bijvoorbeeld allerlei formele bevoegdheden — je ziet dat inderdaad soms in het buitenland — in het wetgevingsproces bij de commissies neer te leggen. Wij hebben daar, alles afwegend, niet voor gekozen. Je loopt het risico dat het voorbereidend onderzoek in de commissies daardoor juist minder effectief wordt en dat er in een vroeg stadium al politieke knopen worden doorgehakt. Wij vinden onze eigen parlementaire cultuur — over belangrijke wetsvoorstellen juist plenair politieke knopen doorhakken — een mooi element van het Nederlandse stelsel. Er is een veelheid aan politieke stromingen vertegenwoordigd en die kan in dat debat ook zo veel mogelijk naar voren komen.

Er zijn al diverse mogelijkheden om het voorbereidend onderzoek bij wetsvoorstellen meer inhoud te geven, bijvoorbeeld door rondetafelgesprekken te houden en rapporteurs te benoemen. Commissies werken nu ook met kennisagenda's. Wat ons betreft, wordt daar verder op ingezet.”

V. Overig

-

Artikel 9.3 Stellen van een termijn

1. Het Presidium kan een commissie een termijn stellen voor het uitbrengen van haar verslag over een wetsvoorstel.

2. Indien het verslag niet binnen de gestelde tijd gereed kan zijn, vraagt de commissie om verlenging van de termijn. Het Presidium beslist over de verlenging. Deze beslissing wordt zo spoedig mogelijk schriftelijk ter kennis gebracht van de leden van de Kamer en meegedeeld in een vergadering van de Kamer.

3. Indien het Presidium een beslissing tot verlenging niet unaniem heeft genomen, wordt dat gemeld bij de mededeling, bedoeld in het tweede lid. De Kamer kan bij die mededeling anders besluiten. Een voorstel daartoe kan door ieder lid worden gedaan.

4. Een verlengde termijn kan slechts nader worden verlengd door de Kamer. Tijdens een reces kan het Presidium tot nadere verlenging van de termijn besluiten.

5. Indien een commissie niet binnen een gestelde termijn verslag uitbrengt, kan de Kamer de beraadslaging openen zonder dat een verslag is uitgebracht.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 95)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 95, en ziet op de mogelijkheid om een commissie een termijn te stellen voor het uitbrengen van haar verslag. De bepaling is daarbij inhoudelijk gelijk gebleven. Wel zijn redactionele wijzigingen aanbracht, waarbij de inhoud van het (omvangrijke) tweede lid van het huidige artikel 95 is uitgesplitst over meerdere artikelliden.

In het *eerste lid* is geregeld dat het Presidium een commissie een termijn kan stellen om verslag uit te brengen over een in haar handen gesteld wetsvoorstel. Dit komt overeen met het huidige artikel 95, eerste lid.

Het *tweede lid* ziet op verlenging van een gestelde termijn. De commissie kan daarom vragen als het verslag niet binnen de door het Presidium gestelde termijn gereed kan zijn. Het Presidium beslist over de verlenging, en doet over de beslissing zo spoedig mogelijk mededeling in een vergadering van de Kamer en in een schriftelijke kennisgeving aan de leden van de Kamer. Dit komt overeen met het huidige artikel 95, tweede lid, eerste tot en met derde zin.

Het *derde lid* bevat een bijzondere regel voor het geval het Presidium niet unaniem heeft besloten over de verlenging van een gestelde termijn. Dat dient te worden gemeld bij de mededeling aan de Kamer, waarbij de Kamer anders over de verlenging van de termijn kan besluiten. Dit komt overeen met het huidige artikel 95, tweede lid, vierde en vijfde zin.

Het *vierde lid* heeft betrekking op de nadere verlenging van een gestelde termijn. Dit lid bepaalt daarbij dat slechts de Kamer tot de nadere verlenging kan besluiten. Uitzondering vormen de recesperiodes, in welk geval het Presidium over de nadere verlenging besluit. Dit komt overeen met het huidige artikel 95, tweede lid, laatste zin.

Het *vijfde lid* geeft het gevolg van het niet naleven van een gestelde termijn: in dat geval kan de Kamer de beraadslaging openen zonder dat over het wetsvoorstel verslag is uitgebracht. Dit komt overeen met het huidige artikel 95, derde lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat het Presidium een termijn kan stellen voor het uitbrengen van een verslag bij een wetsvoorstel. Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 95. Hoe vaak wordt er van dat artikel gebruikgemaakt? Voor zover deze leden dat kunnen inschatten is dat niet vaak het geval. In hoeverre is er nog behoefte aan artikel 9.3 dan wel wat is de meerwaarde ervan (het huidige artikel 95)? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

Jaarlijks vindt in ieder geval bij verscheidene suppletoire begrotingswetsvoorstellen een termijnstelling plaats. Daarnaast vormt de bepaling in het algemeen de uiteindelijke “stok achter de deur” om een commissie te dwingen om het onderzoek van het wetsvoorstel af te ronden, en kan de termijnstelling worden ingezet om de behandeling van een wetsvoorstel te bespoedigen. De werkgroep is van mening dat de bepaling tegen die achtergrond zeker meerwaarde heeft.”

V. Overig

-

Artikel 9.4 Vervolgstukken

1. Een commissie vermeldt in haar verslag over een wetsvoorstel of zij de behandeling door de Kamer, al dan niet onder voorbehoud, voldoende voorbereid acht.

2. Indien het verslag opmerkingen of vragen bevat, wordt de regering in de gelegenheid gesteld te reageren in een nota naar aanleiding van het verslag.

3. Na ontvangst van een nota naar aanleiding van het verslag kan de commissie besluiten nader verslag uit te brengen. De artikelen [9.2](#) tot en met [9.4](#) zijn van toepassing op een nader verslag.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 94, eerste en derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590 ¹³³	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

¹³³ Zie voor één stuk na 1994 ook <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/22590>.

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 94, en heeft betrekking op de (noodzaak tot) vervolgstukken op het verslag over een wetsvoorstel. De bepaling wordt daarbij redactioneel aangepast, maar de werkwijze blijft inhoudelijk ongewijzigd. De inhoud van het huidige artikel 94, tweede lid, komt daarbij niet in dit artikel terug, aangezien voor het openbaar maken van een verslag in artikel 7.25 een algemene voorziening is getroffen. Het *eerste lid* bepaalt dat de commissie in een verslag over een wetsvoorstel vermeldt of zij, al dan niet onder voorbehoud, de behandeling van het wetsvoorstel door de Kamer voldoende voorbereid acht. Dit correspondeert met het huidige artikel 94, eerste lid, en sluit aan bij de praktijk.

De inhoud van het *tweede lid* is nieuw en bepaalt dat als het verslag vragen of opmerkingen bevat, de minister in de gelegenheid wordt gesteld een reactie in een nota naar aanleiding van het verslag te geven. Dit komt overeen met de praktijk. Het huidige artikel 94, derde lid, lijkt uit te gaan van het standaard uitbrengen van de nota naar aanleiding van het verslag, terwijl daartoe bij een blanco verslag zonder opmerkingen geen reden bestaat.

Het *derde lid* regelt dat de commissie na ontvangst van een nota naar aanleiding van het verslag kan besluiten een nader verslag uit te brengen. Dit komt overeen met het huidige artikel 94, derde lid, en zal bijvoorbeeld aan de orde zijn als de commissie van mening is dat de in de nota naar aanleiding van het verslag gegeven antwoorden op de in het verslag gestelde vragen nog onvoldoende toereikend zijn of aanleiding geven tot nieuwe vragen. Voor de duidelijkheid is bepaald dat op een nader verslag de artikelen 9.2 tot en met 9.4 van toepassing zijn.”

V. Overig

-

9.1.2 Amendementen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de indiening en behandeling van amendementen (de voorstellen van een of meer leden tot wijziging van een wetsvoorstel, bedoeld in [artikel 84 van de Grondwet](#)).”

V. Overig

-

Artikel 9.5 Indienen van amendementen

1. Ieder lid kan, alleen of met andere leden, amendementen indienen vanaf het tijdstip dat een wetsvoorstel in handen van een commissie is gesteld.

2. De amendementen moeten zijn voorzien van een beknopte toelichting, en door de indieners zijn ondertekend.

3. De amendementen worden bij de indiening meteen openbaar gemaakt. Indien een amendement op de dag van de beraadslaging of stemming over het wetsvoorstel wordt ingediend, wordt het tevens in de vergaderzaal rondgedeeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 96)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 96, en betreft de indiening van amendementen. Daarbij zijn enige redactionele aanpassingen in de bepaling aangebracht, maar blijft de regeling inhoudelijk gelijk.

Het *eerste lid* bepaalt dat leden, alleen of met andere leden, amendementen kunnen indienen vanaf het moment van inhandenstelling van een wetsvoorstel bij een commissie. Dit komt overeen met het huidige artikel 96, eerste lid. Daarbij wordt in het artikellid verduidelijkt dat een amendement ook door meerdere leden tegelijk kan worden ingediend, om duidelijker aan te sluiten bij de praktijk en [artikel 84 van de Grondwet](#).

Op grond van het *tweede lid* dient elk amendement door de indiener(s) te zijn voorzien van een beknopte toelichting, en te zijn ondertekend. Dit sluit aan bij de praktijk en het huidige artikel 96, eerste lid. In het voorgestelde artikellid wordt de vereiste ondertekening van een amendement daarbij uitdrukkelijk genoemd. Dit sluit aan bij de praktijk en bij de regeling voor de moties (zie artikel 8.19, tweede lid), en vindt mede plaats met het oog op de regeling voor de wijziging of intrekking van een amendement (die door de eerste ondertekenaar kan plaatsvinden, zie artikel 9.7).

Het *derde lid* heeft betrekking op het openbaar maken en verspreiden van ingediende amendementen. Daarbij wordt verduidelijkt dat de amendementen bij de indiening meteen openbaar worden gemaakt. Tevens worden de amendementen, indien de indiening plaatsvindt op de dag van de beraadslaging of stemming over het betrokken wetsvoorstel, in de vergaderzaal rondgedeeld. Dit sluit aan bij de huidige praktijk.“

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering in het tweede lid zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#).

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dan zijn er nog sinds gisterenavond een aantal nieuwe amendementen binnengekomen, waar ik ook nog op zal reageren. Ik heb overigens ook wel gemerkt dat waar het om de werkwijze van de Kamer gaat — en zo zal het bij wetsvoorstellen ook zijn — het vaak een klacht is dat amendementen die heel laat worden ingediend, het risico kunnen hebben dat ze een minder zorgvuldige bespreking krijgen. De praktijk is namelijk dat je er niet even een avondje voor gaat zitten wat er allemaal voor haken en ogen aan zitten. Dus op zichzelf hierbij de aanbeveling ten aanzien van het wetgevingswerk om zo vroeg mogelijk amendementen in te dienen. Maar ook hiervoor geldt dat we dit niet expliciet hebben geregeld, omdat we ook inzien dat er allerlei bijzondere redenen kunnen zijn om het anders te doen.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Overigens wijst het Presidium in dit verband ook op het feit dat het steeds meer regel dan uitzondering lijkt te zijn dat amendementen door leden pas op een zeer laat moment worden ingediend. De mogelijkheid amendementen in te dienen is al echter mogelijk zodra wetsvoorstellen in handen zijn gesteld. Het tijdig indienen (ruim voor de mondelinge behandeling) is vanuit het oogpunt van zorgvuldige wetgeving wenselijk.”

Artikel 9.6 Toelaatbaarheid van amendementen

1. Een amendement wordt geacht toelaatbaar te zijn, zolang de Kamer het niet ontoelaatbaar heeft verklaard.

2. De Voorzitter of een lid kan de Kamer voorstellen een amendement ontoelaatbaar te verklaren, indien:

- a. de strekking van het amendement tegengesteld is aan het wetsvoorstel; of
- b. er tussen de inhoud van het amendement en die van het wetsvoorstel geen rechtstreeks verband bestaat.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 97)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 97, en heeft betrekking op de toelaatbaarheid van amendementen. Er zijn enige redactionele aanpassingen in de bepaling aangebracht, waarbij de toelaatbaarheid van een amendement is vooropgesteld in het eerste

lid, en de ontoelaatbaarheid als uitzondering is opgenomen in het tweede lid. De regeling blijft verder inhoudelijk gelijk.

Uit het *eerste lid* volgt dat een amendement geacht wordt toelaatbaar te zijn zolang de Kamer het niet ontoelaatbaar heeft verklaard. Het *tweede lid* bevat de gronden voor het, op voorstel van de Voorzitter of een lid, door de Kamer ontoelaatbaar verklaren van een amendement. Deze gronden zijn: een aan de strekking van het wetsvoorstel tegengesteld amendement (onderdeel a), en het ontbreken van een rechtstreeks verband tussen het wetsvoorstel en het amendement (onderdeel b).“

V. Overig

Zie voor een ontoelaatbaarverklaring van een amendement [Handelingen II, 1993/64, 69-5122](#)

Zie voor een meer recent voorbeeld van stemmingen over de toelaatbaarheid van een amendement [Handelingen II 2023/24, nr. 43 item 17](#).

Artikel 9.7 Wijzigen en intrekken van amendementen

1. De eerste ondertekenaar van een amendement kan zijn amendement wijzigen.
2. De eerste ondertekenaar kan het amendement intrekken tijdens een wetgevingsoverleg en de beraadslaging van de Kamer. Indien de beraadslaging is gesloten, is voor de intrekking toestemming nodig van de Kamer.
3. Indien de eerste ondertekenaar geen lid meer is, kan een door zijn fractie of groep aangewezen lid het amendement wijzigen of intrekken. Indien de fractie of groep geen deel meer uitmaakt van de Kamer, kan de eerstvolgende ondertekenaar het amendement wijzigen of intrekken.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 98)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 98, en heeft betrekking op het wijzigen of intrekken van amendementen. Daarbij worden in het eerste en tweede lid enige redactionele aanpassingen gemaakt in de bepalingen, en is het derde lid nieuw.

Het *eerste lid* heeft betrekking op het wijzigen van een amendement, en bepaalt dat de eerste ondertekenaar daartoe bevoegd is. Dit sluit aan bij het huidige artikel 98, eerste zin.

Het *tweede lid* ziet op het intrekken van een amendement, waartoe eveneens de eerste ondertekenaar bevoegd is. De eerste ondertekenaar kan het amendement echter slechts zelfstandig intrekken in een vergadering waarin het wetsvoorstel wordt behandeld (een wetgevingsoverleg of de plenaire beraadslaging). Als de beraadslaging gesloten is, kan een amendement nog slechts met toestemming van de Kamer worden ingetrokken. Dit komt overeen met het huidige artikel 98, tweede zin, waarbij nu uitdrukkelijk wordt genoemd dat intrekking tijdens een wetgevingsoverleg ook mogelijk is.

Het *derde lid* bevat een voorziening voor het wijzigen of intrekken van amendementen als de eerste ondertekenaar geen lid meer is. Het huidige Reglement biedt daarvoor geen regeling, terwijl dit in de praktijk wel plaatsvindt. Het voorgestelde artikellid sluit aan bij deze praktijk. Daarbij wijst de fractie of groep van de vertrokken eerste ondertekenaar een ander lid aan (normaliter een van haar eigen leden) dat het amendement kan wijzigen of intrekken. Als ook de fractie of groep geen deel meer uitmaakt van de Kamer, kan de eventuele eerstvolgende ondertekenaar het amendement wijzigen of intrekken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat artikel 9.7 gaat over het wijzigen en intrekken van amendementen. Er is een voorziening voor het geval de eerste ondertekenaar geen lid van de Kamer meer is. Maar wat als er maar één ondertekenaar is en de fractie dan wel groep waartoe dat lid behoorde, geen deel van de Kamer meer uitmaakt? Wat gebeurt er dan met het amendement? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De leden van de PvdA-fractie hebben met betrekking tot artikel 9.7 de volgende vraag: wat gebeurt er met amendementen waarbij de indiener niet meer in de Kamer zit, de hele fractie waartoe hij/zij behoorde ook niet meer, en er geen andere indieners zijn? Anders dan bij initiatiefvoorstellen is niet voorzien in de mogelijkheid van het laten vervallen van een amendement als het definitief verweesd is. Is dat met opzet zo gedaan?

De leden van de SGP-fractie vinden het belangrijk dat er een goede regeling is voor het intrekken van amendementen. De redactie van dit artikel veronderstelt dat er een tweede of volgende ondertekenaar is die nog wel lid van de Kamer is. Moet er geen regeling worden opgenomen voor het geval geen van de ondertekenaars meer in de Kamer zit?

In reactie op de vragen van de leden van de fracties van VVD, PvdA en SGP merkt de werkgroep op dat de betrokken “verweesde” amendementen inderdaad niet meer kunnen worden gewijzigd of ingetrokken, aangezien ook de fracties of groepen van de ondertekenaars geen zitting meer in de Kamer hebben. Deze amendementen kunnen uiteindelijk echter wel worden afgedaan. Zij zullen bij de stemming over het wetsvoorstel immers gewoon in stemming komen, en voor zover zij niet langer technisch inpasbaar zijn in het wetsvoorstel (bijvoorbeeld als gevolg van een ingediende nota van wijziging), kunnen zij op grond van het voorgestelde artikel 9.11, vijfde lid, onder a (thans artikel 103, vierde lid) als vervallen worden beschouwd. Er is dus reeds een regeling op dit punt.”

V. Overig

-

Artikel 9.8 Overnemen van amendementen

1. De Voorzitter deelt tijdens de beraadslaging over een wetsvoorstel mee dat een amendement is overgenomen, indien:

a. de minister te kennen geeft zich met de inhoud van een ingediend amendement te kunnen verenigen; en

b. de Voorzitter zich ervan heeft overtuigd dat geen van de in de vergaderzaal aanwezige leden zich tegen het overnemen van het amendement verzet.

2. Een overgenomen amendement is vanaf de mededeling onderdeel van het wetsvoorstel en maakt geen afzonderlijk onderwerp van de beraadslaging meer uit.

3. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op het overnemen van een amendement tijdens een wetgevingsoverleg.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 100)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het derde lid is ingevoegd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het artikel is verder ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 100, en heeft betrekking op het overnemen van amendementen. De bepaling dat een amendement niet kan worden overgenomen tijdens een wetgevingsoverleg (zie het huidige artikel 100, derde lid) is daarbij geschrapt, net als bij de regeling voor het overnemen van moties (zie artikel 8.20). De bepaling is verder inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* regelt dat de Voorzitter tijdens de beraadslaging over een wetsvoorstel mededeelt dat een amendement is overgenomen als is voldaan aan twee cumulatieve voorwaarden. In de eerste plaats moet de minister te kennen hebben gegeven zich te kunnen verenigen met de inhoud van een ingediend amendement (onderdeel a), en daarnaast moet de Voorzitter zich ervan overtuigd hebben dat geen van de in de vergaderzaal aanwezige leden zich tegen overname van het amendement verzet (onderdeel b).

Het *tweede lid* geeft aan wat het gevolg is van het overnemen: het overgenomen amendement is meteen onderdeel geworden van het wetsvoorstel, en is geen afzonderlijk onderwerp van de beraadslaging meer (er wordt dus ook niet meer afzonderlijk over gestemd).”

V. Overig

-

Artikel 9.9 Subamendementen

1. Ieder lid kan, alleen of met andere leden, subamendementen indienen tot wijziging van door andere leden ingediende amendementen.

2. De regels die voor amendementen gelden, zijn van overeenkomstige toepassing op subamendementen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 99)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (artikel 9.9)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 99, en betreft subamendementen. Daarbij zijn enige redactionele aanpassingen in de bepaling aangebracht, maar blijft de regeling inhoudelijk gelijk.

In het *eerste lid* wordt verduidelijkt dat ieder lid, alleen of met andere leden, subamendementen kan indienen die strekken tot wijziging van door andere leden ingediende

amendementen. Uit het huidige artikel 99 kan deze bevoegdheid van de leden slechts indirect worden afgeleid. Uit de woorden “door andere leden ingediende amendementen” volgt dat een lid geen subamendement kan indienen op zijn eigen amendementen, en dus ook geen medeondertekenaar kan zijn van een dergelijk subamendement. Dit volgt ook nu al uit het huidige artikel 99.

Het *tweede lid* bepaalt dat de regels over amendementen van overeenkomstige toepassing zijn op subamendementen.”

V. Overig

-

9.1.3 De beraadslaging

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de plenaire beraadslaging over een wetsvoorstel.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) (*Geleidende brief*)

“In 2022 is uitvoering gegeven aan de motie van de leden Paternotte en Bisschop ([Kamerstuk 35 992, nr. 5](#)) om in het plenaire schema één dag in de week tijd in te ruimen voor het behandelen van wetgeving. De Kamervoorzitter heeft bij haar voorstellen voor de Kameragenda gedurende een langere periode (tot medio februari 2023) zo veel als mogelijk de woensdag gereserveerd voor de behandeling van (initiatief)wetgeving. Het Presidium staat positief tegenover dit uitgangspunt en wil dit bestendigen. Tegelijkertijd is gebleken dat “wettenwoensdag” zich niet altijd goed verdraagt met uitspraken van de Kamer met

betrekking tot de agenda, de agenda van de Kamercommissies en/of de agenda van bewindspersonen. Een formalisering van dit uitgangspunt kan dan in voorkomende gevallen leiden tot verlies van plenaire vergadertijd, tot het niet kunnen honoreren van actuele Kamerwensen met betrekking tot de agenda en tot een onnodige doorkruising van commissieagenda's. Het Presidium is hoe dan ook van oordeel dat de rol van medewetgever in voldoende mate tot uitdrukking moet blijven komen in de Kameragenda.”

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium is van opvatting dat de zogenaamde 'wettenwoensdag' een goed uitgangspunt is en de Voorzitter probeert dan ook zo goed als mogelijk dit uitgangspunt te bestendigen in haar voorstellen aan de Kamer voor de agenda. Het Presidium acht het tegelijkertijd wel aangewezen hierbij enige flexibiliteit te behouden om bijvoorbeeld spoeddebatten, niet zijnde wetgeving, bij uitzondering op woensdag in te plannen of om een wetgevingsdebat eenmalig op dinsdag of donderdag te agenderen als hier goede redenen voor zijn. Mocht er geen of weinig wetgeving aan bod komen op woensdag, dan doet de Voorzitter in de regel voorstellen die op andere dagen in die betreffende week te behandelen.

In reactie op hetgeen de leden van de D66-fractie betogen, merkt het Presidium op dat de verwachting reëel is dat kostbare plenaire vergadertijd verloren gaat en dat sommige andere spoedeisende debatten niet binnen de door de Kamer gewenste tijd gevoerd kunnen worden als op de woensdag alleen nog (initiatief)wetgeving aan de orde mag komen. Ter illustratie geeft het Presidium hierbij een voorbeeld. De Kamer kan besluiten een groot debat in een bepaalde vergaderweek te willen voeren met de minister-president over een actueel onderwerp. Het kan daarbij voorkomen dat de minister-president echter verhinderd is op donderdag. Uitmijken naar dinsdag is dan niet altijd een goede optie, gelet op het feit dat de vergadering daar pas om 16.00 uur of later ruimte biedt voor agendering van dergelijke debatten. Het ligt dan voor de hand de wetgeving in die week op bijvoorbeeld donderdag te agenderen zodat op woensdag wel een dergelijk debat gevoerd kan worden. Anders dan de leden van de D66-fractie van opvatting zijn, ziet het Presidium niet goed hoe het vastleggen van wettenwoensdag ruimte geeft in de agenda's van bewindspersonen, alleen al vanwege het feit dat wetgeving ook (naast de woensdag) op dinsdag of donderdag aan de orde kan komen. Bovendien dienen bewindspersonen altijd, ongeacht wettenwoensdag, rekening te houden met het feit dat de Tweede Kamer dan wel een Kamercommissie kan verzoeken naar een bepaald debat op een bepaalde dag te komen.

In dit verband merkt het Presidium nog op dat vanaf volgend jaar in de Staat van de Kamer gegevens worden opgenomen met betrekking tot de hoeveelheid plenaire vergadertijd die de Kamer heeft besteed aan wetsbehandelingen ten opzichte van andere debatten. Zodoende wordt voor de Kamer inzichtelijk hoeveel tijd zij aan wetgeving besteedt.”

Artikel 9.10 Algemene beraadslaging en artikelsgewijze behandeling

1. De algemene beraadslaging over een wetsvoorstel vindt plaats in twee termijnen.
2. De Kamer kan besluiten het wetsvoorstel na de algemene beraadslaging artikelsgewijs te behandelen. Daarbij behandelt de Kamer de artikelen en de daarop voorgestelde amendementen in hun volgorde, en ten slotte de beweegreden van het wetsvoorstel. De Kamer kan, de commissie gehoord, tevens besluiten dat de artikelsgewijze behandeling in een wetgevingsoverleg plaatsvindt.
3. Indien over een wetsvoorstel een wetgevingsoverleg is gehouden, vindt verder geen beraadslaging plaats, tenzij de Kamer anders besluit.
4. De Kamer kan tot een andere wijze van behandelen besluiten.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 101 en 102)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

In het oorspronkelijke voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) werd voorgesteld de artikelsgewijze behandeling uit het Reglement te schrappen. Dit is teruggedraaid met het aangenomen amendement Omtzigt ([nr. 35](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 101, en ziet op de plenaire beraadslaging over een wetsvoorstel.

Het *eerste lid* regelt dat de beraadslaging over een wetsvoorstel plaatsvindt in twee termijnen, tenzij de Kamer besluit tot een andere wijze van behandelen. Zo’n andere wijze van behandelen kan inhouden dat de plenaire behandeling in één termijn plaatsvindt, maar ook dat er juist meer dan twee termijnen plaatsvinden, of zelfs dat het wetsvoorstel artikelsgewijs wordt behandeld. Dit komt overeen met het huidige artikel 101, eerste en derde lid.

Uit het *tweede lid* volgt dat als over een wetsvoorstel een wetgevingsoverleg gehouden is, er geen beraadslaging over het wetsvoorstel plaatsvindt, tenzij de Kamer anders besluit. Hiermee wordt als uitgangspunt genomen dat er na een wetgevingsoverleg dus geen plenaire afronding plaatsvindt om een herhaling van het debat te voorkomen. De Kamer heeft daarbij wel de mogelijkheid hiervan af te wijken indien de omstandigheden daartoe aanleiding geven, waartoe zij dan expliciet moet besluiten. Zie hierover ook paragraaf 2.3 van het algemeen deel van de toelichting, onder «Besluit tot wetgevingsoverleg door commissie».

De artikelsgewijze behandeling (zie het huidige artikel 101, tweede lid) komt niet in het voorgestelde artikel terug, aangezien deze geheel in onbruik is geraakt. De Kamer kan dit, indien zij dit alsnog wenst, op andere wijze vormgeven met behulp van de tweede zin van het eerste lid. Daarnaast heeft een commissie de mogelijkheid om een wetgevingsoverleg dusdanig in te richten dat een artikelsgewijze behandeling plaatsvindt. Aangezien ook bij wetgevingsoverleggen de artikelsgewijze behandeling in onbruik is geraakt, hoeft dit niet meer uitdrukkelijk in het Reglement te worden genoemd. Daarnaast is de bevoegdheid om tot een wetgevingsoverleg te besluiten in het voorstel belegd bij de commissies (zie artikel 7.27, aanhef en onderdeel b). Het op deze onderwerpen betrekking hebbende huidige artikel 102 komt daarom ook niet terug. Zie over het vervallen van de artikelsgewijze behandeling ook subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van de toelichting, onder «Artikelsgewijze behandeling».”.

Algemeen

“Om een herhaling in de behandeling te voorkomen, is daarnaast het uitgangspunt opgenomen dat na een wetgevingsoverleg geen plenaire afronding plaatsvindt, tenzij de Kamer anders besluit. Zie hiervoor artikel 9.10, tweede lid.”

“Artikelsgewijze behandeling

Het Reglement bevat momenteel voorzieningen om een wetsvoorstel artikelsgewijs te behandelen in een plenaire vergadering (zie het huidige artikel 101, tweede lid) of wetgevingsoverleg (zie het huidige artikel 102, eerste lid, onder b, en tweede lid). Voorgesteld wordt deze bepalingen te schrappen omdat er geen gebruik meer van wordt gemaakt. Uiteraard staat het de Kamer nog wel vrij om de beraadslaging artikelsgewijs in te richten (zie daartoe artikel 9.10, eerste lid), en kan een commissie een wetgevingsoverleg op deze wijze vormgeven.”

[Kamerstukken 35322 nr. 35](#) (toelichting aangenomen amendement)

“Dit amendement zorgt ervoor dat de mogelijkheid van de artikelsgewijze behandeling na de algemene plenaire beraadslaging in het Reglement van Orde vermeld blijft. De indieners constateren dat de wetgevende taak van de Kamer versterking behoeft. Daarbij hoort aandacht

voor de technische aspecten van een wetsvoorstel, die in de artikelsgewijze toelichting te vinden zijn. De keuze voor artikelsgewijze behandeling moet daarom uitdrukkelijk in het Reglement van Orde blijven staan.

Daartoe wordt via wijzigingsonderdeel 3 in artikel 9.10 een lid ingevoegd, op grond waarvan de Kamer kan besluiten na de algemene beraadslaging het wetsvoorstel nog artikelsgewijs te behandelen. Daarbij kan de Kamer tevens besluiten dat de artikelsgewijze behandeling in commissieverband in een wetgevingsoverleg zal plaatsvinden. Het besluit tot het houden van dit wetgevingsoverleg ligt daarbij in deze fase bij de Kamer, en niet bij de commissie. De overige wijzigingsonderdelen passen het artikel technisch aan in verband met het in te voegen lid.

De voorgestelde regeling sluit inhoudelijk aan bij de huidige artikelen 101, tweede en derde lid, en 102, eerste lid, en tweede lid, onderdeel b, van het Reglement van Orde, en heeft betrekking op de mogelijkheid van een artikelsgewijze behandeling ná de algemene beraadslaging. Daarnaast blijft de commissie uiteraard de mogelijkheid hebben om vóór de algemene beraadslaging een door haar gewenst wetgevingsoverleg zodanig in te richten dat het wetsvoorstel daarin (o.a.) artikelsgewijs wordt behandeld. Als een dergelijk voorafgaand wetgevingsoverleg heeft plaatsgevonden zal waarschijnlijk geen behoefte meer bestaan aan plenaire beraadslaging, wat ook het uitgangspunt blijft (zie artikel 9.10, tweede lid).”

[Handelingen II 10 februari 2021, 55, p. 16](#) (beantwoording eerste termijn, en tweede termijn)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dan kom ik op het amendement-Van der Molen/Omtzigt op stuk nr. [35](#) over het expliciet noemen van de artikelsgewijze behandeling van wetsvoorstellen. Dat punt van die artikelsgewijze behandeling hebben wij eigenlijk geschrapt omdat wij merkten dat er in de praktijk al jarenlang geen gebruik van werd gemaakt. Als je het wel wil, kan dat ook zonder dat je het expliciet regelt. Dus het is niet nodig om het op te nemen in het Reglement van Orde, maar als je wil aanbevelen en stimuleren dat dit wel gaat gebeuren, dan ligt het inderdaad voor de hand om daarvoor een amendement in te dienen zoals dat nu is ingediend. Als commissie onthouden wij ons van een oordeel erover. Het is aan de fracties om zich hierover uit te spreken.”

“De heer Van der Molen (CDA):

“Op deze plek is een heel indringend debat geweest over welke fouten de Kamer heeft gemaakt in het ordentelijk beoordelen van wetten en ordentelijk bekijken hoe de uitvoering ervan gaat. Wat hadden we in het geval van de toeslagen gewild dat we daar verder op door hadden geakkerd. Samen met collega Omtzigt doe ik nadrukkelijk het voorstel om die commissie voor de Rijksuitgaven opnieuw in te stellen, ook om te laten zien dat wij lessen hebben getrokken uit wat er van onze kant is fout gegaan. Hetzelfde geldt voor die artikelsgewijze behandeling die mogelijk is. Het moet kenbaar zijn. Kamerleden moeten weten dat dat kan.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een plenaire artikelsgewijze behandeling [Handelingen II 1986/87, 17 september 1986, item 2, p. 26-43](#), Zie voor voorbeelden van artikelsgewijze behandeling in een wetgevingsoverleg [Kamerstukken 36067 nr. 184](#), en vroegere voorbeelden [Kamerstukken 24450 nr. 34](#), [Kamerstukken 26219 nr. 56](#), [Kamerstukken 27639 nr. 33](#), [Kamerstukken 26883 nr. 44](#), [Kamerstukken 28179 nr. 52](#).

9.1.4 De stemmingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf heeft betrekking op de stemmingen over een wetsvoorstel.”

V. Overig

-

Artikel 9.11 Stemmingen over wetsvoorstel en amendementen

1. De Kamer volgt bij het stemmen de artikelvolgorde van het wetsvoorstel, met dien verstande dat:

- a. subamendementen in stemming komen voor het amendement dat zij wijzigen;
- b. amendementen in stemming komen voor de artikelen die zij wijzigen;
- c. de afzonderlijke artikelen in hun volgorde in stemming komen;
- d. de beweegreden onmiddellijk voorafgaand aan de eindstemming in stemming komt; en
- e. de eindstemming over het wetsvoorstel in zijn geheel altijd aan het slot plaatsvindt.

2. De amendementen komen in hun geheel in stemming bij het eerste artikel dat zij wijzigen, tenzij de Kamer anders besluit.

3. De amendementen op eenzelfde gedeelte van het wetsvoorstel komen steeds in stemming in volgorde van meest naar minst verstrekkend ten opzichte van het wetsvoorstel. Bij geschil over de verstrekkendheid van een amendement beslist de Kamer.

4. Er wordt slechts afzonderlijk gestemd over artikelen of de beweegreden, of over onderdelen daarvan of over onderdelen van amendementen, indien de Kamer daartoe op verzoek van een lid besluit.

5. De Kamer kan besluiten dat:

a. amendementen als vervallen moeten worden beschouwd door het aanbrengen van andere wijzigingen in het wetsvoorstel;

b. in het wetsvoorstel technische wijzigingen worden aangebracht die nodig zijn geworden door het aannemen van twee of meer amendementen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 103 en 104)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat de hoofdregels voor de stemmingen over een wetsvoorstel en de daarop ingediende amendementen. Het artikel correspondeert met de inhoud van de huidige artikelen 103 en 104, die vanwege hun onderlinge samenhang zijn ondergebracht in één artikel. De bepalingen zijn daarbij redactioneel aangepast en aangevuld vanuit de praktijk om een duidelijker beeld te bieden van de stemmingen over wetsvoorstellen.

In het *eerste lid* zijn de voornaamste regels samengebracht ten aanzien van de stemvolgorde. Deze is met name van belang bij de stemming over wetsvoorstellen waarop diverse (onderling conflicterende) amendementen zijn ingediend. De Kamer houdt daarbij als hoofdregel de artikelvolgorde van het wetsvoorstel aan. Verder geldt dat subamendementen in stemming komen vóór het amendement waarop zij rusten (onderdeel a), amendementen in stemming komen vóór de artikelen waarop zij rusten (onderdeel b), de afzonderlijke artikelen in hun volgorde in stemming komen (onderdeel c), de beweegreden in stemming komt onmiddellijk voorafgaand aan de eindstemming (onderdeel d), en de eindstemming over het wetsvoorstel in zijn geheel altijd aan het slot plaatsvindt (onderdeel e). Dit sluit aan bij de praktijk en correspondeert met de huidige artikelen 103, eerste lid, en 104.

Het *tweede lid* verduidelijkt dat een amendement in zijn geheel in stemming komt bij het eerste artikel dat het wijzigt, tenzij de Kamer anders besluit. Hierdoor hoeft een amendement dat meerdere artikelen wijzigt, niet bij elk van die artikelen opnieuw in stemming te komen, wat de stemmingen uiteraard zeer versnelt. De uitzondering “tenzij de Kamer anders besluit” biedt de mogelijkheid om in een concreet geval eerder dan bij het eerst gewijzigde artikel over een amendement te stemmen, wat de stemming kan vergemakkelijken bij amendementen die onderling conflicteren en die elkaar inhoudelijk gedeeltelijk overlappen. De inhoud van het artikellid komt overeen met de praktijk.

Uit het *derde lid* volgt dat als meerdere amendementen betrekking hebben op hetzelfde gedeelte van een wetsvoorstel, over die amendementen gestemd wordt in volgorde van meest naar minst verstrekkend ten opzichte van het wetsvoorstel. Als er een geschil ontstaat over de mate van verstrekkendheid, beslist de Kamer. Dit correspondeert met het huidige artikel 103, tweede lid.

Het *vierde lid* regelt dat slechts afzonderlijk wordt gestemd over artikelen of de beweegreden, of over onderdelen van artikelen, van de beweegreden of van amendementen, als een lid daarom verzoekt en de Kamer daarmee akkoord gaat. Dit sluit aan bij de huidige praktijk, waarin het uitgangspunt is dat de Kamer ook slechts op verzoek afzonderlijk over artikelen en de beweegreden stemt. Het is hierbij gebruikelijk een verzoek van een lid te honoreren. De bepaling komt verder inhoudelijk overeen met het huidige artikel 103, derde lid.

Het *vijfde lid* heeft betrekking op enige bijzonderheden die zich kunnen voordoen als gevolg van het aannemen van amendementen. Daarbij volgt uit onderdeel a dat de Kamer kan besluiten dat amendementen geacht moeten worden te zijn vervallen doordat andere wijzigingen in het wetsvoorstel zijn aangebracht. Dit zal bijvoorbeeld aan de orde zijn als een amendement niet meer in het wetsvoorstel kan worden verwerkt omdat het niet samengaat met een reeds aangenomen conflicterend amendement, of omdat het amendement niet is aangepast aan een nota van wijziging en ook niet is ingetrokken. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 103, vierde lid. Onderdeel b biedt de mogelijkheid voor de Kamer om te besluiten tot technische wijzigingen die noodzakelijk zijn wegens het aannemen van twee of meer amendementen. Dit is van belang bij amendementen die inhoudelijk verenigbaar zijn maar technisch niet naadloos op elkaar aansluiten. In een dergelijk geval wordt in de praktijk veelal bij de stemmingen een voorstel gedaan voor een technische voorziening.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van de toepassing van het vijfde lid, onder b (aanbrengen technische wijzigingen als gevolg van aannemen twee of meer amendementen) bijv. [Handelingen II 2015/16, nr. 70 item 13.](#)

Artikel 9.12 Tweede lezing

1. Indien een wetsvoorstel in de loop van de beraadslaging of als gevolg van de stemmingen is gewijzigd, dan kan de Kamer besluiten de eindstemming voor een tweede lezing uit te stellen tot een volgende vergadering.

2. Tot de eindstemming kunnen door de regering en door de betrokken commissie wijzigingen worden voorgesteld die nodig zijn geworden door voor of bij de stemmingen aangebrachte wijzigingen, of die kennelijke vergissingen herstellen.

3. Indien wijzigingen worden voorgesteld, vindt de stemming daarover en de eindstemming over het wetsvoorstel zo spoedig mogelijk plaats, tenzij de voorgestelde wijzigingen de Kamer aanleiding geven tot heropening van de beraadslaging.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 105)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 105, en bevat een voorziening voor de tweede lezing van wetsvoorstellen. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk ongewijzigd gebleven.

Uit het *eerste lid* volgt dat als een wetsvoorstel in de loop van de beraadslaging of door stemmingen gewijzigd is, de eindstemming over het wetsvoorstel door de Kamer uitgesteld kan worden tot een volgende vergadering. Dit correspondeert met het huidige artikel 105, eerste lid, waarbij wordt verduidelijkt dat het uitstel is bedoeld voor “een tweede lezing” van het wetsvoorstel. Deze tweede lezing, die onderscheiden dient te worden van de overweging in tweede lezing binnen de procedure van Grondwetsherziening op grond van [artikel 137, vierde lid, van de Grondwet](#) (zie daarover de artikelen 9.29 en 9.30), is met name van belang bij complexe wetsbehandelingen waarbij het door een grote hoeveelheid aangenomen amendementen en/of nota’s van wijziging bijvoorbeeld niet goed mogelijk is om vóór de eindstemming over het wetsvoorstel een duidelijk beeld te vormen van hoe de wettekst uiteindelijk zal luiden.

Het *tweede lid* regelt dat de regering en de betrokken commissie in het kader van de tweede lezing tot de eindstemming wijzigingen kunnen voorstellen die noodzakelijk zijn in verband met in de loop van de beraadslaging of door stemmingen aangebrachte wijzigingen, alsmede om kennelijke vergissingen te herstellen. Dit correspondeert met het huidige artikel 105, tweede lid. De bedoelde wijzigingsvoorstellen worden in de praktijk ingediend om technische wijzigingen in het wetsvoorstel te kunnen aanbrengen.¹³⁴

Uit het *derde lid* volgt dat de stemming over de wijzigingsvoorstellen en de eindstemming over het wetsvoorstel zo spoedig mogelijk plaatsvindt, tenzij de Kamer het als gevolg van deze wijzigingsvoorstellen nodig acht de beraadslaging opnieuw te openen. Dit correspondeert met het huidige artikel 105, derde lid. Daarbij wordt in het voorstel conform de praktijk gesproken van het “zo spoedig mogelijk” plaatsvinden van de stemmingen (in plaats van “onmiddellijk”), en is in de tekst verduidelijkt dat de regel ook betrekking heeft op de eindstemming over het wetsvoorstel.”

V. Overig

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

Het Presidium begrijpt dat het nuttig kan zijn de eindstemming over een voorstel uit te stellen: de Kamer kan zich zodoende nogmaals beraden op het wetsvoorstel zoals dat na de stemming over de amendementen is komen te luiden, en er kunnen zo nodig technische correcties voorgesteld worden die noodzakelijk zijn geworden als gevolg van de amendementen. Het uitstellen van de eindstemming is echter niet bedoeld om het wetsvoorstel inhoudelijk te wijzigen, onder meer omdat dit finale besluitvorming belemmert en het terugdraaien of mitigeren van politiek onwelgevallige aangenomen amendementen mogelijk maakt. Twijfels over de juridische houdbaarheid – inclusief vermeende strijdigheid met de Grondwet – van amendementen moeten vóór aanvang van de stemmingen worden beslecht. Zo nodig kan daartoe om uitstel van de stemmingen verzocht worden. Het moment voor het kabinet om twijfels over de ingediende amendementen te berde te brengen is vóór de stemmingen over de

¹³⁴ Zie bijvoorbeeld Kamerstukken [33996, nr. 71](#).

amendementen, middels appreciatie dan wel een brief aan de Kamer. Voor wat betreft de (on)verenigbaarheid van amendementen geldt dat op de stemmingslijst voorzieningen worden opgenomen om te voorkomen dat amendementen die juridisch niet verenigbaar zijn, met elkaar in stemming worden gebracht. Het Presidium heeft de indruk dat er in toenemende mate (ten onrechte) wordt gedacht dat ná stemmingen over de amendementen in het wetsvoorstel zoals dat dan luidt nog inhoudelijke wijzigingen kunnen worden aangebracht. Door de Griffie Plenair/Bureau Wetgeving wordt gewerkt aan een notitie over dit vraagstuk die in de commissie voor de Werkwijze ingebracht zal worden.

-

Zie voor een voorbeeld van de eindstemming na het de indiening van een tweede lezingsvoorstel [Handelingen II 2009/10, 15 december 2009, p. 3585.](#)

9.1.5 Afronding behandeling

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze subparagraaf bevat enige bepalingen over de afronding van de behandeling van een wetsvoorstel na de stemmingen.”

V. Overig

-

Artikel 9.13 Ver Nummering wetsvoorstel

1. De Voorzitter brengt in een door de Kamer aangenomen wetsvoorstel verandering aan in de nummering of lettering van hoofdstukken, paragrafen, artikelen, artikelleden of artikelonderdelen, en in de op die tekstdelen gerichte verwijzingen, voor zover hij dit nodig acht door wijzigingen die in het wetsvoorstel zijn aangebracht.

2. De Kamer kan besluiten de in het eerste lid bedoelde veranderingen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 106)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.13)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 106 en ziet op de ver nummeringsbevoegdheid van de Voorzitter. Het artikel is daarbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk hetzelfde gebleven.

Uit het *eerste lid* volgt dat de Voorzitter in een door de Kamer aangenomen wetsvoorstel hoofdstukken, paragrafen, artikelen, artikelleden en -onderdelen kan vernummern of verletteren, als dat naar zijn oordeel nodig is in verband met in het wetsvoorstel aangebrachte wijzigingen. Hiermee kan weer een doorlopende nummering of lettering worden verkregen, als deze onderbroken is door het invoegen of laten vervallen van onderdelen van het wetsvoorstel. Dit sluit aan bij het huidige artikel 106, eerste lid.

Het *tweede lid* regelt dat de Kamer kan besluiten de verlettering of vernummering achterwege te laten en komt overeen met het huidige artikel 106, tweede lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie vragen waarom de behoefte bestaat aan de regeling van artikel 9.13 op grond waarvan de Voorzitter de nummering of lettering binnen een wetsvoorstel kan aanpassen. Zou over een eventuele vernummering (krachtens de [Grondwet](#)) niet voor de eindstemming door de Kamer moeten worden beslist op initiatief van de regering of initiatiefnemers (dan wel via amendering)? Acht de werkgroep het wenselijk om deze, bovendien nogal onbepaalde, bevoegdheid te schrappen? Hoe verhoudt die bevoegdheid zich tot de regels die de [Grondwet](#) aan de vaststelling van wetten stelt?

De werkgroep merkt op dat zij het schrappen van de vernummeringsbevoegdheid ongewenst acht.

Deze bevoegdheid wordt ingezet om bij ingevoegde of geschrapte artikelen, artikelleden en artikelonderdelen, te voorzien in een doorgenummerde tekst van het wetsvoorstel, en daarmee uiteindelijk ook van de wet. Dit kan zeer nuttig zijn, aangezien er tijdens de Kamerbehandeling bij nota van wijziging of amendement vaak diverse artikelen worden ingevoegd of geschrapt, en de aangenomen wettekst anders een onoverzichtelijk geheel zal vormen. Het aanbrenge van de vernummeringen is pas goed mogelijk nadat de Kamer over alle amendementen op een wetsvoorstel heeft gestemd, omdat vooraf niet duidelijk is welke amendementen nog worden aangenomen, en dus ook niet welke artikelen, artikelleden en artikelonderdelen uiteindelijk in het aangenomen wetsvoorstel komen te staan.

Voor zover de werkgroep bekend, is de vernummeringsbevoegdheid bij de algehele Grondwetsherziening – waarin [artikel 84 van de Grondwet](#) naar de huidige tekst is vastgesteld – ook geen vraagstuk geweest, terwijl de vernummeringsbevoegdheid toen al decennialang deel uitmaakte van Reglement.¹³⁵ De vernummeringen zijn naar hun aard ook zuiver technisch van aard, en worden vóór de verzending aan de Eerste Kamer aangebracht in het door de Voorzitter te ondertekenen wetsvoorstel. Daarnaast blijft de Tweede Kamer door de voorziening van het voorgestelde tweede lid van artikel 9.13 (thans artikel 105) steeds het laatste woord hebben over de wenselijkheid van de vernummering. De vernummeringsbevoegdheid is naar het oordeel van de werkgroep dan ook te verenigen met de [Grondwet](#).”

V. Overig

Zie [Kamerstukken I, 32211, nr. A](#) voor een voorbeeld van een wetsvoorstel waarin een vernummering heeft plaatsgevonden (met inbegrip van een transponeringstabel).

¹³⁵ Zie voor de Grondwetsherziening m.n. Kamerstukken [15047 nr. 17](#). Zie verder o.a. Kamerstukken [8042 nr. 2](#) en [3](#) voor een eerdere vermelding van de vernummeringsbevoegdheid in het Reglement.

Artikel 9.14 Verzending aangenomen wetsvoorstel

De Voorzitter zendt een door de Kamer aangenomen wetsvoorstel aan de Voorzitter van de Eerste Kamer met het volgende formulier: “De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt bijgaand door haar aangenomen wetsvoorstel aan de Eerste Kamer”.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 107)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.14)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 107 en bevat het Voorzittersformulier dat gebruikt wordt om een door de Kamer aangenomen wetsvoorstel aan de Eerste Kamer door te zenden als bedoeld in [artikel 85 van de Grondwet](#). De bepaling is daarbij ongewijzigd.”

V. Overig

-

Artikel 9.15 Terugzending verworpen wetsvoorstel

De Voorzitter zendt een door de Kamer verworpen wetsvoorstel, door of vanwege de Koning ingediend, terug naar de Koning met het volgende formulier: “De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft het hierbij wederom gaande wetsvoorstel verworpen”.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 108)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.15)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 108 en bevat het Voorzittersformulier dat gebruikt wordt om een door de Kamer verworpen voorstel dat is ingediend door of vanwege de Koning (dus een door de regering ingediend wetsvoorstel) terug te zenden aan de Koning. De bepaling is daarbij ongewijzigd.”

V. Overig

-

§ 9.2 Bijzonderheden rijkswetsvoorstellen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (§ 9.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 2 van het huidige hoofdstuk IX van het Reglement, en geeft de bijzondere regels die gelden bij de behandeling van rijkswetsvoorstellen (voorstellen van rijkswet als bedoeld in [artikel 4, tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#)).”

V. Overig

-

Artikel 9.16 Bijzondere regels

Bij de behandeling van rijkswetsvoorstellen gelden de volgende bijzondere regels.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 109)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (artikel 9.16)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 109. Het artikel verduidelijkt dat bij de behandeling van rijkswetsvoorstellen, naast de regels uit paragraaf 9.1 (een rijkswetsvoorstel is een wetsvoorstel) de bijzondere regels uit paragraaf 9.2 gelden.”

V. Overig

-

Artikel 9.17 Schriftelijke voorbereiding

Het voorbereidend onderzoek van een rijkswetsvoorstel geschiedt langs schriftelijke weg.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 110)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.17)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 110, en bepaalt in lijn met dat artikel dat het voorbereidend onderzoek van rijkswetsvoorstellen schriftelijk verloopt. Dit uitgangspunt van schriftelijkheid in de fase van het voorbereidend onderzoek is mede ingegeven door het in [artikel 17, eerste en tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) vastgelegde recht van Aruba, Curaçao en Sint Maarten om gevolmachtigde ministers of bijzondere gedelegeerden te kunnen laten deelnemen aan de mondelinge behandeling van een rijkswetsvoorstel. De term “voorbereidend onderzoek” in het voorgestelde artikel sluit aan bij de terminologie uit artikel 9.1.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vragen of een afzonderlijk artikel over de schriftelijke behandeling van rijkswetsvoorstellen nog wel nodig is, nu de mogelijkheid van een inbrengvergadering bij gewone wetsvoorstellen is vervallen.

De werkgroep merkt op dat de commissies ook na het afschaffen van de inbrengvergadering nog over andere instrumenten beschikken die in het kader van het voorbereidend onderzoek kunnen worden ingezet, waaronder bijvoorbeeld de technische briefing, hoorzitting en het wetgevingsoverleg. Artikel 9.17 kan mede worden geacht uit te werken naar die instrumenten, waarbij in uitzonderingsgevallen (zoals bij de wetgevingsoverleggen in het kader van de staatkundige hervorming van het Koninkrijk in 2010) de mogelijkheid bestaat van een afwijking, indien geen lid zich daartegen verzet, en de betrokken Gevolmachtigde Ministers of eventuele bijzondere gedelegeerden in de gelegenheid worden gesteld de betrokken bijeenkomst bij te wonen.”

V. Overig

-

Artikel 9.18 Stellen van een termijn

De Voorzitter of een lid kan de Kamer voorstellen een termijn vast te stellen waarbinnen de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten bevoegd zijn schriftelijk verslag uit te brengen over een rijkswetsvoorstel.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 111)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 9.18)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 111, en heeft betrekking op het door de Kamer stellen van een termijn aan de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten voor het uitbrengen van een verslag, waarop de artikelen [16](#) en [21 van het Statuut voor het Koninkrijk](#) zien. Op grond van deze bepaling kan de Voorzitter of een lid de Kamer in een vergadering voorstellen tot een dergelijke termijnstelling over te gaan. In de bepaling wordt niet langer bepaald dat de Kamer de regering ook kan verzoeken een termijn te stellen omdat regulering van een dergelijk verzoek aan de regering niet noodzakelijk lijkt en een dergelijk verzoek voor zover bekend nooit is gedaan. De bepaling is verder redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.”

V. Overig

-

Artikel 9.19 Verslag van de Staten

Een schriftelijk verslag van de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten over een rijkswetsvoorstel wordt na ontvangst zo spoedig mogelijk openbaar gemaakt, en toegezonden aan de leden en de regering.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 112)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.19)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 112, en regelt de verspreiding van een schriftelijk verslag van de Staten van Aruba, Curaçao of Sint Maarten als bedoeld in [artikel 16 van het Statuut](#). Het verslag wordt daarbij na ontvangst zo spoedig mogelijk door de Kamer openbaar gemaakt, en toegezonden aan de leden en aan de regering. De bepaling is redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.”

V. Overig

-

Artikel 9.20 Aanneming met minder dan drie vijfden van de stemmen

1. De Voorzitter geeft de minister-president kennis van het aannemen van een rijkswetsvoorstel, indien voor de eindstemming:

a. een gevolmachtigde minister of een daartoe aangewezen bijzondere gedelegeerde een verklaring als bedoeld in [artikel 18, eerste lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) heeft afgelegd tegen het rijkswetsvoorstel; en

b. de Kamer het rijkswetsvoorstel daarna heeft aangenomen met een meerderheid van minder dan drie vijfden van het aantal uitgebrachte stemmen.

2. De Voorzitter zendt het rijkswetsvoorstel slechts aan de Eerste Kamer, indien de minister-president hem meedeelt dat het voorstel wordt gehandhaafd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 113)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 9.20)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 113, en bevat de procedure voor de situatie dat de gevolmachtigde minister (of een daartoe aangewezen bijzondere gedelegeerde) van Aruba, Curaçao of Sint Maarten zich voor de eindstemming tegen een rijkswetsvoorstel uitspreekt, en het rijkswetsvoorstel vervolgens met minder dan drie vijfden wordt aangenomen. In een dergelijk geval dient krachtens [artikel 18, eerste lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) de behandeling van het rijkswetsvoorstel door de Staten-Generaal te worden geschorst, en moet overleg over het rijkswetsvoorstel plaatsvinden in de rijksministerraad. Het artikel bevat de in dit kader voor de Tweede Kamer relevante regels. Het artikel is redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Uit het *eerste lid* volgt dat de Voorzitter de minister-president in kennis dient te stellen van het aannemen van het rijkswetsvoorstel onder twee cumulatieve voorwaarden: een gevolmachtigde minister of daartoe aangewezen bijzondere gedelegeerde heeft zich tegen het rijkswetsvoorstel verklaard (onderdeel a), en het voorstel is vervolgens door de Kamer aangenomen met een meerderheid die minder is dan drie vijfden van het aantal uitgebrachte stemmen (onderdeel b).

Het *tweede lid* bepaalt dat doorgeleiding van het rijkswetsvoorstel naar de Eerste Kamer slechts plaatsvindt als de minister-president in reactie op de kennisgeving, bedoeld in het eerste lid, aan de Voorzitter mededeelt dat het voorstel gehandhaafd wordt.”

V. Overig

-

§ 9.3 Bijzonderheden initiatiefwetsvoorstellen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (opschrift § 9.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 3 van het huidige hoofdstuk IX van het Reglement, en geeft de bijzondere regels die gelden bij de behandeling van initiatiefwetsvoorstellen (door een of meer leden aanhangig gemaakte voorstellen van wet als bedoeld in [artikel 82, derde lid, van de Grondwet](#)).¹³⁶ De regeling bevat twee nieuwe artikelen over wijzigingen in de samenstelling van initiatiefnemers (zie artikel 9.24), en de afdoening van initiatiefwetsvoorstellen waarvan geen initiatiefnemer meer lid is van de Kamer (9.25).”

¹³⁶ Voor zover daarbij sprake is van een aanhangig gemaakt rijkswetsvoorstel, zijn de bijzondere regels van paragraaf 9.2 eveneens van toepassing. Paragraaf 9.3 bevat daarnaast een voorziening voor op initiatief van een gevolmachtigde minister aan de Kamer gedane rijkswetsvoorstellen als bedoeld in [artikel 15, derde lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) (zie artikel 9.21, derde lid).

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Mevrouw Kuiken vroeg naar de advisering over initiatiefwetsvoorstellen. Haar ervaring was dat bij een consultatie naar aanleiding van een initiatiefwetsvoorstel niet alle gewenste partijen standaard met een reactie komen. Ze vroeg zich daarbij af of hier een automatisme voor in het leven kan worden geroepen. Wij begrijpen de onvrede. Het ligt inderdaad in de rede om, indien gevraagd, advies te ontvangen in reactie op een initiatiefwetsvoorstel. Wij zien geen mogelijkheid om via het Reglement van Orde anderen te verplichten om dat te doen; zoals ik al zei, het is meer zelfbinding dan dat je derden kan binden met het Reglement van Orde. Maar als meer collega's dit probleem erkennen, zou de commissie voor de Werkwijze gevraagd kunnen worden om te inventariseren welke knelpunten zich in de praktijk voordoen en welke oplossingen daarvoor denkbaar zijn. Ook moedigt de werkgroep in reactie op de opmerkingen van mevrouw Kuiken rondom lobbytrajecten alle leden van harte aan om zo veel mogelijk openheid van zaken te geven rondom het voortraject bij een initiatiefwetsvoorstel.”

V. Overig

-

Artikel 9.21 Aanhangig maken initiatiefwetsvoorstel

1. Ieder lid kan, alleen of met andere leden, als initiatiefnemer een initiatiefwetsvoorstel bij de Kamer aanhangig maken door dit schriftelijk en ondertekend aan de Voorzitter te zenden.

2. Indien het initiatiefwetsvoorstel een rijkswetsvoorstel betreft, zendt de Voorzitter dit meteen na ontvangst aan de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

3. Het eerste en tweede lid zijn van overeenkomstige toepassing op een voorstel van een gevolmachtigde minister als bedoeld in [artikel 15, derde lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 114)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.21)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 114, en regelt op welke wijze initiatiefwetsvoorstellen bij de Kamer aanhangig worden gemaakt. De bepaling is op enige redactionele aanpassingen na ongewijzigd gebleven.

Het *eerste lid* bevat de regel voor het aanhangig maken van de initiatiefwetsvoorstellen. Ieder lid kan deze, alleen of met andere leden, aanhangig maken door deze schriftelijk en ondertekend aan de Voorzitter te zenden. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 114, eerste lid. De leden die het wetsvoorstel aanhangig maken, worden bij de behandeling beschouwd als de ‘initiatiefnemers’. Artikel 9.24 geeft regels voor wijzigingen in hun samenstelling.

Voor zover het initiatiefwetsvoorstel een rijkswetsvoorstel betreft, stuurt de Voorzitter deze op grond van het *tweede lid* meteen na ontvangst toe aan de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Dit is in lijn met [artikel 15, tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#), en komt overeen met het huidige artikel 114, tweede lid.

Uit het *derde lid* volgt dat de voorgaande twee leden van overeenkomstige toepassing zijn op rijkswetsvoorstellen als bedoeld in [artikel 15, derde lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#), op initiatief van een gevolmachtigde minister. Dit komt overeen met het huidige artikel 114, derde lid.”

V. Overig

-

Artikel 9.22 Horen Afdeling advisering van de Raad van State

1. De Kamer hoort de Afdeling advisering van de Raad van State voordat zij een initiatiefwetsvoorstel in behandeling neemt.

2. De Kamer kan de Afdeling advisering nogmaals horen nadat het initiatiefwetsvoorstel in behandeling is genomen. Een lid kan daartoe, zo nodig met doorbreking van de orde, een voorstel doen tot aan de eindstemming over het wetsvoorstel.

3. De initiatiefnemers zijn verantwoordelijk voor een schriftelijke reactie op de door de Afdeling advisering uitgebrachte adviezen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 115)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.22)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 115, en ziet op de advisering van de Afdeling advisering van de Raad van State aan de Kamer over initiatiefwetsvoorstellen.¹³⁷ De Kamer is daartoe voorafgaand aan de behandeling verplicht op grond van [artikel 18, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#), en kan de Afdeling advisering vanaf het begin van de behandeling nogmaals horen op grond van [artikel 18, tweede lid, van die wet](#).¹³⁸ De bepaling wordt aangepast om deze op enige punten te verduidelijken, waarbij wordt aangeknoopt bij de huidige praktijk.

Uit het *eerste lid* volgt dat de behandeling van een initiatiefwetsvoorstel pas aanvangt nadat de Kamer de Afdeling advisering over het initiatiefwetsvoorstel heeft gehoord. Dit komt overeen met het huidige artikel 115, eerste lid, en is in lijn met [artikel 18, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#).

Het *tweede lid* regelt dat de Kamer de Afdeling advisering nogmaals kan horen nadat de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel is aangevangen. Hiertoe kan een voorstel van deze strekking, zo nodig met doorbreking van de orde, door een lid gedaan worden tot het moment waarop de eindstemming over het wetsvoorstel plaatsvindt. Dit sluit aan bij het huidige artikel 115, tweede lid, en bij [artikel 18, tweede lid, van de Wet op de Raad van State](#).

Het *derde lid* is nieuw en verduidelijkt dat de initiatiefnemers verantwoordelijk zijn voor de schriftelijke reactie, bedoeld in [artikel 27, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#), op de door de Afdeling advisering uitgebrachte adviezen. De reactie wordt op grond van [artikel 27, tweede lid, van de Wet op de Raad van State](#), gelijktijdig met het advies openbaar gemaakt.”

V. Overig

-

¹³⁷ Deze advisering dient te worden onderscheiden van de voorlichtingsmogelijkheid op grond van [artikel 21a van de Wet op de Raad van State](#). Zie daarover artikel 7.36.

¹³⁸ Naast de vóór de behandeling verplichte advisering door de Afdeling advisering, bestaan er bij wetgeving in het algemeen ook andere advies- en notificatieverplichtingen (en -mogelijkheden).

Artikel 9.23 Behandeling initiatiefwetsvoorstellen

1. Een initiatiefwetsvoorstel wordt pas in handen van een commissie gesteld nadat het advies van de Afdeling advisering, bedoeld in artikel [9.22](#), eerste lid, met de schriftelijke reactie van de initiatiefnemers is openbaar gemaakt.

2. Het initiatiefwetsvoorstel wordt op dezelfde wijze behandeld als door of vanwege de Koning ingediende wetsvoorstellen, met dien verstande dat:

a. overall waar sprake is van het optreden van een minister, de initiatiefnemers in zijn plaats optreden; en

b. de initiatiefnemers niet aan het onderzoek van het voorstel deelnemen.

3. De initiatiefnemers kunnen zich in de vergadering van de commissies en van de Kamer doen bijstaan door ten hoogste vier door hen daartoe aangewezen personen.

4. Indien ministers bij de behandeling het woord verlangen, krijgen zij dit na de initiatiefnemers, tenzij de Kamer anders besluit.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 116)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31995	Wijziging	Bijstand initiatiefnemers
32572	Wijziging	Technische wijzigingen
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.23)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 116, en heeft betrekking op de behandeling van initiatiefwetsvoorstellen. De bepaling wordt aangepast om deze op enige punten te verduidelijken, waarbij wordt aangeknoopt bij de huidige praktijk.

Het *eerste lid* is nieuw en verduidelijkt dat een initiatiefwetsvoorstel pas in handen wordt gesteld van een commissie (het startpunt van de behandeling van een initiatiefwetsvoorstel), nadat het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State en de schriftelijke reactie van de initiatiefnemers openbaar zijn gemaakt. Dit geeft invulling aan [artikel 18, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#), op grond waarvan de behandeling van een initiatiefwetsvoorstel pas kan starten nadat de Afdeling advisering is gehoord.

Uit het *tweede lid* volgt dat initiatiefwetsvoorstellen door de Kamer op dezelfde wijze worden behandeld als andere wetsvoorstellen. Daarbij gelden wel twee bijzonderheden: het optreden van een minister bij de behandeling van een regeringswetsvoorstel wordt bij initiatiefwetsvoorstellen vervuld door de initiatiefnemers (onderdeel a), en de initiatiefnemers mogen niet aan het onderzoek van het voorstel deelnemen (onderdeel b). Dit stemt overeen met het huidige artikel 116, eerste lid.

Op grond van het *derde lid* kunnen initiatiefnemers zich in commissievergaderingen en plenaire vergaderingen doen bijstaan door maximaal vier door hen aangewezen personen. Dit komt overeen met het huidige artikel 116, tweede lid.

Uit het *vierde lid* volgt dat als ministers tijdens de behandeling het woord wensen, zij dit krijgen nadat de initiatiefnemers het woord hebben gehad. De Kamer kan anders besluiten. Dit lid komt overeen met het huidige artikel 116, derde lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de GroenLinks-fractie constateren dat in de praktijk onduidelijkheid bestaat over het vragen van advies aan de Europese Centrale Bank (ECB) bij initiatiefwetsvoorstellen die (mogelijk) de positie van De Nederlandsche Bank raken. Het is wenselijk om een dergelijk advies aan de ECB te kunnen doen, voordat een initiatiefwetsvoorstel in de Kamer behandeld wordt. Het is op dit moment evenwel niet mogelijk voor initiatiefnemers om zelfstandig een adviesaanvraag te doen bij de ECB en het is ook niet altijd logisch om een minister te verzoeken een dergelijke adviesaanvraag te doen bij de ECB voor een initiatiefwetsvoorstel. Het lijkt deze leden goed om hier expliciete afspraken over vast te leggen in het Reglement, zodat deze procedure voor alle betrokkenen helder is. Hoe kijkt de werkgroep hiernaar?”

De werkgroep gaat ervan uit dat de leden van de GroenLinks-fractie met hun vraag doelen op de consultatieplicht bij de ECB op grond van [beschikking 98/415/EG](#). Zij wijst erop dat er binnen de wetgevingsprocedure verschillende van dergelijke internationale consultatie- en notificatieverplichtingen (hierna: notificatieverplichtingen) bestaan, bijv. ook bij de Europese Commissie en de Wereldhandelsorganisatie. De notificatieverplichtingen volgen daarbij uit de verordening/richtlijn/beschikking zelf, en hebben zowel betrekking op initiatiefwetsvoorstellen als regeringswetsvoorstellen.

Het achterwege laten van een notificatie kan in sommige gevallen de rechtsgeldigheid van de regeling aantasten.¹³⁹ Om dat te voorkomen zijn er onder andere in de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#) en andere rijksbrede handleidingen voorschriften opgenomen (zie m.n. de [Aanwijzingen 7.7](#) en [7.8](#)), en is er bij elk ministerie een notificatiecoördinator, alsmede een Interdepartementale Commissie voor Europees Recht-Notificatie. Daarmee wordt voor een correcte en tijdige notificatie gewaakt.

De betrokken voorzieningen kunnen naar de mening van werkgroep ook binnen het initiatieftraject worden ingezet. De initiatiefnemers kunnen zich daarover in het voorbereidingstraject door de behandelend (departementaal) wetgevingsambtenaren laten informeren en adviseren. Daarnaast zal het voorstel ook direct na het aanhangig maken kunnen worden genotificeerd. De Kamer zal daarbij de mogelijkheid hebben om hiertoe zelf over te gaan, maar gelet op de bijzondere departementale expertise bij deze veelal zeer specifieke voorschriften, en de mogelijke gevolgen van niet-notificatie, acht de werkgroep het minstens zo efficiënt en effectief dat de regering dit op zich neemt. Een regeling in het Reglement acht de werkgroep tegen deze achtergrond op dit moment niet noodzakelijk.”

“De leden van de PvdA-fractie merken op dat het gebruikelijk is dat in het geval van verdediging van een initiatiefwetsvoorstel een minister als adviseur aan de Kamer deelneemt aan het overleg in de plenaire zaal. Waar in het Reglement van Orde of elders is de aanwezigheid van een minister vastgelegd? En waar is dat voor initiatiefnota's vastgelegd? De aanwezigheid van ministers bij de plenaire behandeling van initiatiefwetsvoorstellen en initiatiefnota's is, zoals ook bij andere plenaire vergaderingen, niet geregeld. Uiteraard zal de betrokken minister wel uitgenodigd worden om aanwezig te zijn en kan hij daarbij als adviseur optreden. Bij initiatiefwetsvoorstellen is voorts bepaald dat de minister in beginsel na de initiatiefnemers het woord krijgt, zie daarvoor het voorgestelde artikel 9.23, vierde lid. De werkgroep ziet geen noodzaak om dit in het Reglement nader in te kaderen.”

V. Overig

-

¹³⁹ Zie het [Securitel-arrest \(HvJ EG 30 april 1996, ECLI:EU:C:1996:172\)](#) inzake [Richtlijn nr. 83/189/EEG](#) van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 28 maart 1983 betreffende een informatieprocedure op het gebied van normen en technische voorschriften (PbEG 1983, L 109).

Artikel 9.24 Wijziging samenstelling initiatiefnemers

1. De eerste ondertekenaar van een initiatiefwetsvoorstel deelt elke wijziging in de samenstelling van de initiatiefnemers die zich tijdens de behandeling door de Kamer voordoet, schriftelijk mee aan de Voorzitter.

2. Indien de eerste ondertekenaar geen lid meer is, kan een door zijn fractie of groep aangewezen lid dat initiatiefnemer wordt of de eerstvolgende ondertekenaar die nog lid is, de schriftelijke mededeling doen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel is nieuw, en heeft betrekking op wijzigingen in de samenstelling van de initiatiefnemers tijdens de behandeling door de Kamer. In de praktijk vinden deze wijzigingen veelvuldig plaats (bijvoorbeeld als gevolg van het einde van het lidmaatschap van een of meer van de initiatiefnemers) en kunnen de nieuwe initiatiefnemers het wetsvoorstel wijzigen of intrekken. Tegen die achtergrond wordt voorgesteld hiervoor een voorziening op te nemen in het Reglement, waarbij wordt aangesloten bij de praktijk. Zie hierover verder paragraaf 2.7 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Regeling overname initiatiefwetsvoorstellen’.

Het *eerste lid* geeft een regeling voor situaties waarin de eerste ondertekenaar van een initiatiefwetsvoorstel nog lid is van de Kamer. Daarbij kan zich bijvoorbeeld als wijziging voordoen dat de eerste ondertekenaar aan de Voorzitter wil mededelen wie hem gaat vervangen, of dat een andere ondertekenaar van het initiatiefwetsvoorstel wordt vervangen. In dat geval stuurt de eerste ondertekenaar een brief rondom de overname aan de Voorzitter. De brief kan worden medeondertekend door de overige initiatiefnemers.

Het *tweede lid* geeft een regeling voor situaties waarin de eerste ondertekenaar van een initiatiefwetsvoorstel geen lid meer is van de Kamer. Daarbij zal bij voortzetting van de behandeling in ieder geval een nieuwe eerste ondertekenaar moeten kunnen worden aangewezen, en kan de wijziging mede betrekking hebben op andere initiatiefnemers (bijvoorbeeld het vervangen van alle initiatiefnemers als gevolg van tussenliggende verkiezingen). Ook in dit geval wordt een brief over de wijziging gestuurd aan de Voorzitter, waartoe het initiatief ligt bij een lid dat door de fractie of groep van de te vervangen eerste ondertekenaar is aangewezen (normaliter zal het hierbij om één van hun leden gaan), of bij de eerstvolgende ondertekenaar die nog lid is (wat bijvoorbeeld van belang is indien de fractie of groep van de eerste ondertekenaar na verkiezingen niet opnieuw is vertegenwoordigd in de Kamer). De mededeling kan worden medeondertekend door de overige initiatiefnemers. Het artikel biedt geen regeling voor initiatiefwetsvoorstellen waarvan alle initiatiefnemers en hun fracties of groepen geen deel meer uitmaken van de Kamer. Dit kan zich na verkiezingen voordoen. De Kamer kan onder toepassing van artikel 9.25 besluiten deze initiatiefwetsvoorstellen als vervallen te beschouwen. “

Algemeen

“Regeling overname initiatiefwetsvoorstellen

Het is in de wetgevingspraktijk al lange tijd gebruikelijk dat nieuwe initiatiefnemers de verdediging van een initiatiefwetsvoorstel kunnen overnemen. Dit is met name het geval wanneer oorspronkelijke initiatiefnemers de Kamer verlaten. Aangezien het hierbij om een gevestigde praktijk gaat die effect heeft op de mogelijkheid om initiatiefwetsvoorstellen te kunnen wijzigen of intrekken, wordt voorgesteld de procedure daarvoor in het Reglement op te nemen. Zie daarvoor artikel 9.24.”

V. Overig

-

Artikel 9.25 Initiatiefwetsvoorstellen zonder initiatiefnemers

1. De Voorzitter deelt jaarlijks na de verzending van het ontwerp voor de raming in een vergadering aan de Kamer mee bij welke aanhangige initiatiefwetsvoorstellen geen van de initiatiefnemers meer lid is.

2. Indien er in de eerste vergadering zes weken na de mededeling geen nieuwe initiatiefnemers zijn voor een initiatiefwetsvoorstel, stelt de Voorzitter aan de Kamer voor dit wetsvoorstel als vervallen te beschouwen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 3 (rapport van de werkgroep)

“Regeling rondom ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen wenselijk

Kamerleden kunnen gebruikmaken van het grondwettelijke recht om initiatiefwetsvoorstellen bij de Kamer aanhangig te maken. Daarbij doet zich soms de bijzondere situatie voor dat de leden die het voorstel aanhangig hebben gemaakt niet langer lid zijn, en de verdediging van deze wetsvoorstellen niet wordt overgenomen door nieuwe initiatiefnemers, terwijl ook nog niet kan worden gestemd over deze ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen. Dit heeft tot gevolg dat er een lijst van ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen bestaat, waarbij het voor de andere wetgevende organen (regering en Eerste Kamer) alsmede voor burgers en bedrijven onduidelijk is of de behandeling in de Tweede Kamer ooit wordt afgerond. Dit leidt tot rechtsonzekerheid. De werkgroep acht dit onwenselijk en heeft binnen de kaders die de [Grondwet](#) stelt een voorstel uitgewerkt om hiervoor een oplossing te bieden.”

Artikelsgewijs

“Dit artikel is nieuw, en biedt een voorziening voor de Kamer om de behandeling te kunnen staken van ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen. Het betreft hierbij initiatiefwetsvoorstellen waarvan alle initiatiefnemers niet langer lid zijn van de Kamer, en waarvan de verdediging niet door andere leden is overgenomen op grond van artikel 9.24. De afronding van de behandeling van deze voorstellen is problematisch als zich geen nieuwe initiatiefnemers aandienen, omdat de Kamer voor die afronding mede afhankelijk is van de initiatiefnemers.¹⁴⁰ Om te voorkomen dat verweesde initiatiefwetsvoorstellen voor onbepaalde tijd in behandeling blijven, wordt voorgesteld om de voorstellen jaarlijks in een vergadering onder de aandacht te brengen, de leden daarna nog voor enige tijd in de gelegenheid te stellen om zich als initiatiefnemer van een initiatiefwetsvoorstel te melden, en een initiatiefvoorstel als vervallen te beschouwen wanneer zich geen nieuwe initiatiefnemers melden voor het voorstel. Zie voor de verdere achtergrond paragraaf 2.7 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Regeling omtrent ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen’.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor het onder de aandacht brengen van de initiatiefwetsvoorstellen zonder initiatiefnemers. Daarbij wordt voorgesteld dit steeds te doen bij het aanbieden van het ontwerp voor de Raming, bedoeld in artikel 4.1, zodat er jaarlijks een vast moment is waarop dit plaatsvindt. Verder wordt voorgesteld de mededeling in een vergadering te laten doen door de Voorzitter, zodat in een vergadering zichtbaar wordt gemaakt bij welke aanhangige initiatiefwetsvoorstellen geen enkele initiatiefnemer meer lid is. Uiteraard kan vooraf aan de leden een brief worden gestuurd met een overzicht van de betrokken initiatiefwetsvoorstellen, waarnaar dan in de vergadering kan worden verwezen. Het gaat hierbij dus om alle initiatiefwetsvoorstellen zonder initiatiefnemers, dus inclusief de voorstellen waarbij er nog maar korte tijd geen initiatiefnemers meer zijn. Op deze manier worden de initiatiefwetsvoorstellen uitdrukkelijk onder de aandacht gebracht, en wordt beoogd de fracties en groepen (met name die van de vroegere initiatiefnemers) aan te sporen om steeds zo spoedig mogelijk te besluiten over de voortzetting van het initiatiefwetsvoorstel. Het geniet daarbij uiteraard de voorkeur dat dit meteen bij het vertrek van een initiatiefnemer plaatsvindt, zodat het artikel niet hoeft te worden toegepast. De vervanging van initiatiefnemers kan op grond van artikel 9.24, tweede lid, plaatsvinden, waarna de nieuwe initiatiefnemers kunnen beslissen of zij de verdediging willen voortzetten, maar ook kunnen besluiten het voorstel in te trekken (wat in de praktijk ook geregeld voorkomt na een overname).

Indien zich in de eerste vergadering zes weken na de in het eerste lid bedoelde voorzittersmededeling geen nieuwe initiatiefnemers voor een verweesd initiatiefwetsvoorstel aanmelden, dan bepaalt het *tweede lid* dat de Voorzitter aan de Kamer zal voorstellen het initiatiefwetsvoorstel als vervallen te beschouwen. Dit strekt ertoe duidelijkheid te bieden dat

¹⁴⁰ De Kamer kan immers pas overgaan tot de behandeling van een aanhangig gemaakt initiatiefwetsvoorstel nadat het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State met een reactie van de initiatiefnemers bekend is gemaakt. Zie in dit kader de artikelen [18, eerste lid](#), en [27 van de Wet op de Raad van State](#). Daarnaast zal de Kamer de behandeling van een initiatiefwetsvoorstel ook niet voortzetten zonder initiatiefnemers, en ligt de beslissing over het intrekken van een initiatiefwetsvoorstel bij de initiatiefnemers. Zie in dat kader [artikel 86, tweede lid, van de Grondwet](#).

het betrokken initiatiefwetsvoorstel niet langer door de Kamer behandeld zal worden, wat in deze situatie te billijken is, omdat de initiatiefnemers niet langer lid zijn van de Kamer en is gebleken dat bij de andere leden kennelijk geen animo is om de verdediging van het voorstel over te nemen. De Kamer heeft hierbij uiteraard ook de mogelijkheid om het voorstel niet als vervallen te beschouwen, zodat bij bijzondere omstandigheden de mogelijkheid bestaat een voorstel alsnog (een jaar) in behandeling te houden.

Een initiatiefwetsvoorstel zonder initiatiefnemers zal bij aanneming van het voorstel van de Voorzitter van de stand van werkzaamheden worden afgevoerd. Als het advies van de Afdeling advisering over het initiatiefwetsvoorstel nog niet openbaar is gemaakt, zal dat bij deze gelegenheid gebeuren.“

Algemeen

“Regeling omtrent ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen

Bij de Kamer zijn diverse initiatiefwetsvoorstellen aanhangig, waarvan alle initiatiefnemers uit de Kamer zijn vertrokken en geen nieuwe initiatiefnemers bereid zijn gevonden de voorstellen over te nemen. Bij dergelijke ‘verweesde’ initiatiefwetsvoorstellen kan de Kamer vaak niet tot verdere behandeling en besluitvorming overgaan, mede aangezien er veelal nog geen reactie door de initiatiefnemers is gegeven op het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State. Een dergelijke reactie is krachtens de [Wet op de Raad van State](#) een voorwaarde voor de verdere Kamerbehandeling.¹⁴¹ Het zeer lang (oneindig) aanhangig blijven van deze initiatiefwetsvoorstellen is onwenselijk, onder andere omdat dit aanleiding kan geven tot rechtsonzekerheid.

Om hiervoor een oplossing te kunnen bieden is artikel 9.25 uitgewerkt op grond waarvan de Kamer kan besluiten de betrokken verweesde initiatiefwetsvoorstellen na verloop van tijd als vervallen te beschouwen. Daarbij wordt jaarlijks na verzending van het ontwerp voor de Raming van de Kamer door de Voorzitter meegedeeld bij welke aanhangige initiatiefwetsvoorstellen geen van de initiatiefnemers meer Kamerlid is. Indien zich zes weken na de mededeling geen nieuwe initiatiefnemers voor een initiatiefwetsvoorstel hebben aangemeld, stelt de Voorzitter, aan de Kamer voor te besluiten het wetsvoorstel als vervallen te beschouwen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie lezen dat een regeling wordt voorgesteld voor zogenoemde “verweesde” initiatiefwetsvoorstellen. In het kader van een efficiënte Kamer is dat een goede zaak, zo menen deze leden. Er zijn echter ook initiatiefwetsvoorstellen die aanhangig worden gemaakt en voor advies naar de Raad van State gaan, maar waarbij die adviezen niet van een reactie van de indieners worden voorzien en dus ook niet verder in behandeling komen. Heeft de werkgroep dat overwogen? Biedt de nieuwe regel daarvoor ook een oplossing, zo vragen deze leden.

De werkgroep wil in dit kader verduidelijken dat de regeling ook uitwerkt naar verweesde initiatiefwetsvoorstellen waarbij er nog geen reactie van de initiatiefnemers op het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State is, en die dus niet in behandeling van de Kamer zijn gekomen. De werkgroep heeft de regeling mede met het oog op die specifieke groep initiatiefwetsvoorstellen voorgesteld.

¹⁴¹ Zie [artikel 18, eerste lid](#), in samenhang met [artikel 27, eerste lid, van de Wet op de Raad van State](#).

De regeling heeft geen betrekking op initiatiefwetsvoorstellen waarvan de initiatiefnemers nog zitting in de Kamer hebben, die nog geen reactie op het advies van de Afdeling hebben gegeven. De werkgroep acht het onjuist om deze voorstellen, waarbij de initiatiefnemers dus nog in de Kamer zitting hebben en over het initiatiefwetsvoorstel kunnen beschikken, door de Kamer als vervallen te kunnen laten beschouwen. Verder hebben de initiatiefnemers die een initiatiefwetsvoorstel niet willen voortzetten ook de mogelijkheid het wetsvoorstel in te trekken, waarna de Kamer het advies van de Afdeling advisering openbaar zal maken.”

De leden van de PvdA-fractie delen de mening dat verweesde initiatiefwetsvoorstellen niet tot in het oneindige aanhangig zouden moeten blijven, onder andere omdat dit aanleiding kan geven tot rechtsonzekerheid. Het voorstel is om dergelijke voorstellen na verloop van tijd als vervallen te beschouwen. Hoe verhoudt het laten vervallen van wetsvoorstellen zich tot de bepaling in de Grondwet ([artikel 86 lid 2](#)) dat initiatiefvoorstellen die nog aanhangig zijn in de Tweede Kamer door het lid of de leden die het aanhangig hebben gemaakt ingetrokken worden? Sluit dit het laten vervallen, zoals dat nu wordt voorgesteld, niet uit? Zo ja, is overwogen om de [Grondwet](#) op dit punt aan te passen, zodat voortaan initiatiefvoorstellen ook kunnen komen te vervallen? Zo nee, waarom niet?

De werkgroep is van mening dat de voorgestelde regeling recht doet aan de grondwettelijke rechten van initiatiefnemers bij initiatiefwetsvoorstellen. Binnen de regeling blijven de initiatiefnemers immers het recht hebben om een initiatiefwetsvoorstel (te wijzigen of) in te trekken, en wordt verder ruimschoots gelegenheid geboden om – met instemming van de fractie of groep van de eerdere initiatiefnemers – het initiatiefnemerschap over te nemen. Pas wanneer ook dat niet het geval is, en er dus ook geen rechten van initiatiefnemers meer in beeld zijn, kan de regeling van artikel 9.25, tweede lid, worden toegepast. De Kamer kan daarbij – vanwege het vertrek van de initiatiefnemers en het gebrek aan nieuwe initiatiefnemers – besluiten dat zij het betrokken initiatiefwetsvoorstel als vervallen zal beschouwen. Daarmee geeft zij in een duidelijke (door het Reglement ingekaderde) uitspraak aan het initiatiefwetsvoorstel verder niet te zullen behandelen.

Naar de mening van de werkgroep is dit verenigbaar met [artikel 86, tweede lid, van de Grondwet](#), en is een meer stringente interpretatie van de betrokken bepaling onwenselijk. De werkgroep wijst er in dit kader ook op dat bij de algehele Grondwetsherziening de nodige ruimte voor de Kamer aanwezig werd geacht om haar behandeling van de door haar in te dienen initiatiefwetsvoorstellen nader vorm te geven,¹⁴² en dat [artikel 86, tweede lid](#), bij de Grondwetsherziening uiteindelijk is opgenomen om de bevoegdheden van initiatiefnemers te verduidelijken.¹⁴³ De voorgestelde regeling biedt naar de mening van de werkgroep een aanvulling voor de situatie dat er geen initiatiefnemers meer zijn of gaan komen. De werkgroep acht het verder niet bij haar taakopdracht passen om met een herzieningsvoorstel voor de [Grondwet](#) te komen.

De leden van de PvdA-fractie lezen dat adviezen van de Raad van State voortaan openbaar gemaakt zouden moeten worden wanneer een initiatiefvoorstel vervalt, terwijl er nog geen reactie van de indiener(s) is. Maar, zo vragen deze leden zich af, hoe verhoudt zich dat tot de wet op de Raad van State waarin staat (artikel 27 lid 2) dat de openbaarmaking van de adviezen “geschiedt tezamen met openbaarmaking van de schriftelijke reactie” (van de

¹⁴² Zie Kamerstukken [15047, nr. 3](#).

¹⁴³ Zie Kamerstukken [15047, nr. 17](#) en Handelingen [II 1979/80, blz. 5312](#).

initiatiefnemers). Zou de wet op de Raad van State op dit punt aangepast moeten worden? Zou nee, waarom niet? En, zo vragen deze leden, waarom is het eigenlijk nodig dat het advies van de Raad van State openbaar wordt als het initiatiefvoorstel vervalt?

Voor wat betreft de verhouding met [artikel 27, tweede lid, van de Wet op de Raad van State](#) merkt de werkgroep op dat de uitgewerkte regeling aansluit bij de huidige werkwijze bij intrekking van initiatiefwetsvoorstellen. Daarbij wordt het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State eveneens zonder reactie van de initiatiefnemers openbaar gemaakt, terwijl de initiatiefnemers nog wel in de Kamer zitting hebben. Het uitblijven van de reactie zal daarbij verband houden met het uitblijven van de verdere behandeling. Vanuit die achtergrond acht de werkgroep openbaarmaking van het advies in de situatie van het voorgestelde artikel 9.25, tweede lid, waarin er ook geen initiatiefnemers meer zijn om de reactie te geven en verdere behandeling zal uitblijven, passend. De door de wet aan de Kamer opgedragen openbaarmaking van het advies van de Afdeling advisering is in deze situaties nog wel goed mogelijk, gepast richting de Raad van State, en waardevol voor eventuele toekomstige voorstellen. De werkgroep acht het verder niet binnen haar taakopdracht passen om met een wijzigingsvoorstel voor de [Wet op de Raad van State](#) te komen. De werkgroep wijst er in dit kader overigens ook op dat tevens in de Grondwet in [artikel 80, eerste lid](#), een algemene openbaarmakingsverplichting voor adviezen is opgenomen.”

“De leden van de VVD-fractie merken op dat de Voorzitter ingevolge het tweede lid aan de Kamer voorstelt het initiatiefwetsvoorstel zonder initiatiefnemers als vervallen te beschouwen. In de toelichting staat vervolgens dat de Kamer ook de mogelijkheid heeft om het voorstel niet als vervallen te beschouwen, zodat bij bijzondere omstandigheden de mogelijkheid bestaat een voorstel alsnog (een jaar) in behandeling te houden. Natuurlijk kan de Kamer besluiten de Voorzitter niet te volgen in zijn of haar voorstel, maar deze leden vragen of voldoende duidelijk is dat de Kamer kan besluiten een voorstel nog in behandeling te houden. Het artikel lijkt daar geen aanknopingspunten voor te bieden. Deze leden vragen de werkgroep daar op in te gaan. Wat zijn “bijzondere omstandigheden”? Waarop is de periode van één jaar gebaseerd? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep. De leden van de SGP-fractie zijn blij met de voorgestelde regeling voor verweesde initiatiefvoorstellen. Het is een goede zaak dat er jaarlijks gekeken wordt welke voorstellen in aanmerking komen om te vervallen. Wel vragen zij zich af wat de precieze betekenis van de opmerking in de toelichting is dat de Kamer ook kan besluiten om een voorstel toch in stand te laten. Betekent dit dat de Voorzitter te allen tijde verplicht is om voor te stellen het voorstel te laten vervallen? Kan de Kamer besluiten het voorstel in behandeling te houden, ongeacht het stadium waarin het wetsvoorstel zich bevindt en ongeacht de reden hiervoor? Zij vragen verder of ook een vergelijkbare regeling nodig is voor initiatiefnota’s.

De werkgroep merkt in antwoord op de vragen van de fracties van VVD en SGP op dat uit het gegeven dat sprake is van een voorstel van de Voorzitter (die daartoe inderdaad verplicht wordt), blijkt dat geen sprake is van een verplichting voor de Kamer om hieraan gevolg te geven. De Kamer is hierbij inderdaad volledig vrij om een voorstel niet als vervallen te beschouwen.

De aanduiding “bijzondere omstandigheden” in de toelichting doelt slechts op het gegeven dat de Kamer dan bij een voorstel, ondanks dat er geen initiatiefnemers zijn te vinden, toch besluit het voorstel niet als vervallen te beschouwen. Een situatie waarin zich dit wellicht mogelijk eerder zal voordoen is bijvoorbeeld in demissionaire periodes, waarbij een

overweging kan zijn dat na verkiezingen wellicht wel animo bestaat voor het overnemen van de verdediging van een bepaald initiatiefwetsvoorstel.

Verder ziet de in de toelichting genoemde periode van één jaar op de in het artikel opgenomen jaarlijkse procedure zelf: als de Kamer niet besluit een initiatiefwetsvoorstel als vervallen te beschouwen, en zich daaropvolgend wederom geen nieuwe initiatiefnemers aandienen voor het initiatiefwetsvoorstel, zal dit op grond van het artikel in het volgende jaar immers wederom aan de orde worden gesteld.

Tot slot bestaat naar de mening van de werkgroep bij initiatiefnota's minder noodzaak voor de procedure, aangezien het instrument van de initiatiefnota geen grondwettelijke achtergrond heeft, en de in de toelichting bij dit artikel geschetste problematiek voor initiatiefwetsvoorstellen zich slechts hooguit deels kan voordoen. Niettemin kan een regeling in de praktijk wel duidelijkheid bieden. Derhalve wordt hiervoor bij nota van wijziging een regeling getroffen."

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een Voorzittersmedeling over welke initiatiefwetsvoorstellen 'verweesd' zijn (toepassing eerste lid) [Handelingen II 2021/22, 31 maart 2022, nr. 67, item 10, p. 1-2](#), en voor een voorbeeld van het als vervallen beschouwen van verweesde initiatiefwetsvoorstellen (toepassing tweede lid) [Handelingen II 2021/22, 17 mei 2022, nr. 80, item 20, p. 1-2](#).

Artikel 9.26 Verdediging in de Eerste Kamer

1. Indien een initiatiefwetsvoorstel wordt aangenomen door de Kamer, dan wordt de initiatiefnemers opgedragen het wetsvoorstel in de Eerste Kamer te verdedigen. De Kamer kan anders besluiten.

2. De Kamer kan gedurende de behandeling in de Eerste Kamer besluiten de verdediging van het wetsvoorstel aan andere leden op te dragen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 118)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.26)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel regelt de verdediging van een door de Kamer aangenomen initiatiefwetsvoorstel in de Eerste Kamer, waartoe [artikel 85 van de Grondwet](#) de mogelijkheid geeft.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij inhoudelijk met het huidige artikel 118. Uit het lid volgt dat de verdediging aan de initiatiefnemers wordt opgedragen, tenzij de Kamer anders besluit. Aanwijzing van de initiatiefnemers als de verdedigers van het initiatiefwetsvoorstel vormt hierbij het logische uitgangspunt, en de aanwijzing van andere leden zal pas in de rede liggen als bij het aannemen van het initiatiefwetsvoorstel meteen duidelijk is dat een of meer initiatiefnemers het voorstel niet meer kunnen verdedigen (bijvoorbeeld omdat zij kort nadien geen lid meer zijn) of dat niet meer willen (bijv. omdat het voorstel door amendementen naar hun oordeel te ingrijpend is gewijzigd).

Het *tweede lid* biedt de Kamer de mogelijkheid om gedurende de behandeling in de Eerste Kamer, de verdediging op te dragen aan andere leden dan de op grond van het eerste artikellid aangewezen leden. Het huidige Reglement biedt op dit punt geen duidelijkheid, terwijl dit in de praktijk met enige regelmaat plaatsvindt (bijvoorbeeld bij het einde van het lidmaatschap van een of meer van de aangewezen leden).”

V. Overig

-

Artikel 9.27 Verzending aangenomen initiatiefwetsvoorstel

De Voorzitter zendt een door de Kamer aangenomen initiatiefwetsvoorstel aan de Voorzitter van de Eerste Kamer met het volgende formulier: “De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt bijgaand door haar aangenomen wetsvoorstel aan de Eerste Kamer. Zij heeft opgedragen het voorstel in die Kamer te verdedigen”.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 117)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.27)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 117, en bevat het zogeheten Voorzittersformulier dat gebruikt wordt om een door de Kamer aangenomen initiatiefwetsvoorstel naar de Voorzitter van de Eerste Kamer door te geleiden. Dat formulier wijkt af van het in artikel 9.14 opgenomen formulier, aangezien er ook melding wordt gedaan van de verdediging van het voorstel.”

V. Overig

-

§ 9.4 Bijzonderheden begrotingswetsvoorstellen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat bijzonderheden ten aanzien van begrotingswetsvoorstellen (wetsvoorstellen als bedoeld in [artikel 105, eerste lid, van de Grondwet](#), ter vaststelling van de begroting van de ontvangsten en uitgaven van het Rijk). De regeling is daarbij ondergebracht in een afzonderlijke paragraaf om paragraaf 1 van dit hoofdstuk beperkt te kunnen houden tot een algemene regeling voor wetsvoorstellen.”

Algemeen

“Daarnaast beschikken commissies over andere instrumenten om begrotingsvoorstellen te onderzoeken en verder te behandelen. Zo wordt geregeld gebruikgemaakt van rapporteurs, die namens de commissie bepaalde technische aspecten van een begrotingsvoorstel onderzoeken. Ook andere instrumenten die de kennis- en informatiepositie van commissies versterken, zoals het houden van hoorzittingen of technische briefings, kunnen in het kader van de begrotingsbehandeling worden ingezet. Voor overleg met de bewindspersonen zijn daarnaast ook andere overlevormen beschikbaar, zoals het wetgevingsoverleg en het commissiedebat.”

V. Overig

-

Artikel 9.28 Stemmingen begrotingswetsvoorstel

De stemmingen over begrotingswetsvoorstellen en bij die wetsvoorstellen ingediende amendementen vinden steeds in samenhang plaats, bij voorkeur in één week.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 43, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29264	Wijziging	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 9.28)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 43, tweede lid, en bevat de regel dat de stemmingen over begrotingswetsvoorstellen en de daarop ingediende amendementen in samenhang en bij voorkeur in één week plaatsvinden. Dit houdt verband met de onderlinge samenhang tussen de betrokken wetsvoorstellen en de daarop ingediende amendementen. De regeling heeft in de eerste plaats betrekking op de bij Prinsjesdag ingediende begrotingswetsvoorstellen, maar strekt zich ook uit over de begrotingswetsvoorstellen in de andere fasen van de begrotingscyclus (de bij de Voorjaarsnota en de Najaarsnota ingediende suppletore begrotingswetsvoorstellen, alsmede de zogenaamde slotwetten). Daarover wordt in iedere fase dus ook zoveel mogelijk in samenhang en in één week gestemd.”

V. Overig

-

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat enige bijzonderheden voor de behandeling van (rijks)wetsvoorstellen tot herziening van de [Grondwet](#) als bedoeld in [artikel 137 van de Grondwet](#), en van rijkswetsvoorstellen tot wijziging van het Statuut voor het Koninkrijk als bedoeld in [artikel 55 van het Statuut](#). Aanleiding voor de voorgestelde regeling vormt de vertraagde overweging in tweede lezing door de Kamer van een aantal wetsvoorstellen tot verandering in de [Grondwet](#) (hierna: tweedelezingsvoorstellen).¹⁴⁴

Op grond van [artikel 137, vierde lid, van de Grondwet](#) moet deze overweging in tweede lezing plaatsvinden “nadat de nieuwe Tweede Kamer is samengekomen” na een Kamerontbinding als gevolg van de bekendmaking van de verklaringwet in eerste lezing (een wet houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de [Grondwet](#)). Op de nieuwe Kamer rust daarbij een rechtsplicht om de behandeling van een tweedelezingsvoorstel in beginsel in de zitting na de ontbinding af te ronden,¹⁴⁵ en uitsluitend in bijzondere omstandigheden heeft de Kamer de mogelijkheid de

¹⁴⁴ Zie de wetsvoorstellen onder Kamerstukken [28515](#), [28509](#), [28726](#) en [28727](#) en [32334](#).

¹⁴⁵ De ontbinding strekt er grondwettelijk namelijk toe de kiezers bij verkiezingen de mogelijkheid te geven zich via hun stem (mede) uit te spreken over de Grondwetsherziening. Het kiezersmandaat van de daarbij nieuw

tweede lezing in de daaropvolgende zitting af te ronden.¹⁴⁶ Desalniettemin is het in de afgelopen decennia vijfmaal voorgekomen dat de behandeling in tweede lezing niet in de eerste zitting na de ontbinding werd afgerond. In de eerste vier gevallen was daarbij sprake van bijzondere omstandigheden en is de behandeling in de daaropvolgende zitting wel afgerond.¹⁴⁷ In het vijfde geval is ook dat echter niet gelukt.¹⁴⁸ De Afdeling advisering van de Raad van State heeft naar aanleiding daarvan op verzoek van de Kamer een voorlichting uitgebracht waaruit is geput bij de uitwerking van de voorgestelde regeling.¹⁴⁹ In de voorgestelde regeling worden enige maatregelen getroffen om de ongewenste situatie van niet-tijdige behandeling van een tweedelezingsvoorstel in de toekomst te voorkomen. De voorgestelde regeling is ondergebracht in een afzonderlijke paragraaf om voor dit onderwerp één integrale regeling te kunnen bieden, en de paragrafen 1 tot en met 3 van dit hoofdstuk beperkt te kunnen houden tot een algemene regeling voor wetsvoorstellen, rijkswetsvoorstellen, en initiatiefwetsvoorstellen. Zie over de regeling verder ook paragraaf 2.7 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Regeling tweede lezingsvoorstellen Grondwet wenselijk’.

Algemeen

“Regeling tweede lezingsvoorstellen Grondwet wenselijk

Mede naar aanleiding van een recente voorlichting van de Afdeling advisering van de Raad van State¹⁵⁰ is een regeling uitgewerkt ter bevordering van de tijdige behandeling van wetsvoorstellen voor de tweede lezing van een grondwetsherziening. Zie daarvoor de artikelen 9.29 tot en met 9.31.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie hebben enkele vragen naar aanleiding van het voorgestelde artikel 9.30 ten aanzien van het aanhangig maken van initiatiefwetsvoorstellen in tweede lezing. Zij delen de wens voor een regeling die erop gericht is dat dit aanhangig maken zo spoedig mogelijk zal plaatsvinden. Echter vragen zij zich af of de nu voorgestelde regeling

gekozen Kamer is derhalve mede gericht op de te nemen beslissing over het tweedelezingsvoorstel voor de Grondwetsherziening, en beperkt zich in beginsel tot de nieuw gekozen Kamer na een Kamerontbinding in het kader van een Grondwetsherziening. Zie daarover Kamerstukken [32334, nr. 11](#), p. 1-2. De Kamer kan een tweedelezingsvoorstel overigens slechts met een gekwalificeerde meerderheid van twee derden van het aantal uitgebrachte stemmen aannemen. Zie [artikel 137, vierde lid, tweede zin, van de Grondwet](#).

¹⁴⁶ Die bijzondere omstandigheden kunnen bijvoorbeeld bestaan uit het niet tijdig kunnen afronden van de behandeling door de combinatie van een late indiening van de wetsvoorstellen in tweede lezing en van een zeer vroege nieuwe Kamerontbinding in de zitting na de eerste lezing. Zie daarover Kamerstukken [32334, nr. 11](#), p. 4. De bijzondere omstandigheden kunnen vanuit het Grondwettelijk systeem niet worden gevonden in een wens om de behandeling op te schorten om in de latere zitting een gekwalificeerde meerderheid te kunnen verkrijgen voor de Grondwetsherziening. Zie daarover Kamerstukken [29200 VII, nr. 36](#).

¹⁴⁷ Zie daarover Kamerstukken 29200 VII, nr. 36. Het ging om de tweedelezingsvoorstellen onder Kamerstukken [28515](#), [28509](#), [28726](#) en [28727](#).

¹⁴⁸ Dit betrof een initiatiefwetsvoorstel van het lid Van Tongeren onder Kamerstukken [32334](#). Daarnaast is in twee recente gevallen een tweedelezingsvoorstel pas geruime tijd na de eerste samenkomst van de nieuwe Tweede Kamer aanhangig gemaakt. Zie Kamerstukken [34716](#) en [34724](#).

¹⁴⁹ Zie Kamerstukken [32334, nr. 11](#). De voorlichting geeft ook een uitgebreide beschrijving van de achtergrond van de Grondwetsherzieningsprocedure en van de problematiek met betrekking tot de tijdige behandeling van tweedelezingsvoorstellen, waarnaar verder korthedshalve wordt verwezen. Zie over de problematiek verder ook de regeringsbrieven onder Kamerstukken [31570, nrs. 14](#) en [35](#).

¹⁵⁰ Zie Kamerstukken [32334, nr. 11](#).

niet tochodeloos tijdroevend is. Op grond van dit voorstel worden eerst de oorspronkelijke initiatiefnemers (of vervangers uit hun fracties) in de gelegenheid gesteld een tweedelezingsvoorstel aanhangig te maken. Doen zij dit niet, dan krijgen andere leden de gelegenheid dit te doen. Mocht daar geen sprake van zijn, kan de Voorzitter na zes weken de Kamer oproepen om alsnog een tweedelezingsvoorstel in te dienen. Indien dat na twee weken niet tot een dergelijk voorstel heeft geleid, wordt de mogelijkheid geopend dat de meest betrokken minister dit doet. Het voorstel dat de Raad van State heeft gedaan (Kamerstuk 32334, nr. 11) biedt naar de mening van deze leden een eenvoudigere en snellere oplossing. Zo wordt daar voorgesteld om het tweedelezingsvoorstel al op de dag van samenkomst van de nieuwe Kamer door de Voorzitter te laten indienen. Naar de mening van deze leden tast dit de neutraliteit van de Voorzitter in het geheel niet aan, alleen al niet in het geval het Reglement van Orde zonder mitsen en maren hem/haar dit immers opdraagt. Die Voorzitter kan, als het Reglement van Orde op dit punt zou worden aangepast, immers geen eigen afweging meer maken en dan is het indienen van het tweedelezingsvoorstel slechts een formaliteit zonder dat daar een inhoudelijke afweging bij past. Waarom is de werkgroep van mening dat hiermee de neutraliteit van de Voorzitter in het geding is?

De werkgroep wijst er op dat van de initiatiefnemers bij een tweede lezing niet slechts het aanhangig maken van het tweedelezingsvoorstel wordt verlangd, maar tevens een reactie op het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State (dat kan afwijken van het advies in eerste lezing, mede omdat de voorgestelde herziening nadien kan zijn gewijzigd), en bijvoorbeeld ook een inhoudelijke reactie in een nota naar aanleiding van het verslag. Naar de mening van de werkgroep passen deze taken niet goed bij de neutrale positie van de Voorzitter, en ligt het in de rede dat dit door de oorspronkelijke initiatiefnemers of door andere leden wordt verzorgd. Tegen die achtergrond is voorgesteld om eerst individuele leden (bij voorkeur de verdedigers van het eerstelezingsvoorstel) in de gelegenheid te stellen om het tweedelezingsvoorstel aanhangig te maken, zodat de verdediging van het tweedelezingsvoorstel meteen komt te berusten bij initiatiefnemers die dit vrijelijk kunnen en wensen. De werkgroep blijft bij dat standpunt, waarbij uiteraard wel zoveel mogelijk ruimte moet worden gezocht voor tijdige behandeling van het voorstel. Vanuit de behandeling van het wetsvoorstel tot herijking van de Grondwetsherzieningsprocedure, lijkt een aanscherping op dit punt mogelijk, waartoe bij nota van wijziging een voorstel wordt gedaan.

Naar aanleiding van de opmerkingen van de fractie van de PvdA en de behandeling van het wetsvoorstel tot herijking van de Grondwetsherzieningsprocedure, heeft de werkgroep zich ook opnieuw gebogen over de regeling voor het aanhangig maken van een tweedelezingsvoorstel in de situatie dat zich daar geen leden voor aandienen. De werkgroep heeft daarbij begrip voor het door de regering geschetste probleem dat de verdediging van het tweedelezingsvoorstel (met name in de Eerste Kamer) in gedrang kan komen als dit van de regering wordt verzocht, en de regering het voorstel niet langer onderschrijft. Daarbij is ook van belang dat binnen de wetsprocedure de verdediging van een tweedelezingsvoorstel dat is ingediend door de regering uiteraard niet in een later stadium kan worden overgenomen door Kamerleden die dat wensen.

Tegen deze achtergrond heeft de werkgroep besloten de voorgestelde regeling bij nota van wijziging aan te passen, waarbij niet de regering maar de Voorzitter ambtshalve het voorstel aanhangig zal maken als zich geen initiatiefnemers aandienen, zodat wordt bevorderd dat de Tweede Kamer tijdig kan voldoen aan haar grondwettelijke overwegingsplicht in tweede lezing. Daartoe vormt overigens een bijkomend argument dat de Voorzitter ambtshalve de Tweede Kamer vertegenwoordigt, en de Tweede Kamer bij initiatiefwetsvoorstellen tot

herziening van de [Grondwet](#) de grondwettelijke indiener van het eerstelezingsvoorstel is. De werkgroep benadrukt hierbij wel dat het om een ambtshalve handeling gaat, en dat van de Voorzitter niet kan worden verwacht dat deze het voorstel inhoudelijk zal verdedigen. Het ligt derhalve in de rede dat de verdediging van een dergelijk voorstel zo spoedig mogelijk na het aanhangig maken alsnog wordt overgenomen door andere leden.”

V. Overig

-

Artikel 9.29 Spoedige overweging in tweede lezing

1. De Kamer besluit met bekwame spoed over een wetsvoorstel tot verandering in de [Grondwet](#) dat aanhangig is gemaakt voor de overweging in tweede lezing, bedoeld in [artikel 137, vierde lid, van de Grondwet](#).

2. Indien de Kamer niet over het wetsvoorstel heeft besloten in de eerste zitting nadat zij is ontbonden als bedoeld in [artikel 137, derde lid, van de Grondwet](#), stelt de Voorzitter bij aanvang van de daaropvolgende zitting aan de Kamer voor het wetsvoorstel als vervallen te beschouwen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“Regeling inzake behandeling van tweedelezingsvoorstellen grondwetsherziening wenselijk
Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Afdeling advisering van de Raad van State in 2017 een voorlichting uitgebracht over de behandeling in tweede lezing van een initiatiefvoorstel inzake wijziging van de [Grondwet](#).¹⁵¹ De afdeling heeft onder andere gesuggereerd een regeling in het Reglement op te nemen voor de tijdige behandeling van deze tweedelezingsvoorstellen. De werkgroep acht dit wenselijk en heeft hiervoor een voorstel uitgewerkt. Deze staat beschreven in paragraaf 2.7 van het algemeen deel van de memorie van toelichting.”

¹⁵¹ Kamerstukken [32334, nr. 11](#).

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel geeft enige regels om de behandeling van tweedelezingsvoorstellen te bespoedigen, en een voorziening te treffen voor situaties waarin de Kamer de behandeling niet tijdig afrondt.

In het *eerste lid* wordt voorgesteld om als algemene norm op te nemen dat de Kamer het besluit over een wetsvoorstel in tweede lezing met bekwame spoed dient te nemen. Dit strekt ertoe alle betrokken leden en organen van de Kamer (de leden, de commissies, het plenum, de Voorzitter) te bewegen tot een spoedige, maar zorgvuldige behandeling van het betrokken wetsvoorstel, waarbij tijdverlies zoveel mogelijk moet worden vermeden. Daarbij kan de Kamer het voorstel in beginsel in behandeling nemen zodra dit mogelijk is (meteen na indiening bij een wetsvoorstel dat afkomstig is van de regering, meteen na het horen van de Afdeling advisering bij een initiatiefwetsvoorstel), en kan de noodzaak tot spoedige behandeling tevens een reden vormen om een tweedelezingsvoorstel niet controversieel te verklaren als bedoeld in artikel 11.3. Verder hoeft de Kamer de behandeling van een tweedelezingsvoorstel niet geheel afhankelijk te stellen van de indieners van het voorstel.¹⁵² Gelet op de vereiste voortvarendheid in de behandeling, kan van de Kamer ook worden verwacht dat zij de stemmingen over het tweedelezingsvoorstel spoedig laat plaatsvinden. De Afdeling advisering heeft in dat kader in haar voorlichting als mogelijkheid geopperd in het Reglement op te nemen om de stemmingen in ieder geval zes maanden na de indiening van het wetsvoorstel te agenderen, tenzij de Kamer anders besluit.¹⁵³ Dit is niet overgenomen in het voorstel. Grondwetsherzieningsvoorstellen verschillen in aard en omvang. Bovendien kunnen omstandigheden en inzichten zijn veranderd sinds de vaststelling van de verklaringswet in eerste lezing, wat gevolgen kan hebben voor de wijze van behandeling. Vanuit zorgvuldigheidsoogpunt is er daarom voor gekozen de te verwachten behandelingstijd niet in exacte termijnen uit te drukken. Gelet op de grondwettelijke overwegingsplicht en de daarbij verlangde tijdigheid mag niettemin van de Kamer worden verwacht dat bij aanvang van de behandeling van een tweedelezingsvoorstel nadrukkelijk wordt overwogen welk behandelingstraject tot aan de stemmingen wordt voorzien, zodat een tijdige afronding wordt gewaarborgd.

De Kamer dient de behandeling dus wel dusdanig voortvarend ter hand te nemen dat zij de overweging in tweede lezing tijdig afrondt. Uitgangspunt is dat de overweging in tweede lezing dient te worden afgerond in de eerste zitting na de ontbinding als gevolg van de bekendmaking van de wet in eerste lezing. Slechts in bijzondere omstandigheden kan daarvan worden afgeweken. Zie daarover de artikelsgewijze toelichting over § 9.5. Bij niet-tijdige afronding kan de Kamer niet meer besluiten over het voorstel, en ligt het uit het oogpunt van rechtszekerheid voor de Kamer in de rede vast te stellen dat het voorstel niet meer in procedure is, en als vervallen kan worden beschouwd. Dit is onwenselijk en dient te worden vermeden.

Het *tweede lid* bevat een regeling om tweedelezingsvoorstellen waarvan de behandeling niettemin niet tijdig wordt afgerond als vervallen te beschouwen. De Kamer dient daarover

¹⁵² De Afdeling advisering wijst er in dit kader op dat de Kamer (vanuit haar heroverwegingsplicht) de verschillende stappen bij de behandeling van het tweedelezingsvoorstel (in goed overleg met de indiener) zelf regisseert. Zie Kamerstukken [32334, nr. 11](#), p. 7-8.

¹⁵³ Zie Kamerstukken [32334, nr. 11](#).

uitdrukkelijk te beslissen. Daarbij volgt uit de eerste zin dat als de Kamer niet in de eerste zitting na de ontbinding in eerste lezing heeft besloten over een tweedelezingsvoorstel, de Voorzitter bij aanvang van de daaropvolgende zitting aan de Kamer dient voor te stellen het tweedelezingsvoorstel (een “voorstel tot verandering in de Grondwet”) als vervallen te beschouwen. Dit voorstel wordt dus gedaan aan het begin van de tweede zitting na de Kamerontbinding die plaatsvond in verband met de vaststelling van de verklaringwet. De Voorzitter wordt verplicht dit voorstel te doen, om de beslissing van de Kamer niet afhankelijk te stellen van een afweging van de Voorzitter en de positie van de Voorzitter daarmee neutraal te houden.

De Kamer beslist over het voorstel van de Voorzitter bij gewone meerderheid. De vaststelling dat een voorstel als vervallen moet worden beschouwd, gaat immers over de vraag of het voorstel nog in procedure is of vervallen is; het gaat niet om een stemming voor of tegen het voorstel in tweede lezing als zodanig. De Kamer heeft hierbij uiteraard de mogelijkheid het voorstel van de Voorzitter te verwerpen, maar van haar mag worden verwacht dit slechts bij uitzondering te doen in bijzondere omstandigheden.¹⁵⁴ De Voorzitter zal daar voorafgaand aan de stemming op kunnen wijzen. Bij verwerping van het voorstel van de Voorzitter zal de Kamer in dezelfde zitting over het wetsvoorstel dienen te beslissen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Volgens de leden van de SGP-fractie is een spoedige overweging van een Grondwetswijziging in tweede lezing een belangrijk gegeven. Het al dan niet in behandeling nemen dient volgens deze leden niet afhankelijk te zijn van politieke overwegingen. Zij vragen daarom of er niet in de tekst ook uitdrukkelijk moet worden benoemd dat de Kamer alleen van het als vervallen beschouwen kan afwijken in bijzondere omstandigheden.

De werkgroep onderschrijft dat de afwijkingsmogelijkheid van de Kamer inderdaad zeer beperkt is, waarbij de situatie waarin zich dit kan voordoen moeilijk in een werkbare algemene regel te vervatten is. De werkgroep verwacht dat het hier benoemen van de mogelijkheid om in bijzondere omstandigheden te kunnen afwijken de drempel tot afwijken echter eerder zal verhogen dan verlagen, en heeft daartoe daarom geen voorstel gedaan. Verder is in het inmiddels door de Kamer aangenomen wetsvoorstel tot herijking van de Grondwetsherzieningsprocedure overigens ook voorgesteld dat de behandeling van een tweedelezingsvoorstel in de zitting na de bekendmaking van het eerstelezingsvoorstel moet zijn afgerond, en dat het (tweedelezings)voorstel anders vervalt. Dit pleit er ook voor de afwijkingsmogelijkheid tussentijds (tot aan de eventuele doorvoering van de herijking in de Grondwet) zeer beperkt op te vatten.”

V. Overig

-

¹⁵⁴ Die bijzondere omstandigheden kunnen bijvoorbeeld bestaan uit het niet tijdig kunnen afronden van de behandeling door de combinatie van een late indiening van de wetsvoorstellen in tweede lezing en van een zeer vroege nieuwe Kamerontbinding in de zitting na de eerste lezing. Zie daarover Kamerstukken [32334, nr. 11](#), p. 4. De bijzondere omstandigheden kunnen vanuit het grondwettelijk systeem niet worden gevonden in een wens om de behandeling op te schorten om in de latere zitting een gekwalificeerde meerderheid te kunnen verkrijgen voor de Grondwetsherziening. Zie daarover Kamerstukken [29200 VII, nr. 36](#).

Artikel 9.30 Bijzonderheden initiatiefwetsvoorstel tweede lezing

1. De fracties en groepen van de leden die in de Eerste Kamer een initiatiefwetsvoorstel hebben verdedigd dat is bekendgemaakt als wet houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de [Grondwet](#), dragen zorg dat zo spoedig mogelijk na die bekendmaking een wetsvoorstel tot verandering in de [Grondwet](#) aanhangig wordt gemaakt.

2. Indien het betrokken wetsvoorstel niet op grond van het eerste lid aanhangig wordt gemaakt, maakt de Voorzitter het uiterlijk op de laatste dag van de zitting waarin de bekendmaking plaatsvond ambtshalve aanhangig.

3. Het wetsvoorstel kan pas na aanvang van de eerstvolgende zitting in handen van een commissie worden gesteld.

4. Artikel [9.25](#) is niet van toepassing op het wetsvoorstel. Indien geen van de initiatiefnemers en hun fracties of groepen meer deel uitmaken van de Kamer, kan de Kamer besluiten of andere leden initiatiefnemer van het wetsvoorstel worden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)) en de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel bevat een regeling voor het door middel van een initiatiefwetsvoorstel aanhangig maken van een tweedelezingsvoorstel voor een Grondwetsherziening. De regeling is erop gericht het aanhangig maken zo spoedig mogelijk te laten plaatsvinden, zodat de overweging in tweede lezing hierdoor niet wordt vertraagd.

Het *eerste lid* legt daarbij een plicht bij de fracties of groepen van de leden die op grond van artikel 9.26 een wetsvoorstel in de Eerste Kamer hebben verdedigd dat na de eerste lezing is bekendgemaakt als verklaringswet (een “wet houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet”), om zorg te dragen dat bij aanvang van de eerstvolgende zitting een tweedelezingsvoorstel (een “wetsvoorstel tot verandering in de Grondwet”) aanhangig wordt gemaakt. Indien de leden die het voorstel voor de verklaringswet in de Eerste Kamer hebben verdedigd wederom lid zijn van de Kamer, ligt het daarbij in de rede dat zij het tweedelezingsvoorstel aanhangig maken. Als zij niet langer lid zijn, dan kunnen andere leden van hun fracties of groepen daartoe het initiatief nemen. Indien de leden van de betrokken fracties of groepen de Grondwetsherziening niet meer steunen (bijv. omdat men bij de tussenliggende verkiezingen van standpunt is veranderd), dan kunnen zij fracties of groepen die het voorstel nog wel steunen (actief) gelegenheid bieden het tweedelezingsvoorstel in te dienen zodat de verplichte overweging in tweede lezing alsnog zo spoedig mogelijk doorgang vindt.

Het *tweede lid* gaat in op de situatie dat een tweedelezingsvoorstel toch niet binnen zes weken na de aanvang van de zitting aanhangig is gemaakt. De eerste zin schrijft daarbij voor dat de Voorzitter dan in een vergadering een oproep dient te doen aan de leden om het voorstel aanhangig te maken. Bij deze oproep kan de Voorzitter wijzen op de rechtsplicht van de Kamer om een Grondwetsherziening na de vaststelling van de eerdergenoemde verklaringswet in tweede lezing te overwegen, in welk kader een oproep aan de leden om het voorstel aanhangig te maken passend kan worden geacht.

Als aan de oproep binnen twee weken geen gehoor wordt gegeven, dan is duidelijk dat er in de Kamer geen politieke bereidheid bestaat het voorstel aanhangig te maken, terwijl de plicht tot overweging in tweede lezing nog wel op de Kamer rust. Het aanhangig maken van het tweedelezingsvoorstel door de Voorzitter van de Tweede Kamer, wat door de Afdeling advisering is gesuggereerd in haar voorlichting,¹⁵⁵ wordt vanuit de neutrale positie van de Voorzitter minder passend geacht. Tegen deze achtergrond wordt voorgesteld in deze situatie de regering – die medeverantwoordelijk is voor de in eerste lezing vastgestelde verklaringswet – te verzoeken het voorstel in te dienen. Daarmee wordt de mogelijkheid geopend dat de verplichte overweging in tweede lezing (pro forma) wordt geïnitieerd door de voor de meest betrokken minister(s), die daarbij uiteraard hun eigen standpunt zullen innemen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Via dit onderdeel wordt naar aanleiding van de behandeling van het inmiddels door de Kamer aangenomen wetsvoorstel tot herijking van de Grondwetsherzieningsprocedure,¹⁵⁶ een aantal wijzigingen aangebracht in artikel 9.30. De wijzigingen zijn erop gericht het behandelingsproces van tweedelezingsvoorstellen binnen de huidige mogelijkheden van de Grondwet nader te bespoedigen.

¹⁵⁵ Zie Kamerstukken [32334, nr. 11](#), p. 7.

¹⁵⁶ Zie Kamerstukken [35419](#).

Daarbij wordt het *eerste lid* gewijzigd om te regelen dat (de fracties en groepen van) de verdedigers van het eerstelezingsvoorstel niet pas bij aanvang van de eerstvolgende zitting na de bekendmaking van het eerstelezingsvoorstel, maar zo spoedig mogelijk na die bekendmaking zorgdragen voor het aanhangig maken van het tweedelezingsvoorstel. Door deze aanscherping kan de verplichte advisering van de Afdeling advisering van de Raad van State over het tweedelezingsvoorstel al plaatsvinden vóór aanvang van de eerstvolgende zitting na die bekendmaking. Bovendien bestaat door de aanscherping een verhoogde kans dat de verdedigers van het eerstelezingsvoorstel het aanhangig maken van het tweedelezingsvoorstel ter hand zullen nemen, aangezien er dan nog geen tussenliggende verkiezingen hebben plaatsgevonden.

Het *tweede lid* wordt aangepast om te bespoedigen dat ook wanneer de fracties en groepen geen actie ondernemen, alsnog tijdig een tweedelezingsvoorstel aanhangig wordt gemaakt. Daarbij wordt de eerder voorgestelde stap van een tussentijdse oproeping aan andere leden niet langer vermeld, en wordt de Voorzitter belast met het ambtshalve aanhangig maken van het tweedelezingsvoorstel. Deze dient daartoe uiterlijk over te gaan op de laatste dag van de zitting van de bekendmaking van het eerstelezingsvoorstel, maar kan daartoe ook al eerder overgaan indien duidelijk is dat vanuit de verdedigers van het eerstelezingsvoorstel geen actie kan worden verwacht. Op deze wijze kan ook in deze situatie zo spoedig mogelijk de adviesprocedure bij de Afdeling advisering voor de Raad van State over het tweedelezingsvoorstel worden opgestart, en de behandeling in tweede lezing na de verkiezingen in beginsel direct aanvang nemen. De werkgroep benadrukt hierbij wel dat het om een ambtshalve handeling van de Voorzitter gaat, en dat van de Voorzitter niet kan worden verwacht dat deze het voorstel inhoudelijk zal verdedigen. Het ligt derhalve in de rede dat de verdediging van een dergelijk voorstel zo spoedig mogelijk na het aanhangig maken alsnog wordt overgenomen door andere leden.

Deze aanscherpingen leiden ertoe dat het tweedelezingsvoorstel reeds aanhangig wordt gemaakt voordat de nieuwe Kamer als bedoeld in [artikel 137, vierde lid, van de Grondwet](#) is samengekomen. Uiteraard betekent dit niet dat het aanhangig gemaakte tweedelezingsvoorstel reeds kan worden behandeld door dezelfde Kamer als die over het eerstelezingsvoorstel heeft besloten; vanuit [artikel 137 van de Grondwet](#) kan het tweedelezingsvoorstel immers slechts worden behandeld na tussenliggende verkiezingen. Om dit duidelijk te markeren wordt aan artikel 9.30 een *derde lid* toegevoegd, waarin wordt verduidelijkt dat de inhandenstelling van het tweedelezingsvoorstel slechts kan plaatsvinden na aanvang van de nieuwe zitting.¹⁵⁷

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (tweede nota van wijziging)

“Via de eerste volzin van het tweede onderdeel van deze wijziging wordt in artikel 9.30 uitgesloten dat een initiatiefwetsvoorstel voor een tweede lezing in de grondwetsherzieningsprocedure op grond van artikel 9.25 als vervallen kan worden beschouwd bij het niet meer lid zijn van de initiatiefnemers.

De toepassing van 9.25 is niet nodig aangezien artikel 9.29, tweede lid, een zelfstandige grondslag biedt voor het afdoen van tweedelezingsvoorstellen bij niet tijdige behandeling, en ook niet gewenst aangezien de Kamer grondwettelijk verplicht is tot de tweede lezing.¹⁵⁸ De

¹⁵⁷ Indien de adviesprocedure bij de Afdeling advisering dan nog niet is afgerond, zal de inhandenstelling pas daarna kunnen plaatsvinden op grond van het voorgestelde artikel 9.23, eerste lid.

¹⁵⁸ Waarbij de overname van de verdediging van het initiatiefwetsvoorstel tijdens de tweede lezing kan plaatsvinden op grond van artikel 9.24.

tweede volzin biedt een voorziening voor het uitzonderlijke geval dat zowel de initiatiefnemers als hun fractie/groep niet in de Kamer terugkeren. In dat geval kan de Kamer besluiten andere leden toe te staan om het initiatiefnemerschap op zich te nemen, om hiermee de voortgang van de tweede lezing ook in deze situatie te kunnen waarborgen. Verder wordt via het eerste onderdeel het opschrift van het artikel aangepast, aangezien het artikel niet langer slechts ziet op het aanhangig maken van de betrokken voorstellen, maar ook overige bijzonderheden bevat.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

De heer Van der Staaij (SGP, initiatiefnemer)

“De heer Bisschop vroeg naar de bepaling over het aanhangig maken van een initiatiefwetsvoorstel voor een grondwetsherziening in tweede lezing. Hierbij komt in het voorstel een rol toe aan de Voorzitter. U kunt in artikel 9.30 verder nalezen op welke manier daarin een rol voor de Voorzitter voorzien is. Meer in het algemeen is het doel achter die bepaling het zo spoedig mogelijk opstarten van de tweede lezing van grondwetsherzieningsvoorstellen. Door in het geval dat fracties of groepen zelf niet in actie komen de Voorzitter ambtshalve een tweede lezing van het voorstel aanhangig te laten maken, wordt dat doel bereikt. Het is vervolgens aan de Kamer zelf om over het verdere verloop van het voorstel te beslissen.”

V. Overig

-

Artikel 9.31 Wijziging Statuut voor het Koninkrijk

De artikelen [9.29](#) en [9.30](#) zijn van overeenkomstige toepassing op rijkswetsvoorstellen tot wijziging van het [Statuut voor het Koninkrijk](#) die afwijken van de [Grondwet](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel regelt dat de in de artikelen 9.29 en 9.30 neergelegde procedure van overeenkomstige toepassing is op de behandeling van rijkswetsvoorstellen tot wijziging van het [Statuut voor het Koninkrijk](#), voor zover die van de [Grondwet](#) afwijken. Op deze rijkswetsvoorstellen is krachtens [artikel 55, derde lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) de Grondwetsherzieningsprocedure vrijwel geheel van overeenkomstige toepassing, waardoor bij deze voorstellen dezelfde kwesties aan de orde kunnen komen.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 10. VERDRAGEN, (ONTWERP)BESLUITEN EN (INITIATIEF)NOTA'S

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met de paragrafen 4 tot en met 6 van het huidige hoofdstuk IX, en bevat de artikelen over verdragen (§ 10.1), (ontwerp)besluiten (§ 10.2) en (initiatief)nota's (§ 10.3).”

V. Overig

-

§ 10.1 Verdragen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 10.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 5 van het huidige hoofdstuk IX, en biedt de regeling voor het te kennen geven van de wens om een verdrag te onderwerpen aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal.

De hoofdlijnen van de goedkeuringsprocedure volgen daarbij uit [artikel 91 van de Grondwet](#), [artikel 24 van het Statuut voor het Koninkrijk](#), en uit de [Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#). De wens tot uitdrukkelijke goedkeuring kan op grond van [artikel 5, eerste en tweede lid, van de Rijkswet](#) binnen dertig dagen na de overlegging van het verdrag binnen de Kamer te kennen worden gegeven door of namens de Kamer, door ten minste dertig leden, of door een gevolmachtigde minister. Na het te kennen geven van de wens zal de regering op grond van [artikel 5, derde lid, van de Rijkswet](#) zo spoedig mogelijk een (rijks)wetsvoorstel tot goedkeuring van het betrokken verdrag moeten indienen.

De regeling in het Reglement strekt ertoe de Kamer in staat te stellen om tijdig te kunnen overgaan tot het te kennen geven van de wens.

De voorgestelde regeling sluit inhoudelijk aan bij die uit het huidige Reglement. De artikelen zijn wel redactioneel aangepast om de hoofdlijnen van de regeling (zie de artikelen 10.1 tot en met 10.4) eenvoudiger weer te geven, waarbij de artikelen meer zijn uitgesplitst over artikelleden. De regels over de gevolmachtigde ministers, die in de huidige regeling zijn verspreid over de regeling en de verschillende artikelen daarmee complexer maken, zijn daarbij samengebracht in één bepaling (artikel 10.5).”

V. Overig

-

Artikel 10.1 Brief stilzwijgende goedkeuring Verdrag

1. Zodra een verdrag ter stilzwijgende goedkeuring wordt overgelegd aan de Kamer, wordt op de begeleidende brief aangetekend:

a. de dag van ontvangst; en

b. de dag waarop de wens dat het verdrag aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal zal worden onderworpen uiterlijk te kennen kan worden gegeven.

De begeleidende brief met de aantekening wordt verspreid onder de leden.

2. Als eerste dag van de termijn voor het te kennen geven van de wens, geldt de dag na die van ontvangst van het verdrag.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 124, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30627	Wijziging	Technische wijziging
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 10.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 124, eerste lid, en geeft voorschriften voor de werkwijze na ontvangst van een brief van de regering waarmee een verdrag ter stilzwijgende goedkeuring wordt overgelegd.

Op basis van het *eerste lid* wordt op de brief de dag van ontvangst en de laatste dag waarop de wens kan worden uitgesproken aangetekend (eerste zin), en wordt de brief met het verdrag vervolgens verspreid onder de leden (tweede zin).¹⁵⁹ Deze handelingen worden ambtelijk verricht door de Griffie plenair, waarbij de verspreiding plaatsheeft via het parlementair informatiesysteem (Parlis) en samenvalt met de openbaarmaking, die uit artikel 15.14, eerste lid, volgt. De uitwerking van het voorgestelde artikel sluit aan bij het huidige artikel 124, eerste lid, eerste en tweede zin. De daarin opgenomen regel dat de brief ook aan de betrokken gevolmachtigde ministers wordt toegestuurd is niet langer opgenomen, omdat dit in de praktijk niet langer gebeurt.¹⁶⁰

Het *tweede lid* verduidelijkt dat de termijn voor het te kennen geven van de wens begint te lopen vanaf de dag na die van ontvangst van het verdrag. Dit stemt overeen met het huidige artikel 124, eerste lid, derde zin.

De inhoud van het huidige artikel 124, tweede lid, dat een overzicht geeft van de varianten voor het te kennen geven van de wens in de Kamer (door of namens de Kamer, door ten minste dertig leden, of door de gevolmachtigde ministers) is niet langer opgenomen. Deze varianten volgen namelijk direct uit [artikel 5, eerste en tweede lid, van de Rijkswet](#), terwijl in de artikelen 10.2 tot en met 10.4 voor iedere variant een afzonderlijk artikel met aanvullende regels is opgenomen.”

V. Overig

-

¹⁵⁹ Zie Kamerstukken [35290, nr. 1](#), voor een recent voorbeeld van de brief met aantekening.

¹⁶⁰ De betrokken gevolmachtigde ministers maken ook zelf onderdeel uit van de rijksministerraad (die beslist over het ter stilzwijgende goedkeuring voorleggen aan de Staten-Generaal), en de verdragen worden gelijktijdig ook aan de Staten van hun landen overgelegd op grond van de [artikel 24, eerste lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) en [artikel 2, derde lid, van de Rijkswet](#).

Artikel 10.2 Uitspreken wens door de Kamer

1. De Voorzitter of een lid kan in een vergadering aan de Kamer voorstellen de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring van een verdrag te kennen te geven.

2. Indien de Kamer instemt met het voorstel, deelt de Voorzitter dit meteen mee aan de Minister van Buitenlandse Zaken, en vervolgens aan de Voorzitter van de Eerste Kamer.

3. Indien de Kamer niet met het voorstel instemt, maar ten minste dertig leden zich voor het voorstel verklaren, dan vindt artikel [10.4](#) toepassing.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 125)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 10.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 125, en bevat de uitwerking van de in [artikel 5, eerste lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#) genoemde mogelijkheid “door [...] de Kamer” de wens te kennen te laten geven om een verdrag te

onderwerpen aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal. De bepaling is redactioneel aangepast, maar het voorgestelde artikel stemt inhoudelijk overeen met de huidige regeling.

Op grond van het *eerste lid* kan de Voorzitter en ieder lid in een plenaire vergadering een voorstel aan de Kamer doen om de wens uit te spreken. Als het verdrag tevens Aruba, Curaçao en/of Sint Maarten raakt, dan zullen de gevolmachtigde ministers van de geraakte landen in de gelegenheid dienen te worden gesteld de behandeling bij te wonen van een voorstel om de wens uit te spreken; zie daarvoor artikel 10.5, eerste lid, onder a.

Het *tweede lid* bevat de regeling voor de situatie dat de Kamer in meerderheid besluit tot het uitspreken van de wens. In dat geval zal de Voorzitter dit meteen dienen mee te delen aan de minister van Buitenlandse Zaken, zodat het uitspreken van de wens de regering zo spoedig mogelijk bereikt. Daarnaast dient de mededeling ook meteen te worden gedaan aan de Voorzitter van de Eerste Kamer, aangezien op grond van de [Rijkswet](#) binnen die Kamer ook de wens kan worden uitgesproken. Als het verdrag tevens Aruba, Curaçao of Sint Maarten raakt, zal de mededeling daarnaast worden gedaan aan de gevolmachtigde ministers van de geraakte landen, aangezien deze eveneens bevoegd zijn tot het uitspreken van de wens; zie daarover artikel 10.5, eerste lid, onder b.

Het *derde lid* bevat een voorziening voor het geval de Kamer niet in meerderheid besluit tot het uitspreken van de wens, maar bij het besluit wel blijkt dat ten minste dertig leden zich voor het uitspreken van de wens verklaren. In dat geval is gebleken dat een vijfde van het grondwettelijk aantal leden van de Kamer voor het uitspreken van de wens is, en zal artikel 10.4 toepassing vinden.”

V. Overig

-

Artikel 10.3 Uitspreken wens namens de Kamer

1. De Voorzitter kan namens de Kamer de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring van een verdrag te kennen geven. Hij raadpleegt zo mogelijk vooraf de betrokken commissies.

2. De Voorzitter geeft de wens te kennen aan de Minister van Buitenlandse Zaken, en deelt dit vervolgens meteen mee aan de Kamer en de Voorzitter van de Eerste Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 126)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 10.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 126, en bevat de uitwerking van de in [artikel 5, eerste lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#) genoemde mogelijkheid om “namens de Kamer” de wens uit te spreken om een verdrag te onderwerpen aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal. Het artikel is redactioneel aangepast, maar de voorgestelde regeling stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel.

Op grond van het *eerste lid* kan de Voorzitter namens de Kamer de wens uitspreken (eerste zin), waarbij hij vooraf zo mogelijk de (bij het verdrag) betrokken commissies dient te raadplegen. Dit stemt overeen met de huidige regeling.

Het *tweede lid* bevat de regeling voor de situatie dat de Voorzitter overgaat tot het uitspreken van de wens namens de Kamer. De Voorzitter zal dit meteen dienen mee te delen aan de minister van Buitenlandse Zaken, zodat het uitspreken van de wens de regering zo spoedig mogelijk bereikt. Daarnaast dient de mededeling ook meteen te worden gedaan aan de Voorzitter van de Eerste Kamer, aangezien op grond van de [Rijkswet](#) binnen die Kamer ook de wens kan worden uitgesproken. Als het verdrag tevens Aruba, Curaçao of Sint Maarten raakt, zal de mededeling daarnaast worden gedaan aan de gevolmachtigde ministers van de geraakte landen, aangezien deze eveneens bevoegd zijn tot het uitspreken van de wens; zie daarover artikel 10.5, eerste lid, onder b. In de voorgestelde tekst wordt niet langer uitdrukkelijk genoemd dat de Voorzitter richting de Voorzitter van de Eerste Kamer (en de gevolmachtigde ministers) het tijdstip van het kennisgeven van de wens meedeelt. Dit strekt ertoe de bepaling te vereenvoudigen; in de praktijk kan dit uiteraard nog wel plaatsvinden.“

V. Overig

-

Artikel 10.4 Uitspreken wens door dertig leden

1. Indien dertig of meer leden de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring van een verdrag te kennen willen geven, dan delen zij dit schriftelijk mee aan de Voorzitter.

2. De Voorzitter deelt het te kennen geven van de wens meteen mee aan de Minister van Buitenlandse Zaken, en vervolgens aan de Kamer en de Voorzitter van de Eerste Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 127)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 10.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 127, en bevat de uitwerking van de in [artikel 5, eerste lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#) genoemde mogelijkheid om “door ten minste een vijfde van het grondwettelijk aantal leden van een der kamers” de wens uit te spreken. In de praktijk vindt het uitspreken van de wens doorgaans op

deze manier plaats. Het artikel is redactioneel aangepast, maar de voorgestelde regeling stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel.

Op grond van het *eerste lid* dienen de betrokken leden die de wens te kennen willen geven dit schriftelijk mee te delen aan de Voorzitter.

Het *tweede lid* bevat de regeling voor de situatie dat wordt overgegaan tot het uitspreken van de wens op deze wijze. De Voorzitter zal dit meteen dienen mee te delen aan de minister van Buitenlandse Zaken, zodat het uitspreken van de wens de regering zo spoedig mogelijk bereikt. Daarnaast dient de mededeling ook meteen te worden gedaan aan de Kamer, en aan de Voorzitter van de Eerste Kamer, aangezien binnen die Kamer ook de wens kan worden uitgesproken. Als het verdrag tevens Aruba, Curaçao en/of Sint Maarten raakt, zal de mededeling daarnaast worden gedaan aan de gevolmachtigde ministers van de geraakte landen, aangezien deze eveneens bevoegd zijn tot het uitspreken van de wens; zie daarover artikel 10.5, eerste lid, onder b.”

V. Overig

-

Artikel 10.5 (Uitspreken wens door) gevolmachtigde ministers

1. Indien het verdrag dat is overgelegd Aruba, Curaçao of Sint Maarten raakt, dan worden de desbetreffende gevolmachtigde ministers:

a. in de gelegenheid gesteld de mondelinge behandeling van een voorstel als bedoeld in artikel [10.2](#), eerste lid, bij te wonen en daarbij zodanige voorlichting aan de Kamer te verstrekken als zij gewenst oordelen; en

b. tevens steeds in kennis gesteld van het te kennen geven van de wens van uitdrukkelijke goedkeuring door of namens de Kamer of door ten minste dertig leden.

2. Indien een gevolmachtigde minister door tussenkomst van de Voorzitter de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring van een verdrag te kennen geeft, dan deelt de Voorzitter dit meteen mee aan de Minister van Buitenlandse Zaken, en vervolgens aan de Kamer en de Voorzitter van de Eerste Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 125, eerste lid, tweede zin, 126, vierde zin, 127, derde zin en 128)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32571	Wijziging	Wijzigingen staatkundige verhoudingen Koninkrijk

Vanaf 35322 (artikel 10.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Artikelsgewijs

“Dit artikel geeft de aanvullende regels die van toepassing zijn indien een verdrag dat ter stilzwijgende goedkeuring is overgelegd Aruba, Curaçao of Sint Maarten raakt. De aanvullende bepalingen zijn op dit moment verspreid opgenomen in gedeelten van de artikelen 124 tot en met 127 en in artikel 128, en houden verband met de bevoegdheid van de gevolmachtigde ministers van deze landen om de wens uit te spreken om een verdrag te onderwerpen aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal. De desbetreffende gevolmachtigde ministers hebben die bevoegdheid op grond van [artikel 24, tweede lid, van het Statuut voor het Koninkrijk](#) en [artikel 5, tweede lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#).

Het *eerste lid* geeft enige aanvullende regels voor de betrokkenheid van de gevolmachtigde ministers bij het uitspreken van de wens vanuit de Kamer.

Op grond van onderdeel a worden de desbetreffende gevolmachtigde ministers daarbij in de gelegenheid gesteld om deel te nemen aan de beraadslaging over een voorstel tot het uitspreken van de wens door de Kamer als bedoeld in artikel 10.2, eerste lid. Dit stemt overeen met het huidige artikel 128, tweede lid.

Onderdeel b ziet op de situatie dat de wens is uitgesproken door de Kamer (artikel 10.2), namens de Kamer (zie artikel 10.3), of door ten minste dertig leden (zie artikel 10.4). In dat geval zal de Voorzitter daarvan ook mededeling dienen te doen aan de desbetreffende gevolmachtigde ministers. Dit stemt overeen met de huidige artikelen 125, eerste lid, tweede zin, 126, vierde zin, en 127, tweede zin.

Het *tweede lid* biedt een voorziening voor de situatie dat een gevolmachtigde minister besluit zelf de wens te kennen te geven door tussenkomst van de Voorzitter. In dat geval zal de Voorzitter dit meteen dienen mee te delen aan de minister van Buitenlandse Zaken, zodat het uitspreken van de wens de regering zo spoedig mogelijk bereikt. Daarnaast dient de mededeling ook meteen te worden gedaan aan Kamer en aan de Voorzitter van de Eerste Kamer, aangezien op grond van de [Rijkswet](#) binnen de Kamers ook de wens kan worden uitgesproken.”

V. Overig

-

Artikel 10.6 Sluiting uitvoeringsverdrag, verlenging of opzegging verdrag

De artikelen [10.1](#) tot en met [10.5](#) zijn van overeenkomstige toepassing, indien de regering aan de Kamer mededeling doet van het voornemen tot:

- a. sluiting van een verdrag uitsluitend betreffende de uitvoering van een goedgekeurd verdrag;
- b. verlenging van een aflopend verdrag; of
- c. opzegging van een verdrag.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 129)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 10.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 129, en heeft betrekking op de situatie dat de regering mededeling doet van het voornemen om een uitvoeringsverdrag te sluiten ten aanzien van een reeds goedgekeurd verdrag (onderdeel a), een aflopend verdrag te verlengen

(onderdeel b), of een verdrag op te zeggen (onderdeel c). Bij deze voornemens kan op grond van de artikelen [8](#), [9](#) en [14 van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen](#) ook de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring door de Staten-Generaal te kennen worden gegeven door of namens de Kamer, door ten minste dertig leden, en indien het verdrag Aruba, Curaçao of Sint Maarten raakt, de desbetreffende gevolmachtigde ministers.

In verband daarmee verklaart het artikel de voorschriften uit de artikelen 10.1 tot en met 10.5 van overeenkomstige toepassing. Dit sluit voor wat betreft de opzegging van een verdrag (onderdeel c) aan bij de regeling van het huidige artikel 129. Dat artikel bood echter nog geen regeling voor het voornemen tot sluiting van een uitvoeringsverdrag en tot verlenging van een reeds gesloten verdrag, bedoeld in de artikelen [8](#) en [9 van de Rijkswet](#); in de onderdelen a en b van het voorgestelde artikel wordt daarvoor nu een regeling geboden. Het huidige artikel 129 noemt ook de toetreding tot een (bestaand multilateraal) verdrag als situatie waarin de regeling van het Reglement van overeenkomstige toepassing is. Het voorgestelde artikel doet dit niet, omdat in dat geval het verdrag rechtstreeks op grond van [artikel 2, eerste lid, van de Rijkswet](#) ter goedkeuring aan de Kamer zal dienen te worden voorgelegd (de [Rijkswet](#) biedt op dit punt ook geen afzonderlijke regeling), en de artikelen 10.1 tot en met 10.5 dus ook rechtstreeks van toepassing zullen zijn.”

V. Overig

-

§ 10.2 (Ontwerp)besluiten

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30631	Vaststelling	Kennisgeving

Vanaf 35322 (opschrift § 10.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 6 van het huidige hoofdstuk IX, en biedt de regeling voor het te kennen geven van de wens tot regeling bij wet (of een in de wet omschreven andere wens) ten aanzien van een door de regering overgelegd (ontwerp)besluit. Dit kan aan de orde zijn wanneer in een wettelijke bepaling parlementaire betrokkenheid bij een tot stand te brengen besluit is geregeld. Diverse wetten bevatten dergelijke bepalingen, die onderling sterk van inhoud wisselen.¹⁶¹ Zo kan de aard van het over te leggen

¹⁶¹ Zie bijvoorbeeld [artikel 2.20, derde en vierde lid, van de Comptabiliteitswet 2016](#), [artikel 107 van de Wet personenvervoer 2000](#), [artikel 6, vijfde lid, van de Vreemdelingenwet 2000](#), [artikel 121 van de Wet op het voortgezet onderwijs](#), [artikel 21.6, vierde tot en met zesde lid, van de Wet milieubeheer](#), en [artikel 33a, zesde lid, van de Invorderingswet](#).

(ontwerp)besluit variëren. Doorgaans gaat het om een vast te stellen algemene maatregel van bestuur, maar het kan ook gaan om een ministeriële regeling of ander type besluit.¹⁶² Verder kan het in de wettelijke bepaling zowel gaan om een ontwerp van een besluit (in welk geval wel wordt gesproken van ‘voorhang’), maar ook om een reeds vastgesteld besluit dat aan de Kamer moet worden voorgelegd voordat het in werking kan treden (in welk geval wel wordt gesproken van ‘nahang’).¹⁶³

Daarnaast wisselt de mate van betrokkenheid van de Kamer. Het is daarbij het meest gebruikelijk dat de betrokken wettelijke bepaling slechts voorschrijft dat het (ontwerp)besluit een bepaalde periode voor de vaststelling/inwerkingtreding hoeft te worden overgelegd aan de Kamer (in welk geval wel wordt gesproken van ‘lichte’ voorhang/nahang).¹⁶⁴ In dat geval wordt het (ontwerp)besluit met de begeleidende brief doorgeleid aan de betrokken commissie, die bijvoorbeeld kan besluiten om in de periode van voorhang/nahang in overleg te treden met de minister. Hiervoor hoeft geen regeling te worden getroffen.

Er zijn echter ook wettelijke bepalingen die de Kamer de mogelijkheid geven om tijdens de periode van voorhang/nahang een nadere wens te kennen te geven, met name de wens dat het onderwerp van een (ontwerp)besluit bij wet dient te worden geregeld (in welk geval wel wordt gesproken van ‘zware’ voorhang/nahang).¹⁶⁵ Daarop heeft deze paragraaf betrekking. De regeling strekt ertoe de Kamer in staat te stellen om tijdig te kunnen overgaan tot het te kennen geven van de betrokken wens. De voorgestelde regeling sluit inhoudelijk aan bij die uit het huidige Reglement. De artikelen zijn wel redactioneel aangepast. Daarbij is de regeling ingekort, waarbij voor het uitspreken van de wens door of namens de Kamer of door een in de wet genoemd aantal leden de inhoudelijk gelijke artikelen uit paragraaf 1 van dit hoofdstuk van overeenkomstige toepassing zijn verklaard.”

V. Overig

-

¹⁶² Zie bijvoorbeeld [artikel 21.6, zesde lid, van de Wet milieubeheer](#) ten aanzien van ministeriële regelingen, en [artikel 2.3, vijfde lid, van de Wet ruimtelijke ordening](#) ten aanzien van structuurvisies.

¹⁶³ In [artikel 21.6 van de Wet milieubeheer](#) wordt bijvoorbeeld in het vierde lid een regeling getroffen voor de voor te hangen ontwerpen van algemene maatregelen van bestuur, en in het vijfde lid voor de na te hangen vastgestelde algemene maatregelen van bestuur.

¹⁶⁴ Zie bijvoorbeeld [artikel 121, eerste lid, van de Wet op het voortgezet onderwijs](#).

¹⁶⁵ Zie bijvoorbeeld [artikel 121, tweede lid, van de Wet op het voortgezet onderwijs](#).

Artikel 10.7 Brief over (ontwerp)besluit

1. Indien op grond van de wet aan de Kamer een (ontwerp)besluit wordt overgelegd en de wens te kennen kan worden gegeven dat het onderwerp of de inwerkingtreding van het (ontwerp)besluit bij wet wordt geregeld, dan wordt op de begeleidende brief aangetekend:

- a. de dag van ontvangst; en
- b. de dag waarop de wens uiterlijk te kennen kan worden gegeven.

De begeleidende brief met de aantekening wordt verspreid onder de leden.

2. Als eerste dag van de wettelijke termijn voor het te kennen geven van de wens, geldt de dag na die van ontvangst van het ontwerpbesluit.

3. Dit artikel vindt overeenkomstige toepassing in andere gevallen waarin naar aanleiding van een door de Kamer ontvangen brief een in de wet omschreven wens te kennen kan worden gegeven.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 130)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29265	Wijziging	Wetgevingsprocedure en kennisgeving wens
30631	Wijziging	Kennisgeving wens
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 10.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 130, en geeft voorschriften voor de werkwijze na ontvangst van een brief van de regering die aanleiding kan tot het te kennen geven van een in de wet omschreven wens. Daarbij is in lijn met het huidige artikel in het voorstel de meest gangbare procedure vooropgesteld, waarbij het gaat om de wens tot het bij wet regelen van het onderwerp of de inwerkingtreding van een (ontwerp)besluit. Het voorgestelde derde lid bevat een regeling voor de andere vormen van parlementaire betrokkenheid.

Op basis het *eerste lid* worden op de brief de dag van ontvangst (eerste zin, onder a) en de laatste dag waarop de wens te kennen kan worden gegeven (eerste zin, onder b) aangetekend, waarna de brief met het (ontwerp)besluit wordt verspreid onder de leden (tweede zin).¹⁶⁶

Deze handelingen worden ambtelijk verricht door de Griffie plenair, waarbij de brief via het Parlementair informatiesysteem (Parlis) wordt verspreid en gelijktijdig wordt openbaar gemaakt als bedoeld in artikel 15.14, eerste lid. Dit sluit aan bij het huidige artikel 130, eerste lid, eerste en tweede zin.

Het *tweede lid* verduidelijkt dat de termijn voor het te kennen geven van de wens begint te lopen vanaf de dag na die van ontvangst. Dit stemt overeen met het huidige artikel 130, eerste lid, derde zin.

Het *derde lid* ziet op situatie waarin de wet de mogelijkheid geeft om naar aanleiding van een door de Kamer ontvangen brief een andere in de wet omschreven wens te kennen te geven.¹⁶⁷ In dat geval vindt het artikel overeenkomstige toepassing, waarbij de aantekening op de brief uiteraard ook de inhoud van de wens die te kennen kan worden gegeven zal dienen te vermelden.¹⁶⁸ Het artikellid sluit aan bij het huidige artikel 130, tweede lid. Daarbij wordt niet langer gesproken van “de wens [...] dat inlichtingen worden ontvangen of dat overleg wordt gewenst” maar van “een in de wet omschreven wens”, omdat de inhoud van de betrokken wetsbepalingen op dit punt kan uiteenlopen.”

V. Overig

-

¹⁶⁶ Zie voor een voorbeeld van de aantekening Kamerstukken [35248, nr. 5](#).

¹⁶⁷ Het gaat er hierbij om dat uit de betrokken wetsbepaling blijkt dat vanuit de Kamer een wens te kennen worden gegeven; in de bepaling hoeft niet letterlijk gesproken te worden van een “wens”. Zie bijvoorbeeld [artikel 2.3, vijfde lid, van de Wet ruimtelijke ordening](#) ten aanzien van het te kennen geven (van de wens) openbaar te willen beraadslagen over een vastgestelde structuurvisie. Verder is het zeer gebruikelijk dat de wettelijke bepaling betrekking hebben op een overgelegd (ontwerp)besluit, maar is dat niet altijd het geval. Zie bijvoorbeeld [artikel 2.3, vierde lid van de Wet ruimtelijke ordening](#), over voornemens tot een structuurvisie en [artikel 4.7 van de Comptabiliteitswet 2016](#) over voornemens tot privaatrechtelijke handelingen.

¹⁶⁸ Zie voor een voorbeeld van de aantekening in dit geval, Kamerstukken [33561, nr. 7](#).

Artikel 10.8 Uitspreken wens

Voor zover de wet hierin voorziet, kan de wens aan de betrokken minister te kennen worden gegeven:

- a. door de Kamer, onder overeenkomstige toepassing van artikel [10.2](#);
- b. namens de Kamer, onder overeenkomstige toepassing van artikel [10.3](#);
- c. door een in de wet genoemd aantal leden, onder overeenkomstige toepassing van artikel [10.4](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikelen 130a t/m 130c)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
30631	Vaststelling	Kennisgeving wens

Vanaf 35322 (artikel 10.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert inhoudelijk met de huidige artikelen 130a tot en met 130c, en bevat de regeling voor het te kennen geven van de wens.

Daarbij is het zeer gebruikelijk dat in de wet is geregeld dat de wens kan worden uitgesproken door de Kamer, namens de Kamer, en door ten minste dertig leden.¹⁶⁹ Dit sluit aan bij de

¹⁶⁹ Dit komt ook terug in de in de modelteksten in de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), zie de aanwijzingen

mogelijkheden voor het uitspreken van de wens tot uitdrukkelijke goedkeuring van een verdrag, waarvoor paragraaf 10.1 een regeling biedt. De werkwijze op grond van de huidige artikelen 130a tot en met 130c loopt hiermee dan ook gelijk. Om onnodige herhaling te voorkomen, wordt in het voorgestelde artikel daarom voor iedere vorm van het uitspreken van de wens het corresponderende artikel uit paragraaf 10.1 van overeenkomstige toepassing verklaard.¹⁷⁰ Daarbij is artikel 10.2 van overeenkomstige toepassing op het uitspreken van de wens door de Kamer (onderdeel a), artikel 10.3 op het uitspreken van de wens namens de Kamer (onderdeel b), en artikel 10.4 op het uitspreken van de wens door ten minste dertig leden (onderdeel c, waarin wordt gesproken van “een in de wet genoemd aantal leden” voor het geval de wettelijke bepaling een afwijkend aantal noemt). Dit heeft verder geen gevolgen voor de te volgen procedures, die gelijk blijven met de huidige praktijk. Ter illustratie: bij het uitspreken van de wens door ten minste dertig leden (de meest gebruikelijke variant), dienen de leden die de wens te kennen willen geven dit nog steeds schriftelijk mee te delen aan de Voorzitter (overeenkomstige toepassing artikel 10.4, eerste lid), en dient het uitspreken van de wens nog steeds meteen te worden meegedeeld aan de betrokken minister, de Kamer, en de Voorzitter van de Eerste Kamer (overeenkomstige toepassing 10.4, tweede lid).”

V. Overig

-

[2.36](#) en [2.37](#). Er zijn echter ook voorbeelden van meer beperkte wettelijke bepalingen, bijvoorbeeld [artikel 4.7, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2016](#), op grond waarvan slechts ten minste dertig leden de wens te kennen kunnen geven. In verband met deze uitzonderingen zijn de woorden “Voor zover de wet hierin voorziet” opgenomen.

¹⁷⁰ Uitzondering vormen uiteraard de bepalingen ten aanzien van de gevolmachtigde ministers. Die zijn in het voorstel echter ondergebracht in artikel 10.5, dat niet van overeenkomstige toepassing wordt verklaard.

§ 10.3 (Initiatief)nota's

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk IX, § 4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 10.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 4 van het huidige hoofdstuk IX, en heeft betrekking op behandeling van initiatiefnota's en andere in een notaoverleg te behandelen stukken.

Daarbij wordt in de voorgestelde regeling de term “initiatiefnota” geïntroduceerd en centraal gesteld in plaats van te spreken van “andere in handen gestelde stukken”. Dit heeft als achtergrond dat in de praktijk de betrokken bepalingen vooral op initiatiefnota's betrekking hebben, en de andere stukken bovendien niet meer in handen van een commissie worden gesteld. Verder wordt de regeling aangepast om de werkwijze ten aanzien van initiatiefnota's te verduidelijken. Zie daarover ook subparagraaf 2.5.2 van het algemeen deel van deze toelichting, onder ‘Verduidelijking procedure initiatiefnota's’. Ten slotte komen het hoofdlijnen debat (zie het huidige artikel 120) en de inbrengvergadering (zie het huidige

artikel 121, derde lid) ook in deze context niet als afzonderlijk instrumenten terug. Zie daarover subparagraaf 2.5.1 van het algemeen deel van deze toelichting, onder ‘Hoofdlijnen debat’ en ‘Inbrengvergaderingen’.”

V. Overig

-

Artikel 10.9 Indiening en inhandenstelling initiatiefnota

1. Ieder lid kan, alleen of met andere leden, over een door hem te bepalen onderwerp een initiatiefnota indienen.
2. De initiatiefnota dient paragrafen met beslispunten en financiële aspecten te bevatten.
3. De Voorzitter stelt de initiatiefnota in handen van een commissie. Indien de paragrafen, bedoeld in het tweede lid, niet in de initiatiefnota zijn opgenomen, kan de Voorzitter de indieners verzoeken het stuk daarvan alsnog te voorzien.
4. Het besluit tot inhandenstelling wordt zo spoedig mogelijk meegedeeld aan de Kamer. Bij die mededeling kan de Kamer anders besluiten over de inhandenstelling.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 119)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29265	Wijziging	Wetgevingsprocedure
30446	Wijziging	Besluitvorming Voorzitter en Ondervoorzitters
30624	Wijziging	Eis financiële paragraaf

Vanaf 35322 (artikel 10.9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 119, en ziet op de indiening en inhandenstelling van een initiatiefnota. De regeling wordt daarbij gericht op slechts initiatiefnota’s omdat dit artikel tegenwoordig niet meer wordt toegepast op kabinetsnota’s; deze worden tegenwoordig zonder inhandenstelling doorgeleid naar de meest betrokken commissie (zie daarover artikel 7.22).

Het *eerste lid* geeft de leden de bevoegdheid om, alleen of met andere leden, een initiatiefnota in te dienen. De betrokken leden kunnen dit middel aanwenden om een bepaald onderwerp onder de aandacht te brengen, en daarover een discussie in de Kamer(commissie) te bewerkstelligen. De leden zijn daarbij vrij in hun onderwerpskeuze.¹⁷¹

Het *tweede lid* bevat de vereisten waaraan een initiatiefnota moet voldoen: de initiatiefnota moet paragrafen met beslispunten en financiële aspecten bevatten. Dit volgt thans reeds uit artikel 119, tweede lid.

Op grond van het *derde lid* wordt de initiatiefnota in handen gesteld van een commissie (doorgaans een vaste commissie). Dit sluit aan bij het huidige artikel 119, derde lid. De Voorzitter wordt belast met de inhandenstelling, wat in lijn is met de regeling voor wetsvoorstellen (zie daarvoor artikel 9.1, eerste lid). De Voorzitter heeft daarbij de mogelijkheid om de indieners te verzoeken de initiatiefnota aan te passen, indien die niet voldoet aan de vereisten van het tweede lid. Dit is in lijn met de huidige regeling.

Het *vierde lid* schrijft voor dat de inhandenstelling zo spoedig mogelijk wordt megedeeld aan de Kamer, die de mogelijkheid heeft om anders over de inhandenstelling te beslissen. Dit sluit aan bij de regeling voor wetsvoorstellen (zie daarover artikel 9.1, tweede lid).”

Algemeen

“Verduidelijking procedure initiatiefnota’s

De behandeling van initiatiefnota’s is slechts indirect uit het huidige artikel 119 van het Reglement af te leiden, en vindt in de praktijk op uiteenlopende wijze plaats. In de voorgestelde artikelen 10.9 en 10.10 wordt een duidelijkere procedure in het Reglement vastgelegd. “

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#).

De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.”

V. Overig

-

¹⁷¹ Zie voor enige recente voorbeelden van initiatiefnota’s, Kamerstukken [35286](#), [35285](#), [35266](#), en [35264](#).

Artikel 10.10 Behandeling (initiatief)nota's

1. De commissie houdt in ieder geval een notaoverleg over een in haar handen gestelde initiatiefnota.

2. Indien een commissie besluit voorafgaand een verslag vast te stellen over de initiatiefnota, zijn de artikelen [9.2](#) en [9.3](#) van overeenkomstige toepassing.

3. Indien een commissie besluit een verslag uit te brengen over een ander stuk waarover zij een notaoverleg wenst te houden, zijn de artikelen [9.2](#) en [9.3](#) eveneens van overeenkomstige toepassing.

4. De artikelen [9.24](#) en [9.25](#) zijn van overeenkomstige toepassing op initiatiefnota's.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 121, eerste en tweede lid en 122)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 10.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het vierde lid is ingevoegd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het artikel is verder ongewijzigd gebleven.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel geeft enige voorschriften voor de behandeling van initiatiefnota’s en overige stukken waarover een commissie een notaoverleg wil houden.

Het *eerste lid* schrijft voor dat de behandelend commissie in ieder geval een notaoverleg zal houden over de initiatiefnota. Momenteel vindt meestal een notaoverleg over een initiatiefnota plaats (waartoe de huidige artikelen 40 en 123 de mogelijkheid openen), maar is dat niet verplicht. Het opnemen van een verplichting tot het houden van een notaoverleg doet recht aan het werk van de leden die de initiatiefnota hebben ingediend.

De commissie kan naast het notaoverleg uiteraard ook gebruikmaken van haar overige instrumenten. Indien zij daarbij besluit een verslag over de initiatiefnota uit te brengen, dan dient zij andere leden daarbij op grond van de huidige regeling in de gelegenheid te stellen om schriftelijk opmerkingen in te brengen en kan haar daartoe een termijn worden gesteld. De betrokken bepalingen (zie de huidige artikelen 121 en 122) zijn daarbij inhoudelijk gelijk aan die rondom het inbrengen van schriftelijke opmerkingen en rondom de termijnstelling bij een verslag over een wetsvoorstel (zie de huidige artikelen 93 en 95). In het voorgestelde *tweede lid* worden de betrokken artikelen 9.2 en 9.3 uit het wetgevingshoofdstuk daarom van overeenkomstige toepassing verklaard op een dergelijk verslag, om onnodige herhaling te voorkomen. Daarbij wordt voorgesteld ook slechts de term “verslag” te hanteren (in het huidige artikel 122, eerste lid, wordt gesproken van een “verslag of [...] lijst van vragen”) om de terminologie hier eenduidig te houden. In de praktijk kan het betrokken verslag uiteraard wel worden vormgegeven als verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden.

Het *derde lid* bevat een voorziening voor het geval een commissie besluit een notaoverleg over een ander stuk (bijv. een kabinetsnota) vooraf te laten gaan door een verslag. In dat geval bestaat ook de mogelijkheid van inbreng en termijnstelling (zie de huidige artikelen 121 en 122), waarvoor de artikelen 9.2 en 9.3 eveneens van overeenkomstige toepassing worden verklaard. “

Algemeen

“Verduidelijking procedure initiatiefnota’s

De behandeling van initiatiefnota’s is slechts indirect uit het huidige artikel 119 van het Reglement af te leiden, en vindt in de praktijk op uiteenlopende wijze plaats. In de voorgestelde artikelen 10.9 en 10.10 wordt een duidelijkere procedure in het Reglement vastgelegd. “

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de PvdA-fractie merken op dat het gebruikelijk is dat in het geval van verdediging van een initiatiefwetsvoorstel een minister als adviseur aan de Kamer deelneemt aan het overleg in de plenaire zaal. Waar in het Reglement van Orde of elders is de aanwezigheid van een minister vastgelegd? En waar is dat voor initiatiefnota’s vastgelegd?”

De aanwezigheid van ministers bij de plenaire behandeling van initiatiefwetsvoorstellen en initiatiefnota’s is, zoals ook bij andere plenaire vergaderingen, niet geregeld. Uiteraard zal de betrokken minister wel uitgenodigd worden om aanwezig te zijn en kan hij daarbij als adviseur optreden. Bij initiatiefwetsvoorstellen is voorts bepaald dat de minister in beginsel na de initiatiefnemers het woord krijgt, zie daarvoor het voorgestelde artikel 9.23, vierde lid. De werkgroep ziet geen noodzaak om dit in het Reglement nader in te kaderen.”

“De leden van de CDA-fractie vragen waarom ‘initiatief’ in het opschrift tussen haakjes staat. Op welke andere nota’s kan dit artikel betrekking hebben?”

De leden van de CDA-fractie missen in de bepalingen over de behandeling van initiatiefnota’s een bepaling over de afrondende besluitvorming. Deze leden zijn van mening dat een Kameruitspraak in de vorm van een motie noodzakelijk is om een of meerdere voorstellen uit een initiatiefnota over te nemen.

De werkgroep merkt op dat de haakjes bij (initiatief)nota zijn opgenomen omdat het derde lid tevens van toepassing kan zijn op andere nota’s waarover de commissie voorafgaand aan een notaoverleg een verslag uit wil brengen. Deze mogelijkheid wordt opgehouden voor eventuele kabinetsnota’s, denkbaar is echter ook dat een commissie van de mogelijkheid gebruik wenst te maken bij andere (gewichtige) stukken.

Verder is geen bepaling opgenomen over de afrondende besluitvorming door de Kamer, omdat hiertoe (anders dan bijv. bij wetsvoorstellen) geen verplichting bestaat. De werkgroep acht de algemene regel van artikel 8.22, eerste lid, daarom voldoende duidelijk.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“Via dit onderdeel wordt een lid aan artikel 10.10 toegevoegd, waarin wordt verduidelijkt dat de artikelen 9.24 en 9.25 van overeenkomstige toepassing zijn op initiatiefnota’s. Dit aangezien bij initiatiefnota’s in de praktijk op dezelfde als beschreven in artikel 9.24 wijzigingen in de samenstelling van de initiatiefnemers kunnen plaatsvinden, en de voorgestelde regeling van artikel 9.25 zich ook leent voor ‘verweesde’ initiatiefnota’s.“

V. Overig

-

HOOFDSTUK 11. DE KABINETSFORMATIE

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIA)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
25118	Wijziging	Onder meer vragen inlichting (in)formateur
30698	Wijziging	Debat over verkiezingsuitslag en kabinetsformatie

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en is verder ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met het huidige hoofdstuk XIA, en bevat de artikelen over de kabinetsformatie. Daarbij is in aanvulling op de huidige regeling een bepaling opgenomen over de controverseelverklaringen die zich rondom de periodes van kabinetsformaties voordoen (zie artikel 11.3).”

Kamerstukken 35322 nr. 11 (eerste nota van wijziging)

“Met deze wijziging wordt een grammaticale correctie aangebracht.”

V. Overig

-

Artikel 11.1 Aanwijzing van kabinets(in)formateurs

1. De Kamer beraadslaagt na aanvang van een nieuwe zitting zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk na een week, over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de vergadering wordt bereikt, besluit de Kamer daarover zo spoedig mogelijk in een volgende vergadering.

2. De Kamer stelt bij de aanwijzing van de informateurs of formateurs een termijn vast, waarbinnen de uit te voeren opdracht moet zijn afgerond. De termijn kan niet worden verlengd.

3. Indien een informatieopdracht binnen de termijn, bedoeld in het tweede lid, wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.

4. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht binnen de termijn, bedoeld in het tweede lid, teruggeven, of zij niet binnen die termijn hun opdracht hebben afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave onderscheidenlijk na de dag van het verstrijken van de termijn een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs of formateurs aan.

5. De aanwijzing van een informateur of formateur vindt plaats onder toepassing van de artikelen [8.25](#) tot en met [8.30](#).

6. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met vijfde lid is dan van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat de termijn, bedoeld in het tweede lid, ten hoogste drie weken kan bedragen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 35980

Artikel 11.1 Aanwijzing van kabinets(in)formateurs

1. De Kamer beraadslaagt na aanvang van een nieuwe zitting zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk na een week, over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de vergadering wordt bereikt, besluit de Kamer daarover zo spoedig mogelijk in een volgende vergadering.

2. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.

3. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.

4. De aanwijzing van een informateur of formateur vindt plaats onder toepassing van de artikelen 8.25 tot en met 8.30.

5. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met vierde lid is dan van overeenkomstige toepassing.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 139a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
30698	Vaststelling	Debat over verkiezingsuitslag en kabinetsformatie
32759	Wijziging	Aanwijzing (in)formateurs
34187	Wijziging	Aanpassing regeling kabinetsformatie

Vanaf 35322 (artikel 11.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
35980	Wijziging	Het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s)

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

[Kamerstukken 35980](#)

In het voorstel ([nr. 2](#)) was oorspronkelijk een wijziging van artikel 11.2 met een andere inhoud voorzien.¹⁷² Dit is bij nota van wijziging ([nr. 5](#)) aangepast naar een wijziging artikel 11.1. Vervolgens is er een tweede nota van wijziging ingediend ([nr. 8](#)). Er is een geconsolideerde tekst van het aangenomen voorstel gepubliceerd ([nr. 9](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 139a, en heeft betrekking op de aanwijzing van de informateurs/formateurs in het kader van een kabinetsformatie. Er vinden een paar redactionele aanpassingen plaats in de bepaling, die inhoudelijk ongewijzigd blijft. Het *eerste lid* heeft betrekking op de beraadslaging over de verkiezingsuitslag bij aanvang van een nieuwe zitting, en de daarmee gepaard gaande aanwijzing van (in)formateurs. De bepaling is inhoudelijk gelijk gebleven. Wel is de eerste zin redactioneel aangepast om

¹⁷² Het oorspronkelijk voorstel was gericht op het in artikel 11.2 invoeren van de mogelijkheid dat vijftig leden kunnen verzoeken de (in)formateur(s) uit te nodigen inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie.

terminologisch aan te sluiten bij de rest van het voorgestelde Reglement. In verband daarmee wordt gesproken van “na aanvang van een nieuwe zitting” in plaats van “na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer”. Verder wordt in de zin niet langer gesproken van “in plenaire zitting” omdat de beraadslaging van de Kamer in het Reglement altijd in een plenaire vergadering plaatsheeft, en het begrip ‘zitting’ betrekking heeft op de zittingsperiode van de Kamer (zie artikel 1.1).¹⁷³ Ten slotte is de derde zin bondiger geformuleerd.

Het *tweede lid* (formulering formatieopdracht en aanwijzing formateur na afronding informatieopdracht), en *derde lid* (nieuwe (in)formatieopdracht en (in)formateurs na teruggave (in)formatieopdracht) zijn ongewijzigd ten opzichte van het huidige artikel 139a. Het *vierde lid* heeft betrekking op de wijze waarop de Kamer besluit over de aanwijzing van een (in)formateur. Daarbij wordt besloten volgens de procedures voor de besluitvorming over zaken (de artikelen 8.24 tot en met 8.29), waardoor bij handopsteken of hoofdelijk wordt gestemd. Het artikellid komt overeen met het huidige artikel 139a, vijfde lid.

Het *vijfde lid* heeft betrekking op de situatie van een tussentijdse val van een kabinet. In die situatie kan de Kamer besluiten tot een tussentijdse kabinetsformatie, waarop de regels uit dit artikel dan van overeenkomstige toepassing zijn. Het artikellid stemt overeen met het huidige artikel 139a, vierde lid. Het artikellid is aan het slot opgenomen om in het eerste tot en met vierde lid van het artikel een aaneengesloten regeling te bieden voor de kabinetsformatie na verkiezingen.”

Kamerstukken 35980 (invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s))

[Kamerstukken 35980 nr. 2 \(toelichting bij oorspronkelijk voorstel\)](#)¹⁷⁴

Het grondwettelijke recht op informatie en inlichtingen van de regering is voorbehouden aan ieder individueel lid van de Staten-Generaal. Dat ligt vast in [artikel 68 van de Grondwet](#).

Tijdens de formatie van een nieuw kabinet doet zich een bijzondere situatie voor. De Kamer heeft dan formeel zelf de regie op zich genomen. Dat betekent dat de Kamer zelf verkenners, informateurs of een formateur aanstelt tijdens het formatieproces.

Voor deze personen geldt de vertrouwensrelatie met de Kamer niet. Zij treden namens de Kamer op. Indien er een vertrouwensbreuk optreedt tussen een informateur en een onderhandelende partij, zal de informateur op dat moment de opdracht teruggeven aan de Kamer.

De Kamer kan de informateur verzoeken om inlichtingen te verschaffen over het verloop van de kabinetsformatie. In het huidige Reglement van Orde is het verzoek om die inlichtingen te verschaffen voorbehouden aan een meerderheid van de Tweede Kamer.

Indien de informateur bezig is met een onderzoek naar een meerderheidsregering betekent dit dat de onderhandelende meerderheidspartijen informatieverzoeken kunnen tegenhouden zolang zij dat zelf wenselijk achten. Zij hoeven over het verloop van de formatie, in welke

¹⁷³ Het is gebruikelijk dat de vergadering over de verkiezingsuitslag plaatsvindt in aanwezigheid van (vrijwel) alle leden. Voor zover met de zinsnede “in plenaire zitting” in het huidige artikel 139a, eerste lid, in dat kader wordt bedoeld op het aanwezig zijn van alle leden tijdens de vergadering (een eerdere variant van het amendement dat aanleiding gaf tot het artikellid sprak van “in voltallige zitting”, zie Kamerstukken [32759, nr. 7](#)), kan worden opgemerkt dat dit praktisch niet altijd haalbaar is (bijvoorbeeld in verband met ziekte van een of meer leden), en dat de leden hierin uiteindelijk ook hun eigen afweging maken.

¹⁷⁴ Het oorspronkelijk voorstel was gericht op het in artikel 11.2 invoeren van de mogelijkheid dat vijftig leden kunnen verzoeken de (in)formateur(s) uit te nodigen inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie. Deze toelichting en het Verslag ([nr. 3](#)) was daarop gericht.

omstandigheid ook, geen inlichtingen te verschaffen aan partijen die niet aan de onderhandelingstafel zitten. Dat betekent dat de oppositie wel om een indicatief tijdsplan kan vragen of dat de oppositie wel kan vragen of de onderhandelende partijen voornemens zijn om met een nota van wijziging alle begrotingen weer open te breken, maar dat de oppositie geen betekenisvol antwoord krijgt op die vraag.

De huidige gang van zaken in de formatie laat zien dat deze beperking van het recht op informatie van de Kamer niet meer houdbaar is. Het moge duidelijk zijn dat dit in de huidige situatie meer dan ooit klemmt: de formatie sleept al meer dan zeven maanden, soms lekken plannen expres uit en soms lekken stukken per ongeluk uit.

De partijen in de Kamer kunnen op dat moment hierover geen vragen stellen aan de informateurs en dus ook niet aan de onderhandelende partijen, van wie verwacht mag worden dat zij meedoen met een debat met de informateurs. Tegelijkertijd informeren de informateurs wel het staatshoofd.

Ofwel, elke journalist kan vragen stellen aan de informateurs en de politiek leiders kunnen overall interviews geven – of juist niet – maar de Tweede Kamer kan alleen bij meerderheid iets vragen.

De huidige gang van zaken legt dus een structureel probleem bloot: de democratische verantwoording van het verloop van het formatieproces is nu exclusief geborgd bij een (kleine) meerderheid en wel de meerderheid die ligt bij de onderhandelende partijen. Om deze lacune op te lossen hebben de indieners meerdere oplossingen overwogen: in principe kan er een tijdslimiet gesteld worden aan een (in)formatiepoging. Dat kan via het Reglement van Orde. Echter als er fatale termijnen in het Reglement van Orde gezet worden, waarna er geen (in)formatiepoging meer mogelijk is, dan komt dat feitelijk neer op een formatiewet, waarbij het proces potentieel dwingend kan eindigen in nieuwe verkiezingen. De indieners achten het onwenselijk dat het proces om tot ontbinding van de Kamer te komen en nieuwe verkiezingen uit te schrijven, volgt uit het Reglement van Orde van de Kamer zelf. Zo'n ingrijpende stap kan overwogen worden, maar dient op wetsniveau vastgelegd te worden en dient te voldoen aan artikel 64 van de Grondwet.

Daarom ligt hier een eenvoudig voorstel: een grote minderheid, 50 leden, kan om een debat vragen met de informateurs. Het zou niet de enige plek zijn in het Reglement van Orde waarin een minderheid om een debat kan vragen: het dertigleden-debat en het interpellatiedebat komen ook op de agenda indien een minderheid van 30 leden erom vraagt.

Hier wordt om twee redenen gekozen voor een hogere limiet van 50 leden. Ten eerste omdat een debat over de formatie onder normale omstandigheden op korte termijn gehouden dient te worden. Ten tweede is het niet wenselijk om een relatief klein deel van de toekomstige oppositie de mogelijkheid te geven elke dag een debat te vragen. Immers, de onderhandelende partijen moeten ook in een zekere rust en vertrouwelijkheid over de formatie kunnen spreken. Nu is dat echter te ver doorgeslagen omdat zij er feitelijk voor kunnen kiezen om die rust zo lang te handhaven als zij zelf wenselijk achten.

Deze wijziging is ook in lijn met het advies van de Venetië commissie, die expliciet stelt: «the Rules of Procedure of Parliament could be changed to facilitate scrutiny of the executive, this could be done, for instance, by extending the rights of 30 MPs also to initiate hearings and parliamentary investigations or ensuring that a standing committee has specific responsibility for effective scrutiny of laws and their application for compliance with general principles of good administration and the rule of law;».

Natuurlijk zou dit ook kunnen gescheiden worden als de leden van de toekomstige meerderheid een andere aanbeveling ter harte zouden nemen, namelijk: «as concerns attitudes,

while this cannot be imposed through legislation, it should be seen as acceptable and even normal that MPs from government parties also represent Parliament as an institution and that participation in parliamentary scrutiny of the government is not an act of disloyalty.»

Hoewel deze aanbevelingen strikt genomen niet gaan over de formatie, zijn zij volgens de indieners wel van toepassing op de situatie waarbij de regering zich bij tijd en wijle demissionair opstelt en bij tijd en wijle minder demissionair gedraagt en de partijen die de huidige en toekomstige coalitiepartijen dezelfde zijn.

Het is de uitdrukkelijke bedoeling van de indieners om dit initiatief op korte termijn te behandelen, zodat het ook van dienst kan zijn in de huidige kabinetsformatie.

Technische toelichting

Het voorstel wijzigt artikel 11.2 (Inlichtingen over kabinetsformatie). Daarbij wordt verankerd dat een lid kan voorstellen de (in)formateurs uit te nodigen om inlichtingen te verschaffen (eerste lid). Dit verzoek wordt toegewezen indien het wordt gesteund door ten minste vijftig leden (tweede lid), waarbij de Voorzitter bepaalt wanneer de gelegenheid wordt geboden voor het verschaffen van de inlichtingen (derde lid). Dit sluit qua formulering en procedure aan bij die in het kader van de artikelen 12.6, eerste, tweede en derde lid (interpellaties), en 12.7 (dertigledendebat), met dien verstande dat de drempel tot toekenning van het verzoek op ten minste vijftig leden ligt. Daarbij ligt het in de rede dat bij toewijzing van het verzoek op redelijk korte termijn het debat met de (in)formateur(s) wordt ingepland, bij voorkeur binnen een week.

[Kamerstukken 35980 nr. 4](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

1. Inleiding

Dit initiatiefvoorstel tot wijziging van het Reglement van Orde is tijdens de kabinetsformatie 2021/22 door de initiatiefnemers bij de Kamer ingediend. Inmiddels is er geruime tijd verstreken en is de kabinetsformatie 2021/22 door Van Baalen, Van Kessel, Bovend'Eert en Van Twist uitvoerig geëvalueerd.¹⁷⁵

Allereerst verontschuldigen de initiatiefnemers zich voor de lange termijn van beantwoording. De initiatiefnemers hebben met belangstelling kennisgenomen van het verslag over het onderhavige voorstel. Zij danken de leden van de fracties van de VVD, D66, CDA, SP en GroenLinks voor de door hen gestelde vragen en gemaakte opmerkingen, waarop hieronder verder zal worden ingegaan.

Daarnaast merken de initiatiefnemers in zijn algemeenheid op dat zij dus zowel de vragen van de leden van de fracties hebben bestudeerd als de voorstellen van de evaluatie van de kabinetsformatie. Zij zijn tot de conclusie gekomen dat het voorstel om maximaal zes weken per (in)formatieronde te hanteren – een voorstel dat ook zij eerder overwogen hadden en waarvoor zij verwijzen naar hun oorspronkelijke toelichting – te prefereren is boven het voorstel dat zij hebben ingediend. In het eerder ingediende voorstel kon een substantiële minderheid van de Kamer, namelijk vijftig leden, op elk moment een debat aanvragen tijdens de informatieperiode in de kabinetsformatie. De initiatiefnemers begrijpen het bezwaar dat dit

¹⁷⁵ C. van Baalen, A. van Kessel, P. Bovend'Eert & M. Twist, Evaluatie kabinetsformatie 2021/22: Nijmegen, 21 februari 2023. Zie Kamerstukken II 2022/23, [35 788, nr. 210](#).

kan leiden tot het onnodig bijeenroepen van de Kamer over de formatie, kort na het starten van de besprekingen.

Derhalve dienen de initiatiefnemers gelijktijdig met deze nota naar aanleiding van het verslag een nota van wijziging met toelichting in om het voorstel aan te passen. In deze nota naar aanleiding van het verslag zal daarnaast worden ingegaan op de bij het verslag van 15 december 2021 vanuit verschillende fracties gestelde vragen en gemaakte opmerkingen. Om de leesbaarheid te bevorderen en herhalingen in de beantwoording te voorkomen, zijn de vragen van de verschillende fracties daarbij veelal geclusterd beantwoord.

2. Beantwoording gestelde vragen en gemaakte opmerkingen

Algemeen

De leden van de VVD-fractie, D66-fractie, CDA-fractie, SP-fractie en GroenLinks-fractie hebben enkele vragen en opmerkingen over het oude initiatiefvoorstel.

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van het voorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met het invoeren van de mogelijkheid dat vijftig leden kunnen verzoeken de (in)formateur(s) uit te nodigen inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie. Deze leden hebben enkele vragen over dit voorstel.

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van het voorstel van de indieners om het Reglement van Orde te wijzigen. Deze leden zien ook dat het parlementaire landschap veranderd is doordat er veel kleinere fracties bij zijn gekomen. Zij hechten er waarde aan dat elke fractie, ongeacht omvang, in de gelegenheid wordt gesteld om het parlementaire werk naar behoren uit te voeren. In algemene zin snappen zij ook de wens om de rechten van minderheden te borgen. Zij hebben over dit voorstel echter wel nog enkele kritische vragen. De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van het voorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met het invoeren van de mogelijkheid dat vijftig leden kunnen verzoeken de (in)formateur(s) uit te nodigen inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie.

De leden van de SP-fractie danken de indieners voor het voorstel dat zij hebben gedaan om te komen tot wijziging van het Reglement van Orde. Deze leden staan hier positief tegenover maar hebben hierover nog een aantal nadere vragen.

De leden van de GroenLinks-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het door de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen ingediende voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde. Deze leden hebben nog een tweetal vragen.

De initiatiefnemers danken hun collega-Kamerleden voor de gestelde vragen. Zij zullen hieronder de nog openstaande relevante vragen beantwoorden.

Alhoewel er – gezien de politiek instabiele situatie – mogelijk maar een kort tijdsbestek is om dit voorstel te behandelen, is het wel zeer wenselijk om dit voorstel te behandelen voordat een kabinet valt en nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven. De politieke partijen in de Kamer weten nu nog niet welke positie zij hebben tijdens de formatie, namelijk of zij meeonderhandelen of niet en zijn dus gebaat bij een evenwicht tussen vertrouwelijkheid van besprekingen en het verschaffen van informatie aan het parlement.

Aantal verzoekende leden

De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers allereerst om nader te motiveren waarom wordt voorgesteld dat vijftig leden de (in)formateur kunnen verzoeken inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie. Los van enkele uitzonderingen geschiedt besluitvorming immers bij gewone meerderheid.

De leden van de CDA-fractie vragen de indieners welke uitkomst een door een minderheid aangevraagd debat over de voortgang van de kabinetsformatie in hun ogen kan hebben, waarvoor geen steun is bij een meerderheid van de Kamer.

Initiatiefnemers merken op dat deze vragen in het nieuwe voorstel niet langer relevant zijn. Wel wensen zij te benadrukken dat zij van opvatting zijn dat het de taak van de Kamer is de regering te controleren en het proces van kabinetsformatie te controleren.

Indien enkel een meerderheid, vaak dezelfde meerderheid die is gaan onderhandelen, tot die controle kan overgaan, dan is het mogelijk de toekomstige oppositie maandenlang geen informatie te verschaffen. Dat is onwenselijk. De controle zal zich namelijk verplaatsen van de openbare Tweede Kamer naar de besloten fractievergaderingen. De kiezers, die net hun stem hebben uitgebracht, zouden dan maanden in onduidelijkheid kunnen blijven wat er met hun stem gedaan wordt. In het nieuwe voorstel wordt dit opgelost met een maximumtermijn. In de formatie 2021/2022 waren de onderhandelende partijen dezelfde partijen als de regeringspartijen van een regering die al gevallen was. In die situatie waren langdurige onderhandelingen zonder informatie zeer ongewenst. Ook in de toekomst is het in het volatiele en gefragmenteerde politieke landschap mogelijk dat partijen bij onderhandelingen in een impasse belanden zonder het aan de Kamer te melden of er verantwoording over te willen afleggen. Het voorliggende voorstel wil dat voorkomen en zoekt een balans tussen enerzijds de mogelijkheid om ongestoord een aantal weken te kunnen onderhandelen en anderzijds het afleggen van verantwoording.

Minderheden in Kamer

De leden van de SP-fractie vragen de indieners op welke andere vlakken zij vinden dat er een fundamentele herbezinning zou moeten zijn op de positie van minderheden in de Kamer als het gaat om het gebruik van instrumenten. Het advies van de Venetië-Commissie dat de indieners aanhalen, wijst erop dat op andere vlakken een substantiële minderheid ook andere initiatieven zou moeten kunnen nemen.

Initiatiefnemers zien dit voorstel niet als middel om ook op andere vlakken een substantiële minderheid initiatieven te laten nemen. Zij merken op dat in landen als Duitsland, Frankrijk en Noorwegen substantiële minderheden rechten hebben om een parlementaire hoorzitting, een parlementair onderzoek of zelfs een parlementaire enquête in te stellen. De initiatiefnemers achten het zeker het overwegen waard om een grote minderheid de mogelijkheid te geven een parlementair onderzoek of een parlementaire hoorzitting te houden. Dit lost ook een elementair informatieprobleem op: nu vraagt de Kamer vaak aan de regering om onafhankelijk onderzoek te verrichten naar het eigen handelen. Indien belastende informatie gevonden wordt, zal de Kamer politieke maatregelen voorstellen. Daarmee kan de regering in de verleiding komen om de onderzoeksvraag zo te definiëren dat de belastende informatie net niet gevonden wordt. Ook kan niet gecontroleerd worden of de regering wel alle informatie heeft overhandigd aan de onderzoekers. Dit is geen theoretisch probleem: veel van de vroege onderzoeken in het toeslagenschandaal scheerden precies langs dit probleem.

Kabinetsevaluatie(s)

De leden van de VVD-fractie constateren met de initiatiefnemers dat het formatieproces waarbij de Kamer het voortouw heeft relatief nieuw is. De kabinetsformatie van 2017 is uitgebreid geëvalueerd door de evaluatiecommissie-Bovend'Eert. Hebben de initiatiefnemers deze evaluatie en de opvolging van deze aanbevelingen door de Kamer betrokken bij hun voorstel en kunnen zij aangeven op welke wijze? In hoeverre leidt de uitkomst van deze evaluatie tot het onderhavige voorstel om het reglement aan te passen?

De leden van de CDA-fractie merken op dat het uitdrukkelijk de bedoeling van de indieners is om dit initiatief op korte termijn te behandelen, zodat het ook van dienst kan zijn in de huidige kabinetsformatie. De leden van de CDA-fractie constateren dat het sinds 2012 gebruikelijk is dat het verloop van de kabinetsformatie wordt geëvalueerd. De Kamer heeft daartoe voor de lopende kabinetsformatie reeds besloten bij de motie van de leden Van der Staaij en Segers (Kamerstuk 35 788, nr. 17). Het spreekt vanzelf dat het verstrekken van inlichtingen aan de Tweede Kamer tijdens de kabinetsformatie onderdeel zal zijn van die evaluatie. Deze leden vragen de indieners waarom zij met het voorliggende voorstel vooruitlopen op die evaluatie. De leden van de SP-fractie vragen de indieners waarom zij nu dit initiatief hebben genomen, zonder een evaluatie af te wachten. Snappen de indieners dat deze aanpassing gezien kan worden als een gelegenheidsaanpassing? Deze leden zien dat de formatie onder leiding van de Kamer een goede evaluatie behoeft om te voorkomen dat enerzijds het proces een kopie lijkt te zijn van de formatie onder regie van de Koning, anderzijds dat de tijd die onderhandelende partijen nodig hebben wordt verstoord. Hoe kijken de indieners hier tegenaan?

Initiatiefnemers hebben de evaluatiecommissie-Bovend'Eert niet betrokken bij het voorstel, maar merken wel op dat Bovend'Eert en van Kessel tevens lid waren van de commissie die de kabinetsevaluatie 2021/22 heeft opgesteld en dus het voorstel tot termijnen onderschrijven, na de ervaring van de laatste kabinetsformatie.

Initiatiefnemers hebben het voorstel op deze kabinetsevaluatie gebaseerd. Aangezien deze kabinetsevaluatie van recentere datum is, over de meest recente kabinetsformatie gaat en concrete aanbevelingen doet om de problemen met de kabinetsformatie op te lossen, vinden initiatiefnemers het voldoende om enkel deze evaluatie bij het voorstel te betrekken.

Initiatiefnemers lopen dus niet langer vooruit op een nog niet afgeronde evaluatie.

Door te wachten met de beantwoording menen initiatiefnemers ook recht gedaan te hebben aan de opmerkingen van de fracties van SP en CDA, die stelden dat het misschien gepaster is de regels niet tijdens het spel te veranderen en te wachten op de evaluatie. Initiatiefnemers willen echter niet verhullen dat enige traagheid van hun kant ook een reden is voor de rijkelijk late beantwoording van de vragen.

Doel van de wijziging

De leden van de VVD-fractie constateren met de initiatiefnemers dat de huidige formatie langer duurt dan eerdere formaties, maar merken hier wel bij op dat deze formatie meerdere formatiestadia heeft gekend en dat de Kamer na iedere fase is geïnformeerd over het verloop en de uitkomst, met daaropvolgend een debat. Naast de debatten die hebben plaatsgevonden hebben de informateur(s) met regelmaat, al dan niet op verzoek van de Kamer of de Kamervoorzitter, per brief informatie verstrekt over het proces en het verloop ervan. Deze leden zouden gelet op deze context graag een nadere toelichting willen bij de probleemanalyse, welk type inlichtingen gemist wordt en hoe de voorgestelde aanpassing

bijdraagt aan het formatieproces. Kunnen de initiatiefnemers aangeven of en welke alternatieven daarbij zijn overwogen? Hebben de initiatiefnemers bijvoorbeeld overwogen een eventuele evaluatie van het gehele proces af te wachten alvorens met dit voorstel te komen, zodat een integrale weging gemaakt kan worden?

De leden van de D66-fractie zien dat er in de toelichting verschillende overwegingen en zorgen worden aangehaald door de indieners. Zo worden de informatiepositie van de Kamer tijdens het formatieproces in beschouwing genomen, maar ook de duur van de formatie en de rol van het demissionaire kabinet wordt genoemd. Kunnen de indieners nader toelichten welk specifiek doel zij willen bereiken met deze wijziging?

De leden van de D66-fractie lezen dat de indieners ook de optie van een tijdslimiet hebben overwogen. De indieners hebben dit echter afgewezen omdat dit te vergaande gevolgen zou hebben voor een wijziging van het Reglement van Orde. Kunnen de indieners uiteenzetten welke andere opties zij hebben overwogen voor het versterken van de informatiepositie van de Kamer in het formatieproces?

Volgens de leden van de D66-fractie is een grondige evaluatie van de formatieperiode wenselijk, met naar aanleiding daarvan eventuele structuurwijzigingen in het proces. Dit voorstel van de indieners zou daar onderdeel van uit kunnen maken. Delen de indieners deze mening? Zijn de indieners het met deze leden eens dat om structurele veranderingen aan te brengen in het proces, grotere wijzigingen nodig zijn dan een aanpassing van het Reglement van Orde? Wat deze leden betreft zou een direct door de bevolking gekozen formateur ook moeten worden overwogen. Hoe kijken de indieners daartegen aan? De indieners hebben de wens geuit om deze wijziging van het Reglement van Orde nog voor het einde van deze formatieperiode in werking te doen treden. Kunnen zij toelichten waarom zij het wenselijk vinden om dit niet in een bredere context, de mogelijkheid van een formatiewet, te bespreken? Dit voorstel heeft als doel om zowel de (in)formateur(s) als de onderhandelende partijen een zekere druk te laten ervaren om de kabinetsformatie af te ronden. Dit dient enige snelheid in het formatieproces te houden. Het gaat de indieners dus niet om het type van informeren van de Kamer.

Initiatiefnemers hebben geen alternatieven overwogen. Initiatiefnemers hebben wel nagedacht over het verbinden van sancties aan het niet behalen van de voorgeschreven termijnen. Hier zien initiatiefnemers vanaf aangezien dit niet in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer dient te gebeuren. Hiervoor zal een Formatiewet tot stand moeten worden gebracht. Aangezien het tot stand brengen van een Formatiewet een langdurig proces zal zijn en omdat indieners voor de komende Tweede Kamerverkiezingen al een oplossing willen bieden voor de steeds langer durende kabinetsformatie, vinden initiatiefnemers deze wijziging van het Reglement van Orde geschikt. Het tot stand brengen van een Formatiewet kan niet worden afgewacht.

Een evaluatie van het gehele proces hoeft ook niet te worden afgewacht alvorens initiatiefnemers met dit voorstel komen. De kabinetsevaluatie door Van Baalen, Van Kessel, Bovend'Eert en Van Twist over de kabinetsformatie van 2021/22 is vooralsnog voldoende. Initiatiefnemers zien dit voorstel ook nadrukkelijk als een startpunt. Het is volgens initiatiefnemers niet uitgesloten dat er later meer wijzigingen nodig zullen zijn om de problemen met de kabinetsformatie op te lossen. Deze wijzigingen kunnen volgens initiatiefnemers meer inhouden dan enkele wijzigingen in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer.

Initiatiefnemers hebben voor dit voorstel een direct door de bevolking gekozen formateur, zoals bijvoorbeeld de staatscommissie-Remkes voorstelt, niet overwogen, omdat dat wijziging

van materiewetten zoals de Kieswet vergt. Dit voorstel ziet op het bieden van een oplossing voor de steeds langer durende kabinetsformatie. Initiatiefnemers zien niet in op welke wijze een direct door het volk gekozen formateur dit probleem zou kunnen oplossen. Een direct door het volk gekozen formateur zal binnen dit voorstel de kabinetsformatie alleen maar verder vertragen. Wanneer het een formateur niet lukt om een opdracht af te ronden, zal door het volk een nieuwe formateur moeten worden benoemd. Dit zal de kabinetsformatie dus alleen maar verder vertragen.

Toepassing wijziging

De leden van de VVD-fractie stellen dat het voorstel van de initiatiefnemers zich vooral lijkt te richten op de fase waarin er nog geen onderhandelingsakkoord is. Klopt deze aannname? Het voorstel richt zich op het proces tot het moment waarop de (in)formateur zijn opdracht heeft volbracht. Het voorstel richt zich dus ook op de formatiefase. Overwogen kan worden om ook nadere regelgeving over de formatiefase in het Reglement van Orde op te nemen, zoals bijvoorbeeld een hoorzitting met kandidaat-bewindspersonen. Indieners hebben dat echter niet in dit voorstel opgenomen.

De leden van de GroenLinks-fractie vragen of het voorstel alleen ziet op de (in)formateur(s) of ook op de verkenner(s). Mocht dit voorstel alleen zien op de (in)formateur(s), dan zijn deze leden benieuwd waarom de initiatiefnemers van mening zijn dat voor verkenner(s) een andere situatie zou gelden.

Dit voorstel voorziet niet in het regelen van verkenner(s). De functie en de rol van de verkenner staan niet omschreven in het Reglement van Orde. Dat is in de ogen van de initiatiefnemers wel een forse omissie.

Nadat de Koning uit het formatieproces gehaald was in 2012 en de Kamer de regierol naar zich had toegetrokken is er nog een relevante wijziging geweest voor de rol van verkenner. De nieuwe Kamer wordt nu pas twee weken na de verkiezingen geïnstalleerd en niet meer na een week. De nieuwe Kamer is natuurlijk de enige die besluiten kan nemen over informateurs, informatieopdrachten en meer.

De figuur van verkenner is nu opgedoken in dat vacuüm. Er is een risico dat hier een persoon (of personen) benoemd wordt/worden die erg dicht bij de winnaars van de verkiezingen staat/staan.

Initiatiefnemers achten het wenselijk dat de figuur van verkenner beter verankerd wordt. Dan kan middels een protocol (zoals voorgesteld bij de evaluatie) of het kan formeel opgenomen worden in het Reglement van Orde.

Indien dat gebeurt, is het niet langer aan de Kamervoorzitter, die na consultatie een besluit neemt, maar aan de oude Kamer om te besluiten over het aanstellen van een of meer verkenner(s). De reden om te kiezen voor de Kamer is dat de uitgaande Kamervoorzitter ook onder druk gezet kan worden door grote partijen om een bepaalde verkenner te kiezen, zeker omdat de nieuwe Kamer een Voorzitter kiest en de oude Kamervoorzitter zich opnieuw verkiesbaar zou kunnen stellen.

Als de Kamer het wenselijk acht, zijn de initiatiefnemers bereid om vast te leggen in het Reglement van Orde dat de oude Kamer één of meerdere verkenner(s) kan aanwijzen, die als enige opdracht krijgt/krijgen om bij alle partijen die zeer waarschijnlijk zetels behaald hebben, op te halen welke regeringsformatie onderzocht dient te worden en welke cruciale onderwerpen daar besproken dienen te worden. In de ogen van de initiatiefnemers is het

wenselijk dat de verkenner(s) enige afstand tot de dagelijkse politiek en de partijleiders hebben. Dat kan formeel geregeld worden door vast te leggen dat bewindspersonen, leden van Eerste Kamer en leden van de oude en de nieuwe Tweede Kamer niet als verkenner kunnen worden aangewezen.

Type inlichtingen en frequentie

De leden van de VVD-fractie zouden graag een nadere toelichting willen op wat de aard van de inlichtingen zou moeten zijn die van de informateurs en onderhandelende partijen wordt verwacht, anders dan informatie over het proces, aangezien er inhoudelijk nog geen overeenstemming is. Deze leden willen de initiatiefnemers vragen hierbij te reflecteren op de evaluatiecommissie-Bovend'Eert, die de aanbeveling doet om tijdens de kabinetsformatie zo veel mogelijk af te zien van de mogelijkheid dat tussentijds een Kamerdebat volgens artikel 11.2 plaatsvindt met toepassing van artikel 12.7 van het Reglement van Orde (dertigledendebat).

De leden van de D66-fractie brengen verder naar voren dat indien het voornaamste doel is de informatiepositie van de Kamer te versterken, of de indieners dit doel dan nader kunnen specificeren. Kunnen de indieners aangeven welke informatie zij noodzakelijk achten voor de Kamer om te ontvangen gedurende de verschillende fases van een formatie? Kunnen zij hierbij ook aangeven welk detailniveau van informatie zij wenselijk achten?

De leden van de D66-fractie vragen of de indieners schematisch kunnen aangeven hoeveel debatten er in de vorige paar kabinetsformaties zijn geweest met de informateurs. Kunnen de indieners concreet aangeven hoeveel tijd er zat tussen de verschillende Kamerdebatten en welke tussenpozen zij precies te lang vonden? Kunnen zij ook aangeven waarom zij die te lang vonden? Kunnen de indieners ook reflecteren op de vraag of meer Kamerdebatten over de formatie zullen bijdragen aan het tempo waarin de formatie vordert?

De leden van de SP-fractie zouden aan de indieners willen vragen hoe zij het risico zien dat bij een grens van vijftig leden voor het aanvragen van een (in)formatiedebat deze mogelijkheid misbruikt kan worden en een dergelijk debat potentieel wekelijks op de agenda van de Kamer wordt geplaatst. Hoe zouden de indieners willen ondervangen dat de noodzakelijke inlichtingen en het debat uiteindelijk een rem op de voortgang kunnen zijn?

Zoals hierboven vermeld, gaat het nieuwe voorstel niet over het type inlichtingen en gaat het niet langer over een dertigledendebat. Het is de bedoeling dat de Kamer in beginsel ten minste elke zes weken (zeven weken als rekening gehouden wordt met de week die de voorzitter heeft voor het inplannen van het debat) geïnformeerd wordt over de formatie en dat daar in de openbaarheid een mate van verantwoording over afgelegd wordt.

Natuurlijk is het debat zelf tijd die niet aan de formatie besteed kan worden, maar zij vermoeden dat de druk om in de openbaarheid verantwoording af te leggen zal leiden tot snellere overeenstemming. En misschien ook wel tot een snellere conclusie dat een poging mislukt is, wanneer iedereen nog om die conclusie heen draait. In dat geval kan de Kamer verder met een volgende poging.

Een voorbeeld van een te lange periode is de periode tussen 5 oktober en 15 december 2021 in de formatie van 2021/22.

De Kamer heeft op grond van het nieuwe voorstel altijd nog de mogelijkheid om tussentijds inlichtingen te vragen aan de (in)formateur(s). Initiatiefnemers verwachten dat de Kamer door dit voorstel van deze bevoegdheid minder frequent gebruik zal maken aangezien de Kamer

sowieso kan rekenen op een tussenstand na zes weken (of drie weken; indien sprake is van een tussentijdse val van het kabinet).

Rol Kamervoorzitter

Verder vragen de leden van de VVD-fractie zich af welke rol de initiatiefnemers in dezen zien weggelegd voor de Kamervoorzitter.

De Kamervoorzitter ontvangt bericht van de (in)formateur(s). Dat kan in de vorm van een uitgebreid eindverslag maar het kan ook een relatief korte brief zijn. De Kamervoorzitter zal dan binnen een week over dit rapport of deze brief en de stand van de kabinetsformatie een debat plannen. Ook plant de Kamervoorzitter een debat indien er zes weken verstreken zijn.

De leden van de GroenLinks-fractie hebben nog een vraag over het moment van inplannen door de Kamervoorzitter. De initiatiefnemers verwijzen hierbij naar de thans gebruikelijke procedure rondom dertigledendebatten. Het verschil is evenwel dat dertigledendebatten op «de lijst» worden geplaatst en in de praktijk vaak pas na verloop van tijd worden ingepland. Wanneer een minderheid van tussen de 50 en 75 leden graag een debat met de (in)formateur zou willen voeren, dan lijkt het deze leden evident dat, gelet op de aard van de situatie van een kabinets(in)formatie, zo 'n debat niet op de lange baan geschoven zou moeten kunnen worden. De Kamer gaat echter over haar eigen agenda, dus mocht een meerderheid van 76 leden bij een regeling van werkzaamheden het verzoek doen om een door een minderheid aangevraagd debat met de (in)formateur en door de Kamervoorzitter ingepland debat van de agenda af te voeren, dan kan de situatie ontstaan dat er wel een debat is toegekend, maar dat dit alsnog niet snel ingepland kan worden. Graag ontvangen deze leden een reactie van de initiatiefnemers op deze situatie. Hoe zou hiermee moeten worden omgegaan?

Het debat over de formatie zal niet op de lange baan worden geschoven omdat de Kamervoorzitter ervoor zorgt dat het debat in beginsel binnen een week zal plaatsvinden. Overigens is deze zeer relevante vraag in het herziene voorstel niet langer relevant.

Democratische verantwoording

De leden van de CDA-fractie merken op dat de indieners suggereren dat er een structureel probleem bestaat in de democratische verantwoording over het verloop van het formatieproces. De leden van de CDA-fractie vragen de indieners deze stelling nader te onderbouwen in het licht van het geheel van hoofdstuk 11 van het Reglement van Orde, mede gelet op het feit dat nog geen jaar geleden een algehele herziening van het Reglement van Orde heeft plaatsgevonden.

Initiatiefnemers vinden deze vraag voor het nieuwe voorstel niet meer relevant.

Desalniettemin willen initiatiefnemers opmerken dat het nieuwe voorstel zal bijdragen aan betere/meer democratische verantwoording over het verloop van het formatieproces. De Kamer wordt immers, niet alleen op verzoek van de meerderheid, maar ten minste elke zes, zeven weken voorzien van informatie over de stand van de kabinetsformatie. Bovendien zijn initiatiefnemers van mening dat de kabinetsformatie van 2021/22 meer dan genoeg aanleiding geeft voor nadere regels. Zij verwijzen daarvoor ook naar de evaluatie van de formatie.

Artikel 68 Grondwet en de Venetië-Commissie

Voor wat betreft de informatieplicht wordt in het voorstel een relatie gelegd met artikel 68 Grondwet. Dit artikel heeft betrekking op de verhouding tussen Kamerleden en Ministers/Staatssecretarissen en ziet daarmee, zoals de initiatiefnemers zelf ook stellen, niet op het formatieproces noch op de informateurs of de onderhandelende partijen. Datzelfde geldt ook voor de conclusie van de Venetië-Commissie. De initiatiefnemers stellen in de toelichting bij het voorstel dat het voorstel vooral relevant is omdat de regering zich bij tijd en wijle demissionair opstelt en bij tijd en wijle minder demissionair. De leden van de VVD-fractie herkennen deze constatering niet, maar los daarvan vragen deze leden zich af of een aanpassing van het Reglement van Orde die ziet op de formatie de plek is om dit te adresseren. Het is immers de regering die verantwoording aan de Kamer verschuldigd is over het gevoerde beleid en eventuele voornemens en niet de onderhandelende partijen. Zij vragen de initiatiefnemers hierop te reflecteren.

De leden van de D66-fractie brengen verder naar voren dat de indieners hun voorstel onderbouwen met een tweetal uitspraken van de Venetië-Commissie. Deze twee uitspraken gaan strikt genomen niet over het voorstel van de indieners, zo stellen de indieners, maar zij achten deze wel relevant omdat deze van toepassing zouden zijn op de demissionaire status van de regering. De leden van de D66-fractie vragen zich af of deze overwegingen niet gepaster zouden zijn in het kader van een formatiewet waarbij de rol van het demissionaire kabinet besproken wordt. Kunnen de indieners toelichten hoe zij hiertegen aankijken? De indieners halen in de toelichting artikel 68 van de Grondwet aan, waarin het recht op informatie geregeld is. Dat regelt echter de verhouding tussen Ministers en Staatssecretarissen aan de ene kant, en de Kamer aan de andere kant. In het geval van de formatie gaat het om informateurs die eenmalig zijn aangesteld door de Kamer om een opdracht van de Kamer uit te voeren. Kunnen de indieners reflecteren op hoe hun voorstel zich verhoudt tot artikel 68 van de Grondwet? Het rapport van de Venetië-Commissie doet ook de aanbeveling dat Nederland de mogelijkheden voor constitutionele toetsing moet onderzoeken. Hoe kijken de indieners hiernaar?

De leden van de CDA-fractie merken op dat de indieners in de toelichting verwijzen naar artikel 68 van de Grondwet, dat luidt: «De Ministers en de Staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken niet in strijd is met het belang van de staat.» De leden van de CDA-fractie constateren dat de inlichtingenplicht van de regering onverkort van kracht is, ook in de periode van de kabinetsformatie. De inlichtingenplicht geldt immers voor Ministers en Staatssecretarissen, ongeacht de vraag of zij demissionair zijn. Deze leden vragen de indieners dan ook waarom zij verwijzen naar artikel 68 van de Grondwet voor de onderbouwing van een voorstel dat geen betrekking heeft op de verhouding tussen regering en parlement.

Initiatiefnemers merken op dat de politieke rollen in de formatie van 2021/22 fors door elkaar liepen. De partijleiders waren premier of vicepremier, waren onderhandelaar en waren fractievoorzitter in de Tweede Kamer. Op een aantal momenten heeft die stapeling van rollen tot grote problemen geleid, denk aan de twee debatten in april 2021.

Ook in een formatie waarbij een aantal partijen nog steeds onderdeel uitmaakt van een demissionair kabinet en andere partijen niet, is in de regel sprake van zeer forse informatieasymmetrie. Overigens zien we die informatieasymmetrie ook in lopende zaken tussen regeringspartijen, partijen die wel onderhandelen maar niet in de regering zitten, partijen die in de regering zitten maar niet onderhandelen en partijen die niet onderhandelen en niet in de regering zitten.

Initiatiefnemers zijn net als de D66-fractie van mening dat een Formatiewet wenselijk is, maar vrezen dat een nieuwe wet niet in het Staatsblad zal staan voordat een volgende formatie aanvangt. Natuurlijk begrijpen de initiatiefnemers dat de D66-fractie, die tot de regeringspartijen behoort, minder geneigd is te speculeren over de mogelijke tussentijdse val van het kabinet dan leden van de oppositiefracties.

Europese vergelijking

De leden van de D66-fractie vragen de initiatiefnemers of zij hebben overwogen hoe de formatieprocessen in andere landen lopen. Kunnen de initiatiefnemers aangeven hoe het Duitse en het Franse parlement betrokken worden in het formatieproces van hun respectievelijke landen? Hoe wordt in het Duitse en het Franse formatieproces transparantie gewaarborgd? Hoe bewaren zij de balans tussen transparantie in de richting van het parlement aan de ene kant en een bepaalde mate van vertrouwelijkheid ten behoeve van de onderhandelingen aan de andere kant? Welke lessen trekken de initiatiefnemers hieruit?

Initiatiefnemers hebben niet nader onderzocht hoe formatieprocessen in andere landen lopen. Zij merken op dat het kiesstelsel in Nederland uniek is: een landelijk lijststelsel met de mogelijkheid een voorkeursstelsel uit te brengen, zonder kiesdrempel. Het leidt tot relatief weinig clustering van partijen en de uitdagingen die daarbij optreden.

Meer in het algemeen kunnen zij op dit punt wel het volgende schrijven. Zij merken op dat de benoeming van de Duitse bondskanselier geregeld is in artikel 63 van de Duitse Grondwet. De kanselier moet bij absolute meerderheid van stemmen gekozen worden. Wanneer er enkel een relatieve meerderheid van stemmen is, is het aan de president om hem te benoemen als bondskanselier of om nieuwe verkiezingen uit te schrijven. De initiatiefnemers denken dat er in de huidige constitutionele verhoudingen in Nederland geen draagvlak is om zo'n keuze bij het Nederlandse staatshoofd, de Koning te leggen.

Frankrijk heeft een semi-presidentieel systeem en heeft daarmee een totaal afwijkende vorm van bestuur ten opzichte van de overige 26 leden van de Europese Unie. Zo heeft de president de bevoegdheid om een premier te benoemen of te ontslaan. Verder heeft de regering onder artikel 49 lid 3 van de Franse Grondwet de mogelijkheid om een wet vast te stellen zonder goedkeuring van het parlement. Het parlement kan dat alleen stoppen door een motie van censure en daarmee verkiezingen voor het parlement. Het moge daarmee duidelijk zijn dat de positie van het Franse parlement ten opzichte van de uitvoerende macht zwakker is dan in Nederland.

Overig

De leden van de CDA-fractie zijn het met de indieners eens dat de onderhandelende partijen in een zekere rust en vertrouwelijkheid over de formatie moeten kunnen spreken. Deze leden constateren bovendien dat informateurs gedurende de kabinetsformatie geen inlichtingen kunnen verstrekken over de inhoud van de besprekingen tussen de informateurs en de onderhandelende partijen. Zij vragen de indieners nader te onderbouwen waarom zij het dan toch wenselijk vinden om een deel van de mogelijk toekomstige oppositie «de mogelijkheid te geven elke dag een debat te vragen». Zij constateren dat de toelichting op dit punt verder gaat dan de voorgestelde bepaling in het Reglement van Orde. In de toelichting spreken de indieners immers van «een debat met de (in)formateur(s)», terwijl in de voorgestelde bepaling

sprake is van «uit te nodigen om inlichtingen te verschaffen over het verloop van de kabinetsformatie». Zij vragen de indieners op dit punt helderheid te scheppen.

De leden van de SP-fractie erkennen de onwenselijke situatie dat een gedeelte van de Kamer verstoken blijft van nadere informatie over de stand van zaken van de formatie. Zo waren vele partijen – die niet betrokken waren bij het overleg dat plaatsvond in de zomer van 2021 – onaangenaam verrast toen bleek dat er in die periode geen inhoudelijke onderhandelingen hadden plaatsgevonden. De presentatie naar de buitenwereld, als ook naar de niet betrokken gekozen volksvertegenwoordigers, was dat er «inhoudelijk goede gesprekken» werden gevoerd. Delen de indieners de mening dat hier een toneelstukje is opgevoerd dat uiteindelijk het vertrouwen in het formatieproces niet heeft vergroot? Hoe zien de indieners hiervoor een oplossing?

Initiatiefnemers menen dat met het nieuwe voorstel een balans is gevonden tussen vertrouwelijkheid en openheid: om de zes weken wordt duidelijk hoe het staat met de formatie.

De initiatiefnemers merken op dat er voor de (in)formateur(s) geen formele verplichting bestaat een verslag te schrijven, maar dat dat wel staande praktijk geworden is. Er kunnen omstandigheden zijn waarin de (in)formateur(s) uitgebreid verslag doen en er zullen gelegenheden zijn waarbij de brief korter is.

In de praktijk zal er een debat plaatsvinden over de stand van de formatie: het is aan de (in)formateur(s) om een relatief korte of lange toelichting te geven of zelfs een beschouwing van de politieke situatie te geven met oplossingsrichtingen. Het is vervolgens wel aan de fractievoorzitters in hun eigen termijn om aan te geven waar zij staan in de formatie en zij zullen vragen van hun collega's moeten beantwoorden.

Het is de verwachting dat er een tussenstand op hoofdlijnen gegeven zal worden. Er is geen verplichting om op elk afgesloten dossier de gedetailleerde uitkomst alvast bekend te maken: dat zou de onderhandelingspositie van onderhandelende partijen kunnen schaden indien de onderhandelingen niet leiden tot een resultaat en een aantal onderhandelende partijen met een andere partij alsnog een regering moeten vormen: dan zou een partieel onderhandelingsresultaat een soort startpunt van onderhandelingen kunnen worden.

Slechts de gewenste uitkomst van het debat staat vast: een meerderheid in de Kamer zal per motie een nieuwe (in)formateur of nieuwe (in)formateurs met een opdracht moeten aanwijzen.

Initiatiefnemers delen de opvatting van de leden van de SP-fractie dat het de partijen die formeren siert als zij naar buiten toe open zijn als er wekenlang geen onderhandeling plaatsvindt terwijl ze wel daartoe de opdracht hebben, allereerst van de Kamer maar natuurlijk gewoon van de kiezer. Anders ligt het als de partijen een keer een dag niet onderhandelen omdat zij in eigen kring willen sonderen of en hoe een moeilijke knoop wordt doorgehakt.

[Kamerstukken 35980 nr. 5](#) (nota van wijziging)

Via deze nota van wijziging voorzien de initiatiefnemers hun voorstel van een nieuwe inhoud. Daarvoor hebben zij onderstaande toelichting. Zie hierover ook de inleiding van de nota naar aanleiding van het verslag bij het voorstel.

De evaluatie van de kabinetsformatie 2021/22 brengt als eerste aanbeveling naar voren dat er deadlines moeten worden geïntroduceerd in de formatieprocedure inhoudende dat er termijnen moeten worden verbonden aan de opdrachten van (in)informateurs. Het is vooral de uit de evaluatie gebleken onvrede over de lange duur van de kabinetsformatie die tot deze

aanbeveling heeft geleid. Het was immers de tweede formatie op rij die een «duurrecord» vestigde. De voordelen zijn, zo blijkt uit de evaluatie, evident: het voorkomt eindeloze (in)formatiefases, geeft de Kamer meer controle over het proces en creëert meer duidelijkheid over de voortgang. Op deze wijze wordt tevens de «spanning» op het proces gehouden en blijft de urgentie behouden.¹⁷⁶

Het verbinden van een deadline aan een (in)formatiepoging waarna door de (in)formateur(s) bij de Kamer een eindrapport wordt ingeleverd, is direct afkomstig uit de evaluatie. In de evaluatie wordt een termijn van vier à zes weken voorgesteld. Initiatiefnemers kiezen voor de ruimste termijn van ten hoogste zes weken, gelet op de complexiteit van de (in)formatieprocedure. De termijn vangt aan op de dag waarop de (in)formateur(s) wordt/worden aangewezen en de (in)formatieopdracht van de Kamer ontvangt. Zie daartoe het voorgestelde in te voegen tweede lid. Als de informatieopdracht binnen of na ommekomst van de gestelde termijn van ten hoogste zes weken wordt afgerond, stelt de Kamer in beginsel binnen een week een formatieopdracht op en wijst zij daarvoor een of meer formateur(s) aan. Indien de poging niet is afgerond binnen de gestelde termijn beraadslagt de Kamer in beginsel binnen een week over het vervolg. De Kamer kan dan wederom dezelfde informateur(s) aanwijzen met een opdracht of kiezen voor een of meer nieuwe informateur(s). Datzelfde proces geldt ook voor de formatieopdracht.

Indieners hebben overwogen om een (in)formateur eerst een termijn van maximaal zes weken te geven en daarna een kortere maximumtermijn voor de verlenging van zijn opdracht, maar aangezien formatieopdrachten nogal complex kunnen zijn en het mogelijk is dat in eerste instantie een aantal partijen samen onderhandelen en er in een later stadium een partij bijkomt of afvalt, zou dan eerst bepaald moeten worden of er sprake is van een nieuwe formatiepoging (met een langere maximumtermijn) of de voortzetting van een huidige poging (met een kortere termijn). Na beraad hebben zij het onwenselijk geacht: het voorstel voorziet nu enkel in de verplichting om de Kamer binnen een door de Kamer vast te stellen termijn van ten hoogste zes weken te informeren en dan over het proces te beraadslagen. De Kamer kan dus een kortere termijn meegeven als de (in)formateur aangeeft bijna een resultaat behaald te hebben.

Aan het niet halen van de termijnen is geen sanctie verbonden, behalve dan dat er een nieuwe opdracht aan een (in)formateur wordt gegeven. De reden hiervan is dat het verbinden van sancties, zoals het uitschrijven van nieuwe verkiezingen, niet in het Reglement van Orde dient te worden opgenomen, maar onderwerp zou moeten zijn van een wet in formele zin. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een Formatiewet. Aangezien het opstellen van een Formatiewet een langdurig proces zal zijn en met het oog op de komende Tweede Kamerverkiezingen, die uiterlijk in maart 2025 zullen plaatsvinden maar mogelijk eerder, een oplossing moet worden gevonden voor de steeds langer durende kabinetsformatie, vinden initiatiefnemers deze wijziging van het Reglement van Orde noodzakelijk.

De Voorzitter van de Kamer agendeert een debat over de kabinetsformatie, in de regel binnen een week, Dat geeft de Voorzitter enige discretie. De initiatiefnemers denken dat in een beperkt aantal situaties de week overschreden kan worden:

1. De Voorzitter kan bepalen om tussen Kerst en 2 januari de Kamer niet bijeen te roepen. Dus indien de Kamer op woensdagavond 21 december een eindverslag krijgt, heeft de Voorzitter de mogelijkheid te wachten tot dinsdag 3 januari voor het debat;

¹⁷⁶ C. van Baalen, A. van Kessel, P. Bovend'Eert & M. Twist, Evaluatie kabinetsformatie 2021/22: Nijmegen, 21 februari 2023. Zie [Kamerstukken II 2022/23, 35788 nr. 21](#).

2. Hetzelfde geldt voor de centrale twee weken van het zomerreces (eind juli-begin augustus);

3. Een gebeurtenis van nationaal belang, zoals de kroning van een nieuwe Koning, een koninklijke begrafenis, maar ook een watersnoodramp, een meerdaagse gijzeling, het neerhalen van een verkeersvliegtuig of andere zaken die de urgente aandacht van de zittende demissionaire regering vragen kunnen aanleiding zijn voor overschrijding van de termijn. In het geval het kabinet tussentijds valt, heeft de Kamer overeenkomstig het huidige artikel 11.1, vijfde lid, (dat door het voorstel wordt vernummerd tot zesde lid) twee mogelijkheden. De Kamer kan een nieuwe formatiefase starten waarin wordt onderzocht of er binnen de huidige Kamerfracties een nieuw kabinet kan worden gevormd. Daarnaast kan de Kamer overgaan de regering te verzoeken tot het uitschrijven van nieuwe verkiezingen. Als de Kamer ertoe besluit om te onderzoeken of er binnen de huidige Kamerfracties een nieuw kabinet kan worden gevormd, dan treedt dezelfde procedure in werking, maar wel met een vast te stellen termijn van maximaal drie weken.

Er is gekozen voor een kortere termijn omdat er na de val van het kabinet een korte regeerperiode resteert en er dus ook over minder beleid overeenstemming bereikt hoeft te worden. Als het niet lukt om snel een kabinet te vormen, zal moeten worden overgegaan tot nieuwe verkiezingen.

Voor de volledigheid zij opgemerkt dat de Kamer op grond van het huidige artikel 11.2 van het Reglement altijd de mogelijkheid houdt om bij meerderheid een debat aan te vragen over de formatie.

[Kamerstukken 35980 nr. 7](#) (nota naar aanleiding van het nader verslag)

Inleiding

Sinds de oorspronkelijke indiening van het voorstel eind 2021 is het politieke landschap radicaal veranderd. Bij het schrijven van het voorstel hadden de indieners vooral nog de streefde laatste formatie in het achterhoofd. De wijzigingsvoorstellen van afgelopen voorjaar zijn gebaseerd op de evaluatie van de kabinetsformatie en verwerkt vanuit het gevoel van urgentie dat de stabiliteit van de regering in het geding was en dat wijzigingen daarom urgent waren. Indieners hielden er rekening mee dat het kabinet kon vallen en dat er dan een verbeterde procedure moet zijn voor de (in)formatie. Dat vooral de coalitie partijen in de nota naar aanleiding van het nader verlag laconiek in hun antwoorden waren en de gevoelde instabiliteit van de regering relativeerden – kunnen we achteraf zien als een miscalculatie. De evaluatie van de (in)formatie zal in de laatste parlementaire Kamerweek van deze kabinetsperiode behandeld worden. Dat geeft de Kamer de gelegenheid zich ook uit te spreken over het aangepaste voorstel van deze indieners. Daarmee zouden wij net op tijd voor de verkiezingen kunnen besluiten om het reglement van orde aldus aan te passen en om te komen tot een vlot (in)formatie proces.

Met het oog op de inhoud van het voorstel, danken de indieners de fracties voor de gestelde vragen en de gemaakte opmerkingen. Hieronder zullen zij puntsgewijs op die vragen en opmerkingen ingaan.

Moment van wijzigen voorstel

De leden van de VVD-fractie vragen waarom de initiatiefnemers op dit moment met dit voorstel komen. Waarom hebben zij het gesprek met de evaluatiecommissie en het debat over de evaluatie van de kabinetsformatie niet afgewacht alvorens met een nota van wijziging te komen? Het komt deze leden voor dat dit voorstel voortijdig is, temeer daar de initiatiefnemers stellen dat deze wijziging van het Reglement van Orde het startpunt is en dat later mogelijk meer wijzigingen aan de orde zijn. Zou het niet zorgvuldiger zijn om in zijn totaliteit naar het formatieproces te kijken in plaats van er nu één onderdeel uit te halen? Als er in totaliteit naar het formatieproces wordt gekeken kunnen ook andere aspecten van dat proces aan de orde komen, zoals een eventuele nadere regeling van de (in)formatie en welke vorm daar het beste bij past, alsmede de verkennende fase van de informatie en de positie van de verkenner(s). Graag krijgen deze leden een reactie van de initiatiefnemers.

De leden van de D66-fractie hebben een vraag over het proces waarvoor deze initiatiefnemers hebben gekozen. Deze leden lezen in de nota naar aanleiding van het verslag dat de initiatiefnemers ervoor hebben gekozen om af te stappen van het oorspronkelijke voorstel en naar aanleiding van de vragen en de evaluatie van de formatie 2021/2022 een nieuw voorstel hebben geschreven. Deze leden waarderen het werk dat de initiatiefnemers hierin hebben gestoken, maar begrijpen de keuze voor deze vorm nog niet helemaal. Waarom is ervoor gekozen om dit voorstel als nota van wijziging in te dienen en niet dit voorstel als een nieuw voorstel in te dienen en het oude voorstel te laten vervallen?

De leden van de CDA-fractie vragen waarom de initiatiefnemers er niet voor hebben gekozen hun oorspronkelijke voorstel in te trekken en een nieuw voorstel in te dienen. Ook vragen zij waarom de initiatiefnemers ervoor hebben gekozen één onderdeel uit de evaluatie van de kabinetsformatie te lichten, voordat de Kamer de evaluatie als geheel heeft kunnen bespreken. De leden van de CDA-fractie herinneren de initiatiefnemers aan hun voornemen in de toelichting op het oorspronkelijke voorstel: «Het is de uitdrukkelijke bedoeling van de initiatiefnemers om dit initiatief op korte termijn te behandelen» (blz. 2). Deze leden constateren dat het voorstel is ingediend op 25 november 2021 en dat de commissie voor de Werkwijze al op 15 december 2021 verslag heeft uitgebracht. Daarna hebben de initiatiefnemers bijna anderhalf jaar de tijd genomen om de gestelde vragen te beantwoorden en deze in de meeste gevallen irrelevant te verklaren. Deze leden vragen hoe overtuigend in dit licht een pleidooi voor het stellen van deadlines is.

De leden van de SP-fractie vragen de initiatiefnemers waarom er niet is gewacht op de evaluatie. De initiatiefnemers hebben desondanks hun voorstel ingediend. Nu de evaluatie is verschenen, volgt er een nota van wijziging die het voorstel ingrijpend verandert naar aanleiding van de evaluatie. Waarom is ervoor gekozen om dit via een nota van wijziging te doen? Waarom is het oorspronkelijke voorstel niet ingetrokken en zijn de initiatiefnemers met een nieuw voorstel gekomen?

Zoals initiatiefnemers in de nota naar aanleiding van het verslag al beschreven, achten zij het nieuwe voorstel – het invoeren van termijnen voor de opdracht(en) van (in)formateur(s) – gelet op de huidige politieke situatie urgent. In november 2023 namelijk zullen Tweede Kamerverkiezingen worden gehouden. Als er geen actie wordt ondernomen bestaat er een reëel risico dat de kabinetsformatie weer lange tijd zal duren, zoals dat ook bij de voorgaande kabinetsformaties aan de orde was. Om dit te voorkomen vinden initiatiefnemers een wijziging van het Reglement van Orde op dit punt op kort termijn noodzakelijk. Initiatiefnemers vinden het positief als er uiteindelijk ook in zijn totaliteit naar het formatieproces wordt gekeken, maar achten het desalniettemin noodzakelijk om nu alvast deze wijziging van het Reglement van Orde door te voeren.

Initiatiefnemers hebben ervoor gekozen om dit voorstel als nota van wijziging in te dienen en niet als een nieuw voorstel omdat initiatiefnemers vinden dat dit voorstel voldoende verband houdt met het oude voorstel. Dat de voorstellen voldoende verband houden, blijkt onder andere uit het feit dat initiatiefnemers het nieuwe voorstel eerder hebben overwogen (zie hiervoor de toelichting bij het oorspronkelijke voorstel; Kamerstukken II 2021–2022, 35 980, nr. 2). Destijds was de evaluatie van de kabinetsformatie 2021/2022 nog niet voor handen. De evaluatie heeft ertoe geleid dat initiatiefnemers het oude voorstel hebben heroverwogen en tot dit nieuwe voorstel zijn gekomen. Initiatiefnemers hebben het gesprek met de evaluatiecommissie en het debat vanwege de urgentie die verbonden is aan dit voorstel niet afgewacht. Initiatiefnemers zien graag dat er voor de komende Tweede Kamerverkiezingen een oplossing is voor de steeds langer durende kabinetsformatie en achten het nieuwe voorstel hiervoor geschikt.

Termijnen en de (in)formatie

De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers om het voorstel nader te motiveren. In hoeverre leent een (in)formatie zich voor het hanteren van termijnen? Een formatie is een complex proces, waarbij het maar de vraag is of zo 'n proces zich laat leiden door precieze termijnen.

De leden van de VVD-fractie merken op dat als een (in)formateur een opdracht van de Kamer krijgt en hij deze opdracht binnen zes weken afrondt, de Kamer dan een nieuwe opdracht formuleert. De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers of zij kunnen toelichten hoe zij tot deze termijn zijn gekomen? Is er ruimte voor de (in)formateur om meer tijd te nemen? Hebben de initiatiefnemers overwogen om de mogelijkheid tot verlenging van de opdracht op te nemen? Oftewel, kan de nieuwe opdracht ook een verlenging zijn?

De leden van de VVD-fractie merken op dat ingevolge het nieuwe lid 4 een nieuwe opdracht wordt geformuleerd als de informateurs of formateurs de opdracht teruggeven of als zij de opdracht niet binnen de termijn hebben afgerond. De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers of de termijn die wordt meegegeven wederom lid 2 van artikel 11.1 geldt, dus ten hoogste zes weken? Zo ja, zou dat dan in het vierde lid niet moeten worden verduidelijkt?

Initiatiefnemers zijn van mening dat de (in)formatie zich leent voor termijnen.

Initiatiefnemers wijzen hiervoor graag naar hetgeen de heer Bovend'Eert tijdens het gesprek over het rapport «Evaluatie kabinetsformatie 2021/2022» naar voren bracht: «Ik denk dat het hanteren van termijnen gunstig kan werken, ook voor het vertrouwen in het proces. Je werkt met vaste termijnen; het duurt maximaal zes weken. Dan moet je terug naar de Kamer, volgt er een debat, komt er een nieuwe opdracht en is er een moment van evaluatie: «Hoe loopt het? Hoe moeten we verder?» Dat geeft een veel gestructureerder verloop aan de kabinetsformatie dan de eindeloze informatiepogingen die we de afgelopen keer hebben gehad. Dat zorgt voor meer vertrouwen in het proces en voor meer inzichtelijkheid in wat er allemaal gebeurt tijdens een formatie.»

Het door initiatiefnemers gekozen termijn van zes weken is afkomstig uit de evaluatie van de kabinetsformatie 2021/2022. Na afloop van de eerste zes weken kan de Kamer, na te hebben beraadslaagd, wederom dezelfde informateur(s) aanwijzen met een nieuwe opdracht. Deze nieuwe opdracht kan dus indirect neerkomen op een verlenging. Het is alleen de Kamer die dit besluit en het is ook de Kamer die vervolgens de nieuwe opdracht en het daaraan verbonden nieuwe tweede termijn vaststelt. Dit nieuwe termijn is wederom ten hoogste zes

weken, maar kan ook korter zijn. Als bijvoorbeeld de informateur aangeeft bijna een resultaat behaald te hebben, kan de Kamer besluiten om een nieuwe opdracht uit te schrijven aan dezelfde informateur met een korter termijn. Het termijn waarover wordt gesproken in het nieuwe lid 4 is zodoende dus hetzelfde termijn zoals opgenomen in het nieuwe lid 2, ofwel: ten hoogste zes weken.

Debat(ten) met de (in)formateur(s)

De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers wat zij verwachten van het houden van een debat als de termijn is verstreken en de informatie nog niet is afgerond? In hoeverre verwachten zij dat de onderhandelende partijen informatie zullen geven over de stand van zaken van de gesprekken? Welke duidelijkheid zal dit debat bieden? Graag krijgen deze leden een reactie van de initiatiefnemers.

De leden van de VVD-fractie merken op dat het de bedoeling is dat er een debat met de (in)formateur plaatsvindt. De leden van de VVD-fractie vragen de initiatiefnemers waar dit uit de nieuw voorgestelde leden van artikel 11.1 van het reglement kan worden afgeleid?

Behoeft dat geen vastlegging in het reglement? Of geldt dan artikel 11.2 van het reglement? Is overwogen om artikel 11.2 te integreren in het nieuwe artikel 11.1?

De leden van de D66-fractie merken op dat de initiatiefnemers wensen dat altijd binnen een week na het verstrijken van de termijn van zes weken van de (in)formatieopdracht een debat geagendeerd wordt. De enige momenten waarop daarvan afgeweken mag worden zijn tijdens het kerstreces, het middelste deel van het zomerreces en «gebeurtenissen van nationaal belang». De leden van de D66-fractie vragen de initiatiefnemers of de lijst die genoemd wordt wat de initiatiefnemers betreft een uitputtende lijst betreft? Zouden de 4 initiatiefnemers stellen dat een wereldwijde pandemie onder een «gebeurtenis van nationaal belang» valt? Hoe wordt beslist of iets een «gebeurtenis van nationaal belang» is? Is dat aan de Kamervoorzitter, of is dat aan de Kamer die dat bij meerderheid besluit?

De leden van de CDA-fractie vragen waarom bijvoorbeeld de kroning van Koning Charles III van het Verenigd Koninkrijk aanleiding zou kunnen zijn voor overschrijding van de gestelde termijn. Op het Nederlandse staatshoofd kan de zinsnede «de kroning van een nieuwe Koning» (blz. 3) niet slaan, omdat de Koning in Nederland niet wordt gekroond, maar ingehuldigd.

De leden van de D66-fractie zien in het voorstel dat de initiatiefnemers wensen dat er elke zes weken een nieuwe opdracht verstrekt wordt voorafgaand aan een debat. De leden van de D66-fractie vragen zich af hoeveel tijdswinst dit in de praktijk zal opleveren. Kunnen de initiatiefnemers schematisch een overzicht geven hoeveel tijd er nu tussen de Kamerdebatten zat tijdens de formatie? Verwachten de initiatiefnemers dat dit meer of minder Kamerdebatten op zal leveren? Wat achten zij wenselijk?

Initiatiefnemers verwachten van het debat dat wordt gehouden als het termijn is verstreken en de informatiefase nog niet is afgerond dat de Kamer door de informateur(s) voldoende wordt ingelicht over de stand van zaken met betrekking tot de kabinetsformatie. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan vragen als: Is er zicht op een kabinet? Liggen de standpunten en meningen van de onderhandelende partijen nog erg ver uit elkaar? Het debat moet voor de Kamer voldoende duidelijkheid creëren over hoe het ervoor staat en of er zicht is op een coalitie en regeerakkoord. Om een beslissing te kunnen nemen over het verdere verloop van de kabinetsformatie moet de Kamer immers goed worden ingelicht door de informateur.

Dat er een debat met de (in)formateur plaatsvindt, staat inderdaad niet met zoveel woorden vermeld in de nieuwe voorgestelde leden van artikel 11.1 van het Reglement van Orde. Initiatiefnemers leiden dit debat af uit de zinsnede «formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave onderscheidenlijk na de dag van het verstrijken van de termijn een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs aan». De Kamer kan deze taak niet uitvoeren zonder hierover een debat te houden. Artikel 11.2 van het Reglement van Orde is hier niet van toepassing. Dit artikel voorziet in de mogelijkheid dat de Kamer te allen tijden bij meerderheid een debat kan aanvragen over de lopende formatie.

Initiatiefnemers beschouwen de lijst met situaties waarin de week overschreden mag worden als uitputtende lijst. Onder de in de lijst opgenomen «gebeurtenis van nationaal belang» valt ook een wereldwijde pandemie indien dit urgente aandacht van de zittende demissionaire regering vraagt. Initiatiefnemers wijzen hierbij graag op de zinsnede «of andere zaken die de urgente aandacht van de zittende demissionaire regering vragen». Hiermee wordt bedoeld dat onder «gebeurtenis van nationaal belang» ook andere gebeurtenissen kunnen vallen dan vermeld in de toelichting bij de nota van wijziging.

De beslissen of iets een «gebeurtenis van nationaal belang» is, wordt genomen door de Voorzitter. Ja, dat zou in beginsel ook de kroning van een (buitenlandse) Koning kunnen zijn, als de Voorzitter zo zou beslissen. De leden van de CDA-fractie hebben gelijk dat in de Nederlandse constellatie wordt gesproken over de inhuldiging van de Koning. Wijziging van het voorstel vereist dit echter niet, daar het een passage uit de toelichting betreft.

Initiatiefnemers hebben de Kamerdebatten die tijdens de kabinetsformatie 2021–2022 (Kabinet-Rutte IV) hebben plaatsgevonden in kaart gebracht:

–1 april 2021 vond een plenair debat plaats over de ontstane situatie in de verkennende fase van de kabinetsformatie

–6 april 2021 vond een plenair debat plaats over het aanwijzen van en opdracht verlenen aan de informateur

–12 mei 2021 vond een plenair debat plaats over het eindverslag met de informateur, alsmede aansluitend aan het debat een stemming over de ingediende moties tijdens het debat.

–23 juni 2021 vond een plenair debat plaats over het eindverslag met de informateur, alsmede aansluitend aan het debat een stemming over de ingediende moties tijdens het debat.

–7 september 2021 vond een plenair debat plaats over het eindverslag met de informateur, alsmede aansluitend aan het debat een stemming over de ingediende moties tijdens het debat.

–5 oktober 2021 vond een plenair debat plaats over het eindverslag met de informateur, alsmede aansluitend aan het debat een stemming over de ingediende moties tijdens het debat.

–16 december 2021 vond een plenair debat plaats over het eindverslag met de informateur, alsmede aansluitend aan het debat een stemming over de ingediende moties tijdens het debat.

Het aantal weken tussen de debatten ziet er als volgt uit:

6 april 2021 – **5 weken** – 12 mei 2021 – **6 weken** – 23 juni 2021 – **10 weken** – 7 september 2021 – **4 weken** – 5 oktober 2021 – **10 weken** – 16 december 2021

Het voorstel zal ertoe leiden dat er standaard na 6 weken een Kamerdebat plaatsvindt.

Initiatiefnemers verwachten dat het hanteren van een termijn ertoe zal leiden dat niet langer zes Kamerdebatten nodig zijn alvorens een kabinet kan worden geformeerd. Initiatiefnemers

verwachten dan ook dat er minder Kamerdebatten zullen plaatsvinden. Dit vinden initiatiefnemers wenselijk.

Daarnaast vinden initiatiefnemers het ook wenselijk dat er door het hanteren van een termijn van zes weken niet tien weken verstrijken zonder dat er een Kamerdebat plaatsvindt. Bij de kabinetsformatie 2021–2022 is de eerste tien weken te verklaren vanwege het zomerreces, maar de tweede tien weken kan volgens de initiatiefnemers niet de bedoeling zijn.

Tussentijds debat en vertrouwelijkheid formatieproces

De leden van de VVD-fractie begrijpen dat er ook tussentijds nog de mogelijkheid zal zijn om inlichtingen aan de informateur te vragen. De leden van de VVD-fractie vragen zich of hoe zinvol een tussentijds debat is. Voorts vragen zij hoe dit zich verhoudt tot hetgeen is gesteld in het hiervoor genoemde evaluatierapport over het belang van vertrouwelijkheid in het formatieproces. Graag horen zij een reflectie van de initiatiefnemers.

De leden van de CDA-fractie vragen de initiatiefnemers nader in te gaan op de volgende constatering uit de Evaluatie kabinetsformatie 2021/22 (blz. 26): «De echte inhoudelijke discussies over de vorming van een nieuwe coalitie plus bijbehorend regeerakkoord mogen dan weliswaar (meestal) in het gebouw van de Kamer worden gevoerd – ze gaan altijd buiten de Kamer als plenaire vergadering van 150 leden om. Het onderhandelingsproces over een nieuwe coalitie en regeerakkoord behoort toe aan de politieke partijen die daar kandidaat voor zijn. Noch de Kamer als geheel noch de voorzitter heeft hierop regie of invloed.»

Onderschrijven de initiatiefnemers deze constatering? En hoe verhoudt het voorstel van de initiatiefnemers zich tot de volgende aanbeveling in de Evaluatie kabinetsformatie 2021/22 (blz. 56): «De vertrouwelijkheid tijdens de formatiegesprekken wordt consequent in acht genomen»?

De mogelijkheid tot het houden van een tussentijds debat zoals geregeld in artikel 11.2 van het Reglement van Orde vinden initiatiefnemers zinvol in het geval er zich bijvoorbeeld een onverwachte situatie voordoet waar de Kamer direct over wil spreken met de (in)formateur. Daarnaast is het gelet op de rol die de Kamer in ons democratisch bestel inneemt wenselijk dat zij te allen tijde om een debat met de (in)formateur kan verzoeken indien dit naar haar oordeel noodzakelijk is.

Initiatiefnemers onderschrijven de aangehaalde constatering. Dit neemt alleen niet weg dat de Kamer op de hoogte kan worden gehouden over de kabinetsformatie. Wat betreft de vertrouwelijkheid beogen initiatiefnemers met dit voorstel niet dat de Kamer 100% inzage krijgt in het formatieproces. De vertrouwelijkheid tijdens de formatiegesprekken zal volgens initiatiefnemers in acht moeten worden genomen. Initiatiefnemers willen met dit voorstel bereiken dat de Kamer consequenter bij de kabinetsformatie wordt betrokken en dat ze enige regie uitoefent op de looptijd van het proces.

Formulering van het voorstel

De leden van de VVD-fractie merken op dat in de toelichting bij de nota van wijziging staat dat de Voorzitter van de Kamer een debat over de kabinetsformatie agendeert, in de regel binnen een week. Dat geeft de Voorzitter enige discretie, zo valt te lezen. De leden van de VVD-fractie vragen hoe het woord «discretie» hier moet worden verstaan.

De leden van de VVD-fractie is opgevallen dat in de voorgestelde leden 3 en 4 van artikel 11.1 de woorden «in beginsel» worden gebruikt. De leden van de VVD-fractie vragen de

initiatiefnemers waarom de woorden «in beginsel» worden gebruikt? Wordt niet veeleer «zo mogelijk» bedoeld?

De leden van de VVD-fractie merken op dat in het voorgestelde lid 6 van artikel 11.1 staat dat de termijn, bedoeld in lid 2, ten hoogste drie weken kan bedragen. In het voorgestelde lid 2 wordt de termijn stelliger aangegeven. Daar staat namelijk dat de termijn ten hoogste zes weken «bedraagt». De leden van de VVD-fractie vragen initiatiefnemers waarom in het ene lid een «kan-bepaling» staat en in het andere lid een imperatieve bepaling?

Initiatiefnemers bedoelen met het woord «discretie» dat van de voorzitter wordt verwacht dat zij zich voldoende inzet zodat er binnen een week een debat over de kabinetsformatie plaatsvindt.

Initiatiefnemers hebben de woorden «in beginsel» overgenomen uit de huidige artikelleden 2 en 3 van artikel 11.1 van het Reglement van Orde. Initiatiefnemers vinden «in beginsel» vervangen door «zo mogelijk» niet passend. Aangezien binnen een week een debat over de kabinetsformatie zal plaatsvinden, mag van de Kamer worden verwacht dat zij na afloop van dit debat conform artikel 11.1 lid 2 (nieuw) een formatieopdracht formuleert en hiervoor een of meer formateurs aanwijst of conform artikel 11.1 lid 3 (nieuw) een nieuwe opdracht formuleert en voor uitvoering een of meer informateurs aanwijst. De woorden «in beginsel» maken volgens initiatiefnemers duidelijker dat deze termijn een week bedraagt en dat hier slechts onder zeer uitzonderlijke omstandigheden vanaf mag worden geweken.

Initiatiefnemers bedoelen beide bepalingen imperatief. De «kan-bepaling» zoals opgenomen in het voorgestelde lid 6 geldt eveneens als imperatieve bepaling. In het geval van een tussentijdse val van het kabinet, heeft de Kamer maximaal drie weken om te onderzoeken of er binnen de huidige Kamerfracties een nieuw kabinet kan worden gevormd. Dit termijn kan wel een korter termijn bedragen dan drie weken.

Alternatieven en mogelijke nadelen

De leden van de D66-fractie begrijpen op zich de wens van de initiatiefnemers om (een deel van) het formatieproces beter vast te leggen, maar hebben nog een aantal vragen bij de gemaakte keuzes. Ten eerste zijn deze leden benieuwd op welke wijze de initiatiefnemers zich ervan vergewist hebben dat deze keuzes aansluiten bij de aanbevelingen van de evaluatiecommissie. Zou de aanbeveling van die commissie niet kunnen betekenen dat niet een vaste maximale periode in het Reglement van Orde wordt vastgelegd, maar slechts het uitgangspunt dát moties waarin (een) informateur(s) wordt aangesteld ook een termijn bevatten? Waarom hebben de initiatiefnemers daar niet voor gekozen? Meer ten principale vragen zij de initiatiefnemers om ook in te gaan op de bezwaren tegen – of onbedoelde neveneffecten als gevolg van – het verbinden van termijnen aan deze opdrachten, zoals het risico op berekenend gedrag en juist een contraproductieve dynamiek die wordt uitgelokt. Zij snappen ook de wens om formaties te versnellen, maar vragen de initiatiefnemers om breder te reflecteren op de onderliggende oorzaken voor langere formaties – zoals die ook op provinciaal en gemeentelijk niveau wel gezien worden – en op welke wijze hun voorstel bijdraagt aan het oplossen daarvan.

De leden van de CDA-fractie constateren dat de initiatiefnemers het pleidooi uit de Evaluatie kabinetsformatie 2021/22 overnemen, maar niet ingaan op de nadelen van deadlines, die worden genoemd in het evaluatierapport (blz. 22): «Het type werk [is] zo complex dat het eigenlijk ondoenlijk was daarvoor precieze termijnen te formuleren; het ongewenste gevolg zou zijn dat die alleen maar tot frustraties zouden leiden. Bovendien zal het stellen van

termijnen «gepolitiseerd» worden: partijen die baat hebben bij het mislukken van een bepaalde formatiepoging zullen ofwel opzettelijk aansturen op het niet halen van deadlines ofwel bij het niet halen ervan een handvat hebben om «een mooi nummer te maken van hoe schandelijk het allemaal is». Ook werd gewezen op de moeilijkheden van het voeren van een tussentijds Kamerdebat met de informateur(s). Immers, zolang de onderhandelingen gaande waren was het contraproductief om daarover al te berichten; er zou met andere woorden dus weinig zinnigs gezegd kunnen worden. Eén van de geïnterviewde informateurs formuleerde dat aldus: «Je staat daar [dan] met niet honderd gram meel in de mond, maar een kilo, een jutezak vol.»» Deze leden vragen de initiatiefnemers alsnog in te gaan op de geschetste nadelen van deadlines.

De leden van de CDA-fractie vragen de initiatiefnemers of het niet waardevoller zou zijn om in plaats van termijnen vast te stellen, informatiemomenten en -principes in te bouwen. Bijvoorbeeld dat er, naarmate een formatie langer duurt, vaker tussentijds procesupdates gegeven moeten worden en dat de inmiddels verstreken termijn een onderdeel van de terugkoppeling moet zijn evenals de vraag waarom deze in de ogen van de (in)formateurs te rechtvaardigen is.

De leden van de SP-fractie vragen of het de voorkeur heeft van de initiatiefnemers om met een formatiewet te komen, zodat er sancties kunnen volgen indien de termijn van de formatie van zes weken wordt overschreden, zoals nieuwe verkiezingen. Kunnen de initiatiefnemers uiteenzetten hoe zij voor zich zien dat het bijdraagt aan het vertrouwen indien er een harde termijn van zes weken geldt terwijl een akkoord dichtbij lijkt te zijn? Achten de initiatiefnemers het dan opportuun hier harde grenzen voor in te stellen en kunnen zij hun antwoord toelichten?

Initiatiefnemers hebben niet gekozen voor de optie om een termijn te verbinden aan een motie waarin informateurs worden aangesteld. Ook hebben initiatiefnemers het inbouwen van informatiemomenten en -principes niet overwogen. Initiatiefnemers vinden het eenvoudiger en meer voor de hand liggend om de voorgestelde wijziging in het Reglement van Orde door te voeren. Het Reglement van Orde is een duidelijke regeling die zich goed leent om dergelijke materie in de regelen.

Initiatiefnemers zijn zich bewust van mogelijke neveneffecten/nadelen die aan het voorstel verbonden kunnen zijn. Desalniettemin wijzen initiatiefnemers nogmaals op hetgeen de heer Bovend'Eert tijdens het gesprek in de Kamer over het rapport naar voren bracht. Kort samengevat benadrukte de heer Bovend'Eert dat het hanteren van termijnen zal zorgen voor meer vertrouwen in het proces, het zorgt voor een gestructureerder verloop van een formatie en het meer inzichtelijkheid geeft in wat er allemaal gebeurt tijdens een formatie.

Initiatiefnemers zijn dan ook van mening dat mogelijke nadelen opwegen tegen de voordelen die met dit voorstel zullen worden behaald. Daarbij is het uiteindelijk in het belang van alle politieke partijen dat er een kabinet wordt geformeerd. Aansturen op het niet halen van deadlines en dwars liggen, zal leiden tot een nieuwe opdracht aan een nieuwe informateur. Partijen die dwarsliggen zullen naar alle waarschijnlijkheid niet meer worden betrokken bij een volgende poging.

Initiatiefnemers zien geen problemen met de moeilijkheden van het voeren van een tussentijds Kamerdebat. Zoals initiatiefnemers eerder hebben onderzocht waren er bij de kabinetsformatie 2021–2022 zes Kamerdebatten nodig alvorens er een kabinet kon worden geformeerd. Dit aantal zal naar alle waarschijnlijkheid door dit voorstel aanzienlijk teruglopen.

Initiatiefnemers hebben in de toelichting bij dit voorstel de mogelijkheid tot het creëren van een Formatiewet genoemd, maar vinden dit voorstel niet de aangewezen plek om zich hierover verder uit te laten. Het opstellen van een Formatiewet zal een langdurig proces zijn waarin het formatieproces in zijn totaliteit onder de loep zal worden genomen. Dit is wellicht interessant voor het nieuwe kabinet. Van een harde grens is met dit voorstel geen sprake waardoor initiatiefnemers het niet noodzakelijk vinden hier verder op in te gaan.

[Kamerstukken 35980 nr. 8](#) (tweede nota van wijziging, ingediend na de beraadslaging over het voorstel)

Tijdens het plenaire debat op 18-10-2023 over het voorstel van de indieners is uitvoerig gesproken over de wenselijkheid van het opnemen van de maximale termijn in het Reglement van Orde. Meerdere partijen maakten tijdens het debat duidelijk dat zij het wenselijk achten dat er een termijn wordt opgenomen in de opdracht die de Kamer meegeeft aan een (in)formateur, maar gaven tegelijkertijd aan dat ze huiverig waren voor het opnemen van een vaste maximale termijn in het Reglement van Orde. Het initiële voorstel van de indieners voorzag erin om ook een maximale termijn van specifiek zes weken in het Reglement van Orde op te nemen.

Naar aanleiding van het debat hebben de indieners de bezwaren en wensen van de Kamer meegewogen in de huidige wijziging van het voorstel. Hierbij is gekozen om in het Reglement van Orde op te nemen dat de opdracht die de Kamer aan de (in)formateur geeft een maximale termijn moet bevatten. Deze maximale termijn zal door de Kamer geformuleerd moeten worden in de opdracht aan de (in)formateur. De door de indieners eerder gestelde maximale termijn van zes weken, zal niet in het aangepaste voorstel meegenomen worden. Desondanks willen de indieners benadrukken dat zij deze termijn nog steeds wenselijk achten. Het niet concretiseren van een maximale termijn in het Reglement van Orde geeft de Kamer de mogelijkheid om zelf een termijn te bepalen die op dat moment wenselijk wordt geacht. Het opnemen van een maximale termijn geeft de minderheid de mogelijkheid zich te beroepen op het Reglement van Orde. Zo komt er meer rust voor zowel de onderhandelende partijen als de partijen die niet onderhandelen.

Na het verstrijken van de door de Kamer bepaalde termijn, zal de Kamer opnieuw debatteren en een nieuwe opdracht formuleren. Deze nieuwe opdracht kan zowel een vervolg zijn op de vorige opdracht, met dezelfde (in)formateur en deelnemende partijen, als een nieuwe samenstelling.

[Handelingen II 2023/24, nr. 14, item 13, p. 1-11](#) (beraadslaging over het voorstel)

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt, initiatiefnemer):

“Het voorstel dat we nu behandelen legt helemaal niks vast in de Grondwet, legt niks vast in een formele wet, maar legt het slechts vast in het Reglement van Orde zodat er enige orde komt in het soms enigszins chaotische proces van het tot stand komen van een kabinet. Want als u de Grondwet leest, dan ziet u nergens dat er een verkennersdebat, informatie- of debat over de formatie in staat. Andere landen hebben dat beter geregeld. Die hebben soms een wet die over de formatie gaat, en als je over een fatale termijn heen gaat, dan kom je bij nieuwe verkiezingen uit. Niets van dit alles. Het allerergste wat je kan overkomen, is een debat in de Tweede Kamer over de stand van zaken tijdens de formatie.

De aanleiding van dit voorstel wordt gevormd door de evaluatie van de vorige kabinetsformatie. De eerste aanbeveling proberen wij hiermee handen en voeten te geven. Op pagina 22 staat: tussen de vier en zes weken na het begin van een formatiepoging moet je vastleggen dat je naar de Kamer gaat en uitleg geeft, en leg dat vast in artikel 11 van het Reglement van Orde. Dat is precies wat we doen. We kiezen daarbij de langste termijn die tussen de vier en zes weken zit, namelijk de termijn van zes weken.

Dan zou u kunnen vragen: waarom legt u dat vast in het Reglement van Orde? Omdat de minderheid zich kan beroepen op het Reglement van Orde. Het hemd is altijd nader dan de rok. Er is altijd de mogelijkheid voor de formerende partijen om hier te gaan staan en te zeggen: we hebben toch meer tijd nodig; doe ons geen debat. Je legt hier die zes weken vast. Dat geeft ook rust. Vanuit eigen ervaring kan ik u verzekeren dat als je bij de niet-formerende partijen zit, je misschien al na twee weken graag een debat wilt hebben en bij de interruptiemicrofoon staat. Ik zie de voorzitter al glimlachen. Dan kan de voorzitter ook zeggen: we hebben zes weken afgesproken en de andere partijen ook. Het voorstel biedt naar twee kanten rust. Het biedt rust voor de onderhandelende partijen, omdat ze kunnen zeggen: we hebben zes weken. En het biedt rust aan de partijen die niet meeonderhandelen, omdat ze na uiterlijk zes weken de inlichtingen krijgen waar ze om gevraagd hebben.

De heer Sneller (D66):

Het vertrouwen van de heer Omtzigt in de terughoudendheid van Kamerleden is bewonderenswaardig. Zo ken ik hem helemaal niet, maar even terug. De heer Omtzigt zegt: dit is wat de evaluatiecommissie zegt op pagina 22. Mijn lezing daarvan is als volgt. "Deze geïnterviewden suggereerden enkele mogelijkheden. Zo zou voor een bepaalde informatiepoging een deadline kunnen worden gesteld, bijvoorbeeld van vier à zes weken." Ik lees dat niet als een aanbeveling van de evaluatiecommissie om een maximale termijn van zes weken voor te stellen. Hebben wij dan toch dezelfde lezing van het evaluatierapport?

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ik pak het evaluatierapport er even bij en scroll het even door. De belangrijkste aanbeveling, aanbeveling 1 op pagina 6 van het evaluatierapport: "Introduceer deadlines in de formatieprocedure: verbind termijnen aan de opdrachten van informateurs. Neem in artikel 11.1 van het Reglement van Orde op dat aan informatieopdrachten een termijn verbonden is waarbinnen de opdracht moet worden afgerond." Op pagina 22 staat inderdaad vier tot zes weken. Ik heb me verhouden met de schrijvers hiervan. Die zeggen: dan zet je daar een vaste termijn in. Want als je zegt dat er een termijn in moties moet staan — dat zou het alternatief zijn — dan kan er natuurlijk altijd de neiging zijn om een hele lange termijn te kiezen, tien weken, en dan zegt iedereen: waar heb je dat voor nodig? Dan kom je toch eigenlijk weer uit bij een maximumtermijn van ongeveer zes weken. Daarom is er de voorkeur om die zes weken in het Reglement van Orde op te nemen.

De heer Sneller (D66):

Dat is toch een keuze. Het is een hele legitieme keuze, maar het is wel een keuze van de initiatiefnemers zelf. Het is namelijk gewoon een van de suggesties op pagina 22 van de mensen die geïnterviewd zijn, over een termijn die je zou kunnen stellen. Laten we dus ook niet in die aanbeveling lezen dat de maximumtermijn van zes weken daarin wordt gesteld. Laten we het gewoon op zijn merites beoordelen en bekijken of we het een goed idee vinden om die maximumtermijn van zes weken daarop te plakken.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ja, maar als je een maximumtermijn aangeeft, ontkom je er niet aan om ook een maximumtermijn te geven. Daarom hebben wij gekeken: wat is de ruimste termijn die hier beschikbaar is? Wij hebben die zes weken redelijk geacht als termijn. Als een meerderheid van de Kamer zou zeggen een heel goede reden te hebben om daar vijf of zeven weken van te maken, dan is dat op zich geen totale gamechanger. Maar zes weken lijkt me een redelijke termijn waarbinnen je forse stappen moet kunnen zetten, zonder dat je je enorm onder druk gezet voelt op de eerste dag dat je bij elkaar zit.

De heer Van den Brink (CDA):

De heer Omtzigt geeft aan welke interpretatie hij geeft aan die evaluatiecommissie. De letterlijke interpretatie gaven wij ook aan de evaluatiecommissie, namelijk: neem op dat er een deadline wordt gesteld. Dat kan in die motie natuurlijk verschillen. De complexiteit van een formatie is soms ook bepalend. Stel dat we in een situatie zitten waarin er meerdere meerderheden te vormen zijn. Dat kan betekenen dat er een korte informatieopdracht ligt met een deadline van drie weken, om eerst eens te kijken wie dat dan bij elkaar zijn. Dan komen ze er op een gegeven moment uit en zeggen ze: dit gaat 'm wel worden. Stel dat ze dan al aanvoelen: dat is moeilijk; wij nemen acht weken de tijd. Nou, dan nemen ze acht weken de tijd. Maar het belangrijkste vraagstuk is: moet die deadline van zes weken nu in het Reglement van Orde, waarmee dit dan ook, zoals u zegt, opeisbaar is? Of is het punt dát er een deadline komt, zoals de evaluatiecommissie zegt? Dat laatste deel ik ten zeerste met de evaluatiecommissie.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ik kom dan toch bij wat er gebeurt op het moment dat die drie weken verstreken zijn en de onderhandelende partijen denken: we hebben meer tijd nodig. Zij kunnen dan met een meerderheid een debat tegenhouden. Een debat moet immers bij meerderheid worden aangevraagd. Dat is precies die tijdsinconsistentie die je eruit wil halen. De motie is niet afdwingbaar voor de minderheid van de Kamer, omdat de meerderheid zich alsnog meer tijd kan toe-eigenen. Dat is waarom het Reglement van Orde voor ons de te prefereren keuze is boven het vastleggen per motie.

De heer Van den Brink (CDA):

Ik denk dat hier een groot verschil bestaat in, laat ik zeggen, de kijk op de wereld. Ik ben meer van de school: "Als die afspraak er ligt, dan durf ik daar ook gewoon iemand aan te houden hier. Als diegene zichzelf daar ongeloofwaardig op wil maken, be my guest, zou ik bijna zeggen." Ik geloof dan meer in het gewoon vastleggen van die afspraak; dat hoeft niet met een termijn. Dat is het vertrouwen dat ik heb als zo'n afspraak wordt gemaakt.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Dat zie ik net iets anders. Ik denk dat het te prefereren is om dat in het Reglement van Orde vast te leggen, omdat je met dat Reglement van Orde een zekere rust in het proces hebt. Nogmaals, vergeleken met andere landen hebben we hier maar een hele lichte vorm van regulering van het formatieproces voor een regering. We doen helemaal geen strakke dingen. In andere landen heb je zelfs fatale termijnen; als je daar overheen gaat, heb je meteen nieuwe verkiezingen. Het ergste wat er kan gebeuren, is het volgende. Als je een keer een debat hebt

in de Kamer, dan betekent dat dat de politiek leiders die op dat moment aan het onderhandelen zijn ook vragen moeten beantwoorden. Maar als ze zeggen nog twee weken nodig te hebben, dan kunnen die op dat moment de deur enigszins dichthouden. Dat is een mogelijkheid.

De heer Sneller (D66):

Even om te zoeken naar dat brede draagvlak zoals we dat net aan het proberen waren. Ik snap wat de heer Omtzigt wil, namelijk dat het debat ook na die termijn gevoerd wordt. Ik snap ook dat een motie daar te licht voor is. Maar je zou in het reglement wel kunnen vastleggen dat er een debat plaatsvindt na ommekomst van de termijn die in de motie gesteld is, zonder dat je de maximumtermijn van zes weken in het Reglement van Orde noemt.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Maar op het moment dat dat stroef loopt, kan een groep partijen zich ook gewoon een termijn van tien of twaalf weken toe-eigenen. Het is ongewenst als dat op dat moment gebeurt. Je kunt ook zeggen: zet in het voorstel niet "zes weken" maar "maximum zes weken". Je kunt er per motie van afwijken en er bijvoorbeeld "drie weken" in zetten. Maar het lijkt mij onwenselijk om niet ergens een maximum te verbinden aan wat partijen kunnen doen.

De heer Sneller (D66):

Als in de motie "tien weken" zou staan, dan zouden de onderhandelende partijen dat aan de voorkant al moeten verdedigen en ten overstaan van de rest van de Kamer moeten zeggen: wij denken tien weken nodig te hebben. Daar ligt dan ook al de barrière. Maar aan de achterkant heb je in het reglement dan al wel afgesproken dat er een debat plaatsvindt en er een verslag komt na ommekomst van de termijn die in de motie gesteld is, hoelang die dan ook is.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Maar dan komt u in een tijdsgewricht waarin die partijen inderdaad liever hier vijf minuten lang staan te verdedigen dat het tien weken gaat duren. Vanuit democratisch oogpunt is het onwenselijk dat er na een verkiezing tien weken lang geen informatie wordt gegeven over de stand van zaken. Op het moment dat er in goed vertrouwen onderhandeld wordt en je er na die zes weken nog niet uit bent, dan is er geen enkele belemmering om na zes weken aan de rest van de Kamer, en daarmee aan de rest van de samenleving, te vertellen wat er gedaan wordt met de verkiezingsuitslag.

Mevrouw Michon-Derkzen (VVD):

Ja, aansluitend op wat de heer Sneller zei. Is het bij de initiatiefnemers opgekomen om er wel in het Reglement van Orde — die stok achter de deur in het Reglement van Orde, die dus een minderheid heeft in het Reglement van Orde — op te wijzen dat er een termijn moet worden gesteld in de opdracht aan de informateur, zodat die termijn inderdaad, zoals de heer Sneller net zei, onderdeel wordt van het debat, vooraf al en ook achteraf: hoe kan je nou deze termijn hebben gevraagd en dan met dit resultaat komen, zowel positief als negatief? Dan wordt een termijn onderdeel van het debat dat we hier met elkaar hebben, waarbij iedereen natuurlijk zijn eigen insteek zal kiezen.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ja, maar je blijft met de asymmetrie zitten dat het een meerderheid is, tenminste op dat moment — de heer Baudet had natuurlijk ook een paar opmerkingen over een minderheidsregering, maar dan zit je in een ander soort onderhandelingen — die aan het onderhandelen is en dat de meerderheid ook die termijn gaat vaststellen. Met het Reglement van Orde heb je een iets betere bescherming van de niet-onderhandelende partijen in het proces.

De heer Klaver (GroenLinks):

Ik zit ergens mee. Wat ik heel goed vind aan het voorstel, is het vooraf vastleggen van termijnen en daarmee ook het verdedigen van het recht van een minderheid dat er informatie wordt uitgewisseld. Ik wil nog even goed begrijpen van de heer Omtzigt waar voor hem het probleem zit als er vooraf hier in de Kamer wordt gekeken wat die termijn is. Stel dat je vooraf weet dat iets tien weken gaat duren — ik denk niet dat dat gebeurt — of acht weken of negen weken. Mij gaat het erover dat als je vooraf iets afspreekt en die termijn is afgelopen, er dan ook werkelijk een debat is. Ik zou die ruimte eigenlijk wel willen laten, een beetje gelet op de politieke omstandigheden die er op dat moment zijn. Waarom wil hij dat niet?

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Daar hebben wij niet voor gekozen als initiatiefnemers van dit voorstel, omdat er toch ergens een maximum moet zijn wat die partijen dan kunnen doen. Dan leek ons zes weken een redelijk maximum. Er zijn tijden geweest waarin de meeste kabinetten binnen zes weken tot stand kwamen, hè. Ik bedoel, we doen nu alsof 200 dagen een norm is, maar er zijn tijden geweest waarin in 40 dagen ook een kabinet in elkaar gezet kon worden. Tot de jaren zeventig waren dat heel normale tijden. Tot de jaren zeventig was het 60 dagen of zo voor een kabinet. Ook het tweede kabinet-Rutte is redelijk snel tot stand gekomen, dus dat kan echt wel.

De heer Klaver (GroenLinks):

Ik heb de heer Omtzigt over die formatie ook weleens wat kritische noten horen kraken als het ging over de snelheid.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Zeker, zeker. Zou u het nog over het studievoorschot willen hebben en de basisbeurs?

De heer Klaver (GroenLinks):

Ja, altijd. Dat wil ik altijd. Wat betreft de vergelijking met de jaren zeventig: toen was het politieke speelveld wel iets overzichtelijker, als we dan toch die vergelijking maken. Ik snap dat de indieners er niet voor gekozen hebben. Ik ben echt op zoek, want volgens willen we namelijk hetzelfde. Ik zou het niet verkeerd vinden als we, een beetje gelet ... Stel je voor dat twee partijen veruit de grootste worden. Dan kan ik me voorstellen dat je zegt "jongens, vijf weken en dan hoort u weer van ons" en ook dat je dat als Kamer vraagt, terwijl het als het misschien met vier, vijf of zes partijen is wat ingewikkelder wordt per definitie, omdat je gewoon meer tijd nodig hebt, ook per partij. Dan heb je misschien iets langer de tijd nodig. Ik zoek even naar een bandbreedte, tussen de vier en de tien weken of zo, zodat we even ruimte laten om te kijken wat er nou precies nodig is. Waar mij punt zit, is dat het vrij hard is: dit is het. Dat vind ik een lastig verhaal, omdat we het opnemen in het Reglement van Orde.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ik hoor de heer Klaver en ook een aantal anderen voorstellen om een maximumtermijn van zeven of acht weken vast te leggen, waarbij je per motie aan de onderkant kunt afwijken. Het lijkt me echt zeer verstandig dat je ergens een maximumtermijn vastlegt. Overigens ben ik het niet eens met de heer Klaver en anderen die hier zeggen dat het in de jaren zeventig gemakkelijker was. Ook toen hadden we vaak kabinetten met drie à vier partijen. Die zaten dan ideologisch misschien iets dichter bij elkaar. De ARP, de KVP en de CHU waren misschien wat meer verwant, maar ook toen kwamen coalities van vier à vijf partijen tot stand. Zelfs in de formatie van 1905 zaten vier partijen, waarvan drie liberaal en één sociaaldemocratisch. Er was sprake van gedoogsteun. Het kwam allemaal redelijk snel tot stand. Dat kon dus prima in die tijd.

De heer Sneller (D66):

Dit is het voordeel van mooie naslagwerken en mooie boeken over die formaties: in de jaren zeventig is er een enorme piek met twee keer een formatie van langer dan 150 dagen. Even voor de geschiedschrijving.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Voor het begin van de jaren zeventig dan, tot 1971. Tot 1971 waren die redelijk kort.

De heer Sneller (D66):

Ook tot de jaren zeventig duurden die, met alle respect, allemaal langer dan 50 dagen. Op eentje vlak na de Tweede Wereldoorlog na, heeft het altijd iets langer geduurd.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Ja, maar dan heb je de hele formatie erbij. Dan heb je vaak toch twee keer iets gehad. We hebben dus niet die ellenlange formaties gehad tot in de jaren zeventig. Dan explodeert het in één keer een paar keer totaal. Daarna werd het ook weer rustig en dan explodeert het weer totaal. Dan zal je het gewoon netjes moeten doen.

Ik zou graag het woord geven aan de heer Dassen en dan zal ik daarna de overige vragen nog proberen te beantwoorden.”

De heer Dassen (Volt, initiatiefnemer):

“Dank, voorzitter. Dank. Het is fijn dat we op de valreep dit voorstel nog kunnen bespreken. Ik denk dat het voor het vertrouwen in de Nederlandse politiek belangrijk is dat we aan de samenleving kunnen laten zien dat het parlement in staat is om binnen afzienbare tijd tot een kabinet te komen. Maar dat is ook, en niet in de allerminste zin, belangrijk vanwege de grote uitdagingen waar we als land voor staan op het gebied van wonen, bestaanszekerheid, klimaat, migratie en veiligheid. Die zijn gebaat bij een efficiënte formatie. De vorige keer hebben we gezien hoe dat mis kan gaan wanneer er te weinig duidelijkheid is. Daarom hebben de heer Omtzigt, de heer Eerdmans en ikzelf dit initiatief geschreven, dit concrete voorstel om wat meer zekerheid in dit proces te bouwen. Het introduceren van duidelijke ankermomenten voor de opdrachten aan de informateurs zorgt voor meer controle over het proces en creëert meer duidelijkheid voor de voortgang.

Ik zal enkele vragen beantwoorden die de heer Omtzigt net ook al kort heeft aangestipt. Allereerst de vragen over de termijn van zes weken. Dat geeft structuur en inzicht, maar houdt ook de druk op de ketel. Dat zorgt ervoor dat er voortgang is en dat geeft rust aan beide kanten. Aan de ene kant zorgt het dus voor rust voor de onderhandelaars, maar aan de andere

kant zorgt het ook voor rust voor de mensen in de Kamer, juist omdat er duidelijkheid is over wanneer er weer teruggerepporteerd gaat worden.

De VVD vroeg nog naar de termijn van drie weken die genoemd wordt in lid 6. Waar komt die vandaan? Op het moment dat het kabinet valt, zou er een mogelijkheid moeten kunnen zijn om nog drie weken als Kamer te kijken of er een andere formatie kan plaatsvinden.

Daarom zit daarop een andere termijn dan de zes weken die we elders noemen.

Ook werd er gevraagd: wat als de deadline nou niet gehaald wordt? Wat als je vijfenvijfde week onderweg bent, je er bijna bent en je moet terugkomen naar de Kamer? Heeft dat dan niet juist het tegenovergesteld effect? Kijk, die zes weken geven natuurlijk structuur en houvast, maar op het moment dat je als partij in de onderhandelingsfase al zo ver bent dat je er bijna uit bent, dan zul je dat ook in de Kamer op dat moment kunnen aangeven. Dan is er niet de mogelijkheid om de termijn direct te verlengen, maar is er wel een mogelijkheid om weer een opdracht uit te schrijven die precies voortgaat op dit proces. Dus het is een nieuwe opdracht, maar in dat opzicht kun je het ook zien als een verlenging.

Dan de vraag van D66. Je wilt er vooruitgang in hebben zitten en die erin houden. Daarbij werd verwezen naar de verschillende weken die genoemd worden. Wij hebben juist gekozen voor die zes weken om die snelheid erin te houden en de druk op de ketel te houden. Dat is om te zorgen dat je op vaste ijkmomenten terugkomt naar de Kamer en daarover met elkaar spreekt. Dan is er ook inzicht vanuit de Kamer. Dat geeft ook weer rust in de Kamer zelf om te zorgen dat je de vervolgstappen weer kunt maken. Ik denk eigenlijk dat ik alle vragen die ik zou beantwoorden, heb beantwoord.”

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

“Mevrouw Michon-Derkzen vroeg nog wat "kan niet worden verlengd" betekent. Dit betekent dat het niet langer dan zes weken kan duren. Het betekent niet dat de Kamer daarna niet een opdracht kan formuleren aan dezelfde partij met dezelfde informateur. Ik mag hopen dat de opdracht op ten minste één komma verschilt van de vorige opdracht, anders zouden ze zes weken helemaal niets tot stand gebracht hebben. Het "kan niet worden verlengd" gaat dus alleen daarover dat je niet achteraf nog kunt zeggen "hé, we hebben nog vier weken meer nodig". Dat "formuleert een nieuwe opdracht" is niet binnen een dag, maar binnen een week en een dag, dus na het debat dat hierover is gevoerd.

De heer Sneller vroeg of het gebrek aan termijnen de primaire oorzaak was van het mislukken. Zo ver zou ik niet willen gaan, gezien wat er bij de vorige formatie allemaal is gebeurd. Ik denk dat het een van de vele lessen was om te trekken dat een regelmatige debatcyclus geholpen zou hebben om enige structuur aan te brengen. De hoeveelheid wantrouwen die er tussen de onderhandelende partijen op dat moment was, het indienen van de motie van wantrouwen door een groot deel van de Kamer tegen de beoogde premier en het afwijzen van hem om mee samen te werken door een aantal mensen, was gezamenlijk een groter obstakel dan de termijn van zes weken bij de totstandkoming van het laatste kabinet. Is het limitatief? Ja. De redenen voor uitstel, zeg ik tegen de heer Sneller, zijn de zaken die we genoemd hebben, maar er zit een klein muizengaatje in: als de Voorzitter om voor haar moverende redenen een extra reden heeft om het een paar dagen later te doen, vanwege iets waar wij van tevoren niet over hebben nagedacht, kan dat. Als er bijvoorbeeld iets in het land gebeurt — ik weet niet precies wat — komt het niet op een dag precies aan. Ik neem aan dat dat ook niet het grote probleem zal zijn in het geheel.

De heer Drost vroeg hoe flexibel de zes weken zijn. Nou, zoals we ze geformuleerd hebben, zijn ze niet zo flexibel. Als het de wens van de Kamer zou zijn om er "maximaal zes weken"

van te maken, zijn wij bereid om dat in een nota van wijziging te doen. De Kamer kan dan afwijken van die termijn van zes weken en van de termijn van drie weken waar de heer Dassen net aan refereerde. De termijn van drie weken, zeg ik richting mevrouw Michon-Derkzen, is inderdaad de termijn als het kabinet gevallen is. Het was een mogelijkheid geweest om na de val van het kabinet begin juli nog een keer een rompkabinet te formeren. Die rompkabinetten — de heer Sneller heeft dat in z'n boek voor zich staan — worden soms binnen tien dagen geformeerd. Dat is ook logisch, want je hebt vaak nog maar een termijn van een jaar. Vaak hebben die rompkabinetten ook alleen maar de opdracht om de tijd uit te zitten, verkiezingen uit te schrijven en alles te doen wat in het belang van het land is, gedurende vier maanden. Het moge duidelijk zijn dat als je nog maar vier maanden regeert, je niet zes weken moet gaan onderhandelen over wat je dan nog gaat doen. Daarom ligt daarbij een termijn van drie weken, die dan logischer lijkt.

De heer Van den Brink vroeg of er voldoende rekening gehouden wordt met de onvoorspelbaarheid van de formatie. Die onvoorspelbaarheid van de formatie doet zich meestal niet voor op het moment dat de opdracht verleend wordt, maar vooral tijdens de onderhandelingsfase. Dan doen zich vaak dingen voor waardoor partijen alsnog een conflict zien dat ze eerder niet hadden gezien. Dat kan. Maar ook als je het van tevoren vastlegt, kom je vaak dingen tegen tijdens de rit. Daarom denk ik dat het op zich verstandig is om van tevoren een deadline vast te leggen.

Ik zou mevrouw Van der Plas hartelijk willen bedanken voor haar steun voor dit voorstel. Ik denk dat de ik de vragen van de heer Klaver ondertussen in z'n geheel beantwoord heb. Dan ben ik aan het einde van de antwoorden gekomen, mevrouw de voorzitter.”

Mevrouw Michon-Derkzen (VVD):

“Ik probeer het voorstel goed tot me te nemen, maar in lid 4 staat dat je de dag na het verstrijken van de opdracht, een nieuwe opdracht moet krijgen, terwijl we ook een week hebben om te debatteren over het niet behalen van de opdracht. Dat vind ik ingewikkeld. Of ik lees het voorstel gewoon niet goed. Ik lees: binnen een week na verstrijken van de niet behaalde opdracht een debat. Ik lees ook: een dag na het niet behalen van de opdracht een nieuwe opdracht.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Dat gaat over lid 4: "Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht binnen de termijn, bedoeld in het tweede lid, teruggeven, of zij niet binnen die termijn hun opdracht hebben afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave onderscheidenlijk na de dag van het verstrijken van de termijn een nieuwe opdracht." Dus binnen een week na de dag, of binnen een week na de dag van het verstrijken van de termijn. In beide gevallen is het dus binnen een week "na de dag van". Er is dan ruimte om dat in die week te organiseren. Mocht dit tekstueel niet voldoende zijn, dan kunnen we dat iets verder toelichten. In beide gevallen is er dus een week. Je kunt de opdracht teruggeven. Op het moment dat die teruggegeven wordt, bijvoorbeeld na vier weken, heb je een week om een debat te houden. In die week stel je een termijn, of de termijn is verstreken. Dan zegt de Kamervoorzitter: ik stel een dag vast waarop ik iedereen naar de Kamer roep, en aan het eind van dat debat wordt de Kamer geacht een nieuwe motie in te dienen waarin ze bij meerderheid vastlegt wie de volgende fase van de informatieopdracht doet.”

De heer Sneller (D66):

“In de schriftelijke beantwoording door de initiatiefnemers worden eigenlijk twee beloftes gedaan: dit gaat leiden tot meer structuur en tot minder debatten. Ik mis nog het houvast bij de redenering van het invoeren van deze termijnen naar enerzijds minder debatten en anderzijds meer structuur, in plaats van gewoon meer debatten. Misschien leidt dit wel tot een kortere formatie, maar in ieder geval leidt het tot meer debatten. Die structuur en die debatten kunnen ook in cirkeltjes draaien. Dat is evengoed mogelijk.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Het zou zeer onwenselijk zijn als een debat na zes weken in cirkels draait. Als de onderhandelende partijen na zes weken geen voortgang geboekt hebben en het debat in cirkels gaat draaien, dan kan de formatie tussen die partijen op dat moment klappen. Dat is dan alleen maar gunstig, omdat die formatie toch wel zou klappen. Als tussen een aantal onderhandelende partijen constructief overleg plaatsvindt, dan zal het echt niet gebeuren dat de formatie tussen die onderhandelende partijen klapt in een debat waarin een aantal andere partijen een aantal vragen stellen. Wat dit doet? Het biedt gewoon enige structuur en enige houvast. Wij verwachten dat het niet leidt tot een heel grote toename of afname van debatten. Het leidt tot debatten op een regulier tijdstip, waarvan je weet dat ze komen.

De heer Sneller (D66):

Dit is een heel ander antwoord dan het antwoord dat ik schriftelijk heb gekregen. Daarin zeggen de initiatiefnemers: wij verwachten dat het aantal debatten aanzienlijk zal teruglopen. Ik denk dat wat de heer Omtzigt nu zegt een veel realistischere verwachting is, namelijk dat dit regelmatige debatten oplevert waarin verantwoording kan worden afgelegd, en dat soort dingen. Maar niet dat er minder debatten komen.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Misschien moeten we dat verhelderen. Dat was meer bedoeld richting het aantal debataanvragen. Tijdens de formatiepoging, toen ik al niet meer in de coalitie zat, hebben wij hier bij een regeling van werkzaamheden — de voorzitter knikt nu al heel heftig — regelmatig een halfuur gedebatteerd over de vraag over we wel of geen debat zouden voeren. Mijn verwachting is dat dat straks vijf minuten zal duren en dat dan iedereen zegt: jongens, we weten wat we doen; over twee weken staan we hier, en klaar.”

De heer Sneller (D66):

“We hoeven elkaar niet op woorden te pakken, maar hier staat gewoon dat dit ertoe zal leiden "dat niet langer zes Kamerdebatten nodig zijn alvorens een kabinet kan worden geformeerd". Ik denk dat dit voorstel dat niet kan waarmaken.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Nee, dat kunnen we niet in z'n geheel waarmaken. Ik hoop wel dat het volgende kabinet na minder dan zes keer zes weken tot stand komt.”

De voorzitter:

Dat is denk ik een mooie afsluiting, waar we het allemaal mee eens zijn. Ik wil dan de initiatiefnemers danken voor hun eerste termijn. Ik kijk even of er behoefte is aan een tweede termijn. Ik kijk even of mevrouw Michon-Derkzen behoefte heeft aan een tweede termijn. Is er bij de heer Sneller behoefte aan een tweede termijn?

De heer Sneller (D66):

Dat hangt er een beetje van af hoe dit nou eindigt. Er is een nota van wijziging in het vooruitzicht gesteld. Ik heb zelf een amendement voorbereid om die zes weken eruit te halen. Misschien komt er zo meteen nog een motie, die misschien ook iets zegt over die termijnen. Ik heb het nu niet gehoord, maar misschien denken de initiatiefnemers, gehoord de beraadslaging: laten we eerst die motie behandelen, voor de volgende formatie, en daarna terugkomen. Dat is het dus een beetje ...

De voorzitter:

Ik snap dat het ingewikkeld is, maar ik stel toch voor dat we dit als zodanig behandelen. Dat hebben we ook met elkaar afgesproken. Er is dus behoefte aan een tweede termijn. De initiatiefnemers kunnen dan in de tweede termijn ook nog een reactie geven. Allereerst mevrouw Michon-Derkzen.

Mevrouw Michon-Derkzen (VVD):

Dank voor de antwoorden. Ik vind het netjes om in de tweede termijn de positie van mijn fractie aan te geven. Zoals ik in mijn eerste termijn ook al liet weten, is mijn fractie voor de termijnen, zoals de evaluatie stelt. Ik vind de zes voorgestelde weken in dit voorstel ingewikkeld. Ik kijk uit naar het amendement dat ik de heer Sneller hoorde aankondigen. Dit alles zie ik ook in het licht van het debat dat we eerder vanmiddag hebben gevoerd om een aantal afspraken met elkaar over de formatie te maken. Ik kan me voorstellen — dat wil ik ook richting initiatiefnemers zeggen — dat we verdergaan met dit initiatief nadat we ook met elkaar hebben gesproken over de motie van het debat over de evaluatie en formatie en dat we dit nog even op tafel houden. Maar dat is aan u. Ik wil hier wel duidelijk het standpunt van mijn fractie verwoorden. Volgens mij is er een volgtijdelijkheid: eerst met elkaar afspreken hoe we omgaan met de formatie en daarna kijken hoe we omgaan met het initiatiefvoorstel.

De heer Sneller (D66):

Dank. Ten eerste dank voor de beantwoording. Die heeft voor mij toch een aantal dingen over de verwachtingen en de bedoelingen verhelderd. Ik heb een amendement voorbereid om te komen tot het voorstel dat volgens mij logisch volgt uit de evaluatie, namelijk zorgen dat in de moties elke keer een termijn wordt genoemd — die termijn kan soms kort zijn en soms kunnen er acht of tien weken nodig zijn, maar als dat een reële poging is, dan moet dat ook kunnen — en vastleggen dat er daarna een verslag moet worden uitgebracht en een debat moet plaatsvinden. Het zou mooi zijn als het lukt om dat vandaag allemaal af te ronden, ook in samenhang met de motie. Anders zal ik daarna nog even in contact treden met de initiatiefnemers.

De voorzitter:

Ik check het even: u heeft het amendement nog niet ingediend?

De heer Sneller (D66):

Nee.

De voorzitter:

Dan hebben we niks gemist. Ik constateer dat de heer Drost van de ChristenUnie afziet van zijn tweede termijn, evenals de heer Van den Brink. Mevrouw Van der Plas zie ik niet zitten. Heeft de heer Klaver nog behoefte aan een tweede termijn? Dat is het geval.

De heer Klaver (GroenLinks):

Voorzitter, dank. Het goede nieuws is dat we allemaal hetzelfde willen. We hebben hetzelfde beeld bij het belang van het stellen van termijnen, het vastleggen daarvan en ervoor zorgen dat een meerderheid een debat niet kan blokkeren na de afgesproken termijn. Dat beogen we allemaal en dat is winst. Ik merk wel dat we nog zoeken naar de manier waarop we dat het allerbeste doen. Ik ben er nog niet over uitgedacht. Mijn fractie was, toen we dit de afgelopen week bespraken, zeer terughoudend als het gaat om het vastleggen van allerlei dingen in het reglement. Zij wil proberen dit te regelen in een motie en in de opdracht die we aan de informateur geven. Ik heb de antwoorden van de initiatiefnemers gehoord, maar die moet ik nog even op mij laten inwerken en met de fractie bespreken.

De heer Omtzigt (Lid Omtzigt):

Voorzitter. Ik lees nog even de kern van ons voorstel voor: de Kamer stelt bij de aanwijzing van de informateurs en formateurs een termijn vast waarbinnen de uit te voeren opdracht moet zijn afgerond. Dat is precies wat er hier gevraagd wordt. De termijn bedraagt ten hoogste zes weken en kan niet worden verlengd. Dat "kan niet worden verlengd" slaat op het feit dat je wel aan dezelfde partijen iets kan geven, maar dat als je een termijn hebt gezet, je je aan die termijn houdt. Zes weken leek ons een redelijke termijn. We doen aan de Kamerleden die wij hier gehoord hebben een dringende oproep. Als u een ander maximum wilt dan kunnen we daarin meekijken, hoewel wij denken dat zes weken een goede termijn is, maar zorg dat er wel een maximum in staat, dat er ergens een limiet is aan wat de onderhandelende partijen kunnen claimen ten opzichte van de partijen die niet onderhandelen. Als u dus denkt dat de limiet zeven of acht weken moet zijn, zet er dan "zeven" of "acht" in. Maar zorg daarbij dat het niet meer kan worden. Dat is eigenlijk de enige oproep die ik publiekelijk doe en waarover we straks misschien even moeten doorpraten. Verder doet ons voorstel namelijk precies wat u hier voorstelt. Je moet namelijk een termijn vastleggen in een motie.

Dank u wel, voorzitter.

De heer Dassen (Volt):

Voorzitter. Ik sluit me natuurlijk volledig aan bij de woorden die de heer Omtzigt net gesproken heeft. Ik wil de collega's bedanken voor het constructief meedenken over hoe we ervoor kunnen zorgen dat hier dadelijk een goed voorstel uit komt. Ik denk namelijk dat wij er allemaal bij gebaat zijn dat het proces zoals we dat inrichten na 22 november inzichtelijk, gestructureerd en duidelijk voor iedereen is. Ik denk dat dat rust geeft en er uiteindelijk voor zorgt dat we eerder een nieuw kabinet hebben.

V. Overig

Zie [Kamerstukken 36471](#) voor een voorbeeld van de toepassing van de bepaling bij een formatie.

Artikel 11.2 Inlichtingen over kabinetsformatie

De Kamer kan de informateurs en formateurs tijdens de uitvoering van en na afronding van hun opdracht uitnodigen om inlichtingen te verschaffen over het verloop van de kabinetsformatie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 139b, vóór 30698 artikel 139a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
25118	Wijziging	Onder meer vragen inlichting informateur
28042	Wijziging	Vragen inlichting (in)formateur
30698	Vernummering	Debat over verkiezingsuitslag en kabinetsformatie
34187	Wijziging	Aanpassing regeling kabinetsformatie

Vanaf 35322 (artikel 11.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 139b, en geeft de Kamer de mogelijkheid om (in)formateurs tijdens de uitvoering van hun opdracht, of na afronding daarvan, uit te nodigen om inlichtingen te verschaffen over het verloop van de kabinetsformatie. Het artikel is bondiger geformuleerd, maar inhoudelijk ongewijzigd gebleven.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de GroenLinks-fractie merken op dat zij alsmede enkele andere fracties eerder weleens hebben geopperd om de rol van de Kamer bij de samenstelling van een nieuw kabinet te vergroten door voorafgaand aan de beëdiging van nieuwe ministers en staatssecretarissen hoorzittingen te houden met de beoogde bewindspersonen. Deze leden vinden dit nog steeds een interessante gedachte. Heeft de werkgroep dit overwogen? Zo ja, waarom heeft zij hiertoe geen voorstellen gedaan? Zo nee, denkt zij dat dit een interessante aanvulling zou kunnen zijn op de huidige rol van de Kamer bij een kabinetsformatie?”

De werkgroep heeft op deze punten geen voorstellen overwogen. Het horen van kandidaat-bewindspersonen raakt aan de verhouding tussen regering en parlement. Hierover is in de Kamer reeds eerder van gedachten gewisseld.¹⁷⁷ Het is aan de Kamer om hieromtrent desgewenst een standpunt te bepalen, alvorens te bezien wat dit betekent voor het Reglement.

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

“De voorzitter:

Dan stel ik vast dat het er ook over het amendement op stuk nr. [32](#) geen expliciete appreciatie is.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Ja, en dat geldt ook voor het amendement op stuk nr. [34](#), van de heer Van Meenen en mevrouw Özütok, over hoorzittingen met kandidaat-bewindspersonen. We wijzen erop dat dit echt wel een groot onderwerp is, waar fundamenteel staatsrechtelijke vragen bij aan de orde zijn. In de lange voorgeschiedenis is er in 2005 ook een vrijwel gelijklozend initiatiefvoorstel door het voormalig Kamerlid Halsema ingediend. Het raakt dus aan de verhouding tussen regering en parlement. Wij zagen geen directe noodzaak of aanleiding om de voorgestelde werkwijze bij deze gelegenheid voor te stellen. Het zal duidelijk zijn dat er ook binnen de werkgroep verschillend over gedacht wordt. Wij onthouden ons dus van een inhoudelijk oordeel hierover. We wijzen er nog wel op dat in het amendement wordt gesuggereerd dat de hoorzittingen met kandidaat-bewindspersonen door de Kamer worden georganiseerd. Even een technisch puntje: de hoorzitting is een instrument van de commissies. Dat is dus ook nog weer een uitwerkingsvraag die aan dit amendement verbonden is, naast de staatsrechtelijke vragen die daarbij aan de orde zijn.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Dan was er ook een opmerking over hoorzittingen met kandidaat-bewindspersonen. Daar heeft de heer Van der Staaij het nodige over gezegd. Ik kan u melden dat wij daarover eerder hebben gesproken. Dat was bij de evaluatie van de kabinetsformatie uit 2012. Mevrouw Halsema werd al genoemd met haar voorstel, evenals de moties van de heer Schouw. Er zijn toen allerlei praktische maar ook staatsrechtelijke bezwaren genoemd. Ik weet niet of het helpt — ik kijk naar de heer Van Meenen — dat ik bijvoorbeeld voor de stemmingen de notitie naar u doorstuur die toen helemaal is uitgewerkt en waarin alle voor- en nadelen op

¹⁷⁷ Zie ook de motie-Schouw c.s., Kamerstukken [33609, nr. 9](#).

een rij zijn gezet. Uiteindelijk heeft de Kamer maar ook het Presidium toen gezegd: dat doen we niet. Ik wil die met alle liefde naar u doorsturen, zodat u daar alsnog goed naar kijkt.

De heer Van Meenen (D66):

Ik zie elke dag reikhalzend uit naar post van de Voorzitter, dus ook dit zal ik met liefde ontvangen. Maar het zal niet zo zijn dat wij daardoor op andere gedachten komen. De Kamer heeft in het verleden wel vaker voorstellen afgewezen die het uiteindelijk toch haalden. Een van de redenen nu is de parlementaire zelfreflectie die is uitgevoerd. De commissie geeft nadrukkelijk in overweging — ik zal daar straks in mijn tweede termijn ook nog iets over zeggen — om als versterking van onze democratische legitimering deze optie te openen.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Het klinkt heel aantrekkelijk en heel interessant, maar er zitten staatsrechtelijke knelpunten aan vast, zoals het beëdigden van bewindspersonen. Dat gebeurt natuurlijk door de Koning. Daarvoor weet niemand wie het wordt. Uw voorstel is om de bewindspersonen die nog geen bewindspersoon zijn, naar de Kamer te halen. Dat staat letterlijk in uw amendement: met een hoorzitting krijgen volksvertegenwoordigers de mogelijkheid om de kandidaten te bevragen op hun geschiktheid voor de functie, het beleidsterrein, hun handelswijze en hun opvattingen in het verleden, enzovoorts. Je maakt je als Kamer dus medeverantwoordelijk, denk ik, voor het benoemen van een bewindspersoon. De Kamer heeft een andere rol dan de regering. Op het moment dat wij dat niet doen, hou je de mogelijkheid dat de Kamer, als een bewindspersoon niet functioneert of er iets anders aan de hand is, zo iemand naar huis kan sturen. Maar als je medeverantwoordelijk wordt gesteld, is het best ingewikkeld, los van de staatsrechtelijke knelpunten. Al die vraagstukken zijn toen helemaal uitgezocht. Ik wil geen oordeel geven, maar: denk goed na over dat amendement.

De heer Van Meenen (D66):

Daar is ook over nagedacht. Het is niet voor niets dat in de toelichting expliciet staat dat de benoeming uiteindelijk door de regering zelf plaatsvindt en niet door de Kamer. Daar doen we werkelijk helemaal niets aan af. Maar er zijn toch heel veel zeer fatsoenlijke landen, ook in democratisch opzicht — die noemen we ook in het amendement — waar dit gewoon gebeurt. Er is helemaal niks aan de hand. We doen het, met alle respect en zonder ook maar iets af te doen aan de bevoegdheid van degenen die uiteindelijk tot de benoeming moeten besluiten.

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Het klopt dat er andere landen zijn die dat doen, maar die hebben een ander type wetgeving. De regering is daar op een andere manier samengesteld en de rol van het parlement is daar ook anders. Maar nogmaals, ik stuur de notitie naar de heer Van Meenen en het is uiteindelijk aan de Kamer om daar wel of niet mee in stemmen.”

De heer Van Meenen (D66):

“Als u mij toestaat, wil ik nog een tweetal onderwerpen even naar voren halen. Dat is ten eerste de hoorzitting met kandidaat-bewindspersonen. De formatie van een nieuw kabinet is nog steeds omgeven door geheimzinnigheid. Terwijl ministers en staatssecretarissen een sleutelrol hebben in onze democratie, is vaak niet duidelijk op basis waarvan zij nu precies zijn geselecteerd en wat hun visie, kennis en ervaring zijn die maken dat zij worden gekozen. Door zo'n hoorzitting krijgt de Kamer de gelegenheid om de kandidaten te bevragen en

krijgen de kandidaten de kans om zichzelf en hun visie te presenteren. Dan kan de samenleving kennis met hen maken. Zo kan de hoorzitting volgens mij de democratische controle versterken, terwijl de benoemingsbevoegdheid expliciet bij de regering blijft.”

De heer Van Gent (VVD):

Ik wil toch nog even twee vragen stellen over die hoorzitting. Het gaat mij vooral om de argumentatie waarom dat goed zou zijn. Dat is in de eerste termijn aan bod gekomen. Maar goed, dat amendement lag er toen net. Maar toen werd ook gezegd: kijk bijvoorbeeld naar het Europees Parlement of naar gemeenteraden; daar vindt dat ook plaats. Maar er is een kardinaal verschil, ook staatsrechtelijk gezien, namelijk dat je als gemeenteraad en bijvoorbeeld ook als Provinciale Staten letterlijk moet stemmen over in dit geval wethouders of gedeputeerden. Dat geldt dus niet voor de Tweede Kamer. Er zit een wezenlijk verschil. Het tweede punt dat ik even ter sprake wil brengen, is het volgende. Een andere rechtvaardiging die wordt aangegeven, is dat het in andere landen zo goed functioneert. Dat hoorde ik de heer Van Meenen net ook zeggen. Ik heb heel duidelijk aangegeven dat het heel goed is om dat in benchmarking te doen, om te kijken naar best practices in andere landen. Daar wil ik toch een wat meer inhoudelijke reactie op. We hebben een eigen politieke cultuur. De Staten-Generaal bestaat sinds 1464, die bestaat al heel lang. Dat is hier zo gegroeid. Om één wezenlijk verschil aan te geven: wij zijn ontzettend gewend om met coalities te werken terwijl dat in andere parlementen, in andere regeringsstelsels, niet het geval is. Ik vind dat we gewoon onze eigen tradities, hoe wij gegroeid zijn, moeten koesteren. Dat wil helemaal niet zeggen dat je het niet zou moeten aanpassen. Maar je moet echt voorzichtig zijn om te zeggen: ik vind dat dit in dat land wel aardig geregeld is; laten we dit overnemen. Ik hoor mensen over de manier waarop het gaat in het Engelse parlement, vaak verzuchten: goh, dat is echt wel heel interessant om te zien.

De heer Van Gent (VVD):

De vraag is dus de volgende. Moeten we niet onze eigen traditie koesteren en niet zo makkelijk zeggen: nou, wat in andere landen kan, dat kunnen wij ook weleens even invoeren?

De heer Van Meenen (D66):

Het is goed dat de heer Van Gent dit zegt, want dit is geenszins mijn bedoeling. We hebben zelf een prachtige democratische traditie. Daar wil ik niks aan afdoen. Ik zeg ook niet: laten we vooral het hele systeem uit Amerika, Israël of Engeland hier overnemen en zo transplanteren. Totaal niet! Dat is niet wat ik wil.

Maar een van onze tradities is ook dat er bij de formatie van een regering veel versluiering in zit. Het is toch best merkwaardig dat het eerste moment dat wij kennismaken met een bewindspersoon — die een belangrijke rol speelt; veel belangrijker ook dan in sommige andere landen — het moment is waarop we die op het bordes van het paleis zien staan. Dan zeggen we: goh, interessant. Dat is best gek als je jezelf als parlement serieus neemt. Dus ik zeg altijd, om met de woorden van de heer Van der Staaij te spreken: onderzoekt alles en behoudt het goede. Jazeker, dat moeten we doen. Maar onderzoek alles en verbeter dat wat beter kan. En dit is zoiets. Dit zou de versluiering van die hele formatie die in onze traditie zit, wat minder kunnen maken. Daar ben ik voor. Ik ben voor een open proces waarin mensen ook echt de kans krijgen om zichzelf op voorhand te laten zien.

De heer Van Gent (VVD):

Die versluiering is natuurlijk ook onderdeel van de traditie. Maar ik wil graag nog een reactie op mijn opmerkingen. U komt met andere volksvertegenwoordigers waar dat wel gebeurt. Maar ik geef duidelijk aan dat die ook een hele andere rol in dat proces hebben. Dus het lijkt mij dat dat dan eigenlijk niet als een rechtvaardiging kan dienen.

De heer Van Meenen (D66):

Het is ook niet bedoeld als rechtvaardiging. Het is niet iets waar we bang voor hoeven zijn. Wij hoeven als parlement en ook als toekomstige regering niet bang te zijn dat we onze eigen positie hier verliezen, maar dit is een element dat prima inpasbaar is in ons systeem, zonder dat we dat systeem verder veranderen.

V. Overig

-

Artikel 11.3 Controversiële onderwerpen

1. Na een tussentijdse val van het kabinet, een koninklijk besluit tot ontbinding van de Kamer, of verkiezingen voor de Kamer, kan de Kamer op schriftelijk voorstel van een commissie of van een of meer leden besluiten om een of meer onderwerpen controversieel te verklaren.

2. Indien een onderwerp controversieel is verklaard, wordt de behandeling daarvan uitgesteld totdat een nieuw kabinet is aangetreden of de Kamer tussentijds anders besluit.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Algemeen

“Dit artikel is nieuw, en legt de werkwijze vast voor de controversieelverklaringen die plaatsvinden in periodes waarin sprake is van een demissionair kabinet. De Kamer besluit daarbij dat bepaalde onderwerpen te controversieel zijn om te behandelen totdat een nieuw kabinet is aangetreden. De werkwijze wordt vanwege het belang van de controversieelverklaringen voor de parlementaire praktijk opgenomen in het Reglement, waarbij niet is beoogd een wijziging aan te brengen in de thans gevolgde praktijk. De regeling beperkt zich tot de hoofdlijnen van de werkwijze om een flexibele toepassing mogelijk te houden. Zie over de achtergrond van het artikel ook subparagraaf 2.5.3 van het algemeen deel

van deze toelichting, onder ‘Een procedure voor controversieelverklaringen in een demissionaire periode’.

Het *eerste lid* geeft de hoofdlijnen van de procedure voor controversieelverklaringen. Daarbij kunnen de controversieelverklaringen plaatsvinden in situaties waarin een kabinetsformatie aan de orde is. Dit kan zijn na een tussentijdse val van het kabinet (in welk geval de mogelijkheid van een tussentijdse kabinetsformatie als bedoeld in artikel 11.1, vijfde lid, bestaat), na een koninklijk besluit tot ontbinding van de Kamer (dat niet noodzakelijk gepaard hoeft te gaan met de val van een kabinet), en na Kamerverkiezingen (die niet noodzakelijkerwijs vooraf hoeven te worden gegaan door een Kamerontbinding, of een tussentijdse val van het kabinet). In die situaties kan de Kamer besluiten om een of meer onderwerpen controversieel te verklaren. Het gaat bij deze onderwerpen bijvoorbeeld om aanhangige wetsvoorstellen, toegezonden kabinetsbrieven, maar bijvoorbeeld ook om een gepland mondeling overleg over een bepaald onderwerp. De voorstellen om een onderwerp controversieel te verklaren kunnen worden gedaan door de commissies en door de leden. Daarbij is het gebruikelijk dat de commissies eerst in procedurevergaderingen onderwerpen vaststellen die controversieel kunnen worden verklaard, waarna een conceptlijst van controversiële onderwerpen wordt samengesteld. De leden kunnen vervolgens aan de Kamer schriftelijk voorstellen doen om de lijst te wijzigen, waarbij het gebruikelijk is dat de voorstellen afkomstig zijn van de gezamenlijke leden van een fractie of groep. De Kamer besluit vervolgens over de lijst.¹⁷⁸

Het *tweede lid* geeft het gevolg aan van het controversieel verklaren: de behandeling van het onderwerp wordt uitgesteld totdat een nieuw kabinet is aangetreden, of de Kamer anders besluit. De Kamer heeft dus de mogelijkheid om de lijst tussentijds te wijzigen. Daarbij kan de lijst (doorgaans op voorstel van een commissie) worden uitgebreid met nieuwe onderwerpen, maar kan de Kamer ook besluiten onderwerpen alsnog te gaan behandelen (bijvoorbeeld vanwege tijdsdruk). Na de afronding van de kabinetsformatie worden de controversieel verklaarde onderwerpen geagendeerd voor een procedurevergadering, waarin wordt besloten over de verdere behandeling.”

Algemeen

“Een procedure voor controversieelverklaringen in een demissionaire periode

Het is inmiddels een gewoonte dat de Kamer, op voordracht van de commissies, in een demissionaire periode vaststelt welke onderwerpen ‘controversieel’ zijn. Deze onderwerpen worden niet nader behandeld tot het aantreden van een nieuw kabinet. Deze werkwijze heeft dus grote gevolgen voor de politieke praktijk tijdens aanzienlijke tijdsperioden in een zitting. Daarom wordt voorgesteld de procedure voor controversieelverklaring vast te leggen in het Reglement. Zie hiervoor artikel 11.3.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van de behandeling van een lijst van controversiële onderwerpen, Kamerstukken [36408](#).

¹⁷⁸ Zie Kamerstukken [34707](#) voor de gang van zaken met betrekking tot de controversieelverklaringen tijdens de kabinetsformatie van 2017.

HOOFDSTUK 12. INLICHTINGEN EN ONDERZOEK

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XI)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met de hoofdstukken XI en XII van het huidige Reglement, en bevat artikelen over twee belangrijke onderwerpen die hoofdzakelijk de controle van de regering betreffen: de bevoegdheid om inlichtingen te vragen aan de regering (paragrafen 12.1 tot en met 12.5) en om onderzoek te verrichten (paragraaf 12.6). Deze bevoegdheden zijn terug te voeren op de artikelen [68](#) en [70 van de Grondwet](#) en variëren in intensiteit en mate van gebruik, van de lichtere vormen van inlichtingen als het stellen van schriftelijke vragen door individuele leden tot het uitvoeren van een parlementaire enquête door een daarvoor ingestelde enquêtecommissie met bijzondere bevoegdheden.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“De inlichtingenplicht van [artikel 68 Grondwet](#) is essentieel voor de controlerende taak van het parlement ten opzichte van de regering. Het vragen om inlichtingen is een individueel recht van alle Kamerleden. De vraag welke inlichtingen moeten worden verstrekt en op welke wijze is regelmatig onderwerp van de discussie tussen de Tweede Kamer en het kabinet. Voor een adequate uitoefening van de controlerende taak van de Tweede Kamer is een goede informatieverstrekking van de regering noodzakelijk. In een brief van 12 december 2022 heeft de Voorzitter het kabinet gevraagd meer helderheid te geven omtrent hun opvatting ten aanzien van het delen van documenten waar individuele Kamerleden om vragen. De enige wetgevingsgrond voor het niet verstrekken van informatie is immers het belang van de staat. Daarnaast heeft de Voorzitter overleg gevoerd met de minister-president over de wekelijkse stroom van stukken van de regering naar de Tweede Kamer. Een geregeld terugkerend verschijnsel is dat media eerder op de hoogte zijn van nieuwe beleidsvoornemens dan de Kamer. Dat kan het gevolg zijn van verstrekking aan de media voordat tijdige verzending aan de Kamer heeft plaats gevonden. Deze situatie is zeer ongewenst. Tijdens de gesprekken met de minister-president is door de Voorzitter benadrukt dat stukken die voor de Tweede Kamer bestemd zijn, kenbaar behoren te zijn voor de leden vóórdát deze in de publiciteit komen. De Voorzitter heeft onderstreept dat het voortijdig bekend maken van informatie aan de media aanleiding kan zijn om de betrokken bewindspersoon te vragen tijdens het eerstvolgende vragenuur in de Kamer verantwoording af te leggen.

Het Presidium heeft in 2021, op verzoek van de Kamer ([Kamerstuk 35752, nr. 11](#)), een werkgroep informatie-afspraken Tweede Kamer ingesteld, onder voorzitterschap van het lid Inge van Dijk. Deze werkgroep heeft als taak om de processen rond de informatievoorziening, de omgang met [artikel 68 van de Grondwet](#) en de beantwoording van Kamervragen nader in kaart te brengen. De resultaten van deze werkgroep worden later in 2023 verwacht.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium stelt allereerst vast dat het sinds jaar en dag vaste gewoonte is dat eerder vastgelegde verplichtingen met de Koning gezien worden als een geldige verhinderingsgrond. Het Presidium kan zich voorstellen dat activiteiten (zoals werkbezoeken en handelsmissies waarbij de Koning aanwezig is) een lange en intensieve voorbereidingstijd nodig hebben en dat het hierbij gewenst is dat ook een of meer leden van het kabinet aanwezig zijn. Het Presidium acht het niet zijn taak om bij de behandeling van de Raming hierover verdere uitspraken te doen en wijst erop dat deze discussie beter gevoerd zou kunnen worden met het kabinet, al dan niet gevolgd door een Kameruitspraak. De relatie met artikel 68 Grondwet ziet het Presidium niet. Dit Grondwetsartikel ziet immers op de inlichtingenplicht die ministers en staatssecretarissen jegens de Staten-Generaal hebben, hetgeen losstaat van de vraag op welke termijn zij deze inlichtingen moeten verschaffen en welke initiële verhinderingsgronden er daarbij ingeroepen kunnen worden.”

-

Zie voor het rapport [Kamerstukken 28362, nr. 67](#), en voor overige stukken over dit rapport en de reikwijdte van het inlichtingenrecht de overige stukken onder [Kamerstukken 28362](#)

§ 12.1 De schriftelijke vragen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XI, § 2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 12.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 2 van het huidige hoofdstuk XI, en ziet op de mogelijkheid voor Kamerleden om schriftelijke vragen te stellen (artikel 12.1), en op de beantwoording van die vragen door de ministers (artikel 12.2).”

V. Overig

-

Artikel 12.1 Indienen schriftelijke vragen

1. Een lid dat schriftelijk vragen wil stellen aan een minister dient deze vragen in bij de Voorzitter. De vragen moeten kort en duidelijk zijn geformuleerd.

2. De Voorzitter zendt de vragen door aan de betrokken minister, tenzij hij van oordeel is dat de vragen woorden als bedoeld in artikel [8.16](#), eerste lid, onder a tot en met f, bevatten.

3. De Voorzitter brengt de doorgezonden vragen ter kennis van de leden en maakt deze vragen openbaar.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

Tot 36037:

Artikel 12.1 Indienen schriftelijke vragen

1. Een lid dat schriftelijk vragen wil stellen aan een minister dient deze vragen in bij de Voorzitter. De vragen moeten kort en duidelijk zijn geformuleerd.

2. De Voorzitter zendt de vragen door aan de betrokken minister, tenzij hij van oordeel is dat de vragen woorden als bedoeld in artikel [8.16](#), eerste lid, onder a tot en met e, bevatten.

3. De Voorzitter brengt de doorgezonden vragen ter kennis van de leden en maakt deze vragen openbaar.

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 134)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 12.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening
36037	Wijziging	Bedreigen van een persoon

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

[Kamerstukken 36037](#)

Via deze wijziging is in artikel 12.1, tweede lid, een verwijzing aangepast. Dit was

opgenomen in onderdeel C van het oorspronkelijk voorstel ([nr. 2](#)), en is ongewijzigd vastgesteld. → Zie voor meer uitgebreide informatie over dit Kamerstuk het besprokene onder artikel 8.16.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 134, en bevat de regeling voor het stellen van schriftelijke vragen door leden aan de ministers.

Op grond van het *eerste lid* dient een Kamerlid de te stellen vragen in bij de Voorzitter, waarbij de vragen kort en duidelijk dienen te zijn geformuleerd. Het artikellid is daarbij inhoudelijk gelijk gebleven tot opzichte van het huidige artikel 134, eerste lid.

Het *tweede lid* correspondeert met de eerste zin van het huidige artikel 134, tweede lid. Het voorgestelde artikellid bevat daarbij wel een beperktere beschrijving van de bevoegdheid voor de Voorzitter om vragen niet door te zenden aan ministers, om beter aan te sluiten bij de tegenwoordige inhoud van [artikel 68 van de Grondwet](#). De huidige regeling geeft de Voorzitter namelijk de bevoegdheid vragen niet door te zenden, indien “bij hem wegens de vorm of inhoud van de vragen daartegen overwegend bezwaar bestaat”. Deze relatief ruime Voorzittersbevoegdheid was bij de invoering van de bepaling in 1906¹⁷⁹ verklaarbaar uit het gegeven dat het vragenrecht toen grondwettelijk een algemeen recht van de Kamers was, dat in het Reglement invulling kreeg via de individuele Kamerleden. Bij de algehele grondwetsherziening is in het betrokken [artikel 68 van de Grondwet](#) echter verankerd dat het recht om schriftelijke vragen te stellen (ongeclausuleerd) toekomt aan één of meer individuele leden.¹⁸⁰ Hierdoor lijkt weinig ruimte meer te bestaan voor een Voorzittersbevoegdheid om vragen niet door te zenden. De regeling van deze bevoegdheid in het Reglement is op deze grondwetswijziging echter niet aangepast.¹⁸¹

De Voorzitter oefent zijn bevoegdheid tegenwoordig terughoudend uit, waardoor dit in de praktijk weinig discussie oproept. Gelet op de tekst van [artikel 68 Grondwet](#) lijkt het echter wenselijk om de regeling in het Reglement beter in te kaderen. Daarbij wordt voorgesteld om de mogelijkheid voor de Voorzitter om vragen niet door te zenden te beperken tot vragen die bewoordingen bevatten die tijdens een vergadering van de Kamer ongeoorloofd zouden zijn op basis van artikel 8.15 (bijvoorbeeld bij in de vragen geuite beledigingen, opruiingen, en schendingen van de vertrouwelijkheid of geheimhouding). Het gaat daarbij echt om een beperkte toets, waarmee met terughoudendheid dient te worden omgegaan. Toepassing van de Voorzittersbevoegdheid kan daarbij in uitzonderlijke gevallen noodzakelijk en gerechtvaardigd zijn om het aanzien van de Kamer te waarborgen. Het uitgangspunt blijft

¹⁷⁹ Zie Kamerstukken [1905/06, 28 juni 1906, bijlage nr. 214](#). Daarbij werd overwogen: “De Voorzitter oefent een recht van censuur op de vragen uit; hij kan de toelating weigeren of verandering eischen”.

¹⁸⁰ Bij amendement, zie Kamerstukken [14225, nr. 13](#).

¹⁸¹ Hierbij zijn in de literatuur in de loop der jaren vraagtekens geplaatst. Zie bijv. J.A. van Schagen, *De Tweede Kamer der Staten-Generaal, Een staatsrechtelijk studie over haar organisatie en werkwijze*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1994, p. 252-255.

uiteraard dat ingediende vragen worden doorgezonden. Verder dient de leden gelegenheid te worden geboden om vragen die de marginale toets niet doorstaan, te herformuleren. Daarnaast blijft er ruimte voor de huidige praktijk waarin bijvoorbeeld grammaticale correcties kunnen plaatsvinden, en leden er bijvoorbeeld op kunnen worden gewezen als een vraag aan de verkeerde minister wordt gesteld, of eerder is gesteld door andere leden. De beslissing over de formulering en adressering van de vraag ligt echter bij het lid dat de vraag indient. Zie hierover ook subparagraaf 2.5.2 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Schriftelijke vragen’.

Het *derde lid* betreft de openbaarmaking van de doorgezonden vragen. Het lid correspondeert met de tweede zin van het huidige tweede lid van artikel 134, en is inhoudelijk gelijk gebleven.”

Algemeen

“Schriftelijke vragen

Het huidige artikel 134, tweede lid, van het Reglement bevat de bevoegdheid voor de Voorzitter om schriftelijke vragen van Kamerleden niet door te zenden aan de regering, indien “bij hem wegens de vorm of inhoud van de vragen daartegen overwegend bezwaar bestaat”. Deze relatief ruime Voorzittersbevoegdheid om vragen niet door te zenden, was bij de invoering van de bepaling in 1906 verklaarbaar uit het gegeven dat het vragenrecht toen grondwettelijk een algemeen recht van de Kamers was.¹⁸² Bij de algehele grondwetsherziening is in [artikel 68 van de Grondwet](#) echter verankerd dat het recht om schriftelijke vragen te stellen (ongeclausuleerd) toekomt aan één of meer individuele leden.¹⁸³ Hierdoor lijkt tegenwoordig weinig ruimte te bestaan voor een Voorzittersbevoegdheid om vragen niet door te zenden. De betrokken passage in het Reglement is op deze grondwetswijziging echter niet aangepast.¹⁸⁴ De Voorzitter oefent deze bevoegdheid tegenwoordig terughoudend uit, waardoor dit in de praktijk weinig discussie oproept. In het licht van het huidige [artikel 68 van de Grondwet](#) is het echter wenselijk om van de gelegenheid gebruik te maken om de regeling in het Reglement beter in te kaderen. In het voorstel is de Voorzittersbevoegdheid daarom strakker geformuleerd. De bevoegdheid van de Voorzitter om vragen niet door te zenden blijft daarbij dus in stand. Toepassing van de Voorzittersbevoegdheid kan in uitzonderlijke gevallen namelijk noodzakelijk en gerechtvaardigd zijn ter waarborging van het aanzien van de Kamer en om te voorkomen dat het recht om vragen te stellen op oneigenlijke wijze wordt gebruikt. In de voorgestelde bepaling (zie artikel 12.1) wordt voor de bevoegdheid om vragen niet door te zenden daarom aangesloten bij de bestaande gronden die gelden voor de inzet van ordemaatregelen tijdens een plenaire vergadering (zie artikel 8.15). Het gaat dan bijvoorbeeld om vragen die beledigingen bevatten, of waarin wordt ingestemd met of aangespoord tot onwettige handelingen. Het betreft een beperkte toets, waarmee met terughoudendheid moet worden omgegaan. Daarbij blijft het uitgangspunt dat vragen worden doorgezonden, en dient in

¹⁸² Zie Kamerstukken [1905/06, 28 juni 1906, bijlage nr. 214](#). Daarbij werd overwogen: “De Voorzitter oefent een recht van censuur op de vragen uit; hij kan de toelating weigeren of verandering eischen”.

¹⁸³ Bij amendement, zie Kamerstukken [14225, nr. 13](#).

¹⁸⁴ Hierbij zijn in de literatuur in de loop der jaren vraagtekens geplaatst. Zie bijv. J.A. van Schagen, *De Tweede Kamer der Staten-Generaal, Een staatsrechtelijk studie over haar organisatie en werkwijze*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1994, p. 252-255.

voorkomende gevallen de leden gelegenheid te worden geboden om vragen die de toets niet doorstaan, te kunnen herformuleren.

Los van de hierboven genoemde toets blijft er ruimte voor de huidige praktijk waarin tijdens het proces van indienen bijvoorbeeld grammaticale correcties kunnen plaatsvinden. Ook kunnen leden er op gewezen kunnen worden als het onderwerp waarop de vraag betrekking heeft bijvoorbeeld behoort tot de verantwoordelijkheid van een andere minister of reeds tot vragen van andere leden heeft geleid. De formulering en adressering is echter aan het lid dat de vraag indient.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de GroenLinks-fractie merken op dat in het herzieningsvoorstel een iets andere procedure ten aanzien van schriftelijke vragen wordt voorgesteld. Deze leden vernemen graag of de thans geldende procedure dat schriftelijke vragen niet worden doorgelaten door de Voorzitter zolang er over dat onderwerp ook mondelinge vragen zijn aangemeld, ook in het nieuwe voorstel blijft gehandhaafd of dat dit ook wordt aangepast.”

“In de voorgestelde regelingstekst is, zoals in het huidige Reglement, geen expliciete voorziening getroffen voor het aanhouden van schriftelijke vragen over een onderwerp waarover mondelinge vragen zijn aangemeld. De werkgroep acht het wel wenselijk dat de door de leden van GroenLinks geschetste praktijk gehandhaafd blijft.”

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering in het eerste lid zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#). Daarnaast vragen deze leden of schriftelijke vragen die niet worden doorgezonden, worden bewaard. Deze leden herinneren in dit verband aan het zogeheten ‘lijkenregister’ van bewoordingen die door de Voorzitter uit de Handelingen zijn geschrapt.

De werkgroep verwijst voor wat betreft de verhouding met [Aanwijzing 3.2](#) naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.

Verder worden niet doorgezonden vragen niet door de Griffie bewaard.”

Kamerstukken 36037 (het als ongeoorloofd gedrag aanmerken van het bedreigen van een persoon)

[Kamerstukken 36037 nr. 2](#) (toelichting voorstel)

“In voorliggend voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt «het bedreigen van een persoon» expliciet aangemerkt als ongeoorloofd gedrag in de plenaire vergadering, waarna de Voorzitter Kamerleden – die zich aan dit gedrag schuldig hebben gemaakt – zal waarschuwen (art. [8.16](#)), bij het niet terugkomen van de bedreiging of het voortgaan met het bedreigen het woord kan ontnemen (art. [8.17](#)) en uiteindelijk kan uitsluiten van de vergadering (art. [8.18](#)). Het voorstel werkt ook uit naar commissievergaderingen (via art. [7.13](#), derde lid) en het doorzenden van schriftelijke vragen (via artikel [12.1](#), tweede lid).

[...]

Hiertoe wordt via onderdeel A een nieuw onderdeel f toegevoegd aan artikel [8.16](#), eerste lid, van het Reglement, de centrale bepaling over ongeoorloofd gedrag tijdens plenaire vergadering. De onderdelen B en C strekken tot het aanpassen van verwijzingen naar het artikellid in de artikelen [8.17](#) en [12.1](#).”

V. Overig

Kamerstukken 36062 (Raming 2023)

[Kamerstukken 36062 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Sinds het aantreden van de nieuw samengestelde Kamer op 31 maart 2021 zijn tot en met 7 juni 2022 (de datum van beantwoording van deze vraag) in totaal 3.436 schriftelijke vragen ingediend.

Het Presidium acht het bewust gebruik van instrumenten, waaronder het stellen van Kamervragen, primair een verantwoordelijkheid van elk afzonderlijk Kamerlid. Bovendien is het stellen van schriftelijke vragen geborgd door [artikel 68 van de Grondwet](#), waardoor beperkingen/quota's niet aan de orde zijn. Kamerleden kunnen natuurlijk gezamenlijk schriftelijke vragen indienen, of via de Kamercommissies inlichtingen vragen, maar het Presidium ziet daarin geen rol voor zichzelf weggelegd.”

Artikel 12.2 Beantwoording schriftelijke vragen

1. Indien een minister niet in staat is om een schriftelijke vraag binnen drie weken te beantwoorden, dan laat hij de Voorzitter dit onder opgave van redenen weten.

2. De Griffier maakt regelmatig een overzicht openbaar van de vragen die langer dan zes weken op beantwoording wachten, en rappelleert daarover regelmatig bij de ministers.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 135, eerste en tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29266	Wijziging	Publicatie overzicht onbeantwoorde vragen
31417	Wijziging	Mondelinge beantwoording schriftelijke vragen

Vanaf 35322 (artikel 12.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 135, en bevat enig regels met betrekking tot de beantwoording van de door de leden gestelde schriftelijke vragen.

Op grond van het *eerste lid* dient een minister die niet in staat is om een schriftelijke vraag binnen drie weken te beantwoorden, dit aan de Voorzitter te laten weten onder opgave van

redenen. De bepaling blijft inhoudelijk ongewijzigd ten opzichte van het huidige artikel 135, eerste lid.

Het *tweede lid* heeft betrekking op vragen die na zes weken nog niet zijn beantwoord. De Griffier is belast met het regelmatig openbaar maken van overzichten van deze vragen, en met het regelmatig rappelleren van de betrokken ministers voor de beantwoording. Dit correspondeert met het huidige artikel 135, tweede lid. In de voorgestelde bepaling wordt daarbij wel gesproken van het “regelmatig” publiceren van de overzichten in plaats van “elke drie maanden” om aan te sluiten bij de praktijk. Daarnaast is in de bepaling verduidelijkt dat de Griffier ook regelmatig bij de ministers rappelleert naar aanleiding van de gepubliceerde overzichten.”

V. Overig

-

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XI, § 3)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 opschrift § 12.2)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Dynamisch vragenuur

Het wekelijkse vragenuur vormt een belangrijk ankerpunt in de parlementaire vergaderweek en biedt ruimte om actuele, gewichtige thema's snel en bondig te bespreken. De werkgroep meent dat de selectie van onderwerpen tegenwoordig beter aansluit bij actuele maatschappelijke ontwikkelingen. Ook signaleert de werkgroep dat de minister-president en fractievoorzitters vaker deelnemen aan het vragenuur. De werkgroep juicht deze ontwikkelingen toe. Om een levendiger verloop van het vragenuur te bevorderen, worden de strakke voorschriften voor de eerste vier minuten in het debat losgelaten. Er ontstaat zo een directere en meer dynamische manier van debatteren tussen het Kamerlid en de bewindspersoon, waardoor de (vervolg)vragen gerichter kunnen worden gesteld en een adequate beantwoording kan worden bevorderd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (rapport van de werkgroep)

“Een dynamischer mondelinge vragenuur

De werkgroep heeft zich bij haar werkzaamheden beraden op de vraag of verbeteringen mogelijk zijn ten aanzien van het mondelinge vragenuur. Het betreft een langlopende discussie. De werkgroep constateert dat er daarbij vaak twee terugkerende wensen zijn: enerzijds het verlangen tot een levendiger verloop van het vragenuur, anderzijds de wens tot meer ‘grip’ van de Kamer op de selectie van onderwerpen. Het verlevendigen van het verloop werd in het verleden soms gezocht in de opzet van het vragenuur (welke volgorde, hoeveel vervolgvragen), maar ook in de deelnemers (bijvoorbeeld een voorstel tot een vragenuur met de minister-president en fractievoorzitters). De behoefte aan grip op de selectie van onderwerpen vertaalt zich in de wens beter aan te sluiten bij thema’s die actueel zijn in de samenleving.

De werkgroep meent dat de selectie van onderwerpen tegenwoordig vaker aansluit bij actuele maatschappelijke thema’s. Ook signaleert de werkgroep dat de minister-president en fractievoorzitters vaker deelnemen aan het vragenuur. De werkgroep vindt dit een goede ontwikkeling en ziet daarom geen aanleiding om voorstellen te doen ten aanzien van de selectie van onderwerpen en deelnemers. Wel bemerkt de werkgroep dat het verloop van het vragenuur wat statisch overkomt door de huidige, strakke opzet in het Reglement. De werkgroep meent dat met een lossere opzet een vrijer debat kan plaatsvinden, wat het vragenuur kan verlevendigen.

De werkgroep beveelt daarnaast aan om het tijdstip waarop de vragen bekend worden gemaakt enigszins te vervroegen om de voorbereiding door de vragensteller en bewindslieden te verbeteren. De werkgroep is in dat kader ook van mening dat het geheel onvoorbereid beantwoorden door bewindslieden, wat in sommige andere landen plaatsvindt, de kwaliteit van de informatievoorziening niet ten goede zal komen. Daarmee zou afbreuk kunnen worden gedaan aan de mogelijkheid die het vragenuur biedt om bij actuele ontwikkelingen van groot politiek en maatschappelijk belang tijdig en adequaat invulling te geven aan de controlefunctie van het parlement.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 3 van het huidige hoofdstuk XI, en heeft betrekking op de voorbereiding (artikel 12.3) en het verloop (artikelen 12.4 en 12.5) van het wekelijkse mondelinge vragenuur.”

V. Overig

-

Artikel 12.3 Tijdstip en voorbereiding mondelinge vragenuur

1. Het mondelinge vragenuur vindt plaats op dinsdag aan het begin van de vergadering. De ministers worden verzocht steeds beschikbaar te zijn op dit tijdstip, tenzij zij verplichtingen hebben die naar het oordeel van de Voorzitter moeten voorgaan.

2. Ieder lid kan ten hoogste één onderwerp aanmelden waarover hij tijdens het vragenuur vragen wil stellen. Het lid kan dit onderwerp schriftelijk aanmelden bij de Voorzitter vanaf de sluiting van de laatste vergadering in de voorafgaande week tot uiterlijk 11.00 uur op de dinsdag van het vragenuur. Indien in de voorafgaande week na donderdag 12.00 uur geen vergadering plaatsvindt, kan het lid zijn onderwerp vanaf dat tijdstip aanmelden.

3. De Voorzitter beslist zo spoedig mogelijk over welke van de aangemelde onderwerpen in het vragenuur vragen worden gesteld, en maakt deze onderwerpen openbaar.

4. De Voorzitter nodigt de betrokken ministers uit voor het vragenuur, onder vermelding van de uitgekozen onderwerpen.

5. De Kamer kan in een bijzonder geval besluiten het vragenuur te laten plaatsvinden op een ander tijdstip dan dat bedoeld in het eerste lid. De Voorzitter bepaalt dan tot wanneer de leden hun onderwerpen bij hem kunnen aanmelden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 136)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29267	Wijziging	Mondelinge vragenuur
33040	Wijziging	Mondelinge vragenuur

Vanaf 35322 (artikel 12.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 136, en regelt het tijdstip en de voorbereiding van het mondelinge vragenuur.

Het *eerste lid* gaat in op het tijdstip van het mondelinge vragenuur, en stemt inhoudelijk overeen met het huidige eerste lid van artikel 136. Daarbij wordt bepaald dat het mondelinge vragenuur steeds plaatsvindt op dinsdag aan het begin van de vergadering, de start van de vergaderweek. De ministers moeten op dit tijdstip steeds beschikbaar zijn, tenzij zij verplichtingen hebben die naar het oordeel van de Voorzitter voor moeten gaan.

Het *tweede lid* betreft de regeling voor het aanmelden van onderwerpen voor het vragenuur. Het artikellid correspondeert daarbij met het huidige artikel 136, tweede lid, waarbij het tijdstip voor het aanmelden van de vragen wel met een uur is vervroegd naar 11.00 uur op de dinsdag van het betreffende vragenuur. Dit biedt alle betrokkenen iets meer gelegenheid het vragenuur voor te bereiden, terwijl er bij de keuze voor de aan te melden vragen nog wel steeds goed kan worden aangesloten bij de actualiteit. Verder is in de regeling verduidelijkt dat het starttijdstip voor het aanmelden van de vragen in beginsel de sluiting van de vergadering in de voorafgaande week vormt (bijv. donderdagavond 23.00 uur, als de vergadering dan sluit), en dat de aanmeldmogelijkheid vanaf 12.00 uur op de donderdag in de voorgaande week de uitzondering is (voor de situatie dat er in de voorafgaande week geen vergadering plaatsvindt op de donderdag na 12.00 uur, bijvoorbeeld aan het einde van een reces, of in een vergaderweek waarin op donderdag niet is vergaderd).

Het *derde lid* bevat de regeling voor het selecteren van de tijdens het vragenuur te behandelen onderwerpen. Daarbij maakt de Voorzitter een selectie uit de door de leden aangemelde onderwerpen.¹⁸⁵ Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 136, derde lid. Daarbij wordt nu tevens in dit artikellid geregeld dat de Voorzitter de uitgekozen onderwerpen openbaar maakt (zie daarvoor het huidige artikel 136, vijfde lid, tweede zin), aangezien die openbaarmaking in beginsel direct na de selectie kan plaatsvinden.

Het *vierde lid* bevat de regeling voor het uitnodigen van de ministers voor het vragenuur door de Voorzitter, en stemt inhoudelijk overeen met de inhoud van het huidige artikel 136, vijfde lid, eerste zin.

Het *vijfde lid* bevat de regeling voor het in een bijzonder geval laten plaatsvinden van het vragenuur op een andere tijdstip, en stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 136, vierde lid.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Markuszower vroeg verder naar de toekenning van mondelinge vragen voor het vragenuur. Dat is weer zo'n voorbeeld waarbij een bevoegdheid in vertrouwen in handen van

¹⁸⁵ Zie nader over dit selectieproces de [brief van de Voorzitter aan de Kamer van 29 februari 2016](#).

een Kamervoorzitter is gelegd. De Voorzitter heeft ons al eerder geïnformeerd over haar werkwijze bij die selectie. Ze maakt daarbij gebruik van ambtelijke adviezen op basis van aantal criteria, zoals actualiteit, urgentie en gewicht. Als werkgroep zeggen wij: we vinden dat een prima werkwijze en zien geen reden om daarvan af te wijken.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Dan de vraag van de heer Markuszower over het mondelinge vragenuur. Ik heb eerder een brief gestuurd waarin alle criteria staan. Soms moet je als Voorzitter ook zeggen: er zijn allerlei adviezen om het niet te doen, maar gezien de actualiteit doen we het wel. In zo'n situatie is het wel fijn dat je als Voorzitter die bevoegdheid hebt. Alle vragen worden aangekondigd, dus niet alleen de doorgelaten vragen. Alle vragen worden altijd openbaar gemaakt. In dat opzicht kan iedereen dus zien welke vragen zijn aangekondigd en welke vragen uiteindelijk zijn doorgelaten.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium stelt voorop dat het niet de Voorzitter is die bewindspersonen vraagt verantwoording af te komen leggen tijdens het mondelinge vragenuur. Echter, indien een Kamerlid vragen wenst te stellen tijdens het vragenuur over beleidsvoornemens die eerder bekend zijn gemaakt aan de media dan aan de Kamer zal de Voorzitter dit gegeven, naast de andere criteria, meenemen in haar afweging welke vragen toe te laten. Deze wijziging is pas recentelijk doorgevoerd en om deze reden kunnen nog geen ervaringen worden gedeeld.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

Het Presidium merkt in dit verband op dat het de Leden altijd vrij staat zich met vragen te melden voor het wekelijkse mondeling Vragenuur. Kamerleden hoeven daarbij alleen het onderwerp door te geven, niet de specifieke vragen die zij daarover hebben. Dat maakt het al lastig om vooraf te zien of bepaalde onderwerpen al dan niet deels of geheel overlappen met reeds eerder ingediende schriftelijke vragen. Toch houdt de Voorzitter bij de selectie van mondelinge vragen zeer wel rekening met schriftelijke vragen die over het betreffende onderwerp zijn ingediend en de kans is dan ook minimaal dat de aangemelde mondelinge vragen toegelaten worden tot het Vragenuur. Overigens stelt het Presidium dat later ingediende schriftelijke vragen inderdaad alleen tijdelijk worden tegenhouden, namelijk tot de woensdagmiddag na het Vragenuur, zodat een lid dat mondelinge vragen had willen stellen, als eerste in de gelegenheid wordt gesteld zijn of haar vragen schriftelijk in te dienen.”

Artikel 12.4 Verloop mondelinge vragenuur

1. De Voorzitter bepaalt de volgorde waarin de onderwerpen tijdens het mondelinge vragenuur aan de orde worden gesteld.

2. Bij elk onderwerp wordt het lid dat het onderwerp heeft aangemeld, de vragensteller, gedurende in totaal vier minuten een of meerdere keren het woord verleend om aan de minister vragen te stellen, en wordt aan de minister een of meerdere keren het woord verleend om de vragen beknopt te beantwoorden.

3. Vervolgens kan de Voorzitter aan de leden het woord verlenen om aan de minister vragen te stellen over hetzelfde onderwerp. Daarbij wordt het woord voor ten hoogste een halve minuut per vraag verleend. De minister wordt het woord verleend om de vragen beknopt te beantwoorden.

4. Tijdens het vragenuur kunnen de leden van een fractie gezamenlijk ten hoogste twee vragen als bedoeld in het derde lid stellen, en de leden van een groep gezamenlijk ten hoogste één dergelijke vraag.

5. Indien een onderwerp aan het einde van het vragenuur nog niet aan de orde is gekomen, kan de Voorzitter besluiten dat dit komt te vervallen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 138 en 139, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29267	Wijziging	Mondelinge vragenuur
33040	Wijziging	Mondelinge vragenuur
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 12.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en is verder ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) (brief van de werkgroep)

“Om een levendiger verloop van het vragenuur te bevorderen, worden de strakke voorschriften voor de eerste vier minuten in het debat losgelaten. Er ontstaat zo een directere en meer dynamische manier van debatteren tussen het Kamerlid en de bewindspersoon, waardoor de (vervolg)vragen gerichter kunnen worden gesteld en een adequate beantwoording kan worden bevorderd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 138 en 139, tweede lid, en gaat in op het verloop van het mondelinge vragenuur.

Het *eerste lid* gaat in op de behandelvolgorde van de onderwerpen, waarover de Voorzitter beslist. Dit stemt overeen met het huidige artikel 138, eerste lid.

Het *tweede lid* gaat in op het stellen van vragen door het lid dat een onderwerp dat wordt behandeld heeft aangemeld, de vragensteller. Het artikellid correspondeert inhoudelijk met het huidige artikel 138, tweede en derde lid, maar bevat geen strakke regulering meer voor het stellen en beantwoorden van de vragen. In plaats daarvan wordt voorgesteld de vragensteller in totaal vier minuten de gelegenheid te geven om vragen te stellen, waarbij de minister steeds tussentijds de gelegenheid wordt geboden beknopt te antwoorden. De totaal tijd van vier minuten voor het stellen van de vragen stemt overeen met het aantal minuten dat een vragensteller nu maximaal beschikbaar heeft om vragen te stellen. Verder wordt niet langer een totaal tijd voor de beantwoording van de vragen genoemd, maar dat de minister de vragen beknopt moet beantwoorden. Op deze wijze kan de uitwisseling van vragen en antwoorden tijdens het vragenuur meer flexibel vorm krijgen. Zie hierover ook paragraaf 2.6 van het algemeen deel van de toelichting.

Het *derde lid* ziet op de mogelijkheid voor alle leden van de Kamer om vragen te stellen. Het artikellid sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 138, vierde en vijfde lid, met dien verstande dat binnen de voorgestelde tekst bij deze gelegenheid ook vragen kunnen worden gesteld door de vragensteller (het huidige artikel 138, vierde lid, spreekt van “andere leden”). De leden van een fractie of groep gezamenlijk kunnen daarbij in totaal twee vragen onderscheidenlijk één vraag stellen, waarbij per vraag steeds een halve minuut beschikbaar is om de vraag te stellen. Ook hier wordt niet langer een totaal tijd genoemd voor de beantwoording van de vragen door de minister, maar aangegeven dat de beantwoording beknopt moet zijn. De regel uit artikel 138, vijfde lid, dat tijdens het vragenuur interrupties niet zijn toegestaan is ondergebracht in artikel 12.5.

Het *vierde lid* heeft betrekking op de afronding van het vragenuur. Daarbij wordt de Voorzitter de mogelijkheid gegeven om een onderwerp dat aan het einde van het vragenuur nog niet aan de orde is gekomen, te laten vervallen. Dit sluit aan bij het huidige artikel 139, tweede lid, waarbij wel wordt aangesloten bij de praktijk dat de Voorzitter hiertoe kan besluiten in plaats van dat de onderwerpen automatisch vervallen.”

Algemeen

“2.6 Een dynamischer mondelinge vragenuur

Om een levendiger verloop van het mondelinge vragenuur te bevorderen, worden de strakke voorschriften die het huidige Reglement kent voor de eerste vier minuten van het debat (zie het huidige artikel 138, tweede lid) losgelaten. Daarbij komt in het voorgestelde artikel 12.4, tweede lid, tot uiting dat de vragensteller gedurende in totaal vier minuten een of meerdere keren het woord wordt verleend om aan de bewindspersoon vragen te stellen en wordt aan de bewindspersoon een of meerdere keren het woord verleend teneinde de vragen beknopt te beantwoorden. Er ontstaat zo een directere en meer dynamische manier van debatteren tussen het Kamerlid en de bewindspersoon, waardoor de (vervolg)vragen gerichter kunnen worden gesteld en een adequate beantwoording kan worden bevorderd.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SP-fractie vinden al geruime tijd dat het vragenuur aan verandering toe is. Op dit punt hadden zij meer verwacht. Juist omdat een beter gebruik van het wekelijkse mondelinge vragenuur de behoefte kan dempen om de betreffende onderwerpen in een debat te bespreken. Waarom niet vaker een beroep doen op de minister-president, die immers ook iedere vrijdag de pers te woord staat zonder vooraf precies te weten welke vragen er gaan komen? Waarom niet vaker de fractievoorzitters de actualiteit laten bespreken met de minister-president? Zouden aangemelde vragen van fractievoorzitters aan de minister-president in principe niet altijd doorgelaten moeten worden?”

De leden van de GroenLinks-fractie merken op dat de werkgroep ten aanzien van het vragenuur aanbevelingen doet om dit dynamischer te maken. Dit is een goed streven. Deze leden vragen of het niet verstandiger is om in plaats van het huidige vragenuur wekelijks een vragenuur met de minister-president te organiseren. Hoe kijkt de werkgroep naar een dergelijke verandering?

De leden van de 50PLUS-fractie steunen het voorstel voor een dynamischer vragenuur. Is het dan ook toegestaan/gewenst om als vragensteller gedurende de ‘hele vraag’ te blijven staan? En dus in theorie op het laatst nog 30 seconden iets mag vragen omdat zijn of haar 4 minuten nog niet op zijn?

De werkgroep heeft zich beraden over de vraag of verbeteringen ten aanzien van het mondelinge vragenuur mogelijk zijn. De discussie hierover loopt al geruime tijd, waarbij een terugkerende wens het verhogen van de levendigheid van het vragenuur is. Daarbij wordt enerzijds gekeken naar de opzet van het vragenuur, anderzijds naar de deelnemers daaraan. Ook de actualiteit van de onderwerpen speelt een rol. Zoals de werkgroep in haar rapport heeft aangegeven, meent zij dat de selectie van onderwerpen tegenwoordig vaker aansluit bij actuele maatschappelijke thema's. Daarnaast signaleert zij dat de minister-president en de fractievoorzitters vaker deelnemen aan het vragenuur. De werkgroep heeft aangegeven dit een goede ontwikkeling te vinden en ziet daarom geen aanleiding om op dit vlak nadere voorstellen te doen.

Wel heeft de werkgroep voorstellen gedaan voor verlevendiging van het vragenuur, waarbij een lossere opzet wordt beoogd. De vragensteller wordt gedurende in totaal vier minuten een of meerdere keren het woord verleend om aan de bewindspersoon vragen te stellen. De strakke opzet van dit deel van het vragenuur, zoals die nu in het Reglement van Orde is neergelegd, wordt daarmee losgelaten. De vier minuten van de vragensteller zijn daarbij wel

beperkt tot de periode voorafgaand aan de mogelijkheid van het stellen van aanvullende vragen, bedoeld in het voorgestelde artikel 12.4, derde lid. De vragensteller heeft wel de mogelijkheid om namens zijn fractie of groep een dergelijke aanvullende vraag te stellen. Zie daarover de artikelsgewijze toelichting bij artikel 12.4.”

“De leden van de SGP-fractie vinden een flexibeler invulling van het vragenuur een verbetering. Wel vragen zij wat de precieze betekenis is van het in totaal twee vragen stellen per fractie. In het bestaande Reglement van Orde is dit maximum in het vijfde lid van artikel 138 gekoppeld aan het vragenuur. Uit de redactie van het voorgestelde derde lid lijkt dit maximum gekoppeld te zijn aan ‘hetzelfde onderwerp’, vanwege de plaatsing in dat lid. Is dat een bewuste keuze?”

De werkgroep bevestigt dat het inderdaad gaat om het totaal aantal vragen per vragenuur, en dus niet per onderwerp. Bij nota van wijziging wordt het voorstel op dit punt aangepast.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“Met deze wijziging wordt verduidelijkt dat het maximum voor het aantal aanvullende vragen per fractie/groep voor het gehele mondelinge vragenuur geldt (dus voor alle onderwerpen samen tijdens het vragenuur) en niet per onderwerp.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (SGP, initiatiefnemer)

“Wij hebben eerder aangegeven dat we hebben nagedacht over de vraag of verbeteringen rond het mondelinge vragenuur mogelijk zijn. De discussie hierover loopt al geruime tijd. Daarbij is een terugkerende wens het verhogen van de levendigheid van het vragenuur. Wij hebben voorstellen gedaan om het wat minder strak te regelen. Om het als het ware wat minder te protocolleren en meer te zeggen: je hebt een aantal minuten spreektijd en je bepaalt zelf hoe je die precies verdeelt, of je dat in verschillende fases wilt doen, of dat je in één keer een langer verhaal wil doen. De strakke opzet van dit deel van het vragenuur wordt daarmee losgelaten.”

V. Overig

-

Artikel 12.5 Beperkingen tijdens mondelinge vragenuur

Tijdens het mondelinge vragenuur:

- a. zijn interrupties niet toegestaan;
- b. is het indienen van moties niet toegestaan; en
- c. zijn de artikelen [8.10](#), derde lid, en [8.12](#) niet van toepassing.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 138, vijfde lid, en 139, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29267	Wijziging	Mondelinge vragenuur
33040	Wijziging	Mondelinge vragenuur
34567	Wijziging	Vorming fracties en groepen, maximumspreektijden

Vanaf 35322 (artikel 12.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de artikelen 138, vijfde lid, en 139, eerste lid, en geeft een overzicht van beperkingen die tijdens het mondelinge vragenuur gelden.

In onderdeel a wordt geregeld dat interrupties niet zijn toegestaan, wat overeenstemt met het huidige artikel 138, vijfde lid (eerste zinsnede). In onderdeel b wordt bepaald dat moties

evenmin zijn toegestaan wat momenteel volgt uit het huidige artikel 139, eerste lid. De inhoud van onderdeel c is nieuw. Daarbij wordt vermeld dat artikel 8.10, derde lid, tijdens het vragenuur niet van toepassing is, waarmee wordt voorkomen dat de opzet van het vragenuur kan worden doorkruist met een voorstel van orde. Daarnaast wordt vermeld dat artikel 8.12 niet van toepassing is, aangezien de desbetreffende regeling voor spreektermijnen ook niet past in de structuur van het vragenuur. De regel dat tijdens het vragenuur niet kan worden verzocht om een interpellatie (zie het huidige artikel 139, eerste lid) is niet langer opgenomen, aangezien het vanzelfsprekend is dat dergelijke verzoeken in beginsel dienen te verlopen via de regeling van werkzaamheden (zie daarover ook de toelichting bij artikel 12.6, eerste lid).”

V. Overig

-

§ 12.3 De interpellatie

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XI, § 1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 12.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 1 van het huidige hoofdstuk XI, en ziet op de mogelijkheid van leden om een interpellatie te houden.”

V. Overig

-

Artikel 12.6 Interpellatie

1. Ieder lid dat inlichtingen van een minister verlangt over een onderwerp, kan de Kamer verzoeken om hem toe te staan een interpellatie te houden. Het lid vermeldt hierbij de belangrijkste punten waarover hij bij de interpellatie vragen wil stellen.
2. Het verzoek wordt toegekend indien het wordt gesteund door ten minste dertig leden.
3. De Voorzitter bepaalt wanneer de interpellatie wordt gehouden.
4. De interpellant dient de vragen die hij zal stellen binnen een week schriftelijk in bij de Voorzitter. Deze zendt de vragen door aan de betrokken minister. Artikel [12.1](#), tweede en derde lid, is van overeenkomstige toepassing.
5. In afwijking van artikel [8.12](#) voert tijdens de interpellatie slechts de interpellant het woord in ten hoogste twee termijnen en de andere leden het woord in ten hoogste één termijn.
6. Indien bij een interpellatie zeer veel spoed is vereist en de minister aanwezig is, kan de Kamer besluiten dat een interpellatie meteen wordt gehouden. Het vierde lid is dan niet van toepassing, en de minister geeft meteen de gevraagde inlichtingen. Als dit niet mogelijk is, stelt de Kamer de verdere behandeling uit tot een later tijdstip.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 133)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29263	Wijziging	Plenaire vergadering en interpellatie (introductie spoeddebat)
30628	Wijziging	Openbaar maken interpellatievragen

Vanaf 35322 (artikel 12.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 133, en biedt de regeling voor interpellaties. Het *eerste lid* gaat in op het verzoek om een interpellatie over een onderwerp te houden. Ieder lid kan dit verzoek aan de Kamer doen, waarbij hij de belangrijkste vraagpunten bij de interpellatie dient te vermelden. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 133, eerste lid. In het voorgestelde artikellid wordt niet langer genoemd dat het moet gaan om een onderwerp dat vreemd is aan de orde van de dag, om de interpellatiemogelijkheid op dit punt niet te beperken. Verder wordt het tijdstip waarop de verzoeken kunnen worden gedaan (in de huidige regeling: tijdens de regeling van werkzaamheden, waarbij de Voorzitter de mogelijkheid heeft het verzoek ook op andere tijdstippen toe te staan) niet langer genoemd, aangezien de verzoeken voor een interpellatie in de praktijk – zoals andere verzoeken met betrekking tot de werkzaamheden – worden gedaan bij de regeling van werkzaamheden.

Het *tweede lid* gaat in op de toekenning van het interpellatieverzoek, die plaatsvindt indien het verzoek wordt gesteund door ten minste dertig leden. Dit sluit inhoudelijk aan bij het huidige artikel 133, tweede lid.

Het *derde lid* heeft betrekking op de vaststelling van het tijdstip van een interpellatie. Dit correspondeert met het huidige artikel 133, derde lid, eerste en tweede zin. In de voorgestelde bepaling wordt de bevoegdheid om het tijdstip vast te stellen neergelegd bij de Voorzitter, waarmee wordt aangesloten bij de regeling voor dertigledendebatten (zie artikel 12.7, derde lid). Een uitzondering vormen interpellaties waarvan de Kamer vindt dat deze meteen dienen plaats te vinden, waarvoor het zesde lid van dit artikel een bijzondere regeling biedt. Verder wordt niet langer in de bepaling genoemd dat de minister wordt uitgenodigd, aangezien dat voor elk debat geldt en hierbij verder geen bijzonderheden gelden.

Het *vierde lid* heeft betrekking op het voorafgaand aan het interpellatiedebat indienen van de te stellen vragen door de interpellant. De interpellant moet de vragen binnen een week schriftelijk indienen bij de Voorzitter, die de vragen doorzendt aan de minister. Dit correspondeert met het huidige artikel 133, vierde lid. Daarbij wordt voorgesteld de termijn voor de schriftelijke indiening te specificeren op een week (in plaats van zo spoedig mogelijk), zodat hierover meer helderheid ontstaat voor zowel de vragensteller als de minister en de overige deelnemers aan het interpellatiedebat. Verder is de regeling voor het al dan niet doorzenden van vragen door de Voorzitter niet meer uitschreven. Deze stemt inhoudelijk volledig overeen met de bepalingen over de doorzending van schriftelijke vragen (de artikelen 12.1, tweede en derde lid), die daarom van overeenkomstige toepassing worden verklaard.

Het *vijfde lid* ziet op het verloop van een interpellatiedebat. In afwijking van artikel 8.12 heeft de interpellant daarbij twee spreektermijnen, en de overige leden die aan het debat deelnemen één spreektermijn. Dit stemt overeen met het huidige artikel 133, vijfde lid.

Het *zesde lid* heeft betrekking op interpellaties waarbij zeer veel spoed is vereist en de minister reeds aanwezig is. Indien dat het geval is, kan de Kamer – in meerderheid – besluiten dat meteen een interpellatie moet plaatsvinden. Daarbij worden de vragen direct aan de minister gesteld (zonder de schriftelijke toezending aan de Voorzitter, genoemd in het vierde lid), en geeft de minister meteen de verzochte inlichtingen. Als hij daartoe niet in staat is,

wordt het vervolg van de interpellatie uitgesteld tot een later tijdstip. Deze regeling sluit aan bij het huidige artikel 133, derde lid, derde en vierde zin, en vierde lid, eerste zin.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie merken op dat het recht van interpellatie een instrument is dat sinds 1849 in het Reglement van Orde van de Kamer is opgenomen. Van dit instrument wordt niet zo vaak gebruikgemaakt. Het komt ook voor dat een interpellatiedebat wordt omgezet in een “gewoon” debat dan wel een dertigledendebat. In artikel 12.6 komt niet terug dat het bij een interpellatie moet gaan om een “onderwerp dat vreemd is aan de orde van de dag”. In welke zin is een interpellatiedebat nog onderscheidend van andere debatten, los van het feit dat de interpellant twee keer het woord mag voeren en de andere woordvoerders één keer? Wat is de meerwaarde van het interpellatiedebat ten opzichte van andere debatten? Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

In het artikel wordt niet langer genoemd dat het moet gaan om een onderwerp dat vreemd is aan de orde van de dag, om de interpellatiemogelijkheid op dit punt niet te beperken. De interpellatie verschilt van reguliere debatten en dertigledendebatten in de zin dat de interpellant (aanvrager) in ten hoogste twee termijnen het woord voert, terwijl andere leden in ten hoogste één termijn het woord voeren. Daarnaast geldt dat de interpellant de vragen die hij zal stellen vooraf schriftelijk bij de Voorzitter indient. De vragen worden doorgezonden aan de betrokken minister. Het debat kan daarmee een meer omlijnd kader krijgen dan bij andere debatten het geval is.”

De leden van de SGP-fractie merken op dat in het artikel over interpellaties wordt aangegeven dat de interpellant de vragen binnen een week in moet dienen bij de Voorzitter. Deze leden vragen of dit logisch is als de interpellatie ook pas (veel) later kan worden gehouden. Zij denken hierbij bijvoorbeeld aan de interpellatie over het Slotervaartziekenhuis die op 19 maart 2013 is aangevraagd en pas op 5 september van dat jaar is gehouden. Is die week voor het indienen van de vragen gekoppeld aan het moment van aanvraag of van het inplannen van het debat?

De week voor het indienen van de vragen is gekoppeld aan het moment van aanvraag. Naar de mening van de werkgroep brengt de uitleg van het artikel, aansluitend bij het karakter van de interpellatie, met zich mee dat een debat op een redelijke termijn dient te worden ingepland.

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Van Otterloo vroeg naar de mogelijkheid van een interpellatie op een vast moment in de week. Wij zien niet de meerwaarde van dit voorstel, naast alle bestaande mogelijkheden die er al zijn. Daarom hebben wij dit voorstel dus geen invulling gegeven.”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Van Otterloo heeft nog het instrument interpellatie benoemd. Dat is terecht. Ik denk dat hij een punt heeft als hij zegt dat dat sluipenderwijs minder plaatsvindt, maar het wel degelijk een ander instrument is, waarmee je gericht een aantal vragen aan de bewindspersonen kan voorleggen. Dus wat ons betreft hoeft dat niet tot aanpassing van het

reglement te leiden. Maar je kunt je goed voorstellen dat hier vaker gebruik van gemaakt zal worden.”

V. Overig

-

§ 12.4 Het dertigledendebat

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 2a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29263	Vaststelling	Plenaire vergadering en interpellatie (introductie spoeddebat)
32743	Wijziging	Naamgeving dertigledendebat

Vanaf 35322 (opschrift § 12.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met paragraaf 2a van het huidige hoofdstuk VIII, en heeft betrekking op dertigledendebatten. De paragraaf is niet langer in het plenaire hoofdstuk opgenomen om dat hoofdstuk beperkt te houden tot algemene regels over de vergaderingen van de Kamer, en om de regeling voor de dertigledendebatten onder te brengen bij de verwante bepalingen over andere typen plenaire debatten (interpellaties, mondelinge vragenuur).”

V. Overig

-

Artikel 12.7 Dertigledendebat

1. Ieder lid kan verzoeken een dertigledendebat te houden, onder vermelding van het onderwerp van het debat.
2. Het verzoek wordt toegekend indien het wordt gesteund door ten minste dertig leden.
3. De Voorzitter bepaalt wanneer het debat wordt gehouden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 54a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29263	Vaststelling	Plenaire vergadering en interpellatie (introductie spoeddebat)
32743	Wijziging	Naamgeving dertigledendebat

Vanaf 35322 (artikel 12.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 54a, en biedt de regeling voor de dertigledendebatten.

Het *eerste lid* gaat in op het verzoek om een dertigledendebat over een onderwerp te houden, dat door ieder lid kan worden gedaan. Dit sluit aan bij het huidige artikel 54a, tweede lid.

Het *tweede lid* (toekenning debat bij steun van ten minste dertig leden) en *derde lid* (Voorzitter bepaalt tijdstip dertigledendebat) stemmen inhoudelijk overeen met het huidige artikel 54a, eerste en derde lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De werkgroep doet diverse voorstellen voor een andere werkwijze. Het is de leden van de VVD-fractie opgevallen dat niet wordt voorgesteld om de dertigledendebatten te vervangen door vijftigledendebatten. Waarom is daar niet voor gekozen? De staatscommissie parlementair stelsel (Staatscommissie-Remkes) doet die aanbeveling, zo merken deze leden op. Graag krijgen zij hierop een reactie van de werkgroep.

De werkgroep heeft in haar rapport aandacht besteed aan deze aanbeveling van de staatscommissie en daarbij overwogen of deze maatregel meerwaarde zou bieden. De werkgroep herkent de geconstateerde knelpunten rondom de lange wachtlijst met dertigledendebatten. Overigens is deze problematiek bij meerderheidsdebatten inmiddels nog groter dan bij dertigledendebatten. De werkgroep heeft een praktijktoets gedaan op basis van de huidige wachtlijst met debatten en de steun die bij de aanvragen werd verleend. Deze wees uit dat een verhoging van de drempel de wachtlijst inderdaad in enige mate zou verkorten. De vraag is echter wat een hogere drempel in de praktijk zou betekenen voor de mate van steunverlening. De effectiviteit blijft daarmee ongewis. De werkgroep wenst bovendien meer ten principale geen afbreuk te doen aan het recht van minderheden om een plenair debat te kunnen agenderen. Wel heeft de werkgroep een regeling uitgewerkt waarmee niet ingeplande debatten na verloop van tijd komen te vervallen. Daarnaast acht de werkgroep het, conform de bestaande praktijk, zinvol om periodiek in commissies na te gaan of nog niet ingeplande debatten kunnen worden gecombineerd of afgevoerd. Zij maakt daarom een andere afweging dan de staatscommissie.”

“De leden van de D66-fractie hebben met het oog op de druk op de plenaire agenda tevens de aanbeveling van de staatscommissie parlementair stelsel bestudeerd om de drempel van dertigledendebatten te verhogen naar vijftig leden, en dus naar vijftigledendebatten. De staatscommissie wijst daarbij op de lange wachtlijst van dertigledendebatten en stelt dat het instrument door de lange periode tussen de aanvraag en het debat ook niet effectief is. Wat is de gemiddelde duur tussen de aanvraag en behandeling van een dertigledendebat, zo zouden deze leden willen weten.

Een inventarisatie op basis van de uitgevoerde dertigledendebatten zoals die in het parlementair informatiesysteem ParlIS zijn geregistreerd, levert onderstaand beeld op van het gemiddeld aantal dagen dat een aangevraagd dertigledendebat op de wachtlijst staat.

Jaar¹⁸⁶	Aantal dertigleden debatten	Dagen wachttijd
2011-2020	228	143
2020	2	502
2019	18	341
2018	41	137
2017	48	60

¹⁸⁶ Het betreft de uitgevoerde dertigledendebatten vanaf juni 2011 tot en met januari 2020 (228 totaal).

2016	13	283
2015	20	197
2014	30	142
2013	30	105
2012	15	105
2011	11	34

De verhoging naar een substantiële minderheid van één derde van de Kamer vormt volgens de staatscommissie geen onredelijke drempel voor een plenair debat. Ook stimuleert het de blokvorming in de Kamer, aldus de staatscommissie.¹⁸⁷ De werkgroep wijst de aanbeveling in haar rapport echter af, onder meer omdat het ten principale geen afbreuk wil doen aan het recht van minderheden om een plenair debat te kunnen agenderen. Deze leden begrijpen daarentegen wel waarom de staatscommissie deze aanbeveling doet. Kan een minder inzetbaar, maar sneller inplanbaar en dus beter bruikbaar instrument niet in potentie meer toegevoegde waarde hebben als recht voor de minderheden in de Kamer? Deze leden zijn in dit verband benieuwd hoeveel debatten er minder op de huidige lange wachtlijst (peildatum 29 januari 2020) zouden staan door de voorgestelde verhoging.

De werkgroep heeft de aanbeveling van de staatscommissie nadrukkelijk overwogen, maar is tot de conclusie gekomen dat een verhoging van de drempel – los van de principiële overweging rondom de positie van minderheden – niet noodzakelijkerwijs betekent dat er ook daadwerkelijk minder debataanvragen worden toegekend. Een inventarisatie op basis van de stenogrammen van de regelingen van werkzaamheden, uitgaande van alle dertigledendebatten (82 totaal) van de wachtlijst op 29 januari 2020, laat zien dan er bij een minimum van vijftig leden 39 dertigledendebatten zouden afvallen en dus nog 43 dertigledendebatten overblijven. Het aantal meerderheidsdebatten op de lijst (137), dat in de praktijk inmiddels aanzienlijk hoger ligt dan het aantal dertigledendebatten, verandert hierbij natuurlijk niet. Dit beperkt het effect van de maatregel op de gehele wachtlijst. De werkgroep plaatst hierbij bovendien de kanttekening dat invoering van een andere, hogere drempel bij fracties kan leiden tot andere afwegingen, wanneer tijdens de regeling van werkzaamheden wordt geïnventariseerd of er steun is voor een debataanvraag. Zie ook de beantwoording hierboven. Verder dient te worden vermeld dat de genoemde cijfers een vertekend beeld kunnen geven, omdat in de huidige praktijk niet alle fracties zich tijdens de regeling van werkzaamheden duidelijk uitspreken bij het aanvragen van de debatten. Alleen de fracties die duidelijk voor of tegen een aangevraagd debat waren, zijn meegenomen in de berekening. Mogelijk ligt de daadwerkelijke steun in de praktijk dus hoger. ”

“De leden van de SGP-fractie vragen in hoeverre de werkgroep zich nog gebogen heeft over het aantal leden dat nodig is voor een ‘dertigledendebat’. Is ook overwogen om te kiezen voor een hogere norm voor het aantal leden dat de aanvraag moet steunen?”

Over de drempel voor het aanvragen van een dertigledendebat zijn ook door andere fracties vragen gesteld. De werkgroep verwijst voor het antwoord op deze vraag naar de beantwoording van de vragen van de leden van de fracties van de VVD en D66 over dit onderwerp.”

¹⁸⁷ Staatscommissie parlementair stelsel, ‘Lage drempels hoge dijken, democratie en rechtstaat in balans’, 2018, p. 281-282.

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel), over het later verworpen amendement nr. [30](#)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Verder heeft de heer Van der Molen een gewijzigd amendement ingediend om voortaan in commissieverband minderheidsdebatten te houden in plaats van plenaire dertigledendebatten. Dat is het amendement op stuk nr. [30](#). In het verlengde hiervan vroeg mevrouw Özütok of het een goed idee zou zijn om het aantal dertigledendebatten plenair te beperken door in commissieverband minderheidsdebatten mogelijk te maken. Zoals uit alle stukken bij ons herzieningsvoorstel blijkt, willen we graag dat het belang van commissies in de Kamer toeneemt. We hebben verschillende voorstellen gedaan om dat te ondersteunen. Maar we zijn geen voorstander van het amendement voor minderheidsdebatten op commissieniveau. Zoals dat schriftelijk eigenlijk al gewisseld is, is onze argumentatie dat wij geen afbreuk wensen te doen aan het recht van minderheden om een plenair debat te kunnen agenderen, en het hun ontnemen van de mogelijkheid van een plenair dertigledendebat past niet bij dat uitgangspunt dat wij gehanteerd hebben. Een plenaire minderheid moet de mogelijkheid blijven hebben om in de plenaire zaal dit debattype te kunnen agenderen. En we zien er geen heil in de drempel daartoe te verhogen, dus ook niet om die mogelijkheid in het geheel te schrappen. Daarnaast is het naar onze mening ook sterk de vraag of er nu juist geen aanzuigende werking zal uitgaan van het houden van minderheidsdebatten, een soort dertigledendebatten op commissieniveau. Er zal dan immers geen centrale sturing op de planning meer zijn. Nu zie je — en u doet er ook nog voorstellen voor — dat je als Kamer, als je te veel dertigledendebatten hebt, eigenlijk zelf vastloopt, want dan lukt het allemaal niet meer. Daarom hebben we ook een vervalbepaling, dus daarmee zit er een soort inherente matiging in. Maar als je dat niet doet, en zegt dat je ook op commissieniveau het recht hebt om dertigledendebatten te organiseren, dan zijn wij bezorgd dat die wachttijdproblematiek, die overigens ook grotendeels wordt veroorzaakt door meerderheidsdebatten, wordt verplaatst naar commissieniveau, of zelfs vergroot. En verder is het al op dit moment in commissies een goed gebruik om zo veel mogelijk op basis van consensus de eigen agenda te bepalen. Je ziet dat er dan soms ook gekozen wordt voor "niet jouw deelonderwerp, maar er komt een wat groter onderwerp waarvan dat ook onderdeel kan uitmaken". Dus wij zien goede ontwikkelingen in het proberen om in commissies zo veel mogelijk recht te doen aan minderheden, maar soms wel wat te clusteren en bij elkaar te voegen. Wij zouden aan die werkwijze geen afbreuk willen doen, en daarom ontraden wij ook het amendement op stuk nr. [30](#).

De heer Van der Molen (CDA):

Ik kan de heer Van der Staaij goed volgen als hij zegt dat er natuurlijk ruimte moet zijn om hier debatten aan te vragen. En dat doen we in groten getale in minderheden. Maar die komen er bijna nooit van, want het zijn enorm lange lijsten; dan worden ze eenmaal op de plenaire agenda gezet en dan zijn we maanden verder. U gebruikte zonet in de richting van de heer Van Meenen het woord "fictie". Maar dat is dan toch ook wat wij met die dertigledendebatten doen? Dan kan iedereen zijn five minutes of fame hebben door er een aan te vragen, en te zeggen: ik heb er een prioriteit van gemaakt. En dan komen ze niet, of een jaar later. Dus begrijp ik de heer Van der Staaij nou goed dat hij zegt: ja, daar is helaas niks aan te doen, maar wij kiezen er bewust niet voor om die actualiteit in de commissie te doen, die sneller kan schakelen dan de plenaire zaal? Dus moeten Kamerleden er dan genoeg mee nemen om op

een wachtlijst te staan, of zouden ze genoeg moeten willen nemen met het feit dat er een debat kan plaatsvinden, maar dan in een commissie? Hoe kijkt de heer Van der Staaij daartegen aan?

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

We zijn het eens met de analyse dat we een oplossing moeten vinden voor die wachttijdproblematiek. We hebben daar twee dingen voor voorgesteld. Aan de ene kant die vervalbepalingen voor aangevraagde debatten; daarmee wordt eigenlijk al op voorhand gezegd dat, als we met elkaar te veel debatten aanvragen, dat dus betekent dat er heel veel over de rand vallen. En, twee, we hebben ook gepleit voor een commissieregeling van werkzaamheden; dat het eenvoudiger wordt, ook voor kleinere fracties, om aan het begin van een procedurevergadering een debat aan te vragen, en dat dat ook via Debat Gemist is na te kijken. Soms willen Kamerleden ook duidelijk maken aan degenen die zij vertegenwoordigen dat zij een onderwerp echt op de agenda hebben gezet, en zoeken daar wat bewijsmateriaal voor. Nou, dat kan dan dus ook, dus door een makkelijkere ingang te hebben via die commissieregeling van werkzaamheden. Dat zijn eigenlijk de oplossingen die wij daarvoor hebben aangedragen.

De heer Van der Molen (CDA):

Even kijken of ik dan de juiste conclusie trek. De oplossing voor het feit dat er heel veel dertigledendebatten aangevraagd worden die nooit geagendeerd worden omdat het er zo veel zijn, zijn twee maatregelen. Een: ze moeten makkelijker aangevraagd kunnen worden, via de commissie. Dat lijkt volgens mij toch leidend tot meer aanvragen die niet geagendeerd worden. En we hebben een vervaldatum, oftewel: voordat je er überhaupt aan toekomt, zijn ze al vervallen. Hoe kan dat, zo vraag ik de heer Van der Staaij, een oplossing zijn voor het sneller agenderen van spoeddebatten? Want dat een minderheid debatten moet kunnen organiseren, dat deelt volgens mij dit hele huis. Maar dat ze niet plaatsvinden, dát is het probleem.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Zeker, maar uiteindelijk is dat natuurlijk wel wat we met elkaar doen. Dat is echt cultuur. Dat kun je niet met regels oplossen. Het is dus niet het ei van Columbus dat we aandragen, maar het is een kleine bijdrage. Aan de ene kant hoor je nu van leden die hier bij een regeling van werkzaamheden een debat aanvragen: hé, het is zo makkelijk; je kunt het even melden en je staat daar met je vraag of met je punt. Bij commissies is het soms wat ingewikkelder. Dan moet je er bijvoorbeeld aan het einde in een rondvraag mee komen. Dat stimuleert dus om je punten eerder bij een commissievergadering aan te dragen. Daarnaast doe je dat natuurlijk ook door het aantal regelingen van werkzaamheden te beperken. Dat is ook een aanwijzing om allereerst je punt te maken in de commissie. Vaak zie je dat een punt ook prima in een commissie aan de orde kan komen.

Het voorstel van de heer Van der Molen zegt eigenlijk dat de plenaire zaal alleen het podium is van een Kamermeerderheid. Dat zal ook vaak de coalitie zijn. Daarmee loop je eigenlijk het risico dat je zegt: in de commissie mag de oppositie nog debatten aan de orde stellen en plenair is dat aan de coalitie of aan een meerderheid. Dat vinden wij een risico van dat amendement. We hebben in sommige buitenlandse landen ook gezien dat dat weleens zo kan werken. Laten

we die laagdrempeligheid die er is voor minderheden ook in stand houden en tegelijkertijd proberen om meer naar de commissies te krijgen.

De heer Van Meenen (D66):

Ik begrijp dat wij de heer Van der Staaij hier niet van kunnen overtuigen. Misschien hem persoonlijk nog wel, maar hij spreekt hier namens een commissie die bestaat uit allemaal goede collega's van ons. Ik denk dat wat wij hier met elkaar doen voor alle partijen wel zinnig is, ook om uiteindelijk hun standpunt goed en scherp te kunnen bepalen. Als u het goed vindt, kom ik naar aanleiding van het interruptiedebatje tussen u en de heer Van der Molen nog even terug op die stemming in de procedurevergadering. Nu dringt het pas tot me door dat we daar dus een minderheidsdebat kunnen aanvragen, in de regeling van werkzaamheden van de procedurevergadering. Dat kan. Dan kan het toch niet anders dan dat je daar stemt volgens de verhoudingen in de plenaire zaal?

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Het punt is niet dat wij minderheidsdebatten binnen de commissie willen regelen, maar als je daar een debat aanvraagt, binnen de werkwijze die commissies hanteren, gaan wij ervan uit dat het tot de mogelijkheden behoort en dat er ruimte voor wordt geboden. Maar het is niet zo dat we hiermee een formeel recht op minderheidsdebatten in commissies introduceren.

De heer Van Meenen (D66):

We hebben daar een regeling van werkzaamheden. Als die enige betekenis heeft, moet je daar dus een aanvraag kunnen doen. Ik kan mij gewoon niet voorstellen hoe je dat kunt doen zonder rekening te houden met de verhoudingen in de Kamer. Want wat wordt dat dan? Er is een toevallige hoeveelheid leden aanwezig en die gaat daar, gewoon met one man, one vote, bepalen of er wel of niet een minderheidsdebat geagendeerd gaat worden? Ik wil het niet ingewikkelder maken, maar mag ik het zo vragen: wilt u in tweede termijn terugkomen op deze vraag van mij?

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Misschien kan ik u gelijk bedienen, meneer Van Meenen. We hebben het natuurlijk uitvoerig gehad over dat punt, over hoe het werkt in de commissies. Ons idee is ... Neem het voorbeeld dat er een schokkend rapport is van de Ombudsman over dat het niet goed gaat met de toegang tot de gehandicaptenzorg. Als er hier nu een debat over wordt aangevraagd, denkt iedereen: het is wel een belangrijk onderwerp; het is wel een schokkend rapport, dus het is goed om er een debat over te organiseren. Als dit naar de commissie zou gaan, verwacht ik dat iedereen zal zeggen: "Dit is inderdaad een belangrijk rapport, maar als commissie hebben we juist bij uitstek de instrumenten om er eerst nog een schriftelijke ronde over te houden. Want iedereen wil een debat. Wat staat er al op de agenda? Waar past het bij? Moet het nou apart?" Ik denk dus dat je juist op commissieniveau veel makkelijker in staat zult zijn — dat leert de ervaring ook — om het in een ordelijke procedure weg te zetten dan plenair het geval is. Plenair heb je namelijk vooral de smaak van debatten aanvragen, en niet van dat hele andere arsenaal aan instrumenten dat de commissie tot haar beschikking heeft.

De heer Van Meenen (D66):

Kijk, ik begrijp alles wat de heer Van der Staaij zegt. Zo is het natuurlijk ook. Er worden daar allerlei besluiten genomen. Maar op een bepaald moment is hier bij een minderheidsdebat dus

aan de orde dat een minderheid iets kan vinden en ook iets kan bereiken wat normaal gesproken alleen aan meerderheden toegestaan is. Dat instrument hebben we hier binnengebracht. Nu probeer ik me er een voorstelling van te maken hoe dat dan uit gaat werken in een commissie, als je niet kunt bepalen of die minderheid voldoende is. Want hoe ga je dat dan bepalen? Wanneer is een minderheid in de commissie dan voldoende? Is die voldoende als één persoon in die commissie dat zegt of zal er uiteindelijk toch geteld moeten worden of het dan die 30 leden zijn? Ik ben benieuwd naar het antwoord.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Maar het voordeel is dat wij al over die punten hebben nagedacht, want onze opdracht was ook wat je beter kan doen en hoe je ermee om kan gaan. Bij elke nieuwe wijziging moet je weer kijken hoe die in de praktijk uitpakt. Wat wij zien is dat eigenlijk in heel veel commissies de cultuur is om, als partijen redelijke punten hebben, die ook te honoreren en om die ook in de werkwijze weg te zetten. Waar het gaat om de vraag hoe het zit met minderheden en meerderheden komt dat naar ons gevoel juist in de plenaire zaal sterker tot uitdrukking dan in commissieverband, waar eerder nog de collectieve opvatting is dat je zo veel mogelijk onderwerpen op een goede manier recht wil doen en je snapt dat iedere partij haar eigen speerpunten kan hebben. Dus daarom hebben we hierover geen andere voorstellen gedaan dan we hebben gedaan. Ik dank in ieder geval de heer Van Meenen voor de punten die hij aangeeft vanuit zijn ervaring als commissievoorzitter. Dat willen we heel graag serieus nemen en we willen ook zien hoe hij er zelf invulling aan geeft, maar wij zeggen wel: kijk eerst, en dat geldt voor alle wijzigingen in regelingen, hoe dat in de praktijk uitpakt. Wij kunnen hier met elkaar wel zinnigjes formuleren, maar het is altijd weer afwachten hoe dat in de praktijk uitpakt, wat ook geldt voor deze herziening van het Reglement van Orde.”

V. Overig

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium wijst op het uitgangspunt dat de Kamer zelf de baas is over haar agenda en dat de Voorzitter daartoe voorstellen doet. De leden van de VVD-fractie vragen in dit verband waarom meerderheidsdebatten geen voorrang krijgen op dertigledendebatten. Daartoe is van belang te memoreren dat het dertigledendebat ooit in het leven is geroepen als parlementair instrument voor een minderheid van de Kamer, zodat zij ook de kans krijgt onderwerpen plenair te agenderen. De planning daarvan is daarom ook reglementair belegd bij de Kamervoorzitter, omdat anders een meerderheid alsnog agendering van dit type debat (oneindig) kan tegenhouden. Om recht te doen aan dit instrument, probeert de Voorzitter met regelmaat dertigledendebatten (op volgorde van aanvraag) te agenderen. Dat is niet elke week het geval en zelden wordt er meer dan één dertigledendebat in een parlementaire week geagendeerd. Het Presidium wijst erop dat het idee om dertigledendebatten in een commissiezaal op maandag te houden, in strijd is met de eerdergenoemde gedachte achter het dertigledendebat, en ook op gespannen voet staat met de zelfstandige bevoegdheid die commissies hebben om de eigen agenda te bepalen. Het is overigens al geruime tijd praktijk dat commissies de lijst met (dertigleden)debatten agenderen op de procedurevergaderingen om te bezien of onderwerpen kunnen worden betrokken bij (reeds geagendeerde) commissiedebatten.”

§ 12.5 Vervallen toekenning debat
--

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift § 12.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)**[Kamerstukken 35322](#)**

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling**Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)**

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf is nieuw en bevat een artikel over het laten vervallen van de toekenning van debatten die na verloop van tijd nog niet zijn gehouden.”

V. Overig

-

Artikel 12.8 Vervallen toekenning debat

1. Indien in de eerste vergadering twaalf weken na de toekenning van een interpellatiedebat, een dertigledendebat of een ander door een lid verzocht debat waartoe de Kamer heeft besloten, dit debat nog niet heeft plaatsgevonden, dan vervalt de toekenning.

2. Het lid dat om het debat heeft verzocht, of een ander lid van zijn fractie of groep, kan uiterlijk in de in het eerste lid bedoelde vergadering mededelen dat hij de termijn voor de toekenning wenst te verlengen. De verlenging geldt vanaf die mededeling tot en met de eerste vergadering twaalf weken nadien. De termijn kan op deze wijze ten hoogste twee keer worden verlengd.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift § 12.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

[Kamerstukken 35322 nr. 2](#) *(brief van de werkgroep)*

“Om de lange lijst debatten beheersbaar te houden, stelt de werkgroep een systeem van verlenging van de toekenning van debatten voor, waarbij deze na een verloop van tijd vervallen. Dit geldt voor alle debataanvragen, dus zowel dertigledendebatten als meerderheidsdebatten en interpellaties.”

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) *(rapport van de werkgroep)*

“Te veel ongeplande dertigleden- en meerderheidsdebatten

Sinds 2004 kan op verzoek van ten minste 30 leden een dertigledendebat (voorheen: spoeddebat) worden gehouden.¹⁸⁸ Via een dertigledendebat kan een Kamerminderheid een onderwerp op de Kameragenda zetten, en kan snel op actualiteiten in de samenleving worden gereageerd. De lijst met aangevraagde dertigledendebatten is afgelopen jaren flink gegroeid. De tijd tussen de toekenning van een debat en het tijdstip waarop het daadwerkelijk kan worden ingepland, is dusdanig lang geworden dat de effectiviteit van het instrument sterk onder druk staat. Dit geldt evenzeer voor de zogenaamde meerderheidsdebatten: debatten die bij de aanvraag worden gesteund door een meerderheid in de Kamer. Ook daarvoor bestaat een lange lijst van nog ongeplande debatten. Bij aanvang van het parlementaire jaar 2018-2019 betrof het 115 aangevraagde meerderheidsdebatten en 107 dertigledendebatten die nog niet ingepland konden worden. Een oplossing voor dit probleem ligt in eerste instantie buiten het Reglement; het is, als gezegd, immers aan de Kamer om bij het toekennen of afwijzen van debatverzoeken de beperkte tijd die de Kameragenda biedt in ogeschouw te nemen. De werkgroep is van mening dat op commissieniveau vaker een bewuste afweging zou kunnen plaatsvinden om onderwerpen plenair, dan wel in commissieverband te behandelen. Zo kan worden nagegaan op welke thema's brede steun voor een plenair debat zou bestaan. Verder zou in commissies periodiek kunnen worden nagegaan of nog niet ingeplande debatten mogelijk kunnen worden gecombineerd of afgevoerd, overigens zonder af te doen aan het recht van de aanvrager om een toegewezen debataanvraag in stand te laten. Ook ziet de werkgroep geen bezwaar om in commissies te bezien op welke wijze aandacht kan worden besteed aan de actualiteit en welke instrumenten daarbij kunnen worden ingezet.

Oplossingen moeten naar het oordeel van de werkgroep dus eerst en vooral gezocht worden in aanpassing van de parlementaire cultuur. Niettemin is het van belang om ook meer gericht te zoeken naar mogelijkheden voor het aanpakken van de lange wachtlijst aan debatten. Daarvoor heeft de werkgroep een regeling uitgewerkt waarmee aangevraagde, maar niet ingeplande debatten na verloop van tijd komen te vervallen. De rechten van minderheden blijven daarbij gewaarborgd. Zie paragraaf 4.4 voor een verdere toelichting op dit punt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel is nieuw, en biedt een regeling om de toekenning te laten vervallen van debatten die na verloop van tijd nog niet zijn gehouden. De regeling is gericht op het doen afnemen van de hoeveelheid ongeplande debatten. Zie over de achtergrond verder paragraaf 2.4 van het algemeen deel van de toelichting, onder ‘Ongeplande dertigleden-, meerderheids-, en interpellatiedebatten vervallen na verloop van tijd’.

Het *eerste lid* geeft de regeling voor het laten vervallen van de toekenning. Daarbij wordt geregeld dat de toekenning van een debat in beginsel vervalt, indien het debat nog niet is gehouden in de eerste vergadering twaalf weken na de toekenning ervan. Het gaat hierbij om de door de leden verzochte interpellatiedebatten, dertigledendebatten en meerderheidsdebatten (debatten waartoe de Kamer bij meerderheid heeft besloten op verzoek van een lid). De vervaltermijn eindigt daarbij dus in de eerste vergadering twaalf weken na de toekenning van het debat. Als de twaalf weken eindigen in een recesperiode, betekent dit dus dat uiterlijk in

¹⁸⁸ Zie Kamerstukken [29263](#).

de eerste vergadering na het reces het debat kan worden ingepland, en om verlenging van de toekenning kan worden verzocht (zie daarvoor het tweede lid). Deze regeling voor de vervaltermijn sluit aan bij de regeling voor het aanhouden van moties. Zie daarvoor artikel 8.22, tweede lid.

Het *tweede lid* ziet op de mogelijkheid om de toekenningstermijn van een debat te verlengen. Daartoe kan het lid dat om het debat heeft verzocht besluiten (of een ander lid van zijn fractie of groep), wat hij dan uiterlijk in de eerste vergadering twaalf weken na de toekenning van het debat moet medelen. De verlenging geldt vanaf de mededeling tot en met de eerste vergadering twaalf weken nadien, en er kan in totaal twee keer worden verlengd.”

Algemeen

“Ongeplande dertigleden-, meerderheids-, en interpellatiedebatten vervallen na verloop van tijd

Het aantal ongeplande debatten vormt een toenemend probleem en tast de effectiviteit van het instrument voor minderheden om debatten te agenderen aan. Om de lange lijst debatten beheersbaar te houden, komt er een systeem waarbij toegekende debatten na verloop van tijd vervallen als zij niet worden ingepland. Dit geldt voor zowel dertigledendebatten, als meerderheidsdebatten en interpellaties. Zie hiervoor artikel 12.8.“

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de VVD-fractie lezen dat wordt voorgesteld om ongeplande debatten na verloop van tijd te laten vervallen, als zij niet worden ingepland. In het desbetreffende artikel 12.8 staat dat een debat na een bepaalde tijd vervalt als het niet heeft plaatsgevonden. Gaat het hierbij om een debat dat is gehouden of is ingepland? Wanneer is een debat “ingepland”? Is een debat ingepland als het op het langetermijnschema staat met een weekaanduiding of als het bij de “aangemelde onderwerpen, nog niet geagendeerd” staat? Gaarne krijgen deze leden een verduidelijking van de werkgroep.

De werkgroep merkt op dat het bij artikel 12.8 gaat om (dertigleden-/interpellatie-/door een lid verzochte) debatten waarvan de Kamer heeft besloten deze te houden, maar die nog niet zijn gehouden. Dit gaat dus zowel om de debatten waarvan in het langetermijnschema een indicatieve weekaanduiding wordt gegeven, als de nog niet geagendeerde debatten. Debatten die geen dertigleden- of interpellatiedebat zijn, en niet berusten op een verzoek van een lid, bijvoorbeeld een plenair debat over een wetsvoorstel, vallen niet onder de regeling van het artikel.

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van het voorstel van de werkgroep om debatten twaalf weken na toekenning te laten vervallen, met de mogelijkheid om dit nog maximaal twee keer voor een periode van twaalf weken te verlengen. Deze leden delen het standpunt van de werkgroep dat het aantal ongeplande debatten een toenemend probleem vormt. En met dit voorstel wordt de lange lijst debatten inderdaad (beter) beheersbaar. Tegelijkertijd vragen deze leden zich wel af hoe het voorstel in de praktijk uitpakt. Verwacht de werkgroep dat dit voorstel tot meer controversen kan leiden over het al dan niet tijdig inplannen van een debat dan nu het geval is? Brengt dit in haar optiek de Voorzitter mogelijk in een kwetsbaardere positie?

In de ogen van de werkgroep brengt het voorstel de Voorzitter niet in een kwetsbaardere positie. De agendering betreft immers een voorstel van de Kamervoorzitter, waar de Kamer in meerderheid over beslist. Daarnaast bevat de vervalregeling meerdere verlengingsmogelijkheden, en kan een debat waarvoor voldoende draagvlak in de Kamer blijft bestaan ook nadien opnieuw worden aangevraagd en toegekend.

Deze leden zijn voorts benieuwd hoeveel van de dertigleden- en meerderheidsdebatten op de huidige lijst (peildatum 29 januari 2020) door dit voorstel zouden worden geschrapd.

De werkgroep heeft dit voor de peildatum in kaart gebracht. Bij een vervaldatum 12 weken na de aanvraag blijven 66 van de 230 debatten over, waarvan 24 dertigledendebatten en 42 meerderheidsdebatten. 164 van de 230 debatten zouden dus vervallen, indien zij na 12 weken niet zouden worden verlengd. 164 debatten zouden totaal worden geschrapd na 12 weken (64 dertigledendebatten en 100 meerderheidsdebatten).

Bij een verlenging van de gehele lijst met nog eens 12 weken (vervaldatum 24 weken na aanvraag) blijven 95 debatten over van de 230 debatten (33 dertigledendebatten en 62 meerderheidsdebatten). 135 debatten zouden dus in totaal worden geschrapd na 2 keer 12 weken (55 dertigledendebatten en 80 meerderheidsdebatten).

Bij een verlenging van de gehele lijst met nog eens 12 weken (vervaldatum 36 weken na aanvraag) blijven 115 debatten over van de 230 debatten (39 dertigledendebatten en 76 meerderheidsdebatten). 115 debatten zouden in totaal dus worden geschrapd na 3 keer 12 weken (49 dertigledendebatten en 66 meerderheidsdebatten).”

“De leden van de ChristenUnie-fractie delen de wens om te komen tot een meer behapbare en relevante voorraad van dertigleden-, meerderheids- en interpellatiedebatten. Zij vragen zich echter af of de voorgestelde oplossing automatisch ook tot minder debataanvragen zal leiden en of via verzoeken op de regeling van werkzaamheden meerderheidsdebatten uiteindelijk steeds naar voren zullen worden gehaald, waardoor het lastiger wordt om aangevraagde dertigledendebatten daadwerkelijk plaats te laten vinden. Deze leden wijzen hier ook op het advies van de staatscommissie parlementair stelsel om een minimum van vijftig leden in te voeren als drempel voor een minderheidsdebat en vragen een reflectie van de werkgroep hierop.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de werkgroep hoe voorkomen kan worden dat door het uitblijven van benodigde stukken vanuit het kabinet, een aangevraagd debat onverhoopt de twaalfwekentermijn (of na tweemaal verlenging zesendertigwekentermijn) overschrijdt en vervolgens van de lijst wordt afgevoerd.

De werkgroep verwijst voor een reflectie op een verhoging van de drempel voor een minderheidsdebat naar de eerdere beantwoording van de daarover gestelde vragen van de leden van de fracties van de VVD en D66. Verder zal de voorgestelde vervalregeling voor debatten inderdaad niet noodzakelijkerwijs tot een directe vermindering van het aantal debataanvragen leiden. Uiteindelijk is het hierbij aan de Kamer en haar leden om hierin in de praktijk een cultuuromslag te bewerkstelligen. De vervalregeling kan daartoe wel indirect bijdragen, omdat de beperkte mogelijkheden om een debat in te plannen door de regeling meer uitdrukkelijk aan de orde zullen komen.

Verder wijst de werkgroep erop dat wanneer voor een debat benodigde stukken uitblijven, daarmee de werkzaamheden van de Kamer onmogelijk worden gemaakt. Dit kan zich ook thans voordoen, en de Kamer heeft uiteraard de mogelijkheid om het kabinet daarvoor ter verantwoording te roepen. Het voorstel verandert daaraan niets. Wel zal door de dreiging van

de toepassing van de vervalregeling het uitblijven van de stukken eerder en nadrukkelijker de aandacht van de Kamer krijgen, wat het kabinet kan aansporen om tot spoedige toezending over te gaan, en de Kamer kan aansporen om het belang daarvan te benadrukken. Verder sluit de regeling uiteraard niet uit dat na het vervallen van een debat een gelijksoortige debataanvraag wordt toegekend, waarvoor het niet doorgaan van een debat door het uitblijven van stukken een stevig argument kan vormen.”

“De leden van de 50PLUS-fractie merken op dat voorgesteld wordt debatten te laten vervallen na twaalf weken. Deze leden vragen zich af of dit er niet toe leidt dat debatten uiteindelijk niet gehouden worden en dat er vaker aangedrongen gaat worden op een debat dat op korte termijn zal moeten plaatsvinden. Deze leden zijn van mening dat het beter is deze vervalregeling alleen toe te passen op interpellatie en dertigledendebatten.

De werkgroep bevestigt dat de vervalregeling er inderdaad toe kan leiden dat debatten uiteindelijk niet worden gehouden, en dat er wellicht vaker op aangedrongen zal worden om een debat op korte termijn te houden. Daar staat tegenover dat het inplannen van veel debatten door de omvang van de hoeveelheid nog in te plannen debatten thans ook vaak praktisch onmogelijk is. Naar verwachting zal de lijst in te plannen debatten door de vervalregeling snel beduidend korter worden, waardoor ook meer mogelijkheden zullen ontstaan voor het inplannen van de debatten. Daarnaast kan van de mogelijke toepassing van de vervalregeling ook enige indirecte matigende werking uitgaan, waarbij men zich vooraf bij de aanvraag en toekenning van het debat gaat afvragen of een afzonderlijk debat het meest passende middel is om een onderwerp tijdig op de agenda te krijgen.

De werkgroep heeft ook overwogen om de vervalregeling slechts toe te passen bij interpellatie- en dertigledendebatten. Zij acht het echter wenselijk ook een regeling te bieden voor de grote hoeveelheid nog niet ingeplande meerderheidsdebatten. Ook daarvoor bestaat een lange lijst van nog ongeplande debatten. Ter illustratie: bij aanvang van het parlementaire jaar 2018-2019 betrof het 115 aangevraagde meerderheidsdebatten en 107 dertigledendebatten die nog niet ingepland konden worden.”

“De leden van de VVD-fractie merken op dat er een regeling wordt voorgesteld, gericht op het doen afnemen van de hoeveelheid ongeplande debatten. Dat achten deze leden een goede zaak. Als het debat nog niet is gehouden in de eerste vergadering twaalf weken na de toekenning ervan, vervalt het debat dan? Zijn er andere varianten overwogen? Zo ja, welke? Is bijvoorbeeld overwogen om debatten aan het einde van het jaar, na de begrotingsbehandelingen, te laten vervallen? Tijdens die behandelingen kunnen immers alle onderwerpen aan de orde worden gesteld die op de desbetreffende begrotingen betrekking hebben. Gaarne krijgen deze leden een reactie van de werkgroep.

De werkgroep bevestigt dat een debat vervalt als dit niet is gehouden in de twaalf weken na de toekenning, waarbij er wel een verlengingsmogelijkheid is ingebouwd (zie het tweede lid). Verder is er niet gekozen voor een generiek vervalmoment om bij alle debataanvragen een gelijke termijn aan te houden voor de mogelijke inplanning (zodat een in september toegekend debat verhoudingsgewijs niet veel eerder vervalt dan bijv. een in mei verzocht debat). Daarnaast kan binnen de voorgestelde regeling de begrotingsbehandeling uiteraard wel tot gevolg hebben dat bij veel aangevraagde debatten geen gebruik wordt gemaakt van de verlengingsmogelijkheid.

De leden van de SGP-fractie waarderen het dat er een regeling komt om het aantal debatten in te perken door de debataanvraag te laten vervallen na twaalf weken. Dit kan helpen om de grote hoeveelheid nog te houden debatten in te perken of ervoor te zorgen dat de debatten worden omgezet in een commissiedebat. Zij hebben hierover een paar praktische vragen: wordt bij de bepaling van de eerste vergadering van de twaalfde week de week van indiening van het verzoek wel of niet meegerekend? Wat betekent de regeling voor het door een ander lid van een fractie of groep laten verlengen van deze termijn voor fracties of groepen die uit één persoon bestaan? Zou het niet mogelijk moeten zijn om die verlenging ook door een ander Kamerlid te laten doen?

De werkgroep merkt op dat de termijn van twaalf weken neerkomt op 84 dagen (12 keer 7 dagen), en gaat lopen vanaf de toekenning van de debataanvraag. Als die toekenning bijvoorbeeld heeft plaatsgevonden op een dinsdag en twaalf weken later op een woensdag wordt vergaderd, is dat de eerstvolgende vergadering na twaalf weken, en dus de laatste mogelijkheid om het debat te houden, of de aanvraag te verlengen.

De verlengingsmogelijkheid is binnen het voorstel inderdaad voorbehouden aan het lid en de overige leden van diens fractie of groep, om daarmee de verlengingsmogelijkheden beperkt te houden.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“De heer Bisschop vroeg naar de mogelijkheden voor verkleining van de lange lijst van ongeplande debatten. We hebben daarvoor verschillende opties verkend. Een optie is om dertigledendebatten voortaan alleen in commissieverband te houden, zoals voorgesteld in het gewijzigd amendement-Van der Molen op stuk nr. 30. Daar hebben wij, zoals ik al heb toegelicht, dus niet voor gekozen. We hebben die drempel ook niet op een andere manier hoger willen maken, maar in plaats daarvan gekozen voor een systeem waarin toegekende debatten na verloop van tijd vervallen als ze niet worden ingepland, uiteraard met de mogelijkheid om een aanvraag nog een tijdje te kunnen verlengen. Naar ons idee ontstaat op die manier een beter beeld van de debataanvragen die nog actueel zijn. Soms zullen onderwerpen bijvoorbeeld in de tussentijd al voldoende in een commissie aan de orde zijn geweest, waardoor de aanvraag kan vervallen.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het Presidium is van mening dat elk Kamerlid zelf goed dient af te wegen welke instrumenten hij/zij inzet in het dagelijkse parlementaire werk. Dat geldt voor leden die (dertigleden)debatten aanvragen, maar ook voor leden die (dertigleden)debataanvragen ondersteunen. Overigens wijst het Presidium er in dit verband op dat met de inwerkingtreding van de vervalbepaling in het Reglement van Orde, debatten na uiterlijk 36 weken komen te

vervallen. Daardoor wordt de lijst van (dertigleden)debatten dan ook regelmatig opgeschoond.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 5](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Het Presidium merkt allereerst op dat de vervalbepaling die is geïntroduceerd met de integrale herziening van het Reglement van Orde een belangrijke bijdrage levert aan het beheersen van de plenaire agenda. Voor maart 2021 konden (dertigleden)debatten oneindig op de agenda blijven staan, hetgeen leidde tot de situatie waarbij er meer dan 250 debatten op de voorraadagenda van de Kamer stonden.”

§ 12.6 Parlementair en extern onderzoek

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XII)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (opschrift § 12.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XII, en bevat bepalingen over parlementair en extern onderzoek.

Een parlementair onderzoek is een onderzoek dat door de Kamer wordt verricht, waarbij de Kamer tevens verantwoordelijkheid draagt voor de uitvoering van het onderzoek. De Kamer legt de uitvoering van parlementair onderzoek in handen van een door de Kamer in te stellen enquêtecommissie of tijdelijke commissie. Een onderzoek is pas een parlementair onderzoek wanneer de Kamer daartoe heeft besloten. Een commissie uit de Kamer kan daartoe dus niet besluiten. Dit laat onverlet dat vaste commissies van de Kamer met behulp van hun reguliere bevoegdheden uiteraard wel op kennisversterking gerichte activiteiten kunnen verrichten, zoals het houden van hoorzittingen of het raadplegen van experts.

Bij extern onderzoek door derden in opdracht van, of op verzoek van, de Kamer, is de uitvoerder verantwoordelijk voor de uitvoering en de uitkomsten. In het geval van extern onderzoek dat in opdracht van de Kamer wordt verricht, vervult de Kamer de rol van

opdrachtgever. In het geval van extern onderzoek dat op verzoek van de Kamer wordt verricht, vervult de Kamer de rol van vragende partij, die een derde partij verzoekt een bepaalde vraagstelling te onderzoeken. Wanneer de Kamer kiest voor onderzoek voor de Kamer door derden gelden geen bijzondere bevoegdheden. De bevoegdheden die een enquêtecommissie of een tijdelijke commissie hebben staan niet ter beschikking van de uitvoerder van deze vorm van onderzoek.¹⁸⁹”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Zoals is aanbevolen in het rapport Versterking functies Tweede Kamer wordt door de Kamer sinds kort gebruik gemaakt van het nieuwe instrument van de ‘parlementaire verkenning’. Een parlementaire verkenning voorziet in de lacune tussen de incidentele inzet van kennisinstrumenten, zoals rondetafelgesprekken, stafnotities en technische briefings, en een omvangrijk parlementair onderzoek. Het geeft de kans om bestaande en nieuwe middelen te combineren om zo een volledig beeld van een vraagstuk te krijgen. Een verkenning kan met name nuttig zijn bij complexe beleids- of uitvoeringsvraagstukken over nieuw of bestaand overheidsbeleid dat grote impact heeft op (groepen) burgers. De commissie kan dan - op basis van eigen onderzoek en met ondersteuning van de staf - de inzichten van deskundigen, belanghebbenden en betrokken ambtenaren in kaart brengen aan de hand van gerichte onderzoeksvragen. Deze inzichten kunnen als inbreng dienen voor het debat met de bewindspersoon.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“De Kamer heeft in 2023 voor het eerst gebruik gemaakt van een nieuw instrument, de parlementaire verkenning. Dit instrument wordt ingezet om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van een vraagstuk. De commissie kan dan – op basis van eigen onderzoek en met ondersteuning van de staf – de inzichten van deskundigen, belanghebbenden en betrokken ambtenaren in kaart brengen aan de hand van gerichte onderzoeksvragen. Deze inzichten kunnen ingebracht worden in het debat met de bewindspersoon. Er zijn tot nu toe twee parlementaire verkenningen uitgevoerd. Bij de verkenning door de commissie Justitie en Veiligheid is onderzoek gedaan naar de prestaties in de strafrechtketen. Geconcludeerd wordt dat vaak geen duidelijke doelen worden gesteld aan de samenwerking tussen organisaties binnen de strafrechtketen, zoals de politie, het Openbaar Ministerie en de Rechtspraak. De Kamer heeft een reactie op de verkenning gevraagd van de Minister van Justitie en Veiligheid en de Minister voor Rechtsbescherming. De commissie Infrastructuur en Waterstaat heeft een parlementaire verkenning uitgevoerd naar de technische mogelijkheden, de tarieven en mogelijke effecten van een systeem van betalen naar gebruik voor automobilisten. Het onderwerp ‘betalen naar gebruik’ is na de val van het kabinet controversieel verklaard door de Tweede Kamer.”

¹⁸⁹ Zie Kamerstukken [31019, nr. 6](#).

Artikel 12.9 Parlementaire enquête

Een parlementaire enquête wordt uitgevoerd door een daarvoor in te stellen enquêtecommissie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 141)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Toevoegen termen “stukken” en “drukken”, bewaring
stukken		
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (artikel 12.9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 141, en geeft de regel dat een parlementaire enquête dient te worden uitgevoerd door een specifiek daarvoor in te stellen enquêtecommissie als bedoeld in artikel 7.4. Hieruit volgt dus ook dat een parlementaire enquête niet kan worden verricht door bestaande commissies. De bepaling is redactioneel aangepast. Het wettelijk kader van een parlementaire enquête is neergelegd in de [Wet op de](#)

[parlementaire enquête 2008](#). Deze wet bevat onder meer bepalingen omtrent de instelling en bevoegdheden van enquêtecommissies.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vragen of het niet beter zou zijn om in dit artikel expliciet op te nemen dat het gaat om een parlementaire enquête in de zin van de [Wet op de parlementaire enquête](#).

De werkgroep merkt hierover op dat de verwijzing naar een parlementaire enquête ongewijzigd is gebleven ten opzichte van die in artikel 141 van het huidige Reglement. In de toelichting op deze bepaling is het wettelijk kader uitdrukkelijk benoemd.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De parlementaire enquête is het zwaarste onderzoeksinstrument dat de Tweede Kamer kent en is vastgelegd in de Grondwet. Het is een intensief traject en de enquêtes leggen een groot beslag op zowel de politieke als de ambtelijke capaciteit. Er bestaat een risico op capaciteitsknelpunten als meerdere enquêtetrajecten geheel of gedeeltelijk overlappen. Het is om die reden dat het Presidium de planning en de samenloop van de enquêtes nauwlettend in de gaten houdt. Het is uiteindelijk de Kamer zelf die over het instellen van een enquête besluit.”

Artikel 12.10 Ander parlementair onderzoek

Ander parlementair onderzoek wordt uitgevoerd door een daarvoor in te stellen tijdelijke commissie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 142)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (artikel 12.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 142, en heeft betrekking op parlementair onderzoek dat niet de vorm heeft van een parlementaire enquête als bedoeld in artikel 12.9. Het artikel bepaalt daarbij dat zulk parlementair onderzoek wordt uitgevoerd door een tijdelijke commissie als bedoeld in artikel 7.3. Kenmerkend verschil met enquêtecommissies is dat tijdelijke commissies niet over de wettelijke bevoegdheden en dwangmiddelen beschikken die voortvloeien uit de [Wet op de parlementaire enquête 2008](#). Wel gelden voor

tijdelijke commissies die een parlementair onderzoek uitvoeren (veelal ‘parlementaire onderzoekscommissie’ genoemd) de reguliere parlementaire rechten en bevoegdheden, zoals de grondwettelijke mogelijkheid tot het vragen van inlichtingen van de regering, of het houden van hoorzittingen (artikel 7.26, onder e).”

V. Overig

-

Artikel 12.11 Regeling parlementair en extern onderzoek

Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden nadere regels gesteld voor:

- a. parlementair onderzoek door een enquêtecommissie;
- b. parlementair onderzoek door een tijdelijke commissie; en
- c. extern onderzoek door derden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 140)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31019	Wijziging	Invoering Wet op de parlementaire enquête 2008

Vanaf 35322 (artikel 12.11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling parlementair en extern onderzoek](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 140, waarbij de bepaling redactioneel is aangepast. Het artikel voorziet in de vaststelling van nadere regels over parlementair en extern

onderzoek in een afzonderlijke regeling. Dit betreft de reeds vastgestelde Regeling parlementair en extern onderzoek. Deze bevat nadere voorschriften ten aanzien van de uitvoering van een parlementair onderzoek in de vorm van een enquête en van een parlementair onderzoek door een tijdelijke commissie. Daarnaast bevat de regeling bepalingen omtrent de uitvoering van extern onderzoek door derden dat in opdracht van of op verzoek van de Kamer wordt verricht.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 13. EUROPESE, INTERNATIONALE EN INTERPARLEMENTAIRE AANGELEGENHEDEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 13)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“In dit hoofdstuk zijn de huidige bepalingen over Europese en interparlementaire aangelegenheden samengebracht.¹⁹⁰ Daarnaast is er een grondslag voor de regelingen op het gebied van de betrokkenheid van de Kamer bij besluitvorming van de Europese Unie opgenomen. Verder wordt in het hoofdstuk een nieuw artikel voorgesteld voor het treffen van een nadere regeling voor de parlementaire betrokkenheid bij de internationale inzet van de krijgsmacht.”

V. Overig

-

¹⁹⁰ De nationale goedkeuringsprocedure voor verdragen is daarbij niet in het hoofdstuk opgenomen. Dit is mede ingegeven door de systematische samenhang van dat onderwerp met enerzijds de wetgevingsprocedure (het uitspreken van de wens bij aan de Kamer voorgelegde verdragen leidt tot het bij (rijks)wetsvoorstel verzoeken om de uitdrukkelijke goedkeuring) en anderzijds (ontwerp)besluiten (de bepalingen over de goedkeuring van verdragen zijn daarbij goeddeels van overeenkomstige toepassing). Dit onderwerp is daarom in hoofdstuk 10 (na het wetgevingshoofdstuk, en voor de bepalingen over (ontwerp)besluiten) opgenomen, wat ook aansluit bij de huidige volgorde in het Reglement.

§ 13.1 Europese aangelegenheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift § 13.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf brengt bepalingen omtrent Europese aangelegenheden samen. Artikel 13.1 bevat daarbij de bepaling rondom de betrokkenheid van de Kamer bij de toelating tot van in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement, artikel 13.2 de bepaling rondom de deelname van die Europarlementariërs aan vergaderingen van de Kamer, en artikel 13.3 de grondslag voor de regelingen op het gebied van de betrokkenheid van de Kamer bij besluitvorming van de Europese Unie.”

V. Overig

-

Artikel 13.1 Lidmaatschap Europees Parlement

De artikelen [2.1](#), eerste tot en met derde lid, en [2.2](#) zijn van overeenkomstige toepassing op de op grond van de wet door de Kamer te nemen beslissingen over de toelating tot het lidmaatschap van in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement, en het verlies van dat lidmaatschap.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 3, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 13.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5 \(memorie van toelichting\)](#)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 3, tweede lid. Op grond het artikel zijn de artikelen 2.1 en 2.2 zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing bij de beslissingen die de Kamer op grond van de [Kieswet](#) dient te maken bij de toelating van in Nederland gekozen

leden tot het Europees Parlement, en het verlies van dat lidmaatschap.¹⁹¹ In het huidige artikel 3, tweede lid, is dit slechts voor het verlies van het lidmaatschap van het Europees Parlement geregeld, terwijl de bepaling over de toelating (artikel 2.1) ook overeenkomstige toepassing vindt.”

V. Overig

-

¹⁹¹ Zie daarvoor de artikelen [Y 25](#) en [Y 29 Kieswet](#).

Artikel 13.2 Deelname aan beraadslaging door leden Europees Parlement

De Kamer kan besluiten dat in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement worden uitgenodigd om inlichtingen te verstrekken en daartoe deel te nemen aan de beraadslaging van de Kamer over een aan de orde gesteld onderwerp.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 55a, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
31299	Vaststelling	Deelname Europarlementariërs

Vanaf 35322 (artikel 13.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 55a, en bevat de regeling voor de deelname van in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement aan vergaderingen van de Kamer, zoals het jaarlijkse plenaire debat rondom de Staat van de Europese Unie. De inhoud van het artikel komt overeen met het huidige artikel 55a, eerste lid. De inhoud van het huidige artikel 55a, tweede tot en met vierde lid, wordt verder afgedekt door de uitgewerkte algemene artikelen rondom de zitplaatsen (zie artikel 8.5, derde en vierde lid),

spreekvolgorde (zie artikel 8.9, vierde lid), maximumspreektijden (zie artikel 8.13) en interrupties (zie artikel 8.11).”

V. Overig

-

Artikel 13.3 Betrokkenheid Kamer bij besluitvorming Europese Unie

Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden regels gesteld over de betrokkenheid van de Kamer bij de totstandkoming van besluitvorming van de Europese Unie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 13.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

De in het artikel genoemde afzonderlijke regelingen zijn:

- [Procedureregeling parlementaire instemming Verdrag van Lissabon \(het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie\)](#) en
- [Procedureregeling voor de behandeling door de Kamer van wetgevende voorstellen van de Europese Unie in het kader van het parlementair behandelvoorbehoud en in het kader van de toetsing op aspecten van Europese rechtsgrondslag, subsidiariteit en proportionaliteit](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel biedt een uitdrukkelijke grondslag in het Reglement voor de vaststelling van een (of meer) regeling(en) over de betrokkenheid van de Kamer bij de totstandkoming van besluitvorming van de Europese Unie. De Kamer heeft op dit gebied eerder twee regelingen vastgesteld: de procedureregeling inzake het parlementaire behandelvoorbehoud en in het kader van de toetsing op aspecten van Europese rechtsgrondslag, subsidiariteit en

proportionaliteit bij voorstellen voor EU-wetgevingshandelingen,¹⁹² en de procedureregeling inzake het parlementaire instemmingsrecht op enkele terreinen inzake Europese samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken.¹⁹³ Deze rechten vloeien voort uit de [Goedkeuringswet Verdrag van Lissabon](#).¹⁹⁴ Mede vanuit het belang van deze procedurevoorschriften voor de besluitvorming van de Kamer, lijkt het opnemen van een verwijzing in het Reglement aangewezen.”

V. Overig

-

¹⁹² Zie daarover Kamerstukken [32258, nr. 2](#).

¹⁹³ Zie daarover Kamerstukken [32258, nr. 1](#).

¹⁹⁴ Zie de artikelen 3 en 4 van de [Rijkswet van 10 juli 2008, houdende goedkeuring van het op 13 december 2007 te Lissabon tot stand gekomen Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, met Protocolen en Bijlagen \(Trb. 2008, 11\)](#).

§ 13.2 Internationale aangelegenheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift § 13.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

In het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) was voor deze paragraaf het opschrift “Internationale rechtsorde” opgenomen. De paragraaf kreeg door het amendement Sjoerdsma c.s. ([nr. 24](#)) een bredere insteek. Het opschrift is door het aangenomen amendement dan ook gewijzigd naar “Internationale aangelegenheden”, wat ook aansluit bij het opschrift van het bovenliggende hoofdstuk.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de betrokkenheid van de Kamer bij de besluitvorming over de inzet van de krijgsmacht bij de handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.”

[Kamerstukken 35322 nr. 24](#) (*toelichting amendement Sjoerdsma c.s.*)

“Dit amendement beoogt het mogelijk te maken dat buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders de Kamer kunnen toespreken. Hiermee onderstreept de Kamer het belang dat de Nederlandse volksvertegenwoordiging hecht aan goede internationale betrekkingen en toont het gastvrijheid. In veel landen, zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Israël, is dit al goed gebruik. Zo ook in het Europees Parlement, maar in Nederland tot op heden niet.”

V. Overig

-

Artikel 13.4 Toespreken vergadering door buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders

De Kamer kan besluiten dat het staatshoofd of de regeringsleider van een ander land wordt uitgenodigd een vergadering bij te wonen om de Kamer toe te spreken.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 13.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling is door het aangenomen amendement Sjoerdsma c.s. ([nr. 24](#)) als artikel 13.3a ingevoegd. De bepaling is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 13.4.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 24](#) (*toelichting amendement Sjoerdsma c.s.*)

“Dit amendement beoogt het mogelijk te maken dat buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders de Kamer kunnen toespreken. Hiermee onderstreept de Kamer het belang dat de Nederlandse volksvertegenwoordiging hecht aan goede internationale betrekkingen en toont het gastvrijheid. In veel landen, zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Israël, is dit al goed gebruik. Zo ook in het Europees Parlement, maar in Nederland tot op heden niet.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dat geldt ook voor het amendement op stuk nr. 24 van de heer Sjoerdsma en een aantal andere leden — ik zie een indrukwekkende lijst van ondertekenaars — over het bijwonen van vergaderingen door buitenlandse staatshoofden of regeringsleiders. Zoals de heer Van Gent in

de eerste termijn noemde, hebben de Staten-Generaal in de vorige eeuw een aantal staatshoofden en premiers ontvangen. De ontvangst vond in een wisselende setting plaats door beide Kamers, in een verenigde vergadering of in officiële bijeenkomsten.

Wanneer een ontvangst in een officiële vergadering van de Tweede Kamer wordt gewenst, is daar geen expliciete regeling voor nodig. In het voorgestelde reglement zijn namelijk voorzieningen getroffen, meer in praktische zin, voor de zitplaatsen van andere personen die door de Kamer zijn uitgenodigd. Die algemeen geformuleerde artikelen lenen zich ook voor de toepassing op staatshoofden en premiers. Daarnaast zullen buitenlandse staatshoofden of regeringsleiders normaliter ook worden begeleid door onze minister-president of door een andere minister en kunnen ze ook worden beschouwd als personen die de bewindspersoon bijstaan. Het reglement heeft dus al bepaalde ingangen. Er zijn ook wel praktische aandachtspunten, zoals de taal die gehanteerd wordt, maar de tekst van het reglement biedt op dit punt geen directe belemmeringen. Voor een specifieke regeling in het reglement bestaat naar het oordeel van de werkgroep geen acute noodzaak, maar, zoals ik al zei, onthouden wij ons van een oordeel en laten we het verder aan de Kamer over.

De heer Van Meenen (D66):

Ik hoor eerst een heleboel mitsen, maren en dingen die eigenlijk niet geregeld behoeven te worden en vervolgens zegt de heer Van der Staaij er doodleuk achteraan: maar wij onthouden ons van een oordeel. Wat belangrijk is om te vast te stellen, wat wellicht in de eerste termijn van de Kamer in het interruptiedebat tussen de heer Van Gent en mij ook niet goed naar voren is gekomen, is dat als je dat formeel goed wil regelen, dit alleen maar in een verenigde vergadering kan; je kunt een buitenlands staatshoofd bijvoorbeeld achterin op de bankjes plaats laten nemen, want er is niets wat zich daartegen verzet, maar we willen juist die persoon dáár hebben. Welnu, dat kan nu alleen maar in een verenigde vergadering. Die moet daar ook toe besluiten. De Tweede Kamer kan dus niet zelfstandig het besluit nemen om hier een buitenlands staatshoofd of een buitenlandse regeringsleider te laten spreken. Dát is de essentie van dit amendement. Ik begrijp best dat er dan nog iets geregeld voor moet worden, maar wij willen die mogelijkheid wel openen en vele anderen in deze Kamer overigens ook. Ik wilde dat toch even toegelicht hebben, met name ook in de richting van de heer Van Gent.

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Toch nog even. Goed om die toelichting te horen, maar er kunnen ook andere personen uitgenodigd worden om een vergadering bij te wonen en het woord te krijgen. Dat het wellicht niet altijd gebruik was, zegt ook iets over hoe die afwegingen zijn, maar het is niet zo dat het reglement het onmogelijk maakt. Het is meer of de Kamer het wenst of er gebruik van wordt gemaakt. Van de meer impliciete mogelijkheden die er nu zijn, willen de indieners nu een meer expliciete mogelijkheid maken. Er zit ook een zekere stimulerende gedachte in, in de zin van: dat zou eigenlijk meer moeten gebeuren. Nou, het is dan iemands goed recht om dat voorstel te doen en het is vervolgens aan de Kamer om zich hierover uit te spreken.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

Over het uitnodigen van staatshoofden heeft de heer Van der Staaij al het nodige gezegd. Ik kan me niet herinneren dat hier plenair een staatshoofd is uitgenodigd door de Tweede Kamer. Het is altijd met de verenigde vergadering, maar nogmaals: als staatshoofden worden uitgenodigd, ontvang ik die ook als Voorzitter van de Tweede Kamer, soms samen met de Eerste Kamer. Maar ook de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken heeft een ongelofelijk

goede rol in het voeren van gesprekken met buitenlandse staatshoofden. Het is weleens voorgekomen dat er een verzoek was van een Kamerlid om een staatshoofd uit te nodigen en dat heeft tot ongelofelijke politieke discussie geleid. De één vindt een staatshoofd geweldig en de ander zegt "die willen we hier niet hebben". Dus dat wordt wel een klus.

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een toespraak van een buitenlands staatshoofd de toespraak (via een videoverbinding) van de Oekraïense president Zelensky onder [Handelingen II 2021/22, nr. 67, item 2](#).

Artikel 13.5 Inzet of ter beschikking stellen krijgsmacht

Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden regels gesteld over de procedure bij ontvangst van inlichtingen van de regering over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 13.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling was als artikel 13.4 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 13.5.

De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is niet vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat een grondslag voor het bij afzonderlijke regeling vaststellen van regels rondom de procedure bij ontvangst van inlichtingen van de regering over de inzet van of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht voor de handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.

Het opnemen van deze grondslag voor deze nog vast te stellen regeling heeft de volgende achtergrond. Op grond van [artikel 100 van de Grondwet](#) is de regering verplicht inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht voor de handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde zo mogelijk vooraf (en in ieder geval zo spoedig

mogelijk, zie [artikel 100, tweede lid, van de Grondwet](#)) aan de Staten-Generaal te verschaffen. De regering heeft in overleg met de Staten-Generaal een toetsingskader met uitgangspunten vastgesteld voor haar besluitvorming en voor de betrokkenheid van de Staten-Generaal.¹⁹⁵ Op basis van dit ‘[Toetsingskader 2009](#)’ ontvangt de Kamer onder andere informatie wanneer de regering een Nederlandse bijdrage overweegt (in een zogenaamde notificatiebrief), wanneer de regering over een dergelijke bijdrage besluit (bij een positief besluit in een zogenaamde artikel 100-brief), en wanneer de betrokken missie loopt of is afgerond (in evaluaties). De verdere behandeling van deze inlichtingen binnen de Kamer is echter niet verder uitgewerkt en vindt naar haar aard onregelmatig plaats, waardoor soms onduidelijkheid bestaat over de te volgen procedure. Gelet op het grote belang van een inzichtelijke, tijdige en doeltreffende parlementaire behandeling van de door de regering te verschaffen inlichtingen op dit terrein, lijkt een nadere regeling waarin de ontstane praktijk wordt neergelegd en verhelderd wenselijk. Het voortouw voor een voorstel voor de eerste uitwerking van een regeling kan worden genomen door de commissie Buitenlandse Zaken of Defensie.”

V. Overig

-

¹⁹⁵ Zie de bijlage bij Kamerstukken [30162, nr. 11](#).

§ 13.3 Interparlementaire aangelegenheden

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 2b, § 3b)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29263	Vaststelling (§2b)	Plenaire vergadering en interpellatie
31470	Vastelling (§3b)	Parlementair overleg Koninkrijksrelaties
33588	Wijziging (§3b)	Naamgeving Interparlementair Koninkrijksoverleg

Vanaf 35322 (opschrift § 13.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

Kamerstukken 35322

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Kamerstukken 35322 nr. 5 (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“In deze paragraaf is een aantal bepalingen samengebracht die betrekking hebben op interparlementaire aangelegenheden.”

V. Overig

-

Artikel 13.6 Griffie interparlementaire betrekkingen

Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de beide Kamers der Staten-Generaal, wordt de instelling en aansturing van een griffie voor de interparlementaire betrekkingen geregeld.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 23, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
31517	Wijziging	Toevertrouwen zorg Griffie IB
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 13.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling was als artikel 13.5 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 13.6.

N.B.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is het [Reglement griffie interparlementaire betrekkingen Staten-Generaal](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 23, eerste lid, en biedt de grondslag voor het door de beide Kamers gedeelde Reglement voor de Griffie interparlementaire betrekkingen. De bepaling is daarbij niet inhoudelijk aangepast. Zie voor een toelichting op (de samenhang met) de gemengde commissie voor afstemming en advies voor de interparlementaire betrekkingen verder de toelichting bij artikel 7.10.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Deze wijzigingen houden verband met de recente opheffing van de gemengde commissie voor de interparlementaire betrekkingen, en de vaststelling van het gewijzigd Reglement voor de Griffie voor de Interparlementaire betrekkingen voor de Staten-Generaal.¹⁹⁶”

V. Overig

-

¹⁹⁶ Zie Kamerstukken [35376](#).

Artikel 13.7 Rapportage interparlementaire vergaderingen

De voorzitters van delegaties die hebben deelgenomen aan internationale interparlementaire vergaderingen rapporteren schriftelijk aan de Kamer over hun bevindingen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 54b)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29263	Vaststelling	Plenaire vergadering en interpellatie (introdunctie spoeddebat)

Vanaf 35322 (artikel 13.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling was als artikel 13.6 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 13.7.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 54b, en bevat een rapportageverplichting voor de voorzitters van delegaties bij internationale interparlementaire vergaderingen. De bepaling is daarbij inhoudelijk en tekstueel gelijk gebleven.”

V. Overig

Artikel 13.8 Interparlementair Koninkrijksoverleg

Indien het Interparlementair Koninkrijksoverleg van delegaties van de beide Kamers der Staten-Generaal en van de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten plaatsvindt in Den Haag onder het voorzitterschap van een lid van de Tweede Kamer of van diens plaatsvervanger, dan is dit Reglement op dat overleg van overeenkomstige toepassing.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 24a)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
31470	Vaststelling	Parlementair overleg Koninkrijksrelaties
33588	Wijziging	Naamgeving Interparlementair Koninkrijksoverleg

Vanaf 35322 (artikel 13.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

De bepaling was als artikel 13.7 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). De bepaling is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 13.8.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 24a, en bevat de regeling voor de toepasselijkheid van het Reglement bij de vergaderingen van het Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO). Delegaties van leden van de Tweede en Eerste Kamer en van de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten nemen deel aan deze interparlementaire

vergaderingen op Koninkrijksniveau, die in beginsel tweemaal per jaar plaatsvinden. Indien het IPKO in Den Haag plaatsvindt, dan wordt het voorzitterschap vervuld door een lid van de delegatie van de Tweede Kamer, en is het Reglement van Orde van de Tweede Kamer van toepassing. De bepaling ondergaat enige technische wijzingen om nauwer aan te sluiten bij deze praktijk en om de aard van het IPKO te verduidelijken, maar is verder inhoudelijk ongewijzigd.”

V. Overig

-

HOOFDSTUK 14. VERZOEKSCHRIFTEN EN BURGERINITIATIEVEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk X en XA)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30140	Vaststelling	Invoering burgerinitiatief

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 14)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk correspondeert met de huidige hoofdstukken X en XA, en bevat de artikelen over de verzoekschriften en burgerinitiatieven. De bepalingen zijn daarbij vanuit hun onderlinge samenhang ondergebracht in één hoofdstuk. Voor een toelichting op de voorschriften over de commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven wordt verwezen naar de toelichting bij artikel 7.7.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Dan is er een [amendement](#) ingediend over de invoering van een experiment met een zogenaamd burgeramendement. Wij merken op dat de Kamer recentelijk nog een motie van de heer Raemakers waarin om dit experiment werd verzocht, heeft verworpen. Er wordt verschillend over gedacht in de Kamer. Wij onthouden ons ook hierbij van een oordeel. De keuze is hierin aan de Kamer.

De heer Van Meenen (D66):

Ten tweede wil ik nog kort wijzen op het recht van burgeramendement. Bijna drie op de vier mensen in Nederland voelt geen betrokkenheid bij de politiek, zegt geen invloed te hebben en als die invloed er al is, dan is die aan de voorkant of aan de achterkant. Waar dit amendement op toeziet, is dat er al tijdens het proces invloed kan worden uitgeoefend. Dat is iets wat volgens mij heel waardevol en uitnodigend kan zijn voor mensen om daar gebruik van te maken. Het voorstel is al eerder gedaan en heeft het toen niet gehaald. Ik kijk in het bijzonder naar de heer Markuszower en ik reken op hem: een partij die altijd staat voor de invloed van burgers, nu niet aan de voorkant of aan de achterkant met een referendum, wat ook een mooi instrument is, maar in het midden, tijdens het proces. Dus denkt u er nog eens over na.

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Op verzoek van de Tweede Kamer (motie van de leden Van der Molen en Özütok, [Kamerstuk 35 340, nr. 7](#)) heeft het Rathenau Instituut onderzocht hoe de instrumenten petities en burgerinitiatieven verbeterd kunnen worden, met name op gebied van toegankelijkheid en transparantie. Het onderzoek laat zien dat het burgers een stuk makkelijker gemaakt kan worden om zaken voor het voetlicht te brengen. De mogelijkheden en de consequenties van de gedane aanbevelingen worden op dit moment nader uitgewerkt.

De Commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven (CVB) heeft naar aanleiding van het rapport Versterking functies Tweede Kamer van de werkgroep Van der Staaij II ([Kamerstuk 35 992, nr. 1](#)) aanbevelingen gedaan over hoe Kamerbreed burgersignalen uit brieven/ e-mails en verzoekschriften structureler opgevangen en beter benut kunnen worden. De commissie is inmiddels bezig hoe ze haar stimulerende en coördinerende rol vorm kan geven. Het betreft onder mee het verbeteren van haar bekendheid, onder andere via duidelijke en visuele informatie op de website. Verder wordt het komende jaar bij de vakcommissies een pilot uitgevoerd met betrekking tot de signalen die burgers afgeven. Ook wordt samenwerking gezocht met andere organisaties, zoals de Nationale ombudsman.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) *(Geleidende brief)*

“Binnen de Kamer is een groeiende behoefte om beter te luisteren naar signalen van burgers, mede ingegeven door de rapporten van de Parlementaire ondervragingscommissie

Kinderopvangtoeslag en de Tijdelijke commissie Uitvoeringsorganisaties. Het Presidium heeft de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven (CVB) gevraagd te reflecteren op de gewenste rol van de Kamer bij burgersignalen en burgerbetrokkenheid. De commissie is een proef gestart waarbij wordt gekeken hoe signalen van burgers structureler opgevangen en beter benut kunnen worden. Voor een belangrijk deel richt de ‘proef burgersignalen’ zich op brieven (voornamelijk e-mails) van burgers aan vaste commissies van de Tweede Kamer. Daarnaast zal een ‘signalenoverleg’ worden georganiseerd waarvoor organisaties worden uitgenodigd die net als de Tweede Kamer veel burgersignalen ontvangen, zoals bijvoorbeeld het College voor de Rechten van de Mens en de Nationale ombudsman. Het Presidium verwacht de eindrapportage van de proef, met daarin conclusies en eventuele aanbevelingen over een vervolg, rond het zomerreces 2024 te ontvangen en zal deze aansluitend aan de Kamer sturen. Het is vervolgens aan de Kamer om af te wegen hoe deze functie in de toekomst ingericht en geborgd kan worden.”

Artikel 14.1 Verzoekschriften

In de regeling, bedoeld in artikel [7.7](#), achtste lid, worden voorwaarden gesteld waaraan een verzoekschrift dient te voldoen om in behandeling te kunnen worden genomen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 14.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)), en het is verder ongewijzigd vastgesteld.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel bevat een grondslag voor het vaststellen van voorwaarden waaraan verzoekschriften moeten voldoen. Deze grondslag is in het huidige Reglement slechts opgenomen voor burgerinitiatieven (zie het huidige artikel 132a, derde lid), terwijl het betrokken Reglement voor de commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven eveneens voorwaarden bevat voor verzoekschriften.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de PvdA-fractie hebben een vraag bij de redactie van artikel 14.1. Naar de mening van deze leden kan men deze bepaling in de huidige redactie zo lezen dat een

geschrift pas een verzoekschrift is, wanneer het aan de te stellen voorwaarden voldoet. Lezen deze leden dat goed? Zo ja, hoe verhoudt zich dat tot het grondwettelijk petitierecht (art. 5), waaruit blijkt dat als iemand zich schriftelijk tot de Kamer richt, dat dat geschrift dan per definitie een verzoekschrift is? Zou de redactie niet preciezer zijn als daaruit (duidelijker) bleek dat een verzoekschrift pas in behandeling hoeft te worden genomen als het voldoet aan de voorwaarden die de commissie voor de verzoekschriften daaraan stelt?

De werkgroep begrijpt dat de voorgestelde tekst op dit punt onnodige vragen oproept, en brengt hierin bij nota van wijziging een verduidelijking aan.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“Met deze wijziging wordt artikel 14.1 aangepast vanuit de daarover gemaakte opmerkingen in het Verslag.”

V. Overig

-

Artikel 14.2 Burgerinitiatieven

1. Een burgerinitiatief is een voorstel aan de Kamer om een onderwerp te behandelen, en dient te zijn gericht op de vervaardiging, wijziging of intrekking van een wettelijke regeling, of op het te voeren regeringsbeleid.
2. In de regeling, bedoeld in artikel [7.7](#), achtste lid, worden nadere voorwaarden gesteld waaraan een door de Kamer ontvangen schriftelijk stuk dient te voldoen om in behandeling te kunnen worden genomen als burgerinitiatief.
3. De initiatiefnemers van een burgerinitiatief kan worden verzocht een toelichting op hun burgerinitiatief te geven.
4. De Kamer neemt over elk burgerinitiatief dat zij in behandeling neemt een besluit binnen negen maanden nadat door de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven aan de Kamer verslag is uitgebracht.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 132a, eerste, derde, vierde en vijfde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
30140	Vaststelling	Invoering burgerinitiatief
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 14.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het artikel is gewijzigd door het amendement Van Gent/Bisschop over een termijn van negen maanden voor een Kamerbesluit over een burgerinitiatief ([nr. 23](#)) en het amendement Van Gent over het schrappen van een artikellid over onderwerpen waarop burgerinitiatieven geen betrekking kunnen hebben ([nr. 29](#)).

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 132a, en bevat enige bijzonderheden rondom burgerinitiatieven.

Het *eerste lid* bevat een beschrijving van wat onder een burgerinitiatief moet worden verstaan. Het gaat om een voorstel (vanuit de samenleving) aan de Kamer om een onderwerp in behandeling te nemen, waarbij het voorstel moet zijn gericht op wetgeving of regeringsbeleid. Dit sluit volledig aan bij de huidige regeling.

Het *tweede lid* bevat een aantal belangrijke onderwerpen waarop een burgerinitiatief geen betrekking kan hebben. Het artikellid sluit aan bij de huidige regeling. Er wordt wel in onderdeel c (geen onderwerp waarover korter dan twee jaar tevoren een besluit door de Kamer is genomen, tenzij sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden) verduidelijkt dat het bij de uitzondering voor noviteiten moet gaan om nieuwe feiten of omstandigheden die niet bekend waren op het moment van de eerdere besluitvorming (dus niet het moment van de beraadslaging). Dit wordt gewijzigd omdat de Kamer bij haar eerdere besluitvorming ook rekening zal dienen te hebben gehouden met feiten en omstandigheden die tussen de eerdere beraadslaging en de besluitvorming aan haar bekend zijn geworden.

Het *derde lid* bevat een grondslag voor het stellen van nadere voorwaarden, welke zijn opgenomen in het Reglement voor de commissie voor de Verzoekschriften en Burgerinitiatieven (bijvoorbeeld de eis van 40.000 handtekeningen uit artikel 9a van de regeling). Daarbij wordt verduidelijkt dat het niet voldoen aan de voorwaarden tot gevolg kan hebben dat een voorstel niet in behandeling wordt genomen. Het artikellid sluit aan bij de huidige regeling.

Het *vierde lid* verduidelijkt dat de initiatiefnemers kan worden verzocht om (in commissieverband of plenair) een toelichting te geven op hun burgerinitiatief. Het artikellid sluit aan bij de huidige regeling.

Het *vijfde lid* bevat de verplichting voor de Kamer om een besluit te nemen over elk burgerinitiatief dat zij in behandeling neemt. Het artikellid sluit aan bij de huidige regeling.”

[Kamerstukken 35322 nr. 23](#) (*toelichting aangenomen amendement Van Gent/Bisschop*)

“Als een burgerinitiatief aan de voorwaarden voldoet en de commissie verslag aan de Kamer uitbrengt, dan mogen de initiatiefnemers van het ingediende burgerinitiatief verwachten dat de Kamer binnen niet al te lange tijd een besluit over dat burgerinitiatief neemt. Dit amendement regelt dat de Kamerbehandeling van burgerinitiatieven wordt afgerond binnen negen maanden na het uitbrengen van het verslag door de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven. Door een termijn van negen maanden te hanteren heeft de Kamer voldoende gelegenheid om een besluit te nemen over het burgerinitiatief, een

en ander rekening houdend met de overige debatten op de plenaire agenda en de recesperiodes.”

[Kamerstukken 35322 nr. 29](#) (toelichting aangenomen amendement Van Gent)

“Dit amendement strekt tot het schrappen van artikel 14.2, tweede lid, waarin is bepaald op welke onderwerpen burgerinitiatieven geen betrekking kunnen hebben. Beoogd wordt om alle vereisten die aan burgerinitiatieven gesteld worden, in de Regeling van de Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven op te nemen.

Nu het in artikel 14.2, tweede lid, van het herziene Reglement van Orde bepaalde eveneens is neergelegd in het voorgestelde artikel 4, derde lid, van de Regeling van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven (Kamerstukken [35713](#)), wordt met dit amendement voorkomen dat op twee plaatsen geregeld wordt op welke onderwerpen burgerinitiatieven geen betrekking kunnen hebben.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

“De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Dan kom ik bij een aantal amendementen die nog niet zijn besproken. Allereerst het gewijzigde amendement van de leden Van Gent en Bisschop over een Kamerbesluit binnen negen maanden nadat over een burgerinitiatief verslag is uitgebracht. Dat is het amendement op stuk nr. [23](#). We hebben in het Reglement van Orde vrijwel nergens harde beslistermijnen, maar wij kunnen ons goed voorstellen, ook in het licht van de praktijk rond burgerinitiatieven waar dat soms te lang duurde, dat je daarvoor wel een duidelijke norm stelt in het Reglement van Orde. Dus daarom laten we het oordeel hierover, over het amendement op stuk nr. [23](#), graag aan de Kamer.”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

Dan hebben we het amendement op stuk nr. [15](#), ingediend door mevrouw Özütok en de heer Van Meenen, over het burgerinitiatief: het verlagen van de leeftijd voor het indienen en steunen van een burgerinitiatief. Tot nu toe wordt inderdaad meerderjarigheid vereist, wat ook betekent dat het is gekoppeld aan dat het kiesgerechtigde personen moeten zijn. Wij onthouden ons van een oordeel hierover. Hier kan verschillend over gedacht worden, en wij hebben ons hier niet over uitgesproken. We willen er nog wel op wijzen dat in de eis van kiesgerechtigdheid voor de Tweede Kamer onder andere ook de eis van het Nederlanderschap besloten ligt, en dat men niet is uitgesloten van het kiesrecht voor de Tweede Kamer. Als de indieners die vereisten wel willen handhaven, ligt het op de weg om het amendement op dit onderdeel aan te passen.

De heer Smeulders (GroenLinks):

Wij begrepen inderdaad dat er wat onduidelijkheid kon ontstaan over hoe het amendement gelezen moet worden: of het alleen echt voor Nederlandse staatsburgers is of ook voor anderen. Wij willen echt alleen maar de leeftijd van 18 naar 16 jaar verlagen, en dus verder de regels houden zoals het nu is, ook die van het Nederlands staatsburgerschap. Maar we zullen het amendement aanpassen, zodat dat ook duidelijker is.”

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Ja. En verder wijzen wij erop dat de meerderjarigheidseis bij burgerinitiatieven overigens niet direct uit het Reglement van Orde volgt, maar uit artikel 10 van het Reglement van de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven. Er ligt sinds kort een herziening van die regeling voor, waarover de Kamer waarschijnlijk op korte termijn besluit. In die regeling is daar niet in voorzien, dus daar is die keuze niet gemaakt. Ik denk dat het goed is om daar ook nog even op te wijzen.

In dit kader is ook van belang dat het lid Van Gent een amendement heeft ingediend om niet langer in het Reglement van Orde te noemen waarop een burgerinitiatief geen betrekking kan hebben, omdat dit in de regeling die ik net noemde, eigenlijk al geregeld is. Dat is het amendement op stuk nr. [29](#). Wij onthouden ons van een oordeel over de vraag of je dat in de regeling of in het Reglement van Orde wilt regelen. Maar we begrijpen wel de gedachte dat je het niet dubbel wilt doen. Het is een van de twee. De heer Van Gent stelt voor om het niet in het Reglement van Orde te doen maar in de regeling zelf. Wij stellen ons hierbij neutraal op en laten het oordeel aan de Kamer, om hierin een keuze te maken.”

V. Overig

-

Artikel 14.3 Behandeling conclusies verzoekschriften en burgerinitiatieven

1. Bij de behandeling door de Kamer van door de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven voorgestelde conclusies, kan ieder lid wijzigingen voorstellen op deze conclusies. De artikelen over amendementen op wetsvoorstellen zijn op deze voorstellen van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat ook voorstellen waarvan de strekking tegengesteld is aan die van de conclusies toelaatbaar zijn.

2. Indien de Kamer de voorgestelde conclusies verwerpt zonder daarvoor andere in de plaats te stellen, dan worden de betrokken stukken doorgeleid naar een daartoe in te stellen tijdelijke commissie, die daarover nader verslag uitbrengt aan de Kamer.

3. Het eerste en tweede lid zijn van overeenkomstige toepassing op in het verslag van de tijdelijke commissie voorgestelde conclusies. Bij herhaalde toepassing van het tweede lid worden de betrokken stukken doorgeleid naar een nieuwe tijdelijke commissie.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 131)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 14.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 131, en bevat de regeling voor de plenaire behandeling van conclusies als bedoeld in artikel 7.7, vierde lid, in een verslag van de commissie voor de Verzoekschriften of de Burgerinitiatieven. Daarbij is de regeling redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Het *eerste lid* correspondeert met het huidige artikel 131, eerste lid, en bevat de mogelijkheid voor leden om wijzigingen voor te stellen op de conclusies van de commissie. Daarbij worden deze voorstellen niet langer ‘amendementen’ genoemd, om die term gereserveerd te houden voor amendementen op wetsvoorstellen.

Het tweede en derde lid corresponderen met het huidige artikel 131, tweede lid. De bepaling is redactioneel aangepast (en daarbij voor de leesbaarheid verdeeld over twee artikelleden), maar blijft inhoudelijk gelijk.

Het *tweede lid* bevat de verplichting voor de Kamer om een tijdelijke commissie in te stellen voor een nader verslag over een verzoekschrift of burgerinitiatief, indien de Kamer niet instemt met de door de commissie voor de Verzoekschriften of de Burgerinitiatieven of door de leden voorgestelde conclusies.

Het *derde lid* verduidelijkt dat het artikel van overeenkomstige toepassing is op conclusies van de tijdelijke commissie. Ook daarbij kunnen de leden dus wijzigingen voorstellen, en wordt een nieuwe tijdelijke commissie ingesteld indien de Kamer niet instemt met enige conclusies. Dit sluit aan bij de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 14.4 Brief minister geen gevolg geven aan conclusies

1. Indien de Kamer heeft ingestemd met conclusies over een verzoekschrift of burgerinitiatief, waarbij een minister wordt uitgenodigd iets te doen of na te laten, en de minister bij brief te kennen geeft daaraan geen gevolg te geven, dan wordt die brief doorgeleid naar de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven.

2. De commissie kan aan de Kamer voorstellen om de brief en de bijbehorende stukken door te geleiden naar een andere commissie, die daarover nader aan de Kamer verslag uitbrengt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 132)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 14.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 132, en bevat een regeling voor de situatie dat een minister bij brief geen gevolg geeft aan conclusies over verzoekschriften of

burgerinitiatieven. De bepaling is redactioneel aangepast (en daarbij voor de leesbaarheid verdeeld over twee artikelleden), maar inhoudelijk vrijwel gelijk gebleven.

Het *eerste lid* bevat daarbij de regel dat een brief waarin een minister aangeeft geen gevolg te geven aan door de Kamer gesteunde conclusies over een verzoekschrift of burgerinitiatief, wordt doorgeleid naar de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven.

Daarbij wordt gesproken van “conclusies over een verzoekschrift of burgerinitiatief” in plaats van “conclusies van de commissie voor de Verzoekschriften of Burgerinitiatieven”, om te verduidelijken dat de bepaling ook toepasselijk is op door de leden voorgestelde conclusies als bedoeld in artikel 14.3, eerste lid, waarmee de Kamer heeft ingestemd.

Het *tweede lid* bevat de regel dat de commissie de Kamer kan voorstellen de brief van de minister met de bijbehorende stukken (dit zal met name het betrokken verzoekschrift of burgerinitiatief betreffen) voor verslag door te geleiden naar een andere commissie. Deze regel ligt ook reeds besloten in het huidige artikel 132.”

V. Overig

Zie voor het oorspronkelijke voorstel voor de (inhoudelijk gelijke) bepaling. Kamerstukken 1982/83, 17856 [nr. 1](#), p. 19-20 (artikel 134a).

-

Zie voor een voorbeeld van de toepassing van het artikel Kamerstuk 2022/23 36253, [nr. 5](#).

HOOFDSTUK 15. OPENBAARHEID, VERTROUWELIJKHEID EN INTEGRITEIT

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschriften hoofdstukken XIIA, XIIB, XIIC, XIII en XIV)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling (XIII en XIV)	Algehele herziening
28821	Wijziging	Enige wijzigingen, herstel van een omissie
28633	Vaststelling (XIIC)	Register nevenfuncties en buitenlandse reizen
32391	Vaststelling (XIIA en XIIB)	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 15)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“In dit hoofdstuk is een aantal onderwerpen samengebracht die betrekking hebben op de openbaarheid en vertrouwelijkheid. Het gaat daarbij om regels die verband houden met de openbaarheid van de vergaderingen (zie de paragrafen 15.1 tot en met 15.4), van de door de Kamer uitgebrachte stukken (zie de paragrafen 15.5 en 15.6), en de door de Kamer bijgehouden registers ten aanzien van de leden (zie paragraaf 15.7).”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (*tweede nota van wijziging*)

“Via deze onderdelen wordt in het Reglement een verwijzing opgenomen naar de recent door de Kamer vastgestelde Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en de Regeling Toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (zie Kamerstukken [35351](#), de inwerkingtreding van de regeling is voorzien op 1 april 2021).”

V. Overig

-

§ 15.1 Openbaarheid vergaderingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf heeft betrekking op de openbaarheid van de vergaderingen van de Kamer en de commissies.”

V. Overig

-

Artikel 15.1 Openbaarheid vergaderingen

1. De vergaderingen van de Kamer en de commissies zijn openbaar, met uitzondering van de in de [Grondwet](#) en artikel [7.19](#) bedoelde gevallen.

2. De agenda van de openbare vergaderingen wordt voorafgaand openbaar gemaakt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 41, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29264	Vaststelling	Enige onderwerpen met betrekking tot commissies

Vanaf 35322 (artikel 15.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“In dit artikel wordt het uitgangspunt van de openbaarheid van de vergaderingen van de Kamer en de commissies, dat ten grondslag ligt aan het eerste deel van dit hoofdstuk (de paragrafen 15.1 tot en met 15.4), centraal in het Reglement benoemd.

Dit volgt uit het eerste lid. De regels waarmee de Kamer of een commissie kan beslissen besloten te vergaderen volgen uit [artikel 66 van de Grondwet](#) onderscheidenlijk het voorgestelde artikel 7.20 van het Reglement.

Op grond van het tweede lid wordt de agenda van de openbare vergaderingen van de Kamer en haar commissies openbaar gemaakt. Dit uitgangspunt is thans slechts voor algemeen overleggen vastgelegd (zie het huidige artikel 41, tweede lid), maar kan Kamerbreed toepassing vinden. Daarbij wordt de agenda (voor zover mogelijk) vooraf openbaar gemaakt.

V. Overig

-

§ 15.2 Toehoorders en overige aanwezigen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIV)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (opschrift § 15.2)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XIV, en bevat de regels met betrekking tot de toehoorders van de vergaderingen en overige aanwezigen. Het gaat hierbij om regels ten behoeve van de handhaving van de orde tijdens de vergaderingen en de veiligheid in de Kamergebouwen.

De uitgewerkte regeling stemt daarbij overeen met de huidige praktijk. Er is wel van de gelegenheid gebruik gemaakt om de betrokken regels te verduidelijken. De structuur van de bepalingen is daarbij aangepast om hun leesbaarheid en toepasbaarheid te verhogen. De regels die momenteel in het Reglement zelf zijn opgenomen (zie het huidige artikel 152, tweede en derde lid), zijn daarbij opgenomen in artikel 15.2. De regels die op basis van het huidige artikel 152, eerste lid, zijn vastgesteld in de Regeling tijdelijke ontzegging toegang van het

Presidium worden in het Reglement van Orde zelf opgenomen in artikel 15.3. De grondslag voor het Presidium om nadere regels te stellen, die nu volgt uit artikel 152, eerste lid, is opgenomen in het afsluitende artikel 15.4.”

V. Overig

-

Artikel 15.2 Toehoorders en overige aanwezigen

1. De toehoorders van een vergadering van de Kamer, en de overige aanwezigen in de gebouwen van de Kamer, mogen de orde niet verstoren. Alle aanwezigen moeten in ieder geval de aanwijzingen opvolgen van de Voorzitter, de ambtenaren van de Kamer, de politie en andere toezichthoudende functionarissen.
2. De toehoorders moeten tijdens een vergadering in ieder geval alle tekenen van goed- of afkeuring achterwege laten en een behoorlijke stilte in acht nemen.
3. De Voorzitter zorgt tijdens een vergadering voor de handhaving van het eerste en tweede lid ten aanzien van de toehoorders. Bij overtredingen kan hij de overtreders, en desnoods een deel van de overige toehoorders of alle toehoorders, doen laten vertrekken.
4. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op vergaderingen van commissies.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 152)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 15.2)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In dit artikel zijn de regels ten aanzien van toehoorders tijdens de vergadering en overige aanwezigen in de Kamergebouwen opgenomen.

Het *eerste lid* bevat daarbij in de eerste zin de algemene regel waaraan de toehoorders en overige aanwezigen in de Kamergebouwen zich dienen te houden: het zich onthouden van alle ordeverstoringen in de Kamer. Dit ligt voor de toehoorders reeds besloten in het huidige artikel 152, tweede lid (“degene, die de orde stoort of gestoord heeft”). Bij de “toehoorders” gaat het in de eerste plaats om bezoekers die vanaf de publieke tribune een vergadering bijwonen. Maar verder kan ook worden gedacht aan de andere personen die in de vergaderzaal aanwezig zijn en niet aan de vergadering deelnemen, zoals (rijks)ambtenaren en fractiemedewerkers. Daarnaast is de regel ook van belang voor de aanwezigen in de andere delen van de gebouwen van de Kamer; daarom is de reikwijdte van de bepaling naar hen uitgebreid en wordt gesproken van “overige aanwezigen” in plaats van “bezoekers”.

De tweede zin van het eerste lid bepaalt dat de aanwezigen in ieder geval alle aanwijzingen van de Voorzitter, de ambtenaren van de Kamer (met name de beveiligingsmedewerkers en Kamerbodes), de politie en eventuele andere toezichthoudende functionarissen dienen op te volgen (zie hiervoor het huidige artikel 152, derde lid, eerste zin). Het kan hierbij gaan om aanwijzingen die direct betrekking hebben op een ordeverstoring (bijvoorbeeld een waarschuwing stil te blijven) maar bijvoorbeeld ook om het plaatsnemen in de vergaderzaal op een plek die door het personeel is aangewezen, of het opvolgen van een aanwijzing om tassen niet mee te nemen in de vergaderzaal.

Het *tweede lid* bevat de huidige regels die in het bijzonder van belang zijn voor de toehoorders van de vergaderingen (zie het huidige artikel 152, tweede lid, eerste en tweede zin). Op basis daarvan dienen toehoorders zich in de eerste plaats te onthouden van alle tekenen van goed- of afkeuring. Daarbij gaat het natuurlijke om verbale tekenen van goed- of afkeuring, maar bijvoorbeeld ook om gebaren, spandoeken, of bedrukte t-shirts met daarop een bepaalde boodschap van goed- of afkeuring. Daarnaast dienen de toehoorders tijdens de vergadering ook een behoorlijke stilte in acht te nemen. Het kan bij verstoringen van de behoorlijke stilte gaan om het geven van verbale tekenen van goed- of afkeuring, maar bijvoorbeeld ook om het voeren van luidruchtige gesprekken, of telefoongebruik.

Het *derde lid* draagt de Voorzitter op zorg te dragen voor de handhaving van de orde ten aanzien van de toehoorders tijdens de vergadering. De Voorzitter kan de toehoorders die de orde verstoren, en desnoods een deel van de overige toehoorders of alle toehoorders, uit de zaal laten verwijderen (zie het huidige artikel 152, tweede lid, tweede zin, en derde lid, tweede zin). Deze bepaling is vanuit het belang van de ordehandhaving tijdens de vergadering uitdrukkelijk in het Reglement vermeld; in en buiten de zaal kunnen de betrokken ambtenaren van de Kamer de politie en eventuele andere toezichthoudende functionarissen uiteraard ook optreden om de orde in het gebouw te handhaven.

Het *vierde lid* vormt een aanvulling waarmee wordt verduidelijkt dat de regels van het artikel (met name die ten aanzien van de toehoorders) zich ook uitstrekken over commissievergaderingen. De taak van de Voorzitter voor handhaving van de orde tijdens de vergaderingen ten aanzien van toehoorders, wordt daarbij vervuld door de commissievoorzitter (krachtens artikel 7.14, tweede lid).”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie vragen hoe de gekozen formulering in het eerste en tweede lid zich verhoudt tot de [Aanwijzingen voor de regelgeving](#), met name [Aanwijzing 3.2](#). De werkgroep verwijst hiervoor naar haar beantwoording van de daarover gestelde vraag bij artikel 8.11.”

V. Overig

-

Artikel 15.3 Algemene ontzegging of beperking toegang in verband met buitengewone omstandigheden

1. Indien buitengewone omstandigheden dit naar het oordeel van het Presidium noodzakelijk maken, kan het Presidium besluiten tijdelijk bezoekers de toegang tot het gebouw van de Kamer of in het bijzonder de tribunes te ontzeggen of deze toegang op andere wijze te beperken.

2. Tijdens een periode waarin een maatregel als bedoeld in het eerste lid geldt, blijven genodigden en geaccrediteerde journalisten toegang tot het gebouw of de tribunes hebben, voor zover dit naar het oordeel van het Presidium verantwoord is. Het Presidium kan tevens toestaan dat andere bezoekers tot het gebouw of de tribunes worden toegelaten.

3. Een maatregel als bedoeld in het eerste lid, kan voor de duur van ten hoogste drie maanden worden genomen en telkens worden verlengd, en wordt niet langer gehandhaafd dan door het Presidium noodzakelijk wordt geacht in verband met de buitengewone omstandigheden.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 15.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel is als artikel 15.2a ingevoegd in het voorstel via de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)). Het is verder inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.3.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (eerste nota van wijziging)

“Via deze onderdelen wordt het voorstel aangepast aan de inmiddels gewijzigde Regeling tijdelijke beperking of ontzegging toegang, waarbij het via onderdeel I ingevoegde artikel 15.2a inhoudelijk gelijk is aan het nieuwe artikel 1 van die regeling.¹⁹⁷”

V. Overig

-

¹⁹⁷ Zie Kamerstukken [35411](#).

Artikel 15.4 Tijdelijke ontzegging toegang

1. Het Presidium kan degene die de orde heeft verstoord tijdelijk de toegang ontzeggen tot de gebouwen van de Kamer of een deel daarvan. De toegang kan slechts worden ontzegd, indien naar het oordeel van het Presidium de orde ernstig is verstoord en vrees bestaat voor een nieuwe verstoring van de orde.

2. De ontzegging kan voor de duur van ten hoogste drie maanden worden vastgesteld en telkens worden verlengd, en wordt niet langer gehandhaafd dan door het Presidium noodzakelijk wordt geacht op grond van de overwegingen, bedoeld in het eerste lid.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 15.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.3 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.4.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Via dit artikel wordt de inhoud van de op grond van het huidige artikel 152, eerste lid, eerste zin, vastgestelde Regeling tijdelijke ontzegging toegang in het Reglement verwerkt om deze (zeer korte) regeling, die na een incident met spoed is vastgesteld,¹⁹⁸ van een afzonderlijke basis in het Reglement te voorzien. Dit verhoogt tevens de kenbaarheid, wat van versterkt belang is aangezien op grond van de regeling aan derden de toegang tot de vergaderingen en het Kamergebouw tijdelijk kan worden ontzegd. De bepalingen uit de Regeling zijn

¹⁹⁸ Zie Kamerstukken [34925](#).

redactioneel enigszins aangepast om deze in het Reglement te verwerken, maar inhoudelijk gelijk gebleven.

Op grond van het *eerste lid* van het artikel wordt in lijn met de Regeling voorgeschreven dat degene die de orde ernstig heeft verstoord tijdelijk de toegang door het Presidium kan worden ontzegd voor de duur van ten hoogste drie maanden als het Presidium vreest voor nieuwe ordeverstoringen.

Op grond van het *tweede lid* kan de ontzegging telkens met drie maanden worden verlengd, indien het Presidium dit noodzakelijk acht op grond van de ernst van de ordeverstoring en de vrees voor nieuwe ordeverstoringen.

In verband met het artikel dient de door het Presidium vastgestelde Regeling tijdelijke ontzegging toegang bij inwerkingtreding van dit voorstel te vervallen. Daarvoor bevat artikel 16.4, tweede lid, een voorziening.”

V. Overig

-

Artikel 15.5 Nadere regels

Het Presidium kan bij afzonderlijke regeling nadere regels vaststellen over de toegang van de toehoorders van vergaderingen en van overige aanwezigen tot de gebouwen van de Kamer en tot de vergaderingen van de Kamer en de commissies.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 152)

Kamerstukken 22590	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

Vanaf 35322 (artikel 15.5)

Kamerstukken 35322	Aard Vaststelling	Onderwerp Algehele herziening
---------------------------------------	----------------------	----------------------------------

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.4 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.5.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 152, eerste lid, en bevat de grondslag voor het Presidium om (in een of meerdere regelingen) nadere (huis)regels vast te stellen ten aanzien van toegang van de toehoorders en overige aanwezigen tot het gebouw en de vergaderingen. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om regels rondom het dragen van toegangspassen, het meenemen van tassen naar de vergaderzalen, etc.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Daarnaast heeft het Presidium op grond van het huidige artikel 152, eerste lid, de Regeling tijdelijke ontzegging toegang vastgesteld. Zie daarover de toelichting bij artikel 15.3.

Het in de huidige bepaling verwoorde uitgangspunt dat de te stellen regels het beginsel van openbaarheid van de vergaderingen van de Kamer niet mogen aantasten, blijft uiteraard van belang. Het wordt echter niet langer uitdrukkelijk in de bepaling genoemd, omdat in het algemeen bij de uitwerking van regels rekening moet worden gehouden met hogere rechtsregels (waaronder dit rechtsbeginsel, dat ook door [artikel 66 van de Grondwet](#) wordt beschermd).”

V. Overig

Zie voor nadere regels die zijn vastgesteld onder andere de [Huisregels](#) en de [Opnamerichtlijnen voor journalisten](#)

-

[Kamerstukken 36051 nr. 4, p. 7-8](#) (*Reglementswijziging verplichte publicatie van arbeidsomstandighedenbeleid door fracties en groepennota naar aanleiding van het verslag*)

“Kan het Presidium eens reflecteren op het opstellen van bepaalde huisregels waarmee stelselmatige overtreding uiteindelijk kan worden bestraft? Deze leden hopen dat het uiteindelijk nooit nodig hoeft te zijn om dergelijke sancties op te leggen, maar vinden het wel verstandig om hiervoor beleid te hebben.

De Tweede Kamer kent een set aan huisregels. Deze zijn in 2021 geactualiseerd en opnieuw door het Presidium vastgesteld.²⁰⁰ De huisregels zijn bedoeld voor aanwijzingen over – kort gezegd – het gebruik van en gedrag in de gebouwen van de Kamer. Tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022 is ook gesproken over een eventuele verbreding van de huisregels zodat sterker gehandhaafd kan worden als sprake is van herhaaldelijk ongewenst gedrag in de gebouwen van de Tweede Kamer.

Het Presidium heeft over het voorgaande op 10 november 2021 gesproken. Gebleken is dat het uitsluitend in zeer uitzonderlijke gevallen aan de orde zou kunnen zijn dat toegang tot de gebouwen van de Kamer, of een deel daarvan, kan worden ontzegd.²⁰¹ Te denken valt aan een situatie waarin de betrokkene een gevaar voor zichzelf of anderen vormt. Als een overtreder Kamerlid is, zal deze, omdat hij is verkozen als volksvertegenwoordiger, nog wel zijn werk als Kamerlid moeten kunnen uitoefenen.²⁰² Mocht deze ernstige situatie zich daadwerkelijk voordoen, dan ligt het ook meer in de rede dat daartegen wordt opgetreden door – in geval van strafbare feiten – aangifte te doen en/of de schade op de betrokkene te verhalen.

Gegeven de ernst en uitzonderlijkheid van de situatie die zich voor moet doen om tot de voorgestelde zware maatregelen te komen, ligt het niet in de rede hiervoor in de huisregels een regeling op te nemen. Zoals aangegeven zijn huisregels bedoeld voor aanwijzingen over het gebruik van het gebouw en het gedrag in de gebouwen van de Kamer, niet voor het regelen van verstreckende consequenties die in ernstige situaties zouden moeten worden getrokken.

²⁰⁰ Zie over de huisregels [artikel 15.5 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

²⁰¹ Zie voor het ontzeggen van de toegang in individuele gevallen waarin de orde ernstig is verstoord ook [artikel 15.4 Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

²⁰² Indien het betrokken gedrag in een (commissie)vergadering aan de orde is, kan onder de voorwaarden van de [artikel 8.16](#) e.v. van het Reglement van Orde eventueel wel uitsluiting van het bijwonen van de vergadering op een vergaderdag aan de orde komen.

Het in het vooruitzicht stellen van zware consequenties in geval van ernstig wangedrag door Kamerleden zal bovendien, als daar toch toe zou worden besloten, door de Kamer zelf moeten gebeuren, en kan niet door het Presidium of de Voorzitter in huisregels worden bepaald. Het is om deze reden dat het Presidium op 10 november 2021 heeft [besloten](#) de huisregels niet aan te passen conform de lijn die wordt geopperd in de vraag van de leden van de SP-fractie.”

§ 15.3 Verslaglegging

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk VIII, § 6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift § 15.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf bevat de bepalingen rondom de verslaglegging van de vergaderingen van de commissies en de Kamer. Door de openbaarmaking van de betrokken verslagen (die door de ambtenaren van de Dienst Verslag en Redactie worden opgesteld) wordt op duurzame wijze gedetailleerd inzicht geboden in wat tijdens de vergaderingen is besproken. De bepalingen, die op dit moment versnipperd zijn opgenomen tussen de meer inhoudelijke bepalingen in onder meer het commissiehoofdstuk en het plenaire hoofdstuk, zijn daarbij vanuit hun onderlinge samenhang samengebracht in één paragraaf.”

V. Overig

-

Artikel 15.6 Woordelijk verslag

1. Er wordt een geredigeerd woordelijk verslag gemaakt van wat is gezegd tijdens:
 - a. elke openbare vergadering van de Kamer;
 - b. elke bijeenkomst als bedoeld in artikel [8.3](#), tweede lid, van de Kamer;
 - c. elk openbaar commissiedebat, wetgevingsoverleg en notaoverleg als bedoeld in artikel [7.26](#).
2. De Kamer of een commissie kan besluiten dat van andere van haar vergaderingen een geredigeerd woordelijk verslag wordt gemaakt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 39, derde lid, 40, tweede lid, 41, derde lid, 87, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg

Vanaf 35322 (artikel 15.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.5 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.6.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In dit artikel zijn de bepalingen rondom het stenografisch verslag samengebracht (zie de huidige artikelen 39, derde lid, 40, tweede lid, 41, derde lid, en 87, eerste lid). Aangezien de betrokken verslagen niet langer in steno worden opgenomen, wordt daarbij niet langer gesproken van een “stenografisch verslag” maar van een geredigeerd “woordelijk verslag” van wat gezegd is tijdens de betrokken vergaderingen en bijeenkomsten.²⁰³

Het *eerste lid* geeft hierbij aan welke woordelijke verslagen worden gemaakt. De verplichting om woordelijke verslagen te maken van de openbare vergaderingen van de Kamer (onderdeel a) en bijeenkomsten van de Kamer zonder quorum (onderdeel b) correspondeert daarbij met het huidige artikel 87, eerste lid. De plicht tot verslaglegging van de openbare wetgevingsoverleggen, notaoverleggen en commissiedebatten (onderdeel c), correspondeert met de huidige artikelen 39, derde lid, 40, tweede lid, en 41, derde lid.

Het *tweede lid* is nieuw, en verduidelijkt vanuit de huidige praktijk dat er ook kan worden besloten tot een woordelijk verslag van andere vergaderingen. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de Kamervergaderingen met gesloten deuren (zie daarover artikel 15.7), besloten commissievergaderingen (zie daarover artikel 15.8), hoorzittingen en rondetafelgesprekken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie hebben een vraag over de onderlinge verhouding van de artikelen 15.5, 15.6 en 15.9. Zij vragen of het niet onnodig verwarrend werkt dat er van de verslagen van de openbare vergadering van de Kamer zowel een woordelijk verslag, een officieel verslag en Handelingen zijn.

Verder vragen zij of uit de formulering van artikel 15.9, eerste en tweede lid opgemaakt moet worden dat namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. geen deel uitmaken van de Handelingen, omdat het bij de Handelingen gaat om het vastgestelde woordelijk verslag. Omdat dit anders is dan de bestaande praktijk gaan zij ervan uit dat de voorgestelde tekst van de bepalingen nu anders luidt dan de bedoeling is.”

De werkgroep merkt op dat de gebruikte termen (“woordelijk verslag”, “officieel verslag” en de “Handelingen”) aanknopen bij de bestaande praktijk, waarin deze begrippen op deze wijze worden gebruikt. Verder gaat het bij de Handelingen dus om het (vastgestelde) geredigeerde verslag, waarvan de namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. deel uitmaken.”

V. Overig

-

²⁰³ Dit sluit aan bij artikel 2. eerste lid, van het Reglement van de Dienst Verslag en Redactie. Aangezien de beschrijving “het verhandelde tijdens de vergaderingen” vragen opriep, is gekozen voor “wat gezegd is tijdens de vergaderingen” (wat meer inzicht geeft in de inhoud van de woordelijke verslagen).

Artikel 15.7 Officieel verslag

1. Er wordt tevens een officieel verslag gemaakt van de vergaderingen van de Kamer, en van bijeenkomsten als bedoeld in artikel [8.3](#), tweede lid.
2. Het officieel verslag van een vergadering van de Kamer bevat in ieder geval:
 - a. de namen van de aanwezige leden;
 - b. de uitslagen van de stemmingen en of leden zich bij een hoofdelijke stemming voor of tegen verklaarden;
 - c. de lijst van ingekomen stukken met de mededelingen en voorstellen voor de wijze van behandeling; en
 - d. alle door de Kamer of de Voorzitter genomen besluiten.
3. Het officieel verslag van een bijeenkomst als bedoeld in artikel [8.3](#), tweede lid, bevat in ieder geval:
 - a. de namen van de aanwezige en afwezige leden; en
 - b. de lijst van ingekomen stukken met de mededelingen en voorstellen voor de wijze van behandeling.
4. De officiële verslagen worden vastgesteld door ondertekening door de Voorzitter en de Griffier, en in het archief van de Kamer bewaard.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 50, tweede lid, 53, eerste lid, vierde zin en 87, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Toevoegen “stukken” en “drukken”, bewaring stukken
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
33909	Wijziging	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 15.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.6 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele

herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.7.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“In dit artikel zijn de bepalingen rondom het officieel verslag van de Kamer samengebracht. De regeling sluit daarbij inhoudelijk aan bij de huidige bepalingen over dit onderwerp (zie het huidige artikel 50, tweede lid, 53, eerste lid, en 87, tweede lid).

Het *eerste lid* bepaalt in welk kader de officiële verslagen worden opgesteld: bij de plenaire vergaderingen en bijeenkomsten (zie het huidige artikel 87, tweede lid).

Het *tweede lid* behandelt de inhoud van een officieel verslag van een plenaire vergadering.

De inhoud van de onderdelen a (namen aanwezige leden), b (standpunt leden bij stemmingen), en d (besluiten Kamer en Voorzitter) sluit aan bij het huidige artikel 87, tweede lid. Onderdeel c (lijst van ingekomen stukken met behandelingsvoorstellen) sluit aan bij het huidige artikel 53, eerste lid, laatste zin. Daarbij worden de mededelingen van de Voorzitter op de lijst van ingekomen stukken (zie artikel 8.7, tweede lid) in het voorstel ook uitdrukkelijk genoemd.

Het *derde lid* behandelt de inhoud van een officieel verslag van een bijeenkomst zonder quorum. Onderdeel a sluit daarbij aan bij het huidige artikel, 50, tweede lid. Daarbij worden “de redenen van verhindering” van afwezige leden niet langer genoemd, omdat de vermelding daarvan in de praktijk niet hoeft plaats te vinden. In onderdeel b wordt de lijst van ingekomen stukken genoemd, aangezien die in de praktijk ook bij deze bijeenkomsten in het officieel verslag wordt opgenomen. Conform de huidige regeling zijn geen voorschriften opgenomen over de vermelding van de stemmingen, en van de besluiten van de Kamer en de Voorzitter. De Kamer kan krachtens [artikel 67, eerste lid, van de Grondwet](#) ook niet beraadslagen of besluiten zonder quorum.

Het *vierde lid* heeft betrekking op de vaststelling en archivering van het officieel verslag, en stemt overeen met het huidige artikel 87, tweede lid, laatste zin.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de SGP-fractie hebben een vraag over de onderlinge verhouding van de artikelen 15.5, 15.6 en 15.9. Zij vragen of het niet onnodig verwarrend werkt dat er van de verslagen van de openbare vergadering van de Kamer zowel een woordelijk verslag, een officieel verslag en Handelingen zijn.

Verder vragen zij of uit de formulering van artikel 15.9, eerste en tweede lid opgemaakt moet worden dat namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. geen deel uitmaken van de Handelingen, omdat het bij de Handelingen gaat om het vastgestelde woordelijk verslag. Omdat dit anders is dan de bestaande praktijk gaan zij ervan uit dat de voorgestelde tekst van de bepalingen nu anders luidt dan de bedoeling is.

De werkgroep merkt op dat de gebruikte termen (“woordelijk verslag”, “officieel verslag” en de “Handelingen”) aanknopen bij de bestaande praktijk, waarin deze begrippen op deze wijze

worden gebruikt. Verder gaat het bij de Handelingen dus om het (vastgestelde) geredigeerde verslag, waarvan de namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. deel uitmaken.”

V. Overig

-

Artikel 15.8 Verslaglegging vergadering met gesloten deuren van de Kamer

1. Indien de Kamer besluit dat van een vergadering met gesloten deuren van de Kamer een woordelijk verslag wordt gemaakt, hebben de medewerkers van de Dienst Verslag en Redactie die dit verslag maken, toegang tot de vergadering. Het woordelijk verslag wordt niet openbaar gemaakt en wordt achter slot bewaard, tenzij de Kamer hierover dadelijk of op een later tijdstip anders besluit.

2. Indien de Kamer niet besluit tot het laten maken van een woordelijk verslag van een vergadering met gesloten deuren van de Kamer, maakt de Griffier of een door hem aan te wijzen ambtenaar notulen. Deze bevatten de informatie, bedoeld in artikel [15.7](#), tweede lid, en een beknopt verslag van de beraadslagingen. De notulen worden meteen of in een volgende vergadering met gesloten deuren aan de goedkeuring van de Kamer onderworpen. Zij worden niet openbaar gemaakt en achter slot bewaard, tenzij de Kamer hierover dadelijk of op een later tijdstip anders besluit.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 89)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Toevoegen “stukken” en “drukken”, bewaring stukken
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.7 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.8.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 89, en heeft betrekking op de verslaglegging bij plenaire vergaderingen met gesloten deuren. De Kamer kan op grond van [artikel 66, tweede en derde lid, van de Grondwet](#) tot een dergelijke besloten vergadering overgaan, hoewel dit vanuit het uitgangspunt van openbaarheid zeer ongebruikelijk is. Het voorgestelde artikel stemt inhoudelijk overeen met de huidige regeling.

Het *eerste lid* bevat de regeling voor vergaderingen met gesloten deuren waarvan de Kamer besluit een woordelijk verslag te laten maken (wat niet verplicht is). Daarbij wordt in lijn met de huidige regeling verduidelijkt dat de medewerkers van de Dienst Verslag en Redactie die het verslag maken toegang kunnen hebben tot de vergadering. Deze regel heeft als achtergrond dat de kring van personen die toegang hebben tot een dergelijke vergadering zo klein mogelijk dient te zijn; normaliter zullen slechts de Kamerleden en eventueel essentieel ondersteunend ambtenaren als de Griffier en de commissiegriffier toegang hebben. Verder bepaalt het artikellid dat het woordelijk verslag van de (besloten) vergadering wordt bewaard achter slot (wat ook ruimte biedt voor digitale versleuteling) en pas openbaar wordt wanneer de Kamer daartoe besluit. Dit sluit ook aan bij de huidige regeling.

Het *tweede lid* bevat de regeling voor vergaderingen met gesloten deuren waarvan de Kamer niet besluit een woordelijk verslag te laten maken. In een dergelijk geval worden beknopte notulen gemaakt door de Griffier of een door hem aan te wijzen andere ambtenaar, die door de Kamer moeten worden goedgekeurd in een vergadering met gesloten deuren. Ook deze notulen worden achter slot bewaard, en worden pas openbaar wanneer de Kamer daartoe besluit. Dit sluit ook aan bij de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 15.9 Verslaglegging besloten commissievergadering

1. Artikel [15.8](#) is van overeenkomstige toepassing op besloten commissievergaderingen en besloten gedeelten van een commissievergadering, waarvan een commissie een woordelijk verslag of notulen wenst te maken.

2. De commissie beslist over de openbaarmaking van het woordelijk verslag of de notulen. Indien de betrokken commissie niet langer bestaat of onduidelijk is welke commissie over de openbaarmaking kan beslissen, beslist de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 15.9)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.8 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.9.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel biedt een regeling voor de verslaglegging bij besloten (gedeelten van) commissievergaderingen. Daarvoor mist momenteel nog een regeling, aangezien het huidige artikel 89 slechts betrekking heeft op plenaire vergaderingen.

Het *eerste lid* bepaalt dat de regeling voor de plenaire vergaderingen met gesloten deuren uit artikel 15.7 van overeenkomstige toepassing is, indien een commissie besluit tot een woordelijk verslag van of tot notulen over besloten (delen van de) vergaderingen. Dit is bijvoorbeeld denkbaar bij een besloten hoorzitting of commissiedebat. In een dergelijk geval

kan de commissie tot een woordelijk verslag of tot de notulen besluiten (waarbij zij niet verplicht is tot het maken van notulen als geen woordelijk verslag wordt gemaakt), hebben de medewerkers van de Dienst Verslag en Redactie die een woordelijk verslag maken toegang, wordt het woordelijk verslag of de notulen achter slot bewaard, en worden het woordelijk verslag of de notulen pas openbaar wanneer daartoe uitdrukkelijk wordt besloten. Het *tweede lid* verduidelijkt daarbij in de eerste zin dat de commissie beslist over de openbaarmaking van het woordelijk verslag of de notulen. De tweede zin biedt een regeling voor de situatie dat een commissie niet langer bestaat (wat zich met name bij tijdelijke commissies en enquêtecommissies kan voordoen), of onduidelijk is welke commissie kan beslissen (bijvoorbeeld door het overgaan van beleidsterreinen tussen de vaste commissies naar aanleiding van een kabinetsformatie): in dat geval beslist de Kamer.”

V. Overig

-

Artikel 15.10 Openbaarmaking verslagen en Handelingen

1. De woordelijke verslagen worden in ongecorrigeerde vorm openbaar gemaakt.
2. De woordelijke verslagen, bedoeld in artikel [15.6](#), eerste lid, onder a en b, worden na vaststelling openbaar gemaakt als de Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
3. De woordelijke verslagen, bedoeld in artikel [15.6](#), eerste lid, onder c, worden na vaststelling opgenomen in het verslag van de commissie van het overleg of debat waarop zij betrekking hebben, en openbaar gemaakt.
4. Indien ministers of personen die hen in een vergadering van de Kamer bijstaan een deel van de aan hen tijdens een vergadering gestelde vragen schriftelijk beantwoorden, worden deze antwoorden opgenomen bij de Handelingen als bijvoegsel bij de vergadering waarin de overige vragen mondeling werden beantwoord.
5. De schriftelijke vragen, bedoeld in artikel [12.1](#), worden met de daarop gegeven antwoorden opgenomen in het aanhangsel van de Handelingen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 87, eerste en derde lid, en 135, vierde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (artikel 15.10)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.9 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.10.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel gaat in op de openbaarmaking van de woordelijke verslagen, en op de verhouding met de Handelingen van de Kamer.

Daarbij codificeert het *eerste lid* de gangbare praktijk dat de woordelijke verslagen in ongecorrigeerde vorm openbaar worden gemaakt (wat via de website van de Kamer plaatsvindt). Op grond van die praktijk kan (door de Kamerorganisatie, de ministeries en de rest van de samenleving) kort na een vergadering kennis worden genomen van het tijdens de vergaderingen besprokene. Dit strekt er mede toe dat in verslagen correcties kunnen worden aangebracht, waartoe regels zijn opgenomen in het Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie (zie daarover artikel 15.10).

Het *tweede lid* heeft betrekking op de openbaarmaking van de (met evt. correcties) vastgestelde verslagen voor de plenaire vergaderingen en bijeenkomsten. Deze worden na de vaststelling openbaar gemaakt als de Handelingen van de Kamer. Dit volgt nu zeer indirect uit de woorden “stenografisch verslag (Handelingen)” in het huidige artikel 87, eerste lid.

Het *derde lid* heeft betrekking op de openbaarmaking van de (met evt. correcties) vastgestelde verslagen van wetgevingsoverleggen, notaoverleggen en commissiedebatten. Deze worden, zoals gebruikelijk, opgenomen in (het Kamerstuk van) het verslag van de betrokken commissie over het overleg of debat.

Het *vierde lid* stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 87, derde lid, en heeft betrekking op de openbaarmaking van de antwoorden van een minister op in een vergadering gestelde vragen. Indien de minister (of een persoon die de minister bijstaat) de beantwoording deels schriftelijk geeft, worden die antwoorden opgenomen in het bijvoegsel bij de Handelingen van de vergadering waarin de vragen zijn gesteld. Het gaat hierbij om de beantwoording van vragen die zijn gesteld tijdens een plenaire vergadering. Als de vragen zijn gesteld tijdens een mondeling overleg van een commissie, worden de antwoorden opgenomen als bijlage bij het verslag van dat overleg.

Het *vijfde lid* stemt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 135, derde lid, en heeft betrekking op de beantwoording van schriftelijke vragen. Deze worden opgenomen in het Aanhangsel bij de Handelingen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie hebben een vraag over de onderlinge verhouding van de artikelen 15.5, 15.6 en 15.9. Zij vragen of het niet onnodig verwarrend werkt dat er van de verslagen van de openbare vergadering van de Kamer zowel een woordelijk verslag, een officieel verslag en Handelingen zijn.

Verder vragen zij of uit de formulering van artikel 15.9, eerste en tweede lid opgemaakt moet worden dat namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. geen deel uitmaken van de Handelingen, omdat het bij de Handelingen gaat om het vastgestelde woordelijk verslag. Omdat dit anders is dan de bestaande praktijk gaan zij ervan uit dat de voorgestelde tekst van de bepalingen nu anders luidt dan de bedoeling is.

De werkgroep merkt op dat de gebruikte termen (“woordelijk verslag”, “officieel verslag” en de “Handelingen”) aanknopen bij de bestaande praktijk, waarin deze begrippen op deze wijze

worden gebruikt. Verder gaat het bij de Handelingen dus om het (vastgestelde) geredigeerde verslag, waarvan de namen van de aan- en afwezigen, de uitslagen van stemmingen, de lijst met ingekomen stukken e.d. deel uitmaken.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (*tweede nota van wijziging*)

“Via deze wijzigingen worden enige grammaticale verbeteringen aangebracht.”

V. Overig

-

Artikel 15.11 Dienst Verslag en Redactie

1. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de beide Kamers der Staten-Generaal, worden de zorg voor de dienst die is belast met de verslaglegging voor die Kamers, de Dienst Verslag en Redactie, de taakuitoefening van die dienst met betrekking tot in ieder geval de woordelijke verslagen, alsmede het openbaar maken en bewaren van de verslagen geregeld.

2. De Dienst is in ieder geval belast met het maken van de woordelijke verslagen en officiële verslagen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 24, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
29489	Wijziging	Instellen gemengde commissie en naamgeving DVR
32199	Wijziging	Stenografisch verslag notaoverleg en algemeen overleg
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 15.11)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.10 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.11.

NB.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is het [Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“In dit artikel zijn de hoofdregels samengebracht over de ambtelijke dienst die is belast met de verslaglegging, de Dienst Verslag en Redactie.

Het *eerste lid* correspondeert daarbij met het huidige artikel 24, eerste lid, en biedt de grondslag voor het tussen de beide Kamers gedeelde Reglement voor de Dienst Verslag en Redactie. Daarbij wordt in lijn met dat Reglement onder andere verduidelijkt dat de vast te stellen regels niet slechts betrekking hebben op de taakuitoefening van de Dienst ten aanzien van de woordelijke verslaglegging. De bepaling is verder inhoudelijk gelijk gebleven. Het *tweede lid* verduidelijkt dat de Dienst Verslag en Redactie in de Tweede Kamer in ieder geval is belast met het maken van de woordelijke verslagen en de officiële verslagen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (*tweede nota van wijziging*)

“Via deze wijzigingen worden enige grammaticale verbeteringen aangebracht.”

V. Overig

-

§ 15.4 Geheimhouding besloten vergaderingen

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIIA)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (opschrift § 15.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XIIA, en bevat de bepalingen over de geheimhouding bij besloten vergaderingen van de Kamer (vergaderingen met gesloten deuren) en de commissies.

De Kamer kan op grond van [artikel 66, tweede en derde lid, van de Grondwet](#) besluiten een vergadering met gesloten deuren te houden, en de Kamer en de commissies kunnen op grond van artikel 7.20, tweede tot en met vierde lid, besluiten dat commissievergaderingen (of een deel daarvan) besloten zijn. De artikelen 15.7 en 15.8 gaan in op de verslaglegging bij deze besloten vergaderingen. Deze paragraaf heeft betrekking op de geheimhouding ten aanzien van de besloten vergaderingen.

De voorgestelde artikelen bevatten enige redactionele aanpassingen, maar blijven inhoudelijk gelijk. Daarbij bevat artikel 15.11 de regeling voor plenaire vergaderingen en artikel 15.12 de regeling voor commissievergaderingen. Artikel 15.13 bevat de regels voor schendingen van de geheimhouding door de leden.”

V. Overig

-

Artikel 15.12 Geheimhouding vergadering Kamer met gesloten deuren

1. Een ieder neemt de geheimhouding in acht ten aanzien van de gedachtewisseling in een vergadering met gesloten deuren van de Kamer.
2. De plicht tot geheimhouding geldt in ieder geval voor hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen.
3. De Kamer kan de geheimhouding slechts opheffen in een vergadering met gesloten deuren.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 144, zie ook het via 32391 eerder vervallen artikel 88)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.12)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.11 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.12.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 144, en heeft betrekking op de geheimhouding ten aanzien van besloten vergaderingen van de Kamer, vergaderingen met gesloten deuren als bedoeld in [artikel 66, tweede en derde lid, van de Grondwet](#). Het artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk.

Op grond van het *eerste lid* dient een ieder de geheimhouding in acht te nemen ten aanzien van de gedachtewisseling in een plenaire vergadering met gesloten deuren.

Het *tweede lid* verduidelijkt dat de geheimhoudingsplicht in ieder geval geldt voor alle personen die bij de behandeling aanwezig waren, en voor de andere personen die kennis dragen van het behandelde of van de stukken (waaronder een verslag of notulen als bedoeld in artikel 15.7). Hierbij wordt niet meer genoemd dat de geheimhouding geldt totdat de Kamer haar opheft, aangezien dat een vanzelfsprekend uitvloeisel vormt van de in het derde lid genoemde mogelijkheid om de geheimhouding op te heffen.

Het *derde lid* geeft de regeling voor het opheffen van de geheimhoudingsplicht, waartoe slechts kan worden besloten door de Kamer, in een vergadering met gesloten deuren.”

V. Overig

-

Artikel 15.13 Geheimhouding besloten commissievergadering

1. Een ieder neemt de geheimhouding in acht ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of een besloten deel van een commissievergadering, met uitzondering van wat de commissie vermeldt in openbaar gemaakte verslagen of notulen.

2. De plicht tot geheimhouding geldt in ieder geval voor hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen.

3. De commissie kan de geheimhouding slechts opheffen in een besloten commissievergadering of een besloten deel van een commissievergadering. Indien de betrokken commissie niet langer bestaat of onduidelijk is welke commissie over het opheffen van de geheimhouding kan beslissen, beslist de Kamer.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 143)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.13)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.12 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het eerste lid is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)). Het artikel is verder ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.13.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 143, en heeft betrekking op de geheimhouding ten aanzien besloten (delen van) commissievergaderingen als bedoeld in artikel 7.20, tweede tot en met vierde lid. Het artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk.

Op grond van het *eerste lid* dient een ieder de geheimhouding in acht te nemen ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten (deel van een) commissievergadering.

Het *tweede lid* verduidelijkt dat de geheimhoudingsplicht in ieder geval geldt voor alle personen die bij de behandeling aanwezig waren, en voor de andere personen die kennis dragen van het behandelde of van de stukken (waaronder een verslag of notulen als bedoeld in artikel 15.8). Hierbij wordt niet meer genoemd dat de geheimhouding geldt totdat de commissie haar opheft, aangezien dat een vanzelfsprekend uitvloeisel vormt van de in het derde lid genoemde mogelijkheid om de geheimhouding op te heffen.

Het *derde lid* geeft de regeling voor het opheffen van de geheimhoudingsplicht, waartoe in beginsel slechts kan worden besloten door de betrokken commissie in een besloten (deel van een) commissievergadering. De tweede zin bevat een aanvulling voor de situatie dat een commissie is opgeheven, of niet meer duidelijk is welke commissie over het opheffen van de geheimhouding kan beslissen. Dit sluit aan bij de regeling voor het openbaar maken van het verslag of de notulen van de betrokken vergadering. Zie daarover de toelichting bij artikel 15.8, tweede lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Via deze wijziging wordt verduidelijkt dat de in artikel 15.12, eerste lid, genoemde uitzondering op de geheimhoudingsplicht ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten (deel van) een commissievergadering, zich beperkt tot openbaar gemaakte verslagen of notulen.”

V. Overig

-

Artikel 15.14 Schending geheimhouding

1. De Kamer kan, op voorstel van het Presidium, besluiten om een lid dat de geheimhouding, bedoeld in de artikelen [15.12](#) en [15.13](#), niet in acht neemt, uit te sluiten van:
 - a. alle vergaderingen van één of meer commissies, voor ten hoogste één maand; en
 - b. de kennisneming van vertrouwelijke stukken, voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.
2. Het Presidium doet slechts een voorstel als bedoeld in het eerste lid, nadat het betrokken lid in de gelegenheid is gesteld te worden gehoord.
3. De Kamer stemt over het voorstel bij aanvang van de eerste vergadering na de dag waarop het Presidium tot het doen van het voorstel heeft besloten. Er wordt niet over het voorstel beraadslaagd.
4. De Voorzitter deelt het besluit van de Kamer meteen mee aan het betrokken lid.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 145, zie ook het via 32391 eerder vervallen artikel 38)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.14)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.13 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.14.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 145, en bevat de regels voor schendingen door de leden van de geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten vergadering van de Kamer of een commissie. Het voorgestelde artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk. Het artikel is ook van belang voor schendingen van de vertrouwelijkheid van een stuk, waarop het van overeenkomstige toepassing is (zie artikel 15.15, tweede lid).

In het *eerste lid* zijn de maatregelen samengebracht die de Kamer kan opleggen bij een geconstateerde schending van de geheimhouding door een lid: het betrokken lid kan voor ten hoogste een maand worden uitgesloten van alle vergaderingen van een of meer commissies (onderdeel a), en voor ten hoogste de verdere duur van de zitting (dus tot een nieuw gekozen Kamer aantreedt) worden uitgesloten van de kennisneming van vertrouwelijke stukken (onderdeel b). De Kamer kan daarbij ook besluiten beide maatregelen gelijktijdig op te leggen. De Kamer kan slechts besluiten tot de maatregelen op voorstel van het Presidium. Het artikellid sluit aan bij de regeling uit het huidige artikel 145, eerste en tweede lid.

Op grond van het *tweede lid* kan het Presidium een voorstel voor een maatregel slechts doen nadat het betrokken lid in de gelegenheid is gesteld om te worden gehoord. Dit strekt ertoe te waarborgen dat hoor en wederhoor plaatsvindt, en sluit aan bij het huidige artikel 145, derde lid.

Het *derde lid* bevat de regeling voor de besluitvorming over een voorstel tot oplegging van een maatregel. Wanneer het Presidium een dergelijk voorstel doet, dient de Kamer daarover meteen bij aanvang van de eerstvolgende vergadering te stemmen, en er wordt niet over het voorstel beraadslaagd. Dit sluit aan bij het huidige artikel 145, vierde lid.

Op grond van het *vierde lid* zal de Voorzitter de beslissing van de Kamer over het opleggen van de maatregel meteen dienen mede te delen aan het betrokken lid. Dit sluit aan bij het huidige artikel 145, vijfde lid.”

V. Overig

-

§ 15.5 Openbaar maken van stukken

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIII)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28821	Wijziging	Enige wijzigingen, waaronder herstel van een omissie

Vanaf 35322 (opschrift § 15.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XIII, en bevat een artikel over de openbaarmaking van stukken.”

V. Overig

-

Artikel 15.15 Openbaar maken van stukken

1. Alle tussen de regering en de Kamer gewisselde stukken worden meteen openbaar gemaakt, tenzij dit niet mogelijk is of een stuk vertrouwelijk is.
2. De betrokken stukken worden ook op andere wijze verspreid, zodra de Kamer dit nodig acht.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 151)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
28289	Wijziging	Toevoegen “stukken” en “drukken”, bewaring stukken
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.15)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.14 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd vastgesteld, en vernummerd tot artikel 15.15.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 151, en gaat in op de openbaarmaking (publicatie) van tussen de regering en de Kamer gewisselde stukken. Het voorgestelde artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk.

Op grond van het eerste lid dienen al de tussen de regering en de Kamer gewisselde stukken meteen openbaar te worden gemaakt, tenzij dit niet mogelijk is (bijvoorbeeld in verband met de omvang van het stuk) of het een vertrouwelijk stuk betreft (zie daarover de artikelen 15.15 tot en met 15.17). Dit sluit aan bij het eerste lid van het huidige artikel 151. Daarbij wordt niet langer gesproken van “digitaal gepubliceerd”, aangezien in artikel 1.1 reeds is bepaald dat “openbaar maken” ziet op het voor een ieder beschikbaar stellen op een openbare website. Op grond van het tweede lid worden de stukken ook op een andere wijze verspreid, zodra de Kamer dit nodig acht. Dit sluit aan bij het huidige artikel 151, tweede lid. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de verspreiding van een regeringsbrief in de vergaderzaal. Verder worden de tussen de regering en de Kamer gewisselde stukken bij het openbaar maken doorgaans als Kamerstuk opgenomen bij de Handelingen van de Kamer, bedoeld in artikel 15.9.”

V. Overig

-

§ 15.6 Vertrouwelijkheid stukken

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIIB)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
32391	Vaststelling	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (opschrift § 15.6)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XIIB, en bevat de bepalingen over het in acht nemen van de vertrouwelijkheid ten aanzien van vertrouwelijke stukken. Rondom die stukken worden in de paragraaf enige hoofdregels gegeven; de Regeling vertrouwelijke stukken bevat aanvullende regels. Een stuk is vertrouwelijk indien de afzender ervan dit heeft aangegeven (zie artikel 1, onder a, van de Regeling vertrouwelijke stukken). De voorgestelde artikelen bevatten enige redactionele aanpassingen, maar blijven inhoudelijk gelijk ten opzichte van de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 15.16 Vertrouwelijkheid stukken

1. Een ieder neemt de vertrouwelijkheid in acht ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk.
2. Indien een lid de vertrouwelijkheid niet in acht neemt, is artikel [15.14](#) van overeenkomstige toepassing.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 146, eerste lid, en 147)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.15 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.16.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met de huidige artikelen 146, eerste lid, en 147, en bevat de regels over het in acht nemen van de vertrouwelijkheid van een stuk. Het artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk.

Op grond van het *eerste lid* dient een ieder de vertrouwelijkheid in acht te nemen ten aanzien van een vertrouwelijk stuk. Dit stemt overeen met het huidige artikel 146, eerste lid. Het *tweede lid* bevat de regeling voor schendingen van de vertrouwelijkheid door de leden. Daarbij kunnen de maatregelen van artikel 15.13 onder overeenkomstige toepassing van dat artikel worden opgelegd. Dit stemt overeen met het huidige artikel 147.”

V. Overig

-

Artikel 15.17 Register vertrouwelijke stukken

De griffie houdt een register bij van de door de Kamer en de commissies ontvangen vertrouwelijke stukken.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 146, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.17)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.16 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.17.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 146, tweede lid, en regelt de instelling van het register vertrouwelijke stukken. Het artikel bevat enige redactionele aanpassingen, maar blijft inhoudelijk gelijk. In de Regeling vertrouwelijke stukken zijn nadere regels vastgesteld rondom de inzage in dit register.”

V. Overig

-

Artikel 15.18 Regeling vertrouwelijke stukken

1. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden nadere regels gesteld over de aanwijzing, het bewaren en de behandeling van vertrouwelijke stukken.

2. De regeling bevat in ieder geval regels voor het registreren, ter inzage leggen, inzien, verspreiden en vermenigvuldigen van de vertrouwelijke stukken.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 146, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (artikel 15.18)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.17 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.18.

N.B.: De in het artikel genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling vertrouwelijke stukken](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 146, derde lid, en bevat de regels over de Regeling vertrouwelijke stukken.

Het *eerste lid* bevat daarbij de grondslag voor deze afzonderlijke regeling. Daarbij wordt verduidelijkt dat de Regeling niet slechts ingaat op de aanwijzing en behandeling van vertrouwelijke stukken, maar ook op het bewaren van die stukken (zie artikel 3, derde lid, van de Regeling).

Het *tweede lid* bevat de regels die minimaal in de Regeling moeten zijn opgenomen.”

V. Overig

-

§ 15.7 Openbare registers

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XIIC, was voor 32391 opschrift hoofdstuk XIII A)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
28633	Vaststelling	Register nevenfuncties en buitenlandse reizen
32391	Wijziging	Uitvoering aanbevelingen commissie Prinsjesdagstukken en vaststelling Regeling vertrouwelijke stukken

Vanaf 35322 (opschrift § 15.7)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Deze paragraaf correspondeert met het huidige hoofdstuk XIIC, en heeft betrekking op de openbare registers van de Kamer. Daarbij zijn de in het huidige artikel 150a genoemde registers ondergebracht in afzonderlijke artikelen. Naast de openbare registers is er ook een niet-openbaar register, het register vertrouwelijke stukken. Zie daarover artikel 15.16.”

V. Overig

-

Artikel 15.19 Register nevenactiviteiten en belangen

1. De griffie houdt een register bij van:
 - a. de nevenactiviteiten van de leden;
 - b. de uit de nevenactiviteiten te verwachten of genoten inkomsten; en
 - c. andere redelijkerwijs relevante belangen van leden.
2. De leden vermelden de in het eerste lid bedoelde informatie steeds in het register:
 - a. binnen een week nadat ze als lid tot de Kamer zijn toegelaten;
 - b. binnen een week na het aanvaarden van een nevenactiviteit of het ontstaan van een relevant belang; en
 - c. opnieuw op uiterlijk 1 mei na ieder kalenderjaar, voor zover het inkomsten betreft die zijn genoten in dat kalenderjaar.
3. Onder inkomsten als bedoeld in dit artikel wordt verstaan het loon, bedoeld in [artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964](#), verminderd met de eindheffingsbestanddelen, bedoeld in [artikel 31 van die wet](#), en de winst uit onderneming, bedoeld in [afdeling 3.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001](#).

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 150a, eerste lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
28633	Vaststelling	Register nevenfuncties en buitenlandse reizen
30181	Wijziging	Vermelding neveninkomsten
34070	Wijziging	Wijziging registers

Vanaf 35322 (artikel 15.19)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.18 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de derde nota van wijziging ([nr. 41](#)), en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.19.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 150a, eerste lid, en heeft betrekking op het register voor de nevenactiviteiten en andere belangen van de leden. De verschillende onderwerpen uit het huidige artikellid zijn daarbij verdeeld over verschillende leden, die verder inhoudelijk aansluiten bij de huidige regeling.

Het *eerste lid* regelt wat de leden steeds moeten vermelden in het register, dat wordt bijgehouden door de Griffie plenair. Zij dienen daarbij al hun nevenactiviteiten (onderdeel a), de uit die nevenactiviteiten te verwachten inkomsten (onderdeel b), en hun andere redelijkerwijs als relevante belangen te vermelden (onderdeel c). Dit sluit aan bij de eerste zin van het huidige artikel 150a, eerste lid.

Het *tweede lid* geeft aan wanneer de leden de in het eerste lid bedoelde nevenactiviteiten, inkomsten en belangen steeds in het register moeten vermelden. Onderdeel a is daarbij nieuw, en verduidelijkt dat de leden binnen een week na hun toelating als lid tot de Kamer hun dan lopende nevenactiviteiten moeten vermelden. Onderdeel b sluit aan bij de eerste zin van het huidige artikel 150a, eerste lid (“uiterlijk een week na de aanvaarding daarvan”). Daarbij wordt verduidelijkt dat deze meldplicht niet slechts geldt binnen een week van de aanvaarding van een nevenactiviteit, maar ook binnen een week van het ontstaan van een relevant belang. Op grond van onderdeel c moeten de leden na ieder kalenderjaar uiterlijk op 1 mei hun genoten inkomsten uit nevenactiviteiten over dat kalenderjaar vermelden (waarbij na de eerder te vermelden verwachte inkomsten dus ook de daadwerkelijk genoten inkomsten worden gemeld). Dit sluit aan bij de laatste zin van het huidige artikel 150a, eerste lid, met dien verstande dat uiterste melddatum is gesteld op 1 mei (sinds 2015 ook de uiterste aangifte datum voor de inkomstenbelasting).

Het *derde lid* verduidelijkt wat onder ‘inkomsten’ dient te worden verstaan, waarbij tevens de winst uit een onderneming onder dit begrip wordt gerekend. Dit stemt overeen met de tweede zin van het huidige artikel 150a, eerste lid.²⁰⁴”

[Kamerstukken 35322 nr. 41](#) (derde nota van wijziging)

“Via de onderdelen A, B, en C, onder 1, van deze nota van wijziging worden enige technische verbeteringen aangebracht in de artikelen 15.22 (vermelding van een onderwerpsaanduiding), 15.18 en 16.4 (correcties verwijzingen).”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

²⁰⁴ Zie daarover Kamerstukken [30181](#), met name de nrs. [5](#) en [6](#).

[Kamerstukken 35752 nr. 13](#) (*brief Presidium*)

“Ten aanzien van het door het lid Leijten aan de orde gestelde aandelenregister, kan het presidium meegeven dat het reeds mogelijk is aandelen te registreren in het nevenfunctie- en activiteitenregister als zijnde een belang dat redelijkerwijs als relevant kan worden beschouwd. Het is aan het Kamerlid zelf te bepalen of een belang (in dit geval aandelen) redelijkerwijs als relevant voor het functioneren kan worden beschouwd.

Indien de Kamer een apart aandelenregister in het leven wenst te roepen dan is hiervoor een wijziging van het Reglement van Orde nodig. Na een uitspraak van de Kamer hiertoe zal het presidium met een voorstel tot wijziging komen, waarbij dan tevens de vormgeving aan de orde kan komen.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

Zie de aangenomen motie Van Nispen over de regels over het registreren van inkomsten en nevenactiviteiten aanscherpen en indringend de regels over transparantie onder de aandacht brengen, onder [Kamerstukken 36528 nr. 10](#).

Artikel 15.20 Register buitenlandse reizen

1. De griffie houdt een register bij van de door leden ondernomen buitenlandse reizen waarvan de vervoerskosten en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk worden betaald door anderen dan het lid, zijn fractie, de Kamer of een commissie van de Kamer.

2. De leden vermelden de buitenlandse reizen steeds binnen een week na terugkeer in Nederland in het register.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 150a, tweede lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
28633	Vaststelling	Register nevenfuncties en buitenlandse reizen
29380	Wijziging	Introductie geschenkenregister
34070	Wijziging	Wijziging registers

Vanaf 35322 (artikel 15.20)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.19 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.20.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 150a, tweede lid, en heeft betrekking op het register voor de door de leden ondernomen buitenlandse reizen. De verschillende onderwerpen uit het huidige artikellid zijn daarbij verdeeld over twee leden.

Het *eerste lid* regelt wat de leden steeds moeten vermelden in het register, dat wordt bijgehouden door de Griffie plenair. De leden dienen in het register melding te maken van alle door hen ondernomen buitenlandse reizen waarvan de vervoerskosten en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk worden betaald door anderen dan henzelf, hun fractie, de Kamer of een commissie van de Kamer. Daarbij wordt ten aanzien van de huidige regeling aangescherpt wat precies onder “derden” moet worden verstaan (waarbij dus wordt voorgesteld “anderen dan het lid, zijn fractie, de Kamer of een commissie van de Kamer”), aangezien dit begrip in de praktijk vragen oproept.

Het *tweede lid* geeft aan wanneer de leden een buitenlandse reis als bedoeld in het eerste lid in het register moeten vermelden, namelijk steeds binnen een week na de terugkeer in Nederland. Dit stemt overeen met de huidige regeling.”

V. Overig

-

Artikel 15.21 Register geschenken en voordelen

1. De griffie houdt een register bij van de door leden ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan 50 euro.
2. De leden vermelden de geschenken en voordelen steeds binnen een week na ontvangst daarvan in het register.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 150, derde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
29380	Vaststelling	Introductie geschenkenregister
34070	Wijziging	Wijziging registers

Vanaf 35322 (artikel 15.21)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.20 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.21.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 150a, derde lid, en heeft betrekking op het register voor de door de leden ontvangen geschenken en andere voordelen. De verschillende onderwerpen uit het huidige artikellid zijn daarbij verdeeld over twee leden, die verder inhoudelijk aansluiten bij de huidige regeling.

Het *eerste lid* regelt wat de leden steeds moeten vermelden in het register, dat wordt bijgehouden door de Griffie plenair. De leden dienen in het register melding te maken van alle door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan 50 euro. Het *tweede lid* geeft aan wanneer de geschenken en voordelen moeten vermelden, namelijk steeds binnen een week na ontvangst.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de ChristenUnie-fractie wijzen op aanbeveling C6 van de staatscommissie waar het toezicht op de naleving van de registratieplicht van geschenken, nevenfuncties en belangen betreft. Ziet de werkgroep mogelijkheden om tot een vorm van toezicht te komen? De werkgroep heeft in haar rapport aangegeven geen voorstellen te doen ten aanzien van aanbevelingen van de staatscommissie die niet direct aan haar gericht zijn, gelet op de behandeling daarvan in de Kamer. In aanvulling daarop wijst de werkgroep op de brief van het Presidium over toezicht en handhaving op het gebied van integriteit (Kamerstuk 35 351, nr. 2) van 10 februari 2020.”

V. Overig

-

Artikel 15.22 Register toezeggingen

De griffie houdt een register bij van de door de ministers tijdens openbare vergaderingen van de Kamer en de commissies gedane mondelinge toezeggingen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 15.22)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel is via het amendement van de leden Van der Molen en Van Meenen over een openbaar toegankelijk toezeggingenregister ([nr. 31](#)) als artikel 15.20a in het voorstel opgenomen. Het artikel is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.22.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de CDA-fractie constateren met de werkgroep, dat het aantal ingediende moties de laatste jaren explosief gestegen is en dat daarmee het politieke effect van een motie op de geadresseerde evenredig afneemt. De werkgroep is van mening dat een oplossing moet worden gezocht in aanpassing van de parlementaire cultuur. Deze leden van de CDA-fractie zijn van mening, dat ook verbeteringen in transparantie en verslaglegging daaraan kunnen bijdragen. Deelt werkgroep de wens van deze leden om te komen tot een motievolgsysteem, dat verder gaat dan een link in Parlis die de motie koppelt aan de brief van de regering die over de uitvoering van die motie gaat? Onderschrijft de werkgroep de wens van deze leden dat het Presidium zich inzet voor een adequate invulling van de verantwoording van de regering over de uitvoering van moties in de bijlagen bij de begroting? Deze leden constateren op dit punt grote verschillen tussen ministeries. Ook de registratie van toezeggingen, die een alternatief kunnen zijn voor het indienen van een motie, behoeft naar de mening van deze leden verbetering en stroomlijning.

De leden van de D66-fractie lezen in het voorstel van de werkgroep dat het breed gevoelde probleem van de motie-inflatie zich niet eenvoudig via het Reglement laat oplossen, zonder daarbij de individuele rechten van een Kamerlid te beperken. Wat betreft deze leden biedt de registratie en openbare publicatie van toezeggingen op naam echter een mogelijkheid om de grote hoeveelheid moties tot op zekere hoogte te reduceren. Een reeds gedane toezegging hoeft dan immers niet meer per motie te worden 'geclaimd'. Ook de staatscommissie parlementair stelsel pleit voor een openbaar volgsysteem van toezeggingen.²⁰⁵ Vorig jaar is al intern de mogelijkheid ingevoerd om toezeggingen ook op naam van één of meer individuele Kamerleden vast te leggen. Over openbare publicatie, bijvoorbeeld op de website van de Tweede Kamer, is door het Presidium sindsdien alleen nog gesproken bij het debat over de raming. Afgaande op dit debat met de Kamervoorzitter is vooralsnog niet gekozen voor een openbaar register vanwege de kosten die daarmee gepaard gaan. Deze leden vragen hoe hoog die kosten precies zijn. Deelt de werkgroep de mening van deze leden dat een openbare toezeggingenregistratie kan helpen als instrument tegen de zogeheten motie-inflatie? Zo ja, is de werkgroep er voorstander van dit formeel vast te leggen in het Reglement?

De leden van de D66-fractie zouden voorts een suggestie willen aandragen met betrekking tot de publicatie van de stemmingsuitslagen van moties. De stemmingsuitslagen worden thans met volledige motietitel gepubliceerd op de website van de Tweede Kamer en de Debat Direct-app. In eerste instantie zou men denken dat dit prettig is voor de overzichtelijkheid. De praktijk is echter weerbarstig. De titel van een motie dekt vaak niet of niet volledig de inhoud van de motie zelf. Daardoor wordt op sociale media met enige regelmaat de motietitel in combinatie met de stemmingsuitslag op onrechtvaardige wijze tegen partijen gebruikt. Door de motietitel gekoppeld aan de stemmingsuitslag lijkt het ten onrechte alsof de partij in kwestie in zijn geheel voor of tegen iets is, terwijl de stemkeuze van deze partij aan het precieze dictum of bepaalde overwegingen kan liggen. Zo lijkt de motietitel overzicht te bieden, maar leidt het online in de praktijk met enige regelmaat tot desinformatie en foutieve suggesties. Deze leden zouden er daarom voorstander van zijn extern slechts het motienummer in combinatie met de stemmingsuitslag te publiceren, zonder titel. Voor de gehele inhoud van een motie kan men dan op de website klikken op de link. Wil een Kamerlid de motie met diens achterban delen, kan dit nog altijd middels de stemmingsuitslag en een schermafbeelding van de motie. Hoe kijkt de werkgroep aan tegen de suggestie van deze leden om voortaan openbaar slechts de motienummers te publiceren? Herkent zij het door deze leden geschetste probleem? En is zij voorstander van de aangedragen oplossing of ziet zij zelf wellicht andere mogelijkheden om dit probleem te tackelen?

De werkgroep constateert in antwoord op de vragen van de leden van de fracties van de CDA en D66 dat over de registratie van toezeggingen en moties reeds meermalen is gesproken in het kader van de behandeling van de raming van de Kamer. Daarbij is onder andere aan de orde gesteld dat op dit moment het intern bij de Kamer in gebruik zijnde toezeggingenregistratie niet compleet te noemen is, aangezien schriftelijke en plenaire toezeggingen er niet in bijgehouden worden. Ook is de huidige registratie niet altijd actueel: het systeem wordt vaak bijgewerkt op de wat meer rustige momenten, bijvoorbeeld aan het eind van een vergaderweek of tijdens recesperiodes. Het Presidium staat op het standpunt dat de eisen aan de kwaliteit, volledigheid en actualiteit, alsmede

²⁰⁵ Staatscommissie parlementair stelsel, 'Lage drempels hoge dijken, democratie en rechtstaat in balans', 2018, p. 280-281.

aan het ICT-systeem voor een eventuele openbare toezeggingenregistratie, hoog dienen te zijn. Dit alles brengt aanmerkelijke kosten met zich mee voor extra ambtelijke capaciteit, ICT-ontwikkeling en jaarlijks ICT-onderhoud.²⁰⁶ Voor de inzage in de kosten verwijst de werkgroep naar het Presidium.

De werkgroep heeft verder in haar rapport aangegeven de bestaande ontwikkelingen te onderschrijven om alternatieven voor het indienen van moties te onderzoeken en te stimuleren, zoals het registreren van toezeggingen op naam van Kamerleden. De werkgroep ondersteunt de aanbeveling van de staatscommissie parlementair stelsel om te komen tot invoering van een openbare toezeggingenregistratie hetgeen zij voor de toekomst nuttig acht. Het is echter aan de Kamer om hierin verder richting te bepalen.”

[Kamerstukken 35322 nr. 31](#) (*amendement Van der Molen/Van Meenen*)

“Dit amendement regelt dat door de commissiegriffiers een openbaar toegankelijk toezeggingenregister wordt bijgehouden. Het zichtbaar en inzichtelijk maken van het Kamerwerk is een blijvend aandachtspunt, dat ook in het Reglement van Orde verankerd dient te worden. In debatten doet de regering mondelinge toezeggingen aan individuele Kamerleden of aan de commissie of aan de Kamer als geheel. Om de nakoming van die toezeggingen te kunnen volgen, is een adequate registratie noodzakelijk, zowel voor Kamerleden zelf als voor geïnteresseerde burgers. Hiermee kan ook worden tegengegaan dat Kamerleden zich nog langer gedwongen voelen toezeggingen in een motie te formaliseren. Het openbare karakter van het toezeggingenregister volgt uit artikel 15.21 [*vernummerd naar art. 15.23, red.*] van het Reglement van Orde. Net als bij de overige registers in paragraaf 15.7 betekent dit dat het register op de website van de Tweede Kamer zal worden gepubliceerd.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (*beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel*)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dan het gewijzigde amendement van de heren Van der Molen en Van Meenen over het bijhouden van een openbaar toegankelijk toezeggingenregister. Ik hoor dat de Voorzitter daarop in zal gaan. Dat spoort goed met de benadering die wij als werkgroep hadden, namelijk: de gedachte is sympathiek en die steunen wij, maar de vragen die daarom heen rijzen, hebben juist meer met de praktijk te maken. Wat komt er allemaal bij kijken om dat helemaal up-to-date te houden? Welke ICT en welke personele inzet komt er allemaal bij kijken? Dus ik laat het inderdaad graag aan de Voorzitter om daar verder op in te gaan.”

Mevrouw Arib (toenmalig Kamervoorzitter, PvdA):

“Ik ga nu in op een aantal amendementen. Niet allemaal, maar in elk geval een amendement waarin volgens mij de heer Van der Molen en de heer Van Meenen vragen om een register waarin de afdoening van moties en toezeggingen inzichtelijk wordt gemaakt. Die discussie hebben we eerder gevoerd bij de Raming en daarvan heb ik toen ook toegezegd dat we dat echt zouden gaan doen, en dat ik dat zou doen in overleg met de voorzitters van de vaste commissies. Dat heb ik gedaan en er zijn allerlei scenario's uitgewerkt. We zien dat het heel verschillend is per commissie. Er is één commissie die dat heel goed doet, die alles bijhoudt.

²⁰⁶ Zie Kamerstukken [35405, nr. 5](#).

De andere commissies doen dat minder. Maar in het gesprek met de commissievoorzitters kwam ook naar voren dat het lastig is. Wat is een toezegging? Hoe zie je erop toe dat die toezegging wordt uitgevoerd? Soms is een toezegging niet te koppelen aan één Kamerlid, maar bijvoorbeeld aan drie of vier Kamerleden. Kortom, het is wel belangrijk. Door het feit dat jullie het elke keer weer inbrengen, vind ik het wel van belang om daarmee aan de slag te gaan. Dat amendement geef ik dus oordeel Kamer, zou ik zeggen als het aan mij zou liggen. Dat gaan we gewoon uitvoeren.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 13](#) *(brief Presidium)*

“Op 25 februari 2021 stemde de Kamer in met het (gewijzigde) amendement van de leden Van der Molen (CDA) en Van Meenen (D66) op het herziene Reglement van Orde over het bijhouden van een openbaar toegankelijk toezeggingenregister ([Kamerstuk 35 322, nr. 31, Handelingen II 2020/21, nr. 59, item 20](#)). Het presidium heeft op 21 april 2021 besloten de Griffier te verzoeken de Griffies Commissies, in nauwe samenwerking met de stafdienst Communicatie en het CIO Office, te vragen de noodzakelijke stappen te zetten dit uit te voeren. In het zomerreces is daartoe een impactanalyse gemaakt en op basis daarvan een projectdocument met een begroting. Dit voorstel is 1 november 2021 door het MT goedgekeurd. Voor het Kerstreces van 2021 wordt een offerte-uitvraag gedaan voor een applicatie waarin het gehele proces van registreren en openbaar maken van de mondeling gedane toezeggingen kan worden ingericht. Het eindresultaat moet een applicatie zijn waarin op een gebruiksvriendelijke manier en met zo min mogelijk invoerwerk mondeling gedane toezeggingen kunnen worden verwerkt die worden gepubliceerd op de website van de Tweede Kamer en op Plein2, zodat ze voor zowel Kamerbewoners als voor burgers en overheidsorganisaties inzichtelijk zijn. De verwachting is dat de nieuwe toezeggingenregistratie voor het zomerreces van 2022 operationeel en online raadpleegbaar is. De stuurgroep van het project wordt geïnformeerd over de voortgang en planning.”

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) *(nota naar aanleiding van het verslag)*

“Voor wat betreft de indiening van moties wijst het Presidium erop dat Kamerleden naar eigen inzicht dienen te bepalen of het indienen van een motie op een bepaald moment nuttig en effectief is. In dit kader wordt erop gewezen dat met de invoering van het nieuwe Reglement van Orde wordt gewerkt aan een openbaar toezeggingenregister. Het Presidium meent dat dit register, waar toezeggingen op naam van een Kamerlid getoond kunnen worden, kan bijdragen aan het verminderen van het aantal ingediende moties. Het Presidium komt hier in de volgende Staat van de Kamer op terug.”

--

Het toezeggingenregister is op 11 mei 2023 openbaar gegaan. Zie [Toezeggingen | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“Het openbare toezeggingenregistratiesysteem is begin september 2022 in gebruik genomen. Vanaf die datum worden alle mondelinge toezeggingen die bewindslieden doen tijdens plenaire debatten, maar ook tijdens commissiedebatten, nota-overleggen en wetgevingsoverleggen geregistreerd en gepubliceerd op de website van de Tweede Kamer. Recent informeerde de Voorzitter de leden van de Tweede Kamer en het kabinet dat het openbare toezeggingenregister op de website van de Tweede Kamer is verbeterd. Het register is nu overzichtelijker weergegeven en beter doorzoekbaar. U kunt de vernieuwde toezeggingenregistratie raadplegen via de website van de Tweede Kamer en via ons intranet Plein2. Per toezegging is te zien wie deze heeft gedaan, aan welke commissie of aan welk individueel lid de toezegging is gedaan, de inhoud van de toezegging, de termijn van uitvoering en de status. Toezeggingen zijn afgedaan zodra de Kamer hier schriftelijk het resultaat van heeft ontvangen. De toezegging krijgt dan de status ‘Voldaan’. De eerste ervaringen met dit systeem zijn positief. De toezeggingenregistratie bevat op het moment van het schrijven van dit antwoord (april 2023) inmiddels al 1300 toezeggingen.”

Kamerstukken 36528 (Raming 2025)

[Kamerstukken 36528 nr. 1](#) (Geleidende brief)

“Het Presidium heeft de afgelopen periode een evaluatieverslag opgesteld over de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal inzake de doeltreffendheid en effecten van deze Regeling. De ervaringen van het College van onderzoek integriteit en de Adviseur Integriteit zijn daarin meegenomen. Naar aanleiding van het verslag is een voorstel tot verduidelijking van de Regeling uitgewerkt. Bij de uitwerking is uitgegaan van de aard en functie van de Regeling zoals deze besproken zijn bij de totstandkoming en vaststelling van de Gedragscode en de Regeling (Kamerstuk [35351, nr. 16](#)). Beoogd is enkele knelpunten rondom de Regeling weg te nemen. Het Presidium heeft het evaluatieverslag en het voorstel tot wijziging van de Gedragscode en de Regeling (Kamerstuk [35351, nr. 26](#) en nr. [27](#)) op 27 maart 2024 naar de Kamer gestuurd. Bij de behandeling van dit voorstel kan de commissie voor de Werkwijze ook bezien of de regels met betrekking tot de openbare registers ([artt. 15.19 tot en met 15.23 Reglement van Orde](#)) nadere invulling behoeven.”

Artikel 15.23 Openbaarheid registers

1. De registers, genoemd in deze [paragraaf](#), liggen voor een ieder ter inzage.
2. De Griffier draagt zorg dat een actueel overzicht van de opgaven in de registers wordt openbaar gemaakt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 150a, vierde en vijfde lid)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
28633	Vaststelling	Register nevenfuncties en buitenlandse reizen
29380	Wijziging	Introductie geschenkenregister
34070	Wijziging	Wijziging registers

Vanaf 35322 (artikel 15.23)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was als artikel 15.21 opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is inhoudelijk ongewijzigd gebleven, en bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.23.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 150a, vierde en vijfde lid, en geeft enige voorschriften om de openbaarheid van de registers te verwezenlijken.

Op grond van het *eerste lid* liggen de registers steeds voor een ieder ter inzage. Dit zorgt ervoor dat de registers steeds algemeen toegankelijk zijn, en stemt overeen met het huidige artikel 150a, vierde lid.

Het *tweede lid* regelt dat de Griffier dient zorg te dragen dat tevens een actueel overzicht van de opgaven in de registers wordt openbaar gemaakt. Dit sluit aan bij het huidige artikel 150a, vijfde lid, op grond waarvan de overzichten op de website van de Kamer worden gepubliceerd. In het voorgestelde artikel wordt daarbij vermeld dat de openbaarmaking van de overzichten niet slechts meer zal gelden voor het register voor de nevenactiviteiten en belangen, maar tevens voor de registers voor de buitenlandse reizen en voor de geschenken en voordelen, aangezien ook daarvan overzichten worden gepubliceerd. Verder is de publicatie niet langer beperkt tot tweemaal per jaar.”

V. Overig

-

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (opschrift § 15.8)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift is in het voorstel ingevoegd door de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (tweede nota van wijziging)

“Via deze onderdelen wordt in het Reglement een verwijzing opgenomen naar de recent door de Kamer vastgestelde Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en de Regeling Toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (zie Kamerstukken [35351](#), de inwerkingtreding van de regeling is voorzien op 1 april 2021).”

V. Overig

-

Artikel 15.24 Gedragscode

De Kamer stelt een afzonderlijke gedragscode voor de leden vast, alsmede een afzonderlijke regeling voor het toezicht op, en de handhaving van, die gedragscode.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 15.24)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel is als artikel 15.22 in het voorstel opgenomen via de tweede nota van wijziging ([nr. 27](#)), en gewijzigd via de derde nota van wijziging ([nr. 41](#)). Het is bij de vaststelling vernummerd tot artikel 15.24.

NB.: De in het artikel genoemde gedragscode is de [Gedragscode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#), en de genoemde afzonderlijke regeling is de [Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 27](#) (*tweede nota van wijziging*)

“Via deze onderdelen wordt in het Reglement een verwijzing opgenomen naar de recent door de Kamer vastgestelde Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en de Regeling Toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (zie Kamerstukken [35351](#), de inwerkingtreding van de regeling is voorzien op 1 april 2021).”

[Kamerstukken 35322 nr. 41](#) (*derde nota van wijziging*)

“Via de onderdelen A, B, en C, onder 1, van deze nota van wijziging worden enige technische verbeteringen aangebracht in de artikelen 15.22 (vermelding van een onderwerpsaanduiding), 15.8 en 16.4 (correcties verwijzingen).”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 13](#) (brief Presidium)

“– *Verbreiding huisregels ten aanzien van ongewenste gedrag*

Het presidium heeft de toezegging die is gedaan bij de Raming over het optreden bij herhaaldelijk ongewenst gedrag van Kamerbewoners besproken. Op 10 november 2021 heeft zij gevraagd een voorstel uit te werken om de Gedragscode leden van de Tweede Kamer (hierna: de Gedragscode) uit te breiden met een expliciete verwijzing naar gedrag en fatsoen. Dit voorstel tot een eventuele wijziging wordt besproken bij de evaluatie van de Gedragscode en de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode leden van de Tweede Kamer. Dit geldt ook voor een eventuele aanpassing van het beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Tweede Kamer en fracties. De voornoemde evaluatie is voorzien na publicatie van het jaarverslag van het College in februari 2022. Het presidium heeft besloten de huisregels ten aanzien van herhaaldelijk ongewenst gedrag niet te wijzigen aangezien het ook zonder aanscherping van de huisregels mogelijk is Kamerbewoners hierop aan te spreken.

– *Uitleg over de reikwijdte van de Gedragscode*

Het presidium heeft op 23 juni 2021 een gesprek gevoerd met het College onderzoek integriteit over de interpretatie van de reikwijdte van de Gedragscode. Het presidium heeft besloten, op advies van het College, tijd te geven ervaring op te doen met de Gedragscode. Naar aanleiding van het jaarverslag dat in februari 2022 verschijnt, wordt vervolgens bezien of de huidige regels voldoen.”

-

Op basis van de Regeling toezicht kan tevens een aanwijzing, berisping en schorsing worden opgelegd door de Kamer, op voorstel van het Presidium. Zie voor voorbeelden daarvan [Kamerstukken 35351 nr. 21](#) en [Kamerstukken 35351 nr. 22](#).

HOOFDSTUK 16. SLOTBEPALINGEN

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen opschrift hoofdstuk XV)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening

Vanaf 35322 (opschrift hoofdstuk 16)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het opschrift was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (memorie van toelichting)

Artikelsgewijs

“Dit hoofdstuk bevat een aantal afsluitende artikelen die betrekking hebben op de wijziging, gelding, en inwerkingtreding van het Reglement.”

V. Overig

-

Artikel 16.1 Wijziging van het Reglement

1. Ieder lid kan, alleen of met andere leden, een voorstel tot wijziging van dit Reglement indienen.

2. Het Presidium of een commissie kan ook een voorstel tot wijziging van het Reglement indienen als dit het gevoelen van een meerderheid van het aantal leden waaruit zij bestaat weergeeft. Het voorstel wordt ondertekend door de leden van het Presidium of de commissie die het zullen verdedigen.

3. Op een voorstel tot wijziging zijn de voor initiatiefwetsvoorstellen geldende artikelen van overeenkomstige toepassing.

4. Het voorbereidend onderzoek van een voorstel tot wijziging wordt verricht door de commissie voor de Werkwijze, tenzij de Kamer besluit een andere commissie hiermee te belasten. Indien het voorstel is ingediend door de commissie voor de Werkwijze, wordt in ieder geval een andere commissie met het voorbereidend onderzoek belast.

5. Een door de Kamer aangenomen voorstel tot wijziging treedt onmiddellijk in werking, tenzij de Kamer anders besluit.

6. Indien een aangenomen voorstel tot wijziging in de loop van de beraadslaging of als gevolg van de stemmingen is gewijzigd, wordt de aangenomen tekst van het voorstel openbaar gemaakt.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 153)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
30629	Wijziging	Termijnstelling verslag
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 16.1)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 153, en gaat in op de procedure voor wijziging van het Reglement. Daarbij wordt de regeling aangepast naar aanleiding van de praktijk bij Reglementswijzigingen.

Het *eerste lid* bepaalt dat Kamerleden, alleen of met andere leden, een wijziging van het Reglement kunnen voorstellen, en blijft inhoudelijk ongewijzigd. Daarbij wordt vanuit de praktijk gesproken van een voorstel tot “wijziging” in plaats van “herziening”. Hiermee is geen inhoudelijke verandering van de procedure beoogd: een voorstel tot wijziging kan dus ook betrekking hebben op een algehele herziening van het Reglement.

Het *tweede lid* gaat in op de mogelijkheid van het Presidium en of een commissie om een wijziging van het Reglement voor te stellen, indien een meerderheid binnen het Presidium of de commissie zich daarin kan vinden. Daarbij wordt in de tekst verduidelijkt dat het Presidium ook over deze mogelijkheid beschikt, wat aansluit bij de gangbare praktijk.²⁰⁷ Verder wordt niet langer bepaald dat een voorstel tot wijziging van het Presidium of een commissie dient te worden ondertekend door de leden van de commissie die “zich daar vóór hebben verklaard”, maar door de leden van het Presidium of de commissie die “het zullen verdedigen”. Dit is ingegeven door de praktijk waarin de wijzigingsvoorstellen vaak slechts worden ondertekend door de Voorzitter (als voorzitter van het Presidium) of commissievoorzitter. Het is echter ook denkbaar dat de verdediging door andere leden van het Presidium of commissie zal plaatsvinden (bijvoorbeeld indien het voorstel door een meerderheid van een commissie wordt gesteund, maar niet door de commissievoorzitter). Het voorstel hoeft daarbij dan ook niet door alle leden die het steunen te worden ondertekend, maar door de leden die de verdediging zullen gaan verzorgen.

Op grond van de eerste zin van het *derde lid* worden de wijzigingsvoorstellen behandeld volgens de procedure voor initiatiefwetsvoorstellen, conform de huidige regeling en praktijk. De voor initiatiefwetsvoorstellen geldende artikelen die zich naar hun aard niet lenen voor toepassing op een voorstel tot wijziging van het Reglement (bijvoorbeeld die ten aanzien van de advisering door de Afdeling advisering, of die rondom de verdediging in de Eerste Kamer) zullen daarbij uiteraard geen toepassing vinden. De mogelijkheid om bij voorstellen van eenvoudige aard af te zien van een voorbereidend onderzoek (zie het huidige artikel 153, derde lid, tweede zin) is niet langer opgenomen. Dergelijke voorstellen kunnen volgens de reguliere procedure worden behandeld, waarbij een commissie uiteraard de mogelijkheid heeft om blanco verslag uit te brengen.

Het *vierde lid* wordt aangepast naar aanleiding van de huidige praktijk. Daarbij beoogt het artikellid te verduidelijken welke commissie het voorbereidend onderzoek van een voorstel tot wijziging verricht (waarbij het voorbereidend onderzoek verder zal plaatsvinden als bij een

²⁰⁷ Zie voor enige voorbeelden Kamerstukken [34631](#), [34070](#), [34005](#), [25440](#).

initiatiefwetsvoorstel). Hierbij is als uitgangspunt genomen dat de commissie voor de Werkwijze het voorbereidend onderzoek verricht, tenzij de Kamer besluit een andere commissie daarmee te belasten. Dat laatste kan bijvoorbeeld in beeld komen als een voorstel wordt ingediend door verschillende leden van de commissie voor de Werkwijze. Verder heeft de commissie voor de Werkwijze uiteraard ook zelf de mogelijkheid om een wijzigingsvoorstel te doen, wat vanuit haar takenpakket ook in de rede ligt. Er wordt voorgesteld in dat geval sowieso een andere commissie met het onderzoek te belasten (bijvoorbeeld de commissie voor Binnenlandse Zaken).²⁰⁸ De in onbruik geraakte huidige procedure van artikel 153, vierde lid, waarbij de Commissie voor de werkwijze een verslag over haar eigen voorstel uitbrengt waarin zij antwoordt op door leden aan haar gezonden opmerkingen en vragen, komt hierbij dus niet langer terug.

Op grond van het *vijfde lid* treedt een aangenomen voorstel tot wijziging onmiddellijk in werking, tenzij de Kamer anders besluit. Dit stemt overeen met het huidige artikel 153, vijfde lid.

Het *zesde lid* is nieuw, en biedt een voorziening om te waarborgen dat de door de Kamer aangenomen eindtekst van een voorstel tot wijziging na het aannemen wordt gepubliceerd, als het voorstel tijdens de behandeling is gewijzigd. Dit wordt voorgesteld omdat een voorstel tot wijziging door amendementen en nota's van wijziging ingrijpend kan wijzigen, de wijzigingen zonder de voorziening lastig inzichtelijk zijn, en anders niet is gewaarborgd dat de aangenomen tekst van het voorstel wordt openbaar gemaakt.²⁰⁹

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De leden van de SGP-fractie vragen, nu de werkgroep ervoor heeft gekozen om bij elk artikel van het Reglement een toelichting op te nemen, in hoeverre die eis ook geldt voor herzieningsvoorstellen in de toekomst. Stelt dit nog nadere eisen aan de toelichting bij wijzigingsvoorstellen? Maakt de toelichting integraal deel uit van het Reglement? Of wordt er in principe van uitgegaan dat de toelichting bij het oorspronkelijke ontwerp leidend is voor het nieuwe artikel of artikellid? Hoe wordt ook bij wijzigingen de kenbaarheid van de toelichting behouden?”

De werkgroep merkt op dat op dit punt niet is beoogd af te wijken van de gebruikelijke gang van zaken bij een (artikelsgewijze) toelichting bij Reglementswijzigingen en wetsvoorstellen. De toelichting geeft daarbij een verantwoording, en biedt inzicht in de inhoud en achtergrond van (de artikelen van) de bindende regelingstekst. Zij maakt daarvan dus niet zelf een integraal onderdeel uit, en een toelichting is ook niet bedoeld om nadere regels te stellen. De keuze voor een artikelsgewijze toelichting is ingegeven door de wens om de toegankelijkheid van het omvangrijke voorstel te bevorderen. De keuze voor een artikelsgewijze toelichting is bij Reglementswijzigingen verder niet nieuw. De toelichting bij de algehele herziening van het Reglement in 1965 was bijvoorbeeld ook artikelsgewijs van opbouw.

Verder kan worden opgemerkt dat de kenbaarheid van de toelichting bij het voorstel – zoals ook bij de door de Kamer tot stand gebrachte wetgeving in formele zin – gegarandeerd wordt door de openbaarmaking daarvan in de Kamerstukken, en door de verwijzing naar die

²⁰⁸ Recent is deze werkwijze bijvoorbeeld gevolgd bij Kamerstukken [34793](#).

²⁰⁹ Anders dan bij initiatiefwetsvoorstellen wordt er na de Tweede Kamerbehandeling bij wijzigingen immers niet standaard een stuk uitgebracht als een ‘gewijzigd voorstel van wet’ (het ‘A-stuk’ van de Eerste Kamer bij initiatiefwetsvoorstellen).

Kamerstukken in de wetstechnische informatie bij de regeling op www.wetten.nl. Verder wordt via www.tweedekamer.nl ook steeds een bundel beschikbaar gesteld met de (bijgewerkte) regelingen van de Kamer, waarin bij elke regeling ook een chronologische lijst met Kamerstukken voor de wijzigingen is opgenomen.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Dan wil ik tot slot van deze bespreking nog één opmerking maken en ook nog even aandacht vragen voor het vervolgtraject na de stemmingen. Allereerst geef ik in overweging om na de stemmingen de tekst van de aangenomen en vernummerde voorstellen en van het vergelijkend overzicht als Kamerstuk te drukken, zoals wij overigens ook voor toekomstige wijzigingen van het reglement hebben voorgesteld, zodat direct duidelijk is, ook uit de Handelingen, welke tekst uiteindelijk geaccordeerd is. Anders is het vrij ingewikkeld terug te vinden.”

V. Overig

Kamerstukken 36328 (Raming 2024)

[Kamerstukken 36328 nr. 8](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“In artikel [16.1](#) van het Reglement van Orde is opgenomen hoe wijzigingen van het Reglement van Orde tot stand komen. Lid 1 bepaalt dat ieder lid, alleen of met andere leden, een voorstel tot wijziging van dit Reglement kan indienen. Lid 2 bepaalt dat ook het Presidium of een commissie een voorstel tot wijziging van het Reglement kan indienen als dit het gevoel van een meerderheid van het aantal leden waaruit zij bestaat weergeeft.

Hieronder zal dit artikel verder worden toegelicht.

Binnen de Tweede Kamer bestaat de vrijheid voor elk individueel lid dat daartoe aanleiding ziet, om een voorstel te doen tot wijziging van het Reglement van Orde. Zoals gebruikelijk bij initiatiefwetsvoorstellen kan Bureau Wetgeving bij het opstellen van een Reglementswijziging ondersteuning bieden, op dezelfde wijze als bij een initiatiefwetsvoorstel gebruikelijk is. Het is in de recente parlementaire geschiedenis voorgekomen dat het Presidium werd opgeroepen te komen met een wijziging van het Reglement van Orde. Hoewel dat in het verleden weleens is geschied, heeft het Presidium in zijn vergadering van 5 april 2023 de voor- en nadelen besproken van deze werkwijze. Het Presidium is tot de conclusie gekomen dat de meest voordelige situatie ontstaat wanneer het uitvoeren en verdedigen gebeurt door de indiener(s) van de betreffende motie. Deze kennen de overwegingen om tot wijziging over te gaan immers het beste en zijn daarom in staat de beste verdediging van het voorstel te voeren.

Zoals is terug te vinden in artikel [16.1](#) lid 2, kan het Presidium zelf ook een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde voorstellen. Deze rol is gelijk aan bijvoorbeeld een commissie die een wijziging wil voorstellen, wat zich met name voor kan doen bij een aangelegenheid die de commissie in het bijzonder aangaat. Verder heeft het Presidium geen bijzondere rol of bevoegdheid.

De commissie voor de Werkwijze vervult op grond van het Reglement van Orde artikel [7.8](#) een adviserende taak (desgevraagd of uit eigen beweging) over de parlementaire werkwijze en de interpretatie en toepassing van het Reglement van Orde in de richting van de Kamer, de

commissies en/of het Presidium. Daarnaast verricht zij op grond van artikel [16.1](#), vierde lid, het voorbereidend onderzoek van het voorstel, tenzij de Kamer besluit een andere commissie daarmee te belasten of het voorstel van de commissie zelf afkomstig is.

Omdat het Reglement van Orde ruimte biedt aan individuele leden en aan commissies om het Reglement van Orde te wijzigen is het afhankelijk van de aard van de voorliggende Reglementswijziging wie de meest aangewezen indiener is. Uiteindelijk besluit de Kamer zelf over haar werkwijze, zoals ook commissies dat doen over hun werkwijze, uiteraard binnen de kaders van het Reglement van Orde. Verder kan erop worden gewezen dat de initiatiefwetsprocedure bij de wijzigingsvoorstellen van overeenkomstige toepassing is. Zie artikel [16.1](#), derde lid, van het Reglement van Orde. Voor een verdere toelichting kan worden verwezen naar de uitgebreide toelichting bij het artikel in [Kamerstukken 35322 nr. 5](#).”

Artikel 16.2 Overige regelingen

Artikel [16.1](#) is van overeenkomstige toepassing op voorstellen tot vaststelling of wijziging van de overige op grond van dit Reglement door de Kamer vast te stellen regelingen.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 3](#) (*rapport van de werkgroep*)

“Ten slotte blijkt het Reglement in sommige gevallen uitdrukkelijk te verwijzen naar afzonderlijk vast te stellen regelingen (zoals de Regeling parlementair en extern onderzoek en de Regeling vertrouwelijke stukken), terwijl dat in andere gevallen niet gebeurt. Hierin kan meer lijn worden aangebracht, zodat de samenhang tussen het Reglement en andere regelingen die de werkwijze van de Kamer betreffen, inzichtelijker en beter geborgd wordt.”

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit nieuwe artikel beoogt een regeling te bieden voor de behandeling van voorstellen tot wijziging van de overige op grond van het Reglement door de Kamer vast te stellen regelingen. Het huidige Reglement zwijgt hierover, wat de vraag onbeantwoord laat wie bevoegd is een dergelijk voorstel in te dienen, en hoe dat wordt behandeld. Het is gebruikelijk

dat bij een dergelijk voorstel de wijzigingsprocedure voor het Reglement analoog wordt toegepast, waarbij niet altijd een voorbereidend onderzoek van een commissie plaatsvindt.²¹⁰ Voorgesteld wordt op dit punt aan te knopen bij de reguliere procedure voor Reglementswijzigingen, waarbij een commissie uiteraard de mogelijkheid heeft om blanco verslag uit te brengen.

Op grond van het artikel kan niet worden uitgesloten dat de Kamer zonder een specifieke grondslag in het Reglement afzonderlijke regelingen zal vaststellen die aspecten van de eigen werkwijze (nader) regelen. Het verdient echter aanbeveling om bij het vaststellen van een nieuwe regeling tevens een verwijzing daarnaar in het Reglement op te nemen, zodat de onderlinge samenhang wordt bevorderd en mogelijke tegenstrijdigheden kunnen worden voorkomen.”

V. Overig

Zie voor een voorbeeld van een regeling waarin het initiatief voor een indienen van wijzigingsvoorstel bij het Presidium ligt, artikel [5.3](#), eerste lid, van het Reglement.

²¹⁰ Zie Kamerstukken [34917](#), [34685](#), [34567](#), [33812](#), [32200](#), [32155](#) voor enige voorbeelden.

Artikel 16.3 Afwijking van het Reglement

De Kamer kan besluiten van dit Reglement af te wijken, tenzij:

- a. een lid zich daartegen verzet; of
- b. de afwijking in strijd is met de wet.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 154)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32572	Wijzigingen	Technische wijzigingen

Vanaf 35322 (artikel 16.3)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel correspondeert met het huidige artikel 154, en bevat de mogelijkheid om van het Reglement af te wijken indien geen enkel lid zich ertegen verzet en de afwijking niet in strijd is met de wet. Het artikel is hierbij redactioneel aangepast, maar inhoudelijk gelijk gebleven.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Een bepaling die we nadrukkelijk hebben laten staan is dat het altijd mogelijk is om met algemene instemming af te wijken van een bepaling in het Reglement van Orde. Dus ook dat biedt in de praktijk de nodige flexibiliteit.”

V. Overig

De regel is in 1966 geïntroduceerd, en in de kern gelijk gebleven. Zie voor de toenmalige toelichting [Kamerstukken II 1964/65, 8042 nr. 3](#):

“Tot dusverre bevat het reglement geen bepaling omtrent de mogelijkheid om van zijn voorschriften af te wijken. Men kan zich op het standpunt stellen, dat dit ook niet nodig is, omdat de Kamer, die het reglement heeft vastgesteld, vrij is te allen tijde van haar eigen regels af te wijken. Dan zou het stellen van deze regels echter betrekkelijk weinig zin hebben. Wij menen, dat een college hetwelk zichzelf regels stelt zich daaraan ook moet houden. Uiteraard kan het deze regels te allen tijde herzien, maar zulk een herziening moet algemeen gelden en zolang ze niet tot stand gekomen is moeten de bestaande regels in beginsel ook op elk afzonderlijk geval worden toegepast. Ze strekken immers niet alleen tot houvast voor de Kamer als geheel, maar evenzeer tot bescherming van minderheden, die moeten weten, dat de regels niet bij overrompeling te hunnen nadele opzij gezet kunnen worden. Slechts in één geval achten wij incidentele afwijking geoorloofd: wanneer er kennelijk geen minderheid is, dus indien een besluit tot afwijking van het reglement genomen wordt zonder dat enig lid zich daartegen verzet. In alle andere gevallen zal de Kamer haar eigen regels in acht moeten nemen. Wel mag zij deze regels op zeer korte termijn herzien (ingevolge artikel 151 zal dit waarschijnlijk in één dag kunnen geschieden, indien het voorstel een herziening van eenvoudige aard betreft), maar dan geldt die herziening ook voor alle toekomstige gevallen. Ook indien geen lid zich tegen een afwijking verzet, zal deze niet in strijd mogen zijn met het [Statuut](#), de [Grondwet](#) of een andere wet. Wij hebben dit uitdrukkelijk willen vastleggen. Uiteraard mag ook het reglement zelf hiermee niet in strijd zijn. De Kamer wijkt tegenwoordig vrij dikwijls van haar reglement af. Doorgaans betreft dit afwijkingen zonder principieel karakter, bijv. t.a.v. het aantal leden van commissies. Zulke afwijkingen zullen in de toekomst zelden meer nodig zijn, want wij hebben in vele artikelen de mogelijkheid tot het nemen van verschillende besluiten opengelaten. Geen van de mogelijke besluiten is dan een afwijking van het reglement.”

Artikel 16.4 Overgangsbepaling

1. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer, zoals dit luidde onmiddellijk voorafgaand aan het in artikel [16.5](#) bedoelde tijdstip, wordt ingetrokken.
2. De Regeling tijdelijke beperking of ontzegging toegang, zoals deze luidde onmiddellijk voorafgaand aan het in artikel [16.5](#) bedoelde tijdstip, wordt ingetrokken.
3. De op grond van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer, zoals dit luidde onmiddellijk voorafgaand aan het in artikel [16.5](#) bedoelde tijdstip, ingestelde organen en geldende besluiten en overige regelingen, berusten met ingang van dat tijdstip op dit Reglement.
4. De onmiddellijk voorafgaand aan het tijdstip, bedoeld in artikel [16.5](#), aangehouden moties en toegekende debatten, gelden als aangehouden onderscheidenlijk toegekend vanaf dat tijdstip.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 35322 (artikel 16.4)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)). Het is gewijzigd door de eerste nota van wijziging ([nr. 11](#)) en de derde nota van wijziging ([nr. 41](#)).

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel biedt een voorziening voor de overgang naar het voorgestelde nieuwe Reglement. In het eerste lid wordt daarbij verduidelijkt dat het huidige Reglement is ingetrokken vanaf de inwerkingtreding van het nieuwe Reglement.

Het tweede lid verduidelijkt dat de Regeling tijdelijke ontzegging toegang in verband met de opname van de daarin opgenomen inhoud in artikel 15.3 eveneens wordt ingetrokken. Het derde lid biedt een voorziening voor de huidige organen, besluiten en regelingen van de Kamer; deze komen direct op het nieuwe Reglement te berusten. Ondanks deze algemene voorziening kunnen specifieke voorzieningen overigens nog wel noodzakelijk zijn. Als de inwerkingtreding bijvoorbeeld niet samenvalt met het begin van een zitting en direct voorafgaand aan de inwerkingtreding de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking nog bestaat, zal deze moeten worden ingesteld als vaste commissie als bedoeld in artikel 7.1, tweede lid.”

[Kamerstukken 35322 nr. 11](#) (*eerste nota van wijziging*)

“Via deze onderdelen wordt het voorstel aangepast aan de inmiddels gewijzigde Regeling tijdelijke beperking of ontzegging toegang, waarbij het via onderdeel I ingevoegde artikel 15.2a inhoudelijk gelijk is aan het nieuwe artikel 1 van die regeling.²¹¹”

[Kamerstukken 35322 nr. 41](#) (*derde nota van wijziging*)

“Via de onderdelen A, B, en C, onder 1, van deze nota van wijziging worden enige technische verbeteringen aangebracht in de artikelen 15.22 (vermelding van een onderwerpsaanduiding), 15.8 en 16.4 (correcties verwijzingen).

Daarnaast wordt via onderdeel C, onder 2, in artikel 16.4 een uitdrukkelijke overgangsregeling geboden voor aangehouden moties en toegekende debatten die voorafgaand aan de inwerkingtreding van het herziene Reglement ‘aanhangig’ zijn. Daarbij wordt geregeld dat voor deze specifieke aangehouden moties en toegekende debatten, de aanhoudingstermijn, bedoeld in artikel 8.22, tweede lid, en de vervaltermijn voor de toekenning, bedoeld in artikel 12.8, eerste lid, wordt geacht te zijn gestart met ingang van het tijdstip van inwerkingtreding van het herziene Reglement.”

V. Overig

-

²¹¹ Zie Kamerstukken [35411](#).

Artikel 16.5 Inwerkingtreding

Dit Reglement treedt in werking met ingang van een door de Kamer te bepalen tijdstip.

I. Eerdere teksten (vanaf algehele herziening 35322)

-

II. Kamerstukken (vanaf algehele herziening 22590)

Vanaf 22590 tot 35322 (zie vervallen artikel 155)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
22590	Vaststelling	Algehele herziening
32055	Wijziging	Redactionele en technische verbeteringen

Vanaf 35322 (artikel 16.5)

Kamerstukken	Aard	Onderwerp
35322	Vaststelling	Algehele herziening

III. Technische informatie (vanaf algehele herziening 35322)

[Kamerstukken 35322](#)

Het artikel was opgenomen in het oorspronkelijk voorstel tot algehele herziening ([nr. 4](#)) en is ongewijzigd vastgesteld.

IV. Parlementaire behandeling

Kamerstukken 35322 (Algehele herziening)

[Kamerstukken 35322 nr. 5](#) (*memorie van toelichting*)

Artikelsgewijs

“Dit artikel regelt de inwerkingtreding van dit voorstel. Onmiddellijke inwerkingtreding is daarbij in verband met de zorgvuldige invoering van de regeling hoogstwaarschijnlijk niet wenselijk. Daarom is bepaald dat de Kamer hierover een nader besluit moet nemen. Dat kan plaatsvinden wanneer het voorstel wordt aangenomen, maar ook op een later tijdstip.”

[Kamerstukken 35322 nr. 10](#) (*nota naar aanleiding van het verslag*)

“De leden van de VVD-fractie komt inwerkingtreding van de algehele herziening van het Reglement van Orde op het moment dat de nieuwe Kamer aantreedt (dus na de volgende Tweede Kamerverkiezingen) als passend voor.

De werkgroep merkt op dat de inwerkingtreding van het nieuwe Reglement bij de start van een nieuwe zitting (het moment dat er een nieuw gekozen Kamer aantreedt) natuurlijk mogelijk is, en dat het laatste algehele herziene Reglement van Orde in 1994 inderdaad in werking trad op een dergelijk moment.²¹² De inwerkingtreding hoeft echter niet per sé samen te vallen met de start van een zitting. De Kamer kan hierover op grond van het voorgestelde artikel 16.5 op een nader moment beslissen. Daarbij kan zij de verdere behandeling van het voorstel en haar eigen oordeel over de gevolgen (o.a. voor de Kamerorganisatie) betrekken.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 55, item 2, p. 1-31](#) (beantwoording eerste termijn en tweede termijn van behandeling voorstel)

De heer Van der Staaij (voorzitter werkgroep Algehele herziening, SGP):

“Tot slot, de inwerkingtreding van het herziene reglement. In het voorstel is opgenomen dat die zal plaatsvinden op een nader door de Kamer te bepalen tijdstip. Daarover zal dus een afzonderlijk besluit moeten worden genomen. Door de langdurig uitgestelde plenaire afronding van dit wetsvoorstel doet zich de bijzonderheid voor dat de Kamer nog maar heel beperkt bijeenkomt in de huidige setting. Er zijn daarvoor dus nog maar een beperkt aantal momenten. Wij willen de Voorzitter in overweging geven om heel snel met een voorstel te komen voor wanneer het vastgestelde nieuwe Reglement van Orde, als dat de eindstreep zou mogen halen, in werking zou treden.”

[Handelingen II 2020/21, nr. 59, item 20, p. 3](#) (stemmingen over voorstel Algehele herziening (Kamerstukken 35322))

De Voorzitter:

“Ik stel voor te besluiten dat dit herziene reglement in werking treedt op de dag waarop de nieuw gekozen Kamer voor de eerste keer samenkomt. Daartoe wordt besloten.”

V. Overig

Kamerstukken 35752 (Raming 2022)

[Kamerstukken 35752 nr. 6](#) (nota naar aanleiding van het verslag)

“De behandeling van het herziene Reglement van Orde heeft, mede als gevolg van de traditioneel drukke vergaderperiode in het najaar (van 2020), tussen de eerste termijn van de zijde van de Kamer in september 2019 en de voortzetting van de behandeling in februari 2021 enkele maanden stilgelegen. Op 25 februari 2021 heeft de Kamer over het herziene reglement gestemd ([Handelingen II 2020/21, nr. 59, item 20](#)). De gevolgen die voortvloeien uit het herziene reglement zijn voor zover mogelijk tijdig voor de inwerkingtreding van het reglement op 31 maart jl. in gang gezet en voor een zeer groot deel inmiddels

²¹² Zie artikel 155 van het huidige Reglement.

geïmplementeerd. Het Presidium is dan ook van mening dat inwerkingtreding van het reglement met ingang van de nieuwe zitting verantwoord en uitvoerbaar was. Er zijn echter enkele reglementswijzigingen die niet tijdig voor de nieuwe zitting konden worden afgerond, bijvoorbeeld de bij amendement toegevoegde bepaling over de introductie van een openbare toezeggingenregistratie. Om een dergelijke ICT-voorziening zorgvuldig voor te bereiden, uit te voeren en te implementeren, heeft het Presidium op 21 april 2021 besloten een project te starten om dit in gang te zetten. De doorlooptijd van dit project neemt enige tijd in beslag. Ook zijn aan uitvoering en implementatie van een toezeggingenregistratie kosten verbonden. Dit wordt nog verder uitgewerkt. Een ander voorbeeld van een reglementswijziging die nog niet tijdig voor de nieuwe zitting kon worden afgerond, is de introductie van de commissieregeling van werkzaamheden. Deze nieuwe werkwijze is weliswaar met ingang van de nieuwe zitting van start gegaan, maar kon nog niet helemaal op de door de werkgroep Van der Staaij respectievelijk de Kamer beoogde wijze worden geïmplementeerd. De benodigde capaciteit bij de Dienst Verslag en Redactie om van dit nieuwe agendapunt een woordelijk verslag te maken, is nog niet beschikbaar. Zodra dit wel het geval is, zal de tijdelijke werkwijze hieraan worden aangepast. Zoals ook hierboven op andere vragen van de leden van de fractie van D66 is geantwoord, ligt het voorstel voor de wijze van uitvoering van alle aangenomen moties en andere vervolgacties naar aanleiding van de inwerkingtreding van het herziene Reglement van Orde op dit moment ter besluitvorming voor bij het Presidium. Zodra concrete besluitvorming heeft plaatsgevonden wordt de benodigde capaciteit en het benodigde budget voor deze reglementswijzigingen bij de Raming meegenomen.”